

HVGONIS GROTII
DE IVRE BELLI
AC PACIS
LIBRI TRES.

In quibus ius naturæ & Gentium : item iuris
publici præcipua explicantur.

PARISIIS,

Apud NICOLAVM BVON, in via Iacobæa, sub signis
S. Claudij, & Hominis Siluestris.

M. DC. XXV.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

L V D O V I C O X I I I .
C H R I S T I A N I S S . F R A N C O R V M
E T N A V A R R Æ R E G I
H V G O G R O T I V S .

 *V*det hic liber, Regum eminentissime, tuum sibi augustum nomen inscribere, non sui, non auctoris, sed argumenti fiducia, pro Iustitia quippe scriptus; qua virtus adeo tua est, ut inde tuis meritis & humani generis suffragio dignissimum tanto Rege cognomentum acceperis, ut iam ubique Iusti appellatione non minus quam L V D O V I C I N O S C A R I S . Speciosi Romanis ducibus videbantur ex Creta, Numidia, Africa, Asia aliisque devictis gentibus tituli. At quanto tuum illustrius, quo significaris nullius populi, nullius hominis, sed eius quod iniustum est & hostis ubique & victor semper? Magnam putarunt Ægyptij reges, si patris hic, matris ille, fratrum amans alius dicerentur. At quantule he partes sunt tui nominis, quod non ista tantum, sed quicquid pulchrum & honestum excogitari

potest, ambitu suo complectitur? Iustus es, cum Magni supra omne id quod dici potest Regis Patris tui memoriam honoras ipsum imitando: Iustus, cum Matrem Optimam reuereris plus quam vel privati solent: Iustus, cum Fratrem modis omnibus, sed nulla re magis quam exemplo tuo instruis: Iustus, cum Sorores summis matrimonijs ornas: Iustus, cum sepultas propè leges reuocas, & quantum potes, ruenti in peius seculo temet opponis: Iustus, sed simul clemens, cum subditis, quos tuæ bonitatis ignorantia ab officij limite transfuersos egerat, præter peccandi licentiam nihil adimis, nec vim adfers animis circa diuina diuersum à te sentientibus: Iustus simulque misericors, cum oppressos populos, afflictos Principes tuæ auctoritate releuas, nec fortuna nimium licere permittis. Quæ tua singularis beneficentia & in tantum Deo similis quantum humana natura patitur, me cogit ut in hac quoque publica allocutione gratias tibi pro me priuatim habeam. Nam quemadmodum cælestia sidera non tantum magnis mundi partibus se infundunt, sed ad singula animantia vim suam patiuntur descendere; ita tu, in terris benignissimum sidus, non contentus erigere Principes, subleuare populos, mihi quoque in patria malè habito & presidium voluisti esse & solatium. Accedit ad implendum Iustitiæ orbem post actiones publicas etiam priuata vite tuæ innocentia & puritas, digna quam non homines

homines tantum, sed & aetheria mentes admirentur. Nam quotus quisque de plebe infima, imò de ipsis illis qui à mundi consortio se absciderunt, ita se ab omnibus culpis immunem praestat, ut tu, in ea positus fortuna qua innumeris peccandi illecebris undique obsidetur? Quantum verò hoc est, inter negotia, in turba, in aula, inter tot tam diuersa peccantium exempla id consequi, quod alijs solitudo vix, saepe ne vix quidem, praestat? Hoc verò est, non Iusti tantum, sed & Sancti nomen in hac ipsa vita mereri, quod maioribus tuis Carolo Magno & Ludouico piorum consensus post obitum tribuit: hoc est esse non gentilitio, sed suo proprio iure Christianissimum. Sed Iustitia cum pars nulla à te aliena sit, illa tamen qua circa libri huius materiam, id est circa belli pacisque consilia versatur, eò propriè tua est quò Rex es, & quidem Rex Francorum. Ingens hoc regnum tuum, quod per tanta tam felicium terrarum spatia in utrumque mare procurrat: sed maius hoc regno regnum est quòd regna aliena non concupiscis. Dignum hoc tua pietate, dignum isto fastigio, non cuiusquam ius armis attentare, non veteres turbare fines; sed in bello pacis gerere negotium, nec incipere nisi hoc voto ut quàm primum desinas. Quàm verò pulchrum hoc, quàm gloriosum, quàm ipsi conscientia letum, ut si quando te Deus ad suum regnum, quod solum tuo melius est, vocauerit, audacter possis dicere:

Hunc ego à te gladium pro Iustitia tutela accepi,
hunc tibi nullius temere fusi sanguinis reum, pu-
rum infontemque reddo. Ita fiet ut quas nos nunc
regulas ex libris petimus, in posterum ex tuis
actionibus, tanquam ex perfectissimo exemplari
petantur. Quod ipsum cum sit maximum, plus
tamen aliquid à te exigere audent Christianorum
populi: ut scilicet extinctis ubique armis pax sua
non imperijs tantum, sed & Ecclesijs te auctore
redeat, discatque nostra atas arbitrium subire
eius etatis quam vera sinceraque fide Christianam
fuisse Christiani omnes profitemur. Pertasos dis-
cordiarum animos excitat in hanc spem recens
contracta inter te & sapientissimum pacisque il-
lius sancte amantissimum Magna Britannia
Regem amicitia & auspiciatissimo Sororis tue ma-
trimonio federata. Difficile negotium, propter
studia partium, gliscentibus in dies odiis inflam-
mata: sed tantis regibus nihil dignum, nisi quod
difficile, nisi quod ab alijs omnibus desperatum.
Deus pacis, Deus iustitiae, Rex iuste, rex pacifi-
ce, cum alijs bonis omnibus, tum hac etiam laude
cumulet tuam suae proximam Majestatem.

SVMMA PRIVILEGII.

LVDOVICI XIII. Galliarum & Nauarræ Regis Christianissimi priuilegio cautum est, ne quis intra sexennium intra ditionis suæ fines typis mandet néve vendat librum cui titulus est, *Hugonis Grosij De iure belli ac pacis libri tres*, præter Nicolaum Buon Bibliopolam Parisiensem. Qui secus faxit, præter librorum amissionem graui poena mulctabitur, vti latius patet in ipso diplomate, dato Parisijs 17. Martij, anno salutis 1625. subsignato,

Ad mandatum Regiæ Majestatis,

RENOVARD.

IN TRES LIBROS DE IVRE BELLI AC PACIS

PROLEGOMENA.

Ius civile siue Romanum siue quod cuique patrium est, aut illustrare commentarijs aut contractum ob oculos ponere aggressi sunt multi. at ius illud, quod inter populos plures aut populorum rectores intercedit, siue ab ipsa natura profectum, siue moribus & pacto tacito introductum attigerunt pauci, vniuersim ac certo ordine tractauit hactenus nemo: cum tamen id fieri intersit humani generis. Verè enim Cicero præstabilem hanc dixit scientiam, in federibus, pactiõnibus, conditionibus populorum, regum exterarumque nationum, in omni denique belli iure & pacis: Et Euripides hanc scientiam rerum diuinarum & humanarum cognitioni præponit. sic enim Theoclymenem compellari facit:

*Nam turpe id esset, cum scias hominum ac Deum
Quod est erisque, iusta te haud cognoscere.*

Atque eò magis necessaria est hæc opera, quòd & nostro sæculo non desunt, & olim non defuerunt qui hanc iuris partem ita contemnerent quasi nihil eius præter inane nomen existeret. In omnium ferme ore

PROLEGOMENA.

est Euthydemii dictum apud Thucydidem, regi aut ciuitati imperium habenti, nihil iniustum quod utile: cui simile illud, in summa fortuna id æquius quod validius, & rempublicam sine iniuria geri non posse. Accedit quòd quæ inter populos aut reges incidunt controuersiæ ferme Martem habent arbitrum. Est autem non vulgi tantùm hæc opinio, bellum ab omni iure abesse longissimè, sed & viris doctis ac prudentibus sæpe dicta excidunt quæ talem opinionem foueant. Nihil enim frequentius quàm opposita inter se, ius & arma. Nam & Ennius dixit:

*Non ex iure manu confertum, sed mage ferro
Rem repetunt.*

Et Horatius ferociam Achillis sic describit:

Iura negat sibi nata, nihil non arrogat armis.

& alius alium cùm bellum ordiretur sic loquentem inducit:

Hic pacem temeratæque iura relinquo.

Ipse ille oris tam verecundi Pompeius, ausus est dicere: *Armatus leges ut cogitem?* In Christianis scriptoribus plurima eius sensus occurrunt: pro multis vnum Tertulliani sufficiat. *Dolus, asperitas, iniustitia, propria bellorum negotia.* Qui ita sentiunt, dubium non est quin opposituri sint nobis illud ex Comœdia:

Incerta hæc si tu postules

Ratione certa facere, nihilo plus agas,

Quàm si des operam, ut cum ratione insanias.

Cùm verò frustra de iure suscipiatur disputatio, si ipsum ius nullum est, & ad commendandum & ad præmuniendum opus nostrum pertinebit, hunc grauissimum errorem breuiter refelli. Cæterùm ne cum turba nobis res sit, demus ei aduocatum. Et quem potius

PROLEGOMENA.

quàm Carneadem, qui ad id peruenerat, quod Academiae suae summum erat, ut pro falso non minùs quàm pro vero vires eloquentiae posset intendere? Is ergo cum suscepisset iustitiae, huius praecipuè de qua nunc agimus, oppugnationem, nullum inuenit argumentum validius isto: iura sibi homines pro utilitate sanxisse varia pro moribus, & apud eosdem pro temporibus saepe mutata: ius autem naturale esse nullum: omnes enim & homines & alias animantes ad utilitates suas natura ducente ferri: proinde aut nullam esse iustitiam; aut si sit aliqua, summam esse stultitiam, quoniam sibi noceat alienis commodis consulens. Verùm quod hinc dicit philosophus, & sequitur poeta,

Nec natura potest iusto secernere iniquum:

admitti omnino non debet. nam homo animans quidem est, sed eximium animans, multoque longius distans à cæteris omnibus quàm cæterorum genera inter se distant: cui rei testimonium perhibent multae actiones humani generis propriae. Inter hæc autem quæ homini sunt propria, est appetitus societatis, id est communitatis, non qualiscunque, sed tranquillæ & pro sui intellectus modo ordinatæ cum his qui sui sunt generis. Quod ergo dicitur natura quodque animal ad suas tantùm utilitates ferri, verum esto de cæteris animantibus & de homine antequam ad usum eius quod homini proprium est peruenerit: quanquam & de animantibus cæteris hæc addenda est exceptio, quòd quædam utilitatum suarum studium, partim foetuum suorum, partim aliorum sibi congenerum respectu aliquatenus temperant: quod in illis quidem procedere credimus ex principio aliquo intelligente extrinseco, quia circa actus alios istis

PROLEGOMENA.

nentiquam difficiliore par intelligentia in illis non apparet : Homini autem, cùm circa similia similiter agat, inesse principium quoddam internum par est intelligi, cui quæ conueniunt ea sunt non omnium quidem animantium, sed humanæ naturæ congruentia. Hæc verò quam rudi modo iam expressimus societatis custodia humano intellectui conueniens, fons est eius iuris quod propriè tali nomine appellatur: quò pertinent alieni abstinentia, & si quid alieni habeamus aut lucri inde fecerimus restitutio, promissorum implendorum obligatio, damni culpâ dati reparatio, & pœnæ inter homines meritum. Ab hac iuris significatione fluxit altera largior: quia enim homo supra cæteras animantes non tantùm vim obtinet socialem de qua diximus, sed & iudicium ad æstimanda quæ delectant aut nocent, non præsentia tantùm, sed & futura, & quæ in vtrumuis possunt ducere, pro humani intellectus modo etiam in his iudicium rectè conformatum sequi, neque metu, aut voluptatis præsentis illecebra corrumpi, aut temerario rapi impetu, conueniens esse humanæ naturæ; & quod tali iudicio planè repugnat, etiam contra ius naturæ, humanæ scilicet, esse intelligitur. Atque huc etiam pertinet in his quæ cuique homini aut cœtui propria sunt elargiendis prudens dispensatio, vt quæ nunc sapientiore minus sapienti, nunc propinquum extraneo, nunc pauperem diuiti, prout actus cuiusque & rei natura fert, præponit: quam iuris propriè strictèque dicti partem iam olim multi faciunt, cùm tamen ius illud propriè nominatum diuersam longè naturam habeat, in eo positam vt quæ iam sunt alterius alteri permittantur, aut impleantur. Et hæc quidem quæ

PROLEGOMENA.

quæ iam diximus, locum haberent etiam si daremus, quod sine summo scelere dari nequit, non esse Deum, aut non curari ab eo negotia humana : cuius contrarium cum nobis etiam nolentibus ingerat lux animis nostris insita, confirmet verò & argumenta multa & miracula ab omnibus sæculis testata, sequitur iam ipsi Deo, ut opifici & cui nos nostraque omnia debeamus, sine exceptione parendum nobis esse, præcipue cum is se multis modis & optimum & potentissimum ostenderit, ita ut sibi obedientibus præmia reddere maxima, etiam æterna possit, & voluisse credi debeat, multoque magis si id disertis verbis promiserit: quod post Hebræos veteres Christiani indubitata testimoniorum fide conuicti credimus. Et hæc iam alia iuris origo est præter illam naturalem, veniens scilicet ex libera Dei voluntate, cui nos subijci debere intellectus ipse noster nobis irrefragabiliter dicit. Sed & illud ipsum de quo egimus naturale ius, siue illud sociale, siue quod laxius ita dicitur, quanquam ex principijs homini internis necessariò profluit, Deo tamen ascribi meritò potest, quia ut talia principia in nobis existerent ipse voluit: quo sensu Chrysippus & Stoici dicebant iuris originem non aliunde petendam quàm ab ipso Ioue, à quo Iouis nomine ius Latinis dictum probabiliter dici potest. Inter homines quasi Dij quidam sunt parentes, quibus proinde non infinitum, sed sui generis obsequium debetur. Deinde verò cum iuris naturæ sit stare pactis; necessarius enim erat inter homines aliquis se obligandi modus, neque verò alius modus naturalis fingi potest, ab hoc ipso fonte iura ciuilia fluxerunt. Nam qui se cœtui alicui aggregauerant, aut homini hominibusve subjecerant,

PROLEGOMENA.

hi aut expressè promiserant, aut ex negotij natura tacitè promisisse debebant intelligi, secururos se id quod aut cœtus pars maior, aut hi quibus delata potestas erat constituisent. Quod ergo dicitur non Carneadi tantùm, sed & alijs,

Utilitas iusti propè mater & equi;

si accuratè loquamur, verum non est: nam naturalis iuris mater est ipsa humana natura, quæ nos etiam si re nulla indigeremus ad societatem mutuam appetendam ferret: civilis verò iuris mater est ipsa ex consensu obligatio, quæ cùm ex naturali iure vim suam habeat, potest natura huius quoque iuris quasi proauia dici. Sed naturali iuri utilitas accedit: voluit enim naturæ auctor nos singulos & infirmos esse & multarum rerum ad vitam rectè ducendam egentes, quò magis ad colendam societatem raperemur: iuri autem civili occasionem dedit utilitas: nam illa quam diximus consociatio aut subiectio utilitatis alicuius causa cœpit institui. Deinde & qui iura præscribunt alijs, in eo utilitatem aliquam spectare solent, aut debent. Sed sicut cuiusque ciuitatis iura utilitatem suæ ciuitatis respiciunt, ita inter ciuitates aut omnes aut plerasque ex consensu iura quædam nasci potuerunt, & nata apparet, quæ utilitatem respicerent non cœtuum singulorum, sed magnæ illius vniuersitatis. Et hoc ius est quod gentium dicitur, quoties id nomen à iure naturali distinguimus, quam partem iuris omisit Carneades ius omne in naturale & civile singulorum populorum distribuens, cùm tamen de eo iure quod inter populos versatur acturus (subiecit enim orationem de bellis & bello partis) huius iuris mentionem facere omnino debuisset. Malè autem à Carneade stultè

PROLEGOMENA.

titia nomine iustitia traducitur. Nam sicut ipso faciente stultus non est ciuis, qui in ciuitate ius ciuile sequitur, etiamsi ob eius iuris reuerentiam quaedam sibi vtilia omittere debeat; ita nec stultus est populus qui non tanti facit suas vtilitates vt propterea communia populorum iura negligat; pat enim in vtroque est ratio: nam sicut ciuis qui ius ciuile perumpit vtilitatis præsentis causa id conuellit quo ipsius posteritatisque suæ perpetuæ vtilitates continentur; sic & populus iura naturæ gentiumque violans suæ quoque tranquillitatis in posterum rescindit munimenta. Tum verò etiamsi ex iuris obseruatione nulla spectaretur vtilitas, sapientiæ non stultitiæ esset eò ferri ad quod à natura nostra nos duci sentimus. Quare nec illud,

Jura inuenta metu iniusti fateare necesse est:
quod apud Platonem quidam ita explicat, metu accipiendæ iniuriæ repertas leges, ac vi quadam homines ad iustitiam colendam adigi, vniuersaliter verum est. Id enim ad ea duntaxat instituta ac leges pertinet, quæ ad faciliorem iuris executionem reperta sunt; sicut multi per se infirmi, ne à validioribus opprimerentur, conspirarunt ad instituenda ac communibus viribus tuenda iudicia, vt quibus singuli pares non erant, his vniuersi præualerent. Et hoc demum sensu commodè accipi potest quod dicitur ius esse id quod validiori placuit, vt intelligamus sine suo externo carere ius nisi vires ministras habeat. Neque tamen quamvis à vi destitutum ius omni caret effectu. nam iustitia securitatem affert conscientiæ, iniustitia tormenta ac laniatus quales in tyrannorum pectoribus describit Plato: iustitiam probat, iniustitiam damnat proborum con-

PROLEGOMENA.

sensus: quod verò maximum est, hæc Deum inimicum, illa fauentem habet, qui iudicia sua ita post hanc vitam reseruat, vt sæpe eorum vim etiam in hac vita repræsentet; quod multis exemplis historiæ docent. Quòd verò multi quam à ciuibus exigunt iustitiam eam in populo aut populi rectore insuperhabeant, eius erroris causa est, primùm quòd in iure nihil spectant nisi vtilitatem quæ ex iure oritur, quæ euidens est in ciuibus qui singuli ad sui tutelam inuvalidi sunt: at magnæ ciuitates cum omnia in se completi videantur quæ ad vitam rectè tuendam sunt necessaria, opus habere non videntur ea virtute quæ foras spectat & iustitia appellatur. Sed vt ne repetam quod dixi, ius non solius vtilitatis causa comparatum, nulla est tam valida ciuitas quæ non aliquando aliorum extra se ope indigere possit, vel ad commercia, vel etiam ad arcendas multarum externarum gentium iunctas in se vires; vnde etiam à potentissimis populis & regibus federa appeti videmus, quorum vis omnis tollitur ab his qui ius intra ciuitatis fines concludunt. Verissimum illud, omnia incerta esse simul à iure recessum est. Si nulla est cõmunitas quæ sine iure conseruari possit, quod memorabili latronum exemplo probabat Aristoteles, certè & illa quæ genus humanum aut populos complures inter se colligat, iure indiget: quod ille vidit qui dixit fœda ne patriæ quidem causa facienda esse. Is ipse quem nominauimus modò in partem alteram Pompeius, quod Spartanus quidam rex dixerat, beatissimam esse rempublicam cuius fines hasta & gladio terminarentur, correxit, dicens eam verè beatam esse quæ iustitiam pro finibus haberet: quam ad rem alterius itidem

PROLEGOMENA:

Spartani regis vti potuit auctoritate, qui militari fortitudini iustitiam anteposuit, hoc argumento quòd fortitudo iustitiâ quadam regi deberet: at si iusti essent homines omnes, fortitudine illa non indigerent. Themistius oratione ad Valentem facundè disserit, reges quales exigit sapientiæ regula, non vnus sibi creditæ gentis habere rationem, sed totius humani generis, & esse, vt ipse loquitur, non φιλομακέδνας tantum, aut φιλορωμαίους, sed φιλασθένους. Tantum verò abest vt admittendum sit quod quidam fingunt, in bello omnia iura cessare, vt nec suscipi bellum debeat nisi ad iuris consecutionem, nec susceptum geri nisi intra iuris ac fidei modum. Bene Demosthenes bellum esse in eos dixit qui iudicijs coerceri nequeunt. Iudicia enim vigent aduersus eos qui inuvalidiores se sentiunt: in eos qui pares se faciunt aut putant bella sumuntur, sed nimirum, vt recta sint non minori religione exercenda quàm iudicia exerceri solent. Sileant ergo leges inter arma, sed ciuiles illæ & iudicialiæ & pacis propriæ: non aliæ perpetuæ & omnibus temporibus accommodatæ. Optimè enim dictum est à Dione Prusensi, inter hostes scripta quidem iura, id est ciuilia non valere, at valere non scripta, id est ea quæ natura dicitur, aut gentium consensus constituit. Docet hoc vetus illa Romanorum formula: *cas res puro pioque duello quærendas censeo*. Idem veteres Romani, vt Varro notabat, bella tardè & nulla licentia suscipiebant, quòd bellum nullum nisi pium putabant geri oportere. Camillus iustè non minùs quàm fortiter bella gerenda dicebat: Apud alium legas: *Sunt & belli sicut & pacis iura*. Alius Fabricium miratur ingentem virum, & quod difficillimum est in

P R O L E G O M E N A.

bello innocentiem, & qui aliquid esse crederet & in hostem nefas. Quantam vim habeat in bellis iustitiæ conscientia, passim ostendunt historiarum scriptores, qui victoriam sæpe huic causæ præcipuè ascribunt: Inde proverbia illa, frangi & artolli vires in milite à causa: rarò enim sospitem redire qui iniusta arma sumserit: bonæ causæ spem adesse comitem, & alia in eum sensum. Nec mouere quenquam debent prosperi successus iniquarum molitionum. Satis enim est quòd causæ æquitas suam quandam eamque magnam habet vim ad agendum, quanquam ea vis, vt in rebus humanis accidit, sæpe aliarum causarum oppositu ab effectu impeditur. Etiam ad amicitias conciliandas, quibus vt singuli, ita & populi ad multas res opus habent, multum valet opinio de bello non temerè nec iniuste suscepto, pièque gesto. Nemo enim ijs se faciliè adiungit quibus ius, fas, fidem vilia putat. Ego cum ob eas quas iam dixi rationes compertissimum haberem, esse aliquod inter populos ius commune quod & ad bella & in bellis valeret, cur de eo instituerem scriptionem causas habui multas ac graues. Videbam per Christianum orbem vel barbaris gentibus pudendam bellandi licentiam: leuibus aut nullis de causis ad arma procurri, quibus semel sumtis nullam iam diuini, nullam humani iuris reuerentiam, planè quasi vno edicto ad omnia scelera emisso furore. Cuius immanitatis conspectu multi homines minimè mali eò venerunt, vt Christiano, cuius disciplina in omnibus hominibus diligendis præcipuè consistit, omnia arma interdicerent: ad quos accedere interdum videntur & Ioannes Ferus, & Erasmus nostras, viri pacis & Ecclesiasticæ & ciuilibus amantissimi, sed eo,

PROLEGOMENA

vt arbitror, consilio quo solemus quæ in vnam partem exierunt in alteram reflectere vt in verum modum redeant. Verùm hic ipse nimium contra nitendi conatus sæpe adeò non proficit vt obsit etiam, quia deprehensum faciliè quod in his nimium est, etiam alijs dictis intra verum stantibus auctoritatem detrahit. Medicina ergo vtrisque adhibenda fuit, tum ne nihil, tum ne omnia crederentur licere. Simul & iurisprudentiam quam antehac in muneribus publicis quanta potui integritate exercui, nunc quod mihi indignè è patria tot meis laboribus ornata eiecto restabat, priuatæ diligentia studio adiuuare volui. Artis formam ei imponere multi antehac destinarunt: perfecit nemo: neque verò fieri potest nisi, quod non factis curatum est hætenus, ea quæ ex constituto veniunt à naturalibus rectè separentur. nam naturalia cum semper eadem sint faciliè possunt in artem colligi: illa autem quæ ex constituto veniunt, cum & mutantur sæpe & alibi alia sint, extra artem posita sunt, vt alia rerum singularium perceptiones. Quòd si qui veræ iustitiæ sacerdotes naturalis & perpetuæ iurisprudentiæ partes tractandas susciperent, semotis ijs quæ ex voluntate libera ortum habent, alius quidem de legibus, alius de tributis, alius de iudicum officio, alius de voluntatum coniectura, alius de factorum faciendâ fide, posset deinde ex omnibus partibus collectis corpus confici. Nos certè quam viam incundam censeremus, re ipsa potiùs quàm verbis ostendimus in hoc opere quod partem iurisprudentiæ longè nobilissimam continet. Primo enim libro præfati de iuris origine generalem examinauimus quæstionem, sine bellum aliquod iustum: deinde ad noscenda publici

PROLEGOMENA.

priuatique belli discrimina explicandam habuimus vim ipsam summi imperij, qui eam populi, qui reges solidam, qui ex parte, qui cum alienandi iure, qui aliter habeant: deinde & de subditorum in superiores officio dicendum fuit. Liber secundus, cum omnes causas ex quibus bellum oriri potest exponendas sumserit, quæ res communes sint, quæ propriæ, quod ius personis in personas, quæ ex dominio nascatur obligatio, quæ successionum regiarum norma, quod ius veniat ex pacto, aut contractu, quæ federum, quæ iurisiurandi tum priuati tum publici vis atque interpretatio, quid ex damno dato debeatur, quæ legatorum sanctimonia, quale ius humandi mortuos, quæ pœnarum natura, latè exsequitur. Tertius liber primum subiectam sibi habens materiam id quod in bello licet, cum id quod impune fit aut etiam apud populos externos pro iure defenditur ab eo quod vitio caret distinxisset, descendit ad pacis genera & omnes bellicas conuentiones. Eo autem maius visum est pretium operæ, quod vt dixi totum hoc argumentum tractauit nemo, & qui tractarunt partes, ita tractarunt vt multum reliquerint alienæ industriæ. Veterum philosophorum nihil exstat huius generis, neque Græcorum, quos inter Aristoteles librum fecerat, cui nomen *δικαιώματα πολέμου*, neque Latinorum: sed nec eorum qui Christianismo recenti nomen dederunt, quod valde optandum fuerat: etiam Romanorum veterum libri de iure feciali nihil ad nos sui præter nomen transmiserunt. Hi qui summas fecerunt casuum quos vocant conscientiæ, vt de alijs rebus, ita & de bello, de promissis, de iuramento, de repressalijs capita fecerunt. Vidi & speciales libros de belli iure
partim

PROLEGOMENA.

partim à Theologis scriptos, vt à Francisco Victoria, Henrico Gorichemo, Wilhelmo Matthæi, partim à doctõribus iuris, vt Ioanne Lupo, Francisco Ario, Ioanne de Lignano, Martino Laudensi: sed hi omnes de vberimo argumento paucissima dixerunt, & ita plerique vt sine ordine quæ naturalis sunt iuris, quæ diuinæ, quæ gentium, quæ ciuilis, quæ ex canonibus veniunt, permiscerent atque confunderent. Quod his omnibus maximè defuit, historiarum lucem, supplere aggressi sunt eruditissimus Faber in Semestrium capitibus nonnullis, sed pro instituti sui modo, & testimonijs tantùm allatis; diffusius, & vt ad definitiones aliquas exemplorum congeriem referrent, Balthazar Ayala, & plùs eo Albericus Gentilis, cuius diligentiam sicut alios adiuuari posse scio & me adiutum profiteor, ita quid in docendi genere, quid in ordine, quid in distinguendis quæstionibus, iurisque diuersi generibus desiderari in eo possit, lectoribus iudicium relinquo. Illud tantùm dicam, solere eum sæpe in controuersis definiendis sequi, aut exempla pauca non semper probanda, aut etiam auctoritatem nouorum Iurisconsultorum in responsis, quorum non pauca ad gratiam consulentium, non ad æqui bonique naturam sunt composita. Causas vnde bellum iustum aut iniustum dicitur, Ayala non attigit: Gentilis summa quædam genera quo ipsi visum est modo delineauit, multos verò & nobilium & frequentium controuersiarum locos ne attigit quidem. Nòs ne quid tale indictum abiret operam dedimus, indicatis etiam dijudicationum fontibus, vnde facile esset etiam si quid omissum à nobis esset definire. Superest vt quibus ego auxilijs & quæ cura hanc rem

PROLEGOMENA.

aggressus sim, breuiter exponam. Primùm mihi cura hæc fuit, vt eorum quæ ad ius naturæ pertinent probationes referrem ad notiones quasdam tam certas vt eas nemo negare possit, nisi sibi vim inferat. Principia enim eius iuris per se patent atque euidentia sunt, multo magis quàm quæ sensibus externis percipimur; qui tamen & ipsi bene conformatis sentiendi instrumentis, & si cætera necessaria adsint, non fallunt. Ideo in Phœnissis Euripides sic loquentem facit Polynicen, cuius apertè iustam vult fuisse causam :

*Hæc sum profatus, mater, haud ambagibus
Implicita, sed quæ regulis æqui & boni
Suffulta rudibus pariter & doctis patent.*

Statimque addit chori (constat is autem ex feminis iisque barbaris) iudicium, dicta approbantis. Vt sum etiam ad iuris huius probationem testimonijs philosophorum, historicorum, poëtarum postremò & oratorum : non quòd illis indiscretè credendum sit; solent enim sectæ, argumento, causæ seruire : sed quòd vbi multi diuersis temporibus ac locis idem pro certo affirmant, id ad causam vniuersalem referri debeat : quæ in nostris quæstionibus alia esse non potest quàm aut recta illatio ex naturæ principijs procedens, aut communis aliquis consensus. Illa ius naturæ indicat, hic ius gentium : quorum discrimen non quidem ex ipsis testimonijs (passim enim scriptores voces iuris naturæ & gentium permiscunt) sed ex materiæ qualitate intelligendum est. Quod enim ex certis principijs certa argumentatione deduci non potest, & tamen vbique obseruatum apparet, sequitur vt ex voluntate libera ortum habeat. Itaque hæc duo non minùs inter se quàm à iure ciuili discernere sem-

PROLEGOMENA.

per vnicè laboraui : imò & in gentium iure discreui id quod verè & ex omni parte ius est, & id quod duntaxat effectum quendam externum ad instar illius primitiui iuris parit , nempe ne vi resistere liceat , aut etiam vt vbique vi publica , vtilitatis alicuius causa , vel vt incommoda graua vitentur , defendi debeat : quæ obseruatio quàm sit necessaria ad res multas in ipso operis contextu apparebit. Non minùs sollicitè separauimus, ea quæ iuris sunt strictè ac propriè dicti, vnde restitutionis obligatio oritur , & ea quæ iuris esse dicuntur, quia aliter agere cum alio aliquo rectæ rationis dictato pugnat : de qua iuris diuersitate aliquid iam & suprà diximus. Inter philosophos meritò principem obtinet locum Aristoteles, siue tractandi ordinem, siue distinguendi acumen , siue rationum pondera consideres. Vtinam tantùm principatus ille ab aliquot hinc sæculis non irrtyrannidem abijisset, ita vt veritas cui Aristoteles fidelem nauauit operam, nulla iam re magis opprimatur quàm Aristotelis nomine. Ego & hïc & alibi veterum Christianorum sequor libertatem qui in nullius philosophorum sectam iurauerant, non quòd eis assentirentur qui nihil percipi posse dicebant, quo nihil est stultius ; sed quòd nullam esse sectam putarent quæ omne verum vidisset, & nullam quæ non aliquid ex vero. Itaque veritatem sparsam per singulos, per sectasque diffusam, in corpus colligere, id verò existimabant nihil esse aliud quàm verè Christianam tradere disciplinam. Inter cætera , vt hoc obiter à nostro instituto non alienum dicam , non sine causa videntur mihi ab Aristotele discedere, & Platonici nonnulli, & Christiani veteres, in eo quòd ille naturam ipsam virtutis in me-

PROLEGOMENA.

diocritate affectuum actionumque posuerit : quod semel positum eò ipsum abduxit, ut & virtutes diuersas, putà liberalitatem & parsimoniam in vnam compingeret, & veritati daret opposita minimè ex æquo respondentia iactantiam & dissimulationem; & quibusdam rebus vitij nomen imponeret, quæ aut non existunt, aut vitia per se non sunt, ut contemptum voluptatis & honorum, & iræ aduersus homines vacuitatem. Non rectè autem vniuersaliter positum hoc fundamentum vel ex iustitia apparet, cui oppositum nimium & parum, cum in affectibus & sequentibus eos actionibus inuenire non posset, in rebus ipsis circa quas iustitia versatur vtrunque quæsiuit: quod ipsum primùm est de silire de genere in genus alterum, quod in alijs meritò culpat: deinde minus suo accipere, potest quidem aduentitium habere vitium, ex eo quod quis pro rerum circumstantijs sibi ac suis debeat, at certè cum iustitia pugnare non potest, quæ tota in alieni abstinentia posita est. Cui hallucinationi similis illa est, quòd adulterium ex libidine, cædem ex ira propriè ad iniustitiam pertinere non vult, cum tamen iniustitia non aliam naturam habeat quàm alieni vsurpationem, nec referat ex auaritia illa, an ex libidine, an ex ira, an ex imprudente misericordia proueniat; an ex cupiditate excellendi, vnde maximæ iniuriæ nasci solent. Nam qualiacunque incitamenta contemnere hac tantùm de causa, ne societas humana violetur, hoc verò iustitiæ proprium est. Ut redeam vnde veneram, verum quidem est virtutibus nonnullis accidere ut affectus moderentur, sed hoc non ideo quòd id sit virtuti omni proprium atque perpetuum, sed quia recta ratio, quam virtus

PROLEGOMENA.

vbique sequitur, in quibusdam modum sequendum dicit, in quibusdam ad summa incitat: nam Deum nimium colere non possumus: superstitio enim non eò peccat quòd Deum nimium colat, sed quòd peruersè: neque æterna bona nimium possumus appetere, neque æterna mala nimium formidare: neque peccata nimium odisse. Nobis propositum est Aristotelem magni facere, sed cum ea libertate quam ipse sibi in suos magistros veri studio indulsit. Historiæ duplicem habent usum qui nostri sit argumenti: nam & exempla suppeditant & iudicia: exempla quo meliorum sunt temporum ac populorum, eo plus habent auctoritatis: ideo Græca & Romana vetera cæteris prætulimus. Nec spernenda iudicia præfertim consentientia: ius enim naturæ ut diximus aliquo modo inde probatur: ius verò gentium non est ut aliter probetur. Poëtarum & oratorum sententiæ non tantum habent pondus: & nos sæpe ijs utimur non tam ut inde adstruamus fidem, quam ut his quæ dicere voluimus ab ipsorum dictis aliquid ornamenti accedat. Librorum quos à Deo afflati homines aut scripserunt aut probarunt, auctoritate sæpe vtor, cum discrimine antiquæ & nouæ legis. Antiquam legem sunt qui vrgent pro ipso iure naturæ: haud dubiè mendosè; multa enim eius veniunt ex Dei voluntate libera quæ tamen cum vero iure naturæ nunquam pugnat, & eatenus argumentum inde rectè ducitur, dummodo distinguamus accuratè ius Dei quod Deus per homines interdum exsequitur, & ius hominum inter se. Vitauimus ergo quantum potuimus, & hunc errorem & alterum ei contrarium, qui post noui federis tempora nullum antiqui federis

PROLEGOMENA.

vsus esse putat. Nos contrà censemus, tum ob id quod iam diximus, tum quia noui federis ea est natura, vt quæ ad virtutes morum pertinentia præcipiuntur in veteri federe, eadem & ipsum aut maiora præcipiat: & hunc in modum vsos testimonijs antiqui federis videmus antiquos Christianorum scriptores. Ad percipiendam autem librorum ad antiquum fedus pertinentium sententiam non parum conferre nobis possunt Hebræi scriptores, ij maximè qui & sermones & mores patrios habuerunt percognita. Nouo federe in hoc vtor, vt doceam, quod non aliunde disci potest, quid Christianis liceat: quod ipsum tamen, contrà quàm plerique faciunt, à iure naturæ distinxi: pro certo habens in illa sanctissima lege maiorem nobis sanctimoniam præcipi quàm solum per se ius naturæ exigat. Neque tamen omisi notare, si qua sunt quæ nobis commendantur magis quàm præcipiuntur, vt à præceptis declinare sciamus nefas & pœnæ obnoxium, ad summa quæque contendere generosi esse consilij & sua non carituri mercede. Synodici canones qui recti sunt, collectiones sunt ex generalibus legis diuinæ pronuntiatas ad ea quæ occurrunt aptatæ: hi quoque aut monstrant quod diuina lex præcipit, aut ad id quod Deus suadet hortantur. Et hoc verè Ecclesiæ Christianæ est officium, ea quæ sibi à Deo tradita sunt tradere & quo tradita sunt modo. Sed & mores apud Christianos illos veteres, & qui tanti nominis mensuram implebant, recepti aut laudati meritò pro canonibus valent. Secunda post hos auctoritas est eorum qui suis quique temporibus pietatis & doctrinæ fama inter Christianos floruerunt, neque grauis cuiusquam erroris notati

PROLEGOMENA.

sunt. nam & hi quæ dicunt magna cum asseueratione, & quasi comperta, momentum non exiguum habere debent ad interpretanda quæ obscura videntur in sacris literis, eoque maius quò & plurium apparet consensus, & propius acceditur ad primæ puritatis tempora, cum nec dominatus adhuc nec coitio vlla primitiuam veritatem adulterare potuit. Qui his successerunt Scholastici quantum ingenio valeant sæpe ostendunt: sed in infelicia & atrium bonarum ignara sæcula inciderunt: quominus mirum si inter multa laudanda aliqua & condonanda sunt. Tamen vbi in re morum consentiunt, vix est vt errent: quippe perspicaces admodum ad ea videnda quæ in aliorum dictis reprehendi possunt: in quo ipso tamen diuersa tuendi studio laudabile præbent modestiæ exemplum, rationibus inter se certantes, non qui mos nuper ad eò literas inquinare cœpit, conuitijs, turpi fœtu impotentis animi. Iuris Romani scientiam profitentium tria sunt genera. Primum eorum est quorum opera in Pandectæ, Codicibus Theodosiano & Iustiniano, & in Nouellis constitutionibus apparent. Secundum eos habet qui Irnerio successerunt, Accursium, Bartolum & tot alia nomina, quos penes diu fori regnum fuit. Tertium eos complectitur qui humaniores literas cum legum studio coniunxerunt. Primis multum defero: nam & rationes sæpe optimas suppeditant ad demonstrandum id quod iuris est naturæ: & eidem iuri neque minùs gentium iuri testimonium sæpe præbent, sic tamen vt ipsi non minùs quàm alij nomina hæc sæpe misceant, imò & ius gentium sæpe vocent id quod quorundam duntaxat populorum est, nec tanquam ex

PROLEGOMENA.

condiçto; sed quod alij aliorum imitatione, aut fortuitò receperunt. Sed & quæ verè iuris sunt gentium sæpe tractant promiscuè & indiscretè cum his quæ iuris sunt Romani, vt ex titulo de Captiuis & postliminio apparet. Hæc ergo vt discernerentur laborauimus. Secunda classis iuris diuini & historiæ veteris incuriosa, omnes regum populorùmque controuersias definire voluit ex legibus Romanis, assumtis interdum canonibus. Sed his quoque temporum suorum infelicitas impedimento sæpe fuit, quo minùs rectè leges illas intelligerent, satis sollertes alioqui ad indagandam æqui bonique naturam: quò factum vt sæpe optimi sint condendi iuris auctores, etiam tunc cum conditi iuris mali sunt interpretes. Audiendi verò tum maximè, cum tali consuetudini quæ nostrorum temporum ius gentium facit testimonium perhibent. Tertij ordinis magistri, quia Romani iuris finibus se includunt, & in ius illud commune aut nunquam aut non nisi leuiter exspatiantur, vix vllum habent vsum qui nostri sit argumenti. Scholasticam subtilitatem cum legum & canonum cognitione coniunxerunt; ita vt à controuersijs etiam populorum ac regum non abstinere, Hispani duo Couarruua & Vasquius: hic magna libertate, modestius alter, nec sine exacto quodam iudicio. Historias magis eidem legum studio inserere aggressi sunt Galli, quos inter magnum obtinent nomen Bodinus & Hottomanus, ille perpetuo opere, hic sparsis quæstionibus, quorum & pronuntiata & rationes sæpe nobis inquirendi veri suppeditabunt materiam. In toto opere tria maximè mihi proposui, vt definiendi rationes redderem quàm maximè euidentes, & vt quæ erant tractanda

PROLEGOMENA

tractanda ordine certo disponerem, & ut quæ eadem inter se videri poterant nec erant, perspicuè distinguerem. Temperavi me ab his quæ alterius sunt tractationis, ut quæ docent quid lex usu sit facere; quia ista suam habent artem specialem politicam, quam rectè ita solam tractat Aristoteles ut alieni nihil admisceat, contrà quàm fecit Bodinus apud quem hæc ars cum iuris nostri arte confunditur. Nonnullis tamen locis eius quod utile est feci mentionem, sed obiter, & ut id ipsum à iusti quæstione apertius distinguerem. Iniuriam mihi faciet si quis me ad vllas nostri sæculi controuersias, aut natas, aut quæ nascituræ prævideri possunt, respexisse arbitratur. Verè enim profiteor, sicut mathematici figuras à corporibus semotas considerant, ita me in iure tractando ab omni singulari facto abduxisse animum. Dicendi genus quod attinet, nolui ad rerum tractandarum multitudinem adiungendo verborum copiam fastidium parere lectori cuius utilitatibus consulebam. Itaque secutus sum quantum potui concisum & docenti conueniens loquendi genus: ut tanquam in vno conspectu habeant qui negotia publica tractant, & quæ incidere solent controuersiarum genera, & principia vnde dijudicari possunt: quibus cognitis facile erit ad rem subiectam accommodare orationem & quantum lubet extendere. Scriptorum veterum ipsa verba adduxi interdum, vbi talia erant ut aut cum auctoritate, aut cum venustate singulari dicta viderentur: quod & in Græcis feci nonnunquam, sed maximè vbi aut breuis erat sententia, aut cuius gratiam sperare non audebam Latino sermone me posse assequi: quem tamen vbiq; adiunxi in eorum commodum qui Græ-

PROLEGOMENA.

et non didicerunt. Quam verò ego in aliorum sententijs ac scriptis dijudicandis mihi sumsi libertatem, eandem sibi in me sumant, omnes eos oroque obtestor quorum in manus ista venient. Non illi promittius me monebunt errantem, quam ego monentes sequari. Et iam nunc adeò, si quid hinc pietati, si quid bonis moribus, si quid sacris literis, si quid Ecclesie Christianae consensui, si quid vlli veritati dissentaneum à me dictum est, id nec dictum esto.

LIBRI PRIMI
CAPITA.

CAP. I.		<i>Quid Bellum, quid Ius? pag. 1</i>	
II.		<i>An bellare unquam iustum sit.</i>	
III.		<i>P. 16</i>	
		<i>Belli partitio in publicum & pri-</i>	
		<i>uatum. Summi imperij expli-</i>	
		<i>catio.</i>	<i>P. 53</i>
IV.		<i>De bello Subditorum in Superiores.</i>	<i>P. 94</i>
V.		<i>Qui bellum licitè gerant.</i>	<i>P. 117</i>

LIBRI SECUNDI
CAPITA.

CAP. I.	D	<i>E belli causis, & primùm de defensione</i>	
		<i>sui & rerum.</i>	<i>P. 121</i>
II.		<i>De his qua hominibus communiter competunt.</i>	
		<i>P. 137</i>	
III.		<i>De acquisitione originaria rerum, ubi de mari &</i>	
		<i>fluminibus.</i>	<i>P. 153</i>
IV.		<i>De derelictione praesumpta & eam secuta occupa-</i>	
		<i>tione: & quid ab usucapione & praescriptione</i>	
		<i>differat.</i>	<i>P. 164</i>
V.		<i>De acquisitione originaria iuris in personas: ubi</i>	
		<i>de iure parentum: de matrimonijs: de collegijs:</i>	
			<i>ō ij</i>

	<i>de iure in subditos: seruos.</i>	P. 175
V I.	<i>De acquisitione derivatiua facto hominis, ubi de alienatione imperij, & rerum imperij.</i>	P. 200
V II.	<i>De acquisitione derivatiua qua fit per legem, ubi de successione ab intestato.</i>	P. 206
V III.	<i>De acquisitionibus qua vulgò dicuntur iuris Gentium.</i>	P. 230
IX.	<i>Quando imperia vel dominia desinant.</i>	P. 244
X.	<i>De obligatione qua ex dominio oritur,</i>	P. 253
X I.	<i>De promissis.</i>	P. 260
X II.	<i>De contractibus.</i>	P. 275
X III.	<i>De iurciurando.</i>	P. 293
X IV.	<i>De eorum qui summum imperium habent promissis & contractibus & iuramentis.</i>	P. 311
X V.	<i>De federibus ac sponsionibus.</i>	P. 321
X VI.	<i>De interpretatione.</i>	P. 338
X VII.	<i>De damno per iniuriam dato, & obligatione qua inde oritur.</i>	P. 358
X VIII.	<i>De legationum iure.</i>	P. 366
X IX.	<i>De iure sepulturae.</i>	P. 377
XX.	<i>De pœnis.</i>	P. 393
XX I.	<i>De pœnarum communicatione.</i>	P. 449
XX II.	<i>De causis iniustis.</i>	P. 466
XX III.	<i>De causis dubijs.</i>	P. 475
XX IV.	<i>Monita de non temere etiam ex iustis causis suscipiendo bello.</i>	P. 484
XX V.	<i>De causis belli pro alijs suscipiendi.</i>	P. 462
XX VI.	<i>De causis iustis ut bellum geratur ab his qui sub alieno imperio sunt.</i>	P. 500

LIBRI TERTII

CAPITA.

- CAP. I. **Q**uotum in bello liceat regulae generales ex iure natura: ubi & de dolis & mendacio. p. 553
- II. Quomodo iure gentium bona subditorum pro debito imperantium obligentur: ubi de represalijs. p. 574
- III. De bello iusto siue solenni iure Gentium, ubi de indictione. p. 581
- IV. De iure interficiendi hostes in bello solenni, & alia vi in corpus. p. 590
- V. De rebus vastandis eripiendisq̄ue. p. 604
- VI. De iure acquirendi bello capta. p. 608
- VII. De iure in captiuos. p. 635
- VIII. De imperio in victos. p. 642
- IX. De postliminio. p. 645
- X. Monita in his quae fiunt in bello iniusto. p. 658
- XI. Temperamentum circa ius interficiendi in bello iniusto. p. 663
- XII. Temperamentum circa vastationem & similia. p. 680
- XIII. Temperamentum circa res captas. p. 689
- XIV. Temperamentum circa captos. p. 693
- XV. Temperamentum circa acquisitionem imperij. p. 701
- XVI. Temperamentum circa ea quae iure gentium postliminio carent. p. 707
- XVII. De his qui in bello medij sunt. p. 711
- XVIII. De his quae in bello publico priuatim fiunt. p. 715
- XIX. De fide inter hostes. p. 719

- xx.** *De fide publica qua bellum finitur: ubi de pacis
 pactione, de sorte, de certamine condicto, de
 arbitrio, deditione, obsidibus, pignoribus. p. 729*
- xxi.** *De fide, manente bello, ubi de inducijs, commea-
 tu, captiuorum redemptione. p. 757*
- xxii.** *De fide minorum potestatum in bello. p. 769*
- xxiii.** *De fide priuata in bello. p. 775*
- xxiv.** *De fide tacita. p. 781*
- xxv.** *Conclusio cum monitis ad fidem & pacem. p. 783*

HVGONIS GROTII

De jure Belli ac Pacis

LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

Quid Bellum, quid Ius?

- I. *Rdo operis.*
- II. *Belli definitio & origo nominis.*
- III. *Ius pro attributo actionis describitur, & diuiditur in rectorium & auatorium.*
- IV. *Ius pro qualitate diuiditur in facultatem & aptitudinem.*
- V. *Facultatis siue iuris strictè dicti diuisio in potestatem, dominium, creditum.*
- VI. *Facultatis alia diuisio, in vulgarem & eminentem.*
- VII. *Aptitudo quid?*
- VIII. *De Iustitia explettrice & attributrice: easque propriè non distingui per proportionem Geometricam & Arithmeticam: nec quòd hac circa res communes, illa circa res singulorum versetur.*
- IX. *Ius pro regula definitur & diuiditur in naturale & voluntarium.*
- X. *Iuris naturalis definitio, diuisio & distinctio ab hiis quæ non propriè sic dicuntur.*
- XI. *Instinctum cum alijs animantibus communem aut proprium hominibus non facere aliam iuris speciem.*
- XII. *Quomodo probetur ius naturale.*
- XIII. *Iuris voluntarij diuisio in humanum & diuinum.*
- XIV. *Ius humanum diuiditur in civile, civili arctius, & civili latius, quod est ius Gentium: eius explicatio & quomodo probetur.*

XV. *Im diuinitus distidit in uniuersale & dicitur populi proprium.*

XVI. *Iure Hebraorum nunquam obligatos fuisse alienigenas.*

XVII. *Quae argumenta Christiani petere possint ex lege Hebraea & quomodo.*

CONTROVERSIARUM quos nulla iuris ciuilis tenet communio, quales sunt & qui in gentem nondum coierunt, & qui inter se diuersarum sunt gentium, tum priuati, tum reges ipsi, quique par regibus ius obtinent, siue illi optimates sunt, siue populi liberi, aut ad belli aut ad pacis tempora pertinent. Sed quia bellum pacis causa suscipitur, & nulla est controuersia unde non bellum oriri possit, occasione bellici iuris quaecunque tales incidere solent controuersiae rectè tractabuntur: ipsum deinde nos bellum ad pacem ut finem suum deducet.

II. De Belli ergo iure acturi videndum habemus, quid bellum sit de quo quaeritur, quid ius quod quaeritur. Cicero dixit Bellum certationem per vim. Sed usus obtinuit ut non actio sed status eo nomine indicetur, ita ut sit Bellum status per vim certantium quales sunt: quae generalitas omnia illa bellorum genera comprehendit de quibus agendum deinceps erit. neque enim priuatum hinc excludo, ut quod re ipsa prius sit publico, & haud dubie cum publico communem habeat naturam, quae propterea vno eoque proprio nomine signanda est. Neque huius nominis origo repugnat. Est enim bellum ex voce veteri duellum, ut duonus quod fuerat factum est bonus, & dui bis. Duellum autem à duobus dictum simili sensu quo

pacem unitatem dicimus. Sic Græcis ex multitudinis significatione *πλεμος*. Neque vsus vocis laxiorem hanc notionem repudiat. Quod si quando belli nomen publico tantum tribuitur, nihil id nobis obstat, cum certissimum sit nomen generis sæpe speciei præsertim excellentiori peculiariter adhærescere. Iustitiam in definitione non includo, quia hoc ipsum in hac disputatione quaerimus, sitne aliquod bellum iustum, & quod bellum iustum sit. Distingui autem debet id quod quaeritur ab eo de quo quaeritur.

III. De iure belli cum inscribimus hanc tractationem, primum hoc ipsum intelligimus quod dictum iam est, sitne bellum aliquod iustum, & deinde quid in bello iustum sit. Nam ius hinc nihil aliud quam quod iustum est significat: idque negante magis sensu quam aiente, ut ius sit quod iniustum non est. Est autem iniustum quod naturæ societatis ratione venturum repugnat. Sic alteri detrahere sui commodi causa contra naturam esse dicit Cicero, idque ita probat, quia si id fiat societas hominum & communitas evertatur necesse sit. Hominem homini insidiari nefas esse euincit Florentinus, quia cognationem quandam inter nos constituerit natura: Seneca; *ut omnia inter se membra consentiunt, quia singula seruari totius interest; ita homines singulis parcent, quia ad cæterum geniti sumus. Salua enim esse societas nisi amore & custodia partium non potest.* Sicut autem societas alia est sine inæqualitate, ut inter fratres, ciues, amicos, federatos: alia inæqualis, ut *ὁ πατήρ καὶ οἱ υἱοὶ* Aristoteli, ut inter patrem & liberos, dominum & seruum, regem & subditos, Deum & homines: ita iustum aliud est ex æquo inter se viuendum, aliud eius qui regit & qui regitur, quia tales sunt:

De Off. III.

L. vt vim. D.
de Iust. &
iure.

De ita lib. 2.
cap. 31.

quorum hoc ius Rectorium, illud Æquatorium rectè, ni fallor, vocabimus.

IV. Ab hac iuris significatione diuersa est altera, sed ab hac ipsa veniens, quæ ad personam refertur; quo sensu ius est Qualitas moralis personæ competens ad aliquid iustè habendum vel agendum. Personæ competit hoc ius, etiam si rem interdum sequatur, vt seruitutes prædiorum quæ iura realia dicuntur comparatione facta ad alia merè personalia: non quia non ipsa quoque personæ competant, sed quia non alij competunt quàm qui rem certam habeat. Qualitas autem moralis perfecta, Facultas nobis dicitur; minus perfecta, Aptitudo: quibus respondent in naturalibus, illi quidem actus, huic autem potentia.

V. Facultatem Iurisconsulti nomine Sui appellant: nos posthac ius propriè aut strictè dictum appellabimus: sub quo continentur Potestas, tum in se, quæ libertas dicitur, tum in alios, vt patria, dominica: Dominium, plenum siue minus pleno, vt vsusfructus, ius pignoris: & creditum cui ex aduerso respondet debitum.

VI. Sed hæc facultas rursus duplex est: Vulgaris scilicet quæ vsus particularis causa comparata est, & Eminens quæ superior est iure vulgari, vtpote communitati competens in partes & res partium boni communis causa. Sic regia potestas sub se habet & patriam & dominicam potestatem: sic in res singulorum maius est dominium regis ad bonum commune quàm dominorum singularium: sic reipublicæ quisque ad vsus publicos magis obligatur quàm creditori.

VII. Aptitudinem verò *dignitatem*, id est dignitatem

vocat Aristoteles. Michael Ephesius id quod secundum eam æquale dicitur interpretatur δ $\omega\epsilon\sigma\tau\epsilon\rho\mu\epsilon\lambda\epsilon\sigma\iota$ & δ $\omega\rho\acute{\epsilon}\pi\omega\iota$, id quod conuenit.

V. Nic.

VIII. Facultatem respicit iustitia Expletrix, quæ propriè aut strictè iustitiæ nomen obtinet, $\sigma\acute{\iota}\omega\alpha\lambda\lambda\alpha\kappa\tau\iota\kappa\acute{\eta}$ Aristoteli, nimis arcto vocabulo: nam vt possessor meæ rei eam mihi reddat, non est $\epsilon\kappa$ $\sigma\acute{\iota}\omega\alpha\lambda\lambda\acute{\alpha}\gamma\mu\alpha\tau\omicron\varsigma$, & tamen ad eandem hanc iustitiam pertinet: itaque $\epsilon\pi\theta\upsilon\rho\theta\omega\iota\kappa\omega$ idem felicius dixit: aptitudinem respicit Attributrix quæ Aristoteli $\lambda\acute{\alpha}\nu\theta\epsilon\mu\omicron\tau\iota\kappa\acute{\eta}$, comes earum virtutum quæ alijs hominibus vtilitatem adferunt, vt liberalitatis, misericordiæ, prouidentiae rectoris. Quod verò idem Aristoteles ab explettrice ait respici proportionem simplicem quam $\alpha\epsilon\theta\mu\eta\kappa\omega$ vocat, ab attributrice autem comparatam, quam $\gamma\omega\mu\epsilon\tau\epsilon\iota\kappa\omega$ appellat, quæ sola apud Mathematicos nomen habet proportionis, ex eorum genere est quæ sæpe locum habent non semper: neque verò per se iustitia expletrix ab attributrice differt tali proportionum vsu, sed materia circa quam versatur, vt iam diximus. Itaque & contractus societatis expletur proportionem comparata, & si vnus tantum aptus inueniatur ad munus publicum, non alia quàm simplici commensione attributio fiet. Neque magis verum est quod à nonnullis dicitur, attributricem versari circa res communes, explettricem circa res singulorum. Contra enim si quis de re sua legare velit, attributrice iustitia vti solet: & ciuitas quæ de communi reddit, quod ciuium quidam in publicum impendent, non nisi explettricis iustitiæ officio fungitur.

IX. Est & tertia iuris significatio quæ idem valet quod Lex, quoties vox legis largissimè sumitur, vt sit

Regula actuum moralium obligans ad id quod rectum est. Obligationem requirimus: nam consilia & si qua sunt alia præscripta, honesta quidem sed non obligantia, legis aut iuris nomine non veniunt. Permissio autem propriè non actio est legis, sed actionis negatio, nisi quatenus alium ab eo cui permittitur obligat ne impedimentum ponat. Diximus autem, ad rectum obligans, non simpliciter ad iustum, quia ius hac notione non ad solius iustitiæ, qualem exposuimus, sed & ad aliarum virtutum materiam pertinet. Attamen ab hoc iure, quod rectum est laxius iustum dicitur. Iuris ita accepti optima partitio est quæ apud Aristotelem exstat, ut sit aliud ius naturale, aliud voluntarium, quod ille legitimum vocat, legis vocabulo strictius posito: interdum & δὲ ὁ θεός, constitutum. Idem discrimen apud Hebræos reperire est, qui cum distinctè loquuntur, ius naturale vocant יורצ , ius constitutum דיקן quorum illud δικαιώματα , hoc ἐπιπλά solent vertere Hellenistæ.

x. Ius naturale est dictatum rectæ rationis indicans, actui alicui, ex eius convenientia aut disconvenientia cum ipsa natura rationali, inesse moralem turpitudinem aut necessitatem moralem, ac consequenter ab auctore naturæ Deo talem actum aut vetari aut præcipi. Actus de quibus tale exstat dictatum, debiti sunt aut illiciti per se, atque ideo à Deo necessariò præcepti aut vetiti intelliguntur: qua nota distat hoc ius non ab humano tantum iure, sed & à diuino voluntario, quod non ea præcipit aut vetat quæ per se ac suapte natura aut debita sunt aut illicita, sed vetando illicita, præcipiendo debita facit. Ad iuris autem naturalis intellectum, notandum est quædam dici

huius iuris non propriè, sed vt scholæ loqui amant reductiue, quibus ius naturale non repugnat, sicut iusta modo diximus appellari ea quæ iniustitia carent. interdum etiam per abusum ea quæ ratio honesta esse indicat, et si non debita, solent dici iuris naturalis. Sciendum præterea ius naturale non de iis tantum agere quæ citra voluntatem humanam existunt, sed de multis etiam quæ voluntatis humanæ actum consequuntur. Sic dominium, quale nunc in usu est, voluntas humana introduxit: at eo introducto nefas mihi esse id arripere te inuito quod tui est dominij ipsum indicat ius naturale; quare furtum naturali iure prohibitum dixit Paulus iurisconsultus, natura turpe Vlpianus, Deo displicere Euripides his in Helena versibus:

L. 1. D. de
Furtis. L. Pro-
brum. D. de
verb. sign.

Nanque odit ipse vim Deus: nec diuites

Nos esse rapio, sed probè partis cupit.

Spernenda, si non iure veniat, copia est.

Communis aether hominibus, tellus quoque,

In qua ampliari cuique sic fas est domum,

Ut ab alienis rebus ac vi temperet.

Est autem ius naturale adeò immutabile vt ne à Deo quidem mutari queat. Quanquam enim immensa est Dei potentia, dici tamen quædam possunt ad quæ se illa non extendit, quia quæ ita dicuntur, dicuntur tantum, sensum autem qui rem exprimat nullum habent; sed sibi ipsis repugnant: Sicut ergo vt bis duo non sint quatuor ne à Deo quidem potest effici, ita ne hoc quidem, vt quod intrinseca ratione malum est malum non sit. Et hoc est quod significat Aristoteles, cum dicit: *ἐνα θεὸς ὁνόμασαι σὺν ἀληθεῖα μὲν ἔφασκετο.* Nam vt esse rerum postquam sunt & qua sunt

aliunde non pendet, ita & proprietates quæ esse illud necessariò consequuntur. talis autem est malitia quorundam actuum comparatorum ad naturam ratione utentem. Fit tamen interdum vt in his actibus de quibus ius naturæ aliquid constituit, imago quædam mutationis fallat incautos, cùm reuera non ius naturæ mutetur quod immutabile est, sed res de qua ius naturæ constituit, quæque mutationem recipit. Exempli gratia: si creditor quod ei debeo acceptum ferat, iam soluere non teneor, non quia ius naturæ defuerit præcipere soluendum quod debeo, sed quia quod debebam deberi desit. Ita si quem Deus occidi præcipiat, si res alicuius auferri, non licitum fiet homicidium aut furtum, quæ voces vitium inuoluunt; sed non erit homicidium aut furtum quod vitæ & rerum supremo domino auctore fit. Sunt & quædam iuris naturalis non simpliciter, sed pro certo rerum statu: sic communis rerum vsus naturalis fuit, quamdiu dominia introducta non erant; & ius suum per vim consequendi ante positas leges.

XI. Discrimen autem quod in Iuris Romani libris exstat, vt ius immutabile aliud sit quod animantibus cum homine sit commune, quod arctiori significato vocant ius naturæ, aliud hominum proprium, quod sæpe ius gentium nuncupant, vsus vix vllum habet. Nam iuris propriè capax non est nisi natura ratione vtens; quod rectè vidit Hesiodus:

Τοῖδε γὰρ αἰθεραίοισι νόμον διέταξε Κρονίων.

Ἰαχῦσι γὰρ καὶ ἴπποι καὶ οἰκονῶς πετενοῖς

Ἐστέμεν ἀλλήλους· ἐπεὶ ἔδίκη ἕστ' αὐτῶν.

Αἰθεραίοισι δ' ἔδωκε δίκην ἢ πολλὸν ἄριστον.

Humano generi nam lex datur ab Ioue summo:

Quippe

AC PACIS, LIB. I.

*Quippe fera, pisces, animi genus animalantum
Mutua se vertunt in pabula, iuris egentes.*

Iustitia at nobis, quæ res est optima, cessit.

Polybius cum narraſſet quibus initijs primùm con-
ueniſſent homines, addit, ſi quis in parentes aut be-
neficos iniurius fuiſſet fieri non potuiſſe quin id cæ-
teri ægrè ferrent, ratione addita: τὸ γὰρ ἄνους τῶν ἀνθρώ-
πων τούτη ἀγαθότητες τῶν ἄλλων ζώων, ἢ μόνους αὐτοῖς μέτεσι

Lib. vi.

τοῦ καὶ λογισμοῦ, φανεροῦ ὡς οὐκ ἀπὸ εἰκὸς ἀλλὰ ἀπὸ ἀπορίας αὐτοῦ
τῶν ἀνθρώπων ἀγαθότητες, καὶ αὐτὸ ἔστι τῶν ἄλλων ζώων,
ἀλλ' ἐπισημαίνεσθαι τὰ νόμιμα καὶ δικαιοσύνην τοῖς πρῶτοις.

*Quoniam enim humanum genus hoc alijs animantibus di-
ſtat, quòd mente ac ratione utitur, omnino credibile non eſt
tam alienum à natura ſua actum ab ipsis diſſimulatum iri,
ut in alijs animantibus: ſed quod factum eſt, reuocatum iri
ad animum cum offenſæ ſignificatione. Quòd ſi quando
brutis animantibus iuſtitia tribuitur, id fit improprie
ex quadam in ipsis vmbra rationis atque veſtigio. An
verò actus ipſe de quo ius naturæ conſtituit, ſit no-
bis communis cum alijs animantibus, ut proliſ edu-
catio, an nobis proprius, ut Dei cultus, ad iuris ipſam
naturam nihil refert.*

xii. Eſſe autem aliquid iuris naturalis probari ſolet
tum ab eo quod prius eſt, tum ab eo quod poſteriorius.
A priori, ſi oſtendatur rei alicuius conuenientia aut
diſconuenientia neceſſaria cum natura rationali ac
ſociali: à poſteriori verò, ſi non certiffima fide,
certè probabiliter admodum, iuris naturalis eſſe col-
ligitur id quod apud omnes gentes, aut moratiores
omnes tale eſſe creditur. Nam vniuerſalis effectus
vniuerſalem requirit cauſam: talis autem exiſtima-
tionis cauſa vix vlla videtur eſſe poſſe præter ſenſum

ipsum communis qui dicitur. *Ἐ κοινῆ φαινόμενα πιστὰ,*
quæ communiter ita videntur fida sunt, aiebat Heracli-
 tus statuens *λόγος τῶν ἕκων* optimum esse veritatis
κειθέριον. Et Cicero ; *In re consensio omnium gentium*
ius natura putanda est. Seneca ; *Argumentum veritatis*
est aliquid omnibus videri.

I. Tule.

Epist. 117.

xiii. Alteram iuris speciem esse diximus ius volun-
 tarium, quod ex voluntate originem ducit: estque vel
 humanum vel diuinum.

xiv. Ab humano incipiemus, quia id pluribus in-
 notuit. est ergo hoc vel ciuile, vel latius patens, vel ar-
 ctiùs. Ciuile est quod à potestate ciuili proficiscitur.
 Potestas ciuilis est quæ ciuitati præest. Est autem Ciui-
 tas cœtus perfectus liberorum hominum, iuris fruen-
 di & communis vtilitatis causa sociatus. Ius arctiùs
 patens & ab ipsa potestate ciuili non veniens, quan-
 quam ei subditum, varium est, præcepta patria, do-
 minica; & si qua sunt similia in se continens. Latius
 autem patens est ius Gentium, id est quod Gentium
 omnium aut multarum voluntate vim obligandi ac-
 cepit. Multarum addidi, quia vix vllum ius reperitur
 extra ius naturale, quod ipsum quoque gentium di-
 ci solet, omnibus gentibus commune. Imò sæpe in
 vna parte orbis terrarum est ius gentium quod alibi
 non est, vt de captiuitate ac postliminio suo loco di-
 cemus. Probatum autem hoc ius gentium pari modo
 quo ius non scriptum ciuile, vsu continuo & testimo-
 nio peritorum. Est enim hoc ius, vt rectè notat Dio
 Chrysostronus, *ἔρεμα βίης καὶ χρόνου,* *reperitum temporis*
et vsus. Atque in eam rem maximum nobis vsu
 præbent illustres annalium conditores.

xv. Ius voluntarium diuinum quod sit, satis ex ipso

vocum sono intelligimus: id nimirum quod ex voluntate diuina ortum habet. quo discrimine à iure naturali, quod item diuinum dici posse diximus, interoscitur. In hoc iure locum habere potest quod nimum indistinctè dicebat Anaxarchus, non ideo id Deum velle quia iustum est, sed iustum esse, id est iure debitum, quia Deus voluit. Hoc autem ius aut datum est humano generi, aut populo vni. Humano generi terius datum à Deo reperimus: statim post hominem conditum, iterum in restauratione humani generis post diluuium, postremò in sublimiori restauratione per Christum. Tria hæc iura haud dubiè omnes homines obligant ex quo quantum satis est ad eorum notitiam peruenerunt.

xvi. Ex omnibus populis vnus est cui peculiariter Deus iura dare dignatus est, populus scilicet Hebræus, quem sic alloquitur Moses Deut. iv. 7. *Quæ gens tam magna cui Dei propinqui sicut Dominus Deus noster ad omnia vota quæ ei facimus? quæ gens tam magna, cui sint constitutiones & iura æqua, qualis est lex hæc tota quam ego hodie coram vobis propono?* Psalmographus Psalmo CXLVII. qui in Latinis exemplaribus est CXLIX. *Indicat Deus verba sua Iacobo, constitutiones ac iura sua Israeli. non ita fecit genti ulli: ideo iura ista non nouerunt.* Nec dubitandum, quin fallantur Iudæorum illi (quos inter Tryphon in disputatione cum Iustino) qui existimant etiam alienigenis, si salui esse vellent, subeundum fuisse legis Hebræicæ iugum. Neque enim eos obligat lex quibus data non est. At quibus data sit lex ipsa loquitur: *Audi Israël.* & passim fedus cum ipsis iactum, ipsi in peculiarent Dei populum adsciti dicuntur. Quin inter ipsos Hebræos vixerunt semper

aliqui exteri homines *διστέλις καὶ σεβόμενοι τὸν Θεόν*, qualis ille Cornelius *Αἰ. x. 2. καὶ σεβόμενον ἐγγλύων*, *Αἰ. xvii. 4.* qui, vt narrant ipsi Hebræorum magistri, leges Adamo & Noæ datas seruare tenebantur, abstinere ab idolis & sanguine, at non item leges proprias Israëlitarum. Itaque cùm Israëlitis non liceret vesci carne bestię quæ fato suo periisset, peregrinis tamen inter ipsos viuentibus id licebat, *Deut. xx i v. 21.* Extraneis etiam qui aliunde aduenirent, neque institutis Hebræicis subijcerentur, in templo Hierosolymitano licuit Deum adorare, quanquam in loco peculiari ac separato à statione Israëlitarum, *I. Regum qui Latinis II. Regum, v 11. 41.* Neque Elifæus Naamani Syro, neque Ionas Niniuitis, neque Daniel Nabuchodonosoro, neque Prophetæ alij Tyrijs, Moabitjs, Ægyptijs ad quos scribunt, vnquam significarunt opus ipsis esse vt Mosis legem susciperent. Quod de tota lege Mosis dixi, idem & de circumcisione, quæ legis quasi introitus erat, dictum volo. Hoc tantùm interest, quòd lege Mosis Israëlitæ soli tenebantur, circumcisionis autem lege tota Abrahami posteritas: vnde Idumæos à Iudæis coactos circumcisionem suscipere in historijs Hebræorum & Græcorum legimus. Quare qui populi extra Israelitas circumcisi sunt (sunt autem complures, quorum Herodotus, Strabo, Philo, Iustinus, Origenes, Epiphanius, Clemens Alexandrinus, Hieronymus, meminert) eos credibile est ab Ismaele, aut ab Esauo, aut ex Cethuræ posteris venisse. Cæterùm in alijs omnibus locum habebat Pauli illud, *Rom. 11. 14.* *Cùm Genes quæ legem (scriptam nimirum) non habens natura suapte faciat ea quæ legis sunt (naturalis scilicet).*

isti legem (scriptam) non habentes sibi sunt lex : ut qui ostendant ipsum opus legis mentibus suis inscriptum , simul testimonium reddente ipsorum conscientia & cogitationibus sese mutuo accusantibus aut etiam excusantibus. Et illud ibidem 26. *Si præputium (id est præputiatus homo) obseruet mandatum legis (naturalis scilicet) nonne præputium illius pro circumcissione reputabitur ?* Bene ergo in Iosephi historia Ananias Iudæus Izaten Adiabenum docebat etiam citra circumcissionem Deum rectè coli & propitium haberi posse. Nam quòd extranei multi circumcisi sunt & per circumcissionem legi se obligarunt (vt explicat Paulus Gal. v. 3.) id fecerunt partim vt ius ciuitatis adipiscerentur (nam profelyti pari iure erant cum Israelitis) partim vt earum promissionum essent participes quæ non communes humano generi, sed Hebræo populo erant particulares: quâquam non negem posterioribus sæculis accessisse etiam in nonnullis prauam opinionem quasi extra Iudaismum salus non esset. Hinc colligimus nulla parte legis Hebrææ, qua lex est propriè, nos obligari, quia obligatio extra ius naturæ venit ex voluntate legem ferentis. Deum autem voluisse, vt alij quâ Israelitæ ista lege tenerentur, nullo indicio potest deprehendi. Non igitur, nos quod attinet, probanda est vlla legis abrogatio : nam nec abrogari potuit eorum respectu quos nunquam obstrinxit. Sed ab Israelitis ablata est obligatio, quoad ritualia quidem, statim postquam lex Euangelij cæpit promulgari; quod Apostolorum principi clarè fuit reuelatum, Act. x. 15. quoad cætera verò, postquam populus ille per excidium vrbis & desolationem præcisam sine spe restitutionis populus esse desijt. Nos verò alienigenæ

non id Christi aduentu consecuti sumus, vt Mosis lege non teneremur, sed vt qui antea spem tantum factis obscuram in Dei bonitate positam habere poteramus, nunc deserto federe fulciamur, vtque in vnam Ecclesiam coalescere possimus cum Hebræis filijs Patriarcharum, sublata ipsorum lege, quo velut interse-pimento à nobis distinebantur. Eph. 11. 14.

xvii. Cùm ergo directam obligationem lex per Mosem data in nos inducere non possit, vt iam ostendimus, videamus ecquem alium vsum habere possit tum in hac de iure belli, tum in similibus alijs quaestionibus. Id enim scire ad multa refert. Primùm ergo ostendit lex Hebræa, id quod ea lege præcipitur non esse contra ius naturæ. Nam cùm ius naturæ, vt antè diximus, sit perpetuum atque immutabile, non potuit à Deo, qui iniustus nunquam est, quicquam aduersus id ius præcipi. Adde quòd lex Mosi vocatur immaculata & recta, Psalm. xix. qui Latinis xviii. 8. & Apostolo Paulo sancta, iusta, bona, Rom. vii. 12. De præceptis loquor. nam de permissis distinctiùs agendum est. permissio enim quæ lege fit (nam quæ nudi est facti & impedimenti remotionem significat huc non pertinet) aut plena est, quæ ius dat ad aliquid omnino licitè agendum; aut minor plena, quæ tantum impunitatem dat apud homines, & ius ne quis alius impedire licitè possit. Ex prioris generis permissione non minùs quàm ex præcepto sequitur id de quo lex agit contra ius naturæ non esse. De posteriori genere aliter se res habet. Sed rarò locum habet hæc collectio: quia cùm permittentia verba sint ambigua, magis ex iure naturæ interpretari nos conuenit vtrius generis sit permissio, quàm ex permissionis modo ad ius

naturæ argumentando procedere. Huic primæ obseruationi affinis est altera, licere nunc his qui imperium inter Christianos obtinēt leges ferre eius sensus cuius sunt leges per Moſem datæ, nisi si quæ sint leges quarum tota substantia ad tempus Christi expectati & Euangelij nondum reuelati pertineat, aut nisi Christus ipse contrarium aut in genere aut in specie constituerit. Nam his tribus causis demtis nulla potest alia excogitari, cur quod olim Moſis lege fuit constitutum nunc sit extra ea quæ licent. Tertia obseruatio hæc sit: quicquid ad eas virtutes pertinens quas Christus à suis discipulis exigit, lege Moſis præceptum est, id nunc etiam, si non & ampliùs, à Christianis præstandum. Fundamentum huius obseruationis est, quòd quæ virtutes à Christianis exiguntur, vt humilitas, patientia, dilectio, exiguntur in maiore gradu quàm statu legis Hebraicæ exigebantur: idque meritò; quia etiam promissiones cœlestes in Euangelio multo clariùs proponuntur. Hinc lex vetus comparatione Euangelij dicitur fuisse nec perfecta, nec ἀμεμπτος, Hebr. v. 11. 19. viii. 7. & legis finis dicitur Christus, Rom. x. 5. lex autem manu ductrix ad Christum, Gal. iii. 25. Sic lex vetus de sabbato & altera de decimis monstrant Christianos obligari, ne minus septima temporis parte ad cultum diuinum, nec minus fructuum decima in alimenta eorum qui in sacris rebus occupantur, aut similes pios vsus seponant.

An bellare vnquam iustum sit.

- I. *Ius naturæ bello non repugnare probatur rationibus.*
- II. *Historia.*
- III. *Consensu.*
- IV. *Ius Gentium non repugnare bello probatur.*
- V. *Ius diuinum voluntarium ante Euangelij tempus bello non repugnare probatur, cum solutione obiectionum.*
- VI. *Ad quaestionem, an bellum cum iure Euangelico pugnet, praemonita.*
- VII. *Argumenta pro negante sententia ex sacris literis.*
- VIII. *Solutio argumentorum ex sacris literis pro parte aiente.*
- IX. *Examinatur veterum Christianorum circa hanc rem consensus.*

Isis iuris fontibus, ad primam ac generalissimam veniamus quaestionem, quæ hæc est, an bellum aliquod iustum sit, siue, an bellare vnquam liceat. Hæc autem ipsa quaestio, vt & aliæ quæ deinceps sequentur, ad ius naturæ primùm exigenda est. M. Tullius Cicero tum tertio de Finibus, tum alijs in locis, ex Stoicorum libris eruditè differit esse quædam prima naturæ, quædam consequentia, sed quæ illis primis præferenda sint. Prima naturæ vocat, quòd simulatque natum est animal, ipsum sibi conciliatur & commendatur ad se conseruandum, atque ad suum statum & ad ea quæ conseruantia sunt eius status diligenda : alienatur autem ab interitu iisque rebus quæ interitum videantur afferre. Hinc etiam ait fieri vt nemo sit, quin cum

cùm vtrumuis liceat , aptas malit & integras omnes partes corporis, quàm easdem vsu imminutas aut detortas habere : primùmque esse officium vt se quis conseruet in naturæ statu, deinceps vt ea teneat quæ secundùm naturam sint, pellatque contraria. At post hæc cognita sequi notionem conuenientiæ rerum cum ipsa ratione quæ corpore est potior ; atque eam conuenientiam , in qua honestum sit propositum, pluris faciendam quàm ad quæ sola primùm animi appetitio ferebatur ; quia prima naturæ commendat nos quidem rectæ rationi, sed ipsa recta ratio carior nobis esse debeat quàm illa sint à quibus ad hanc venerimus. Hæc cum vera sint & ab omnibus qui iudicio sano sunt præditi facilè sine alia demonstratione assensum impetrent ; sequitur in examinando iure naturæ primùm videndum quid illis naturæ initijs congruat , deinde veniendum ad illud quod quanquam post oritur, dignius tamen est ; neque sumendum tantùm , si detur, sed omni modo expetendum. Hoc ipsum verò , quod honestum dicimus, pro materiæ diuersitate, modò vt ita dicam in puncto consistit, vt si vel minimùm inde abeas, ad vitium deflectas ; modò liberius habet spatium, ita vt & fieri laudabiliter & sine turpitudine omitti aut aliter fieri possit, fermè quomodo ab hoc esse ad hoc non esse statim fit transitus ; at inter aliter aduersa , vt album & nigrum , reperire est aliquid interpositum , siue mixtum, siue reductum vtrinque. Suprà autem diximus, de iure naturæ cum quæritur, hoc quæri, an fieri aliquid possit non iniustè ; iniustum autem id demum intelligi quod necessariam cum natura rationali ac sociali habet repugnantiam. Inter prima naturæ

C

nihil est quod bello repugnet, imò omnia potiùs ei fauent. nam & finis belli, vitæ membrorumque conseruatio & rerum ad vitam vtilium aut retentio aut acquisitio illis primis naturæ maximè conuenit. & vi ad eam rem si opus sit vti, nihil habet à primis naturæ dissentaneum, cùm animantibus singulis vires ideo sint à natura attributæ vt sibi tuendis iuuandisque sufficiant.

Sentit enim vim quidque suam, qua possit abuti.

Cornua nota prius vitulo quàm frontibus exstant:

Illis iratus petit atque infensus inurget.

Nec in bestijs hoc tantùm sed & in infantibus puerisque conspicitur. Recta autem ratio ac natura societatis, quæ secundo ac potiore loco ad examen vocanda est, non omnem vim inhibet, sed eam demum quæ societati repugnat, id est quæ ius alienum tollit. Nam societas eò tendit vt suum cuique saluum sit communi ope ac conspiratione. Quod faciliè intelligi potest locum habiturum, etiam si dominium quod nunc ita vocamus introductum non esset. nam vita, membra, libertas sic quoque propria cuique essent, ac proinde non sine iniuria ab alio impeterentur. sic & rebus in medio positis vti & quantum natura desiderat eas absumere ius esset occupantis: quod ius qui ei eriperet faceret iniuriam. Hoc ipsum autem nunc postquam ex lege aut vsu dominium formam suam accepit, multo intelligitur faciliùs: quod exprimam Tullij verbis:

De OF. III. *Vt, si unumquodque membrum sensum suum haberet, vt posse putaret se valere si proximi membri valetudinem ad se traduxisset, debilitari & interire totum corpus necesse est: sic si unusquisque nostrum rapiat ad se commoda aliorum detrahaturque, quod cuique possit, emolumentum sui gra-*

tia, societas hominum & communitas evertatur necesse est: nam sibi ut quisque malit quod ad usum vite pertineat quàm alteri acquiri, concessum est non repugnante natura. illud natura non patitur, ut aliorum spolijs nostras facultates, copias, opes augeamus. Non est ergo contra societatis naturam sibi prospicere, atque consulere, dum ius alienum non tollatur: ac proinde nec vis quæ ius alterius non violat iniusta est: quod idem Cicero ita extulit. Cùm sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim, cùmque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius si usi non licet superiore. Idem alibi. Quid est quod contra vim fieri sine vi possit? Apud Ulpianum est: Vim vi repellere licere Cassius scribit, idque ius natura comparatur. apparet autem, inquit, ex eo arma armis repellere licere.

Epist. Fam.
x i i. 3.
L. i. §. vim
vi. D. de vi &
vi armata.

11. Id quod dicimus, non omne bellum iuri naturæ aduersari, probatur ampliùs ex sacra historia. Nam cùm aduersus Reges quatuor qui Sodoma diriperant Abrahamus cum ministris ac federatis suis armatus victoriam reportasset, Deus per sacerdotem suum Melchisedecum factum eius probauit. Ita enim illi Melchisedecus. *Laus sit Deo altissimo qui tradidit hostes tuos in manum tuam.* Gen. xiv. 20. At ceperat arma Abrahamus, ut ex historia apparet, sine speciali Dei mandatu: fretus igitur iure naturæ, vir non sanctissimus tantùm, sed & sapientissimus, etiam extraneorum Berosi atque Orphei testimonio. Historia septem populorum quos Israelitis excindendos Deus tradidit non utar: fuit enim ibi mandatum speciale ad exsequendam rem à Deo iudicatam in populos maximorum criminum reos. Ad rem magis pertinet quòd Amalecitas vim sibi inferentes Hebræi du-

cibus Mose ac Iosua armis repulerunt. Exod. xvii. quod Deus ante factum non iusserat, post factum probavit. Sed & leges generales ac perpetuas de modo gerendi belli Deus populo suo præscripsit Deut. xx. 10. 15. eo ipso ostendens iustum bellum etiam sine mandatu speciali suo esse posse. nam apertè ibidem causam septem populorum ab aliorum populorum causa distinguit : ac cùm de iustis causis belli suscipiendi nihil ibidem edicat, eo ipso ostendit eas naturaliter satis esse manifestas: qualis causa tuendorum finium in bello Iephthæ aduersus Ammonitas, Iud. xi. violatorum legatorum in bello Dauidis aduersus eosdem, II. Sam. x. Simul notandum quod dicit diuinus ad Hebræos scriptor, Gedeonem, Baracum, Samsonem, Iephthen, Dauidem, Samuelem, atque alios per fidem debellasse regna, inualuisse in bello, exercitus exterorum vertisse in fugam, xi. 33. 34. quo loco, vt istius dissertationis series docet, in fidei nomine includit persuasionem qua id quod fit Deo placere creditur. Sic & Dauidem sapiens femina ait præliati Dei prælia, I. Sam. xxv. 28. id est pia ac iusta.

111. Probatur idem quod dicimus omnium gentium ac præcipuè sapientum consensione. De vi qua vita defenditur notus Ciceronis locus ipsi naturæ testimonium perhibens: *Est hæc non scripta sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verùm ex natura ipsa arripimus, hausimus, expressimus; ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus: ut si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, in tela aut latronum, aut inimicorum incidisset, omnis honesta ratio esset expediendæ salutis. Item: Hoc & ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa præscripsit, ut omnem sem-*

per vim, quacunque ope possent à corpore, à capite, à vita sua propulsarent. Caius Iurisconsultus: *aduersus periculum naturalis ratio permittit se defendere.* Florentinus

L. Itaque. D.
ad L. Aquil.
L. vt vim. D. I
de Iust. & iure.
De Bello Iud.
lib. III. c. 25.

Iurisconsultus: *iure hoc euenit vt quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, iure fecisse existimetur.* Iosephus: Φύσσεως ἡ νόμος ἰσχυρὸς ἐὶ ἀπαντὶ τῷ ζῷῳ ἐτέλειν, ἀλλὰ τῷτο καὶ τοῖς φαιερῶς ἀφαιρουμένοις ἡμαῖ τούτου πολέμοις ἠγνούμεθα.

Est enim natura lex illa quæ in omnibus valet, vt velint viuere, idque ipsum est quapropter eos qui vita manifestè nos volunt spoliare, hostes censemus. Ad eoque manifestam æquitatem hoc habet, vt in bestijs etiam, quæ iuris non rem ipsam vt diximus, sed vmbra habent

quandam, distinguamus inter vim quæ iniuriam infert & quæ propulsat. Nam cum dixisset Vlpianus animal quod sensu id est rationis vsu caret, non posse

L. I. D. siquad.
p. up. f. d. §.
Ait. & §. Cum arietes.

iniuriam fecisse, mox tamen subiungit, cum arietes vel boues commisissent & alter alterum occidisset,

Q. Mutio auctore distinguendum, vt si quidem is perisset qui aggressus erat, cessaret actio; si is qui non prouocauerat, competeret actio. Cui explicando seruiet illud Plinij: *Leonum feritas inter se non dimicat, serpentum morsus non petunt serpentes: sed si vis inferatur, nulla est cui non sit ira, non sit anima iniuria impatiens, & prompta, si noceas, ad se defendendum alacritas.*

IV. De iure naturali ergo, quod & gentium dici potest, satis constat eo bella non omnia improbari.

Iure autem Gentium voluntario itidem non damna-
ri bella satis nos docent historiæ, & omnium populorum leges ac mores. Imò iure gentium introducta esse bella dixit Hermogenianus: quod paulò aliter quàm vulgo accipi solet interpretandum censeo: nempe vt certa bellorum forma à iure gentium sit.

L. ex hoc igne. ff. de iust. & iure.

introduc̄ta, quam formam quæ habeant bella ea peculiare ex iure gentium effectus consequantur: unde distinctio nascitur qua utendum nobis erit infra, in bellum solenne iuris gentium, quod & iustum id est plenum dicitur, & non solenne, quod tamen non ideo iustum esse desinit, id est iuri congruens. Nam alijs bellis modò æqua subsit causa, ius gentium non adfistit quidem, sed nec resistit, ut infra latiùs explicabitur. *Jure Gentium* (inquit Liviùs) *ita comparatum est ut arma armis propulsemur.* Et Florentinus ius esse gentium ait ut vim atque iniuriam propulsemus, ut corpus nostrum tuteur.

Lib. xlii.

L. vii. vim. D.
de iust. & iure.

v. De iure diuino voluntario maior est difficultas. Neque hîc obiiciat quisquam ius naturæ esse immutabile, ac proinde à Deo nihil in contrarium potuisse constitui. id enim verum est in ijs quæ ius naturæ vetat aut præcipit; non in ijs quæ iure naturæ licent tantùm. nam quæ eius sunt generis, cum propriè iuris naturæ non sint, sed extra ius naturæ, & vetari possunt & præcipi. Solet ergo primùm à nonnullis contra bellum adferri lex data Noæ eiùsque posteris: ubi Deus sic loquitur. Gen. ix. 5. 6. *Quinetiam sanguinem vestrum, id est animarum vestrarum reposcam: ab omni bestia reposcam eum: atque etiam de manu hominis alterius, ut pote fratris, reposcam hominis animam. Quisquis effuderit sanguinem hominis qui est in homine, sanguis eius effundetur: quia hominem ad effigiem suam fecit Deus.* Hîc ergo quidam illud quod de reposcendo sanguine dicitur, generalissimè intelligunt; & alterum de effundendo vicissim sanguine; comminationem esse volunt, non approbationem. quorum neutrum mihi se persuadet. Nam interdictum de sanguine non ef-

fundendo latius non patet quàm quod in lege est, *Non occides*; quod neque capitalibus supplicijs, neque bellis obstitisse manifestum est. Lex ergo tam hæc quàm illa non tam noui aliquid constituit quàm ius naturæ praua consuetudine oblitteratum declarat atque repetit. vnde verba illa intelligenda sunt in consensu qui vitium includit: sicut homicidij nomine non quamuis hominis cædem intelligimus, sed destinatam & innocentis. Quod verò sequitur de sanguine vicissim effundendo, videtur mihi non factum nudum, sed ius continere. Rem ita explico. Natura non iniquum est vt quantum quisque fecit mali tantundem patiatur, iuxta illud quod Rhadamanthi ius dicitur:

Εἴθε πάροιθε κ' ἔρεξε δίκη κ' ἰθεὶα ἦροιτο.

Quæ fecit si quisque ferat, ius fiet & æquum.

Ex huius naturalis æquitatis sensu Cain parricidij sibi conscius dixerat, Gen. 1 v. 14. *Qui inueniet me interficiet me.* Sed Deus primis illis temporibus aut ob hominum raritatem, aut quia paucis adhuc grassantibus minùs opus erat exemplo, id quod naturaliter licitum videbatur edicto repressit, & contactum quidem ac commercium homicidæ defugi voluit, at vitam ei non eripi: quomodo & Plato in legibus constituit, & olim in Græcia vsurpatum his versibus docet Euripides:

Καλῶς ἔθετο ταῦτα πατέρες οἱ πάλαι·

Εἰς ὀρμύωνι μὲν ὄψω σὺν εἴωι περθεῖν,

Οὐδ' εἰς ἀπορύτην, ὅς τις αἶμα ἔχωι κυρθεῖν·

Φυγαῖσι δ' ὁσίοισι, ἀνταποκρίσθαι ὅ μὴ.

Quàm bene parentum prouida etas statuerat,

Ut cogeretur de via decedere.

*Hominúmque visu cæde patrata nocens,
Fugáque lueret triste non leto scelus?*

Ab vno factó illustri sumta coniectura diuinæ voluntatis in legem iuit, ita vt Lamechus quoque simili facinore perpetrato impunitatem sibi ab hoc exemplo promiserit. Gen. i v. 24. At cùm iam ante diluuium, gigantum ætate, promiscua inualuisset cædium licentia, instaurato post diluuium humano genere, ne mos idem inualesceret, seueriùs occurrendum Deus censuit: & repressa prioris sæculi lenitate, quod natura non iniquum esse dictabat & ipse permisit, vt insons esset qui homicidam occidisset. quod postea institutis iudicijs summas ob causas ad iudices solos restrictum est; ita tamen vt moris pristini vestigium manserit in iure eius qui occisum sanguine proximè attingeret, etiam post Mosis legem. qua de re infra fusiùs agetur. Magnum habemus auctorem nostræ interpretationis Abrahamum, qui cùm legem Noæ datam non ignoraret, arma sumsit in Reges quatuor, vt quæ planè crederet cum ea lege non pugnare. Sic & Moses Amalecitis populum oppugnantibus arma iussit opponi, naturæ scilicet iure vsus; nam Deum de hac re speciatim consultum non apparet, Exod. xvii. 9. Adde iam quòd capitalia supplicia nec in homicidas tantùm, sed & in alios facinorosos vsurpata apparet, non modò apud populos extraneos, sed apud ipsos piæ doctrinæ alumnos, Gen. xxxviii. 24. Nimirum coniectura diuinæ voluntatis ipsa naturali ratione adiuuante à similibus ad similia processerat, vt quod in homicidam constitutum erat, in alios quoque eximiè nocentes non iniquum videretur. Sunt enim quædam quæ vitæ æquiparantur,

tur, vt existimatio, pudor virginalis, fides matrimonij, aut sine quibus vita tuta esse non potest, vt imperij societatem continentis reuerentia: aduersum quæ qui faciunt, ij homicidis meliores non videntur. Huc pertinet vetus quæ apud Hebræos exstat traditio, leges plures Noæ filijs datas à Deo quæ non omnes à Mose narratæ sint, quia satis erat ad ipsius institutum eas postea in lege peculiari Hebræorum esse comprehensas. Sic aduersus nuptias incestas legem veterem quanquam à Mose suo loco non memoratam existisse apparet Leuit. xviii. Inter ea autem quæ Noæ liberis Deus edixit hoc quoque aiunt fuisse, vt non homicidia tantum, sed & adulteria & concubitus incesti, item violentæ rapinæ morte punirentur. Quod ipsum confirmant Iobi verba xxxi. ii. Iam verò data per Mosem lex sanctionibus capitalibus rationes adiicit, quæ apud alios populos non minus quàm apud Hebræum populum valent: vt Leuit. xviii. 24. 25. 27. 28. Psalm. ci. 5. Prou. xx. 8. Et peculiariter de homicidio dicitur terra non posse expiari nisi sanguine homicidæ fuso, Num. xxxv. 31. 33. Præterea absurdum cogitatu est Hebræo populo indultum disciplinam & salutem publicam ac singulorum munire pœnis capitalibus ac se bello rueri, cæteris autem regibus gentibusque idem eodem tempore non licuisse: neque tamen reges eos aut gentes vnquam à Prophetis admonitos improbari à Deo vsu capitalium suppliciorum ac bella omnia, sicut de alijs peccatis admoniti sæpe sunt. Imò contrà quis non credat, cum lex Moysis de iudicijs expressam habuerit diuinæ voluntatis imaginem, rectè ac piè facturas fuisse nationes quæ inde sibi exemplum pe-

terent? quod certè Græcos, Atticos præsertim, fecisse credibile est: vnde tanta in iure veteri Attico, & quod inde sumtum est Romano XII. tabularum cum legibus Hebræis similitudo est. Sufficere hæc videntur vt appareat legem Noë datam non cum habere sensum quem volunt qui bella omnia eo argumento impugnant.

VI. Speciem maiorem habent quæ ex Euangelio contra bellum adferuntur: in quibus examinandis non illud mihi sumam quod sumunt multi, in Euangelio extra præcepta credendi & sacramentorum nihil esse quod non sit iuris naturalis. id enim quo sensu à plerisque sumitur, verum non puto. Illud libens agnosco, nihil nobis in Euangelio præcipi quod non naturalem habeat honestatem: sed non vltèrius nos obligari legibus Christi quàm ad ea ad quæ ius naturæ per se obligat, cur concedam non video. Et qui aliter sentiunt mirum quàm sudent vt probent quæ Euangelio vetantur ipso iure naturæ esse illicita, vt concubinarum, diuortium, matrimonium cum pluribus feminis. Sunt quidem hæc eiusmodi vt eis abstinere honestius esse dicet ipsa ratio; at non talia vt absque lege diuina nefas in illis appareat. Ad illud verò quod Christiana lex præcipit, vt alij pro alijs mortis periculo nos obijciamus, I. Ioh. III. 16. quis dicat ipso naturæ iure nos obligari? Iustini dictum est: *ὁ ἄφρων ἢ ἄπιστος ἄδικος ἢ ἄκαθαρτος οὐ δύναται ἰσχυρῶς ἠδικεῖν*: secundum naturam vivere eius est qui nondum credidit. Sed ne illos quidem sequar qui aliud sibi sumunt non exiguum, Christum scilicet in tradendis præceptis quæ extant Matthæi v. & deinceps, interpretem tantùm agere legis per Mosem datæ. Aliud enim sonant verba toties repe-

ita. *Audistis dictum fuisse veteribus: Ego verò dico vobis:* quæ oppositio, sed & Syriaca & aliæ versiones, ostendant illud *veteribus* significare, ad veteres, non à veteribus, ut *vobis* est ad vos non à vobis. Veteres autem illi non alij fuerunt quàm qui Mosis tempore vivebant. nam quæ ut veteribus dicta recitantur, non legisperitorum sunt, sed Mosis, aut verbo tenus, aut sensu. *Non occides*, Exodi xx. 30. *Quisquis occiderit tenebitur iudicio*. Leuit. xxi. 21. Num. xxxv. 16. 17. 30. *Non mæchaberis*. Exod. xx. 30. *Quisquis dimiserit uxorem, det ei libellam dimortij*. Deut. xxiv. 1. *Non peierabis, sed reddes Domino quæ iuraueris*. Exodi xx. 7. Num. xxx. 2. *Oculum pro oculo, dentem pro dente* (supple, reposcere liceat in iudicio) Deut. xix. 21. Leuit. xxiv. 20. Deut. xix. 21. *Diligas proximum tuum* (id est Israelitam) Leuit. xix. 18. Deut. xxii. 3. *Et odio habebis inimicum tuum*, putâ septem populos cum quibus amicitiam colere quorûmque misereri vetantur. Ex. xxxiv. 11. Deut. vii. 1. His addendi Amalecitæ in quos Hebræi iubentur bellum habere implacabile. Exod. xvii. 19. Deut. xxv. 19. Sed ad intelligentiam verborum Christi omnino notandum legem per Mosem datam dupliciter accipi, aut secundum id quod commune habet cum alijs legibus, quæ ab hominibus condi solent, quatenus scilicet grauiora delicta pœnarum aspectabilium formidine coercent. Hebr. ii. 2. & populum Hebræum hac ratione in statu ciuilibus societatis continet, quo sensu dicitur *ὁ νόμος ἐστὶν ἡμεῖς Ἕλληνας*, Hebr. vii. 13. & lex factorum, Rom. i. 27. aut secundum id quod legis diuinæ est proprium, quatenus scilicet etiam mentis requirit puritatem, & actus aliquos qui sine temporali pœna omitti possunt: quo sensu vocatur *ὁ νόμος*

πρὸς μαθητάς, Rom. VII. 14. exhilarans animum, Psalm. XIX. qui Latinis XVIII. 9. Legis periti & Pharifæi priore illa parte contenti, secundam quæ potior est insuper habebant, neque inculcabant populo. quod verum esse non ex nostris duntaxat libris, sed ex Iosepho quoque & magistris Hebræorum ostendi potest. Sed etiam secundam hanc partem quod attinet, sciendum est virtutes quæ à Christianis exiguntur, etiam Hebræis, aut commendari, aut præcipi, sed non præcipi in eo gradu ac latitudine quo Christianis. Vtroque autem hoc sensu Christus sua præcepta opponit veteribus: vnde liquet verba eius non continere nudam interpretationem. Hæc autem sciri non ad hoc tantum quod nunc in manu est refert, sed & ad multa alia, ne legis Hebraicæ auctoritate supra quam æquum est utamur.

VII. Omisseriesgo argumentationibus quæ minus se nobis probant, primum ac præcipuum testimonium quo bellandi ius à Christi lege non planè tolli probamus esto Pauli illud ad Timotheum I. II. 1. 2. 3. *Hortor ergo ante omnia ut fiant deprecationes, preces, interpellationes, gratiarum actiones pro quibusvis hominibus: pro regibus & quibusvis in eminentia constitutis: ut tranquillam ac quietam vitam degamus cum omni pietate ac sanctitate. nam id bonum gratumque est apud Deum servatorem nostrum, qui omnes homines vult servari & ad agnitionem veritatis venire.* Tria enim hinc docemur: Gratum esse Deo ut reges fiant Christiani: ut Christiani facti reges maneat: quod ita expressit Iustinus Martyr: *διχοῦδα τοῖς βασιλεῦς καὶ ἀρχόντας μὲν τῆς βασιλικῆς διοικήσεως καὶ σώφρονα τὸν λογισμὸν ἔχοντες ἀπαρξέναι.* *Hoc precamur, ut Reges & Principes simul cum regali po-*

restare etiam sanam mentem consequantur : deinde & hoc Deo gratum esse, vt Christiani reges Christianis alijs vitam tranquillam præstent. Quomodo verò? Alibi id explicat. Rom. XIII. 4. *Dei minister est tuo bono. quòd si feceris quod malum, est tæe; non enim frustra gladium gerit. nam Dei minister est vindex ad iram ei qui quod malum est fecerit.* Iure gladij per complexionem omnis quidem coercitio intelligitur, quomodo etiam apud Iurisconsultos interdum; sed ita tamen vt pars eius summa, id est verus gladij vsus, non excludatur. Huic loco illustrando non parum seruit Psalmus secundus, qui quanquam in Dauide suam habuit veritatem, plenius tamen & perfectius ad Christum pertinet: vt discere est Act. I v. 25. XIII. 33. Hebr. v. 5. Is autem Psalmus, reges omnes hortatur vt Dei filium venerabundi suscipiant: hoc est vt se ministros ei exhibeant, quæ reges sunt scilicet, vt rectè explicat Augustinus, cuius verba ad hanc rem pertinentia apponam. *In hoc reges, sicut eis diuinitus præcipitur, Deo seruiunt in quantum reges sunt, si in regno suo bona iubeant, mala prohibeant, non solum quæ pertinent ad humanam societatem, verum etiam quæ pertinent ad diuinam religionem.* Et alibi: *Quomodo ergo Reges Domino seruiunt in timore, nisi ea quæ contra iussa Domini fiunt, religiosa seueritate prohibendo atque plectendo? Aliiter enim seruit quæ homo est, aliter quæ Rex est. mox: In hoc ergo seruiunt Domino reges in quantum sunt reges, cum ea faciunt ad seruiendum illi quæ non possunt facere nisi reges.* Secundum argumentum præbet nobis is ipse locus cuius partem citauimus, ad Rom. XIII. vbi potestas summa, qualis est regia, à Deo esse dicitur, & Dei ordinatio vocatur; vnde infertur ei & paten-

Contra Cref.
Gram. lib. 117.

dum & honorem exhibendum; & quidem ex animo: & quicquid resistit cum Deo resistere. Si ordinationis voce res intelligeretur quam Deus tantum non vult impedire, quomodo se Deus habet circa actus vitiosos, iam inde nulla honoris, nulla obedientia, ad animum maximè pertinentis, obligatio sequeretur; nec quicquam diceret Apostolus, vbi hanc potestatem tantopere prædicat atque commendat, quod non latrocinij & furtis conueniret. Sequitur ergo vt ordinata hæc potestas voluntate Dei approbante intelligatur: vnde porro infertur, cum Deus sibi contraria non velit, hanc potestatem cum voluntate Dei per Euangelium reuelata & omnes homines obligante non pugnare. Neque eliditur hoc argumentum eo quod qui in imperijs erant eo tempore cum hæc Paulus scriberet, dicuntur alieni fuisse à Christiana pietate. nam primùm id ita vniuersim verum non est. nam Sergius Paulus Cypri proprætor Christo nomen pridem dederat. Act. xiiii. 12. vt iam taceam quod de Emessenorum rege verus fama tradidit, non nihil fortè falsò inquinata, sed vt videatur ex vero originem trahere. Deinde non de personis quæritur, an impiæ fuerint, sed an illa functio in illis impia fuerit: quod dicimus ab Apostolo negari, quando illam functionem dicat à Deo institutam etiam pro illo tempore ac propterea honorandam etiam intra animi recessus, quibus propriè solus Deus imperat. Potuit ergo & Nero & Rex ille Agrippa quem ad Christi religionem amplectendam Paulus tam seriò inuitat, Act. xxv. i. Christo se subicere, & retinere hic regiam, ille imperatoriam potestatem: sine iure gladij & armorum intelligi nequit. Sicut ergo olim

pia erant sacrificia secundum legem quamuis ab impijs sacerdotibus celebrata; sic pia res est imperium, quamuis ab impio teneatur. Tertium argumentum petitur ex Ioannis Baptistæ verbis, qui serio interrogatus à militibus Iudeis, cuius gentis multa millia Romanis militasse ex Iosepho & alijs scriptoribus manifestissimum est; quid haberent faciendum, ut iram Dei effugerent; non eos militia abire iussit, quod facere debebat si ea erat Dei voluntas, sed abstinere concussionibus & fallacijs, stipendiisque esse contentos. Luc. 111. 14. Ad hæc Baptistæ verba, cum apertam satis militiæ approbationem contineant, multi respondent, quæ Baptista præscripsit ita discrepare à Christi præceptis, ut aliud docere poterit Baptista, aliud Christus. quod quominus admittam hæc obstant. Ioannes & Christus eodem exordio doctrinæ quam afferbant summam indicant. *Respicite: appropinquant enim regnum celorum.* Matt. 111. 2. 17. Christus ipse regnum cœleste (id est legem nouam: nam legem regni nomine appellare Hebræis mos est) dicit cœpisse inuadi à diebus Baptistæ. Matt. 21. 12. Ioannes dicitur prædicasse Baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Marc. 1. 4. Tantundem fecisse dicuntur Apostoli Christi nomine. Act. 11. 38. Exigit Ioannes fructus dignos pœnitentiæ, & ijs qui talem fructum non proferunt excidium minatur. Mat. 111. 8. & 10. Exigit opera dilectionis supra legem. Luc. 111. 11. Lex dicitur durasse vsque ad Ioannem; id est ab illo incepisse doctrina perfectior. Matth. 21. 13. Et principium Euangelij à Ioanne ducitur. Marc. 1. 1. Luc. 1. 77. Ipse Ioannes hoc nomine maior Prophetis. Matt. 21. 9. Luc.

vii. 26. missus scilicet ad dandam cognitionem salutarem populo. Luc. 11. 77. ad Euangelium annuntiandum. Luc. 111. 18. Neque vsquam Ioannes Iesum à se distinguit præceptorum discrepantia (quanquam quæ generalius & confusius, rudimentorum more à Ioanne sunt indicata, eadem disertè tradidit Christus vera lux) sed eò quòd Iesus esset promissus ille Messias Act. xix. 4. Ioan. 1. 29. rex scilicet regni cœlestis qui daturus esset in se confidentibus vim Spiritus Sancti. Matt. 111. 11. Marc. 1. 8. Luc. 111. 16. Quærum hoc est argumentum quod mihi ponderis non exigui videtur: Si tollatur ius capitalium suppliciorum, & armis ciues tuendi aduersus latrones ac prædones, maximam inde securam scelerum licentiam & quasi diluuium malorum, cum nunc quoque constitutis iudicijs ægrè reprimatur improbitas. Quare si mens Christi fuisset, talem rerum statum, qualis auditus nunquam fuerat inducere, haud dubiè verbis quàm maximè disertis ac specialibus edicendum ei fuerat, ne quis de capite iudicaret, ne quis arma ferret; quod fecisse nusquam legitur: nam quæ adferuntur, aut valde sunt generalia, aut obscura. Docet autem ipsa æquitas & communis ratio, non tantum verba generalia contrahi, & ambigua commode explicari, sed & à proprietate vsùque recepto verborum discedi non nihil, vt is sensus cuitetur qui maxima secum incommoda sit allaturus. Quintum sit, quòd nullo argumento ostendi potest lex Mosis quæ ad iudicia pertinebat desiisse priusquam vrbs Hierosolyma excinderetur, & cum ea tum species tum spes reipublicæ concideret. nam neque in lege Mosis vllus terminus isti legi præfinitur, neque

Christus

Christus aut Apostoli vsquam de istius legis cessatione loquuntur, nisi quatenus id comprehensum videri potest in reipublicæ vt diximus destructione: imò contrà Paulus summum pontificem ait constitutum vt iudicium ferret secundum legem Mosis. Act. xxiv. 3. Christus ipse in præfatione præceptorum suorum, ait non venisse se ad soluendam legem, sed ad implendam. Matt. v. 17. quod quem de ritualibus sensum habeat non obscurum est; implentur enim lineamenta adumbrantia cùm perfecta rei species exhibetur: de legibus autem ad iudicia pertinentibus quomodo verum esse potest, si Christus, vt quidam existimant, aduentu suo ea sustulit? Si autem mansit obligatio legis quamdiu stetit Hebræorum respública, sequitur vt Iudæi etiam ad Christum conuersi, si ad magistratum vocarentur, cum defugere non potuerint, & vt iudicare non aliter debuerint quàm Moses præscriperat. Ego sanè omnia expendens ne leuissimam quidem coniecturam reperio, qua mortuus vir aliquis pius illa Christi verba audiens aliter existimare potuerit. Illud agnosco, ante Christi tempus quædam fuisse permissa, siue quoad impunitatem externam, siue etiam quoad animi puritatem (nunc enim ista distinctiùs exquirere, nec opus, nec otium est) quæ Christus suam disciplinam sectantibus licere noluit, vt ob qualemcumque offensam uxorem dimittere, ab eo qui læserit in iudicio exigere ultionem: sed inter Christi præcepta & illas permissiones est diuersitas quædam, non est repugnantia. Nam qui uxorem retinet, qui ultionem sibi priuatim debitam remittit, nihil facit contra legem; imò hoc facit quod lex maximè vult. Longè

aliud est in iudice cui lex non permittit, sed imperat ut homicidam morte puniat, reus ipse futurus apud Deum ni fecerit. Huic si Christus interdicit ne homicidam morte puniat, omnino contrarium legi præcipit, solvit legem. Sextum sit argumentum ab exemplo Cornelij Centurionis, qui & Spiritum Sanctum, signum indubitatum iustificationis, à Christo accepit, & in nomen Christi à Petro Apostolo baptizatus est: militiam autem abdicasse aut ad eam abdicandam à Petro monitus non legitur. Sunt qui respondeant, cum de religione Christiana à Petro sit institutus, simul censeretur debere institutum de militia deferenda. Hi, si quidem certum esset atque indubitatum inter Christi præcepta contineri interdictum militiæ, aliquid dicerent. Sed cum id nusquam alibi disertè exstet, certè de ea realiquid hoc saltem loco, qui id maximè poscebat, dicendum fuerat, ne post ventura ætas officij sui regulas ignoraret. Neque verò solet Lucas, ubi personarum qualitas specialem quandam vitæ mutationem desiderabat, id silentio præterire, ut videre est tum alibi, tum Act. xix. 19. Septimum huic simile petitur ex eo quod de Sergio Paulo cœpimus dicere. nam in eius conuersi historia nulum est indicium eiurati magistratus aut admonitionis factæ ut eiuraretur. Quod autem non narratur, cum narrari, ut diximus, maximè attineat; id nec factum censendum est. Octauum esse potest quod Paulus Apostolus intellectis Iudæorum in se insidijs Tribuno indicari eas voluit; & cum Tribunus milites ei addidisset, quorum præsidio in itinere aduersus vim omnem tutus esset, nihil contradixit, neque Tribunalium aut milites monuit, Deo non placere ut

vis vi repellatur. Atqui is erat Paulus qui nullam occasionem edocendi officij, aut omitteret ipse, aut omitti ab alijs veilet, II. Tim. 1v. 2. Nonnum accedat, quòd rei honestæ ac debitæ finis proprius non potest non esse honestus ac debitus. Tributa vt soluamus honestum est, atque etiam præceptum conscientiam obligans, vt Paulus Apostolus explicat: Tributorum autem finis est vt potestates publicæ habeant vnde sumtum faciant ad bonos tuendos ac coercendos malos. Rom. xiii. 3. 4. 6. Tacitus appositè ad hanc rem: *Neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendijs, neque stipendia sine tributis haberi queunt.* Cui dicto simile est Augustini illud: *Ad hoc tributa prestamus, vt propter necessaria militi stipendium prabeatur.* Decimum argumentum præbet locus ille Actor. xv. 11. vbi Paulus ita loquitur. *Si iniuria quenquam affeci, & dignum aliquid morte commisi, non recuso mori.* Vnde colligo ita censuisse Paulum, etiam post publicatam Euangelij legem quædam esse crimina quæ morte plecti æquitas ferat, aut etiam exigat: quod & Petrus docet, I. Epist. c. 11. 19. 20. Quod si ea tum fuisset Dei voluntas, vt capitalibus iudicijs absisteretur, potuerat quidem purgare se Paulus, sed non debuerat in hominum animis eam relinquere opinionem, quasi capite plectere nocentes nunc non minùs quàm olim liceret. Probato autem capitales pœnas post Christi aduentum rectè exerceri, simul probatum arbitror, bellum aliquod licitè geri, putà aduersus nocentes multos & armatos: qui vt rei fiant, acie vincendi sunt. Vires enim & resistentia nocentum, sicut in prudenti deliberatione suum habere momentum potest, ita de iure ipso nihil imminuit. Vndecimum sit quod in

Hist. 1v.

Lib. xxii.
contra Fau-
stum. c. 74.

Apocalypsis prophetia prædicuntur bella quædam
 piorum cum manifesta approbatione, xviii. 4. & ali-
 bi. Duodecimum esse potest quòd Christi lex solam
 legem Mosis, qua gentes ab Hebrais separabat, sustu-
 lit. Ephes. 11. 14. Quæ autem natura, & benè mora-
 tarum gentium consensu honesta censentur, ad eò
 non sustulit, vt sub generali præcepto omnis hone-
 sti ac virtutis comprehenderit. Phil. 1 v. 8. I. Cor.
 x 1. 13. 14. Iam verò criminum pœnas & arma quæ in-
 iuriam arcent, natura habentur laudabilia, & ad ius-
 titiæ, & ad beneficentiæ virtutem referuntur. At-
 que hîc obiter notandus eorum est error qui Israeli-
 tarum ius ad bellum deducunt, ex eo solo quòd ter-
 ram Cananzam illis Deus dedisset. Est enim hæc ius-
 ta quidem causa, sed non vnica. Nam & ante ea tem-
 pora pij rationis ductu bella gesserunt: & ipsi Israeli-
 tæ postea alijs de causis, vt David ob legatos violatos.
 Tum verò quæ humano iure quisque possidet, non
 minùs eius sunt quàm si Deus donasset: id autem ius
 per Euangelium non tollitur.

V III. Videamus nunc etiam quibus argumentis fe-
 ulciat aduersaria sententia, quò faciliùs iudicet pius
 æstimator vtra præponderent. Primùm adferri solet
 vaticinium Esaia, qui futurum dicit, vt populi gla-
 dios contendant in ligones, & lanceas in falces; neque
 gladium sumant alius in alium, neque bellum vltra
 addiscant, 11 4. Sed hoc vaticinium aut sub condi-
 tione quadam accipiendum est, quemadmodum mul-
 ta alia, vt nimirum intelligamus talem fore rerum
 statum si omnes populi Christi legem suscipiant at-
 que impleant; quam ad rem Deus nihil sua ex par-
 te passurus sit desiderari: certum autem est si omnes

sint Christiani, & Christianè viuant, nulla fore bella: Aut purè; quo modo si accipiatur, docet res ipsa impletum hoc nondum esse, sed implementum eius, vt & conuersionis generalis Iudæorum, adhuc expectandum. Vtrovis autem modo sumas, nihil hinc inferri potest aduersus bellorum iustitiam, quamdiu sunt qui pacis amantes pace frui non sinunt, sed vim eis intentant. Ex quinto Matthæi capite plura argumenta depromi solent, ad quorum diiudicationem opus est animo repecti quod paulò antè diximus: Si Christo id fuisset propositum, omnia capitalia iudicia, & ius bellorum tollere, facturum id fuisse verbis quàm maximè expressis ac specialibus, ob rei magnitudinem ac nouitatem, eoque magis quòd nemo Iudæus aliter cogitare poterat quàm leges Moysis ad iudicia & rem publicam pertinentes vim suam in homines Iudæos habere debere quandiu staret illa respublica. Hac ergo de re præmoniti locorum singulorum vim ordine exploremus. Aduersariæ ergo sententiæ munimentum secundum ex istis verbis petitur: *Audistis dictum fuisse, Oculum pro oculo & dentem pro dente. Ego verò dico vobis, Ne obsistite iniurioso,* (*וְיָרֵךְ* quod Græci vertunt *τὸς ἀδίκου*, Exod. 11. 13.) *sed cedensi te in dextram maxillam, alteram quoque obuerse.* Hinc enim inferunt quidam nullam iniuriam aut repellendam, aut vindicandam, siue publicè siue priuatim. Atqui non hoc dicunt verba. neque enim magistratus hîc alloquitur Christus, sed eos qui impetuntur; nec de quavis agit iniuria, sed de tali qualis est alapa. sequentia enim verba restringunt præcedentium generalitatem. Sic in præcepto sequente: *Qui te is secum litigare, ut tunicam accipias, dimitte illi*

etiam pallium : non omnis prouocatio ad iudicem aut arbitrum prohibetur, Paulo interprete qui lites non omnes prohibet, I. Cor. vi. 4. sed vetat Christianos in profanis auditorijs inter se litigare, idque ad Iudæorum exemplum, apud quos recepta erat sententia, *Qui adducit negotia Iffraelitica ad extraneos, polluit nomen Dei* : sed vult Christus ad exercendam patientiam nostram, de rebus quæ facillè sunt recuperabiles, vt tunica, aut cum tunica, si opus sit, pallium, non contendere iudicio, sed quamuis optimo iure nitamur, omitti iuris persecutionem. *Non improbat Prætor* (inquit Vlpianus) *factum eius qui tanti habuit ve carere, ne propter eam sapiùs litigaret. Hæc enim cogitatio eius qui lites exsecratur non est vituperanda.* Quod hic probari à probis ait Vlpianus, hoc Christus imperat, ex rebus honestissimis & probatissimis deligens præceptorum suorum materiam. At non hinc rectè colligas etiam parenti, etiam tutori nefas fore id sine quo liberi, sine quo pupilli sustentari nequeant, si cogatur, apud iudicem defendere. Aliud enim est tunica & pallium, aliud totum illud vnde viuitur. Quod ergo de moralibus dici solet, hinc quoque locum habet, non consistere hæc in puncto, sed habere suam quandam latitudinem. Sic in eo quod deinceps sequitur, *Qui angariabit te ad milliare unum, abi cum eo duo* : non dixit Dominus de centum milliariibus, quod iter hominem à suis negotijs longiùs abduceret, sed de vno, & si ita vsu veniat de duobus; quæ deambulatio quasi pro nihilo ducitur. Sensus ergo est, in his quæ nobis non multùm sunt incommodatura, non vrgendum nobis esse ius nostrum, sed cedendum plus etiam quàm alter postulet, vt &

patientia & benignitas nostra omnibus innotescat. Sequitur porro : *Pesenti abs te dato, & volentem à te mutuo sumere, ne rejice.* Si in infinitum hoc producas, nihil durius. Qui domesticorum curam non agit, infideli est deterior, inquit Paulus, I. Tim. v. 8. Sequamur ergo eundem Paulum optimum legis herilis interpretem, qui Corinthios excitans ad beneficentiam in Macedonas exercendam : *Non, inquit, ut alijs sit laxamentum, vobis res angusta, sed ut equaliter vestra copia succurrat illorum inopia.* II. Cor. V. 11. 13. Similem æquitatem adhibeamus interpretando præcepto quod iam à nobis recitatum est. Lex Hebræa sicut diuortij libertatem indulgebat, vt sæuitiæ maritorum in vxores occurreret; ita etiam priuatæ vltioni, ad quam gens illa valde prona erat, coercendæ ius læso fecerat ab eo qui læserat, non manu sua, sed apud iudicem exigere talionem: quod lex etiam xii. tabularum secuta est; *si membrum rupit, talio esto.* Christus verò maioris patientiæ magister tantum abest, vt illam in iam læso probet vindictæ flagitationem, iniurias quasdam ne arceri quidem vult, aut vi, aut iudicio. At quales iniurias? tolerabiles scilicet, non quòd non in atrocioribus quoque laudabile hoc sit, sed quòd restrictiore quadam patientia contentus sit. Ideo exemplum posuit in alapa, quæ non vitam impetit, non corpus mutilat, sed tantum contemtum quendam nostri significat, qui nos nihilo deteriores facit. Seneca libro de constantia sapientis, iniuriam à contumelia diuidit : *Prior illa, inquit, natura grauior est: hæc leuior & tantum delicatius grauis, qua non leduntur, sed offenduntur. Tanta est animorum dissolutio & vanitas, vt quidam nihil acerbius pu-*

tant. Sic inuenias feruam, qui flagellis quàm colaphis caedi malit. Idem alio loco. Contumelia est minor iniuria, quàm queri magis quàm exsequi possumus, quàm leges quoque nulla dignam vindicta putauerunt. Sic apud Paucium quidam:

Pacior faciliè iniuriam, si est vacua à contumelia.

Et apud Cæcilium alius:

Faciliè æriumnam ferre possum, si inde abest iniuria;

Etiàmque iniuriam, nisi contra constat contumelia.

Demosthenes: ὡςδὲ γὰρ ὁ τὸ πῶτα αὐτῶν τοῖς ἐλαθῆσιν δεινόν, καὶ σφοδρὸν δεινόν, ἀλλὰ ὁ ἐφ' ὑβρί. Nec enim tam graue hominibus ingenuis verberari, quamquam & hoc graue, quàm per contumeliam verberari. Is quem dixi Seneca paulò inferiùs ex contumelia dolorem, affectum esse ait, quem humilitas animi moueat contrahentis se ob factum dictumve inhonorificum. In tali ergo circumstantia patientiam Christus præcipit; & nequis tritum illud obiiciat,

Veterem ferendo iniuriam inuitas nouam:

addit potiùs etiam ferendam esse alteram iniuriam quàm propulsandam priorem: quia scilicet nihil inde ad nos mali peruenit, nisi quod in stulta persuasione positum est. Maxillam obuertere in Hebraismo est patienter ferre, vt apparet Ierem. 111. 3. Tertium argumentum peti solet ex eo quod apud Matthæum sequitur: *Audistis dictum fuisse, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum: Ego verò dico vobis, Diligite inimicos vestros, benedicite eis qui vos execrantur, precamini pro eis qui infesti vobis sunt & vos persequantur.* Sunt enim qui existimant cum tali dilectione & beneficentia aduersum inimicos & infestos pugnare tum iudicia capitalia, tum bella. Sed facile

eilè id refellitur, si ipsum illud legis Hebraicæ dictum
 consideremus. Præcipiebatur Hebræis vt proximum
 diligere, Hebræum scilicet: ita enim vocem proxi-
 mi ibi sumi ostendit Leuit. xix. comma 17. colla-
 rum cum commate 18. At non eo minùs imperatum
 erat magistratibus occidere homicidas, & alios graui-
 ter fontes: non eo minùs tribus vndecim ob deli-
 ctum atrox iusto bello persecutæ sunt tribum Ben-
 iamiticam, Iud. xx 1. non eo minùs rectè Dauid qui
 prælia Domini præliabatur, regnum sibi promissum
 ab Isboseto armis repetit. Sit ergo nunc porrecta la-
 tius proximi significatio ad homines quosvis: omnes
 enim in communem gratiam sunt recepti: nulli po-
 puli à Deo deuoti: licebit tamen in omnes quod tunc
 in Israelitas licuit, qui diligi æquè tunc iuebantur,
 vt nunc quiuis homines. Quòd si etiam velis in Euân-
 gelica lege maiorem dilectionis gradum imperari,
 concedatur & hoc, dum illud quoque constet, non
 omnes æqualiter diligendos, sed magis patrem, quàm
 extraneum. Sic etiam bonum innocentis bono no-
 centis, bonum commune priuato antehabendum
 ordinatæ dilectionis lege. Ex dilectione autem in-
 nocentium nata sunt & iudicia capitalia & pia bella.
 Vide sententiam moralem quæ exstat Prou. xxiv.
 11. Debent ergo Christi præcepta de singulis diligen-
 dis atquè adiuuandis ita impleri, nisi maior ac iu-
 stior dilectio impediatur. Notum est dictum vetus:
Tam omnibus parcere crudelitas est quàm nulli. Adde
 quòd inimicos diligere iubemur Dei exemplo qui
 malis Solem suum oriri facit. At idem Deus de qui-
 busdam malis, & in hac vita pœnas sumit, & olim
 sumet grauissimas. Quo argumento simul soluantur

ea quæ de lenitate Christianis præcepta ad hanc rem adferri solent. Nam Deus lenis, misericors, longanimis, appellatur Ionæ 1 v. 2. Exod. xxxiv. 6. At eiusdem in contumaces iram, hoc est puniendi voluntatem passim describunt sacræ litteræ. Num. xiv. 18. Rom. 11. 8. Et huius iræ minister constitutus est magistratus. Rom. xiii. 4. Moses ab eximia lenitate prædicatur: At idem pœnas de fontibus exegit, etiam capitales. Christi lenitatem & patientiam imitari passim iubemur. At Christus est qui & Iudæos inobedientes supplicijs affecit gravissimis. Matt. xxii. 7. & impios in die iudicij pro meritis est damnaturus. Magistri lenitatem imitati sunt Apostoli, qui tamen potestate sibi diuinitus data vsi sunt ad pœnam facinorosorum, I. Cor. 1 v. 21. I. Cor. v. 5. I. Tim. 1. 20. Quartus locus qui obijcitur est Rom. xii. 17. *Nemini malum pro malo reddite: procurate honesta in omnium conspectu: si fieri potest, quantum in vobis est, cum omnibus hominibus in pace viuentes: non vosmet ipsos ulciscetes, dilecti, sed date locum iræ: scriptum est enim; Meum est ulcisci: ego rependam, dicit Dominus. itaque si esurit inimicus tuus, ciba eum; si sitit, da ei potum. hoc enim si feceris, carbones ignis coaceruabis in caput eius. Ne vincitor à malo, sed vince bono malum.* Sed hîc quoque eadem quæ ad locum superiorem patet responsio. Nam quo tempore dictum fuerat à Deo, Meum est ulcisci, ego rependam; eo ipso tempore & iudicia capitalia exercebantur, & de bellis scriptæ erant leges. Quin & beneficia inimicis (popularibus scilicet) exhiberi iubentur. Exod. xxiii. 4. 5. Hæc tamen, vt diximus, neque pœnis capitalibus, neque bellis iustis in ipsos etiam Israelitas obstabant. Qua-

re ne nunc quidem verba eadem, aut præcepta similia, quamvis latiùs patentia, in talem sensum rapienda sunt: eoque minùs quia capitum sectiones non ab Apostolis sunt, aut eorum ætate, sed multò seriùs factæ ad diuidendam lectionem & faciliorem locorum allegationem. Quare quod nunc XIII. caput inchoat, *Omnis anima potestatibus supereminentibus subiecta esto*, & quæ sequuntur, cum illis de ultione non expetenda præceptis cohæsit. In hac autem dissertatione dicit Paulus potestates publicas Dei ministrasse, & vindices ad iram (id est ad pœnam) in maleficos: eo ipso apertissimè distinguens inter ultionem publicam, quæ Dei vice exigitur, & ad ultionem Deo reseruatam referenda est; & priuatam, quam paulò antè interdixerat. Nam si publicam etiam ultionem in illo interdicto comprehensam velis, quid erat absurdius, quàm cum dixisset abstinendum à pœnis capitalibus, deinde subijcere, in hoc potestates publicas à Deo constitutas, vt pœnas vice Dei exigant? Quintus quo nonnulli vtuntur locus est II. Cor. x. 3. *Quanquam in carne ambulantes, nequaquam carnis bella gerimus. Nam arma militia nostræ non sunt carnalia, sed diuinitus valida ad destructionem munitionum: & quæ sequuntur.* Sed hic locus nihil ad rem facit. Ostendunt enim tum præcedentia, tum quæ sequuntur, carnis nomine à Paulo ibi intelligi, imbecillam corporis conditionem, qualis in aspectum veniebat, & cuius nomine contemnebatur. Huic opponit Paulus arma sua, potestatem scilicet sibi vt Apostolo datam ad coercendos refractarios, quali vsus fuerat in Elymam, Corinthium incesti reum, Hymenæum & Alexandrum. Hanc ergo potesta-

tem negat esse carnalem, id est infirmam, imò contrà validissimam eam esse asserit. Quid hoc ad ius capitalium suppliciorum, aut belli? Imò contrà, quia Ecclesia eo tempore publicarum potestatum auxilio destituebatur, ideo ad eius tutelam prodigiosam illam potestatem Deus excitauerat, quæ deficere fermè cœpit ex quo Imperatores Christiani Ecclesiæ contigerunt, sicut Manna defecit vbi in terras frugiferas populus Hebræorum peruenerat. Qui sextò affertur locus Eph. v. 1. 12. *Induite vniuersam illam armaturam Dei; ut possitis stare aduersus artes diaboli: quia non est vobis lucta aduersus sanguinem & carnem* (supple, tantùm, more Hebræo) *sed aduersus imperia, & quæ sequuntur: agit de pugna quæ Christianorum est quæ sunt Christiani, non quam communem habere cum alijs hominibus certis euentibus possunt.* Iacobi locus qui septimò affertur I. v. 1. *Vnde bella & pugnae inter vos? nōne ex voluptatibus vestris quæ militant in membris vestris? Concupiscitis & non habetis: invidetis & affectatis, nec potestis nancisci: pugnat is & bella geritis, nec obtinetis eò quòd non petitis: Petit is & non accipitis, eò quòd malè petitis, ut in voluptates vestras absumatis; nihil continet vniuersale: tantùm dicit bella & pugnas quibus tum Hebræi dispersi inter se miserè collidebantur (cuius historiæ partem aliquam apud Iosephum videre est) ortum habuisse ex causis non probis: quod nunc etiam contingere scimus & dolemus. Quod verò Petro dictum est, *Qui gladio ferit, gladio peribit*, cùm non ad bellum communiter spectatum, sed ad bellum priuatum propriè pertineat (nam & Christus ipse inhibita aut neglecta defensionis hanc reddit causam, quòd*

regnum suum de hoc Mundo non esset, Ioan. xviii. 36.) suo loco rectius pertractabitur.

ix. Quoties de scripti sensu quæritur, magnam vim habere solet tum vsus sequens, tum prudentum auctoritas: quod etiam in diuinis scriptis sequendum est. Neque enim probabile est Ecclesias quæ ab Apostolis constitutæ sunt, aut subito, aut omnes defecisse ab ijs quæ Apostoli breuiter perscripta ore liberalius explicauerant, aut etiam in vsum introduxerant. Solent autem ab ijs qui bella impugnant adferri dicta quædam veterum Christianorum: ad quæ tria dicenda habeo. Primum est, ex ijs dictis nihil amplius colligi quàm priuatam quorundam sententiam, non publicam ecclesiarum: adde quod fermè quorum ea dicta sunt, amant ab alijs seorsim ire & docere quiddam magnificentius; quales sunt Origenes & Tertullianus qui nec sibi satis constant. Nam idem Origenes apes ait à Deo documentum datas *τοὺς δὲ διαφόρους καὶ τῶν γένειοις πολέμοις, εἴ ποτε δεῖ, γίνεσθαι ἐν ἀνθρώποις*: *Ut bella iusta atque ordinata inter homines gerantur, si quando id iubeat necessitas.* & idem ille Tertullianus qui alibi supplicia capitalia minùs probare videtur dixit, *Bonum esse cùm puniuntur nocentes nemo negat*: Et de militia hæsitat. nam libro de Idololatria: *Quæritur, inquit, an fideles ad militiam conuerti possint, & an militia ad fidem admitti*: Et videtur eo loco propendere in eam sententiam quæ militiæ aduersatur. At libro de corona militis cùm quædam aduersus militiam disputasset, mox distinguit qui ante baptismum militabant ab ijs qui post baptismum nomen dant militiæ: *Planè, inquit, si quos militia præuentos fides posterior inueniat, alia conditio est, ut illorum quos Ioan-*

nes admittebat ad lauacrum; ut centurionum, fidelissimorum, quem Christus probat, & quem Petrus catechizat: dum tamen suscepta fide atque signata, aut deserendum statim sit, ut multus actum, aut omnibus modis cauillandum (id est cauendum) nequid aduersus Deum committatur. Sensit ergo illos post baptismum in militia permansisse; quod sanè minimè facturi fuerant si intellexissent militiam à Christo interdictam; non magis quàm aruspices, magi & alij veterum artium professores in sua arte post baptismum manere permitti sunt. Eodem libro militem quendam & quidem Christianum laudans; O militem, inquit, in Deo gloriosum. Secunda obseruatio est, quòd militiam Christiani sæpe aut improbarunt, aut euitarunt ob temporum circumstantias, quæ vix ferebant militiam exerceri sine actibus quibusdam cum Christiana lege pugnantibus. In literis Dolabellæ ad Ephesios, quæ apud Iosephum exstant, videmus Iudæos ab expeditionibus militaribus immunitatem postulasse, quòd externis permixti non satis ritus legis suæ obseruare possent, & quia sabbatis ferre arma & magna itinera facere cogerentur. Atque easdem ob causas à L. Lentulo missionem Iudæos impetrasse docet idem Iosephus: alibi que narrat, cum Iudæi Roma vrbe iussi essent excedere, quosdam militiæ adscriptos, alios punitos quòd militare nollent patriarum legum reuerentia; ob eas scilicet quas diximus causas: quibus accedebat interdum tertia, quòd aduersus populares suos pugnandum haberent. at ἡ ὁμοφυλῶν ὄπλα λαβεῖν ἀνόμιμον, nefas in populares suos arma sumere, tunc scilicet cum populares ob patriæ legis obseruationem periclitabantur. Quoties verò

hæc incommoda cauere poterant Iudæi, militabant etiam sub externis regibus, sed ἐμμένοντες τοῖς πατρίοις ἔθουσι καὶ τῷ νόμῳ, *perstantes in patrijs institutis & ex eorum præscripto viuentes*: quod pacisci priùs solebant eodem Iosepho auctore. His periculis similima sunt quæ Tertullianus militiæ suorum temporum obijcit, vt libro de Idololatria: *Non conuenit sacramento diuino & humano, signo Christi & signo diaboli*: quia scilicet per Deos Gentium, Iouem, Martem atque alios iurare milites iuebantur. Libro autem de Corona militis: *Excubabit pro templis quibus renuntiauit, & cœnabit illic ubi Apostolo non placet: & quos interdum exorcismis fugauit, noctibus defensabit? mox: Quanta alia in delictis circumspici possunt castrensium munium, transgressioni interpretanda?* Tertium quod notamus hoc est, Christianos primorum temporum tanto ardore succensos fuisse ad præclarissima quæque capeffenda, vt sæpe consilia diuina pro præceptis amplecterentur. Christiani, inquit Athenagoras, οὐ διεμάχονται τοῖς ἀρπαζούοις, *aduersus sua rapientes indicio non contendunt*. Saluianus iussum à Christo ait, vt ea ipsa de quibus lis est. relinquamus dummodo libenter exuamur. At qui id ita generaliter sumtum consilij fortè est & vitæ sublimioris, at non in præcepto positum. Simile est quòd plurimi veterum omnè iuramentum improbant nulla exceptione addita, cùm tamen Paulus in re graui iurauerit. Christianus apud Tatianum, στρατιῶν ἀρνητήριον, *præturam recuso*: apud Tertullianum, *Christianus nec adilitatem affectas*. Sic Lactantius iustum (qualem vult esse Christianum) negat belligeraturum; sed ita vt simul nauigaturum neget. A secundis nuptijs quàm multi veterum Chri-

ianos dehortantur? Quæ omnia sicut laudabilia,
 eximia, Deo apprime grata sunt, ita nullius legis
 necessitate à nobis exiguntur. Atque hæc soluendis
 quæ obijciuntur sufficient. Nunc ut nostra firme-
 mus, primùm non desunt nobis scriptores & qui-
 dem antiquiores, qui & capitalia supplicia & quæ in-
 de pendent bella sentiant à Christianis licite posse
 usurpari. Nam Clemens Alexandrinus Christianum
 ait, si ad imperium vocetur, ut Moses, futurum vi-
 uam subditis legem, & præmio affecturum bonos,
 pœnis malos. Et alibi habitum Christianorum descri-
 bens, decere eum ait in tectis esse pedibus, nisi fortè
 militet. Sed auctoritatibus priuatis sepositis ad pu-
 blicam Ecclesiæ veniamus, quæ maximi debet esse
 ponderis. Dico igitur nunquam ab Ecclesia excom-
 municatos eos qui militabant. quod tamen & factum
 oportuit, & factum fuisset si militia cum noui fede-
 ris conditionibus pugnasset. Tertullianus in Apolo-
 getico ex persona loquens Christianorum; *Nauiga-*
mus, inquit, & nos vobiscum & militamus. Paulò an-
 tè dixerat: *Externi sumus & vestra omnia impleuimus,*
urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa.
 Eodem libro narrauerat M. Aurelio Imperatori
 Christianorum militum precationibus imbrem im-
 petratum. In corona militem illum qui coronam ab-
 iecerat, constantiorem ait fuisse cæteris fratribus, &
 multos ei ostendit fuisse Christianos commilitones.
 Et hinc apparet quid de militia senserit communitas
 Christianorum, etiam priusquam Imperatores Chri-
 stiani essent. Capitalibus supplicijs si non libenter in-
 terfuerunt Christiani illi temporibus, haud mirum
 videri id debet, cum plerumque de Christianis ipsis
 esset

Cap. XLII.
 Cap. XXXVII.

effect iudicandum : adde quòd & in cæteris rebus leges Romanæ duriores erant quàm lenitas Christiana patatur : quod vel solo Siliani Senatusconsulii exemplo satis patet. Postquam verò Constantinus Christianam religionem & probare & promouere cœpit, non ideo desierunt capitalia supplicia. Imò ipse Constantinus inter alias leges de parricidis culleo insuendis legem tulit, quæ exstat Codice, Titulo de ijs qui parentes vel liberos occiderunt. quanquam alioqui in supplicijs exigendis mitissimus fuerit, ira vt ab historicis non paucis reprehendatur nimix lenitatis nomine. Tum verò in exercitu suo plurimos habuit Christianos, vt nos historia docent, & labaro Christi nomen inscripsit. Ex eo etiam mutatum est sacramentum militare in eam formam quæ exstat apud Vegetium : *Per Deum & Christum & Spiritum Sanctum, & per maiestatem Imperatoris quæ secundum Deum generi humano diligenda est & colenda.* Neque eo tempore ex tot Episcopis, inter quos multi erant, durissima quæque passi pro religione, vel vnus fuisse legitur qui aut Constantinum, ab omnibus omnino capitalibus supplicijs & bello, aut Christianos à militia iniecto diuinæ iræ metu absteruerit, cum tamen plurimi essent acerrimi custodes disciplinæ & minimè dissimulantes eorum quæ ad officium tum Imperatorum, tum aliorum perlinerent : qualis & Theodosij tempore fuit Ambrosius, qui sermone v i i. ita ait. *Non militare delictum est, sed propter prædam militare peccatum est.* & de Officijs : *Farritudo quæ vel bello ruetur à barbaris partiam, vel domi defendit infirmos, vel à latronibus socios, plena iustitia est.* Hoc argumentum tanti mihi vide-

Lib. I. cap. 27

rur, vt nihil vltra requiram. Neque tamen ignoro
 saepe Episcopos, & plebem Christianam interpositis
 precibus suis auertisse pœnas, præsertim capitales:
 morem quoque introductum, vt qui ad Ecclesiam
 confugissent, non nisi vitæ seruandæ fide data redde-
 rentur: & vt circa Pascha carcere emitterentur quos
 sua crimina attinebant: sed qui cum cura hæc omnia,
 & si qua his sunt similia, expendet, inueniet, signa
 hæc esse Christianæ bonitatis omnem sapientis cle-
 mentiæ occasionem, non omnia iudicia capitalia
 damnantis animi: vnde & locorum & temporum illa
 beneficia & preces ipsæ exceptionibus quibusdam
 temperabantur. Obijciunt hîc nobis nonnulli XII. ca-
 nonem Synodi Nicenæ qui Latinè sic habet. *Quicum-
 que vocati per gratiam, primùm quidem ardorem, fidem ve
 suam ostenderunt, & cingulum militiæ deposuerunt, postea
 verò vt canes ad suum vomitum reuersi sunt; ita vt ali-
 qui & pecuniam darent, & beneficijs militiam repeterent,
 hi decem annis iaceant, post triennij auditionis tempus. In
 his autem omnibus obseruari oportet propositum & modum
 pœnitentiæ. Quicumque enim, & timore, & lachrymis, &
 patientiâ, & bonis operibus conuersionem absque simula-
 tione demonstrant, hi definitum tempus auditionis implen-
 tes, iam demum orationibus communicabunt, & postea li-
 cebit Episcopo de his aliquid humanius cogitare. Quicum-
 que verò indifferenter iuxerunt, & habitum Ecclesiam in-
 troeundi sibi arbitrati sunt ad conuersionem sufficere, hi de-
 finitum tempus omnino impleant. Vel ipsam tredecim
 annorum tempus satis indicat non de leui aut ambi-
 guo, sed graui aliquo atque indubitato crimine hæc
 agi. Agitur autem haud dubiè de idololatria, nam
 quæ canone XI. præcesserat mentio temporum Li-*

einij, in hoc canone repetita tacite haberi debet, Licinius enim, verba sunt Eusebij, *ἡ ἀπορία τῶν ἐκείνων ἵνα μὴ τοῖς δαίμονι ἴπτε αἰετῶν, milites militia exuebat nisi Deus sacrificare vellent. Quare hi qui semel conscientia puncti cingulum abiecerant, reditus ad militiam sub Licinio non patebat nisi per fidei Christianæ abnegationem: quæ quia cõ erat grauior, quò prior ille actus maiorem in illis legis diuinæ cognitionem testabatur, ideo hi defectores grauius etiam puniuntur quàm illi de quibus egerat præcedens canon, qui sine periculo vitæ aut facultatum amittendarum Christianismum abiecerant. Generaliter autem de omni militia interpretari canonem quem produximus ab omni ratione alienum est. Apertè enim testatur historia his qui sub Licinio militiam abiecerant, neque Licinio imperante ad eam redierant, ne fidem Christianam violarent, à Constantino datam optionem, immunè esse à militia vellent, an ad militiam redire: quod haud dubiè multi fecerunt. Sunt & qui Leonis epistolam obijciant, quæ dicit, *Contrarium esse Ecclesiasticis regulis post penitentia actionem redire ad militiam secularum. Sed sciendum in pœnitentibus non minùs quàm in clericis & ascetis exactam fuisse vitam non quouis modo Christianam, sed eximie cuiusdam puritatis, vt tanto exemplo essent ad correctionem, quanto ad præcandum fuerant. Similiter in consuetudinibus antiquissimis Ecclesiæ, quæ quò augustiori nomine commendabiliores essent, canones Apostolici vulgò appellabantur, Canone LXXII. edicitur: Nequis Episcopus, presbyter aut diaconus militia vacet, & virumque resineat officium Romanum & functionem sacerdoti-**

lem. *Quæ enim Cesaris sunt Cesari, quæ Dei Deo.* Quo ipso ostenditur his qui cleri honorem non sperarent Christianis militiam non fuisse interdictam. Hoc amplius, etiam ad clerum admitti vetabantur, qui post baptismum aut magistratus attigissent, aut ~~ma-~~ nera bellica, ut in epistolis Syricij & Innocentij & in concilio Toletano videre est. Legebantur scilicet Clerici non ex quouis modo Christianis, sed ex ijs qui vitæ exactissimæ specimen dedissent. Adde quòd militiæ & quorundam magistratuum perpetua erat obligatio. at sacro ministerio addicti nulla alia cura ac labore quotidiano inde abstrahi debebant. qua de causa & sextus canon constituit ne Episcopus presbyter, aut diaconus sæculares curas administret, octuagesimus ne publicis se administrationibus immitat: & inter Africanos canones sextus, ne procurationem rerum alienarum suscipiat, aut causarum patrocinium. sic eosdem tutores constitui nefas iudicat Cyprianus. At pro nostra sententia expressum Ecclesiæ iudicium habemus in Concilio primo Arelatensi quod habitum est sub Constantino. Eius enim Concilij Canon III. sic habet: *De his qui arma proijciunt in pace, placuit abstinere eos à communionem: Id est qui militiam deferunt extra tempora persecutionis. Id enim pacis nomine intelligi volebant Christiani, ut ex Cypriano & alijs apparet. Accedat exemplum militum sub Iuliano non modico profectu Christianorum, ut qui morte sua Christo reddere testimonium parati essent: de quibus sic Ambrosius. Iulianus Imperator, quamvis esset apostata, habuit tamen sub se Christianos milites: quibus cum dicebat; Producite aciem pro defensione reipublicæ; obediebant ei: cum autem diceret*

eis; Producite arma in Christianos; tunc agnoscebant Imperatorem cali. Talis & multò antè fuerat Thebæa legio, quæ Diocletiano imperante à Zabda tricesimo Hierosolymorum Episcopo Christianam religionem acceperat, & deinde in omne æuum memorabile edidit Christianæ constantiæ & patientiæ exemplum, quod infrà à nobis memorabitur. Hoc loco satis sit illam eorum adferre vocem, quæ Christiani militis officium solida breuitate exprimit: *Offerimus nostras in quemlibet hostem manus, quas sanguine innocentium cruentare nefas ducimus. Dextera ipsa pugnare aduersus impios & inimicos sciunt; laniare pios & ciues nesciunt. Meminimus nos pro ciuibus potiùs quàm aduersus ciues arma sumsisse. Pugnauimus semper pro iustitia, pro pietate, pro innocentium salute: hac fuerunt hæctenus prelia periculorum. Pugnauimus pro fide, quam quo pacto conseruemus tibi (ad Imperatorem sermo est) si hanc Dea nostro non exhibemus?*

C A P. I I I.

Belli partitio in publicum & priuatum. Summi imperij explicatio.

- I. *Belli diuisio in publicam & priuatum.*
- II. *Non omne bellum priuatum post iudicia constituta illicitum esse iure naturali, defenditur; additis exemplis.*
- III. *Ac ne iure quidem Euangelico, cum solutione obiectionum.*
- IV. *Belli publici diuisio in solenne & minus solenne.*
- V. *An bellum sit publicum quod geritur auctoritate magistratus summam potestatem non habentis, & quando.*
- VI. *In quibus rebus consistat potestas civilis.*
- VII. *Qua potestas sit summa.*
- VIII. *Refellitur sententia qua statuit summam potestatem semper*

- esse penes populum: & saluuntur argumenta.*
- IX. *Refellitur sententia qua statuit semper maximam subiecti-
nem regis & populi.*
- X. *Ad veram sententiam recte intelligendam adhibentur can-
siones: prima est de distinguenda vocum similitudine
in re dispari:*
- XI. *Secunda de distinguenda iure & modo habendi ius.*
- XII. *Ostenditur quedam imperia summa haberi plene, id est alie-
nabiliter:*
- XIII. *Quaedam non plene:*
- XIV. *Quaedam non summa plene, id est alienabiliter haberi.*
- XV. *Adstruitur dicta distinctio ex discrimine dandi tutoris in
regnis.*
- XVI. *Summam potestatem non tolli promissione etiam eius quod
nec naturalis nec diuini sit iuris.*
- XVII. *Summum imperium diuidi interdum per partes subiectiuas
aut potentiales.*
- XVIII. *Malè tamen hoc colligi ex eo quòd reges acta quedam sua
nisi à cetera aliquo probentur rata esse nolunt.*
- XIX. *Alia quoque exempla quedam malè huc trahi.*
- XX. *Vera exempla.*
- XXI. *Summam potestatem habere posse qui inaequali federe te-
neatur: cum solutione obiectionum:*
- XXII. *Et qui tributum pendat:*
- XXIII. *Et qui feudi lege teneatur.*
- XXIV. *Distinctio iuris & exercitij cum exemplis.*

Syl. verbo
Bellum. i. n. j.

BELLI prima maximèque necessaria
partitio hæc est, quòd bellum aliud
est priuatum, aliud publicum, aliud
mixtum. Publicum bellum est quòd
auctore eo geritur qui iurisdictionem
habet; priuatum, quòd aliter; mix-
tum, quòd vna ex parte est publicum, ex altera priua-
tum. Sed de priuato, quòd antiquius, primùm videam-
us. Bellum aliquòd priuatum licitè geri, quàtum ius
naturæ attinet, satis apparere arbitror ex ijs quæ suprà

diximus, cum ostensum est ut quis iniuriam etiam vi à se arceat, iuri naturali non repugnare. Sed forte putet aliquis id saltem post constituta iudicia publica non licere : quanquam enim iudicia publica non à natura, sed à facto sint humano, cum tamen multò sit honestius & ad quietem hominum conducibilis, ab eo cuius nihil intersit rem cognosci quàm homines singulos nimium sæpe amantes sui, quod ius putant id manu exsequi, tam laudabili instituto obsequendum ipsa dicitur æquitas & ratio naturalis. Paulus I C^{us}. *Non est singulis concedendum quod per magistratum publicè possit fieri, ne occasio sit maioris tumultus faciendi. Hinc est, inquit, Rex Theodoricus quòd legem reperta est sacra reverentia, ut nihil manu, nihil proprio ageretur impulsu. quid enim à bellica confusione pax tranquilla distat, si per vim litigia terminantur? Et vim vocant leges, quoties quis id quod deberi sibi putat, non per iudicem reposcit.*

l. Non est de R. i.

Cass. l. i. v. Var. epist. 4

l. Extat. ff. quod iactus.

11. Certè quin restricta multum sit ea quæ ante iudicia constituta fuerat licentia, dubitari non potest. Est tamen ubi locum nunc quoque habeat, nimirum ubi cessat iudicium : nam lex vetans sine iudicio suum consequi, intelligi commodè debet ubi copia est iudicij. Cessat autem iudicium momentanè, aut continuè. Momentanè cessat, ubi expectari iudex non potest sine certo periculo aut damno. Continuè verò, aut iure, aut facto. Iure, si quis versetur in locis non occupatis, ut mari, solitudine, insulis vacuis, & si qualia sunt loca in quibus nulla est civitas : facto, si subditi iudicem non audiant, aut iudex apertè cognitionem reiecerit. Quod diximus etiam post iudicia constituta, naturali iuri non repugnare omne

Molin. disp. 100. §. dubium verò.

bellum priuatum, etiam ex lege Iudæis data intelligi potest, vbi sic per Mosem Deus loquitur Exod. XXI. 2. *Si in effossione deprehensus fur, ita percussatur ut moriatur, ne reus cædis esto percussor, ni iam dies illuxerat, tunc enim reus cædis eris.* Omnino enim videtur hæc lex tam accuratè distinguens, non solùm impunitatem inducere, sed ius etiam naturale explicare; neque fundari in peculiari aliquo mandato diuino, sed in communi æquitate: vnde alias etiam gentes id sequutas videmus. Notum est illud XI. tabularum haud dubiè ex veteri iure Attico profectum: *Si nox furtum faxit, si im aliquis occisit, iure cæsus esto.* Sic infons omnium quos nouimus populorum legibus iudicatur qui aduersus aggressorem armis vitam periclitantem defenderit: qui tam manifestus consensus testimonium præbent, nihil in eo esse quod naturali iuri aduersetur.

III. De iure diuino voluntario perfectiore, Evangelico scilicet, plus est difficultatis. Quin Deus, cui plus iuris est in vitam nostram quàm nobis ipsis, potuerit à nobis patientiam eò vsque exigere, vt etiam priuatim in periculum adducti, occidi deberemus potius quàm occidere, ego non dubito. An autem voluerit nos eò vsque obstringere, id est quod inquirimus. Solent pro affirmante sententia adferri duo loca quæ supra adduximus, ad quæstionem generalem: *ἐγὼ ὃ λέγω ὑμῖν, μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ.* Ego autem dico vobis; *Ne resistite iniuriam facienti.* Matth. v. 39. & Rom. XII. 19. *μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικουῶτες ἀγαπῆτοι,* vbi Latina versio habet, *non vos defendentes, charissimi.* Tertius autem locus est in illis Christi verbis ad Petrum: *Repone gladium tuum in vaginam; nam quicumque ac-*
ceperint

ceperint gladium, gladio peribunt. Addunt his nonnulli Christi exemplum qui pro inimicis sit mortuus. Rom. v. 8. 10. Neque defunt inter Christianos veteres qui bella quidem publica non improbauerint, sed defensionem priuatam putarint vitatam. Ambrosij loca pro bello supra attulimus. Augustini, multò etiam plura sunt & clariora, omnibus nota. At idem Ambrosius dixit: *Et ideo fortasse Petro duos gladios offerenti, Satis, dicit, quasi licuerit usque ad Euangelium, ut sit in lege equitatis eruditio, in Euangelio veritatis.* Idem alibi: *Christianus etiam si in latronem armatum incidat, ferientem referre non potest; ne dum salutem defendit, pietatem contamineat.* Augustinus verò; *Legem quidem non reprehendo qua tales (latrones & alios inuasores violentos) permittit interfici, sed quomodo istos qui interficiunt, defendam, non inuenio.* Et alibi: *De occidendis hominibus ne ab eis quisquam occidatur, non mihi placet consilium, nisi fortè sit miles, aut publica functione teneatur, ut non pro se hoc faciat, sed pro alijs, acceptà legitimâ potestate.* Sed opposita sententia sicut receptior est, ita verior nobis videtur, vt talis patientia non sit in obligatione: iubemur enim in Euangelio proximum amare iuxta nos ipsos, non præ nobis ipsis: imò vbi par malum imminet, non vetamur nobis potius quàm alijs consulere, vt supra ostendimus auctoritate Pauli beneficentiæ regulam explicantis. Instet fortè aliquis, & dicat; Etiam si meum bonum præferre possim bono proximi, hoc tamen locum non habere in bonis inæqualibus; quare vitam meam mihi potius deserendam, quàm inuasor permittatur incidere in perpetuam damnationem. Sed responderi potest, sæpe etiam eum qui impetitur opus habere

Lib. x. in Lucam.

De off. 3. c. 5.

Lib. de lib. arb. c. 5.

Ep. 54. ad Paph. blicolam.

tempore ad pœnitentiam, aut probabiliter ita existimare; & ipsi quoque aggressori ante mortem posse ad pœnitentiam spatium superesse. Deinde morali iudicio non videri æstimandum illud periculum in quod ipsum se quis conijciat & vnde se potest eximere. Certè Apostolorum aliqui ad vltimum vsque tempus Christo vidente & sciente videntur iter fecisse armati gladio, quod & alios Galilæos è patria urbem versus properantes ob infestas latronibus vias factitasse ex Iosepho discimus. Hinc enim factum est, vt cum diceret Christus tale tempus imminere, vt gladij comparandi causa vel vestis vendenda esset, Lucæ xxii. 36. statim Apostoli responderint in suo comitatu duos esse gladios. erant autem in eo comitatu nulli præter Apostolos. Tum verò illud ipsum quod dixit Christus, quanquam præceptum reuera non continet, sed prouerbum est significans grauissima pericula imminere, vt clarè ostendit oppositio primi temporis, quod tutum ac prosperum fuerat, commate 35. est tamen tale, vt sumtum appareat ex eo quod fieri solebat, quòdque Apostoli licitum censebant. Illud verò, *Ne resistite iniuriam facienti*, non magis vniuersale est, quàm quod sequitur, *Date omni petenti*; quod tamen exceptionem admittit, dum ne nimium nos prægrauemur: imò isti præcepto de dando nihil adijcitur quod vim habeat restringentem, sed ex solo sensu æquitatis adstringitur, cum præceptum de non resistendo suam habeat adiunctam explicationem per exemplum alapæ; vt intelligatur tum demum præcisè nos obligare, cum ea impetimur iniuriâ, quæ aut alapa sit, aut alapæ par: nam alioqui rectius fuerat dicere, *Ne re-*

sistite iniuriam facienti, sed vitam profundite potius quam armis utamini. In verbis ad Romanos, *μὴ ἐαυτοῖς ἐκδικησώμετες*, omnino *ἐκδικεῖν* non tuendi, sed vlciscendi habet significationem, vt & 1. Iudith. 11. & 11. 1. Lucæ XV 111. 7. 8. XXI. 22. II. Theff. 1. 8. I. Pet. 11. 14. Rom. XI 11. 4. I. Theff. IV. 6. Idque ipsa verborum connexio manifestè ostendit: præcesserat enim, *Ne rependatis ulli malum pro malo*: hæc autem est vltionis, non defensionis descriptio. Et monitum suum fulcit Paulus Deuteronomij loco, *ἐμοὶ ἐκδικησις, ἐγὼ δὲ οὐταποδώσω*, vbi in Hebræo est *עַדִּיךָ אֵי*, quo vltionem significari tum vocis proprietates indicat, tum ipsa loci sententia, quæ defensionem intelligi non patitur. Quod verò Petro dictum est, continet quidem prohibitionem vtendi gladio, sed non in defensionis causa: neque enim se opus habebat defendere: iam enim dixerat Christus de discipulis, *Sinite hos abire: idque vt impleretur sermo quem dixerat: Ex ijs quos dedisti mihi non perdidisti quenquam.* Ioan. XV 111. 8. 9. neque Christum, nam defendi volebat. Ideo apud Ioannem hanc causam interdictioni subiicit, *An non bibam poculum quod dedit mihi Pater?* com. 11. & apud Matthæum ait, *Quomodo ergo implerentur scripturae quae dicunt ita oportere fieri?* Vlciscendi ergo animo Petrus, vt erat feruidus, non defendendi ferebatur. adde quòd arma sumebat in eos qui nomine publicarum potestatum aduentabant, quibus an vllò casu resistere liceat, peculiaris est quæstio, infrà à nobis peculiariter tractanda. Quod autem adjicit Dominus, *Omnes qui gladium acceperint gladio peribunt*, aut prouerbiū est ex vulgi vsu desumptum, quo significatur sanguinem sanguine elici, ideòque armorum

vsu periculo nunquam vacare: aut, quæ Origenis, Theophylacti, Titi & Euthymij sententia est, indicat, non esse quod nos Deo præripiamus ultionem quam ipse suo tempore satis sit exacturus: planè quo sensu in Apocalypsi dicitur x111. 10. *Qui gladio occidit, eum gladio occidi oportet: in hoc sita est spes & patientia sanctorum.* quicum conuenit Tertulliani illud: *Adeo satis idoneus patientiæ sequester Deus: si iniuriam deposueris penes eum, ultor est; si dolorem, medicus est; si mortem, resuscitator est: quansiam patientia licet, ut Deum habeat debitorem?* Simulque his Christi verbis vaticinium videtur inesse de pœnis quas à sanguinarijs Iudæis erat exacturus gladius Romanorum. Ad Christi exemplum, qui pro inimicis mortuus dicitur, responderi potest, Christi facta omnia quidem virtutis esse plena, & quæ imitari laudabile sit, & suo præmio non cariturum; non tamen omnia eiusmodi esse, ut aut ex lege veniant, aut legem faciant. Nam quòd Christus pro inimicis atque impijs est mortuus, id non fecit ex lege aliqua, sed ex speciali quasi pacto & fœdere inito cum Patre; qui si id faceret, non modò summam ei gloriam, sed & gentem in æternum duraturam promisit. Esaia 111. 10. Alioqui esse hoc factum quasi singulare, & cui vix quicquam reperitur simile, ostendit Paulus, Rom. v. 7. Et Christus nos animam nostram periculis obijcere iubet, non pro quibusvis, sed pro eiusdem disciplinæ consortibus. I. Ioan. 111. 6. Quæ verò ex Christianis scriptoribus allata sunt sententiæ, partim videntur consilium magis, & sublimis propositi commendationem, quàm restrictum præceptum continere; partim priuatæ sunt ipsorum, non communis totius Ec-

clisiz. Et hanc sententiam ipse etiam Augustinus, quem in contrariam partem adduximus, probare videtur, **Quæst. LXXXIV. in Exodum.**

c. si verò, de sent. excom. & c. significasti, de homicidio.

I V. Publicum bellum aliud est solenne ex iure gentium, aliud minùs solenne. Solenne quod hîc voco, plerumque iustum dici solet eo sensu quo iustum testamentum codicillis, iustæ nuptiæ seruili contubernio opponuntur: non quòd non liceat & codicillos facere ei qui velit, & seruo secum mulierem habere in contubernio; sed quòd testamentum & nuptiæ solennes peculiare quosdam ex iure civili effectus habeant. quod notari utile est; multi enim voce iusti malè intellectâ damnari putant ut iniqua aut illicita bella omnia, quibus illa iusti appellatio non conuenit. Vt bellum solenne sit ex iure gentium, duo requiruntur; primùm vt geratur vtrîque auctore eo qui summam potestatem habeat in ciuitate: Deinde vt ritus quidam adsint de quibus agemus suo loco. Hæc quia coniunctim requiruntur, ideo alterum sine altero non sufficit. Bellum autem publicum minùs solenne, potest & ritibus illis carere, & geri in priuatos, & auctorem habere magistratum quemuis. Et sanè si citra leges ciuiles res spectentur, videtur omnis magistratus sicut ad tuendam plebem sibi creditam, ita ad exercendam iurisdictionem, si vis occurrat, ius habere belli gerendi. Sed quia ex bello tota ciuitas in periculum venit, ideo ferme omnium populorum legibus cautum est, ne bellum geri possit, nisi auctore eo qui summam in ciuitate potestatem habeat. Extat lex talis Platonis vltimo de legibus. Et in Romano iure maiestatis teneri dicitur qui in iussu principis bellum gesserit, delectumve habuerit,

L. 3. ff. ad l. Iul. maieſt.

exercitum comparauerit. In iussu populi dixerat lex Cornelia lata à L. Cornelio Sylla. In Iustiniano Codice extat constitutio Valentiniani, & Valentis. *Nulli prorsus nobis inscijs atque inconsultis quorumlibet armorum mouendorum copia tribuatur.* Huc pertinet illud Augustini: *Ordo naturalis mortalium paci accommodatus hoc poscit, vt suscipiendi belli auctoritas atque consilium penes principes sit.* Sicut autem omnia dicta quantumvis vniuersalia æquitatem recipiunt interpretem, ita & hæc lex. Nam primùm quin ei qui iurisdictioni præest liceat per apparitores suos vi cogere paucos imparentes, quoties ad eam rem copijs maioribus opus non est, nec periculum imminet ciuitati, dubitari nequit. Rursum si ita præsens sit periculum, vt tempus non ferat eum consuli qui supremum in ciuitate ius habeat; hinc etiam necessitas exceptionem porriget. Hoc iure vsus L. Pinarius præsidio Ennæ in Sicilia præfectus, eum certo sciret oppidanos ad Carthaginienses defectionem moliri, cæde in eos factâ, Ennam retinuit. Extra talem necessitatem ad vindicandas iniurias quas rex persequi negligit, ius bellandi oppidanis in ciuitatibus dare ausus est Franciscus Victoria: sed eius sententia meritò ab alijs repudiatur.

Viâ de iure belli, n. 9. Molin. disp. 100. §. idem Victoria. Bart. in l. ex hoc iure. ff. de Iust. & iur. Bart. de Re. pres. 3. principali ad secundam n. 6. Mart. Laud. de bello, qu. 2. Linius lib. xxxi v. Aiala de iure belli l. 1. c. 2. n. 9. Sil. de iure belli n. 2. ibi, sufficiteciam. b Innoc. c. olim. de rest. spol. n. 8. & c. sicut de iurciur. n. 5. Panorm. ibid. Bart. ad l. ho. Res. ff. de captiuis.

v. At quibus euentibus ius armorum mouendorum esse magistratibus minoribus constat, an bellum tale publicum sit dicendum dissentiunt iuris interpretes. Sunt qui aiunt, ^a Sunt qui negant ^b. Sanè si publicum non aliud dicimus quàm quod fit iure magistratus, dubium non est quin talia bella publica sint, ac proinde qui in tali facti specie magistratibus se opponunt, in pœnas incidant contu-

macium aduersus supra se positos. Si verò publicum fumitur in excellentiore significato pro eo quod solenne est, vt sæpe sumi extra controuersiam est; non sunt bella ista publica, quia ad istius iuris plenitudinem, tum iudicium summæ potestatis, tum alia requiruntur. Neque memouet quòd etiam in tali contentione soleant res auferri obsistentibus, ac militibus etiam concedi. ° Nam id belli solennis non ita proprium est, vt non alibi etiam locum habere possit. Sed & illud accidere potest, vt in imperio latè patente inferiores potestates belli inchoandi concessam habeant potestatem: quod si fit, iam sanè censendum erit bellum geri ex vi summæ potestatis. nam quod faciendi quis alijus dat, eius ipse auctor censetur. Illud magis controuersum, an vbi tale mandatum non est, sufficiat coniectura voluntatis. Mihi id admittendum non videtur. Neque enim hoc sufficit videre, quid hoc rerum statu summam potestatem habenti, si consulatur, placiturum sit: sed hoc magis videndum, quid ille, vbi res moram fert, aut dubiam habet deliberationem, se inconsulto cupiat fieri, si ea de re lex ferenda sit. Nam vt maximè in aliquo facto particulari cesset inspecta particulariter ratio quæ voluntatem summi imperantis mouet, non tamen cessat ratio summa vniuersaliter quæ periculis occurri vult. quod fieri non potest si eius rei ad se magistratus quisque iudiciũ trahat. Non ergo iniuriã à legatis suis accusatus fuit Cn. Manlius, quòd Pop. Rom. iniussu bellum Gallogræcis intulisset: nam quanquam in Antiochi exercitu Gallorum legiones fuerant, tamen pace facta cum Antiocho, an ea iniuria in Gallogræcos exsequenda esset,

Liuius. d. loco.

Vi&. n. 29.
Caiet. sec.
sec. quæst. 40.
ars. 1. Silu.
verbo Bellum
p. 1. n. 3. Lor-
ca disp. 304
n. 12.

Liui. l. 48.

non in Cn. Manlij, sed in Pop. Rom. arbitrio esse debuit. C. Cæsarem quòd bellum Germanis intulisset, dedi Germanis Cato voluit; credo non tam inspersiciens, quàm quòd imminentis domini metu vellet urbem liberari. Nam Germani Gallos populi Romani hostes adiuerant, ac proinde non erat quòd iniuriam sibi factam quererentur, si modò iusta fuit populi Romani causa in Gallos bellandi. At Cæsar contentus esse debuit Germanos Galliâ mandatâ sibi provinciâ pepulisse, nec Germanos, præsertim cùm nullum inde periculum immineret, intra suos fines, bello persequi, nisi consulto prius populo Romano. Non ergo Germani ius habebant deditioem postulandi, sed populo Romano punire Cæsarem ius erat, planè vt Carthaginenses Romanis responderunt. E-

Liu. Lib xxxi.

go non privato publicòve consilio Saguntum oppugnatum sequarendum censeo; sed utrum iure an iniuria: nostra enim hæc questio atque animaduersio in ciuem nostrum est, nostro an suo fecerit arbitrio; ubi solum una disputatio est, licueritne per fædus fieri. Defendit M. Tullius Cicero factum & Octauij & Decimi Bruti, qui privato consilio in Antonium arma ceperant. Atqui etiam si constaret meritum hostilia Antonium, Senatus populique Romani iudiciû expectari debuit, an è republica esset dissimulata factum, an vlcisci; ad pacis venire conditiones, an ad arma procurrere. Nam iure suo quod

App. ciu. i v.

sepe cum damni periculo coniunctum est vti nemo cogitur. Tum verò etiam hoste iudicato Antonio permittenda Senatui, & populo Romano delibatio fuit, per quos potissimum bellum id geri vellet. Sic Cassio auxilia ex fœdere petenti respondere Rhodij, missuros se si Senatus iuberet. Monni hoc exem-

plo,

plura, & plura occurrent, meminerimus non omnia probare quæ à quamvis præclaræ famæ auctoribus dicuntur. sæpe enim temporibus, sæpe affectibus seruiunt, & aptant τὰ περὶ καθήκον. quare danda est opera ut in his rebus defecato utamur iudicio, nec quæ excusari magis quàm laudari possunt temere in exemplum rapiamus, in quo perniciosè errari solet. Cùm verò dictum sit, bellum publicum geri non debere nisi eo auctore qui summam potestatem habeat, & ad huius rei, & ad quæstionis illius quæ est de bello solenni intellectum, atque ad eò ad alia multa, necessarium erit, quæ sit summa illa potestas, quique eam habeant intelligere: eoque magis quia nostro sæculo viri eruditi, quisque ex usu magis rerum præsentium, quàm ex vero illud argumentum exsequuti, rem per se haud expeditam multò impeditiorem reddiderunt.

VI. Facultas ergo moralis ciuitatem gubernandi, quæ potestatis ciuilibus vocabulo nuncupari solet, à Thucydide tribus rebus describitur, cùm ciuitatem, quæ verè ciuitas sit, vocat αὐτόνομοι, αὐτόδικοι, αὐτοτελεῖ, suis utentem legibus, iudicijs, magistratibus. Aristoteles tres facit partes in administrandâ republicâ, consultationem de rebus communibus, curam legendorum magistratuum, & iudicia: ad primam autem partem refert deliberationem de bello, pace, fœderibus faciendis ac dissoluendis, de legibus; addit de morte, exilio, publicatione, & repetundis, hoc est, ut ego interpretor, iudicia publica, cùm priùs iudiciorum nomine priuata intellexisset. Dionysius Halicarnasensis tria maximè notat, ius magistratuum creandarum, ius legum condendarum & tollendarum, ius

Lib. iv. Pol.
c. 4.

Lib. iv.

Lib. VII.

Lib. II.

decernendi de bello ac pace. Alibi addit quartum, iudicia: Rursum, alibi adijcit curationem sacrorum & conuocationem comitorum. At si quis rectè partiri velit, facilè quæ huc spectant reperiet omnia; ita ut nihil aut desit, aut redundet: Nam qui ciuitatem regit, eam partim per se, partim per alios regit. Per se autem versatur, aut circa vniuersalia, aut circa singularia. Circa vniuersalia versatur condendo leges eâsque tollendo, tam circa sacra (quatenus eorum cura ad ciuitatem pertinet) quàm circa profana. Ars circa hæc Aristoteli *ἀρχιτεκτονική*, architectalis. Singularia circa quæ versatur, sunt aut directè publica, aut priuata quidem, sed quatenus ad publicum ordinantur. Directè publica sunt actiones, ut pacis, belli, foederum faciendorum; aut res, ut vectigalia, & si quæ his sunt similia: in quibus comprehenditur & dominium eminens, quod ciuitas habet in ciues, & res ciuium ad vsum publicum. Ars circa hæc Aristoteli nomine generis *πολιτική*, id est ciuilis, & *βουλευτική*, consultatrix. Priuata sunt res controuersæ inter singulos, quas publica auctoritate dirimi publicæ quietis interest. Ars circa hæc eidem Aristoteli *δικαστική*, iudicialis. Quæ per alterum expediuntur, ea expediuntur, aut per magistratus, aut per alios curatores, in quibus sunt & legati. His ergo in rebus consistit potestas ciuilis.

VII. Summa autem illa dicitur, cuius actus alterius iuri non subsunt, ita ut alterius voluntatis humanæ arbitrio irriti possint reddi. Alterius cum dico, ipsum excludo qui summâ potestate utitur; cui voluntatem mutare licet, ut & successorem; qui eodem iure utitur, ac proinde eandem habet potestatem, non aliam.

Hæc ergo summa potestas, quod subiectum habeat videamus. Subiectum aliud est commune, aliud proprium: ut visus subiectum commune est corpus, proprium oculus. ita summæ potestati subiectum commune est ciuitas, quam perfectum cœtum esse suprâ diximus. Excludimus ergo populos qui in alterius populi ditionem concesserunt, quales erant prouinciæ Romanorum: hi enim populi non per se ciuitas sunt, ut nunc quidem eam vocem sumimus, sed membra minùs digna magnæ ciuitatis, quomodo serui membra sunt familiæ. Rursum accidit, ut plurium populorum idem sit caput, qui tamen populi singuli perfectum cœtum constituunt: neque enim ut in naturali corpore non potest caput vnum esse plurium corporum, ita in morali quoque corpore; nam ibi eadem persona diuersâ ratione considerata caput potest esse plurium ac distinctorum corporum. Cuius rei certum indicium esse potest, quòd extinctâ domo regnatrice imperium ad quemque populum seorsim reuertitur. Sic etiam accidere potest, ut plures ciuitates arctissimo inter se fœdere colligentur, neque tamen singulæ desinant statum perfectæ ciuitatis retinere: quod tum ab alijs, tum ab Aristotele etiam notatum est non vno loco. Subiectum ergo commune summæ potestatis esto ciuitas, ita ut iam diximus intellecta. Subiectum proprium est persona vna pluresve pro cuiusque gentis legibus ac moribus.

Vi&. de iur.
belli, a. 7.

Lib. II. Post
c. 20. l. III. c. 2.

VIII. Atque hoc loco primùm reiicienda est eorum opinio, qui vbiq; & sine exceptione summam potestatem esse volunt populi, ita ut si reges quoties imperio suo malè vtuntur, & coercere & punire li-

ceat : quæ sententia quot malis causam dederit, & dare etiamnum possit penitus animis recepta, nemo sapiens non videt. Nos his argumentis eam refutamus. Licet homini cuique se in priuatam seruitutem cui velit addicere, vt & ex lege Hebræa & Romana apparet. quidni ergo populo sui iuris liceat se vni cuiquam, aut pluribus ita addicere, vt regendi sui ius in eum planè transcribat nullâ eius iuris parte retentâ? Neque dixeris minimè id præsumi: non enim iam quærimus quid in dubio præsumendum sit: sed quid iure fieri possit. Frustra quoque afferuntur incommoda quæ hinc sequantur, aut sequi possint. nam qualemcumque formam gubernationis animo finxeris, nunquam incommodis aut periculis carebis. *Aut hæc cum illis sunt habenda, aut illa cum his amittenda sunt,* ait Comœdia. Sicut autem multa sunt viuendi genera, alterum altero præstantius, & cuique liberum est ex tot generibus id eligere quod ipsi placet; ita & populus eligere potest qualem vult gubernationis formam: neque ex præstantia huius aut illius formæ, qua de re diuersa diuersorum sunt iudicia, sed ex voluntate ius metiendum est. Neque verò non multæ extare possunt causæ cur populus ius totum imperandi à se abdicet, aliisque tradat, putà quia in periculum vitæ adductus alia lege qui se defendat reperire non potest: aut quia inopiâ pressus aliter habere non potest copiam vnde se sustentet. Nam si Campani olim necessitate subacti populo Romano se subiecerunt in hunc modum: *Populum Campanum, urbemque Capuam, agros, delubra Deûm, diuina humanaque omnia, in vestram P. C. ditionem dedimus: & quidam populi cum Romanorum ditioni subijcere se vellent,*

Exod. xxi. 6.
Inst. de iure
perf. §. Serui
autem. Gell.
Lib. ii. c. 9.

ne recepti quidem sunt; quod narrat Appianus: quæ obstat quominus & vni homini præpotenti populus aliquis eundem ad modum dedere se possit? Accidere etiam potest, vt paterfamilias latifundia possidens neminem aliâ lege in suas terras habitantem recipere velit. Adde quòd sicut Aristoteles dixit quosdam homines naturâ esse seruos, id est ad seruitutem aptos; ita & populi quidam eo sunt ingenio, vt regi quàm regere norint rectiùs; quod de se sensisse Cappadoces videntur, qui oblata à Romanis liberati vitam sub rege prætulērunt. Neque verò non aliquos mouere potuerunt exempla gentium quæ per sæcula plurima sub imperio planè regio satis feliciter vixerunt. Iam verò bello iusto, vt antè diximus, sicut acquiri potest dominium priuatum; ita & dominium ciuile, siue ius regendi non aliunde pendens. Neque verò hæc tantùm pro vnus imperio, vbi id receptum est, conseruando dicta censerī debent: nam idem ius eadēque ratio est procerum qui plebe exclusa ciuitatem regunt. Quid, quòd nulla res publica adeò reperta est popularis, in qua non aliqui aut valde inopes aut externi, tum verò & fœminæ à deliberationibus publicis arceantur? Iam verò & populi quidam alios sub se populos habent, non minùs addictos sibi quàm si regibus parerent: vnde illa inrerogatio, *Estne populus Collatinus in sua potestate?* quæ omnia conuelli necesse est, si id recipimus, ius regendi semper subditum esse eorum iudicio ac voluntati qui reguntur. At verò esse reges qui populi etiam vniuersim sumti arbitrio non subsint, tum sacra, tum profana historia testatur. *Si dixeris*, inquit Deus populum Israeliticum alloquens, *Statuam supra me regem:*

Liu. lib. 2.

Deut. xvii.

14.
I. Sam. viii. 4.

I. Sam. ix. 16.
x. i. xv. f.
II. Sam. v. 2.
I Reg. xv. i.
Pl. cxliv. 2.

Ad Samuelem; *Indica eis ius regis qui regnaturus est super eos.* Hinc rex vnctus dicitur super populum, super hereditatem Domini, super Israelem: Salomō rex super totum Israelem. Sic Dauid Deo gratias agit quòd populum suum ipsi subiecerit. Et Christus; *Reges, inquit, gentium dominantur eis.* Notum illud Horatij:

Luc. xxi. 25.

*Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipsos imperium est Jouis.*

Epist. xiv.

Tres gubernandi formas ita describit Seneca: *Interdum populus est quem timere debeamus; interdum si ea ciuitatis disciplina est, ut plurima per senatum transigantur, gratiosi in ea timentur viri: interdum singuli quibus potestas populi & in populum data est.* Tales sunt quos Plutarchus ait, & *ὅτι τὸ νόμος μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν νόμων ἀρχή, imperium habere non ex legibus modò, sed & in leges.* Sic postquam Romani principes imperium verè regium vsurpare cœperunt, dicitur populus in eos omne suum imperium & potestatem contulisse, etiam in se, vt interpretatur Theophilus. Hinc illud dictum M. Antonini Philosophi: *Nemo nisi solus Deus, index principis esse potest.* Dion lib. LIII. de tali principe: *ἀβστελής οἰκτός καὶ ἀβλαβήτων, καὶ ἑαυτοῦ, καὶ τῶν νόμων, πάντα τε οἷα βούλοιο ποιεῖν, καὶ πάντα ὅσα αὐτὸν μὴ βούλοιο μὴ ποιεῖν. Liber est, sui que ac legum potens, ut & quod vult faciat, & quod non vult non faciat.* Tale regnum iam antiquitus erat in Græcia regnum Inachidarum Argis: nam in Argiua Tragœdia Supplicibus, sic populus Regem affatur apud Æschylum:

Flamin.

Inst de iur.
nat. §. sed
& quod.
Xiph. vita
M. Anto. l. 4

*Σὺ τοι πάσι, σὺ δὲ θεοῖσιν,
Πρῶτῳ ἀκρίως ὦν,
Κερατῶδες βωρὸν ἐστὶν ἄλλοις*

Μονοφύφοισι ἰβύμασι σίτην.

Tu res populi iūque urbs tota es,

Non iudicijs subditus ullis,

Regni solio fultus ut ara,

Vnóque regens cuncta arbitrio.

Longè aliter quàm de Atheniensium republica The-
seus ipse apud Euripidem loquitur.

-- ἢ γὰρ ἀρχεται

Ἐνὸς πρὸς ἀνδρῶς, ἀλλ' ἕβδ' ἕρα πόλις·

Δῆμος δ' ἀνάσσει Διεδουχάσσει ἐν μέρει

Ἐπ' αὐσίαισιν.

-- *hac iuris sui*

Parere domino civitas uni negat:

Rex ipse populus annuas mandas vices

Honoris huic, illiue.

Hinc factū vt reges qui populo subsunt, non nisi im-
propriè reges appellari dicantur: Itaque post Lycur-
gum magis que post Ephoros constitutos, reges Lace-
dæmoniorū, reges nomine, non re fuisse dicuntur Po-
lybio, Plutarcho, Cornelio Nepoti. Quin & in populis
qui perpetuò regibus non subsunt exempla videmus
quasi téporarij regni, quod populo non subsit. Talis
erat potestas Amymonum apud Cnidios, & apud Ro-
manos Dictatorum primis temporibus, cū ad popu-
lum prouocatio non esset: vnde Dictatoris edictum
pro numine obseruatum ait Liuius: Dictaturâ ob-
fessam vim regis potestatis Cicero. Quæ pro con-
traria sententia adferuntur argumenta, ea solue-
re difficile non est. Nam primū quòd assueverant
eum à quo aliquis constituitur esse superiorem
constituto, verum duntaxat est in ea constitutio-
ne, cuius effectus perpetuò pendet à voluntate

Lib. I v.
Vit. Cleom.
Vit. Agesilaii

Liui. I II. Plat.
in Marcell.
Halic. I. v.

Sozem. hist.
Eccl. lib. xvi.

constituentis ; non etiam in ea quæ ab initio est voluntatis , postea verò effectum habet necessitatis : quomodo mulier virum sibi constituit cui parere semper necesse habet. Valentinianus Imperator militibus qui se Imperatorem fecerant , postulanti-
bis quod ipsi non probabatur, respondit : Ut me ad imperandum vobis eligeretis, in vestra situm erat potestate, ò milites : ac postquam me elegistis , quod petitis in meo est arbitrio , non vestro. Vobis tanquam subditis competis parere, mihi quæ facienda sunt cogitare. Sed nec verum est quod assumitur , omnes reges à populo constitui : quod exemplis patrisfamilias aduenas sub obediendi lege acceptantis , & gentium bello deuictarum , quæ suprà attulimus , satis intelligi potest. Alterum argumentum sumunt ex dicto Philosophorum , regimen omne eorum qui reguntur , non qui regunt causa esse paratum : vnde sequi existimant ex finis nobilitate , eos qui reguntur , superiores esse eo qui regit. Sed nec illud vniuersaliter verum est, omne regimen eius qui regitur causâ esse comparatum ; nam quædam regimina per se sunt regentis causâ , vt dominicum : nam serui vtilitas ibi extrinseca est & aduentitia : sicut medici lucrum ad ipsam medicinam non pertinet. Sunt alia regimina mutæ vtilitatis causa , vt maritale. Sic imperia quædam esse possunt comparata ad regum vtilitatem , vt quæ victoriâ parta sunt , & non ideò tyrannica dicenda sunt , cùm tyrannis iniustitiam includat. Possunt & quædam vtilitatem respicere tam eius qui regit quàm eius qui regitur , vt cùm populus impotens sibi tuendo regem potentem imponit. Cæterum non nego in plerisque imperijs respici per se vtilitatem eorum qui reguntur : & ve-

rum

rum esse quod Cicero dicit, fruendæ iustitiæ causa reges constitutos. Sed non ideò consequens est quod illi inferunt, populos rege esse superiores : nam & tutela pupilli causa reperta est, & tamen tutela ius est ac potestas in pupillum. Nec est quòd instet aliquis, tutorem, si malè rem pupillarem administret, amoueri posse ; quare & in rege idem ius esse debere. Nam in tutore hoc procedit, qui superiorem habet. at in imperijs, quia progressus in infinitum nos datur, omnino in aliqua aut persona, aut cœtu consistendum est, quorum peccata, quia superiorem se iudicem non habent, Deus sibi curæ peculiari esse testatur ; qui ea aut vindicat, si ita opus iudicet ; aut tolerat in pœnam aut explorationem populi.

7. Lem. xxv.

Optimè Tacitus : *Quomodo sterilitatem aut nimios imbres, & cetera naturæ mala, ita luxum vel auaritiam dominantium tolerare. Vitia erunt donec homines, sed neque hac continua, & meliorum interuentu pensantur.* Et M. Aurelius magistratus dixit de priuatis, principes de magistratibus, Deum de principibus iudicare. Irenæus optimè : *Cuius iussu homines nascuntur, huius iussu & reges constituuntur apti ijs, qui in illis temporibus ab ipsis regnantur.*

Hist. 4.
Lib. 5.

Nec obstat his quæ diximus, quòd populi interdum puniri leguntur ob regum peccata : non enim : ideò euenit, quòd populus regem aut non puniret, aut non reprimeret, sed quòd vitijs eius tacitè saltem consentiret. Quanquam etiam sine eo Deus summo dominio, quod in vitam necemque singulorum habet, vti potuit in pœna regis, cuius supplicium est subditis orbari.

I. Reg. 1 v. 16.
II. Reg. 2. 17.

IX. Sunt alij qui mutuam quandam subiectionem sibi fingunt, vt populus vniuersus regi rectè im-

peranti parere debeat, rex autem malè imperans populo subijciatur. qui si hoc dicerent, non facienda ob regis imperium ea quæ manifestè iniqua sunt, verum dicerent, & quod apud omnes bonos confessum est: sed id nullam includit coactionem, aut ius aliquod imperij. Quòd si etiam populo alicui propositum fuisset partiri cum rege imperium (qua de re infra dicendum erit aliquid) fines certè potestati vtriusque assignari debuissent tales, qui cognosci faciliè possent ex locorum, personarum, aut negotiorum discrimine. Bonitas autem aut malitia actus, præsertim in ciuilibus quæ sæpe obscuram habent disceptationem, apta non sunt ad partes distinguendas: vnde summam confusionem sequi necesse est, cognitionem de re eadem pro iure potestatis, obtentu actus boni malive, hinc ad se rege trahente, inde populo: qualem rerum perturbationem introducere nulli, quod sciam, populo in mentem venit.

x. Sublatis opinionibus falsis restat cautiones adhibeamus aliquas, quæ viam nobis monstrare possint ad certè dijudicandum cui ius summæ potestatis in gente quaque competat. Prima cautio hæc sit, ne decipiamur ambiguo nominis sono, aut rerum externarum specie. Exempli causa, quanquam apud Latinos opponi solent principatus & regnum, vt cùm Vercingetorigis patrem dicit Cæsar principatum obtinuisse Gallix, sed quòd regnum affectaret interfectum. Et cùm Piso apud Tacitum Germanicum dicit principis Romanorum, non Parthorum regis esse filium: & cùm Suetonius parum abfuisse ait Caligulam quin speciem principatus in regnum conuer-

teret: & cùm Velleio Marobodus dicitur non principatum parentium voluntate constantem, sed vim regiam complexus animo. Videmus tamen confundi hæc sæpe: nam & Lacedæmonij duces ex Herculis posteritate, postquam Ephoris subiecti fuere, reges dicebantur nihilominus, vt modò vidimus: & veteri Germaniæ reges erant quos Tacitus præfuisse ait auctoritate suadendi, non potestate iubendi: Et de Euandro rege Liuius, rexisse cum auctoritate magis quàm imperio: & Suffetem Carthaginensium Polybius βασιλεία appellat. Contrà Romani imperatores, postquam palam & sine vlla dissimulatione regnum liberrimum tenuerunt, principes tamen vocabantur. Sed & insignia regiæ maiestatis in liberis quibusdam ciuitatibus tribui principibus solent. Iam verò comitia ordinum, id est conuentus eorum qui populum in classes distributum deferunt, nimirum, vt Guntherus loquitur,

Lib.1.

Pralati, proceres missisque potentibus vrbes:

alibi quidè in hoc seruiunt duntaxat, vt sint maioris regis consilium, per quod querelæ populi, quæ sæpe in consistorio reticentur, ad regis aures perueiant; cui deinde liberum sit statuere quod ex vsu ipsi videatur. alibi etiam ius habet de actis principis cognoscendi, atque etiam leges præscribendi quibus princeps teneatur. Sunt multi qui existimant discrimen summi imperij, aut summo minoris, petendum ex delatione imperij per electionem aut successionem. Nam quæ hoc modo deferuntur imperia, ea summa esse contendunt, non item quæ illo. At hæc vniuersim vera non esse pro certo haberi debet. Nam successio non est titulus imperij, qui imperio

formam assignet, sed veteris continuatio. Ius enim ab electione familiæ cœptum succedendo continuatur; quare quantum prima electio tribuit, tantum defert successio. Apud Lacones regnum ad heredes transibat etiam post Ephores constitutos. Contra Romanum imperium etiam sublata omni fenatus, & populi potestate per electionem conferebatur.

XI. Altera cautio hæc esto. Aliud esse de re quærere, aliud de modo habendi, quod non in corporalibus tantum, sed & in incorporalibus procedit. Vt enim res est ager, ita & iter, actus, via. Sed hæc alij habent iure pleno proprietatis, alij iure vsufructuario, alij iure temporario. ita summum imperium Dictator Romanus habebat iure temporario: reges denique tam qui primi eliguntur, quàm qui electis legitimo ordine succedunt, iure vsufructuario: at quidam reges pleno iure proprietatis, vt qui iusto bello imperium quæsiverunt, aut in quorum ditionem populus aliquis, maiõrismali vitandi causa, ita se dedit vt nihil exciperetur. Neque enim illis assentio qui Dictatori negant fuisse summum imperium, quia perpetuum non erat. nam rerum moralium natura ex operationibus cognoscitur: quare quæ facultates eisdem effectus habent, eodem nomine nuncupandæ sunt. At Dictator intra tempus suum omnes actus eodem iure exercet, quo rex qui est optimo iure; neque eius actus ab alio reddi irritus potest. Duratio autem naturam rei non immutat. quanquam si de dignitate quæratur, quæ maiestas dici solet, dubium non est, quin ea maior sit in eo cui ius perpetuum datum est, quàm cui temporarium, quia ad dignitatem facit habendi modus. Atque idem dictum volo de

his, qui antequam reges ad suam tutelam peruenerint, aut dum furore, aut captiuitate impediuntur, curatores regni ita constituuntur, ut populo non subsint, neque ante legitimum tempus potestas eorum sit reuocabilis. Aliud censendum de his qui ius acceperunt quouis tempore reuocabile, id est precarium, quale olim Vandalorum regnum fuit in Africa, & Gothorum regum in Hispania, cum ipsos deponerent populi quoties displicerent. horum enim singuli actus irriti possunt reddi ab his qui potestatem reuocabiliter dederunt; ac proinde non idem est effectus, nec ius idem.

Procop.
Vand. l.
Aimo. lib. 17.
c. 20. lib. 1 v.
c. 35.

XII. Quod autem dixi, quaedam imperia esse in pleno iure proprietatis, id est in patrimonio imperantis; quidam viri eruditi hoc argumento oppugnant, quod liberi homines in commercio non sint. At sicut alia est potestas dominica, alia regia; ita & alia est libertas personalis, alia civilis, alia singulorum, alia vniuersorum. Nam & Stoici quandam seruitutem constare dicebant *συνταξία*, in subiectione: & in sacris literis subiecti regis serui vocantur. Sicut ergo libertas personalis dominum excludit, ita libertas regnum, atque aliam quamuis proprie dictam ditionem. Sic Liuius ista opponit: *Regem vocabant libertatis dulcedine nondum experta. Idem: Indignum videbatur populum Romanum seruientem cum sub regibus esset, nullo bello ac ab hostibus ullis obsessum esse, liberum eundem populum ab Hetruscis obsideri.* Et alibi: *Non in regno populum Romanum, sed in libertate esse.* Cicero dixerat: *Aut exigendi reges non fuerant, aut plebi re, non verbi danda libertas.* Post hos Tacitus: *Urbem Romam ab initio reges habuere: libertatem & consulatum L. Bru-*

Horom. cons.
ill. q. 1.

Diogen.
Laert.
I. Sam. x x 11.
18.
II. Sam. x. 20.
I. Reg. ix. 22.

Liui. lib. 1.
lib. 11.

Lib. III. de
leg.

An. 1.

De morib.
Germ.

tus instituit. Et alibi: Acrior Arfacis regno Germanorum libertas. Et passim in legibus Romanis de bello & de iudicijs recuperatorijs, externi distinguuntur in reges & populos liberos. Hic ergo non de hominum singulorum, sed de populi libertate quaeritur. Cæcina apud Senecam: Regalia fulmina sunt quorum vitangitur, vel comitium, vel principalia urbis libera loca; quorum significatio regnum civitati minatur. Quin & sicut ob priuatam, ita ob hanc publicam subiectionem, aliqui dicuntur esse non sui iuris, non suæ potestatis.

Liu. lib.
xxxviii.
Idem lib. 7,

Hinc ille: quæ urbes, qui agri, qui homines Æsolorum iuris aliquando fuerunt: & , Estne populus Collatinus in sua potestate? Propriè tamen cum populus alienatus, non ipsi homines alienantur, sed ius perpetuum eos regendi, quæ populus sunt. Hic cum vni liberorum patroni libertus assignatur, non hominis liberi fit alienatio, sed ius quod in hominem competit transcribitur. Neque illud magis firmum est, quod aiunt; si quos populos rex bello quaesierit, cum eos non sine civium sanguine ac sudore quaesierit, civibus quaesitos potius credi debere quam regi. Nam & fieri potuit, ut rex ex sua priuatâ substantiâ exercitum aluerit, aut etiam ex fructibus eius patrimonij quod principatum sequitur. Nam ut in ipsum illud patrimonium rex aliquis non nisi usufructum habeat, perinde ut in ipsum ius imperandi populo qui se elegit, fructus tamen ipsius sunt proprii. sicut in iure civili est proditum, hereditatis quæ restitui iussa est fructus non restitui, quia non hereditati accepti feruntur, sed rei. Euenire ergo potest ut rex in quosdam populos imperium habeat proprio iure; ita ut alienare etiam possit. Sic rex Solomo regi Phœnicum

L. in fidei-
commissario.
§. planè. ff. ad
Sc. Trebell.

I. Reg. xii,

Hiromo (ita enim cum Græcè vocat Philo Byblius qui Sanchuniathonis historiam vertit) dedit vrbes viginti: non ex vrbibus populi Hebræi: nam Cabul (quod nomen illis vrbibus datum est) ponitur extra fines Hebræorum, Ios. xix. 27. sed ex ijs vrbibus quas populi deuicti hostes Hebræorum ad eum diem retinuerant, quâsque partim Rex Ægypti Solomonis focer vicerat, & Solomoni dotales dederat, partim subegerat ipse Solomo. Nameo tempore ab Israelitis non habitatas argumento est, quòd postquam Hiromus eas reddidit, tum demum Solomocò deduxit Hebræorum colonias. Sic Alexandri successores in ius illud plenum ac proprietatem imperandi populis, qui sub Persis fuerant, pro sua quisque parte successisse, aut etiam ipsi victoriæ iure id imperium sibi quæsiuisse censendi sunt. quare non est mirandum si alienandi ius sibi arrogarunt. Sic cum Attalus rex Eumenis filius populum Romanum testamento bonorum suorum heredem fecisset, populus Romanus sub bonorum nomine etiam regnum complexus est. Et postea cum Nicomedes Bithyniæ rex moriens populum Romanum fecisset heredem, regnum in prouinciæ formam redactum est. Sic Libyæ pars Crenaica eadem ab Apione rege testamento relicta. Cicero de lege Agraria: *Quis ignorat regnum Ægypti testamento regis Alexandrini, populi Romani esse factum?*

I. Reg. ix. 6.
ibid. 12.

I. Par. viii. 14.

Florus lib. ii.
Epit. Liu. 58.
Epit. Liu. 49.
Ap. Mithr.
& lib. i. Liuij.

XIII. At in regnis quæ populi voluntate delata sunt, concedo non esse præsumendum eam fuisse populi voluntatem, vt alienatio imperij sui Regi permitteretur. Quare quod Crantzius vt rem nouam notat in Vngvino, quòd is Norugiam testamento re-

Lib. ii. Dan.
c. 4.

liquisset, non est quòd improbemus, si Germanorum mores respicit, apud quos regna eo iure minimè habebantur. Nam quòd Carolus Magnus, & Ludouicus Pius, & alij postea etiam apud Vandalos & Hungaros de regnis testati leguntur, id commendationis magis vim apud populum habebat, quàm veræ alienationis. Atque id de Carolo speciatim Ado memorat, voluisse eum testamentum suum à Francorum optimatibus confirmari. Simile est quod apud Livi-um legimus, regem Macedonum Philippum cum Persea à regno arcere & eius loco regem facere vellet Antigonom fratris sui filium, obiisse Macedoniae vrbes, vt principibus Antigonom commendaret. Nec quod idem ille Ludouicus urbem Romam Paschali Pontifici reddidisse legitur, ad rem facit, cum Franci imperium in urbem Romam à Populo Romano acceptum, reddere eidem populo rectè poterint: cuius populi quasi personam sustinebat is qui primi ordinis princeps erat.

xiv. Quod autem huc vsque monuimus, distinguendam esse summitatem imperij ab habendi plenitudine, adeò verum est vt non modò pleraque imperia summa non plenè habeantur, sed & multa non summa habeantur plenè: quò fit vt marchionatus & comitatus faciliùs quàm regna vendi & testamento relinqui soleant.

xv. Est & alterum huius discriminis indicium in regni tutela, dum rex ætate, aut morbo fungi potestate sua impeditur. Nam in regnis quæ non sunt patrimonalia, tutela eorum est quibus lex publica, aut ea deficiente consensus populi eam mandat. In regnis patrimonialibus eorum quos pater aut pro-

pinqui

pinqui elegerant. Sic videmus in Epirotarum regno, quod consensu populi ortum fuerat, Aribæ regi pupillo publicè tutores constitutos. At in Asiâ minore bello parta rex Eumenes Attalo filio fratrem suum tutorem dedit. Siue verò rex simul sit priuato iure fundorum dominus, vt Rex Ægypti post Iosephi tempus, seu non sit, hoc imperio extrinsecum est, nec ad eius naturam pertinet. Quare nec imperij speciem aliam, neque alium habendi imperij modum hoc quidem constituit.

Inst. Lib. LVII.
Plut. de amore frat.

XVI. Tertia obseruatio sit, non desinere summum esse imperium, etiam si is qui imperaturus est promittat aliqua subditis aut Deo, etiam talia quæ ad imperij rationem pertineant. Nec iam de obseruatione iuris naturalis & diuini, adde gentium, loquor, ad quam reges omnes tenentur, etiamsi nihil promiserint, sed de regulis quibusdam ad quas si ne promisso non tenerentur. Verum esse quod dico ex similitudine patrisfamilias apparet, qui si quid familiæ facturum se promiserit, quod ad familiæ gubernationem pertineat, non eò desinet in sua familia ius summum, quantum fert familia, habere. Nec maritus maritali potestate priuatur eò quòd aliquid vxori promiserit. Fatendum tamen, id vbi fit, arctius quodammodo reddi imperium, siue obligatio duntaxat cadat in exercitium actus, siue etiam directè in ipsam facultatem. Priore specie actus contra promissum factus erit iniustus, quia, vt alibi ostendemus, vera promissio ius dat ei cui promittitur: altera autem specie erit etiam nullus defectu facultatis. Neque inde tamen sequitur, ita promittente superiorem dari aliquem; nullus enim is

Val. Max.
lib. IX. c. 5.

Lib. III.
Lib. I.

actus non redditur hoc casu ex vi superiore, sed ipso iure. Apud Persas rex summo cum imperio erat, & ut imago Dei adorabatur. Rex erat qui dicebat proceribus Persarum; *Ne viderer meo tantummodo usus consilio, vos contraxi. ceterum mementote, parendum vobis magis esse quam suadendum.* Tamen leges certa quadam forma latas mutare illi nefas erat, ut & Danielis historia & Plutarchus in Themistocle nos docent, & multo post tempore Procopius Persici belli libro primo, ubi insignis ad hanc rem historia extat. Idem de Æthiopum regibus tradit Diodorus Siculus. Eodem tradente Ægyptiorum reges, quos tamen, ut alios reges Orientis, summo imperio usos non est dubium, ad multarum rerum observationem iuteiurando se obligabant: verum si contra fecissent, accusari vivi non poterant, sed mortuorum accusabatur memoria, sicut & Hebræorum regum quimalè regnassent, cadauera abijciebantur insepulta; egregio temperamento, quo & sanctimonia summæ potestatis maneret, & tamen futuri iudicij metu reges à fide mutanda retraherentur. Quid si addatur, si rex fidem fallat, ut tum regno cadat? ne sic quidem imperium desinet esse summum, sed erit habendi modus imminutus per conditionem & imperium temporario non ablimile. Sic fundus qui fideicommissio tenetur, est quidem fundus non minus quam si pleno dominio possideretur, sed habetur amissibiliter. Talis autem ~~lex~~ commissoria non tantum in regni delatione adijci potest, sed & in alijs contractibus. Nam & fœdera quædam cum vicinis videmus cum tali sanctione inita.

XVII. Quarto notandum, quanquam summum

imperium vnum quiddam sit ac per se indiuisum, constans ex illis partibus quas supra enumerauimus, addita summitate, id est *res aduersus*, fieri tamen interdum vt diuidatur, siue per partes quas vocant potentiales, siue per partes subiectiuas. Sic cum vnum esset Romanum imperium, factum tamen saepe est, vt alius orientem, alius occidentem teneret, aut tres etiam tripartito orbem regerent. Sic etiam fieri potest, vt populus regem eligens quosdam actus sibi seruet, alios autem regi deferat pleno iure. Neque tamen id sit, vt iam ostendimus, quotiescumque rex promissis quibusdam obligatur; sed tunc id fieri intelligendum est, si quid populus adhuc liber futuro regi imperet per modum manentis praecepti; aut si quid sit additum quo intelligatur regem cogi aut puniri posse. Nam praeceptum est superioris, saltem in eo quod praecipitur: Et cogere non est quidem semper superioris: nam & naturaliter quisque ius habet cogendi debitorem, sed cum inferioris natura repugnat. Itaque ex coactione saltem paritas sequitur, ac proinde summitatis diuisio. Multi aduersus talem statum quasi bicipitem incommoda multa adferunt; sed vt supra quoque diximus, in ciuilibus nihil est quod omni ex parte incommodis careat; & ius non ex eo quod optimum huic aut illi videtur, sed ex voluntate eius vnde ius oritur metiendum est.

XVIII. Multum tamen falluntur qui existimant, cum reges acta quaedam sua nolunt rata esse nisi a Senatu aut alio coetu aliquo probentur, partitionem fieri potestatis: nam quae acta cum in modum rescinduntur, intelligi debent rescindi regis ipsius imperio, qui eo modo sibi caute voluit ne quid fallaci-

Boer. ad c.
de const. in
Decret.
Plut. Apoph.
L. vnica. C.
quando im-
perator.

ter impetratum pro vera ipsius voluntate haberetur: quale erat Antiochi tertij regis rescriptum ad magistratus, ne sibi parerent, si quid legibus aduersum iussisset; & Constantini, ne pupilli aut viduæ cogantur venire iudicij causa ad comitatum imperatoris, etiamsi Imperatoris rescriptum proferatur. Quare hæc res similis est testamentis, quibus adiectum est ne posterius testamentum valeat: nam hæc quoque clausula efficit, vt posterius testamentum non ex verâ voluntate profectum præsumatur. Sed sicut hæc clausula, ita & illa regis iussu expresso ac speciali posterioris voluntatis significatione tolli potest.

XIX. Sed neque Polybij hîc vtor auctoritate qui ad mixtum genus reipublicæ refert Romanam rempublicam, quæ illo tempore, si non actiones ipsas, sed ius agendi respicimus, merè fuit popularis: Nam & Senatus auctoritas, quam ad optimatum regimen refert, & consulum quos quasi reges fuisse vult, subdita erat populo. Idem de aliorum politica scribentium sententijs dictum volo, qui magis externam speciem & quotidianam administrationem, quàm ius ipsum summi imperij spectare congruens ducunt suo instituto.

XX. Magis ad rem pertinet quod Aristoteles scripsit, inter regnum plenum quod *παρασολεία* vocat, (eadem est *παρατελής μοιαρχία*, Sophocli Antigone) & regnum Laconicum, qui merus est principatus, aliquot regni species esse interiectas. Ego exemplum huius rei dari arbitror posse in regibus Hebræis: nam hi quin in rebus plerisque summo iure imperauerint, dubitari nefas arbitror. Voluerat enim populus regem quales habebant vicini: at orientis populi ad-

dictè admodum regnabantur. Æschylus Persis de rege Perfarum sic loquentem facit Aroßam :

-- οὐχ ὑπεύθυνος πόλει.

-- non est civitati obnoxius.

Notum illud Maronis:

Regem non sic Ægyptus & ingens

*Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
Observant.*

Apud Liuium: *Syri & Asiatici genera hominum seruituti nata.* Et apud Tacitum Ciuilis Bataui illud ad Gallos:

Liv. xxxv.
Hist. iv.

Seruient Syria Asiæque & suctus regibus oriens; nam & in Germania, & in Gallia tum reges erant, sed vt idem Tacitus notat, precario iure regnandi & auctoritate suadendi, non iubendi potestate. Suprà quoque notauimus totum populum Hebræum fuisse sub rege: & Samuel ius regum describens; satis ostendit aduersus regis iniurias nullam in populo relictam potestatem. quod rectè colligunt veteres ex illo Psalmi: Li. 6.

Tibi soli peccaui. ad quem locum Hieronymus: Quod rex erat, & alium non timobat. Et Ambrosius: *Rex erat, nullis ipse legibus tenebatur, quia liberi sunt reges à vinculis delictorum: Neque enim ullis ad pœnam vocantur legibus, nisi imperij potestate. homini ergo non peccauit cui non tenebatur obnoxius.* Idem legere est apud Isidorum Pelusiotam epistola postremò editarum CCCLXXXIII.

Hæc cum ita sint, tamen aliqua iudicia arbitror regibus adempta, mansisse penes synedrium. L x x. virum, quod diuino imperio à Mose institutum ad Herodis tempora perpetua cooptatione durauit. Itaque & Moses & Dauid iudices Deos vocant, & iudicia vocantur iudicia Dei: & iudices dicuntur non humana, sed diuina vice iudicare. imò apertè distinguuntur

Exod. xxii. 8.
Deut. i. 17.
Psalm. lxxxii.
I.
II. Chr. xix.
6. 8.

I Chr. XXVI.
31. & II. Chr.
XIX. 11.

Ierem.

XXXVIII. 5

Epist. 100.

III. Annal.

res Dei à rebus regis, ubi res Dei, monentibus doctis-
simis Hebræorum, iudicia intelligi debent. Non nego
regem Iudæorum capitalia quædam iudicia per se
exercuisse: qua in re ipsum regi decem tribuum Israe-
litarum præfert Maimonides: quod & exempla
non pauca, tum in sacris literis, tum in scriptis He-
bræorum euincunt: sed quædam cognitionum
genera regi videntur non permessa, vt de tribu, de
Propheta. Eiusque rei argumentum est in Ieremie
Prophetæ historia, quem cum procæres ad mortem
deposcerent, respondit rex: *Ecce in potestate vestra est,*
nam contra vos rex nihil potest: in hoc negotiorum
genere scilicet. Simile quid in Romanorum regum
temporibus obseruo; nam tum omnia fermè nego-
tia manu regis expediebantur. *Romulus nobis, vt li-*
bitum, imperauerat, inquit Tacitus. *Constat initio ciui-*
tatis reges omnem potestatem habuisse, inquit Pompo-
nius. tamen quædam populo excepta etiam illò tem-
pore vult Halicarnassensis. Quòd si Romanis magis
credimus, in causis quibusdam prouocationem ad
populum à regibus fuisse ex Ciceronis de Republica
libris, ex pontificalibus quoque libris & Fenestella
annotauit Seneca. Mox Seruius Tullius non tam iu-
re quàm auris popularibus ad regnum peruectis,
plus etiam vim regni imminuit: quippe, vt loquitur
Tacitus, *sanctor legum queis etiam reges obtemperarent.*
Quominus mirandum quod Liuius dicit, primorum
consulum potestatem à regia hoc fermè vno disti-
tisse quòd annua esset. Similis etiam mixtura ex po-
pulari & optimatum potentia Romæ fuit tempore
interregni & primis Consulum temporibus: nam in
rebus quibusdam usque maioribus, ita demum ra-

tum erat quod populus iussisset, si patres auctores fierent: quod postea, vi populi aucta, speciem tantum veterem retinuit, cum in incertum comitorum eventum patres auctores fieri cœperunt, ut Liuius & Dionysius norant. Quin & seriùs aliquanto mixturæ mansit aliquid, quamdiu, ut idem loquitur Liuius, imperium penes Patricios (id est Senatum;) penes tribunos (id est plebem) auxilium erat. His positis quæstiones quædam quæ frequentem in hoc argumento usum habent examinemus.

XXI. Prima est, an summum imperium habere possit is qui inæquali fœdere tenetur. Inæquale fœdus hic intelligo, non quod inter viribus dispares initur, quomodo Thebana ciuitas Pelopidæ tempore fœdus cum Persarum rege habuit, & Romani cum rege Masanissa: nec quod actum habet transeuntem, ut cum hostis qui sit ad amicitiam recipitur, dum impensas belli soluat, aut aliud quid præstet: sed quod ex ipsa vi pactionis manentem prælationem quandam alteri donat; hoc est ubi quis tenetur alterius imperium, ac maiestatem conseruare, ut in fœdere Ætolorum cum Romanis erat, id est tum operam dare ut eius imperium in tuto sit, tum ut dignitas, quæ maiestatis nomine significatur, ei constet. Imperij reuerentiam dixit Tacitus: ad quod genus referenda sunt iura quæ nunc vocantur protectionis, aduocatiæ, mundiburgij: Item ius vrbium matricum in colonias apud Græcos: Nam ut Thucydides ait, coloniæ cum vrbibus matricibus pari erant iure libertatis, sed debebant *πρῶτον τὴν μὲν ἑπολιῶν*, & exhibere *τὰ γένη τὰ νομιζόμενα*, reuerentiam scilicet & honoris signa quædam. Liuius de veteri fœdere inter

Liuii lib. vi.

Val. Max. lib. vii. c. 2.

Lib. i.

Lib. i.

I. non dubi-
to. D. de capr.

Romanos qui Albæ ius omne acceperant, & Lati-
nos Alba oriundos: *In eo fœdere superior Romana res
erat.* Scimus quid ad hanc quæstionem Proculus re-
sponderit, scilicet liberum esse populum qui nul-
lius alterius potestati subiectus sit, etiamsi in fœde-
re comprehensum sit ut is populus comiter alterius
populi maiestatem conseruaret. Si ergo populus ta-
li fœdere obligatus liber manet, si alterius pote-
stati subiectus non est, sequitur, ut summum im-
perium retineat. Atque idem de rege pronuncian-
dum est. Est enim populi liberi & regis qui verè rex
sit, eadem ratio. Addit Proculus, illud adijci in fœ-
dere, ut intelligatur alterum populum superiorem
esse, non ut intelligatur alterum non esse liberum.
Superiorem hîc intelligere debemus non potestate
(iam enim dixerat talem populum alterius potestati
subiectum non esse) sed auctoritate, & dignitate:
quod verba sequentia aptâ admodum similitudine
explicant. *Quemadmodum, inquit, clientes nostros in-
telligimus liberos esse, etiamsi neque auctoritate, neque di-
gnitate, neque iure omni nobis pares sunt: sic & eos qui
maiestatem nostram comiter conseruare debent, liberos esse in-
telligendum est.* Clientes in fide sunt patronorum; sic
populi fœdere inferiores in fide populi, qui digni-
tate est superior. Sunt ἑπὶ παροικίας, ἢ καὶ ὑποτέλεις,
sub patrocínio, non sub ditione, ut Sylla apud Appianum
loquitur: & Cicero officiorum secundo sanctiora
illa Romanorum tempora describens, patrocínium
sociorúm ait penes eos fuisse, non imperium. Sicut
patrocínium priuatum non tollit libertatem perso-
nalem, ita patrocínium publicum non tollit liberta-
tem ciuilem, quæ sine summo imperio intelligi ne-
quit.

Ap. Michr.

quit. Ideo apud Liuium opponi videas, in fide esse & in ditione : Et Syllæo Arabum regi minatus est Augustus, teste Iosepho, ni iniurijs in vicinos abstineret, curaturum se vt ex amico subditus fieret: Cuius conditionis erant reges Armeniæ, quos in ditione Romanâ fuisse ad Vologesen scribebat Pætus, & proinde sono magis nominis quàm re ipsa reges. Obstare his quæ diximus videtur, quod addit Proculus: *Et sunt apud nos rei ex ciuitatibus fœderatis, & in eos damnatos animaduertimus.* Sed vt hæc res intelligatur, sciendum est quatuor incidere posse controuerfiarum genera. primùm, si subditi populi aut regis qui in fide est alterius, dicantur fecisse contra fœdus: deinde, si ipsi populi aut reges accusentur: tertio, si socij qui in eiusdem populi aut regis fide sunt inter se litigent: quarto, si subditi conquerantur de iniurijs eorum quorum sunt in ditione. Primâ specie si peccatum appareat, tenetur rex aut populus, eum qui nocuit aut punire, aut ei cui nocitum est dedere: quod non tantùm inter inæquales, sed & inter æqualiter fœderatos locum habet, imò etiam inter eos qui nullo fœdere tenentur, vt ostendemus alibi. Tenetur etiam dare operam vt damna resarciantur; quod officium Romæ erat recuperatorum. Gallus Ælius apud Festum: *Reciperatio est cum inter populum & reges nationesque ac ciuitates peregrinas lex conuenit, quomodo per recuperatorem reddantur res, recipere utque, resque priuatas inter se prosequantur.* Secundâ specie ius habet socius cogendi socium, vt stet fœderis legibus, atque etiam puniendi ni steterit. Sed hoc quoque inæquali fœderi proprium non est. Idem enim locum habet in fœdere æquali, quale fuerat Romanorum cum Alba-

nis, quo tempore Tullus à Metio pœnas perfidiæ exegit. Nam vt quis vltionem sumat ab eo qui peccauit, satis est, vt ipse ei qui peccauit subditus non sit; quod alibi à nobis tractabitur. Quare etiam inter reges aut populos non fœderatos idem vsuuenit. Tertiâ specie sicut in fœdere æquali solent controuersia deferri ad conuentum sociorum, quos scilicet res non tangit, vt Græcos, Larinos veteres, & Germanos olim fecisse legimus; aut alioqui ad arbitros, aut etiam ad principem fœderis tanquam communem arbitrum: ita in fœdere inæquali plerumque conuenire solet, vt controuersia disceptentur apud eum qui superior est in fœdere. Quare ne hoc quidem ostendit imperij potestatem. Nam & reges apud iudices à se constitutos iudicio contendere solent. In postrema specie ius cognoscendi nullum est socijs. Ideo cùm Herodes quædam aduersus liberos ad Augustum sua sponte deferret, dixerunt illi: *Poterat de nobis supplicium sumere tuo iure, tum quâ pater, tum quâ rex.* Et hoc est in quo Aristoteles ait societatem à ciuitate differre, quòd socijs curæ sit ne iniuria in ipsos committatur, non verò ne sociæ ciuitatis ciues inter se iniurias committant. Solet & illud obiici, quòd in historiis ei qui fœdere superior est imperandi, & ei qui inferior est parendi vox interdum tribuitur. Sed nec hoc mouere nos debet. aut enim agitur de rebus ad commune bonum societatis pertinentibus, aut de vtilitate priuatâ eius qui superior est in fœdere. In rebus communibus, extra tempus conuentus, etiam vbi fœdus æquale est, solet is qui lectus est princeps fœderis socijs imperare, vt Agamemnon regibus Græcis, Lacedæmonij Græcis postea, deinde Athenienses. In oratione Co-

Ios. lib. xvi.
c. 7. 8.
Polit. III. c. 9.

rinthiorum apud Thucydidem legimus: *ἡγεμόνας τὰ ἴδια ἔξ ἴσου νέμοντας τὰ κοινὰ πρὸς σκοπιῶν. Deces eos qui fœderis principes sunt, circa suas quidem utilitates nihil præcipuum sumere, at in communibus rebus curandis eminere supra ceteros. Hoc ipsum Latini imperare, Græci modestius ἑλεῖν dicunt. Athenienses delato sibi ductu belli in Persas, ἑπαξαι, inquit Thucydidēs, ὡς τε ἑδὴ πρὸς τὴν πόλει χεῖματα πρὸς τὴν βάρβαρον καὶ ἀνταῖς. *ordinarunt* (sic qui Roma in Græciam mittebantur dicebantur mitti ad ordinandum statum liberarum ciuitatum) *quæ urbes pecunias in barbarum, quæ naues conferrent.* Hoc enim si facit qui princeps tantum est in fœdere, non mirum est si in fœdere inæquali idem faciat is qui superior est fœdere. Imperium ergo hoc sensu, id est, *ἡγεμονία*, libertatem aliorum non tollit. Rhodij in oratione apud Senatū Romanū quæ apud Liuium extat: *Græci domesticis quondam viribus etiam imperium amplectebantur: nunc imperium ubi est, ibi ut sit perpetuum optant: libertatem vestris tueri armis satis habent, quoniam suis non possunt.* In iis verò rebus quæ ad propriam utilitatem spectant superioris, postulata solent imperia dici, non ex iure, sed ex effectus similitudine, sicut regum preces imperia sæpe esse dicuntur, & ægroti imperare medicis. Liuius libro XLII. *Ante hunc consulem (C. Posthumium) nemo unquam socijs in ulla re oneri aut sumptui fuit: ideo magistratus mulus, tabernaculus, & omni alio instrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent socijs.* Interim verum est accidere plerumque, ut qui superior est in fœdere, si is potentiâ multum antecellat, paulatim imperium propriè dictum vsurpet: præsertim si fœdus perpetuum sit, & cum iure præsidia in-*

Lib. xxxvii.

ducendi in oppida, sicut Athenienses fecerunt, cum à socijs ad se prouocari passi sunt; quod nunquam fecerant Lacedæmonij. Sic Latini querebantur sub umbra fœderis Romani seruitutem se pati. Sic Ætoli vanam speciem & inane nomen libertatis: Achæi postea fœdus specie iam esse precariam seruitutem. Eumenes Rhodiorum socios ait, verbo esse socios, reuera subiectos imperio & obnoxios. Sic apud Tacitum Ciuilis Batauus de eisdem Romanis conqueritur; neque enim societatem, ut olim, sed tanquam mancipia haberi: & alibi, Miseram seruitutem falsò pacem vocari. Sic Thessalos in speciem fuisse liberos, sed reuera sub imperio Macedonum notat Polybius. Hæc cum fiunt, & ita fiunt ut patientia in ius transeat, qua de re alibi erit disputandi locus, tunc aut qui socij fuerant fiunt subditi, aut certè partitio fit summi imperij, qualem accidere posse supra diximus.

XXII. Qui verò certum quid pensitant aut ad redimendas iniurias, aut ad tutelam comparandam, quales Hebræorum reges, & vicinarum gentium post Antonij tempora, ὅτι φέρεται τεταγμένοις, ut Appianus loquitur, quò minùs summum imperium habere possint, nullam dubitandi causam video, quanquam infirmitatis confessio de dignitate aliquid delibat.

XXIII. Difficilior multis videretur quæstio de nexu feudali, sed quæ ex antedictis facilè solui potest. Nam in hoc contractu qui proprius est Germanicarum gentium, neque vsquam inuenitur nisi vbi Germani sedes posuerunt, duo sunt consideranda, obligatio personalis, & ius in rem. Obligatio personalis eadem est, siue quis ipsum ius imperandi, siue aliud quiduis etiam alibi situm feudi iure possideat. Talis au-

Hal. lib. vi.

Liu. lib.

xxxiv.

Liu. lib.

xxxvii.

Hist. iv.

tem obligatio sicut priuato non erat demtura ius libertatis personalis, ita nec regi aut populo ius demtum summi imperij, quæ libertas est ciuilis. quod aper-
tissimè conspicitur datur in feudis liberis quæ Fran-
ca vocant, quæ nullo iure in rem, in sola personali
obligatione consistunt. Hæc enim nihil sunt aliud
quàm species fœderis inæqualis de quo egimus, quo
alter alteri operam pollicetur, alter alteri præsidium
& tutelam. Pone etiam aduersus omnes promissam
operam, quod nunc feudum ligium vocant, (nam o-
lim ea vox latiùs patebat) nihil id de iure summi im-
perij in subditos detrahit : vt iam taceam semper in-
esse conditionem tacitam, dum iustum sit bellum, de
qua agendum erit alibi. Ius verò in rem quod attinet,
id quidem tale est, vt ipsum imperandi ius, si feudi
iure teneatur, aut familia extincta, aut etiam ob certa
crimina amitti possit. Sed interim summum esse non
desinit : aliud enim est res, vt sæpe diximus, aliud rem
habendi modus.

XXIV. Distinguendum quoque non minùs in
imperio quàm in dominio, ius ab usu iuris, siue actus
primus ab actu secundo. Nam sicut rex infans ius
habet, sed imperium exercere non potest; sic & furio-
sus & captiuus, & qui in alieno territorio ita viuit,
vt actiones circa imperium alibi situm liberæ ei non
permittantur : omnibus enim his casibus curatores
siue prodici dandi sunt.

CAP. IV.

De bello Subditorum in Superiores.

- I. *Status questionis.*
- II. *Bellum in superiores quàm tales ordinariè licitum non esse iure natura :*
- III. *Nec concessum lege Hebraea.*
- IV. *Minùs etiam lege Evangelica: quod probatur ex sacris literis:*
- V. *Et factis Christianorum veterum.*
- VI. *Refellitur sententia statuens inferioribus magistratibus licitum esse bellum aduersus summam potestatem: idque rationibus, & sacris literis.*
- VII. *Quid sentiendum si summa & alioqui inuisibilis sit necessitas?*
- VIII. *Ius belli dari posse in principem populi liberi: [sic?]*
- IX. *In regem qui imperium abdicauerit:*
- X. *In regem qui regnum alienet, ad impediendam traditionem tantum:*
- XI. *In regem qui manifestè totius populi hostem se ferat:*
- XII. *In regem post amissum regnum ex lege commissoria:*
- XIII. *In regem qui partem dumtaxat imperij habeat pro ea parte qua ipsius non sit:*
- XIV. *Si resistendi libertas certis casibus reservata sit.*
- XV. *Invasori alieni imperij quotenus parendum.*
- XVI. *Invasori alieni imperij vi resisti posse ex iure belli manentis:*
- XVII. *Ex lege antecedente:*
- XVIII. *Ex mandato ius imperandi habentis.*
- XIX. *Cur extra hos casus id non liceat.*
- XX. *In controuerso iure priuatos sibi iudicium sumere non debere.*

BELLYVM gerere possunt & priuati in priuatos, vt viator in latronem; & summum imperium habentes in eos qui itidem id habent, vt Dauid in regem Ammonitarum; & priuati in eos qui imperio summo, at non in se, vtuntur, vt Abrahamus in regem Babyloniz & vicinos;

& qui summum imperium habent in priuatos aut sibi subditos, vt David in partem Isbosethi; aut non subditos, vt Romani in piratas. Tantum illud queritur an aut priuatis aut publicis personis bellum gerere liceat in eos, quorum imperio siue summo siue minori subsunt. Ac primum id minime controuersum est arma sumi posse in inferiores ab iis qui summæ potestatis auctoritate armantur: qualis fuit Nehemias armatus edicto Artaxerxis aduersus vicinos regulos. Sic metatores expellendi domino prædij licentiam Imperatores Romani concedunt. Verum aduersus summam potestatem aut inferiores, sed agentes quod agunt summæ potestatis auctoritate, quid liceat queritur. Illud quidem apud omnes bonos extra controuersiam est; si quid imperent naturali iuri aut diuinis præceptis contrarium, non esse faciendum quod iubent. Nam Apostoli cum dixerunt, Deo magis quam hominibus obediendum, ad certissimam prouocarunt regulam, omnium inscriptam mentibus, quam totidem ferme verbis expressam apud Platonem reperias: at si qua ex tali causa, aut alioqui quia summum imperium habenti ita libet, iniuria nobis inferatur, ea toleranda est potius quam vi resistendum.

L. deuotum.
C. de Meta-
toribus, lib.
XII.

II. Et naturaliter quidem omnes ad arcendam à se iniuriam ius habent resistendi, vt supra diximus. Sed civili societate ad tuendam tranquillitatem instituta, statim ciuitati ius quoddam maius in nos & nostra nascitur, quatenus ad finem illum id necessarium est. Potest igitur ciuitas ius illud resistendi promiscuum publicæ pacis & ordinis causa prohibere: Et quia voluerit, dubitandum non

est, cùm aliter non posset finem suum consequi. Nam si maneat promiscuum illud resistendi ius, non iam ciuitas erit, sed dissociata multitudo, qualis illa Cycloporum:

Θεμιστύδῃ ἕκαστος

Παίδων ἡδὲ ἀλόγων.

Dans coniugibus jus

Quisque suis sobolique.

Νομοθεῖς ἀκούει δὲ τοῦτον τοῦδὲ νόμου.

Confusa turba, nemo ubi audit neminem.

Ita vt dixi habent mores omnium ciuitatum: *Generale pactum est societatis humanae*, inquit Augustinus, *Regibus obedire.* Æschylus.

Τετραχὺς μίναρχος κ' ἔχῃ ὑπεύθυνος κρατεῖ.

Rex est suo utens iure, nulli obnoxius.

Sophocles:

Ἀρχαίτες εἶσιν, ὡς δὲ ὑπεκτεῖν. τί μή;

Nam principes sunt: obsequendum. quippe ni?

Euripides:

Τὰς τῶν κρατουμένων ἀμαθίας χρεῶν φέρει.

Imperia habentium perferenda iniuria est.

Adde quod supra ex Tacito in hanc rem adduximus: cuius & hoc est; *Principi summum rerum arbitrium dii dederunt, subditis obsequij gloria relicta est.* Hic quoque

Indigna digna habenda sunt Rex que facit:

Et quod apud Sallustium est: *Impune quiduis facere, id est regem esse.* Hinc vbique maiestas, id est dignitas, siue populi, siue vnus qui summo fungitur imperio, tot legibus, tot pœnis defenditur: quæ constare non potest si maneat resistendi licentia. Miles qui castigare volenti se centurioni restiterit, si virem tenuit, militiam mutat: si ex industriâ fregit vel ma-

num

num centurioni intulit, capite punitur: Et apud Aristotelem est, *ει αρχιω εχον επαταξει ε δι αυτι πληρωται.*
si magistratum gerens aliquem verberauerit, ipse reuerberandus non est.

III. In lege Hebræa mortis supplicio damnatur, qui inobediens fuerit, aut summo Pontifici, aut Deut. xviii. 2 principi senatus, aut ei qui extra ordinem rector populi à Deo esset constitutus. Quod verò apud Samuelem est de iure regis, omnino rectè inspicien- Sam. viii. 11. ti apparet, nec de iure vero intelligendum, id est de facultate honestè & iustè aliquid agendi, (longè Deut. xvii. 14. enim alia viuendi ratio præscribitur regi in ea parte legis, quæ est de officio regis) neque nudum factum: nihil enim esset in eo eximium, cùm iniurias facere etiam priuati priuatis soleant: sed factum quod effectum aliquem iuris habeat, id est non resistendi obligationem. Ideo additur, *populum pressum istis iniuriis Dei opem imploraturum, quia scilicet humana remedia nulla exstarent.* Sic ergo hoc ius vocatur, quomodo prætor ius reddere dicitur, etiam cùm iniquè decernit. L. Ius pluribus. D. de Iust. & iure.

IV. In nouo fœdere Christus præcipiens dari Cæsari quæ Cæsaris sunt, intelligi voluit à suæ disciplinæ lectatoribus non minorem, si non maiorem, obedientiam cum patientia, si opus sit, coniunctam summis potestatibus deberi, quàm ab Hebræis regibus Hebræis debebatur; quod latiùs exsequens optimus eius interpres Paulus Apostolus, officia subditorum latè describens; inter alia; *Qui obsistit, in-* Rom. xiii. *quit, potestati, Dei ordinationi obsistit: tum verò qui obsistunt, sibi ipsis condemnationem accipient.* Addit mox, *Dei enim minister est qui potestate fungitur tuo bono.*

Deinde, *quapropter necesse est subijci, non solum propter iram, sed & propter conscientiam.* In subiectione includit non resistendi necessitatem, neque eam solum quæ ex formidine maioris mali oritur, sed quæ ex ipso sensu officij nostri manat, neque hominibus tantum, sed & Deo nos obligat. Rationes addit duas: primùm, quòd Deus ordinem illum imperandi, & parendi approbauerit, & olim in lege Hebræa, & nunc in Evangelio. quare potestates publicæ eo loco nobis habendæ sunt, quasi ab ipso Deo essent constitutæ. Nostra enim facimus, quibus auctoritatem nostram impartimur. Alteram, quòd hic ordo nostro bono inseruiat. Atqui, dicat aliquis, iniurias pati utile non est. Hic quidam, verè magis quàm ad sensum Apostoli, ut arbitror, appositè, dicunt has quoque iniurias utiles nobis esse, quia ista patientia suâ non sit caritura mercede. Mihi videtur Apostolus considerasse finem vniuersalem isti ordini propositum, qui est tranquillitas publica, in qua & singulorum comprehenditur. Et sanè quin plerumque hoc bonum per potestates publicas consequamur, dubitandum non est: nemo enim sibi malè vult: at imperantis felicitas, in subditorum felicitate consistit. *Sint quibus imperes*, aiebat ille. Quòd si quando nimiam formidine, aut iracundiâ, aliisve affectibus, transuersi agantur rectores, quò minùs rectam in eant viam quæ ad tranquillitatem ducit, id inter minùs frequentia habendum est; & quæ, ut ait Tacitus, interuentu meliorum pensantur. Leges autem satis habent id quod plerumque accidit respicere, ut aiebat Theophrastus, quò & illud Catonis pertinet: *Nulla lex satis commoda est: id modò quaritur, si maiori*

L. 78. D.
de legibus. l.
III. in fine. D.
de pct. hered.

partii & in summa prodest. quæ autem rariùs contingunt, communibus tamen regulis constringenda sunt, quia etsi ratio legis in isto particulari facto particulariter locum non habeat, manet tamen ratio in sua generalitate, cui particularia subiici fas est. Id enim satius quàm sine normâ viuere, aut normam cuiusque arbitrio permitti. Seneca appositè ad hanc rem. *Satius erat à paucis etiam iustam excusationem non accipi, quàm ab omnibus aliquam tentari.* Locum & hîc habere debet illa nunquam satis memorata Periclis apud Thucydidem sententia: *Sic existimo, etiam singulis hominibus plus eam prodesse ciuitatem qua tota rectè se habeat, quàm si qua priuatis floreat utilitatibus, ipsa autem uniuersim labores. qui enim domesticas fortunas bene collocatas habet, patria tamen euerfa, pereat & ipse necesse est: Contrà verò etiam si quis in beatâ republicâ parum fœlix est, multò tamen faciliùs per illam incolumis seruetur. Quare cum ciuitas quidem singulorum possit sustentare calamitates, singuli autem publicas non item; quid est cur non uniuersim ipsi consulere, ipsamque tueri oporteat, nec id facere quod vos facitis, dum quasi astonitii iacturâ rei famâliaris, salutem proditis reipublica?*

Lib. vii. 36
benef. e. 16.

Quem sensum breuiter ita explicat Liuius: *Respublica incolumis & priuatas res saluas faciliè præstat: publica pro-* Lib. xxvi.
dendo tua nequicquam serues. Plato dixerat legum i. v. ὁ μὲν γὰρ κοινὸν ἔσωδι, ὁ δὲ ἴδιον ἀφ᾽ ἑαυτοῦ. τὰ πόλεως ἔν συμφέρει τῶν κοινῶν τε καὶ ἰδίων ἀμφοῖν, ὡς ὁ κοινὸν τίθηται καλῶς μάλλον ἢ ὁ ἴδιον. *Quod commune est connectit ciuitates, quod singulorum, dissipat; quare & publicè & priuatim utilius est, ut publica magis quàm priuata curentur.* Eodem & illa Iamblichi pertinent: *Non disiuncta est priuata utilitas à publica, imò in bono communi singulare etiam*

continetur: & ut in animalibus ceteraque naturâ, ita in ciuitatibus in totius salute salus est partium. In publicis autem præcipuum haud dubiè est ordo ille quem dixi imperandi parendique; is verò cum priuata resistendi licentiâ consistere nequit. Paulo comitem addamus Petrum; cuius hæc sunt verba: Regem honorate. Serui, subditi estote cum omni timore dominis, non solum bonis & aqvis, sed etiam prauis. Hoc enim cedit gratia, si quis propter conscientiam Dei suffert molestiam iniuste afflictus. quæ enim gloria est si peccantes & colaphis casti subsistitis? sed si bene agentes, & tamen malè habitati subsistitis, hoc cedit vobis gratia apud Deum. Confirmat mox hoc à Christi exemplo. Notanda hinc duo: quod dicitur subiectionem dominis deberi, etiam prauis, idem ad reges quoque referendum: Nam quod sequitur ei fundamento superstructum, non minùs subditorum, quàm seruorum officium respicit. Ac deinde talem à nobis requiri subiectionem quæ iniuriarum patientiam secum ferat.

v. Nec ab hac lege Domini discedit consuetudo veterum Christianorum, optima legis interpret. Nam quamquam pessimi sæpe homines imperium Romanum tenuerunt, nec defuerunt qui obtentu adiuuandæ reipublicæ iis se opponerent, nunquam tamen eorum conatibus se adiunxerunt Christiani. Tertullianus Apologetico: *Vnde Cassij, & Nigri, & Albini? unde qui inter duas lauros obsident Casarem? unde qui faucibus eius exprimendis palæstricam exercent? unde qui armati palatium irrumpunt, omnibus tot Sigerijs (sic disertè habet manuscriptus qui est apud omni laude ornatissimos iuuenes Puteanos) ac Parthenijs audaciores? De Romanis, ni fallor, id est de non*

1. Epist. 11. 12.

Christianis. De palæstrica, quod ait, ad Commodi mortem pertinet, peracta imperio præfecti Ælij Læti, manu palæstricæ; quo tamen Imperatore vix quicumquam fuit sceleratior, aut Christianis infestior. Parthenius cuius factum itidem detestatur Tertullianus, erat ille qui pessimum Imperatorem Domitianum oppresserat. His comparat Plautianum præfectum Prætorio, qui Septimium Seuerum valde sanguinarium Imperatorem occidere in palatio voluerat. In eundem Septimium Seuerum arma quasi pro reipublicæ caritate sumpserant in Syria Pescennius Niger, in Gallia & Britannia Clodius Albinus. Sed horum quoque factum Christianis displicuit, quod & ad Scapulam iactat Tertullianus: *Circa maiestatem Imperatoris infamamur: tamen nunquam Albiniani, vel Nigriani, vel Cassiani inueniri potuerunt Christiani.* Cassiani illi erant qui secuti erant Aufidium Cassium virum egregium, qui in Syria sumptis armis causabatur rempublicam se ire restitutum, quam M. Antonini negligentia perderet. Accedat hoc Cypriani: *Quamuis nimius & copiosus noster sit populus, non tamen aduersus violentiam se ulciscitur: patitur.* Ambrosius cum iniuriam non sibi tantum, sed & gregi suo, & Christo fieri crederet à Valentino Valentiniani filio, populi satis concitati motu ad resistendum vti non voluit. *Coactus, inquit, repugnare non noui: dolere potero, potero flere, potero gemere: aduersus arma, milites, Gothos quoque, lachrimæ meæ arma sunt. aliter nec debeo nec possum resistere.* Mox: *Exigebatur à me ut compecerem populum: referebam in meo iure esse ut non excitarem; in Dei manu ut mitigaret.* Idem Ambrosius Maximi copius aduersus Imperatorem & Arianum, & Ecclesiæ gra-

Ad Demetriad.

Theodoret. hist. Eccles. lib. v. c. 4.

uem vtì noluit. Sic Iulianum defectorem cùm pessima consilia agitaret, lachrymis Christianorum repressum, ait Nazianzenus, addens, *quia solum hoc contra persecutorem erat remedium*. Atqui exercitus eius fermè omnis ex Christianis constabat. Adde quòd, vt obseruat idem Nazianzenus, sæuitia illa Iuliani, non tantùm in Christianos erat iniuria, sed & rempublicam in summum adduxerat periculum.

Orat. 1. in
Iulian.

VI. Inuenti sunt nostro sæculo viri eruditi quidem illi, sed temporibus & locis nimium seruietes, qui sibi primùm (ita enim credo) deinde aliis persuaderent ea quæ iam dicta sunt locum habere in priuatis, non etiam in magistratibus inferioribus, quibus ius esse putant resistendi iniuriis eius, cuius summum est imperium; imò & peccare eos, ni id faciant. quæ opinio admittenda non est. Nam sicut in dialecticis species intermedia, si genus respicias, est species; si speciem infrà positam, genus: ita magistratus illi, inferiorum quidem ratione habitâ sunt publicæ personæ; at superiores si considerentur, priuati sunt. Nam omnis facultas gubernandi quæ est in magistratibus, summæ potestati ita subiicitur, vt quicquid contra voluntatem summi imperantis faciant; id defectum sit eâ facultate; ac proinde pro actu priuato habendum. Locum enim hîc quoque habet, quod dicunt Philosophi, ordinem non dari nisi cum relatione ad aliquid primum. Ac mihi videntur qui contrà sentiunt, talem statum rerum inducere, qualem antiqui fabulantur in cœlo fuisse antequam Maiestas oriretur, quo tempore aiunt minores Deos Ioui non concessisse. At is quem dixi ordo, & ὑπαλληλισμός, non tantùm sensu communi

Auerr. v. Metaph com 6.

cognoscitur: unde illud,

Omne sub regno grauiore regnum est.

Et Papinij illud:

vice cuncta reguntur:

Alternisque regunt.

Et Augustini dictum celebre: *Ipso humanarum re-* c. qui resistit.
x 1. 9° 3.
rum gradus aduerte: si aliquid iusseris curator, facien-
dum: non tamen, si contra proconsul iubeat: aut si consul
aliquid iubeat, & aliud Imperator. non utique contemnis
potestatem, sed eligis maiori seruire: nec hinc debet minor
irasci si maior praelatus est. Et hoc eiusdem de Pilato:
Talem ei Deus dederat potestatem, ut esset sub Casaris
potestate. Sed & diuina probatur auctoritate. Nam A- 1. Ep. 11. 13
postolorum princeps subiectos nos esse vult aliter
regi, aliter magistratibus: Regi, ut supereminenti, id
est, sine vlla exceptione, præter ea quæ Deus dire-
ctè imperat, qui iniuriæ patientiam probat, non in-
terdicit: Magistratibus, tanquam missis à rege, id
est potestatem suam à rege ducentibus. Et cum Pau-
lus omnem animam supremis potestatibus esse sub-
iectam vult, etiam magistratus inferiores inclusit.
Neque in populo Hebræo, vbi tot fuere reges diuini
humanique iuris contemptores, vnquam inferiores
magistratus, in quibus plurimi fuere viri pij & fortes,
id sibi iuris sumpserunt, ut regibus vim vllam op-
ponerent, nisi siqui à Deo, cuius in reges summum
ius est, mandatum speciale acceperant. quin contra 1. Sam. xv. 30.
quod procerum officium sit ostendit Samuel, cum
proceribus & populo inspectante, Saulem iam per-
uersè regnantem solita veneratione est prosequutus.
Atque adeò religionis quoque publicæ status nun-
quam non à regis arbitrio pependit. Quòd enim post

regem magistratus simul cum populo Deo se fideles fore promiserunt, id intelligi debet quatenus in cuiusque id futurum erat potestate. Ne simulacra quidem falsorum Deorum, quæ publicè extabant, deiecta vnquam legimus, nisi iussu aut populi in libera republica, aut regum cum regnabantur. Quòd si quid aliquando factum est vi contra reges, narratur in testimonium diuinæ prouidentiae id permittentis, non in facti humani approbationem. Solet à contrariæ sententiæ auctoribus proferri dictum Traiani, cum pugionem præfecto prætorio traderet: *Hoc pro me uere, si rectè impero; si male, contra me.* Sed sciendum est Traianum, ut ex Plinij Panegyrico apparet, id vnicè curasse ne quid regium ostentaret, sed verum principem gereret, qui proinde subesset senatus populique iudicio; quorum sententias exsequi præfectus deberet etiam in ipsum principem.

Dion. lib. lvi.

Simile est quod de M. Antonino legimus, qui publicam pecuniam attingere noluit nisi consulto senatu.

VII. Grauior illa est quæstio, an lex de non resistendo nos obliget in grauissimo & certissimo discrimine. Nam leges etiam Dei quædam, quanquam generaliter prolatae, tacitam habent exceptionem summæ necessitatis: quod de lege sabbati & Hasamonæorum temporibus à sapientibus definitum erat & probatum à Christo: non quòd Deo ius non sit ad certam mortem subeundam nos obstringere, sed quòd leges quædam eius sint argumenti, ut non credibile sit datas ex tam rigida voluntate. quod in legibus humanis magis etiam procedit. Non nego à lege etiam humanâ quosdam virtutis actus posse præcipi,

præcipi, sub certo mortis periculo, ut de statione non deferenda; sed nec temere ea voluntas legem condentis fuisse intelligitur, neque videntur homines in se, & alios tantum ius accepisse, nisi quatenus summa necessitas id exigat. Ferri enim leges ab hominibus solent & debent cum sensu humanæ imbecillitatis. Hæc autem lex de qua agimus pendere videtur à voluntate eorum, qui se primum in societatem civilem confociant, à quibus ius porro ad imperantes manat. Hi verò si interrogarentur an velint omnibus hoc onus imponere, ut mori præoptent, quàm vlllo casu vim superiorum armis arcere, nescio an velle se sint responsuri, nisi fortè cum hoc additamento, si resisti nequeat, nisi cum maxima reipublicæ perturbatione, aut exitio plurimorum innocentium. Quod enim tali circumstantia caritas commendaret, id in legem quoque humanam deduci posse non dubito. Dicat aliquis, rigidam illam obligationem, mortem potius ferendi, quàm vllam vnquam superiorum iniuriam repellendi, non ex lege humana, sed diuina proficisci. Sed notandum est, primò homines non Dei præcepto, sed sponte ad ductos experimento infirmitatis familiarum segregum aduersus violentiam, in societatem civilem coiisse, vnde ortum habet potestas civilis, quam ideò humanam ordinationem Petrus vocat: quan- 1. Pet. 11. 13.

quam alibi & diuina ordinatio vocatur, quia hominum salubre institutum Deus probauit. Deus autem humanam legem probans censetur probare ut humanam & humano modo. Barclaius regij imperij Lib. 111. adu. Monarchom. c. 8. assertor fortissimus, huc tamen descendit, ut populi Lib. 1. c. 23. & 24. & insigni eius parti ius concedat se tuendi aduersus

immanem sæuitiam ; cùm tamen ipse fateatur totum populum regi subditum esse. Ego facilè intelligo quo pluris est id quod conseruatur, eo maiorem esse æquitatem, quæ aduersus legis verba exceptionem porrigat : attamen indiscriminatim damnare aut singulos aut partem populi minorem, quæ ultimo necessitatis præsidio sic vtatur, vt interim & communis boni respectum non deserat, vix ausim.

1. Sam. XXI. 1.
2. & XXIII. 13.

Nam Dauid, qui extra pauca facta testimonium habet vitæ secundùm leges exactæ, armatos circum se primùm quadringentos, deinde plures aliquanto habuit ; quò nisi ad vim arcendam si inferretur ? Et hoc ipso tempore Dauid à prudente fœmina dicitur bella Dei, id est pia gerere, quod malè multi ad sola bella priora trahunt, cùm potius emendatio sit eius quod Nabal dixerat, multos subditos à rege suo deficere : quod vt corrigat Abigail, bella Dauidis pia esse dicit, vtpote non defectionis, sed solo vitæ tuendæ consilio suscepta. Sed simul illud notandum est, non factum id à Dauide, nisi postquam & Ionathanis indicio, & pluribus aliis certissimis argumentis compererat Saulem vitæ suæ imminere. Deinde verò nec vrbes inuadit, nec pugnandi captat occasiones, sed latebras quærit, modò in locis deujs, modò apud populos externos, & hac religione vt popularibus suis nunquam noceat. Simile videri potest factum Maccabæorum : nam quòd quidam hæc arma eo titulo defendunt, quasi Antiochus non rex, sed inuasor fuerit ; vanum puto : cùm nusquam in omni historiâ Maccabæi, & qui eorum partes sequebantur, Antiochum alio quàm regis nomine compellent ; & meritò sanè, cùm iam pridem Macedonum

1. Sam. XXV.
28.

1b. 10.

imperia agnouissent Hebræi, in quorum ius Antiochus successerat. Nam quod lex vetat alienigenam populo præfici, de voluntaria electione intelligendum est, non de eo quod temporum necessitate adductus populus facere cogebatur. Quod verò aiunt alij, vsos Maccabæos iure populi, cui *ἀυτονομία* deberetur, ne id quidem firmum. Nam Iudæi primùm à Nabuchodonosore deuicti iure belli ex eodem iure successoribus Chaldæorum Medis & Persis paruerant: quorum totum imperium ad Macedones deuenit. Hinc Iudæi Tacito vocantur: *Dum Assyrios penes Medosque & Persas Oriens fuit vilissima pars seruiuentium.* Nec quicquam ab Alexandro, eiusque successoribus stipulati sunt, sed sine vlla conditione in eorum ditionem venerunt, sicut antè sub ditione Darij fuerant. Quòd si & Iudæi interdum ritus suos & leges palàm exercere permisi sunt, id fuit ex regum beneficio ius precarium, non ex lege aliquâ imperio additâ. Nihil ergo est quod Maccabæos tueatur, præter summum certissimùmque periculum: quamdiu scilicet intra sui defendendi terminos ita se continuerunt, vt in loca deuia exemplo Dauidis secederent, quærendæ securitati; nec arma expedirent, nisi vltro oppugnati. Illa interim cautio tenenda est, etiam in tali periculo personæ regis parcendum: quod qui factum à Dauide putant non ex officij necessitate, sed ex sublimiore proposito, falluntur. Ipse enim Dauid apertè dixit, in fontem 1. Sam. xxvi. neminem esse posse qui manus regi inferret. Nimirum sciebat scriptum in lege: *Dixi*, id est Iudicibus Deut. xxii. 28. summis, *non maledices, & Principi in populo tuo non maledices.* in qua lege mentio facta specialis eminen-

tium potestatum, ostendit aliquid præcipi speciale. At falsa maledicta ne in priuatum quidem licet iacere, in regem ergo veris quoque abstinendum. quia, vt ait scriptor problematum, quæ Aristotelis nomen præferunt : ὁ κακηγορῶν τὸν ἀρχόντα, εἰς τὴν πόλιν ὑβείζει. *Qui rectori maledicit, in ciuitatem est iniurius.* quòd si voce lædendus non est, manu certè multo minùs: vnde & pœnitentia tactum Dauidem legimus, quòd vestem eius violasset: tantam intelligebat personæ istius esse sanctitudinem. nec immeritò. nam cùm summum imperium non possit non multorum odiis patere, securitas fungentis peculiariter fuit munienda. quod Romani etiam in Tribunis plebis constituerunt, vt ἄσσυτοι, id est inuiolabiles essent. Inter Essenorum dicta erat, reges sanctos esse habendos: & insigne illud apud Homerum:

Sect. XL

1 Sam. xxiv. 6.

ὡς εἰ γὰρ δὲ πειρώμην λαόν,

μή τι πάθωι.

Nam pro populi pastore timebat,

Nequid ei accideret.

Nec immeritò, vt apud Curtium est, *regium nomen gentes quæ sub regibus sunt pro Deo colunt.* Artabanus Persa: ἡμῶν δὲ πολλὰν νόμον καὶ καλὰν ὄντων κέλαιτος ἔστι ἔστι δὲ ἡμῶν βασιλέα καὶ προσκυβεῖν, εἰκόνα Θεοῦ τὰ πάντα σέζοντος. *Nobis inter leges multas eâsque bonas hæc optima est, regem colendum & adorandum, vt Dei cuncta sospitantis effigiem.* Illa quæstio grauior, an quantum Dauidi, an quantum Maccabæis licuit, liceat & Christianis, quorum magister crucem subiri toties iubens, exactiorem patientiam videtur requirere. Certè Christianis veteribus qui recentes ab Apostolorum & Apostolicorum virorum disciplinâ eorum præ-

scripta & intelligebant meliùs & perfectiùs implebant , summam iniuriam fieri puto ab ijs qui quò minùs ipsi se defenderent in certissimo mortis periculo, vires putant illis non animum defuisse. Impudens certè & imprudens fuisset Tertullianus, si apud Imperatores, qui eius rei ignari esse non poterant, ita confidenter ausus esset mentiri: *Si enim & hostes apertos, non tantùm vindices occultos agere vellemus, deesset nobis vis numerorum & copiarum? Plures nimirùm Mauri & Marcomanni ipsique Parthi, vel quantumcumque vnius tamen loci & suorum finium gentes, quàm totius orbis? Externi sumus, & vestra omnia impleuimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum, forum: sola vobis reliquimus templa. Cui bello non idonei, non prompti fuissimus, etiam copijs impares, qui tam libenter trucidamur, si non apud istam disciplinam magis occidi liceret quàm occidere? Sequitur hic quoque magistrum suum Cyprianus, & aperte prædicat; Quamuis nimius & copiosus noster populus, non tamen aduersus violentiam se ulciscitur: patitur. Nec aliud putem spectasse Augustinum, cum dicit: Nihil iustus præcipuè cogitet in his rebus, nisi ut bellum suscipias, cui bellare fas est: non enim fas est omnibus. Eiusdem est illud: Quoties Imperatores in errore sunt, leges ad tuendum errorem contra veritatem condunt, per quas iusti examinantur & coronantur. Idem alibi: Jsa à plebibus principes & à seruis domini ferendi sunt, ut sub exercitatione tolerantiae sustineantur temporalia, & sperentur æterna. Thebæa legio, ut Aëta nos docent, in libris constabat sexies millibus sexcentis sexaginta sex Christianis omnibus: Qui, cum Maximianus Cæsar apud Octodurum exercitum compelleret*

Lib. vi. q. 10.
in Iof.

Ep. CLXVI.

sacra Diis falsis facere, primùm Agaunum iter arripuerunt: & cùm eò misisset Imperator qui eos ad sacrificandum venire iuberet, ipsique se id facturos negassent, Maximianus decimum quemque iussit interfici per apparitores: qui nemine repugnante facillè imperium sunt executi. Mauritius eius legionis primicerius, narrante Eucherio episcopo Lugdunensi, eo tempore commilitones sic allocutus legitur. *Quàm timui, ne quisquam, quod armatis facillè est, specie defensionis, beatissimis funeribus manus obuiam afferre tentaret? iam mihi ad huius rei interdictum Christi nostri parabatur exemplum, qui exemptum vagina Apostoli gladium propria vocis iussione recondidit: docens maiorem armis omnibus Christianæ confidentiæ esse virtutem, ne quisquam mortali operi mortalibus dexteris obsisteret, quin imò cæpti operis fidem perenni religione compleret. Cùm hoc supplicio peractò Imperator superstitionibus eadem quæ antè præciperet, sic omnes respondent: Milites quidem, Caesar, tui sumus, & ad defensionem reipublicæ Romanæ arma suscepimus: nec unquam aut desertores bellorum, aut proditores militiæ fuimus, aut ignava formidinis meruimus subire flagitium. Tuis etiam obtemperare præceptis, nisi instituti legibus Christianis, demonum cultus & aras semper pollutas sanguine vitaremus. Comperimus præcepisse te, ut aut sacrilegijs pollueres Christianos, aut de denis interfectis nos velles terrere. Non inquiras longius latitantes: nos omnes Christianos esse cognosce: habebis potestati tuæ subdita omnium corpora: auctorem verò suum respicientes Christum animas non tenebis. Tum Exuperius legionis signifer, sic eam allocutus ibidem narratur: Tene me, commilitonès optimi, secularium quidem bellorum signa perspicitis: sed non ad hæc arma prouoco,*

non ad hæc bella animos vestros virtutemque compello. Aliud vobis genus eligendum est prætorum. Non per hos gladios potestis ad regna cælestia properare. Deinde Imperatori hæc nuntiari iubet: Non nos aduersum te, Imperator, armauit ipsa, quæ fortissima est in periculis, desperatio. Tenemus ecce arma & non resistemus, quia mori magis quam vincere volumus, & innocentes interire quam noxij viuere præoptamus. Et postea; Tela proieci- mus: exarmatas quidem dexteræ satelles tuus, sed arma- tum fide catholica pectus inueniet. Sequitur post hæc la- niæna in non repugnantes, in cuius narratione hæc sunt Eucherij verba: Ne iusti punirentur multitudo non obtinuit, cum inultum (malè editur multorum) esse soleat quod multitudo delinquit. In veteri Martyrologio res eadem sic narratur: Cadebantur itaque passim gladijs non reclamantes, sed & depositis armis ceruices persecuto- ribus, vel intectum corpus offerentes, non vel ipsa suorum multitudine, non armorum morione elati sunt, ut ferro conarentur asserere iustitiæ causam, sed hæc solùm remi- niscences, se illum confiteri qui nec reclamando ad occi- sionem ductus est, & tanquam agnus non aperuit os suum, ipsi quoque tanquam grex Dominicarum ouium, laniari se tanquam ab irruentibus lupis passi sunt. Valens impiè & crudeliter sæuiit in eos qui secundum sacras literas, & Patrum traditionem ὁμολογοῦσιν profitebantur, quo- rum quamuis maxima multitudo nunquam se ar- mis tutata est. Certè vbi patientia nobis præscribi- tur, sæpe adduci videmus, & à Thebæis militibus ad- ductum iam audiuius Christi exemplum, vt nobis 1. Pet. 2. 23. imitandum, cuius patientia ad mortem se extendit, quod maximè locum habere debet, vbi pro vera reli- gione ad mortem poscimus. Qui enim ita animam Math. 5. 39.

Luc. XIII. 33.

perdit, is verè eam acquisiuisse à Christo pronuntia-
tur. Quòd si etiam concedere volumus consilij ista
esse non præcepti, tutius tamen est apud Deum hanc
partem eligere, cùm veteres illi Christiani, etiam
cùm fugere, aut tacere liceret, sæpe se tam hone-
stæ morti obtulerint cum certa fiducia, qui ita fi-
dem suam testarentur, his & peccata omnia condo-
nari, & gloriam qualis post resurrectionem expecta-
tur, aliquatenus repræsentari, & præmia in poste-
rum ingentia promitti. Diximus summum impe-
rium tenentibus resisti iure non posse. Nunc quæ-
dam sunt quæ lectorem monere debemus, ne putet
in hanc legem delinquere eos qui reuera non de-
linquunt.

VIII. Primùm ergo, qui principes sub populo
sunt, siue ab initio talem acceperunt potestatem,
siue postea ita conuenit, vt Lacedæmone, si pec-
cent in leges ac rempublicam, non tantùm vi re-
pelli possunt, sed, si opus sit, puniri morte: quod
Pausaniæ regi Lacedæmoniorum contigit.

IX. Secundò, si rex, aut alius quis imperium ab-
dicauit, aut manifestè habet pro derelicto, in eum
post id tempus omnia licent quæ in priuatum. Sed
minimè pro derelicto habere rem censendus est,
qui eam tractat negligentius.

Lib. I. v. c. 16.

X. Tertiò, existimat Barclaius, si rex regnum a-
lienet, aut alij subiiciat, amitti ab eo regnum. Ego
hîc subsisto. Nam talis actus, si regnum electione
aut successoria lege deferatur, nullus est: quæ au-
tem nulla sunt, nullum habent iuris effectum. Vnde
& de usufructuario, cui regem talem similem dixi-
mus, verior mihi videtur Iurisconsultorum senten-
tia,

Inst. de usufr.
§. fruitur.

tia,

tia, si extraneo ius suum cedat, nihil eum agere. L. usufructus. D. de iure do-

Et quod dicitur ad dominum proprietatis reuertitur usufructum, intelligendum legitimo tempore. Si tamen rex re ipsa etiam tradere regnum aut subiicere moliatur, quin ei resisti in hoc possit, non dubito.

Aliud est enim, ut diximus, imperium; aliud habendi modus, qui ne mutetur obstare potest populus: id enim sub imperio comprehensum non est. quò non malè aptes illud Senecæ in re non dissimili: *Et si parendum in omnibus patri, in eo non parendum quo efficitur ne pater sit.* Lib. III. Contron.

XI. Quartò, ait idem Barclaius amitti regnum, si rex verè hostili animo in totius populi exitium feratur. quod concedo. consistere enim simul non possunt voluntas imperandi, & voluntas perdendi. quare qui se hostem populi totius proficitur, is eò ipso abdicat regnum. sed vix videtur id accidere posse in rege mentis compote, qui vni populo imperet. Quòd si pluribus populis imperet, accidere potest, ut vnius populi in gratiam alterum velit perditum, ut colonias ibi faciat.

XII. Quintò, si regnum committatur, siue ex felopia in eum cuius feudum est, siue ex clausula posita in ipsa delatione imperij, ut, si hoc aut hoc rex faciat, subditi omni obedientiæ vinculo solvantur, tunc quoque rex in priuatam personam recidit.

XIII. Sextò, si rex partem habeat summi imperij, partem alteram populus aut senatus, regi in partem non suam inuolanti, vis iusta opponi poterit, quia tatenus imperium non habet. Quod locum habere censeo, etiamsi dictum sit, belli potestatem penes regem fore. id enim de bello externo intelligendum

est: cùm alioqui quisquis imperij summi partem habeat, non possit non ius habere, eam partem tuendi. quod vbi fit, potest rex etiam suam imperij partem belli iure amittere.

xiv. Septimò, si in delatione imperij dictum sit, vt certo euentu resisti regi possit, etiamsi eò pacto pars imperij retenta censerì non possit, certè retenta est aliqua libertas naturalis, & exempta regio imperio. Potest autem qui ius suum alienat, id ius pactis imminuere.

xv. Vidimus de eo qui ius imperandi habet aut habuit. Restat vt de inuasore imperij videamus, non postquam longa possessione, aut pacto ius nactus est, sed quamdiu durat iniuste possidendi causa. Et quidem dum possidet, actus imperij quos exercet, vim habere possunt obligandi, non ex ipsius iure quod nullum est, sed ex eo quòd omnino probabile sit eum qui ius imperandi habet, siue is est populus ipse, siue rex, siue senatus, id malle, interim rata esse quæ imperat, quàm legibus iudiciisque sublatis summam induci confusionem. Improbabat Cicero Syllanas leges, vt crudeles in proscriptorum liberos, ne honores perere possent. Seruandas tamen censuit, affirmans (vt nos docet Quintilianus) ita his legibus contineri statum ciuitatis, vt his solutis ipsa stare non posset. In his tamen quæ ita necessaria non sunt, & pertinent ad raptorem in iniquâ possessione firmandum, si sine graui periculo potest non pareri, parendum non est. Sed an talem raptorem imperij vi deijcere, aut denique occidere liceat, quæritur.

xvi. Ac primùm si bello iniusto, & cui iuris gentium requisita non adsint, imperium arripuerit,

Viç. de potest. ciu. n. 23.
Suarez de legibus lib. 11. c. 10. n. 9.
Lessius de iust. & iure. lib. 11. c. 29. dub. 5. n. 73.

Lib. xi. c. 1.

neque pactio vlla sequuta sit, aut fides illi data, sed sola vi retineatur possessio; videtur manere belli ius, ac proinde in eum licere quod in hostem licet, qui à quolibet etiam priuato iure potest interfici. *In reos maiestatis*, inquit Tertullianus, & *publicos hostes omnis homo miles est*. Sic & aduersus militiæ desertores, cunctis ius pro quiete communi exercendæ publicæ vltionis indultum est.

Apolog.
C. quando
licet vnicuique
que. l. 2.

XVII. Idem cum Plutarcho, qui ita sentit libro de fato ad Pisonem, statuendum cenſeo, si ante inuasionem lex publica extiterit, quæ vnicuique potestatem faciat occidendi eum qui hoc aut illud quod in aspectum cadit, ausus fuerit; putà qui priuatus satellitium sibi circumdederit, arcem inuaserit; qui ciuem indemnatum, aut non legitimo iudicio necauerit; qui magistratus sine iustis suffragijs creauerit. Tales leges multæ extabant in Græciæ ciuitatibus, vbi proinde iusta censenda fuit talium tyrannorum interfectio. Vt & Romæ lege Valeriâ si quis iniussu populi magistratum gereret.

XVIII. Nec minùs licebit inuasorem imperij interficere, si diserta auctoritas accedat eius, qui ius verum imperandi habet, siue is rex est, siue senatus, siue populus. Hîs annumerandi & regum puerorum tutores, qualis Ioaso erat Ioiada, cum Athaliam re-

II. Paral.
XXIII.

XIX. Extra hæc vt priuato vi deicere aut interficere liceat summi imperij inuasorem, probare non possum: Quia fieri potest, vt is qui ius habet imperij, malit inuasorem in possessione relinqui, quàm periculosus & cruentis motibus occasionem dari, qui plerunque sequi solent iis violatis aut interfectis, qui

validam habent factionem in populo, aut externos etiam amicos. Certè an rem in id periculum adduci velit rex aut populus, incertum est, quorum sine cognita voluntate vis iusta esse non potest. Fauorinus dicebat, χείρον εἶναι μοναρχίας ἀνόμου πόλεμον ἐμφύλιον, *peius esse bellum civile dominatu illegitimo*: Et Cicero, *Mihi pax omnis cum civibus bello civili utilior videtur*. Profectò grauiſſima cùm sit deliberatio, libertas an pax placeat, vt Tacitus loquitur, & difficillimum hoc σέμμα πολιτικόν Ciceroni, *Εἰ τυραννίδος ἢ πατρῴδος πῶν ἔστι τυραννίδος κατὰ λυσι πειρατέον, καὶ μὴν ἀφ' ἑαυτοῦ ὅλῳ ἢ ὅλῳ ἢ πόλις κινδυνώβη*: *An cùm patria illegitimo imperio premitur, omnimodo danda sit opera eius demendi, etiamsi ciuitas eam ob rem in summum discrimen adducenda sit: non debent singuli quod populi commune est iudicium ad se rapere. Illud verò planè iniquum:*

Detrahimus dominos urbi seruire parata.

App. ciu. 1.

Sicut Sylla interrogatus quid ita armatus patriam peteret, respondit, ὕβερῶσαν ἀπὸ τῆς τυραννίδος, *vi eam à tyrannibus liberem*. Melius Plato epistolâ ad Perdiccam suadet, cuius verba Latinè sic posuit Cicero:

Epist. fam. lib. 1.

Tantum contendere in republica, quantum probare tuis civibus possis: vim neque parenti, neque patriæ afferri oportere. Qui sensus & apud Sallustium extat: Nam vi quidem regere patriam aut parentes, quanquam ἔσσις ἔσσις & delicta corrigas, tamen importunum est, cùm præsertim omnes rerum mutationes eadem, fugam, aliâque hostilia portendant. Huc & Ambrosij illud non malè referas:

De Off. 11. c. 2.

Adiuuat hoc quoque ad profectum bonæ existimationis, si de potentis manibus eripias inopem, de morte damnatum eruas, quantum sine confusione fieri potest; ne videamur

iactantia magis facere causa quam misericordia, & grauiora inferre vulnera, dum minoribus mederi desideramus. Thomas seditiosam esse dicit interdum quamuis tyrannici regiminis destructionem. Non debet mouere nos in contrariam sententiam factum Aodis in Eglonem regem Moabitarum. Nam apertè testatur sacra auctoritas, hunc à Deo ipso vindicem suscitatum, mandatu scilicet speciali. Neque verò constat hunc Moabitarum regem nullum ius imperandi ex pacto habuisse. Nam & in alios reges Deus per quos volebat ministros sua iudicia exsequebatur, vt per Iehun in Ioramum. 2. 2. q. 42. art. 2. Iud. 111. 15. Nehe. 1x 27. 11. Reg. 1x.

xx. Maximè autem in re controuersa iudicium sibi priuatus sumere non debet, sed possessionem sequi. Sic tributum solui Cæsari Christus iubebat, quia eius imaginem nummus præferebat, id est quia in possessione erat imperij. Math. XXI. 20.

C A P. V.

Qui bellum licitè gerant.

- I. *Belli causas effectrices alias esse principales in sua re:*
- II. *Aut in aliena:*
- III. *Alias instrumentales, vt seruos & subditos.*
- IV. *Natura iure neminem à bello prohiberi.*

T in aliis rebus, ita & in voluntatis actionibus tria esse solent efficientium genera, principales, adiuuantes, & instrumenta. Causa effectrix principalis in bello plerumque est is cuius res agitur: in priuato priuatus: in publico potestas publica, maximè summa. An

& pro aliis nihil mouentibus bellum moueri ab alio possit, alibi videbimus. Illud interim tenebimus, naturaliter quemque sui iuris esse vindicem. ideo manus nobis datæ.

L. seruus. ff. de seruis expost. Cic. lib. 11. off. ex Panz. D. D. ad l. Si quis in seruitutem. D. de fur. l. prohibemus. C. de iure fisci.

Rhet. ad Alex. c. 3.

Bart in l. Ut vim. D. de iust. & iure. n. 7. & 8. Iaf. ib. n. 19. Cast. ad l. 1. §. ius gent. eodem. Bart. ad l. hostes. ff. de capt. n. 9. Innoc. ad c. sicut. de iure iur. & in c. olim. de rest. spol. n. 16. Panorm. n. 18. Syluest. in verbo Bellum. q. 8.

II. Sed & alteri prodesse quo possimus non licitum modò, sed & honestum est. Rectè qui de officijs scripserunt, aiunt, nihil esse homini vtilius homine altero. Sunt autem diuersa hominum inter se vincula, quæ ad mutuam opem inuitant: nam & cognati ad opem ferendam coeunt, & vicini inclamantur, & qui eiusdem ciuitatis sunt participes; vnde illud, *Porro Quirites, & quiritari*. Aristoteles dixit oportere quemque, aut pro se arma sumere, si iniuriam acceperit, aut pro cognatis, aut pro benefactoribus, aut focijs iniuriâ affectis auxilia ferre. Et Solon docuerat beatas fore respublicas in quibus alienas iniurias quisque suas existimaret. Sed vt cætera desint vincula, sufficit humanæ naturæ communio. Ab homine enim nihil humani alienum est. Menandri dictum est:

*Jniuriarum si improbis auctioribus
Reponeremus ultionem singulis,
Nobis putantes fieri quod fit alteri,
Inter nos iuncti conspiratis viribus,
Non praualeret innocentie impetus
Audax malorum. qui custoditi undique
Iussique pœnas quas merentur pendere,
Aut nulli penitus essent, aut pauci admodum.*

Democriti verò hoc: *Αδικουμένωνσι τιμωρήσθαι & δυνάμει
χρηστέναι πρὸς τὴν ἀδικίαν. ὅ μὲν γὰρ τοιοῦτο δίκαιοι καὶ ἀγαθοί.* Iniuriâ oppressos defendere pro viribus oportet, & non negligere: illud enim iustum bonumque est.

III. Instrumenta cùm dicimus, non arma hîc intelligimus, & si quæ sunt his similia, sed eos qui ita agunt sua voluntate, vt ea voluntas ab altera pendeat. Tale instrumentum est patri filius, pars quippe eius naturaliter: tale & seruus, quasi pars ex lege. nam sicut pars non tantùm pars est totius eadem relatione, qua totum est totum partis, sed hoc ipsum quod est totius est: ita possessio est aliquid ipsius possidentis. Democritus: οἰκίτησιν ὡς μέρεισιν ἑστέ σκλήρεος καὶ ἄλλοι παρὰ ἄλλο. *Famulis tanquam partibus corporis alijs ad aliud utere.* Quale autem in familia est seruus, tale in republica est subditus, ac proinde instrumentum imperantis.

L. cùm sumus.
C. de agricola. lib. xi.
Arist. lib. v. de moribus. c. 10. l. Græchus. C. de adult. Sen. l. cont. 4.

IV. Nec dubium quin naturaliter omnes subditi bello adhiberi possint; sed quosdam specialis lex arcet, vt olim Romæ seruos, nunc passim clericos: quæ tamen lex, vt omnes eius generis, cum summæ necessitatis exceptione intelligenda est. Et hæc quidem generaliter de adiutoribus & subditis dicta sunt: nam quæ specialia sunt, suis locis tractabuntur.

Th. 2. 2.
40. art. 2.
Sylu. de bello, p. 3.

HVGONIS GROTII

DE IVRE BELLI AC PACIS

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

De belli causis, & primùm de defensione sui & rerum.

- I. *Causa belli iustifica qua dicantur:*
- II. *Eas oriri ex defensione, exactione eius quod nostrum est, aut nobis debetur, aut ex pœna.*
- III. *Pro vita defendenda bellum esse licitum:*
- IV. *Contra aggressorem solùm:*
- V. *In periculo presente & certo, non opinabili;*
- VI. *Item pro integritate membrorum:*
- VII. *Maximè pro pudicitia.*
- VIII. *Licitè omitti defensionem.*
- IX. *Defensionem illicitam esse interdum aduersus personam publicè valde utilem, ob legem dilectionis.*
- X. *Interfectionem Christianis non esse licitam ad arcendam alapam, aut contumeliam similem, aut ne fugiatur.*
- XI. *Pro rebus defendendis interfectionem non esse illicitam iure natura:*
- XII. *Quatenus ea permissa sit lege Moïsis:*
- XIII. *An & quatenus Euangelica lege permissa sit.*
- XIV. *An lex civilis interfici aliquem defensionis causa permittens ius det, an solam impunitatem, cum distinctione explicatur.*
- XV. *Quando licita esse possit singularis dimicatio.*
- XVI. *De defensione in bello publico:*

XVII. *Eam non licitam ad imminuendam duntaxat potentiam vicini:*

XVIII. *Nec in eo qui iustam bello causam dedit.*

ENIAMVS ad causas bellorum: iustificas intelligo: nam sunt & alia quæ mouent sub ratione vtilis, distinctæ interdum ab iis quæ mouent sub ratione iusti: quas inter se, & à belli principijs, quale erat ceruus in

III. Hist.

bello Turni & Æneæ, accuratè distinguit Polybius.

Lib. XLV.

At quanquam manifestum est harum rerum discrimen, voces tamen confundi solent. Nam quas causas dicimus iustificas, etiam principia dixit Lilius in Rhodiorum oratione: *Certè quidem vos estis Romani, qui ideo felicia esse bella vestra, quia iusta sint, præ vobis fertis, nec tam exitu eorum, quòd vincatis, quàm principijs, quòd non sine causa suscipiatis, gloriâmini.* Hæ iustificæ causæ propriè nostri sunt argumenti, ad

Lib. VIII.

quas illud pertinet Coriolani apud Halicarnassensem: *Ἐσθτοι ὑμῶν παραγαλ σκοπεῖν, ὅπως δὲ σέβῃ καὶ δικαίαν ποιεῖσθε τῷ πολέμῳ πρὸς φασιν.* Id primùm vobis curandum arbitror, ut priam & iustam accipiatis belli causam.

Olynth. II.

Et hoc Demosthenis: *ὡς περ οἰκίας, οἴμη, καὶ πλοῖα, καὶ τῶν ἄλλων τῶν βιότων τὰ κρείττωθεν ἰσχυρότατα εἶναι δεῖ, ἔγω, καὶ πρὸς ἕξω τὰ ἀρχαῖ, καὶ τὰ ἀποδέσφς ἀληθῆς, καὶ δικαίας εἶναι πρὸς σῆμαι.* Sicut in domibus & nauigijs rebúsque similibus quæ substernuntur firmissima esse oportet, ita in actionibus causas ac fundamenta oportet iusto ac vera congruere.

De rep. lib. III.

Et illud Ciceronis: *Ilia bella iniusta sunt, quæ sunt sine causa suscepta.* Quod non minus de bellis publicis quàm priuatis verum est. Hinc illa Senecæ

Ep. XCVI.

querela: *Homicidia compefcimus & singulas cedes? quid*

bella & occisarum gentium gloriosum scelus? Non auaritia, non crudelitas modum nouit. Ex Senatusconsultis plebisque scitis saeva exercentur, & publicè iubentur uesita priuatim. Habent quidem bella publica auctoritate suscepta aliquos effectus iuris, ut & sententiæ: de quibus agendum infra erit: Sed non eo magis peccato vacant, ni causa subsit; ut meritò Alexander, si sine causa in Persas bellum arripuit, Senecæ latro, Lucano prædo appelletur, & à pirata quondam tractus sit in criminis societatem. Causa iusta belli suscipiendi nulla esse alia potest, nisi iniuria. *Iniquitas partis aduersa iusta bella ingerit*, inquit Augustinus, ubi iniquitatem dixit pro iniuria, quasi *adixias* dixisset, cum uellet dicere *adiximus*. Sic in Romano Feciali carmine: *Ego uos testor, populum illum iniustum esse, neque ius persolueret.*

De ciuit. i. v.
Sylu. de bello
p. l. n. 2.

II. Ac planè quot actionum forensium sunt fontes, totidem sunt belli: nam ubi iudicia deficiunt incipit bellum. Dantur autem actiones aut ob iniuriam non factam, aut ob factam. Ob non factam, ut qua petitur cautio de non offendendo, item damni infecti, & interdicta alia ne vis fiat. Factam, aut ut reparetur, aut ut puniatur. Quod reparandum venit, aut spectat id quod nostrum est vel fuit, unde vindicationes & condictionses quædam; aut id quod nobis debetur siue ex pactione, siue ex maleficio, siue ex lege, quò referenda quæ ex quasi contractu & quasi maleficio dicuntur, ex quibus capitibus nascuntur condictionses ceteræ. Factum ut puniendum parit accusationem & iudicia publica. Plerique bellorum tres statuunt causas iustas, defensionem, recuperationem rerum, & punitionem: quæ tria in Camilli ad Gallos denuntiatione inuenias: *Omnia qua defendi,*

Mal. ad l. 2. C.
deseruit. &
aqua, n. 71.
With. Marth.
de bello iusto
& licito.

Liu. lib. v.

repetique & ulcisci fas sit: in qua enumeratione nisi vox recuperandi sumatur laxius, omiffa est persecutio eius quod nobis debetur; quam non omiffit Plato, cum dixit bella geri non modò si quis vi opprimatur, aut expiletur, verùm etiam si deceptus fuerit. Quicum illud Senecæ conuenit: *Æquiffima vox est & ius gentium præ se ferens: Redde quod debes.* Et in Fecialium formula erat: *Quas res nec dederunt, nec soluerunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, solui oportuit.* Augustinus cum dixit: *Iusta bella definiri solent, quæ ulciscuntur iniurias*: vocem ulciscendi generalius fumpsit pro eo quod est demere: quod & sequentia ostendunt in quibus non est enumeratio partium, sed exemplorum additio: *Sic gens & ciuitas petenda est, quæ uel vindicare neglexerit, quod à suis improbè factum est, uel redde quod per iniurias ablatum est.* Prima igitur causa iusti belli est iniuria nondum facta, quæ petit aut corpus, aut rem.

III. Si corpus imperatur vi præfente cum periculo vitæ non aliter vitabili, tunc bellum esse licitum etiam cum interfectione periculum inferentis ante diximus, cum ex hac specie, ut maximè probata, ostendimus bellum aliquod priuatum iustum esse posse. Notandum est ius hoc defensionis per se ac primariò nasci ex eo quòd natura quemque sibi commendat, non ex iniustitia aut peccato alterius unde periculum est. Quare etiam si ille peccato careat, putà quòd bona fide militet, aut alium me putet quàm sim, aut quòd infania aut infomnijs agitetur, ut euenisse quibusdam legimus, non eo tolleretur ius se tuendi; cum sufficiat quòd ego non timeor id quod ille intentat pati, non magis quàm si

Alcib.

Lib. III. de
benef. c. 14.

Liu. lib. 1.

Lib. VI. quæst.
10. super Ioseph.Sylu. in verbo
Bellum. p. 1.
n. 3. & p. 2.Bart. ad l. vi
vim. D. de in-
iur. & iure.
Bal. in rep. l.
1. C. unde vi
Bannes 2. 2.
quæst. 10. art.
10. dub. vi.
Soto lib. 1 v.
disp. 5. art. 10.
Valentia 2. 2.
disp. 5. quæst.
10. p. 7.

bestia aliena periculum intentaret.

iv. An & innocentes, qui interpositi defensionem aut fugam, sine qua euadi mors non potest, impediunt, transfodi aut obteri possint, disputatur. Sunt qui licere id putant, etiam Theologi, præsertim si ius solum propriè dictum, non etiam caritatis præcepta respiciantur. Mihi semper probabilior visa est contraria sententia, quæ & Paulo Iuriconsulto placuit: *Si mei defendendi causa, ait, lapidem in aduersarium misero, sed non eum, sed prætereuntem percussero, tenebor lege Aquilia: illum enim solum qui vim infert ferire conceditur.* Culpa certè quàm Aquilia respicit est contra ius strictè dictum. Bene autem dictum est à Thoma, si rectè accipiatur, in vera defensione hominem non occidi ex intentione: non quòd non interdum, si alia salutis non suppetat ratio, non liceat destinato id facere vnde mors aggressoris sit secutura, sed quòd hïc mors illa non eligatur vt quiddam primario intentum, sicut in punitione iudiciali, sed vt vnicum quod eo tempore suppetit; cùm is qui impetitus iam est, etiam illo tempore malle debeat tale aliquid facere quo alter absterreatur, aut debilitetur, quàm quo intereat.

v. Periculum præsens hïc requiritur, & quasi in puncto. Fateor quidem si insultator arma arripiat, & quidem ita vt appareat eum id facere occidendi animo, occupari posse facinus. nam in moralibus, vt & in naturalibus punctum non inuenitur sine aliqua latitudine: sed multùm falluntur & fallunt qui metum qualemcunque ad ius occupandæ interfectionis admittunt. Verè enim dictum est à Cicerone, primo de officiis, plurimas iniurias à metu proficisci, cùm

Card. quæst.
33. lib. 1. Petr.
Nau. lib. 11. c.
3. n. 147 Ca
ter. 2. 2. art.
67. qu. 2.

L. Scientiam.
5. qui cum. D.
ad L. Aquiliam.

2. 2. quæst.
64. art. 1.

is qui nocere alteri cogitat timeret, ne nisi id fecerit, ipse aliquo afficiatur incommodo. Insignis est illa apud Gellium sententia. *Gladiatorum compositio ad pugnam, pugna hæc proposita fors est, aut occidere si occupaverit, aut occumbere si cessaverit. Hominum autem vita, non tam iniquis, neque tam indomitis necessitatibus circumscripta est, ut idcirco prior iniuriam facere debeas, quam nisi feceris, pati possis.* Et apud Ciceronem alio loco non minùs rectè: *Quis hoc statuit unquam, aut cui concedi sine summo omnium periculo potest, ut eum iure potuerit occidere à quo metuisse se dicat, ne ipse posterius occideretur?* Locum hinc habet illud Euripidis:

Εἰ γὰρ σ' ἐμύχο ὡς σὺ φησὶ κτείνειν ποῖος,
καὶ καὶ σε μύχοι, ὡς χρόνος δίδου κτείνω.

*Te si, ut ais, interficere vir voluit tuus,
Voluisse fas erat & tibi, ubi tempus foret.*

Lib. I.

Cui geminum est Thucydideum illud: *Ὁ μύχοις ἐὶ ἀφαιρῆς ἐπι κείναι, καὶ οὐκ ἀξίον ἐκπύουσαι αὐτοὺς παρεστῶν ἔχθρας ἦδη καὶ ἐμύχου κίνοια.* Futurum in incerto adhuc est:

Lib. III.

nec quenquam oportet eo commotum inimicitias suscipere, non iam futuras sed certas. Idem Thucydides quo loco mala seditionum quæ Græcas ciuitates incesserant disertè explicat, ponit & hoc in vitio: *ὁ φθόρου ἢ μύχου κακὸν ἔσθ' ἐπιπύου. laudabatur qui malum facinus quod facturus erat alter ipse occupasset.* Etiam Liuvia

Lib. LV.

apud Dionem ait infamiam eos non effugere qui facinus quod timent occupant. Quòd si quis vim non iam præsentem intentet, sed coniurasse aut insidiari compertus sit, si venenum struere, si falsam accusationem, falsum testimonium, iniquum iudicium moliri, hunc nego iure posse interfici: si aut aliter euadi periculum potest, aut non certum satis

est aliter euadi non posse. Plerumque enim interposita temporis mora ad multa remedia, ad multos etiam casus patet: vt dici solet inter os & offam. quam non desunt & Theologi & Iurisperiti qui indulgentiam suam longius extendant. Sed & altera quæ melior tutiorque sententia est suis non caret auctoribus.

Bannes q. 67.
art. 7. dub. 4.
Bal. in l. mul-
tis C. de lib.
caus. & in l. 1.
C. vnde vi.
Less. lib. 11. c.
9. dub. 8. So-
to lib. 7. qu. 1.
art. 2.

V I. Quid dicemus de periculo mutilationis membri? Sanè cum damnum membri, præsertim è præcipuis, valde sit graue, & vitæ quasi æquiparabile: adde quòd vix sciri queat an non periculum mortis post se trahat, si aliter vitari nequeat, putem intentantem periculum occidi rectè posse.

V I I. Pro pudicitia quin idem liceat, controuersiam vix habet, cum non tantum communis æstimatio, sed & lex diuina pudicitiam vitæ adæquet. Itaque Paulus Iurisperitus dixit pudorem tali facinore rectè defendi. Exemplum habemus in tribuno Marij apud Ciceronem & Quintilianum: sed & feminarum in historiis exstant. Chariclea apud Heliodorum talem interfectionem vocat ἀμύβης νόμον ἢ ἔτι Ἐφεσίων ἕβραως, iustam defensionem ad arcendam iniuriam in castitatem.

Card. in
Clem. Si fu-
riosus. de ho-
mucid. Couar.
ib. parte 1. §.
1. n. 2. Syluest.
in verbo Ho-
mucidium. 3.
quæst. 4.
Lib. 5. rec.
sent. tit. 3.

V I I I. Quod autem diximus suprâ, quanquam occidere parantem occidere licet, laudabilius tamen cum facere qui occidi quàm occidere malit, id nonnulli ita concedunt, vt excipiant personam multis vtilem: Sed mihi hanc patientiæ contrariam legem omnibus illis imponere, quos viuere aliorum interest, parum tutum videtur. Itaque restringendum id arbitrer ad eos quorum officium est ab aliis vim arcere, quales sunt socij itineris ea lege contracti,

Soto d. q. 14

Sila in verbo
Bellum, p. 2.
n. 5.

& rectores publici, quibus illud Lucani aptari potest:

*Cùm tot ab hac anima populorum vita salusque
Pendeat, & tantus caput hoc sibi fecerit orbis,
Seuicia est voluisse mori.*

IX. Contrà verò euenire potest, vt quia inuasoris vita multis sit vtilis, occidi is sine peccato nequeat: nec id tantùm ex vi legis diuinæ, siue veteris siue nouæ, de quibus egimus suprâ, cùm regis personam sanctam esse ostendimus, sed ipso etiam naturæ iure. Nam ius naturæ quatenus legem significat non ea tantùm respicit quæ dicat iustitia quam expletricem diximus, sed aliarum quoque virtutum, vt temperantiæ, fortitudinis, prudentiæ actus in se continet, vt in certis circumstantiis, non honestos tantùm sed & debitos. Ad id verò quod diximus caritas nos obstringit. Nec ab hac sententia dimouet me Vasquius, cùm ait principem qui innocentem insultet, desinere principem esse ipso facto: quo vix quicquam potuit dici aut minùs verè aut magis periculosè. Nam sicut dominia, ita & imperia non amittuntur delinquendo nisi lex id statuatur. Quæ autem hoc de imperiis statueret lex, vt delicto in priuatum amitterentur, nusquam reperta est, nec repertum iri credo: summam enim rerum confusionem induceret. Quod autem Vasquius & huic & aliis multis illationibus fundamentum ponit, imperia omnia parentium non imperantium vtilitatem spectare, id etiamsi verum vniuersim esset, ad rem non faceret. non enim statim res deficit, cuius vtilitas aliqua in parte deficit. Quod verò addit, reipublicæ incolumitatem à singulis propter se desiderari, atque ideo debere quemque etiam toti reipublicæ suam salutem

antepo-

Soto d. loco.

Lib. 1. contr.
illust. 18.

anteponere, non satis cohæret. Nam nostri quidem causa rempublicam saluam esse volumus, sed non tantum nostri, verum & aliorum. Falsa enim & à sanioribus philosophis reiecta est opinio existimantium amicitiam ex sola indigentia natam, cum sponte & natura nostra ad eam feramur. Ut verò meo vnus bono multorum admodum bonum præferam, caritas monet sæpe, imperat interdum. Huc illud Senecæ pertinet: *Principes regesque & quicumque alio nomine sunt tutores status publici, non est mirum amari ultra priuatas etiam necessitudines. Nam si sanis hominibus publica priuatis potiora sunt, sequitur ut is quoque carior sit in quem se respublica conuertit.* Ambrosius: *Sibi cum quisque arbitretur gratius excidia patriæ depulisse, quàm propria pericula.* Is quem dixi Seneca: *Callistratus & Rutilius, hic Athenis, ille Romæ reddi sibi penates suos noluerunt clade communi: quia satius erat duos vnico malo affici, quàm omnes publico.*

Lib. 1. de
Clem. c. 4.

De Off. 111.
c. 3.

Lib. vi. de
Benef. c. 37.

x. Sicui periculum immineat accipiendæ alapæ aut mali similis, huic quoque ius esse id arcendi cum cæde inimici sunt qui putant. Ego si mera iustitia expletrix respiciatur, non dissentio. Quanquam enim inæqualia sunt mors & alapa, tamen qui iniuria me parat afficere, is mihi eo ipso dat ius hoc est facultatem quandam moralem aduersus se in infinitum, quatenus aliter malum illud à me arcere nequeo. Caritas quoque per se non videtur nos hîc obstringere in gratiam nocentis. At lex Euangelica omnino tale factum illicitum reddidit: iubet enim Christus alapam accipi potiùs quàm aduersario noceatur, quanto magis occidi eum vetat alapæ effugiendæ causa? Quo exemplo monemur cauere à dicto Couarruuiæ, non

Soto d. loco.
Nauarr. c. 15.
n. 3. Syluest.
in verbo Ho-
micidium. 1.
quæst. 5.
Lud. Lopez
cap. 62.

d. 5. 1.

pati humanam cognitionem iuris naturalis non ignaram quicquam naturali ratione permitti, quod apud Deum, qui ipsamet natura est, non sit idem permiffum. Nam Deus, qui ita auctor est naturæ, vt & supra naturam agat liberè, ius habet nobis leges præscribendi etiam de his rebus quæ natura sua liberæ indefinitæque sunt: multoque magis vt debeatur id quod natura honestum est, etsi non debitum. Mirum autem est, cùm Dei voluntas in Euangelio tam disertè appareat, inueniri Theologos, & Christianos Theologos, qui non modò eadem rectè putent admitteri, vt alapa vitetur, sed & accepta alapa si qui eam impegit fugiat, ad honorem vt aiunt recuperandum: quod mihi à ratione & pietate valde alienum videtur. Nam honor est opinio de excellentia. at qui talem fert iniuriam, is patientem se excellenter ostendit: atque ideo honorem auget magis quàm minuit. nec refert si quidam corrupto iudicio virtutem hanc in probrum confictis nominibus traducant. peruersa enim illa iudicia nec rem nec rei æstimationem immutant. Nec Christiani veteres hoc tantùm viderunt, sed & philosophi, qui dixerunt pusilli esse animi contumeliam ferre non posse, vt alibi ostendimus. Hinc etiam liquet quàm non probandum sit quod à plerisque est traditum, defensionem cum interfectione esse licitam, iure scilicet diuino (nam de solo naturæ iure quominus ita sit non disputo,) etiam si quis fugere sine periculo possit, quia fuga scilicet ignominiosa sit; in nobili præsertim homine. atqui nulla hîc ignominia est, sed falsa quædam ignominia opinio, spernenda ab omnibus iis qui virtutem & sapientiam sectantur. qua in re gaudeo me assen-

Narr. c. 15.
4. Henr. de
irregul. c. 11.
Vid. de iure
belli, n. 5.

Soto art. 8. d.
quæst. 5. Dd.
in l. vt vim.
D. de iustit. &
iure, & in l.
1. C. vnde vi.
Vasq. d. c.
18. n. 13. 14.
Sylu. in verbo
Bellum, p. 2.
n. 4.

rientem habere inter Iurifconsultos Carolum Moli-
næum. Quod de alapa & fuga dixi, idem dictum vo-
lo de aliis rebus per quas vera existimatio non lædi-
tur. Quid si verò dicat aliquis de nobis quod credi-
tum apud bonos existimationem nostram delibaret?

In addit. ad
Alex. conf.
119.

Hunc quoque occidi posse sunt qui doceant: men-
dosè admodum & contra naturæ quoque ius. nam
interfectio ista non est modus aptus ad tuendam exi-
stimationem.

Petr. Nauarr.
lib. 11. c. 3.
n. 376.

X I. Veniamus ad iniurias quibus res nostræ impe-
tuntur. Si expletricem iustitiam respicimus, non ne-
gabo ad res conseruandas raptorem, si ita opus sit,
vel interfici posse: nam quæ inter rem & vitam est
inæqualitas, ea fauore innocentis & raptoris odio
compensatur, vt suprâ diximus: vnde sequitur si id
ius solùm respiciamus, posse furem cum re fugientem,
si aliter res recuperari nequeat, iaculo prostrerni. De-
mosthenes oratione in Aristocratem: *Εἴη δ' ἀγνόν, ὡ
γῆ καὶ ἥροι, καὶ φανερώς ὡδὲ νόμον, ἢ μένον ὡδὲ τὸν γ-
γραμμάριον νόμον, ἀλλὰ καὶ ὡδὲ τὸν κοινὸν ἀπάντων ἀδελφῶν
νόμον, τὸν ἀγνοῦντα καὶ φέροντα βία. Ἐγὼ μὰ τοὺς πολεμῆς μοῖρα
μὴ εἴδῃναι μοι ἀμύνεσθαι; Nonne hoc per Deos durum as-
que iniustum est, nec scriptis tantùm legibus, sed et com-
muni inter homines legi contrarium, vt non sinar vt vti
aduersus eum qui hostiliter res meas rapiat? Nec obstat
caritas per modum præcepti, lege diuina humanaque
seposita, nisi res sit quæ minimùm valeat, ac proinde
contemni mereatur. quam exceptionem rectè non-
nulli adiiciunt.*

X I I. Quis sensus sit legis Hebrææ videamus, cum
qua congruit & lex Solonis vetus; quam Demosthe-
nes aduersus Timocratem commemorat, & inde

Soto d. loco.
Marellanus
notab. 135.
Iaf. & Gom.
Instit. de act.
in pr. Couar.
d. §. 1. n. ibi.
decimo.
Lefsius dub.
x 1. num. 68.

Couar. d. lo-
co. Augusti-
nus citatus in
c. si perfo-
diens. de Ho-
micidio.
Lefsius d. c.
9. dub. x 1. n.
66.

sumpta lex xii Tabularum, & Platonis scitum no-
no de legibus. Nam omnes istæ leges in hoc conue-
niunt quòd furem nocturnum à diurno distinguunt.
de ratione legis ambigitur. Quidam id vnum pu-
tant spectatum, quòd noctu discerni nequeat is qui
venit fur sit, an sicarius, & ideo tanquam sicarium
posse interfici. Alij discrimen in hoc positum existi-
mant, quòd noctu, quia fur ignotus sit, res minùs vi-
deantur posse recuperari. Mihi legum conditores nec
hoc, nec illud propriè videntur spectasse; sed hoc
voluisse potiùs, directè rerum causa interfici nemi-
nem debere: quod fieret, exempli causa, si fugien-
tem telo prosternerem, vt illo interemto rem meam
reciperem: sed si ipse in periculum vitæ adducar.,
tunc mihi licere à me auertere periculum etiam cum
periculo vitæ alienæ: nec obstare mihi quòd me in
id discrimen adduxerim, dum rem meam cupio re-
tinere aut occupatam extorquere, aut furem capere.
nam in his omnibus nihil mihi posse imputari, qui
verser in actu licito, nec cuiquam iniuriam faciam
cùm vtar meo iure. Discrimen ergo nocturni & diur-
ni furis in hoc positum est, quòd noctu vix sit copia
testium adhibendorum: atque ideo si occisus fur re-
periatur, faciliùs credatur ei qui à se vitæ tuendæ
causa dicat furem interemtum, repertum scilicet
cum aliquo instrumento quo nocere posset. Id enim
lex Hebræa requirit, agens de fure reperto במתרת
quod quidam transferunt *in perfossione*; alij, fortè
meliùs, *cum perfossorio instrumento*. Ducit nos ad
hanc interpretationem lex duodecim Tabularum
quæ furem diurnum occidi vetat, addita exceptione,
nisi se telo defenderit. Aduersus nocturnum igitur

præsumtio est defendisse se telo. Teli autem nomine ferrum, fustis & lapis venit, vt ad hanc ipsam legem notatum à Caio est. Contrà ab Vlpiano proditum est quod de fure nocturno dicitur, si quis eum occiderit, impune id ferre, id intelligendum ita demum locum habere, si parcere ei sine periculo suo non potuit, nimirum rem seruando. Est ergo, vt dixi, præsumtio pro eo qui furem noctu occidit: sed si fortè testes adfuerint, ex quibus constet non fuisse eum qui furem occidit adductum in vitæ suæ periculum, iam præsumtio ista cessabit, ac proinde is qui occidit homicidij tenebitur. Accedit quòd tam diu quàm noctu lex duodecim Tabularum exegit, vt is qui furem deprehendisset, cum clamore id testificaretur, vt ex Caio discimus, nimirum vt si fieri posset, concursus eò fieret magistratum aut vicinorum ad auxilium & testimonium. Quia verò concursus talis de die faciliùs habetur quàm de nocte, ideo de nocturno periculo asseueranti magis creditur. Cui simile est quod lex Hebræa puellæ de vi illata in agro vult credi, in vrbe non item, quia clamore concursum ciere potuit ac debuit. Ad superiora & hoc accedit, quòd etiam si cætera essent paria, tamen quæ nocte accidunt, minùs explorari, & qualia quantaque sint cognosci possunt: eoque sunt terribiliora. Lex ergo tam Hebræa quàm Romana id quod caritas suadet ciuibus suis præcepit, ne quem interficiant ideo duntaxat quia rem furatur, sed vt id ita demum liceat si is qui rem suam seruare voluit ipse in discrimen venerit. Moses Maimonides notauit permissam priuato homini alterius interfectionem non aliter, nisi vt seruetur id quod est irreparabile, vt vita & pudicitia.

L. Si pignore.
§. furem. D.
de furtis.

L. furtum. D.
ad leg. Corn.
de sicariis.

L. Itaque. D.
ad leg. Aquiliam.

XIII. Quid verò iam de lege Evangelica dicemus? idem ab ea permitti quod permisit lex Mosis; an ut in aliis rebus perfectior est lege Mosis, ita hic quoque plus eam à nobis exigere? Ego quin plus exigit, non dubito. Nam si tunicam & pallium deferi iubet Christus, & Paulus damnum aliquod iniustum tolerari potius quàm litigari, quæ incruenta contentio est: quanto magis vult res etiam momenti maioris deferi potius quàm interfici à nobis hominem Dei effigiem, eodem nobiscum sanguine ortum? Quare si res seruari potest, ita ut non videatur periculum esse faciendæ cædis, rectè id quidem; sin aliter, omit-tenda res est: nisi fortè talis aliqua res sit ex qua vita nostra & familiæ nostræ pendeat, quæque iudicio recuperari nequeat, fortè quia fur sit incognitus, & spes sit aliqua sine cæde rem abituram. Et quanquam hodie omnes fermè tam Iurisconsulti quàm Theologi doceant rectè hominem à nobis interfici posse rerum defendendarum causa, etiam extra eos fines in quibus lex Mosis & Romana id permittit; putà si fur iam re accepta fugiat; tamen quin ea quam protulimus sententia veterum Christianorum fuerit, non dubitamus: nec dubitavit Augustinus, cuius hæc verba sunt: *Quomodo apud diuinam providentiam à peccato liberi sunt, qui pro his rebus quas contemni oportet humana cæde polluti sunt?* Nimirum in hac materia, ut in aliis multis, cum tempore laxata est disciplina, & paulatim interpretatio legis Evangelicæ cœpit ad sæculi mores accommodari. Olim in clericis retineri solebat forma veteris instituti: tandem his quoque remissa est hoc nomine censura.

Soto d. art. 8.
Lect. dub. xi.
n. 74. Sylu. in
verbo Bel-
lum. 2. n. 3.

Lib. 1. de lib.
arb.

Pan. c. 2. de
Homicidiis.
Lect. d. loco.

XIV. Quæritur à nonnullis, an non lex saltem ci-

uilis, ut ius habens vitæ ac necis, si quo casu permit-
tat furem interfici à priuato, simul etiam præstet, ut
id ab omni culpa sit liberum. Minimè verò id con-
cedendum arbitror. Nam primùm lex ius necis non
habet in omnes ciues ex quouis delicto, sed demum
ex delicto tam graui ut mortem mereatur. Est autem
valde probabilis Scoti sententia, fas non esse quem-
quam ad mortem damnare nisi ob delicta quæ lex
per Mosè data morte puniuit, addito duntaxat, aut
quæ his sunt paria recta æstimatione. Neque enim
videtur notitia diuinæ voluntatis, quæ sola animum
tranquillat, aliunde in hoc negotio tam graui haberi
posse, quàm ex illa lege, quæ certè mortis pœnam in
furem non constituit. Præterea verò lex nec debet,
nec solet ius dare, etiam eos qui mortem meruerunt
priuatim interficiendi, nisi in criminibus valde atro-
cibus: Alioqui frustra instituta esset iudiciorum au-
ctoritas. Quare si quando lex impunè furem dicit
interfici, tollere quidem pœnam censenda est, sed
non etiam ius dare.

xv. Ex his quæ diximus apparet duobus modis
posse contingere, ut à priuatis sine peccato suscipia-
tur singularis dimicatio: primùm, si inuasor conce-
dat alteri licentiam dimicandi, alioqui cum occisu-
rus sine dimicatione: deinde, si rex aut magistratus
duos mortem meritos inter se committat: quod si
fiat, illis quidem licebit arripere spem salutis. at qui
id iussit, is minùs rectè officio functus videbitur, cum
satiùs fuisset, si vnus supplicium sufficere videbatur,
forte eligi moriturum.

xvi. Quæ verò dicta à nobis huc vsque sunt de
iure tuendi se ac sua, maximè quidem ad bellum

priuatum pertinent, sed ita vt ad publicum quoque aptari debeant, habita diuersitatis ratione. Nam in priuato bello ius quasi momentaneum est, & cessat simulatque iudicem adiri res patitur. At publicum quia non oritur nisi vbi non sunt aut cessant iudicia, tractum habet, & perpetuò fouetur accedentibus nouis damnis & iniuriis. Præterea in bello priuato defensio mera consideratur. at publicæ potestates cum defensione & vlciscendi habent ius: Vnde illis licet præuenire vim non præsentem, sed quæ de longo imminere videatur, non directè (id enim iniustum esse supra docuimus) sed indirectè vlciscendo delictum cœptum iam, sed non consummatum: de quo agendi erit alibi locus.

Alb. Gent. lib.
1. c. 14.

XVII. Illud verò minimè ferendum est quod quidam tradiderunt, iure gentium arma rectè sumi ad imminuendam potentiam crescentem, quæ nimium aucta nocere posset. Fateor in consultationem de bello & hoc venire, non sub ratione iusti, sed sub ratione vtilis: vt si ex alia causa iustum sit bellum, ex hac causa prudenter quoque susceptum iudicetur: nec aliud dicunt qui in hanc rem citantur auctores. Sed vt vim pati posse ad vim inferendam ius tribuat, ab omni æquitatis ratione abhorret. Ita vita humana est, vt plena securitas nunquam nobis constet. Aduersus incertos metus à diuina prouidentia, & ab innoxia cautione, non à vi præsidium petendum est.

Bal. l. 3. de
rer. diuis.

Alb. Gent.
lib. 1. c. 13.
Castr. l. 5. de
Iustitia.

XVIII. Nec minùs illud displicet, quod docent, iustam esse defensionem etiam eorum qui bellum promeriti sunt, quia scilicet pauci contenti sunt tantumdem reponere vindictæ, quantum acceperunt iniuriæ. Nam metus ille rei incertæ ius ad vim dare

dare non potest: unde nec reus criminis ius habet publicis ministris capere se volentibus per vim resistendi ob metum ne plus æquo puniatur. Sed qui in alium peccauit, debet primùm ei quem læsit offerre satisfactionem viri boni arbitrato: ac tum demum pia erunt eius arma. Sic Ezechias cùm fœdere non steterisset quod cum rege Assyrio maiores eius pepigerant, bello petitus fatetur culpam, & regi permittit arbitrium multæ: Idque cum fecisset, & postea iterum bello lacefferetur, fretus bona conscientia vim hostium sustinuit, & Deum habuit fauentem.

II. Reg. xviii.
7. 14. & cap.
xix.

C A P. II.

De his quæ hominibus communiter competunt.

- I. *Eius quod nostrum est diuisio.*
- II. *Proprietatis exordium & progressus.*
- III. *Quædam propria fieri non posse, ut mare sumtum pro suo integro aut præcipuis partibus, & quare.*
- IV. *Sola non occupata cedere singulis occupantibus, nisi per vniuersitatem à populo occupata sint.*
- V. *Feras, pisces, aues cedere occupanti, nisi lex obstat.*
- VI. *In res proprias factas ius hominibus competere eis utendi in tempore necessitatis, & unde id veniat:*
- VII. *Obtinere id nisi necessitas aliter sit vitabilis:*
- VIII. *Nisi par sit necessitas in possidente:*
- IX. *Adiunctum esse onus restituendi rem, cùm restitui poterit:*
- X. *Exemplum huius iuris in bellis.*
- XI. *In res proprias factas ius hominibus competere ad utilitatem qua nihil alteri decedit:*
- XII. *Hinc ius in aquam profluentem:*
- XIII. *Ius transeundi terrâ & amibus, quod explicatur:*
- XIV. *An mercibus transeuntibus vectigal possit imponi:*
- XV. *Ius morandi ad tempus:*

- XVI. *Ius habitandi his competens qui sedibus suis expulsi sunt, sub imperio quod reperitur:*
- XVII. *Ius habendi loca deserta: quod quomodo intelligendum:*
- XVIII. *Ius ad actus quos vita humana desiderat:*
- XIX. *Vt ad emenda necessaria:*
- XX. *Non etiam ad res suas vendendas:*
- XXI. *Ad querenda matrimonia: quod explicatur:*
- XXII. *Ius ea faciendi quae promiscuè extraneis permittuntur:*
- XXIII. *Quod intelligendum si quid permittatur quasi ex iure naturali, non ut ex beneficio.*
- XXIV. *An licitus sit contractus cum populo, ut is fruges suas eis quibuscum iam contraxit, non alijs vendas.*

EQVITVR inter belli causas iniuria facta, & primùm aduersus id quod nostrum est. Est autem nostrum aliud communi hominum iure, aliud nostro singulari. Ab eo quod hominibus commune est incipiamus. Hoc ius aut directè est in rem corporalem, aut ad actus aliquos. Res corporales aut vacuæ sunt à proprietate, aut iam aliquorum propriæ. Res quæ à proprietate vacant, aut tales sunt ut propriæ fieri nequeant, aut ut possint. Quò rectiùs hoc intelligatur, noscendum est proprietatis, quod dominium Iurisconsulti vocant, exordium.

Gen. I. 29. 30.
II. 2.

II. Deus humano generi generaliter contulit ius in res huius inferioris naturæ statim à mundo condito, atque iterum mundo post diluuium reparato. Hinc factum ut statim quisque hominum ad suos vsus arripere posset quod vellet, & quæ consumi poterant consumere. Ac talis vsus vniuersalis iuris erat tum vice proprietatis. Nam quod quisque sic arripuerat, id ei eripere alter nisi per iniuriam non po-

terat. Neque is status durare non potuit, si aut in magna quadam simplicitate perstitissent homines, aut vixissent inter se in mutua quadam eximia caritate. Horum alterum, communionem scilicet ex simplicitate eximia, videre licet in quibusdam Americæ populis, qui per sæcula multa sine incommodo in eo more perstiterunt: alterum verò, communionem nimirum ex caritate, exhibuerunt olim Esseni, deinde Christiani qui Hierosolymis primi exstiterunt, ac nunc quoque non pauci qui vitam degunt asceticam. Simplicitatis in qua primi homines sunt conditi argumentum præbuit nuditas. Erat in illis ignoratio magis vitiorum quàm cognitio virtutis; vt de Scythis loquitur Trogus. Hæc simplicitas ἀφραπεία videtur dici sapienti Hebræo, Paulo Apostolo ἀπλότης, quam opponit τῇ πλοσυργίᾳ, vāfræ calliditati. Negotium erat illis vnicum Dei cultus, cuius symbolum arbor vitæ, vt Hebræi veteres explicant, assentiente Apocalypsi. Viuebant autem facile ex his quæ sine industria sponte sua terra proferebat. Verùm in vita hac simplice & innocente non perstiterunt homines, sed animum applicuerunt ad artes varias, quarum symbolum erat arbor scientiæ boni & mali, id est earum rerum quibus tum benè tum malè vti licet: Φρόνησις μωσολω. vocat Philo. Huc respiciens Salomo; *Deus, inquit, creauit hominem rectum, id est simplicem, sed ipsi quasiuerunt sibi cogitationes multas.* Antiquissimæ artes agricultura & pastura in primis fratribus apparuerunt: non sine aliqua reru distributione. ex studiorum diuersitate æmulatio etiam cædes: ac tandem cùm boni malorum confortio contaminarentur, vitæ genus giganteum, id

Test. lib. 11.

Sap. 11. 14.
11. Cor. xi. 17

Philo de
Mund. cre.
Apoc. xxi. 1.

Eccl. vii. 30.

est, violentum, quale est eorum quos *Xestras* Græci vocant. Mundo per diluuium purgato, pro ferina illa vita successit cupido voluptatis, cui inseruit vinum, vnde & illiciti amores. Præcipuè verò concordiam rupit generosius vitium, ambitio, cuius signum turris Babylonica: mox alij alias terras partitò possederunt. Sed postea quoque inter homines vicinos mansit non pecorum, sed terrarum pascuarum communio; quia tanta erat in exiguo hominum numero latitudo terrarum, vt sine incommodo vllò ad multorum vsus sufficeret:

Gen. x. xi.

Cic. Arat.

*Ne signare quidem aut partiri limite campum
Fas erat.*

donec aucto vt hominum ita pecudum numero passim terræ non in gentes vt antè, sed in familias diuidi cœperunt. Puteos verò, rem in siticulosa regione valde necessariam, nec multis sufficientem, occupando quisque suos fecere. Hæc sunt quæ ex sacra historia docemur, satis conuenientia cum his quæ philosophi & poëtæ de primo statu rerum communium, & postea secuta rerum distributione dixerunt, quorum testimonia alibi à nobis producta sunt. Hinc discimus quæ fuerit causa ob quam à primæua communione rerum primò mobilium, deinde & immobilium discessum est: nimirum quòd cum non contenti homines vesci sponte natis, antra habitare, corpore aut nudo agere aut pellibus ferarum vestito, vitæ genus exquilitius delegissent, industria opus fuit, quam singuli rebus singulis adhiberent. quominus autem fructus in commune conferrentur, primùm obstitit locorum in quæ homines discesserunt, distantia, deinde iustitiæ & amoris defectus, per quem

Gen. xiii.

Gen. xxi.

Mari libero
cap. 5.

fiabat, vt nec in labore, nec in consumptione fructuum quæ debebat æqualitas feruaretur. Simul discimus quomodo res in proprietatem iuerint : non animi actu solo ; neque enim scire alij poterant, quid alij suum esse vellent, vt eo abstinerent ; & idem velle plures poterant : sed pacto quodam aut expresso, vt per diuisionem, aut tacito, vt per occupationem. simulatque enim communio displicuit, nec instituta est diuisio, censeri debet inter omnes conuenisse, vt quod quisque occupasset id proprium haberet.

Concessum, inquit Cicero, sibi vt quisque malit quod ad Cic. Off. 112.
vita usum pertinet quàm alteri acquiri non repugnante
natura. Cui addendum illud Quintiliani : Si hac con- Decl. 13.
ditio est, vt quicquid in usum hominis cesserit, proprium sit
habentis, profecto quicquid iure possidetur, iniuriâ auferitur.

Et veteres cum Cererem legiferam, & sacra eius The- Maer. Sat. 125.
 smophoria dixerunt, hoc significabant, ex agrorum C. 13.
 diuisione exstitisse noui cuiusdam iuris originem.

III. His positis dicimus mare sumtum aut sub ratione integri, aut sub ratione præcipuarum partium, in proprium ius abire non posse : quod quia de priuatis quidam concedunt, non de populis, probamus ex morali primùm ratione ; quia causa ob quam à communione discessum est hinc cessat. Est enim tanta maris magnitudo, vt ad quemuis usum omnibus populis sufficiat, ad aquam hauriendam, ad piscatum, ad navigationem. Idem dicendum esset de aere, si quis eius usus esse posset, ad quem terræ usus non esset necessarius, vt est ad aucupia ; vnde illa legem accipiunt ab eo qui in terra imperium habet. Nec aliud censendum de Syrtibus, vbi nihil est quod cultum ferat, & usus vnicus petendarum inde arena-

rum exhauriri nequit. Est & naturalis ratio quæ mare consideratum ut diximus, proprium fieri vetat: quia occupatio non procedit nisi in re terminata:

Lib. I.

vnde Thucydides terram vacuum vocat ἀόεστος. Liquida verò quia per se non terminantur (Θύρη ἀόεστος

De Gen. lib.

11. c. 2.

οὐχία ὄρεα, inquit Aristoteles) occupari nequeunt, nisi ut contenta in re aliâ: quomodo lacus & stagna occupata sunt, item flumina quia ripis tenentur. Mare verò terrâ non continetur, par terræ aut terrâ maius, vnde terram mari contineri veteres dixerunt. Sulpicius Apollinaris apud Gellium: *Quid potest dici citra*

Lib. II. c. 13.

Oceanum esse, cum undique Oceanus circumscribat omnes terras, & ambiat? Mox: Quum verò omnes terras omnifariam & undequersum circumstuat, nihil citra eum est, sed undarum illius ambitu terris omnibus conuallatis in medio eius sunt omnia quæ intra oras eius inclusa sunt.

In Senecæ suâ foris dicitur Oceanus totius orbis vinculum terrarumque custodia. Nec fingenda diuisio: nam cum primùm terræ diuisæ sunt, incognitum erat mare sui maxima parte: atque ex eo nullus fingi modus potest quo gentes ad eò dissitæ de diuisione conuenirent. Ideo quæ communia omnium fuerunt & in prima diuisione diuisa non sunt; ea non iam diuisione, sed occupatione transeunt in ius proprium, nec diuiduntur nisi postquam propria esse cœperunt.

IV. Veniamus ad ea quæ propria fieri possunt, sed nondum facta sunt propria. Talia sunt loca multa inculta adhuc, insulæ in mari; feræ, pisces, aues. Sed duo notanda sunt: duplicem esse occupationem, vnam per vniuersitatem, alteram per fundos. prior solet fieri per populum, aut sum qui populo imperat:

altera deinde per singulos, magis tamen assignatione quam libera occupatione. Quòd si quid vniuersim occupatum in singulos dominos descriptum non est, non ideo vacuum censeri debet. manet enim in dominio primi occupatoris, putà populi aut regis. Talia esse solent flumina, lacus, stagna, siluæ, montes asperi.

v. De feris, piscibus, auibus illud notandum est, qui imperium habet in terras & aquas, eius lege impediri posse aliquos, ne feras, pisces, aues capere & capièdo acquirere eis liceat: atque hac lege teneri etiam exteros. Ratio est, quia ad gubernationem populi moraliter necessarium est, vt qui ei vel ad tempus se admiscant, quod fit intrando territorium, ij conformes se reddant eius populi institutis. Nec obstat quod sæpe in iure Romano legimus, iure naturæ aut gentium liberum esse talia animalia venari: hoc enim verum est quamdiu lex ciuilis nulla intercedit; sicut lex Romana res multas relinquebat in illo primæuo statu, de quibus aliæ gentes aliud constituerunt. Cùm autem lex ciuilis aliud constituit, eam obseruari debere ius ipsum naturæ dicit. Lex enim ciuilis quanquam nihil potest præcipere quod ius naturæ prohibet, aut prohibere quod præcipit, potest tamen libertatem naturalem circumscribere, & vetare quod naturaliter licebat, atque etiam ipsum dominium naturaliter acquirèdum vi sua auertere.

v i. Videamus porrò ecquod ius communiter hominibus competat in eas res quæ iam propriæ aliquorum factæ sunt: quod quæri mirum fortè aliquis putet, cùm proprietas videatur absorpsisse ius illud

Couarr. c. peccatum parte II. §. 8.

Dd. in l. cunctos populos. C. de summ. Trinitate. Innoc. & Panorm. in c. à nobis. l. de sent. excom.

Couarr. d. laco.

omne quod ex rerum communi statu nascebatur. Sed non ita est. Spectandum enim est quæ mens eorum fuerit qui primi dominia singularia introduxerunt: quæ credenda est talis fuisse, ut quàm minimùm ab æquitate naturali recesserit. Nam si scriptæ etiam leges in eum sensum trahendæ sunt quatenus fieri potest, multo magis mores qui scriptorum vinculis non tenentur. Hinc primò sequitur in gravissima necessitate reuiuiscere ius illud pristinum rebus vtendi tanquam si communes mansissent; quia in omnibus legibus humanis, ac proinde & in lege dominij, summa illa necessitas videtur excepta. Hinc illud ut in navigatione si quando defecerint cibaria quod quisque habet in commune conferri debeat. sic & defendendi mei causa vicini ædificium orto incendio dissipare possum: & funes aut retia discindere in quæ navis mea impulsæ est, si aliter explicari nequit. Quæ omnia lege civili non introducta, sed exposita sunt. Nam & inter Theologos recepta sententia est in tali necessitate, si quis quod ad vitam suam necessarium est sumat aliunde, cum furtum non committere: cuius definitionis non hæc causa est, quam nonnulli adferunt, quòd rei dominus ex caritatis regula rem egenti dare tenetur, sed quòd res omnes in dominos distinctæ cum benigna quadam receptione primitiui iuris videantur. Nam si primi diuisores interrogati fuissent quid de ea re sentirent, responderent quod dicimus. *Necessitas*, inquit pater Seneca, *magnum humanæ legis patrociniū omnem legem (humanam scilicet, aut ad humanæ modum factam) frangit.*

VII. Sed cautiones adhibendæ sunt ne euagetur hæc licentia: quarum prima sit: omni modo primùm

tentan-

L. 2. §. Cùm
in eadem D.
ad l. Rhodiam.

L. Quo naufragium. §.
Quod ait D.
de incendio.

L. Quemadmodum. §.
Item D. ad
l. Aquiliam.

Th. 2. 2. 66. 7.
Covar. c. peccatum. p. 2.
§. 1. Soto lib.
v. q. 3. art. 4.

tentandum an alia ratione necessitas euadi possit, Leff. lib. 11. c. 12. dub. 12. n. 70. putà adeundo magistratum; aut etiam an rei vsus à domino possit precibus obtineri.

VIII. Secundò, non concedendum hoc ius si pari necessitate ipse possessor teneatur. nam in pari causa possidentis melior est conditio. *Stultus non est*, ait Lib. v. c. 16. Lactantius, *qui tabula naufragum, ne salutis quidem propriae causa, nec equo saucium deiecerit: quia se abstinuit à nocendo, quod est peccatum; & hoc peccatum vitare sit sapientia.*

IX. Tertiò, vbi fieri poterit faciendam restitutionem. Sunt quidam qui aliter censent, hoc argumento quòd qui iure suo vsus est ad restitutionem non obligetur. Sed verius est ius hìc non fuisse plenum, sed restrictum cum onere restituendi vbi necessitas cessaret. Tale enim ius sufficit ad seruandam naturalem æquitatem contra rigorem dominij. Adr. quodlib. 1. art. 2. col. 3. Couarr. d. 10. co.

X. Hinc colligere est quomodo ei qui bellum pium gerit liceat locum occupare qui situs sit in solo pacato: nimirum si non imaginarium, sed certum sit periculum, ne hostis eum locum inuadat, & inde irreparabilia damna det: deinde si nihil sumatur quod non ad cautionem sit necessarium, putà nuda loci custodia, relicta domino vero iurisdictione & fructibus: postremò, si id fiat animo reddendæ custodiæ simulatque necessitas illa cessauerit. *Enna aut malo aus necessario facinore retenta*, ait Liuius: quia malum hìc quicquid vel minimùm abit à necessitate. Primum ergo quod post dominia ex veteri communionem restat ius est id quod iam diximus necessitatis.

XI. Alterum est vtilitatis innoxia. *Quidni enim*, inquit Cicero, *quando sine detrimento suo potest, alteri* De Off. 1.

communice, in ijs quæ sunt accipienti vtilia, danti non *molestæ*? Ideo Seneca beneficium negat dici posse ignis accendendi potestatem.

ly. de Benef.

L. Quædam.
D. de rer.
diuis.

XII. Sic flumen, quæ flumen dicitur, proprium est populi cuius intra fines fluit, vel eius cuius in ditione est populus: atque ei licet molem in flumen iniicere: quæ in flumine nascuntur eius sunt. At idem flumen, quæ aqua profluens vocatur, commune mansit, nimirum vt bibi hauriri que possit.

Quis veteres apposito lumen de lumine sumi;

Atque cauum vastas in mare seruet aquas?

inquit Ouidius: apud quem & Lycios Latona sic alloquitur:

Quid prohibetis aquas? vsus communis aquarum est: vbi & vndas vocat munera publica, id est hominibus communia, vocis publicæ acceptione minùs propria: quo sensu res quædam publicæ iuris gentium dicuntur. Virgilius vndam eodem sensu dixit cunctis patientem.

Bal. III, conf.
293.

XIII. Sic & terræ & flumina & si qua pars maris in proprietatem populi alicuius venit, patere debet his qui transitu opus habent ad causas iustas; putà quia suis finibus expulsi quærent terras vacuas, aut quia commercium expetunt cum gente seposita, aut etiam quia quod suum est iusto bello petunt. Ratio hîc eadem quæ suprâ, quia dominium introduci potuit cum receptione talis vsus qui prodest his, illis non nocet: ideoque dominij auctores id potius censendi sunt voluisse. Exemplum habemus insigne in Mosis historia, qui cum transeundum haberet per alienos fines, primùm Idumæo, deinde Emoræo has tulit leges, iturum se viâ regiâ, nec deflexurum ad

Num. xx. &
xxi.

possiones priuatas. Si qua re ipsorum haberet opus, iustum pretium eis persolutorum. Quæ conditiones cum repudiarentur, iustum eo nomine bellum intulit Emoræo. *Innoxius enim transiuis denegabatur, inquit Augustinus, qui iure humana societatis æquissimo parere debebat.* Neque rectè excipiet aliquis metuere se multitudinem transeuntium. Ius enim meum metu tuo non tollitur: eoque minùs quia sunt rationes cauendi, vt si diuisis manibus transmittantur copiae, si inermes, quod Agrippinenses Germanis dicebant: si impensâ transeuntis is qui transitum concedit sibi præsidia idonea conducat. Sic etiam metus ab eo in quem bellum iustum mouet is qui transit, ad negandum transitum non valet. Neque magis admittendum si dicas, & aliâ posse transiri: tantundem enim quiuis diceret, atque eo modo ius transeundi planè interimeretur: sed satis est si sine dolo malo transitus postuletur, quâ proximum ac commodissimum est. Planè si iniustum moueat bellum qui transire vult, si hostes meos secum ducat, negare transitum potero: nam & in suo ipsius solo ei occurrere, atque iter impedire fas esset. quò referenda facta piorum Regum Davidis & Iosifæ. Neque verò personis tantùm, sed & mercibus transitus debetur. Nam quominus gens quæque cum quauis gente seposita commercium colat, impediendi nemini ius est: id enim permitti interest societatis humanæ: nec cuiquam damno id est: nam etiam si cui lucrum speratum, sed non debitum decedat, id damni vice reputari non debet. Testimoniis quæ ad hanc rem produximus alibi, addemus vnum ex Philone: *πᾶσα ἡ βασιλεῖα φορητοῦς ὀλκίῳ ἀκινδύνως ἀφελῆται καὶ ταὶ ἀπὸδοτεὶ ὡς ἀλλήλαις*

Num. quæst.

41.

Tac. IIII.
hist.

II. Sam. VIII.
II. Reg. XXIIV.

ἀγαθῶν ἀντεκτίνοισι αἱ χῶραι κοινωνίας ἡμέρα, πὰ μὲ εἰδύοντα
 λαμβάνουσαι, ὣν ὃ ἀγροὶ πεισῶσαι ἀντιπέμπουσαι. φθόρος
 γὰρ οὐδέποτε πᾶσιν ἢ οἰκουμένην ἐκέρησεν, ἀλλ' οὐδὲ τὰς
 μεγάλας αὐτῆς ἀποτομαί. *Mare omne nauibus operarijs tu-
 to satis nauigatur, eo commercio quod ex naturalis socie-
 tatis desiderio inter nationes intercedit, dum tunc ali-
 arum copia aliarum inopia succurrit. Nam inuidia nun-
 quam aut orbem uniuersum, aut magnas eius partes in-
 uasit. Euripides quoque Supplicibus Thesea indu-
 cens loquentem, his quæ humana ratio in commu-
 ne bonum reperit, nauigationem annumerat, his
 verbis:*

πόντου τε ναυολήμαθ' ὡς ἀλλαγὰς
 ἔχοιμεν ἀλλήλοισιν ὡν πέποιτο γῆ.

*Et cuique terra quæ suum ingenium negat,
 Supplere ratium pelagijs discursibus.*

XIV. Sed quaeritur an ita transeuntibus mercibus,
 terra, aut amne aut parte maris quæ terræ accessio
 dici possit, vectigalia imponi possint ab eo qui in
 terra imperium habet. Certè quæcunque onera ad
 illas merces nullum habent respectum, ea mercibus
 istis imponi nulla æquitas patitur. Sic nec capitatio
 ciuibus imposita ad sustentanda reipublicæ onera
 ab exteris transeuntibus exigi potest. Sed si aut ad
 præstandam securitatem mercibus, aut inter cætera
 etiam ob hoc onera sustinentur, ad ea compensanda
 vectigal aliquod imponi mercibus potest, dum mo-
 dus causæ non excedatur. Inde enim pendet iustitia,
 vt tributū ita & vectigalis. Sic vectigal equorum &
 neti quæ Isthmum Syriacum transibant accepit rex
 Solomo. Sic pro Rheni transitu pretium accipie-
 bant Romani. *Etiā in pontibus pro transitu datur,*

i. Reg. x. 28.
 Tac. hist. i v.
 Chop. de
 Dom. lib. i.
 tit. 9. Peregr.
 lib. i. de iure
 Fisci, c. 1, n. 22.
 Ang. conf.
 399. Zabax.

inquit Seneca. Et de fluminum transitu pleni sunt Iurisconsultorum libri.

conf. 38 Firm.
in tract. de
gabell.

xv. Morari quoque aliquantisper prætereuntibus, valetudinis aut alia qua iusta de causa licere debet. nam est & hoc inter utilitates innoxias. Itaque probata Græcis querela Megarensium aduersus Athenienses qui eos portibus suis arcebant: ita ut Lacedæmoniis nulla belli causa iustior visa fuerit. Cui & hoc consequens est, ut tugurium momentaneum ponere liceat, putà in littore, etiamsi littus à populo occupatum concedamus. nam quòd decretum Prætoris adhibendum dixit Pomponius, ut in littore publico vel mari exstruere quid liceat, ad permanentia ædificia pertinet: quò & illud Poëtæ:

viâ de Indis
rel. 2. num. 1.

Diod. lib. xii.
Thuc. i.

*Contracta pisces æquora sentiunt
Factis in altum molibus.*

xvi. Sed & perpetua habitatio his qui sedibus suis expulsi receptum quærunt deneganda non est externis, dum & imperium quod constitutum est subeant, & quæ alia ad vitandas seditiones sunt necessaria. quam æquitatem rectè obseruauit diuinus poeta cum Æneam inducit has ferentem conditiones:

socer arma Latinus habeto,

Imperium solenne socer.

Et apud Halicarnassensem Latinus ipse æquam esse dicit Æneæ causam si sedium inopia compulsus eò aduenisset. Barbarorum est hospites pellere, ait Strabo: nec probati hac in parte Spartani. Ambrosio quoque iudice illi qui peregrinos vrbe prohibent nequaquam probandi. Sic Æoles Colophonios, Lacedæmonij Minyas, Cumæi alios ad se aduentantes exceperunt.

Lib. 1.

De Off. 112.
c. 7.

Herod. lib. 1.
& 14. Paul. lib.
vii. Orof. vii.

XVII. Sed & si quid intra territorium populi est deserti ac sterilis soli, id quoque aduenis postulanti-
 bus concedendum est, aut etiam ab illis rectè occu-
 patur, quia occupatum censerì non debet quod non
 excolitur, nisi imperium quod attinet, quod populo
 veteri saluum manet. Troianis data à Latinis Abori-
 ginibus iugera duri atque asperrimi agri septingenta,
 ut Seruius notat. Clamabant olim Ansibarij, *sicut ca-
 lum Dijs, ita terras generi mortalium dadas, quaque sint
 vacua eas publicas esse: Solem quin etiam & sidera respi-
 cientes quasi coram interrogabant vellèntne contueri inane
 solum: potiùs mare superfunderent aduersus terrarum ere-
 ptiores.* Sed malè dicta hæc generalia rei præsentì apta-
 bant. nam terræ illæ non omnino erant vacuæ, sed
 pascendis pecoribus & armentis militum seruebant:
 quæ iusta Romanis negandi causa. Nec minùs iustè
 iam olim Romani ex Gallis Senonibus quærebant;
quod ius esset agrum à possessoribus petere, aut minari arma.

Ad XI. Æd.
 Tac. Annal.
 XIII.

Liu. lib. v.

XVIII. Post ius commune ad res sequitur, ius com-
 mune ad actus: quod datur aut simpliciter, aut ex
 suppositione. Simpliciter datur hoc ius ad actus ta-
 les quibus ea comparantur, sine quibus vita commo-
 dè duci nequit. Non enim par hìc necessitas requi-
 ritur, ut in re aliena arripienda: quia hìc non agitur
 de eo quod fiat domino inuito, sed de modo acqui-
 rendi dominis volentibus: tantùm ne id aut lege la-
 ta aut conspiratione impedire liceat. Est enim tale
 impedimentum naturæ societatis contrarium in his
 quas dixi rebus. Hoc est quod Ambrosius vocat *sepa-
 rare à commercijs communis parentis, fusos omnibus partus
 negare, consortia viuendi auerruncare.* Nam de super-
 uacuis & merè voluptariis non agimus, sed de his quæ

De Off. III.
 c. 7.

vita desiderat, putà alimentis, vestimentis, medicamentis.

XIX. Ad hæc igitur æquo pretio comparanda ius esse omnibus hominibus asseueramus: demto si à quibus petitur ipsi eius rei indigeant: quomodo in summa penuria frumenti venditio prohibetur: Et tamen ne in tali quidem necessitate expelli posse admissos semel peregrinos, sed commune malum communiter tolerandum ostendit indicato iam loco Ambrosius.

Couar. Var.
ref. lib. 111.
c. 14 ibi, Tertio.

XX. Ad sua autem vendenda non æquum ius est. nam cuilibet liberum est statuere quid velit acquirere aut non. Ita vinum & alias merces exoticas olim non recipiebant Belgæ.

Molina disp.
105. Ægid.
Reg. de act.
super. nat.
disp. 31. dub.
2. n. 92.
Cæf. 1. bell.
Gall.

XXI. In hoc iure quod diximus inesse censemus etiam libertatem matrimonia ambiendi & contrahendi apud vicinas gentes, putà si virorum populus aliunde expulsus aliò aduenerit. nam sine femina ætatem agere etsi humanæ naturæ non omnino repugnat, repugnat tamen naturæ plerorumque hominum. coelibatus enim non nisi excellentibus animis conuenit. Quare facultas comparandi vxores adimi viris non debet. *Iure belli iniuste negatas nuptias iuste victor auferret*, Augustino iudice. Leges autem ciuiles aliquorum populorum quæ connubia exteris negant, aut ea ratione nituntur quòd temporibus quibus sunt conditæ nulli erant populi quibus non feminarum copia suppeteret, aut non de quibusuis connubiis agunt, sed de iis quæ iusta sunt, hoc est quæ speciales quosdam iuris ciuilis effectus producant.

De ciuit. Dei
lib. 11.

XXII. Ex suppositione ius commune est ad actus quos populus aliquis externis promiscuè permittit.

Viñt. d. rel. 2.
n. 23.

Nam tunc si vnus populus excludatur, ei fit iniuria. Sic si externis alicubi venari, piscari, aucupari, margaritas legere licet, si ex testamento capere, si res vendere, si etiam extra penuriam feminarum coniugia contrahere, vni populo id negari non potest; nisi delictum præcesserit: qua de causa Benjamins Hebraei cæteri ademerunt connubij facultatem.

Iud. xx.

XXIII. Sed de permissis quod diximus, intelligendum est de his quæ permissa sunt tanquam ex vi naturalis libertatis nulla lege sublata: non si permissa sint per beneficium relaxando legem. nam in beneficij negatione nulla est iniuria. Atque ita arbitramur conciliari posse quod post Franciscum Victoriæ quasi ei contrarius notauit Molina.

Disp. 105.

XXIV. Quæsitum memini an populo alicui liceat cum alio populo pacisci, vt is populus certi generis fructus qui alibi non nascuntur sibi soli vendat. Licere censeo, si is qui emit populus paratus sit aliis vendere æquo pretio. nam aliarum gentium non interest à quo emant quod ad desideria naturæ attinet. Lucrum autem alter alteri præuerrere licitè potest, maximè si causa subsit, vt si qui id stipulatus est populus alterum populum in suam tutelam receperit sumtúsque eo nomine faciendos habeat. Talis autem coemptio eo quo dixi animo facta iuri naturæ non repugnat, quanquam solet interdum ob vtilitatem publicam legibus ciuilibus prohiberi.

CAP. III.

De acquisitione originaria rerum, vbi de mari
& fluminibus.

- I. *Originariam acquisitionem fieri per diuisionem aut occupationem.*
- II. *Rèyiciuntur hìc alij modi, ut concessio iuris incorporalis:*
- III. *Item specificatio.*
- IV. *Occupatio duplex, ad imperium, ad dominium: qua distinctio explicatur.*
- V. *Occupationem mobilium lege posse anteuerti.*
- VI. *Quo iure nitatur dominium infantium & amotium.*
- VII. *Flumina occupari posse.*
- VIII. *An & mare.*
- IX. *Olim in partibus Romani imperij id non licuisse:*
- X. *Natura tamen ius non obstat in parte maris qua terris quasi clausa sit.*
- XI. *Quomodo talis occupatio fiat & quamdiu duret.*
- XII. *Talem occupationem ius non dare impediendi transitum innoxij.*
- XIII. *Imperium in partem maris occupari posse, & quomodo.*
- XIV. *Vectigal nauigantibus mari ex certis causis imponi posse.*
- XV. *De pactiõibus qua populum aliquem ultra certos terminos vetant nauigare.*
- XVI. *Fluminis cursus mutatus an territorium immutet cum distinctiõne explicatur.*
- XVII. *Quid sentiendum si alueus planè mutatus sit?*
- XVIII. *Flumen interdum totum accedere territorio.*
- XIX. *Res derelictas occupanti cedere, nisi populus dominium quoddam generale occupauerit.*

INGVLARI iure aliquid nostrum fit acquisitione originaria aut derivatiua. Originaria acquisitio olim cum genus humanum coire posset, fieri potuit etiam per diuisionem,

vt diximus, nunc per occupationem tantum.

I I. Dicat forte aliquis etiam concessione seruitutis, constitutione pignoris aliquid originarij acquiri: sed rectè expendentem apparebit id ius nouum non esse nisi modò. nam virtute ipsa inerat in dominio domini.

L. Possideri.
§. Genera. D.
de acq. poss.

I I I. Paulus Iurisconsultus acquirendi causis & hanc annumerat, quæ maximè videretur naturalis, si quid ipsi vt in rerum natura esset fecimus. Sed cum naturaliter nihil fiat nisi ex materia priùs existente, ea si nostra fuerit, continuabitur dominium specie introducta: si nullius, ad occupationis genus hæc acquisitio pertinebit: sm aliena, iam naturaliter nobis solis eam non acquiri infrà apparebit.

I V. De occupatione ergo quæ post prima illa tempora solus est naturalis an & originarius modus, videndum est nobis. In his autem quæ propriè nullius sunt duo sunt occupabilia, imperium & dominium quatenus ab imperio distinguitur. Seneca ita hæc duo expressit. *Ad reges potestas omnium pertinet, ad singulos proprietates.* Imperium duas solet habere materias sibi subiacentes, primariam personas, quæ materia sola interdum sufficit, vt in exercitu virorum, mulierum, puerorum quærente nouas sedes; & secundariam locum, qui territorium dicitur. Quan-

quam autem plerumque vno actu quæri solent imperium & dominium, sunt tamen distincta: ideóque dominium non in ciues tantum, sed & in extraneos transit, manente penes quem fuit imperio. Siculus libro de conditionibus agrorum: *Auctores assignationis, diuisionisque, non sufficientibus agris coloniarum, quos ex vicinis territorijs summissens, assignauerunt quidem futuris ciuibus coloniarum: Sed iurisdictio in agris qui assignati sunt penes eos remansit, ex quorum territorio summi sunt.*

v. In loco autem cuius imperium iam occupatum est ius occupandi res mobiles anteuerti posse lege ciuili supra diximus: Est enim hoc ius ex iure naturæ permittente non præcipiente, vt liceat semper. Neque enim id requirit humana societas. Quod si quis dicat videri ius gentium esse, vt id liceat, respondebo etiamsi in aliqua parte orbis id communiter ita receptum sit, aut fuerit, non tamen habere vim pacti inter gentes, sed esse ius ciuile plurium gentium distributum, quod à singulis tolli potest. Et talia multa sunt quæ iuris gentium vocant Iurisconsulti, vbi de rerum diuisione & acquirendo dominio agitur.

v i. Notandum & hoc, si solum ius naturale spectamus, dominium non dari, nisi in eo qui ratione utitur. Sed ius gentium ob vtilitatem communem introduxit, vt & infantes & furiosi dominia accipere & retinere possent, personam illorum interim quasi sustinente humano genere. Sed nimirum humana iura multa constituere possunt præter naturam, contra naturam nihil. Ideo dominium hoc quod fauore infantium & his similium, consensu gentium humanius viuentium introductum est, stat intra actum præ-

rum, nec ad actum secundum, vt loquuntur scholæ, potest pertingere: id est ad habendi, non ad per se vtendi ius pertinet. Nam alienatio & si qua huic sunt similia in ipsa sui natura includunt actum vtentis ratione voluntatis, quæ in talibus existere non potest. Quò non malè referas illud Pauli Apostoli, pupillum quanquam rerum paternarum dominum, dum eius est ætatis, nihil differre à seruis, exercitio dominij scilicet. De mari cœpimus suprà aliquid dicere quod nunc absoluendum est.

Gal. 1 v. 1.

VII. Flumina occupari potuerunt, quanquam nec suprà nec infrà includuntur territorio, sed cum aqua superiori & cum inferiori, aut cum mari cohærent. Sufficit enim quòd maior pars, id est latera clausa sunt ripis, & quòd comparatione terrarum exiguum quid est flumen.

VIII. Ad hoc exemplum videtur & mare occupari potuisse ab eo qui terras ad latus vtrumque possideat, etiam si aut suprà pateat vt sinus, aut suprà & infrà, vt fretum, dummodo non ita magna sit pars maris, vt non cum terris comparata portio earum videri possit. Et quod vni populo aut Regi licet, idem licere videtur & duobus aut tribus, si pariter mare inter situm occupare voluerint. nam sic flumina quæ duos populos interluunt, ab vtroque occupata sunt, ac deinde diuisa.

IX. Fatendum est in partibus cognitis Romano imperio à primis temporibus ad Iustinianum vsque iuris gentium fuisse ne mare à populis occuparetur, etiam quod ius piscandi attinet. Nec audiendi sunt qui existimant cum in iure Romano mare omnium commune dicitur, commune ciuium Romanorum

intelligi. Nam primùm voces ita sunt vniuersales, vt hanc restrictionem non ferant. Nam quòd Latine mare omnium commune dicitur, explicat Theophilus, κοινὸν πᾶσι τῶν ἀνθρώπων. Vlpianus mare omnibus natura patere dixit, & ita omnium esse sicut aer. Celsus maris communem esse vsum omnibus hominibus. Præterea manifestè distinguat Iurisconsulti publica populi, in quibus & flumina, ab his communibus. Ita in Institutionibus legimus: *Quaedam natura li iure communia sunt omnium, quedam publica: Natura li iure communia sunt omnium hæc, aer, aqua profluens, & mare, & per hoc littora maris. Flumina autem omnia & portus publica sunt.* & apud Theophilum: φυσικῶς μὲν οὖν δικῆς κοινὰ πᾶσι τῶν ἀνθρώπων ἔστι τὰ αὐτὰ, ὁ ἀέρας, ὁ ὕδωρ, ὁ αἴνας, ἡ θάλασσα. Μοχ: ποταμοὶ δὲ πᾶσι καὶ λιμνοὶ πομπλικοὶ εἶσι, ὡς τῆς δῆμου τῆς Ρωμαϊκῆς. Sed & de littoribus dixit Neratius, non ita esse publica, vt quæ in patrimonio sunt populi, sed vt ea quæ primùm à natura prodita sunt, & in nullius adhuc dominium peruenierunt, id est ne populi quidem vllius: cum quo responso pugnare videtur quod Celsus scripsit: *Littora in quæ populus Romanus imperium habet, populi Romani esse arbitror: maris autem vsum communem omnibus hominibus.* Sed conciliari videntur ita hæc posse, si dicamus Neratium de littore loqui, quatenus vsum eius nauigantibus, aut præteruentibus est necessarius: Celsum verò quatenus ad vtilitatem assumitur, puta ad ædificium permanens: quod à Prætoribus impetrari solere Pomponius nos docet, vt & ius ædificandi in mari, id est in parte littori proxima, & quæ littori quasi accensetur.

L. Quædam.
D. de rer. di-
uis. Instit. de
rer. diuis. §. 1.

L. Venditor.
Comm. præd.
L. Littore. D.
nequid in lo-
co publico.

De rer. diuis.
§. 1.

L. Quod in
littore. D. de
acq. dom.

d. l. littore.
D. Ne quid
in loco pu-
blico.

L. Quatenus.
D. de acq.
dom.

x. Hæc quanquam vera sunt, tamen ex instituto

non ex naturali ratione prouenit, quòd mare eo quo diximus sensu occupatum non est, aut occupari iure non potuit. Nam & flumen publicum est, vt scimus, & tamen ius piscandi in diuerticulo fluminis occupari à priuato potest. sed & de mari dictum à Paulo est, si maris proprium ius ad aliquem pertineat, vt possidetis interdictum ei competere, quoniam ad priuatam iam causam pertinet non ad publicam hæc res, vt pote cum de iure fruendi agatur quod ex priuata causa contingit, non ex publica: vbi haud dubie de exigua agit maris portione, quæ in fundum priuatum admittitur: quod à Lucullo & aliis factum legimus. Sed idem postea contra veterum Iurisconsultorum responsa ad *res vrbæ*, id est vestibula in Bosphoro Thracico produxit Leo Imperator, vt ea quoque septis quibusdam quas *ἐπιχωρίαι* vocabant includi, & priuatim vindicari possent. Quòd si priuatorum fundis aliquid maris potest accedere, quatenus inclusum tempore est, & ita exiguum vt fundi portio censeri possit, nec quominus id fiat repugnat ius naturæ; quidni & portio maris inclusa littoribus eius fiat populi eorumve populorum cuius quorumve sunt littora, dum ea pars maris ad territorium comparati non maior sit quàm diuerticulum maris comparatum ad magnitudinem fundi priuati? Nec obfate quòd mare non vndique includatur exemplo fluminis intelligi potest, & exemplo maris ad villam admissi. Sed multa quæ natura permittit, ius gentium ex communi quodam consensu potuit prohibere. Quare quibus in locis tale ius gentium viguit, neque communi consensu sublatum est, maris portio quamuis exigua & maxima sui parte inclusa littoribus

L. Si quis
quàm. D. de
diuers. temp.
præscr.

L. Sand. D. de
iniuriis.

L. Iniuriarū,
circa finem.
D. de iniuriis.

in ius proprium populi alicuius non concedet.

XI. Verum notandum etiam si quibus in locis ius illud gentium de mari receptum non esset, aut sublatum, tamen ex eo solo quod terras populus occuparit mare occupatum colligi non posse: nec animi actum sufficere, sed actu externo esse opus, unde occupatio possit intelligi. Deinde vero si omittatur possessio ex occupatione nata, iam mare redire ad veterem naturam, id est ad usum communem: quod de inædificato littore respondit Papinianus, & de piscatione in fluminis diuerticulo.

L. Præscriptio. D. de usur.

XII. Illud certum est etiam qui mare occupauerit navigationem impedire non posse inermem & innoxiam, quando nec per terram talis transitus prohiberi potest, qui & minus esse solet necessarius & magis noxius.

XIII. Ut autem solum imperium in maris partem sine alia proprietate occupetur, facilius potuit procedere: neque arbitror ius illud gentium de quo diximus obstare. Argiui olim cum Atheniensibus expostularunt, quod suo mari Spartanos Argiutorum hostes transire suissent, quasi violato federe quo cautum erat ne alter populus hostes alterius sineret ire per sui imperij loca. Videtur autem imperium in maris portionem eadem ratione acquiri qua imperia alia, id est, ut supra diximus, ratione personarum & ratione territorij. Ratione personarum, ut si classis, qui maritimus est exercitus, aliquo in loco maris se habeat: ratione territorij, quatenus ex terra cogi possunt qui in proxima maris parte versantur, nec minus quam si in ipsa terra reperirentur.

Thuc. lib. viii.

Bessius tit. de aquis, n. 36. allegans Bal. Cepalh. & alios.

XIV. Quare nec contra ius naturæ aut gentium fa-

Plin. lib. xix.
4. Strabo lib.
xvii.

ciet qui recepto in se onere tuendæ nauigationis ve-
ctigal æquum imposuerit nauigantibus, quale fuit
Romanum vectigal Erythræum ob sumtus exercitus
maritimi aduersus piraticas excursions: & quod in
ponto Byzantini exigebant $\alpha/\theta/\gamma/\omega/\gamma/\omega/\nu$, & quod iam
olim Athenienses occupata Chrysolipi exegerant
in ponto eodem, memorante vtrumque Polybio: &
quod in Hellesponto suo tempore exegisse Roma-
nos Imperatores in arcana historia memorat Proco-
pius.

Polyb.

App. Illyr.

Liu. lib.
xxxviii.

xv. Inueniuntur exempla federum quibus popu-
lus alter alteri populo se obstringit, ne vltra certum
terminum nauiget. Sic inter Athenienses & Persas
Cimonis ætate placuerat, ne qua nauis Medica arma-
ta extra Cyaneas nauigaret: & primo federe quod
statim ab exactis regibus Romani cum Carthagi-
niensibus fecerant conuenerat; ne Romani Roma-
norúmve socij, vltra Pulchrum promontorium nau-
uigarent, extrà quàm si tempestatis aut hostium vi
compulsi essent: qui vi compulsi aduenissent, nihil
fumerent præter necessaria, & intra diem quintum
abscederent. Et in secundo federe, ne Romani vltra
Pulchrum promontorium, Massiam & Tarsecium
prædas agerent mercatúmve irent. In pace cum Illy-
riis, ne Illyrij vltra Lessum pluribus quàm duobus
lembis iisque inermibus nauigarent. In pace cum
Antiocho, ne citra Calycadnium & Sarpedonem pro-
montoria nauigaret extra naues quæ stipendium, le-
gatos, aut obsides portarent. Sed hæc non docent
occupationem maris aut iuris nauigandi. Possunt
enim vt singuli, ita & populi pactis, non tantùm de
iure quod propriè sibi competit, sed & de eo quod
cum

cum omnibus hominibus commune habent in gratiam eius cuius id interest decedere : quod cum fit dicendum est quod dixit Ulpianus in ea facti specie qua fundus erat venditus hac lege, ne contra venditorem piscatio thynnaria exerceretur, mari seruitutem imponi non potuisse, sed bonam fidem contractus exposcere, vt lex venditionis seruetur. Itaque personas possidentium, & in ius eorum succedentium obligari.

L. Venditor.
D. Com.
prad.

x v i. Frequens est inter vicinos populos contentio, quoties flumen cursum mutauit, an simul & imperij terminus mutetur, & an quæ flumen adiecit eis cedant quibus adiecta sunt : quæ controuersia ex natura & modo acquisitionis definiendæ sunt. Docent nos mensores tria esse agrorum genera : diuisum & assignatum, quem limitatum vocat. Florentinus Iurisconsultus, quia manufactos limites habet ; mensura comprehensum, putà per centurias ac iugera ; & arcifinium, qui inde dictus videtur quod fines haberet arcendis hostibus idoneos, id est naturales, vt sunt flumina & montes. Hos occupatorios videtur dicere Aggenus Urbicus, quia plerunque tales sunt agri, qui aut eo quod vacui sunt, aut etiam bello occupantur. In duobus primis agrorum generibus etiam si flumen cursum mutet, nihil de territorio mutatur : & si quid alluuiò adiecit id occupantium imperio accedet. In arcifiniis flumen mutato paulatim cursu, mutat & territorij fines, & quicquid flumen parti alteri adiecit, sub eius imperio est cui adiectum est : quia scilicet eo animo populus vterque imperium occupasse primitus creditur, vt flumen sui medietate eos dirimeret, tanquam naturalis terminus.

Inl. Fronti.
nus,

L. In agris li-
mitatis. D. de
acq. rer. dom.

XVII. Sed hoc ita demum locum habebit si non alueum mutauerit amnis. Nam flumen etiam quæ imperia disternat, non consideratur nudè quæ aqua est, sed quæ aqua alueo tali fluens ripisque talibus inclusa. Quare particularum adiectio, decessio, aut talis immutatio quæ toti speciem veterem relinquat, rem finit eandem videri. At si totius species simul mutetur, res erit alia. atque ideo sicut interit flumen quod in loco superiore molibus obstructum est, nouumque nascitur factâ manu fossâ in quam aqua immittitur: ita si deserto alueo veteri aliâ irruerit flumen, non idem erit quod fuit antè, sed nouum vetere extincto: & sicut si exaruisset flumen, imperij terminus maneret mediætas aluei qui proximè fuisset: quia mens ea populorum fuisse censenda est, vt flumine quidem naturaliter dirimi vellent, quòd si flumen esse desiisset, vt tum teneret quisque quod tenuisset: ita mutato alueo idem obseruandum erit. In dubio autem imperia quæ ad flumen pertingunt arcifinia putanda sunt, quia imperiis distinguendis nihil est aptius quàm id quod non facillè transitur. Vt autem limitata, aut mensurâ comprehensa sint ferius accedit; neque tam ex acquisitione primæua, quàm ex aliena concessione.

XVIII. Quanquam verò in dubio, vt diximus, imperia ad mediætatem fluminis vtrinque pertinent, fieri tamen potuit & contigisse alicubi videmus, vt flumen totum parti vni accederet, quia scilicet ripæ alterius imperium ferius & occupato iam flumine cœpisset: aut quia eum in modum res partitionibus esset definita.

XIX. Illud quoque obseruatu non indignum, ori-

L. Proponatur. D. de iudiciis.

L. Hoc iure. §. Si aquam. D. de Aqua eoid. z. h. i. u. a.

ginariam acquisitionem censendam etiam rerum
 earum quæ dominum habuerunt, sed habere desie-
 runt: putà quia derelictæ sunt, aut quia defecerunt
 domini. nam hæc redierunt in eum statum in quo
 primùm res fuerant. Sed illud simul notandum est,
 interdum primas acquisitiones à populo aut populi
 capite ita factas; vt non tantum imperium, in quo in-
 est ius illud eminens de quo alibi egimus, sed & pri-
 uatum plenumque dominium generaliter primùm
 populo, aut eius capiti quæreretur: atque vt deinde
 particulatim in priuatos ita fieret distributio, vt ta-
 men eorum dominium ab illo priore dominio pen-
 deret, si non vt ius Vasalli à iure senioris, aut ius em-
 phyteuticarij à iure proprietarij, tamen alio quodam
 tenuiore modo, vt multæ sunt species iuris in rem,
 quas inter est & ius eius qui sub conditione fideicom-
 missum expectat. Seneca: *Non est argumentum, ideo ali-*
quod tuum non esse quia vendere non potes, quia consu-
mere, quia mutare in deterius aut melius non potes. Tuum
enim est etiam quod sub certa lege tuum est. Hoc igitur
 modo cum distributa dominia pendent à dominio
 generali, si quid domino particulari carere incipit
 non fit occupantis, sed ad vniuersitatem, aut ad
 dominum superiorem redit. Cui iuri ius simile etiam
 per legem ciuilem extra hanc causam, vt iam notare
 cœpimus, introduci potuit.

Lib. vii. de
 Benef. 6. 12.

CAP. IV.

De derelictione præsumta & eam secuta occupacione : & quid ab vsucapione & præscriptione differat.

- I. *Vsucapio aut præscriptio propriè dicta cur locum non habeat inter populos diuersos eorúmve rectores.*
- II. *Solere tamen & inter hos allegari longævas possessiones :*
- III. *Causa inquiritur, ex coniecturis humana voluntatis : quæ petuntur non ex verbis tantum :*
- IV. *Sed & ex factis :*
- V. *Et ex non factis.*
- VI. *Quomodo tempus adiunctum non possessioni & silentio ad coniecturam iuris derelicti valeat.*
- VII. *Ordinariè ad talem coniecturam sufficere tempus memoriæ excedens, & quale hoc sit.*
- VIII. *Solutio obiectionis, neminem præsumendum suum iactare.*
- IX. *Videri etiam seposita coniectura, iure gentium ex immemoriali possessione dominium transferri.*
- X. *An nandum natis ius auferri hoc modo possit.*
- XI. *Etiã summa potestatis ius aut populo aut regi acquiri longæua possessione.*
- XII. *An leges ciuiles de vsucapione & præscriptione teneant eum qui summum potestatem habet, cum distinctionibus explicatur.*
- XIII. *Ea iura quæ separabiliter aut communicabiliter adherent summo império, vsucapione aut præscriptione quæri & amitti.*
- XIV. *Refellitur sententia statuens semper subditis licere se vindicare in libertatem.*
- XV. *Quæ mera sunt facultatis nullo tempore amitti : quod explicatur.*

R A V I S hîc difficultas oritur de vsu-
capiendi iure. Namque id ius cùm
lege ciuili sit introductum (tempus
enim ex suapte natura vim nullam
effectricem habet ; nihil enim fit à
tempore, quamquam nihil non fit in
tempore) locum habere non potest, vt censet Vas-
quius, inter duos populos liberos aut reges, popu-
lùmve liberum & regem: imò ne inter regem quidem
& priuatum ipsi non subditum, nec inter duos diuer-
sorum regum aut populorum subditos. quod verum
videtur nisi quatenus res vel actus tenetur territorij
legibus. Atqui id si admittimus, sequi videtur maxi-
mum incommodum, vt controuersia de regnis re-
gnorùmque finibus nullo vnquam tempore extin-
guantur: quod non tantùm ad perturbandos mul-
torum animos & bella ferenda pertinet, sed & com-
muni gentium sensui repugnat.

Lib. II. c. 51.
n. 28.

II. Nam & in sacris literis Iephthes regi Ammoni-
tarum sibi vendicanti terras inter Arnonem & Iabo-
cum & ab Arabum desertis ad Iordanem sitas obiicit
trecentorum annorum possessionem, & ab eo quærit
cur ipse eiusque maiores tanto tempore cessauerint:
Et Lacones apud Isocratem, tanquam certissimum
ponunt possessiones publicas non minùs quàm pri-
uatas multo tempore ita firmari, vt reuelli nequeant:
quo iure repellunt eos qui Messenam repetebant.
Verba Græca sunt: *Ταί κτήσις καὶ ταί ιδίας καὶ ταί κοινάς, ὑπὸ
ἐπιγρηται πολὺ χρόνος, κυρίας καὶ πατρῶας ἀπόλυτες εἶναι νομι-
ζοι.* Sulpitius contra Antiochum disputans ostendit
iniquum esse, vt quòd populi Græci in Asia aliquan-

Archid.

Lin. lib. xxv.

Fac. Annal.
VI.

do serulissent, id ius post aliquot sæcula eos asserendi in seruitutem faciat. Et historici vetera reposcere vaniloquentiam vocant.

III. Quid dicemus? Iuris effectus qui ab animo pendent non possunt tamen ad solum animi actum consequi, nisi is actus signis quibusdam indicatus sit. quia nudis animi actibus efficientiam iuris tribuere non fuerat congruum naturæ humanæ, quæ nisi ex signis actus cognoscere non potest: quæ de causa etiam interni actus meri legibus humanis non subiacent. Signa autem nulla de animi actibus certitudinem habent mathematicam, sed probabilem tantum: nam & verbis eloqui aliud possunt homines quàm quod volunt & sentiunt, & factis simulare. Neque tamen patitur natura humanæ societatis, vt actibus animi sufficienter indicatis nulla sit efficacia. ideo quod sufficienter indicatum est, pro vero habetur aduersus eum qui indicauit. Ac de verbis quidem expedita res.

IV. Factis intelligitur derelictum quod abiicitur, nisi ea sit rei circumstantia, vt temporis causa & requirendi animo abiectum censeri debeat. Sic chirographi redditione censetur remissum debitum. Recusari hereditas, inquit Paulus, non tantum verbis, sed etiam re potest & quouis indicio voluntatis. Sic si is qui rei alicuius est dominus sciens cum altero eam rem possidente, tanquam cum domino contrahat, ius suum remisisse merito habebitur: quod cur non & inter reges locum habeat, & populos liberos nihil causæ est. Simile est quod superior concedens inferiori, vel imperans id facere quod facere licite non potest, nisi lege soluatur, lege soluisse eum in-

L. Quæ carlo-
no. §. vlt. D.
de acq. rer.
dom. L. Qui
leuandæ. D.
ad l. Rhod.
L. Falsus. §. si
iactum. D. de
furtis. L. La-
beo. D. de
pactis. L. Re-
cusari. D. de
acq. vel o-
mitt. hered.
D. Quidam.
D. de rer. iud.
L. Baebianus,
de off. Præ-
toris.

telligitur. Venit enim hoc non ex iure civili, sed ex iure naturali, quo quisque suum potest abdicare, & ex naturali præsumptione qua voluisse quis creditur quod sufficienter significavit.

v. Sub factis autem moraliter veniunt & non facta considerata cum debitis circumstantiis. Sic qui sciens & præsens tacet videtur consentire: nisi circumstantiæ ostendant, quominus loquatur, metu cum vel alio casu impediri. Sic amissum censetur id cuius recuperandi spes proiicitur, ut porcos à lupo raptos, & quæ naufragio amittimus, nostra esse desinere ait Vlpianus, non statim, sed ubi recipi non possunt, id est ubi non est cur credatur aliquis animum domini retinere: ubi nulla talis voluntatis indicia existant. Nam si missi essent qui rem inquirerent, si promissum *plu' v' Eo*, aliud esset iudicandum. Sic qui rem suam ab alio teneri scit, nec quicquam contradicit multo tempore, is nisi causa alia manifestè appareat, non videtur id alio fecisse animo quàm quòd rem illam in suarum rerum numero esse nollet. Et hoc est quod alicubi dixit Vlpianus, ædes longo silentio videri pro derelicto à domino habitas. *Parum iustè* (rescripsit Pius Imperator) *præteritas usuras petis, quas omis- sisse te longi temporis intervallam indicat: quia eas à debi- tore tuo, ut gratior apud eum videlicet esses, petendas non potuisti.* Cui simillimum quid in consuetudine apparet. Nam hæc quoque, semotis legibus civilibus quæ certo tempore ac modo eam introduci volunt, à populo subdito introduci potest ex eo quòd ab imperium habente toleratur: tempus verò quo illa consuetudo effectum iuris accipit non est definitum, sed arbitrarium, quantum satis est ut concurrat ad

L. Pomponius, D. de acq. rer. dom.

L. Si finita, §. non autem statim. D. de damno infecto.

E. Cùm quidam, §. diuina, D. de usuria.

Th. l. 2. q. 97. art. 3.

Suar. lib VII.
de legibus, c.
15.

significandum consensum. Sed vt ad derelictionem præsumendam valeat silentium, duo requiruntur, vt silentium sit scientis, & vt sit liberè volentis. nam non agere nescientis, caret effectu: & alia causa cùm appareat, cessat coniectura voluntatis.

V I. Vt hæc igitur duo adfuisse censeantur, valent & aliæ coniecturæ: sed temporis in vtrumque magna vis est. Nam primùm fieri vix potest vt multo tempore res ad aliquem pertinens non aliqua via ad eius notitiam perueniat, cùm multas eius occasiones subministrat tempus. Inter præsentem tamen minus temporis spatium ad hanc coniecturam sufficit quàm inter absentes, etiam seposita lege ciuili. Sic & incussus semel metus durare quidem non nihil creditur, sed non perpetuò, cùm tempus longum multas occasiones aduersus metum sibi consulendi per se vel per alios suppeditet, etiam exeundo fines eius qui metuitur, saltem vt protestatio de iure fiat, aut, quod potius est, ad iudices aut arbitros prouocetur.

L. Hoc iure.
§. ductus. D.
de aqua quot.
& rill.

V I I. Quia verò tempus memoriam excedens quasi infinitum est moraliter, ideo eius temporis silentium ad rei derelictæ coniecturam semper sufficere videbitur, nisi validissimæ sint in contrarium rationes. Bene autem notatum est à prudentioribus Iurisconsultis, non planè idem esse tempus memoriam excedens cum centenariò, quanquam sæpe hæc non longè abeunt: quia communis humanæ vitæ terminus sunt anni centum. quod spatium fermè solet ætates hominum, aut *Ævæ* tres efficere: quas Antiocho Romani obiiciebant cùm ostenderent reperti ab eo vrbes quas ipse, pater, auus nunquam vsurpassent.

Llu. xxiv.

V I I I. Obiiciat aliquis, cùm homines se suaque ament,

ament, non debere eos credi quod suum est iactare, ac proinde actus negatiuos, etiam cum magno temporis spatio, non sufficere ad eam quam diximus coniecturam. Sed cogitare rursus debemus, bene sperandum de hominibus, ac propterea non putandum eos hoc esse animo, vt rei caducæ causa hominem alterum velint in perpetuo peccato versari, quod cuitari sæpe non poterit sine tali derelictione. De imperiis verò, quanquam ea magni fieri solent, scire debemus magna esse onera, & quæ non bene administrata hominem diuinæ iræ reddant obnoxium: ac sicut durum esset qui se tutores dicerent damno pupilli litigare vter ad tutelam ius habeat, ita non semper laudandos qui cum summa iactura, sæpe & cum sanguine innocentis populi, disceptare cupiant quiseius populi rem sit curaturus. Tum verò imperia tandem aliquando in certo & extra controuersia aleam constitui humanæ societatis interest; quam quæ adiuuant coniecturæ, fauorabiles putandæ sunt. Nam si durum putauit Aratus Sicyonius priuatas quinquaginta annorum possessiones labefactari, quanto magis illud Augusti tenendum est, cum virum bonum ac ciuem esse qui præsentem reipublicæ statum mutari non vult, & qui, vt apud Thucydidem Alcibiades loquitur, ὅτι ἐδέξατο χῆμα τὸ πολιτείας τὸ το ξιωδύσσω; sic & Cicero oratione ad Quirites contra Rullum, otij & concordiaæ patrono conuenire ait defendere statum reipublicæ qui quoque tempore sit. Quòd si etiam deficerent ea quæ iam diximus, tamen aduersus præsumtionem qua quisque sua seruare velle creditur, validior est altera, quòd credibile non est quenquam eius quod vult, longo

Ang. de Clauasio in Summa, in verbo Inuenta.

tempore nullam planè edere significationem idoneam.

ix. Ac fortè non improbabiler dici potest non esse hanc rem in sola præsumptione positam, sed iure gentium voluntario inductam hanc legem, vt possessio memoriam excedens, non interrupta nec prouocatione ad arbitrum interpellata, omnino dominium transferret. Credibile est enim in id consensisse gentes, cum ad pacem communem id vel maximè interesset.

x. Sed alia hïc, & quidem perdifficilis, suboritur quæstio; an nondum natis ius suum tacitè tali derelictione possit decedere. Si non posse dicimus, nihil ad tranquillitatem imperiorum ac dominiorum profecit modò data definitio, cum pleraque talia sint, vt posteris debeantur. Sin posse affirmamus, mirum videbitur quomodo nocere silentium possit his qui loqui non potuerunt, quippe cum nec existerent; aut quomodo aliorum factum aliis damno esse possit. Ad huius nodi solutionem sciendum est, eius qui nondum natus est nullum esse ius, sicut nec vlla sunt accidentia rei non existentis. Quare si populus, à cuius voluntate ius regnandi proficiscitur, voluntatem mutet, iis qui nondum nati sunt, vt quibus ius quæsitum nondum est, nullam facit iniuriam. Sicut autem populus expressè mutare voluntatem potest, ita & tacitè credi mutasse. Mutata igitur populi voluntate, neque dum existente eorum iure qui expectari possunt; parentibus autem è quibus nasci possunt, qui ius suo tempore essent habituri, id ipsum ius derelinquentibus, nihil est quod obstat quominus illud vt derelictum ab alio occupari possit. Agimus

de naturali iure. nam iure ciuili vt alia fictiones, ita & hæc introduci potest, vt eorum qui nondum sunt personam lex interim sustineat, atque ita impediatur, nequid aduersum eos occupari possit: quod tamen leges velle non temerè censendæ sunt, quia priuata ista vtilitas publicæ valde repugnat. Vnde & illa Feuda, quæ non ex iure proximi possessoris, sed ex vi inuestituræ primitiuæ deferuntur, longo satis tempore acquiri posse receptior sententia est: quod ad iura Maioratus & ad res fideicommissæ obnoxias non infirmis rationibus subnixus producit summi iudicij Iurisconsultus Couarruua. Nihil enim prohibet quominus lege ciuili ius tale introduci possit, quod vno actu alienari licitè non possit; possit tamen ad vitandam dominiorum incertitudinem certi temporis neglectu amitti: atque ita etiam vt exstuturis salua sit actio personalis aduersum eos qui neglexerunt aut eorum heredes.

XI. Ex his quæ diximus apparet & regi aduersus regem, & populo libero aduersus populum liberum, ius acquiri posse, vt expresso consensu, ita derelictione & eam secuta, aut ex ea vim nouam capiente apprehensione. nam quod dicitur, quæ ab initio non valent ex post facto conualescere non posse, hanc habet exceptionem, nisi causa noua ius per se parere idonea intercesserit. Similiter & alicuius populi rex verus amittere poterit regnum & populo subici; & qui reuera non rex, sed princeps erat, rex summo cum imperio fieri; & summum imperium quod penes populum aut penes regem in solidum erat inter eos diuidi.

XII. Illud etiam indagari operæ pretium est; an

c. possessor.
p. 3. §. 3.

Spec. tit. de
feu. §. Quo-
niam, vers. 3.
quæritur.
Chass. de
conf. Burg. de
mainmortes.
§. 6. vers. par
an Orisur. n.
2. Crauet. de
ant. temp.
part. 4. §. Ma-
teria, n. 90.

lex de vsucapione aut præscriptione condita ab eo qui habeat summum imperium, pertineat etiam ad ipsum ius imperij, & eius partes necessarias quas alibi explicauimus. Pertinere arbitrari videntur Iurisperiti non pauci, qui quæstiones de summo imperio ex iure tractant ciuili Romanorum. Nos aliter arbitramur. nam vt quis legibus obligetur, requiritur in legis auctore, & potestas & voluntas saltem præsumta. Se per modum legis, id est per modum superioris obligare nemo potest: & hinc est quòd legum auctores habent ius leges suas mutandi: Potest tamen quis obligari sua lege non directè, sed per reflexionem, quæ scilicet pars est communitatis ex æquitate naturali, quæ partes vult componi ad rationem integri. Sed hoc hic locum non habet, quia legum auctorem hic consideramus, non vt partem, sed vt eum in quo virtus insit integri. agimus enim de summo imperio quæ tale. Sed nec voluntas adfuisse præsumitur: quia legum auctores non censentur se velle comprehendere, nisi vbi & materia & ratio legis sunt vniuersales, vt in æstimandis rerum pretiis. At summum imperium non est paris rationis cum rebus aliis: imò nobilitate sua res alias multum excedit. Neque vllam vidi legem ciuilem de præscriptione agentem quæ summum imperium comprehenderet, aut comprehendere voluisse probabiliter censeretur. Vnde sequitur, neque tempus lege definitum sufficere ad acquirendum summum imperium aut partem eius necessariam, si desint coniecturæ naturales de quibus supra egimus: neque tantum temporis spatium requiri, si intra id tempus eæ coniecturæ quantum satis est adsint: neque legem ciuilem quæ acquiri

Bart. in l. Hostes. D. de capt. & in l. 1. D. de aqua pluui. asc. Iaf. conf. 70. lib. 111. Aymon. de antiq. part. 4. vesiculo, materia ista. num. 61. Ant. Corsetus de exc. regis, quæst. 104. Balb. de præscr. 2. p. 5. pr. q. 2. Casal. de Imp. q. 53. Couar. in c. peccatum. de reg. iuris in 6. p. 2. §. 9. in fine.

certo tempore res vetat, ad res summi imperij pertinere. Possent tamen in ipsa imperij delatione populus suam exprimere voluntatem; quo modo ac tempore amitti imperium non utendo possent: quæ voluntas sequenda haud dubiè esset, nec infringi possent à rege etiam summum imperium obtinente: quia non ad imperium ipsum, sed ad eius habendi modum pertineret: quo de discrimine alibi diximus.

XIII. Ea verò quæ de summi imperij natura non sunt, nec ut proprietates naturales ad eam pertinent, sed aut separari ab ea naturaliter possunt, aut saltem cum aliis communicari, omnino subiacent legibus populi cuiusque civibus quæ de usucapione & præscriptione factæ sunt. Sic subditos esse videmus qui præscriptione acquisierunt, ut appellari ab iis non possit: ita tamen ut semper aliqua ab eis sit prouocatio, per supplicationem scilicet, vel alium modum. nam ut ab aliquo nulla ratione possit prouocari cum persona subditi repugnat, ac proinde ad summum imperium aut partem eius pertinet, nec potest aliter acquiri quàm secundum ius naturale cui summa imperia subiacent.

Couar. c. post
fessor. p. 2.
§. 2. n. 12. 13.

XIV. Ex his apparet quatenus recipi possit quod aiunt nonnulli, semper licere subditis si possint in libertatem, eam scilicet quæ populi est, se vindicare: quia quod vi partum est imperium vi possit dissolui; quod autem ex voluntate sit profectum, in eo pœnitere liceat, & mutare voluntatem. Nam & quæ vi parta primùm sunt imperia, possunt ex voluntate tacita ius firmum accipere, & voluntas, aut ex initio constituti imperij, aut ex post facto esse potest talis ut ius det quod in posterum à voluntate non pendeat.

Agrippa rex apud Iosephum in oratione ad Iudæos, qui ex præpostero repetitæ libertatis studio Zelotæ dicti sunt, sic ait: *In tempestivum est nunc libertatem concupiscere. Olim ne ea amitteretur certatum oportuit. Nam servitutis periculum facere durum est, & ne id subeat, honesta certatio. At qui semel subactus deficit, non libertatis amans dicendus est, sed servus contumax.* Atque ipse Iosephus ad eosdem: *Honestum quidem est pugnare pro libertate, sed id olim factum oportuit. At qui victi semel sunt & longo tempore paruerunt, si iugum excutiant, faciunt quod desperatorum hominum est, non quod libertatem amantium.* Et hoc ipsum Cyrus olim Armenio regi dixerat, qui rebellionis suæ obtendebat libertatis pridem amissæ desiderium. Cæterum quin & regis longa patientia talis qualem supra descripsimus, possit populo sufficere ad pariendam libertatem publicam, ex præsumptâ imperij derelictione, minimè dubitandum arbitror.

XV. Iura verò quæ non habent quotidianum exercitium, sed semel ubi commodum erit, ut luitio pignoris; item iura libertatis quibus actus is qui exercetur non est directè contrarius, sed ei inest ut pars suo integro; velut si quis per centum annos societatem cum vno duntaxat vicino habuerit, cum tamen habere & cum aliis possit, non amittuntur nisi ex quo tempore intercessit prohibitio aut coactio, eisque paritum est cum sufficienti consensu significatione. quod cum non iuri civili tantum, sed & rationi naturali congruat, merito locum habebit etiam inter summæ fortunæ homines.

CAP. V.

De acquisitione originaria iuris in personas: vbi de
iure parentum: de matrimonijs: de collegiis:
de iure in subditos: seruos.

- I. *De iure parentum in liberos:*
- II. *Distinctio temporis infantia: & ibi de infantium dominio in res:*
- III. *Temporis extra infantiam in familia:*
- IV. *Ibi de iure coercendi liberos:*
- V. *De iure vendendi liberos.*
- VI. *Temporis extra infantiam & familiam.*
- VII. *Distinctio potestatis parentum naturalis & civilis.*
- VIII. *De iure mariti in uxorem.*
- IX. *Insolubilitas & adstrictio ad unam uxorem an sint necessaria ad matrimonium ex lege natura, an tantum ex lege Evangelica.*
- X. *Iure natura solo irrita non esse connubia ob defectum consensu parentum.*
- XI. *Ex lege Evangelica irrita esse connubia cum alieno viro & uxore.*
- XII. *Illicita & irrita esse iure natura connubia parentum cum liberis.*
- XIII. *Connubia fratrum cum sororibus, item nouerca cum priuigno, & soceri cum nuru, ac similia illicita & irrita esse iure diuino voluntario.*
- XIV. *Non idem videri de connubijs cum propinquis vltioris gradus.*
- XV. *Posse esse quadam connubia & licita, qua à legibus appellantur nomine concubinatibus.*
- XVI. *Posse esse quadam connubia illicita contrahi, & tamen rata.*
- XVII. *Ius maioris partis in quibusvis societatibus.*
- XVIII. *Pari numero qua sententia praualeat.*
- XIX. *Que sententia diuidenda aut coniungenda.*
- XX. *Absentiam ius presentibus accrescere.*

- XXI. *Ordo quis inter pares, etiam reges.*
 XXII. *In societatis que fundamentum habent in re, sententias asserimandas secundum partes quas quisque habet in re.*
 XXIII. *Ius civitatis in subditos.*
 XXIV. *An civibus à civitate discedere liceat, per distinctionem explicatur.*
 XXV. *Ius civitati nullum in exsules.*
 XXVI. *Ius ex consensu in filium adoptatum.*
 XXVII. *Ius in servos:*
 XXVIII. *Quatenus in hoc iure dicatur inesse ius vita ac necis.*
 XXIX. *Quid ex iure natura statuendum de his qui ex servis nascuntur:*
 XXX. *Servitutis diversa genera.*
 XXXI. *Ius ex consensu in populum qui se subicit.*
 XXXII. *Ius ex delicto in personam.*

NON in res tantum, sed & in personas ius quoddam acquiritur, & originariè quidem ex generatione, consensu, delicto. Generatione parentibus ius acquiritur in liberos: vtrique inquam parentum, patri, ac matri: sed si contendant inter se imperia, præfertur patris imperium ob sexus præstantiam.

II. Distinguenda autem sunt in liberis tria tempora: primum tempus imperfecti iudicij, τὸ βυλβυτικὸς ἀπειρεῖς, vt Aristoteles loquitur, dum abest αἰθεραῖς, vis electrix, vt idem alibi: secundum tempus perfecti iudicij, sed dum filius pars manet familiæ parentum, εἰς αὐτὴν μὴ χωρισθῆναι, vt loquitur idem Aristoteles: tertium postquam ex ea familia excessit. In primo tempore omnes liberorum actiones sub dominio sunt parentum: æquum enim est, vt qui se regere non potest regatur aliunde. Æschyli dictum est:

ætas prima, cœu brutum pecus,

Pol. I. c. VII. 3.
 Nic. IV. 3.
 Eth. V. c. 104

Ut educetur mentis alienæ indiget.

At alius naturaliter inueniri non potest cui regimen competat quàm parentes. Est tamen eo quoque tempore filius aut filia capax dominij in res ex iure gentium, sed exercitium impeditur ob eam quam diximus iudicij imperfectionem. Quare vt res omnes liberorum parentibus acquirantur non naturale est, sed ex quorundam populorum legibus, quæ & patrem à matre in hac re distinguunt, & filios non emancipatos ab emancipatis, & naturales à legitimis. quæ discrimina natura ignorat; excepta ea quam dixi sexus præstantia, si imperia inter se contendant.

III. In secundo tempore cùm iam iudicium ætate maturuit, subsunt parentum imperiis non aliæ actiones, quàm quæ ad familiæ paternæ aut maternæ statum aliquid momenti habent. æquum enim est vt pars conueniat cum ratione integri. In cæteris autem actionibus habent tum liberi *Ætatis*, id est facultatem moralem agendi, sed tenentur tamen in illis quoque studere semper, vt parentibus placeant. Verùm hoc debitum cùm non sit ex vi facultatis moralis, vt illa superiora, sed ex pietate, obseruantia & gratiæ rependendæ officio, non efficit vt irritum sit siquid contrà sit factum, sicut nec irrita est donatio rei à quocunque domino facta contra parsimoniam regulas.

IV. In vtroque hoc tempore ius regendi, etiam ius coercendi complectitur, quatenus nempe vel cogendi sunt ad officium liberi, vel emendandi. De grauioribus autem pœnis quid sit sentiendum, alibi erit agendi locus.

V. Quamquam verò imperium paternum, ita se-

quitur ipsam patris personam, ac *χέρι*, vt auelli transferrique in alium non possit, potest tamen naturaliter, & vbi lex civilis non impedit pater filium oppignorare, & si necesse sit, etiam vendere, vbi alia ratio cum alendi non suppetit. Censetur enim ipsa natura ius dare ad id omne sine quo obtineri non potest quod ipsa imperat.

V I. In tertio tempore filius in omnibus est *ἀνεξέσπαις* sui que iuris, manente tamen semper illo pietatis & obseruantix debito cuius causa perpetua est. Vnde sequitur regum actus irritos dici eo nomine non posse quod parentes habeant.

Num. xxx.
2. 3. 4. 5.

V II. Quicquid extra hæc est, à lege est voluntaria quæ alibi est alia. Sic iure quod Deus Hebræis dedit maior erat potestas patris in filiam secum habitantem quàm in filium: nam illius vota ac promissa pater irrita facere poterat, huius non item. Sic patria quædam potestas propria erat ciuium Romanorum, etiam in filios qui familiæ propriæ capita erant, quamdiu emancipati non erant. Qualem in liberos potestatem alios non habere ipsi Romani profiterentur.

Inst. de patr.
potest. §. Ius
suum.

Sextus Empiricus Pyrrhionum tertio: οἱ Ῥωμαίων νομοθέται τοὺς παῖδας ὑποχείριους καὶ δούλους τῶν πατέρων κελεύουσιν (εἶ) καὶ τὴν οὐσίαν τῶν παιδῶν μὴ κενεῖν τοῖς παῖδας, ἀλλὰ τοῖς πατέρας, ἕως αὐτῶν ἡβητικῶν οἱ παῖδες τύχῃ καὶ τοῖς ἀρχαίων τοῖς. καὶ ἐπίσης ὡς τυραννικὸν τὸ ἐπιβληταί. *Legum Romanorum auctores liberos in manu parentum ad instar seruorum esse voluerunt; neque suorum bonorum ipsos esse dominos, sed parentes, donec manumittantur eo modo quo mancipia solent: quod aly vt tyrannicum repudians.* Simile patrium ius apud Persas, vt tyrannicum accusat Aristoteles: quæ ideo à nobis afferun-

Lib. viii.
Nic. c. 32.

tur, vt accuratè distinguamus ciuilia à naturalibus.
 VIII. Ex consensu ius in personas quod oritur, aut ex consociatione venit, aut ex subiectione. Consociatio maximè naturalis in coniugio apparet: sed ob sexus differentiam imperium non est commune, sed maritus vxoris caput, nempe in rebus coniugij, & Eph. v. 23, in rebus familiæ. nam vxor pars fit familiæ maritalis. Ideo de domicilio constituere ius est marito. Siquid vltra iuris maritis conceditur, vt lege Hebræa ius rescindendi quæuis vota vxoris, apud populos nonnullos ius vendendi bona vxoria, non à natura est, sed ab instituto. Exigit hic locus, vt videamus quid sit de natura coniugij. Coniugium igitur naturaliter esse existimamus talem cõhabitationem maris cum femina, quæ feminam constituat quasi sub oculis & custodia maris. nam tale consortium, & in mutis animalibus quibusdam videre est. In homine verò, quæ animans est vtens ratione, ad hoc accessit fides quæ se femina mari obstringit.

IX. Nec aliud vt coniugium subsistat natura videtur requirere. sed nec diuina lex ampliùs videtur exegisse ante Euangelij propagationem. Nam & viri sancti ante legem plures vna vxores habuerunt, & in lege præcepta quædam dantur his qui plures Deut. xxi. 15. vna habeant, & regi præscribitur, vt nec vxorum nec Deut. xvii. 16. equorum nimiam sibi adsciscat copiam; & Dauidi 11. Sam. xii. 8. Deus imputat quòd vxores ei complures & quidem illustres dedisset. Sic & dimittere vxorem volenti modus præscribitur, nec dimissam ducere quisquam impeditur, præter eum qui dimisit & principem sacerdotem. At Christi lex, vt res alias, ita & hanc Deut. xxiv. 4. coniugij inter Christianos ad perfectiorem redegit

Matth. v. 32.
xix. 9.

normam, ex qua & qui dimisisset uxorem non adul-
teram, & qui duxisset dimissam adulterij, reos pro-
nuntiat: & Apostolus eius atque interpres Paulus,
non viro tantum ius dat in corpus vxoris, quod & in
naturali statu procedebat (ὁ ὅς μνημόσυνος ἔσται ἡ γυναῖκα αὐ-
τοῦ ὡς ἡ ἐκκλησία ἑαυτῆς σώματος ἡ σωματικῆς συνθέσεως, inquit Arte-
midorus, id est, *qui connubij lege femina coniungitur, is
in corpus eius dominium habet:*) sed & vxori vicissim in-

I. COR. VII. 4.

corpus mariti. Scio à plerisque existimari in utroque
hoc capite non nouam à Christo conditam legem,
sed restitutam quam Deus pater rerum primordio
condiderat: in quam sententiam adduxisse eos vi-
dentur ipsa Christi verba, vbi ad primordium illud
nos reuocat: sed responderi potest ex prima illa con-
ditione qua vni mari feminam non nisi vnam Deus
attribuit, satis apparere quid optimum sit Deo que
gratissimum: & hinc sequi semper id fuisse egregium
ac laudabile: non tamen vt aliter facere nefas esset:
quia vbi lex non est, ibi non est legis transgressio. at
lex de ea re nulla illis temporibus exstabat. Sic etiam
cùm dixit Deus siue per Adamum, siue per Mosem,
tantum esse fedus matrimonij, vt vir parentis fami-
liam relinquere debeat, quo nouam cum vxore fami-
liam constituat; idem fermè dixit quod Pharaonis
filix dicitur Ps. XLV. II. *Obliviscere populi tui, & do-
mus patris tui.* Et ex hac tam arctæ amicitix institu-
tione satis apparet Deo gratissimum esse; vt perpetua
sit ea coniunctio: non tamen eo euincitur à Deo iam
tunc imperatum nequa de causa fedus illud soluere-
tur. At Christus quod Deus institutione coniunxe-
rat id ab homine separari vetuit, ex eo quod optimum
Deoque acceptissimum est dignissimam lege noua

defumens materiam. Plerasque gentes certum est antiquitus ut diuortiorum libertate, ita plurium feminarum coniugio vsas. Propè solos barbarorum Germanos singulis vxoribus contentos suo tempore fuisse Tacitus memorat: idque passim ostendunt historiarum tum Persarum tum Indorum. Sed & apud Græcos Cecrops primus, teste Athenæo, *μία ἐν ἑξῶ-ξεν, unam feminam uni marito attribuit.* quod tamen ne Athenis quidem diu obseruatum, Socratis, & aliorum exemplo docemur. Quòd si qui populi continentius egerunt, ut Romani semper duabus vxoribus, diuortio diu abstinuerunt, laudandi sunt sanè, ut qui ad id quod optimum est accesserint: non tamen inde sequitur peccasse qui fecerunt aliter ante promulgatam Euangelij vocem.

Demoribus
Germ.

x. Nunc quæ rata sint iure naturæ coniugia videamus: in quo dijudicando meminisse debemus, non omnia quæ iuri naturæ repugnant irrita fieri iure naturæ, ut exemplo prodigæ donationis apparet; sed ea demum in quibus deest principium dans validitatem actui, aut in quibus vitium durat in effectu. Principium & hîc & in aliis actibus humanis vnde ius oritur, est ius illud quod facultatem moralem interpretari sumus, simul cum voluntate sufficiente. quæ voluntas sit sufficiens ad ius producendum infra melius tractabitur, vbi de promissis in genere agetur. Super facultate morali quæstio oritur de parentum consensu, quem ad validitatem coniugij quasi naturaliter quidam requirunt: Sed in eo falluntur. Nam quæ adferunt argumenta nihil aliud probant quàm officio filiorum conueniens esse ut parentum consensum impetrent: quod planè concedimus cum tempera-

mento, nisi manifestè iniqua sit parentum voluntas. Nam si in omnibus rebus filij reuerentiam parentibus debent, certè præcipuè eam debent in eo negotio quod ad gentem totam pertinet, quæ sunt nuptiæ. Sed hinc non sequitur ius illud quod facultatis aut dominij nomine explicatur deesse filio. Nam qui vxorem ducit & maturæ esse debet ætatis, & extra familiam abit, ita vt hac in re regimini familiari non subiiciatur. Solum autem reuerentiæ officium non efficit, vt nullus sit actus qui ei repugnat. Quod autem à Romanis aliisque constitutum est, vt quædam nuptiæ quia consensus patris deficit irritæ sint, non ex natura est, sed ex iuris conditorum voluntate. Nam & eodem iure mater, cui tamen naturaliter liberi reuerentiam debent, suo dissensu matrimonium irritum non facit: ac ne pater quidem filij emancipati: & si pater ipse sit in patris sui potestate, in filij nuptias & auus & pater consentire debent: filia, aui auctoritas sufficit. quæ discrimina naturali iuri incognita satis ostendunt venire hæc ex iure ciuili. In sacris litteris videmus quidem pios viros multoque magis mulieres (quarum verecundiæ maximè conuenit hac in re alieno arbitrio stare, quò & illa pertinent quæ priore ad Corinthios de elocanda virgine legimus) in contrahendis nuptiis secutos auctoritatem parentum: sed non tamen irritum pronuntiatur Esau coniugium, aut liberi illegitimi, quia sine tali auctoritate nuptias contraxerat. Quintilianus ius strictum, & quidem naturale, respiciens, sic ait. *Quòd si licet aliquando etiam contra patris voluntatem ea quæ alioqui reprehensionem non merentur filio facere; nusquam tamen libertas tam necessaria quàm in matrimonio est.*

L. Filius emancipatus.
D. de ritu nupt.
L. Oratione.
§. nepote. D. eo. tit.

L. In coniunctione. C. de nuptiis.
VII. 36.

Gen. xxxvi.

Decl. 157.

XI. Cum eâ quæ alteri nupta est matrimonium haud dubiè irritum est, lege quidem naturæ, nisi vir prior eam dimiserit: tamdiu enim durat eius dominium: lege autem Christi, donec mors vinculum dissoluerit. Irritum autem est ideo, quia & facultas moralis deest sublata per prius matrimonium & omnis effectus est vitiosus. Singuli enim actus contumeliam habent rei alienæ, Vicissim ex Christi lege irritum est coniugium cum eo qui maritus sit alterius mulieris, ob ius illud quod Christus feminae pudicitiam seruanti dedit in maritum.

XII. De coniugiis eorum qui sanguine aut affinitate iunguntur satis grauis est quæstio, & non raro magnis motibus agitata. Nam causas certas ac naturales, cur talia coniugia, ita vt legibus aut moribus vetentur, illicita sint, assignare qui voluerit, experiendo discet quàm id sit difficile, imò præstari non possit. Nam quam Plutarchus attulit in quæstionibus Qu. 108. Romanis, & Augustinus sequitur de Ciuitate Dei, libro xv. cap. 16. de latius spargendis amicitiiis per diffusas affinitates, non tanti est ponderis, vt quod contra fiat irritum aut illicitum censei debeat. Neque enim quod minus vtile est statim & illicitum est. Adde quòd accidere potest, vt huic qualicunq; utilitati alia maior utilitas repugnet, neque eo duntaxat calu quem Deus in lege Hebræis data excepit vbi vir quispiam sine prole obiit, cui non dissimile est quod de virginibus ex asse hereditibus quas *παρθενοί* vocant, & Hebræo & Attico iure constitutum est, ad conseruandas scilicet in familia res aut eas, seu aliis multis qui aut conspici solent, aut excogitari possunt. Ab hac generalitate eximo matrimonia parentum cuius-

cunque gradus cum liberis, quæ quominus licita sint, ratio (ni fallor) satis apparet. Nam nec maritus qui superior est lege matrimonij, eam reuerentiam potest præstare matri quam natura exigit, nec patri filia; quia quanquam inferior est in matrimonio, ipsum tamen matrimonium talem inducit societatem quæ illius necessitudinis reuerentiam excludat. Bene Paulus Iurisconsultus cum dixisset in contrahendis matrimonijs naturale ius & pudorem inspiciendum, addidit contra pudorem esse filiam suam vxorem ducere. Talia igitur coniugia haud dubitandum quin & illicita sint, & irrita insuper, quia vitium perpetuò effectui adhæret. Neque mouere nos debet Diogenis & Chryssippi argumentum à gallis galinaceis aliisque animantibus mutis petum, quo probare volebant commixtionestales non esse contra ius naturæ. Nam vt initiò libri diximus, satis est si cum natura humana quid pugnet, vt illicitum habeatur. Et hoc est incestum quod iure gentium committi scripsit Paulus Iurisconsultus inter gradus ascendentium & descendentium. Hoc est ius illud quod Xenophon ait non eo minùs ius esse, quia à Persis contemnebatur. Naturale enim rectè dicitur, interprete Michaelē Ephesio ad Nicomachia, ὁ νόμος τῶν πλείστων καὶ ἀδιασπόφοις καὶ κατὰ φύσιν ἔχουσιν: quod apud plerosque, non corruptos, sed natura conuenienter se habentes obtinet. Atque hîc mirari libet Socratis commentum apud Xenophontem, qui in coniugijs talibus nihil culpandum inuenit, præter ætatis disparitatem: vnde aut sterilitatem ait sequi, aut malè conformatam sobolem: quæ sola ratio si tali coniugio obstaret, certè nec irritum esset, nec illicitum, non magis quam

L. Adoptiuus.
§. Seruiles D.
de ritu nupt.

L. vk. de ritu
nupt.

Socr. i v.

quàm inter alias personas, quarum ætas tot annis distat, quot annis parentes liberos solent præcedere. Illud potiùs disquirendum, an non in hominibus nulla praua educatione corruptis, præter id quod intellectu concipi posse iam diximus, insit ipsis affectibus insita fuga quædam commixtionis cum parentibus & ex se natis, quippe cùm ab ea etiam quædam animantia muta naturaliter abhorreant.

XIII. Sequitur quæstio de gradibus affinitatis omnibus, & de gradibus sanguinis ex transfuerso limite, iis præsertim qui Leuitici cap. xviii. expressi leguntur. Nam etiam concessio à mero iure naturæ non venire hæc interdicitæ, videri tamen possunt præcepto diuinæ voluntatis hæc iuisse in vetitum: neque verò tale id esse præceptum quod solos Hebræos adstringat, sed quod homines vniuersos, colligi videtur ex illis Dei verbis apud Mosem. *Ne polluite vos vlla harum rerum: quia omnibus istis polluti sunt populi, quos vobis aduenientibus dispello.* Mox: *Ne facite vllam ex istis rebus abominandis: nam omnes istas fecerunt indigenæ terræ istius quæ vobis exposita est, vnde polluta est terra.* Nam si Cananæi eorùmque vicini peccarunt talia faciendo, sequitur vt lex aliqua præcesserit: quæ cùm merè naturalis non sit, restat vt à Deo data sit, aut ipsis peculiariter (quod non est verisimile, nec satis ferunt verba) aut humano generi, siue in prima constitutione, siue in restauratione post diluuium. Tales autem leges quæ humano generi vniuerso sunt datæ, non videntur à Christo abrogatæ, sed eæ demum Eph. ii. 14. quæ Iudæos ab aliis nationibus quasi sepimento interiecto disparabant. Cui accedit, quòd Paulus I. Cor. vii. 35. coniugium priuigni cum nouerca tam seuerè dete-

statum: cum tamen nullum de ea re peculiare exstet Christi præceptum; nec ipse alio utatur argumento quàm quòd talis commixtio impura habeatur à profanis etiam gentibus, quod verum esse præter alia ostendunt Charondæ leges quæ tale matrimonium infamia notant: quæ communis existimatio si à necessario naturæ dictato originem non habuit, omnino sequitur, ut descendat ex veteri traditione quæ à diuino aliquo præcepto manarit. Hebræi veteres non spernendi hac in parte iuris diuini interpretes, & qui omnia eorum legit summòque iudicio digessit Moses Maimonides, aiunt earum legum quæ capite Leuit. xviii. de matrimoniis sunt prodictæ causas esse duas: priorem naturalem quandam verecundiam quæ non sinat ortus auctores cum sua sobole, aut in se ipsis, aut etiam per personas sanguine, aut nuptiali sanguinis commixtione proximè cohærentes misceri: alteram verò, ne quarundam personarum conuictus nimis quotidianus atque inobseruatus stupris & adulteriis occasionem daret, si amores tales nuptiis possent conglutinari. Quas duas causas si cum iudicio aptare velimus illis quas dixi diuinis in Leuitico legibus, facillè apparebit in affrñibus qui in recto sunt limite (ut de parentibus & liberis nihil iam dicam, quippe quos, ut existimo, etiam sine expressa lege ratio naturalis iungi satis vetat) item in sanguinis gradu transuersorum primo qui ob ortum à stirpe communi secundus dici solet, ob recentem admodum parentum in liberis imaginem, priorem causam valere, ut venientem de eo quod natura si non præcipit, certè honestius dictat; cuius generis multa materiam diuinarum, humanarumque legum faciunt. Atque ideo

Hebræi in recto limite gradus etiam non nominatos à lege volunt comprehendi ob notissimam rationis paritatem. Istorum autem graduum hæc sunt apud ipsos nomina. Mater matris suæ : mater patris matris suæ : mater patris sui : mater patris patris sui : vxor patris patris sui : vxor patris matris suæ : nurus filij sui : nurus filij filij sui : nurus filia suæ : filia filia filij sui : filia filij filij sui : filia filia filia suæ : filia filij filia suæ : filia filia filij vxoris suæ : filia filia filia vxoris suæ : mater matris patris vxoris suæ : mater patris matris vxoris suæ : id est, vt more loquar Romano, auia & proauia omnes, pronouercæ, proneptes, propriuignæ, pronurus, profocrus : quia scilicet & sub agnationis nomine comprehendatur similis cognatio, & sub primo gradu secundus, & sub secundo tertius, vltra quem vix est, vt oriri controuersia possit, cum alioqui, si posset, in infinitum eadem futura esset ratio. Has autem leges, & ne fratres sororibus miscerentur, ipsi Adamo censent datas Hebræi simul cum lege de Deo colendo, iure dicendo, non fundendo sanguine, non colendis Diis falsis, non rapienda re aliena : sed ita vt leges illæ coniugales vim suam non exsererent, nisi post multiplicatum iam satis humanum genus, quod ipso initio sine frarum & sororum nuptiis contingere nequiuisset. Neque referre putant quod id à Mose suo loco narratum non sit : quia satis habuit hoc in lege ipsa tacite indicasse, cum gentes extraneas eo nomine damnat. Multa enim talia esse in lege quæ non temporis ordine, sed ex occasione dicantur ; vnde illa inter Hebræos celebris sententia : In lege non esse prius aut posterius : id est, multa referri *ὅτι ἐστὶν ἰσότης*. De connubio fratrum & so-

Vide Caiet. in
Matt. c. 19.

rorum verba hæc sunt Michaëlis Ephesij ad quintum Nicomachiorum : τὸν ἀδελφὸν μίγνυθαι τῇ ἀδελφῇ ὅτε ἀρχῆς καὶ ἀδελφοῦ ἐν νόμῳ ὃ τεθέντος μὴ μίγνυθαι πολὺ ὅτι ἀδελφοῦ. *Fratrem cum sorore concumbere ab initio res media erat : at lege aduersus tales concubitus posita, iam multum refert obseruetur lex necne.* Omnes autem fratres & sorores comprehendi lex ipsa indicat, tam agnatos quàm cognatos eius gradus, siue foris, siue domi natos atque educatos comprehendens.

Annal. xii.

xiv. Quæ manifesta expressio ostendere videtur discrimen quod est inter hos & alios remotioris gradus. Nam ducere amitam agnatam vetitum est : quod Hebræorum interpretatio ad vxorem fratris patris ex matre, & ad vxorem fratris matris, siue ex patre, siue ex matre, id est ad omnes *δείων* vxores porrigit : At filiam fratris, qui par est gradus, ducere vetitum non est : imò eius facti existant exempla. *Νοῦα nobis in patrum filias coniugia : at alijs gentibus solennia, nec lege vlla prohibita,* inquit Tacitus. Rationem adferunt Hebræi, quia viri iuuenes assidue frequentant domos auorum & auiarum, aut etiam in iis habitant simul cum amitis aut materteris : ad domos verò fratrum minus frequens ipsis est aditus, nec ibi tantundem habent iuris. Quæ si recipimus, vt sanè rationi sunt consentanea, fatebimur legem de non ducendis affinibus recti gradus, & sororibus, ex quo multiplicari cœptum est humanum genus esse perpetuam : & hominibus communem, vt quæ honestati naturali nitatur, ita vt & irritum fiat si quid factum sit aduersus hanc legem ob vitium permanens : at cæteras leges non item, vt quæ cautionem magis contineant, quæ cautio etiam alijs modis adhiberi potest. Nec diffici-

lis est responsio ad id quod diximus de peccato imputato Cananæis & finitimis populis. Potest enim locutio vniuersalis restringi ad præcipua eius capitula, vt de concubitu cum masculis, cum bestiis, cum parentibus, cum sororibus. Nam de singulis partibus ne intelligatur, argumento esse potest interdictum de non ducendis sororibus duabus: quod in commune datum olim humano generi fuisse Iacobi pietas, qui contrà fecit, credere nos non sinit. Rectè tamen fecerunt Christiani veteres, qui leges non illas tantùm in commune datas, sed alias peculiariter Hebræo populo scriptas sponte sua obseruarunt: imò & ad gradus quosdam vltiores protenderunt verecundiæ suæ fines, vt hac quoque in virtute non minùs quàm in cæteris Hebræos antecederent. Atque id pridem factum magno consensu ex canonibus apparet. Augustinus de patruelium & consobrinorum coniugiis inter Christianos loquens: *Rarò, inquit, per mores fiebat quod fieri per leges licebat, quia id nec diuina prohibuit, & nondum prohibuerat lex humana: veruntamen factum etiam licitum propter vicinitatem horrebatur illiciti.* Hanc morum verecundiam leges regum ac populorum secutæ sunt. sicut Theodosij constitutio patruelium & consobrinorum coniugia vetuit, laudante id factum vt pietatis plenum Ambrosio. Sed sciendum simul est non quod vetitum est fieri lege humana, si fiat, irritum quoque esse, nisi & hoc lex addiderit aut significauerit: & id si sit, tamen non in alios valiturum quàm qui legi ita subiacent, vt ab ea cogi possint. nam irritum facere coactionis est species.

De ciuit. Dei
lib. xv. c. 16.

Epist. 66.

xv. Vt ad alia pergamus, obseruandum & hoc est,

concubinatum quendam verum ac ratum esse coniugium, etsi effectibus quibusdam iuris ciuilibus propriis priuetur, aut etiam effectus quosdam naturales impedimento legis ciuilibus amittat. Exempli causa, inter seruum & ancillam iure Romano contubernium esse dicitur, non matrimonium. attamen ad ipsam coniugij naturam nihil deest in tali consociatione. Sic inter hominem liberum & ancillam concubinatus dicitur, non matrimonium: quod deinde imitatione quadam ad alias personas disparis qualitatis productum est: vt Athenis inter ciuem & peregrinam, vnde Seruius ad illud Virgilij,

Suppositos de matre nothos furata creauit:

nothos interpretatur materno genere ignobiles & obscuros. Atqui sicut in statu naturæ inter tales coniugium verum esse potuit, si femina esset sub custodia maritali, & fidem marito dedisset; sic etiam in statu legis Christianæ verum erit inter seruos & ancillam, aut liberum & seruam coniugium; multoque magis inter ciuem & peregrinam, Senatorem & libertam, si quæ iure diuino Christiano sunt necessaria accedant; scilicet indissolubilis vnus cum vna coniunctio, etiam si effectus quidam legis ciuilibus non sequantur, aut lege impediuntur. Atque hunc in sensum capienda sunt verba concilij Toletani primi. *Ceterum is qui non habet uxorem, & pro uxore concubinam habet, à communionem non repellatur: tamen vt vnus mulieris, aut uxoris, aut concubinae, vt ei placuerit, sit coniunctione contentus.*

xvi. Imò etiam si lex humana coniugia inter certas personas contrahi prohibeat, non ideo sequetur irritum fore matrimonium si re ipsa contrahatur. Sunt enim diuersa, prohibere, & irritum quid facere.

nam prohibitio vim suam exferere potest per pœnam vel expressam vel arbitrariam : & hoc genus leges imperfectas vocat Vlpianus quæ fieri quid vetant, sed factum non rescindunt. qualis erat lex Cincia quæ supra certum modum donare vetabat, donatum non rescindebat. Scimus apud Romanos postea Theodosij lege inductum, vt si quid lex prohibuerit tantum, non etiam specialiter dixerit inutile esse debere quod contrà factum est, id ipsum tamen cassum, inutile ac pro infecto sit, nimirum si in iudicium res deueniat. sed hæc extensio non fit ex vi solius prohibitionis, sed ex vi nouæ legis, quam alij populi sequi necesse non habent. Sæpe enim indecentia est maior in actu, quàm in effectibus : sæpe etiam incommoda quæ rescissionem sequuntur maiora quàm ipsa indecentia, aut incommodum actus ipsius.

Instit. tit. 1.

L. Non dubium. C. de legibus.

XVII. Consociationes præter hanc maximè naturalem sunt & aliæ tum priuatæ tum publicæ : & hæc quidem aut in populum aut ex populis. Habent autem omnes hoc commune, quòd in iis rebus ob quas consociatio quæque instituta est, vniuersitas, & eius pars maior nomine vniuersitatis obligant singulos qui sunt in societate. Omnino enim ea credenda est fuisse voluntas in societatem coeuntium, vt ratio aliqua esset expediendi negotia : est autem manifestè iniquum, vt pars maior sequatur minorem : quare naturaliter, seclusis pactis ac legibus quæ formam tractandis negotiis imponunt, pars maior ius habet integri. Appianus : ἔστι δὲ ἐν τε ἡγεμονίαις καὶ δίκαις ἀεὶ τὸ πλεόν διχαιότερον : tam in comitijs quàm in iudicijs vincit pars maior. Dionysius Halicarnassensis similiter, ὅτι ἀδύνατον τοῖς πλείοσι τὴν πᾶσαν, quod pluribus visum id vana

Vict. de potestate civili. n. 14.

lere. Et alibi : ὅ,τι εἴ αἱ οἱ πλείους ἤφοι καταράσει τῷ το
 παίσι. Item : ὅ,τι αἱ αἱ πλείους γράμμη καταράσει τῷ το εἴ

Lib. VII.

Polit. VI. c. 2.

κόριον. Aristoteles: κύριον δὲ τοῖς πλείοσι δόξα.

XVIIII. Quòd si pares sint sententiæ, nihil agetur: quia ad mutationem non satis momenti est: qua de causa vbi pares sunt sententiæ, reus absolutus intelligitur. quod ius Mineruæ calculum Græci vocant ex fabula de Oreste: quæ res apud Æschylum Furiis, & apud Euripidem Oreste & Electra tragœdiis tractatur: & possessor rem tenet: quæ ratio non malè obseruata est à scriptore problematum quæ Aristoteli ascribuntur, sectione XXI. In Senecæ controuersia quadam est: *Alter index damnat, alter absoluit: inter dispares sententias mitior vincat.*

XXI. Sed hîc quæstio oriri solet de coniungendis aut diuidendis sententiis: qua de re ex mero iure naturali, id est si pactio aut lex aliud non præcipiat, distinguendum videtur inter sententias, quæ totis rebus differunt, & inter eas quarum altera partem alterius continet, vt hæ coniungendæ sint in eo quo conueniunt, illæ non item. Sic qui in viginti damnant, & qui in decem, coniungentur in illo decem aduersus sententiam absoluentem. At qui morte reum puniunt, & qui relegant, non coniungentur, quia diuersa hæc sunt, & in morte non est relegatio. Sed nec absoluentes cum relegantibus coniungentur, quia etsi non interficiendum reum consentiunt, id tamen non est illud ipsum quod dicit sententia, sed per consequentiam inde elicitur: at qui relegat non absoluit. Quare rectè Plinius, cùm tale quid in Senatu euenisset, tantam dixit sententiarum esse diuersitatem, vt non possent esse nisi singulæ; & paruulùm

Lib. VIIII.
 epist. ad A-
 ristotem.

lūm referre, an idem displiceret, quibus non idem placuisset. Et Polybius notat à Postumio prætoris fraudem factam in rogandis sententiis, cū eos qui captiuos Græcos damnandos, & qui ad tempus retinendos censebant, contra absoluentes coniungeret.

Exc. cap. leg.

xx. Addendum & hoc; si qui absentia, aut aliter impediti iure suo uti non possunt, eorum ius interim accrescere præsentibus: quod Seneca in *Controversia* quadam exsequitur: *Putat te seruum esse communem: huic domino seruiet qui præsens est.*

Lib. III.

xxi. Naturalis autem ordo inter socios hic est, prout quisque in societatem venit. Sic inter fratres is seruetur ordo, ut qui primus natus est reliquos præcedat, atque ita deinceps, reiectis aliis omnibus qualitatibus. ἴσοι γὰρ, inquit Aristoteles, πλὴν ἐφ' ἄλλα ἢ ἰλιχίας ἀγαλλήποισι, pares enim sunt fratres, nisi quatenus ætas eos distinguit. Theodosius & Valens in constitutione de ordine inter Consules seruando: *Quis enim in uno eodemque genere dignitatis prior esse debuerat, nisi qui prior meruit dignitatem?* Atque hic mos antiquitus in Christianorum quoque regum ac populorum societate obtinuit, ut qui primi Christianissimum professi sunt, in conciliis ad rem Christianam pertinentibus præcedant cæteros.

D. De Albo scribendo.

L. I. C. de Conf. lib. XII.

xxii. Illud tamen addendum est; quoties societas fundamentum habet in re quam non æqualiter omnes participant, ut si in hereditate aut fundo alius dimidiam partem habeat, alius tertiam, alius quartam, tunc non tantum ordinem sumendum ex modo participationis, sed & sententias ad eum modum, id est mensura, ut loquuntur, proportionem æstimandas. quod sicut naturali æquitati conuenit, ita Romanorum

L. Maiorem partem. D. de pactis. L. Si plures. D.

Depofiri.
L. Cùm bona.
D. De rebus
auct. iud.
poffid.

manis quoque legibus probatum est.

Moral. v. 3.

XXIII. Confociatio qua multi patres familiarum in vnum populum ac ciuitatem coeunt maximum dat ius corpori in partes: quia hæc perfectiffima est societas: neque vlla est actio hominis externa, quæ non ad hanc societatem, aut per se spectet, aut ex circumstantiis spectare possit. Et hoc est quod ab Aristotele est proditum: *ἅπας νόμος ἀπαγορεύει καὶ ἀπώτατον*, leges de omnis generis rebus præcipere.

L. Filij. D. ad
Municipa-
lem.

XXIV. Solet hîc illud quæri, an ciuibus de ciuitate abscedere liceat venia non impetrata. Scimus populos esse vbi id non liceat, vt apud Moschos: nec negamus talibus pactis iniri posse societatem ciuilem, & mores vim pacti accipere. Romanis legibus, saltem posterioribus, domicilium quidem transferre licebat: sed non eo minùs qui transtulerat municipij sui muneribus obligabatur. Verùm in quos id constitutum erat, ij manebant intra fines imperij Romani: atque ea ipsa constitutio specialem spectabat vtilitatem tributariæ præstationis. At nos quid naturaliter, si nihil aliud conuenerit, obtinere debeat quærimus: nec de parte aliqua, sed de tota ciuitate siue vnus summi imperij complexu. Et sanè gregatim discedi non posse satis expeditum est ex necessitate finis, quæ ius facit in moralibus. nam id si liceat, iam ciuilem societatem subsistere non possit. De singulorum discessione alia res videtur, sicut aliud est ex flumine aquam haurire, aliud riuum diducere. *De sua cuique ciuitate stasendi facultas libera est*, ait Tryphoninus. Cicero pro Balbo laudat ius illud, *ne quis in ciuitate maneat inuitus, & fundamentum vocat libertatis, sui quemque iuris & retinendi & dimittendi esse dominum*. Tamen hîc quoque seruanda

L. in bello. D.
de capt. &
poffid.

est regula naturalis æquitatis, quam Romani in priuatis societatibus dirimendis secuti sunt, vt id non liceat si societatis intersit. Semper enim, vt rectè inquit Proculus, non id quod priuatim interest vnus ex sociis seruari solet, sed quod societati expedit. Intererit autem societatis ciuilibus non abire ciuem si magnum contractum sit æs alienum, nisi paratus sit ciuis in præsens partem suam exsoluere: item si fiducia multitudinis bellum sit susceptum, præsertim si obsidio imminet, nisi paratus sit ciuis ille alium æquè idoneum substituere qui rempublicam defendat. Extra hos casus credibile est ad liberam ciuium discessionem consentire populos, quia non minùs ex ea libertate commodi sentire aliunde possunt.

L. actione. 6.
Labeo. D. Pro
socio.

XXV. Sic in exules nullum ius ciuitati. Heraclidæ Argis eiecti ab Eurystheo per tutorem suum Iolaum, sic loquuntur apud Euripidem:

*Quo iure iam nos ad Mycenæos trahat,
Eadem agentes vrbe quos vrbe expulsi?
Nunc ergo ciues non sumus.*

Iam verò plurium populorum, siue per se, siue per capita sua confociatio fedus est, de cuius natura & effectu locus agendi erit vbi ad obligationem ex pacto erit deuentum.

XXVI. Subiectio ex consensu, aut priuata est, aut publica. Subiectio priuata ex consensu esse potest multiplex, sicut multiplicia sunt regiminum genera. Nobilissima species est arrogatio, qua quis se ita dat in familiam alterius, vt ei subsit ad eum modum quo filius qui maturæ est ætatis subest patri. Pater autem filium suum eo modo dare alteri non potest, vt ius paternum plenè in eum transeat, & ipse paterno offi-

cio exsoluatur. id enim natura non finit: sed potest filium alteri commendare, & alendum dare quasi substituendo.

Demoribus
Germ.

XXVII. Subiectionis species ignobilissima est, qua quis se dat in seruitutem perfectam, ut illi apud Germanos qui nouissimo alexæ iactu de libertate contendebant: *Victus voluntariam seruitutem adit*, ait Tacitus. Est autem seruitus perfecta quæ perpetuas operas debet, pro alimentis & aliis quæ vitæ necessitas exigit: quæ res si ita accipiat in terminis naturalibus, nihil habet in se nimix acerbitatis. nam perpetua ista obligatio compensatur perpetua illa alimentorum certitudine, quam sæpe non habent qui diurnas operas locant, unde accidit sæpe quod dixit Eubulus:

ἐπὶ δὲ τῆ ἀνδρὶ μιᾶς τοῦ πρὸ αὐτοῦ καταδρόφῃ
ἐπὶ στίοις.

*Manere apud illos voluit, mercedis carens,
Victu contentus.*

Idem Comicus alibi:

πολλοὶ φυγόντες δεσποῦμαι, ἐλθόντες
ὄντες, πάλιν ζητοῦσι τὸ αὐτὸ φάτιον.

*Qui se fugitini gesserunt pro liberis,
Multi recurrunt pristina ad præsepia.*

Sic in historiis notabat Posidonius Stoicus, multos olim fuisse qui suæ imbecillitatis conscij sponte se aliis in seruitutem darent: ὅπως πρὸ ἐκείνων τυγχάνοντες τὸ εἰς ἀνάγκη ἐπιμελείας, αὐτοὶ πάλιν ἀποδιδῶσι ἐκείνοις δι' αὐτῶν ἀφ' αὐτῶν ὑπηρετικῶν διωατοί: *Ut domini quidem ipsis prouiderent de necessarijs, ipsi verò operam vicissim quam possent præstarent.* Exemplum addunt alij in Mariandynis qui eandem ob causam seruos se fecerint Heracleotarum.

xxviii. Ius autem vitæ ac necis (de plena & interna iustitia loquor) domini in seruos non habent: nec quisquam homo hominem iure potest interficere, nisi is capital commiserit. Sed quorundam populorum legibus dominus quacunque de causa seruum interfecerit impune fert, vt vbique reges qui liberrimam habent potestatem. Hac comparatione ante nos vsus est Seneca : *Si seruo quominus in nomen meriti perueniat, necessitas obest & patiendi ultima timor, idem istud obstabit, & ei qui regem habet, & ei qui ducem, quoniam quanquam sub dispari titulo paria in illos licent.* Cùm tamen haud dubiè seruus à domino iniuriam possit accipere, vt rectè affirmat idem Seneca. sed agendi impunitas improprie ius dicitur. Quale ius & Solon parentibus in liberos concesserat, & veteres Romanorum leges.

Lib. 112. de Benef. c. 18.

Lib. 111. de Benef. c. 22.

Sexus Empiricus Pyrrhonicus. lib. 112.

xxix. De his qui ex seruis nascuntur difficilior inspectio est. Romano iure & iure gentium circa captiuos, vt dicemus alibi, vt in bestiis, ita in seruilis conditionis hominibus partus matrem sequitur, quod tamen iuri naturali non satis congruit, vbi pater aliqua ratione sufficiente cognosci potest. nam cùm in mutis animantibus patres non minùs quàm matres foetuum curam gerant, hoc ipso ostenditur foetum vtriusque esse communem. Sic ergo si lex ciuilis hac de re tacuisset, partus non minùs patrem sequeretur quàm matrem. Ponamus ergo, quò minor sit difficultas, vtrumque parentem seruitutem seruire; & videamus an naturaliter partus seruilis futurus sit conditionis. Certè si alia nulla fuerit ratio educandi partum, potuerunt parentes prolem sibi nascituram in seruitutem secum addicere; quippe cùm tali ex

causa etiam in libertate natos vendere parentibus liceat. Sed cum hoc ius naturaliter ortum ducat ex ipsa necessitate, extra eam non est ius parentibus prolem suam cuiquam addicere. quare ius dominorum in prolem servilem hoc casu nascetur ex ipsa alimentorum & eorum quæ vitæ necessaria sunt præbitione: ac proinde cum diu alendi fuerint è servis nati, antequam opera eorum domino utilis esse possit, & sequentes operæ sui temporis alimentis respondeant; effugere ita natis servitutem non licebit, nisi pro alimentis quantum satis est reddant. Certè si immanis sit domini sævitia, servos illos etiam qui ipsi se in servitutem dederunt, fuga consulere sibi posse probabilis sententia est. Nam quod Apostoli & antiqui canones servis edicunt ne se dominis subtrahant, generale est, & eorum errori oppositum qui omnem subiectionem, tam priuatam quàm publicam reiiciebant, ut pugnantem cum Christiana libertate.

Leff. lib. v.
c. 5. dub. 5.

1. Cor. VII. 21.
Gal. VI. 5.
Coloss. III. 22.
Tit. II. 9.
1. Pet. II. 16.
c. si quis servum. 17. q. 4.

xxx. Præter perfectam servitutem de qua iam egimus, sunt & imperfectæ, ut quæ aut in diem sint, aut sub conditione, aut ad res certas. Talis est libertorum, statuliberorum, nexorum, addictorum, ascriptorum glebæ, septem annorum servitus apud Hebræos, & altera annorum quinquaginta: Penehtarum apud Thessalos: eorum quos manus mortuas vocant, ac postremò mercenariorum: quæ discrimina aut à legibus aut à pactioibus pendent. Imperfecta servitus naturaliter etiam esse videtur eius qui altero parente liberæ, altero servilis conditionis sit natus, ob eam quam supra diximus causam.

xxxi. Publica subiectio est qua se populus homini alicui, aut pluribus hominibus, aut etiam populo al-

teri in ditionem dat. Formulam talis subiectionis in exemplo Capuæ supra adduximus. Similis est illa populi Collatini. *Deditisne vos populum Collatinum, urbem, agros, aquam, terminos, delubra, ætensilia, diuina humanaque omnia in meam populique Romani ditionem? Dedimus. Et ego recipio.* Quò alludens Plautus Amphitruone ait:

Deduntq; se, diuina humanaque omnia, urbem, & liberos

In ditionem atque in arbitratum cuncti Thebano populo.

Sed hæc perfecta subiectio est: sunt & aliæ minùs perfectæ, aut habendi modo, aut quoad imperandi plenitudinem, quarum gradus peti possunt ex his quæ supra à nobis dissertata sunt. Lib. I. c. 5.

xxxii. Ex delicto subiectio etiam non accedente consensu nascitur, quoties qui meruit libertatem amittere, ab eo cui pœnæ exigendæ ius est in potestatem vi redigitur. Cui autem ius sit pœnæ exigendæ videbimus infra. Possunt autem hunc in modum subijci non singuli tantùm priuata subiectione: vt Romæ qui ad dilectum non respondebant, & incensi: postea & femina, quæ se seruo alieno iunxissent: sed & populi publica ex publico delicto. Hoc interest quòd populi seruitus per se perpetua est, quia successio partium non impedit quo minùs vnus sit populus. At singulorum seruitus pœnalis personas non egreditur; quia noxa caput sequitur. Vtraque autem seruitus tam priuata quàm publica pœnalis esse potest, aut perfecta aut imperfecta pro modo meriti & inflictæ pœnæ. De seruitute verò tam priuata quàm publica quæ ex iure gentium oritur voluntario, infra dicendi erit locus ubi ad effectus belli erit ventum. Cic. pro Cœcin.

CAP. VI.

De acquisitione derivatiua factō hominis, vbi de alienatione imperij, & rerum imperij.

- I. *Vt alienatio fiat quid requiratur in dante:*
- II. *Quid in accipiente.*
- III. *Imperia alienari posse interdum à rege, interdum à populo.*
- IV. *Imperium in partem populi alienari parte inuita à populo non posse:*
- V. *Nec ipsam partem in se imperium posse alienare, nisi in summa necessitate:*
- VI. *Causa diuersitatis.*
- VII. *Imperium in locum posse alienari.*
- VIII. *Reijcitur sententia statuens ob utilitatem aut necessitatem recedē à rege imperij partes alienari.*
- IX. *Infendationem & oppignorationem sub alienatione contineri.*
- X. *Etiā ad alienandas iurisdictiones minores requiri populi consensum, aut specialem, aut per consuetudinem.*
- XI. *Patrimonium populi à regibus alienari non posse.*
- XII. *Distinguendas res quæ in fructu sunt patrimonij à rebus patrimonij.*
- XIII. *Partes patrimonij oppignorari à regibus quatenus possint, & cur?*
- XIV. *Testamentum alienationis esse speciem & iuris naturalis.*

ACQUISITIONE derivatiuâ nostrum fit aliq̄uid factō hominis aut legis. Homines rerum domini, vt dominium, aut totum, aut ex parte transferre possint, iuris est naturalis post introductum dominium: inest enim hoc in ipsâ dominij, pleni scilicet, naturâ. Duo tantum notanda sunt, alterum in dante, alterum in eo

in eo cui datur. In dante, non sufficere actum internum voluntatis, sed simul requiri, aut verba, aut alia signa externa: quia actus internus, ut alibi diximus, non est congruens naturæ societatis humanæ.

Soto lib. xv.
q. 5. art. 1.

Ut verò traditio etiam requiratur, ex lege est civili. quæ quia à multis gentibus recepta est, ius gentium improprie dicitur. Sic alicubi vsurpatum videmus, ut professio apud populum, aut magistratum, & relatio in acta requiratur; quæ omnia ex iure esse civili certissimum est. Actus autem voluntatis quæ signo exprimitur, intelligi debet voluntatis rationalis.

Less. l. 1. c. 3.
dub. 3.

II. Vicissim in eo cui res datur, seposita lege civili, requiritur naturaliter voluntas accipiendi, cum suo signo. quæ voluntas ordinariè sequitur dationem, sed potest & præcedere, putà si quis quid dari, aut concedi sibi petierat. censetur enim durare voluntas nisi mutatio appareat. Cætera quæ tum ad iuris concessionem, tum ad acceptionem requiruntur, & quomodo fieri vtrumque possit, infra in capite de promissis tractabimus. nam in hoc alienandi & promittendi par est ratio, iure quidem naturali.

III. Sicut autem res aliæ, ita & imperia alienari possunt ab eo cuius in dominio verè sunt; id est, ut supra ostendimus, à rege, si imperium in patrimonio habeat: alioquin à populo, sed accedente regis consensu; quia is quoque ius aliquod habet, quale vsufructuarius, quod inuito auferri non debet. Et hæc quidem procedunt de toto imperio summo.

IV. In partis alienatione aliud insuper requiritur, ut etiam pars de qua alienanda agitur consentiat. Nam qui in ciuitatem coeunt, societatem quandam contrahunt perpetuam & immortalem, ratione par-

tium quæ integrantes dicuntur : unde sequitur has partes non ita esse sub suo corpore , ut sunt partes corporis naturalis, quæ sine corporis vita vivere non possunt, & ideo in usum corporis rectè abscinduntur. Hoc enim corpus de quo agimus alterius est generis, voluntate contractum scilicet, ac propterea ius eius in partes ex primæua voluntate metiendum est, quæ minimè credi debet talis fuisse, ut ius esset corpori partes & abscindere à se , & alij in ditionem dare.

v. Sic vicissim parti ius non est à corpore recedere, nisi euidenter se aliter seruare non possit : nam, ut suprà diximus, in omnibus ijs quæ humani sunt instituti, excepta videtur necessitas summa quæ rem reducit ad merum ius naturæ. Augustinus de Ciuit. Dei, lib. xviii. *In omnibus ferè gentibus vox est quodammodo naturæ, ut subiugari hostibus malis victoribus quàm bellicè omnifaria vastatione deleri.*

v.1. Atque hinc satis intelligi potest, cur hac in re maius sit ius partis ad se tuendam quàm corporis in partem : quia pars venit iure quod ante societatem initam habuit, corpus non item. Nec dicat mihi aliquis, imperium esse in corpore tanquam in subiecto, ac proinde alienari ab eo posse ut dominium. Est enim in corpore, ut subiecto adæquato, non diuisibiliter in plura corpora, sicut anima est in corporibus perfectis. Necessitas autem quæ ad ius naturæ rem reducit, hîc locum habere non potest ; quia in eo iure naturæ usus quidem comprehendebatur, ut usus, detentio, quæ sunt naturalia, at non alienandi ius, quod factio humano introductum est, atque ideo inde mensuram accipit.

VII. At imperium in locum, id est pars territorij, putà non habitata aut deserta, quò minùs à populo libero alienari possit, aut etiam à rege, accedente populi consensu, quid obftet non video. nam populi pars quia liberam habet voluntatem, ius quoque habet contradicendi: at territorium, & totum, & eius partes sunt communia populi pro indiuiso, ac proinde sub arbitrio populi. At imperium in populi partem, si alienare populo non licet, vt iam diximus, multo minùs regi imperium etsi plenum habenti, attamen non plenè, vt suprà distinximus.

VIII. Quare subscribere non possumus Iuriconsultis, qui ad regulam de non alienandis imperij partibus adiiciunt exceptiones duas, de publicà utilitate, & de necessitate: nisi hoc sensu, vt vbi eadem est utilitas communis, & corporis, & partis, facilè ex silentio etiam non longi temporis, consensus & populi & partis interuenisse videatur, faciliùs verò si etiam necessitas appareat. At vbi manifesta est in contrarium voluntas, aut corporis, aut partis, nihil actum debet intelligi, nisi, vt diximus, vbi pars à corpore coacta est abscedere.

Belluga in pr. spec. in rub. 8. p. 3. & 4. Roch. de Curte de Consuetud. q. 5. col. 6. tom. 1. & alij allegati à Vasq. l. 1. c. 69.

IX. Sub alienatione meritò comprehenditur & infeudatio, sub onere commissi ex feloniâ aut deficiente familiâ. Nam & hæc est conditionalis alienatio. Quare videmus à pluribus populis irritas habitas vt alienationes, ita infeudationes regnorum, quas populis inconsultis reges fecerant. Populum autem consensisse intelligimus, siue totus coijt; quod olim apud Germanos & Gallos fieri solebat; siue per legatos partium intregrantium mandatu sufficiente instructos. Nam facimus & quod per alium facimus.

Smith. de rep. Ang. c. 9. Buch. in Baciolo. Fross. l. 1. c. 244. & 246. Monstrel. in hist. c. 22. 5. Guic. lib. 2. v. 1.

Sed nec pignori dari pars imperij poterit, nisi consensu simili: non ea tantum ex causa, quod ex pignoris datione sequi alienatio soleat, sed quod & rex teneatur populo ad exercendum per se summum imperium, & populus partibus suis, ad conseruandum hoc exercitium in sua integritate, cuius rei gratia in societatem ciuilem coitum est.

x. Minores vero functiones ciuiles quo minus populus etiam iure hereditario possit concedere nihil obstat, cum ea corporis summique imperij integritatem nihil imminuant. Inconsulto vero populo rex id non potest, si maneamus intra terminos naturales: quia iuris temporarij, quale est regum electorum, aut lege succedentium ad imperium, effectus nisi pariter temporarij esse non possunt. Potuit tamen populi, ut expressus consensus, ita tacitus consuetudine introductus, qualem nunc passim vigere cernimus, id ius regibus tribuere.

Crauet. conf.
894. n. 2.
Zoannet. de
Rom. Imp.
n. 162.

x. i. Patrimonium quoque populi, cuius fructus destinati sunt ad sustentanda reipublicæ, aut regie dignitatis onera, à regibus alienari, nec in totum, nec in partem potest. Nam & in hoc ius maius fructuario non habent. Nec admitto exceptionem, si res modicum valeat, quia quod meum non est, eius nec exiguam partem alienare mihi ius est: sed in rebus modicis quam in magnis consensus populi ex scientia & ex silentio facilius præsumitur. Quo sensu & ad res patrimonij publici aptari possunt quæ de necessitate & utilitate publicâ, in alienandis imperij partibus, supra diximus, tantoque magis quia momenti minoris res hinc vertitur. Est enim patrimonium imperij causa constitutum.

Albericus in
c. intellectus.
de iureiur.
Bart. in l. pro-
hibens. §.
Planè. D.
quod vi.
Corset. in
tract. de ex-
cel. regis. q. 4.
Loazes all. à
Vasq. c. 5.
Natta conf.
367. Bonifac.
Rug. conf. 49.
n. 43.

XII. Sed in eo falluntur multi, quòd res quæ in fructu sunt patrimonij, cum rebus patrimonij confundant. Sic ius alluionum in patrimonio esse solent, ipsæ res quas fecit alluio in fructu: ius vectigalia exigendi in patrimonio, pecunia ex vectigalibus procedens in fructu: ius confiscandi in patrimonio, fundi confiscati in fructu.

XIII. Partes autem patrimonij pignori opponi ex causa possunt à regibus qui plenum habent imperium, id est, qui ius habent ex causa tributa noua indicendi. Nam sicut populus tributa ex causa indicta soluere tenetur, ita & rem ex causa pignori oppositam luere. Luitio enim ista tributi quædam est species. Est autem populi patrimonium regi pro debitis populi pignoris iure obligatum. Potest autem pignori dari etiam res mihi pignorata. Quæ autem dicta sunt à nobis hæctenus, ita locum habent nisi lex imperio addita, aut regis, aut populi potestatem magis, aut auxerit, aut contraxerit.

L. Grege. §.
cùm pignori.
D. de pignor.

XIV. Illud quoque sciendum est, cum de alienatione agimus, sub eo genere nobis etiam testamentum comprehendi. Quanquam enim testamentum, ut actus alij, formam certam accipere possit à iure ciuili, ipsa tamen eius substantia cognata est dominio, & eo dato iuris naturalis. Possum enim rem meam alienare non purè modò, sed & sub conditione; nec tantùm irreuocabiliter, sed & reuocabiliter, atque etiam retentâ interim possessione & plenissimo fruendi iure. Alienatio autem in mortis euentum, ante eam reuocabilis, retento interim iure possidendi ac fruendi, est testamentum. Quòd verò alicubi externis testamentum facere non conceditur,

id non est ex iure gentium, sed ex iure proprio illius civitatis, & ni fallor, ab illa veniens ætate qua externi quasi pro hostibus habebantur: itaque apud moratiores populos meritò exolevit.

C A P. VII.

De acquisitione derivatiua quæ fit per legem, vbi de successione ab intestato.

- I. *Leges civiles quasdam iniustas esse, ac proinde dominium non transferre, ut que naufragorum bona fisco ad dicunt.*
- II. *Lege natura rem acquiri ei qui alienum accepit ad debiti sui consecutionem: quod quando locum habeat.*
- III. *Origo successione ab intestato quomodo à natura.*
- IV. *An aliquid de bonis parentum liberis debeatur iure natura per distinctionem explicatur.*
- V. *In successione liberos defuncti parentibus præferri, & cur.*
- VI. *Origo vicaria successione, qua representatio dicitur.*
- VII. *De abdicatione & exheredatione.*
- VIII. *De iure liberorum naturalium.*
- IX. *Liberis deficientibus, vbi nec testamentum nec lex certa existant, bona auita deferenda his à quibus venerunt, aut eorum liberis.*
- X. *Bona non ita quæ sita proximis.*
- XI. *Legum circa successiones diuersitas.*
- XII. *In regnis patrimonialibus qualis sit successio.*
- XIII. *Si ea regna sint indiuidua, præferri maximum natu.*
- XIV. *Règnum ex populi consensu hereditarium in dubio indiuiduum esse.*
- XV. *Non durare ultra posteros primi regis.*
- XVI. *Non pertinere ad liberos naturales tantum.*
- XVII. *In eo mares præferri feminis in eodem gradu.*
- XVIII. *Inter mares præferri natu maximum.*
- XIX. *An tate regnum pars sit hereditatis.*

- XX. *Præsumitur in regno talem successionem institutam qualis in alijs rebus in usu erat tempore regni inchoati: siue regnum fuerit allodiale:*
- XXI. *Sine feudale.*
- XXII. *Successio linealis cognatica qua fit, & qualis in ea transmissio iuris.*
- XXIII. *Successio linealis agnatica qualis.*
- XXIV. *Successio qua semper respicitur proximitas ad primum regem.*
- XXV. *An exheredari possit filius ne in regnum succedat.*
- XXVI. *An abdicare quis regnum possit pro se & pro liberis.*
- XXVII. *Iudicium propriè dictum de successione, nec regis esse, nec populi.*
- XXVIII. *Filium qui ante patris regnum natus est post nato præferendum:*
- XXIX. *Nisi alia lege delatum regnum appareat.*
- XXX. *An nepos ex filio priore filio posteriori præferatur, per distinctionem explicatur.*
- XXXI. *Item an minor frater superstes regis maioris fratris filio præferendus sit.*
- XXXII. *An fratris filius regis patruo præferatur.*
- XXXIII. *An nepos ex filio præferatur filia regis.*
- XXXIV. *An minor nepos ex filio nepoti maiori ex filia.*
- XXXV. *An neptis ex maiore filio præferatur filio minori.*
- XXXVI. *An filius sororis præferendus filia fratris.*
- XXXVII. *An filia fratris maioris fratri minori.*

LEGE quæ fit acquisitio deriuatiua, siue alienatio, fit aut lege naturæ, aut lege gentium voluntariâ, aut lege ciuili. De lege ciuili non agimus, id enim infinitum foret, & præcipuè de bellis controuersia ex lege ciuili non definiuntur. Tantùm notandum est leges quasdam ciuiles esse planè iniustas, vt quæ bona naufragorum fisco addicunt. Nulla enim causa præcedente probabili dominium alicui suum auferre.

Auth. naufragia. C. de furtis.

nera iniuria est. Bene Euripides Helena.

ναυαγῶς ἦκα ξένος, ἀσέλγητον γῆρας.

Sum naufragus, spoliare quod genus est nefas.

L. 1. C. de naufr. lib. XII.

Quod enim ius habet fiscus (verba sunt Constantini) in aliena calamitate ut in re tam luctuosa compendium sectetur?

11. Lege naturæ, quæ ex ipsa dominij natura ac vi sequitur, dupliciter fit alienatio, expletione iuris & successione. Expletione iuris fit alienatio, quoties id quod meum nondum est, sed mihi dari debet, aut loco rei meæ, aut mihi debitæ, cum eam ipsam consequi non possum, aliud tantundem valens accipio ab eo qui rem meam detinet, vel mihi debet. Nam iustitia expletrix quoties ad idem non potest pertingere, fertur ad tantundem, quod est morali æstimatione idem. Dominium autem hoc modo transferri probatur à fine, quæ in moralibus optima est probatio. Neque enim iuris mei explementum consequi poterò, nisi dominus fiam. Frustra enim erit rei detentio, si ea uti pro arbitrio non possum. Legibus quidem ciuilibus scimus vetitum esse sibi ius dicere; ad eò quidem ut vis dicatur, si quis quod sibi debitum est, manu reposit, & multis in locis ius crediti amittat qui id fecerit. Imò etiam si lex ciuilis hoc non directe prohiberet, ex ipsa tamen iudiciorum institutione sequeretur hoc esse illicitum. Locum ergo habebit quod diximus vbi iudicia continue cessant; quod quomodo contingat explicauimus supra: vbi verò momentanea est cessatio, licita quidem erit acceptio rei, putà si alioqui nunquam tuum recuperare possis, aufugiente fortè debitore. Sed dominium à iudicis additione erit expectandum, quod fieri solet in repressaliis, de quibus infra erit

agendi

Sylu. in verbo Bellum, p. 2. qu. 13.

L. Si ex stipulatione. D. de acq. poss. l. 2. hac actione. D. vi bon. rap. l. Extat. D. quod metus. l. creditor. l. fin. D. ad l. Iul. de vi priu. Thom. 2. 2. 66. art. 50.

L. Generali. C. de Decur. l. si quis curialis. C. de ep. & cler. DD. in l. Quintus Mutius, alias. l. quamuis alienum. in fin. D. ad l. Aquil. Barr. in tr. repress q 59.

agendi locus. Quòd si ius quidem certum sit, sed simul moraliter certum per iudicem iuris explemen- tum obtineri non posse, putà quia deficiat probatio; in hac etiam circumstantiâ, cessare legem de iudiciis, & ad ius rediri pristinum verior sententia est.

III. Successio ab intestato quæ dicitur, posito do- Soto de Inst. q. 3. art. 2. Caict. d. q. 66. minio, remota omni lege ciuili, ex coniectura vo- luntatis, naturalem habet originem. Nam quia do- minij ea vis erat, vt domini voluntate transferri in alium posset, etiam mortis causa ac retenta possessio- ne, vt suprâ diximus, si quis voluntatis suæ nullam edidisset testationem, cum tamen credibile non esset eius eum mentis fuisse, vt post mortem suam bona occupanti cederent, sequebatur vt eius esse bo- na intelligerentur, cuius ea esse voluisse defunctum maximè erat probabile. *Defunctorum voluntatem in-* Lib. IV. ep. 10. *tellexisse*, inquit Plinius iunior, *pro iure est*. Creditur autem in dubio id quisque voluisse quod æquissi- mum atque honestissimum est. In hoc autem genere prima est causa eius quod debetur, proxima eius quod etsi non debetur, officio congruit.

IV. Disputant Iurisconsulti an alimenta à paren- Franc. Piscin. de stat. exc. fem. n. 133. Mench. in auth. nonissi- ma. C. de in- off. test. n. 296. Tell. Fernan- des in l. 10. Tauri. n. q. 4. tibus liberis debeantur. Nam quidam sentiunt esse quidem naturali rationi satis consentaneum, vt à pa- rentibus alantur liberi, debitum tamen non esse. Nos omnino distinguendum arbitramur in voce de- biti, quod strictè interdum sumitur pro ea obliga- tione, quam inducit ius expletorium; interdum laxius, vt significet id quod nisi inhonestè omitti non po- test, etiam si honestas illa non ex iustitiâ expletrice, sed ex alio fonte proficiscatur. Hoc sensu debitum dixit Valerius: *Parentes nos alendo*, inquit, *nepotum*

nutriendorum debito alligantur. Qui dat formam dat que ad formam sunt necessaria, dictum est Aristotelis: quare qui causa est ut homo existat, is quantum in se est, & quantum necesse est prospicere ei debet, de his que ad vitam humanam, id est naturalem ac socialem, nam ad eam natus est homo, sunt necessaria. Ea de causa, instinctu scilicet naturali, cætera quoque animantia proli suæ quantum necesse est alimenta suppeditant. Vnde Apollonius quod ab Euripide erat dictum:

ἅπανσι δὲ ἀνθρώποισι ἢ ψυχῇ τέτρα.

Cunctis hominibus liberi visa altera.

ita emendabat:

ἅπανσι δὲ ζώοισι ἢ ψυχῇ τέτρα.

Animantibus quasi visa sunt parius sui.

Hinc Iurisperiti veteres liberorum educationem ad ius naturale referunt, id est ad illud quod cum instinctus naturæ aliis quoque animantibus commendat, nobis ipsa præscribit ratio. *Naturalis stimulus*, ut Iustinianus loquitur, id est, *σοφὴν*, parentes ad liberorum educationem hortatur. Idem ahibi: *Filium vel filiam alere patri necesse est propter ipsam naturam.* Diodorus Siculus: *ἀγαθὴ γὰρ ἡ φύσις διδάσκαλος ἅπανσι τοῖς ζώοις ἐστὶ τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἔμμενον ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ζώων, ἵνα ἡ φύσις οὐκ ἐπινοῦν φιλῶς τοῖς ἀγαθοῖς. Εἰς αὐτοῖς ἀνομοῦν ἀγαθῶν κέρλον.* Optima quippe magistra natura est cunctis animantibus non tantum ad sui, sed & ad proli suæ conservationem, ut cognata hac caritate continua successio ad æternitatis circulum perveniat. Et quia naturale est hoc debitum, ideo etiam vulgò quaesitos alere mater debet. Et quanquam ex damnato legibus concubitu natis nihil relinqui leges Romanæ volebant, ca-

Inst. de iure.
nat. in pr. l.
Ius naturale.
D. de iust. &
iure.

L. vn. §. taceat.
at. vers. filiat.
C. de rei vx.
act. l. vlt. C.
de bon. qua
lib. §. ipsam.

L. Siquis. §.
Ergo. D. de
agn. liberis.

nones Christianæ pietatis hunc rigorem correxerunt, qui docent qualibuscumque liberis id rectè relinqui quod ad alimenta necessarium est. Nec aliter capiendum quod dici solet, legitimam humanis legibus tolli non posse, quatenus scilicet in legitima inveniuntur alimenta necessaria. Nam quod suprà est, tolli potest non repugnante natura. Alii autem debent non tantùm liberi primi gradus, sed & secundi, si ita res ferat, & vltioris : quod ostendit Iustinianus cùm non filios tantùm, sed & qui deinceps sunt, alendos propter ipsam naturam pronuntiat: quod ad eos etiam producit qui per mulieres ex nobis veniunt, si aliunde ali non possunt.

C. Cùm haberet de eò qui dux. quã polk. aduſt.

v. Debentur quidem & parentibus alimenta: quod non legibus tantùm proditum est, sed & vulgari proverbio ἀντιπελαργαῖν. adeò quidem vt laudetur Solon, quòd qui id non facerent eos notarit infamia. Sed non hoc æquè est ordinarium atque illud quod de liberis diximus; nam liberi cùm nascuntur nihil secum afferunt vnde viuant: adde quòd viuendum diutius habent quàm parentes: atque ideo sicut honor & obsequium parentibus debetur, non liberis, ita educatio liberis magis quàm parentibus: quo sensu accipio illud Luciani: καὶ τοὶ γὰρ ἡ φύσις τοῖς πατέρας πρὸς τοὺς υἱοὺς μάλλον ἢ τοῖς πατέρας πρὸς τοὺς υἱοὺς ἐπιπέσει φιλεῖν. *Magis natura iubet à parentibus liberos, quàm à liberis parentes diligere.* Et illud Aristotelis: μᾶλλον οὐνοεικίωται τὸ ἀφ' ἑαυτοῦ γινόμενον, ἢ τὸ ἀπὸ γονέων τῶν παιδῶν. τὸ γὰρ ἔξ αὐτοῦ οἰκίον τῶν ἀφ' ἑ. *Magis afficitur causa gignens erga genitum, quàm genitum erga gignentem. Nam quod ex aliqua ortum est, id ei quasi proprium est.* Hinc fit vt etiam citra auxilium legis ciuilibus, prima bonorum successio

§. Ipsum. t. vlt. C. de iur. qua lib. l. Si quis §. sed vtrum, & §. Item Diuus Pius. l. non quemadmodum. D. de ag. lib. Diog. Laert. in Solon.

Nic. viii.

liberis deferatur; quia creduntur parentes illis, ut corporis sui partibus, non tantum de necessariis, sed & de his quæ ad vitam suavis honestiusque transigendam pertinent quam vberimè voluisse prospectum, ab eo maximè tempore quo ipsi rebus suis frui

L. Cum ratio.
D. de bon.
damn.

non possent. *Ratio naturalis*, inquit Paulus Iuriconsultus, *quasi lex quadam tacita liberis parentum hereditatem addicit, velut ad debitam successionem eos vocando.* Papinianus verò; *Non sic parentibus liberorum, ut liberis parentum debetur hereditas. Parentes ad bona liberorum ratio miserationis admittit: liberos natura simul, & parentium commune votum*; id est, liberos hereditas sequitur partim quidem ob præcisum debitum naturale, partim ex coniectura naturali qua parentes creduntur id velle, ut liberis quam optimè prospectum sit. Huc spectat illud Apostoli Pauli: *ὃ δὲ οὐκ ἐστὶν τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσι ἠσπασείζειν, ἀλλ' οἱ γονεῖς τοῖς τέκνοις.* *Non enim liberi parentibus, sed parentes liberis rem congerere & seruare debent.*

IV. Cor. XII.
14.

VI. Quia verò & hoc ordinariū est, ut pater materque liberis suis prospiciant, ideo dum illi exstant aui auiaque ad alimenta danda teneri non intelliguntur: vbi illi eorumve alter defecerit, æquum est ut aui auiaque, pro moreuo filio filiaque curam suscipiant nepotum ac neptium: quod & in parentibus longius remotis pari ratione procedit. Atque

L. Si qua po-
na. D. de iis
qui s. v. alior.
f.

L. 2. §. Nec
totum. D. de
exc. tut.

Novel. ut fra-
trum filij, in

pr.

Legatione ad
Caicum.

hinc ortum traxit ius illud, ut nepos filij loco succedat, quemadmodum Ulpianus loquitur. Id Modestinus dixit: *τὸν τῆ πατρὸς ἀποθανόντος τόπον πληροῦν*, Iustinianus, *τῆ πατρῶν ὑποσιέναι τὰξιν.* Philo Iudæus: *ἡγενοὶ δὲ πατέρων ἀποθανόντων εἰ ἡὲν ἔξῃ τῶν πατέρων κληρονομήσονται.* *Nepotes parentibus mortuis apud anos filiorum*

obtinere locum. Vicariam hanc successionem quæ per stirpes fit, repræsentationem vocare amant recentiores Iurisperiti; quam valuisse etiam apud Hebræos, diuisio agrorum terræ Iacobi filiis promissæ, aperte satis ostendit.

VII. Quæ autem diximus hæctenus de coniectura voluntatis, ita locum habent, nisi in diuersum indicia suppetant. In hoc indiciorum genere primum habet locum abdicatio quæ Græcis, tum exhereditatio quæ Romanis fuit vsitata. Ita tamen vt ei qui mortem peccatis suis meritus non est, alimenta necessariò debeantur ob eam quam supra attulimus rationem.

VIII. Sed & illa regulæ exceptio addenda est, si non satis constet hunc illo esse genitum. Verum est de factis nullam esse certam perceptionem: sed ea quæ solent in hominum conspectu fieri sui generis certitudinem habent ex testimonio: quo sensu mater certa esse dicitur, quia inueniuntur qui quæve partui & educationi adfuerint: at de patre huius gradus certitudo haberi non potest, quod Homerus indicat dicens:

ὅ γὰρ πῶς τις εἶναι γένος αὐτὸς ἀέγνω.

Generis nemo sibi conscius ipse est.

Et cum sequutus Menander:

αὐτὸς γὰρ ὁσέτις οἶδε πῶς ἐγένετο.

Nemo ipse nouit quo sit exortus satum.

Qui & alibi:

ἔστιν ἡ μήτηρ φιλότεκνος μᾶλλον πατέρης,

ἢ μή γὰρ αὐτῆς οἶδεν υἱόν, ὃ δὲ οἶεταί.

Mater tenerius liberos adamat patre:

Quia mater esse scis suos, pater ausumat.

Ideo ratio aliqua reperienda fuit qua probabiliter

constaret quis esset partus cuiusque pater. Ea ratio est coniugium sumtum in terminis naturalibus, id est consociatio qua fœmina sub maris custodia constituitur. Sed etsi alio quouis modo constet quis fuerit pater, aut pater id pro explorato habuerit, naturaliter is partus non minùs quàm alius quiuis succedet. Quidni, cùm etiam extraneus palam pro filio habitus, quem adoptatum vocant, succedat ex coniectura voluntatis? Naturales verò etiam, post lege introductum eorum discrimen à legitimis;

(ἢ γυναικὶ ὅτι ἄλλοι ὄντες ἐδέξαι

νόμῳ ποιεῖσιν.

Notha parte nulla soboles legisima minor;

Sed lege premittur:

vt dixit Euripides) possunt tamen adoptari, nisi lex obstet. Atque id olim permittebat lex Romana Athanasij, sed postea in iusti matrimonij fauorem difficilior quædam ratio eos legitimis æquandi reperta est per curiæ oblationem, aut subsequens matrimonium. Exemplum veteris adoptionis naturalium est in Iacobi filiis, qui adæquati à patre sunt liberarum mulierum filiis, & æquis partibus hereditatem creuerunt. Contrà euenire potest, non ex lege tantùm, sed & ex pactione, vt qui ex coniugio nati sunt, alimenta sola habeant, aut certè excludantur à præcipuâ hereditate. Coniugium tali pacto initum, etiam cum libera fœminâ concubinatum Hebræi vocant, quæle erat Abrahami cum Cethura, cuius liberi perinde, vt Ismael ancillæ Agaris filius, dona, id est legata quædam acceperunt; hereditatem autem non creuerunt. Tale est matrimonium ad morgengabicam quod dicitur: à quo non longè abeunt secundæ nuptiæ

L. Iubemus.
C. de natural.
lib.

Gen. xxv. 6.

apud Brabantos; nam rerum soli quæ existabant cum matrimonio prius solueretur, proprietas acquiritur prioribus liberis.

IX. Vbi defunt liberi, quibus naturaliter deferatur successio, minùs expeditum est, nec vlla in parte magis variant leges. Tota tamen varietas ad duos maximè fontes referri potest; quorum alter respicit proximitatem gradus, alter bona redire vult vnde venerant; quod dici solet, Paterna paternis, materna maternis. Nobis omnino distinguendum videtur inter bona paterna auitaque, vt dici solebat in formula qua prodigo bonis interdicebatur, & inter nouiter quæsitæ, vt in illis locum habeat Platonis illud: ἐγὼ οὖν νόμος ἔστιν ὅτι ἡ ὑμῶν αὐτῶν εἰς τὴν γῆν, ὅτε ἔσονται τῶν τῶν, ἐξ ὑμῶν αὐτῶν ὅτι τῶν ἡμῶν, ὅτε ἐμπαροῦσθε καὶ τῶν ἐπειτα ἐμπαροῦσθε. *Ego legum conditor neque vos vestri iuris esse scisco, neque patrimonium vestrum, sed totius vestri generis, tum quod fuit, tum quod futurum est.* Qua de causa Plato κατὰ τὴν πατρῶν saluum esse vult generi, vnde venit. Quod non ita accipi velim, quasi naturaliter de bonis paternis, auitisque testari non liceat (sæpe enim indigentia amici alicuius efficit, vt id non laudabile modò sit, sed etiam necessarium) sed vt appareat quæ in dubio credenda sit fuisse voluntas intestati. Concedimus enim plenum dominium esse penes eum de cuius voluntate agimus. Sed cum post mortem dominium hoc retinere non possit, & omnino pro certo haberi debeat, noluisse eum perdere beneficij materiam, videndum est quis sit in beneficiis ordo maxime naturalis. Bene Aristoteles: ἀεργάτη αὐταποδοτέον χάριν μάλλον ἢ ἐταίρῳ δοτέον. *Potius est gratiam referri ei qui benefecit, quàm amico conferre beneficium.* Et

Cicero: *Nullum officium referenda gratia magis necessarium est. Item: Cum duo genera liberalitatis sint, unum dandi beneficij, alterum reddendi, demus necne, in nostra potestate est; non reddere bono viro non licet, si modò id facere possit sine iniuriâ.* Ambrosius: *Pulchrum est propensioem haberi eius rationem qui tibi, aut beneficium aliquod, aut munus contulit. Et mox: Quid enim tam contra officium, quàm non reddere quod acceperis? Gratia autem refertur, aut viventibus, aut defunctis. Defunctis refertur gratia in eorum liberis, qui naturaliter pars sunt parentum, & quibus si viverent parentes maximè vellent beneficii. Et hanc æquitatem sequuti sunt Iustiniani iuris conditores æquitatis studiosissimi in quæstione inter fratres plenos, & consanguineos, & vterinos, & aliis quibusdam.* Aristoteles, ἀδελφοὶ ἀλλήλους φιλοῦσιν τὰ ἐκ τῆς αὐτῆς πεφυκίαι· ἢ γὰρ πρὸς ἐκεῖνα ταυτότης ἀλλήλους ταυτοποιῶν. *Fratres se invicem diligunt quatenus ex iisdem nati sunt; nam ortus communis ipsos quasi eosdem facit. Quòd si non reperiatur is à quo proximè bona venerunt eiusve liberi, restat vt gratia referatur his quibus minùs quidem, sed tamen post illum proximè debentur, id est parenti superioris gradus, eiusque liberis, præsertim cum eo modo maneat intra proximos, & eius de cuius hereditate agitur, & eius à quo proximè bona venerunt. Idem ille Aristoteles: αἰεὶ μοι ὅ καὶ οἱ λοιποὶ συγγενεῖς ἐκ πύτων σωματικῶν τὰ γὰρ ἀπὸ τῆς αὐτῆς εἰς ἀχρονται δὲ οἱ μὲν οἰκισιότεροι, οἱ δὲ ἀλλοτριώτεροι. Patruelles verò & ceteri cognati coniunguntur per parentes, quatenus ex iisdem ortum habent: ita ut alij coniunctiores sint, alij minùs coniuncti pro ortus ratione.*

x. At in bonis nouiter quæsitis quæ πρῶτα τῆ κληρονομίας

Off. i. c. 31.

L. Quod satis.
C. de bon.
quæ lib. l. de
emancipatis.
§. Cum enim.
c. de legit.
her. l. Sancimus.
C. com.
de success.
Nouel. de
conf. & vter.
frat.

καὶ ἔγωγ Platonī, cūm cesset gratiæ referendæ officium; superest vt ei deferatur successio qui defuncto carissimus fuisse creditur. Is autem est qui gradu cognationis proximè defunctum attingit. *Optimè*, inquit ^{Off. 1.} Cicero, *societas hominum coniunctioque seruabitur, si vt quisque erit coniunctissimus, ita in eum benignitatis plurimum conferatur.* Qui & alibi post liberos ponit beneconuenientes propinquos, vt & Tacitus: *Liberos cuique ac propinquos suos natura carissimos esse voluit.* Idem Cicero alibi de cognatis agens: *Necessaria presidia vita debentur his maximè,* Debentur scilicet non ex iure expletorio, sed καὶ ἀξίως: Et alibi cūm de affectione erga propinquos egisset: *Ex hac animorum affectione, subdit, testamenta commendationesque morientium nata sunt.* Am- ^{De Off. 1. c. 30.} brosius quòque: *Est etiam illa probanda liberalitas, vt proximis seminis tui non despicias.* Successio autem ab intestato de qua agimus, nihil aliud est quàm tacitum testamentum ex voluntatis coniecturâ. Quod de bonis nouiter quæsitis diximus ea naturaliter proximis deferri, idem locum habebit in bonis paternis auitisque, si nec ipsi à quibus venerunt, nec eorum liberi extent, ita vt gratiæ relatio locum non inueniat.

x i. Hæc verò quæ diximus quamquam naturali coniecturæ maximè sunt consentanea, non sunt tamen iure naturæ necessaria; ac proinde ex diuersis causis voluntatem humanam mouentibus, variari solent pactis, legibus, moribus: qui subitionem in locum in nonnullis gradibus admittunt, in aliis non admittunt; alibi distinguunt vnde bona veniant, alibi id insuper habent. Est vbi primogeniti plus postgenitis ferunt, vt apud Hebræos: est vbi inter se æquantur. Est vbi agnatorum habetur ratio, est vbi

cognati quilibet cum agnatis tantundem ferunt. Etiam sexus alicubi momentum habet, alicubi non habet. quæ longum esset exsequi, nec instituti nostri. Illud tamen tenendum est, quoties voluntatis expressiora indicia nulla sunt, credi quemque id de sua successione statuisse, quod lex aut mos habet populi, non tantum ex vi imperij, sed ex coniecturâ, quæ etiam in eos valet quorum in manu est summum imperium. Nam & hi probabiliter creduntur in rebus suis æquissimum iudicasse, quod aut legibus sanxerunt ipsi, aut moribus probant; in iis dico rebus in quibus de nullo ipsorum damno agitur.

XII. Sed in regnorum successione distingui debent regna quæ pleno modo possidentur, & in patrimonio sunt, ab his quæ modum habendi accipiunt ex populi consensu. quo de discrimine egimus supra. Prioris generis regna diuidi possunt etiam inter mares & fœminas, vt in Ægypto & Britannia olim factum videmus: nec adoptati minùs veris liberis succedent ex præsumta voluntate, vt Iugurtha nothus sed adoptatus successit in regno Numidico: sicut & in regnis quæ Gothi & Langobardi armis quæsierant, adoptionem valuisse legimus. Imò etiam ad eos proximos vltimi possessoris regnum perueniet, qui primum regem sanguine non attingunt, si talis successio in iis locis recepta sit.

XIII. Quòd si dictum sit ne diuidatur regnum, nec cui cedere debeat expressum sit, vt quisque natu est maximus, mas aut fœmina, regnum habebit. Νομζόμενοι αὐτῶν πρῶτων αὐθροπῶν τὸν ἀρεστέατον πλεῖστον ἔχει, inquit Herodotus. *Mos omnium populorum est vt natu maximus imperium habeat.* Apud Trogum Pom-

Sallust. bell.
Iugurt.
Cassiod.
Paul. Diac.
lib. vi. de
gest. Langob.

Just. lib. ii.

peium, *Artabazanes maximus natu ætatis privilegio regnum sibi vindicabat: quod & ordo nascendi, & natura ipsa gentibus dedit.* Idem alibi ius gentium vocat; quod intellige nisi pater aliud iusserit, vt Ptolemæus apud eundem Trogum. Qui autem in regno tali succedit, L. XXIV. coheredibus tenebitur pro ipsorum partibus æstimationem rependere, si & quatenus id fieri potest.

XIV. At ea regna quæ populi libero consensu facta sunt hereditaria, ex præsumta populi voluntate deferuntur. Præsumitur autem populus id voluisse quod maximè expedit. Hinc primum illud nascitur, vt ni aliud lex aut mos ferat (sicut Thebis Bœotiis regnum fuisse inter mares diuiduum ex Oedipodis filiorum historia apparet) indiuiduum sit regnum, quia id ad tuendum regnum & ciuium concordiam plurimùm valet.

XV. Alterum, vt successio stet intra eos qui descendunt à primo rege: ea enim familia ob nobilitatem electa censetur, eaque finita regnum redire ad populum.

XVI. Tertiò, ne succedant nisi qui nati sunt secundum patriæ leges: non naturales tantùm, quia ad contemptum patent, quorum matrem pater iusto coniugio dignatus non est, & præterea quia minùs certi habentur: at in regnis expedit populo haberi maximam certitudinem quæ haberi potest ad vitandas controuersias: sed nec adoptiui, quia nobilitas generis verè regij magis reuerendos efficit reges, maiorque de eis spes concipitur:

Est in iuuentu, est in equis patrum

Virtus.

Hor. quart.
Od.

XVII. Quatùm, vt inter eos qui pariter in he-

Ec ij

reditatem admitterentur, siue quia vnus sunt gradus, siue quia in parentum suorum gradum succedunt, præferantur mares fœminis; ideò quod mares tum ad bella, tum ad alias imperij partes magis idonei fœminis censentur.

XVIII. Quintum, vt inter mares aut inter fœminas, vbi mares deficiunt, præferatur natu maximus; quòd is iudicio aut perfectior iam esse, aut prius futurus creditur. Quia verò hæc ætatis præstantia temporaria est duntaxat, sexus autem perpetua, ideò sexus prærogatiua potior est quàm ætatis. Sic Trogus dixit ad filiam pertinuisse Medorum imperium; quòd nullum Astyagi virilis sexus genus erat. Sic ante Heraclidarum imperium apud Lacones Eurotæ successit Sparte filia, aut eius liberi, vt Tyndareo Helenæ liberi, quia mares filij non extabant, & Eurystheo in Mycenarum imperium successit Atreus eius auunculus, notante Thucydide. Vnde & illud intelligere datur, quanquam liberi nonnullis gradibus parentum præmortuorum vicem impleant, id tamen duntaxat intelligendum, vt capaces sint iuxta cæteros, salua tamen sexus primùm, deinde ætatis prærogatiua inter capaces. Nam qualitas & sexus, & ætatis, quatenus in hac re à populo consideratur, ita personæ adhæret, vt auelli inde nequeat.

Paul. lib. III.

lib. II.

XIX. Quæritur an regnum, vbi hunc in modum defertur, pars sit hereditatis. Et verius est esse hereditatem quandam, sed separatam ab aliorum bonorum hereditate, qualis hereditas peculiaris in feudis quibusdam, emphyreusi, iure patronatus & iure præcipui quod dicitur conspicitur. Vnde sequitur, vt regnum ad eum pertineat qui & bonorum heres

esse possit si velit, sed ita ut etiam sine bonis & eorum onere possit adiri. Ratio est, quia populus regnum voluisse creditur quam optimo iure deferri; nec quicquam eius refert hereditas à rege adeatur necne, cum hereditarium ordinem non ob hoc elegerit, sed ut certi quid esset, & reuerentia conciliaretur ex sanguine: simulque ex genere & educatione spes esset præclaræ virtutis, & regni possessor regnum magis curaret animosiusque defenderet, si id ipsum iis esset relicturus quos ipse ob acceptum beneficium, aut ob caritatem maximi faceret.

xx. Vbi verò mos succedendi diuersus est in allodiis & feudis; si regnum non sit feudale, aut certè primitus non fuerit, etiamsi postea hominum pro eo præstetur, succeditur ex lege, qua in allodiis succedebatur tempore regni instituti.

xxi. In iis autem regnis quæ primitus data sunt in feudum ab eo qui plenè dominus erat, sequenda erit lex successionis feudalis; non semper Langobardica illa quam perscriptam habemus, sed quæ in gente quaque recepta fuit quo tempore data est prima vestitura. Nam Gothi, Vandali, Hunni, Franci, Burgundiones, Angli, Saxones, nationes omnes Germanicæ, qui partes optimas imperij Romani bello occuparunt, suas singuli leges, aut mores de feudis non minùs quam Langobardi habuerunt.

xxii. Frequens autem in regnis est alia quædam successio non hereditaria, sed quæ linealis dicitur; in quâ obseruari solet, non ius illud subitionis in locum quæ representatio dicitur, sed ius transmittendi futuram successionem, quasi delatam, lege scilicet ex spe, quæ nihil ex se & naturaliter operatur,

§. Sub cond.
Inst. de V. O.

ius quoddam verum excitante. quale scilicet ius est in his quæ ex stipulatione-conditionata debentur: ita ut hoc ipsum ius in posteros ex primo rege venientes necessariò transeat, sed ordine certo, ut primùm vocentur liberi vltimi possessoris primi gradus, tam qui viuent quàm qui mortui sunt: tum verò inter viuos & mortuos ratio habeatur sexus primùm, deinde ætatis: Mortuorum autem ius si præualeat transeat ad eos qui ab ipsis descendunt, pari rursus inter pares prærogatiua sexus, ac deinceps ætatis, saluâque semper transmissione viuorum in mortuos. Si liberi eius desint, venit ad alios qui proximi sunt, aut si viuerent essent, simili transmissione & inter pares in eadem lineâ obseruato discrimine sexus & ætatis, ita ut ob sexum & ætatem nunquam transeat de linea in lineam. Cui consequens est ut filia ex filio præferatur filio ex filia, & filia ex fratre filio ex sorore, item filius maioris fratris fratri minori, atque ita in cæteris. Hæc est successio regni Castellæ, ad cuius exemplum etiam maioratus iura in eo regno constituta sunt. Successionis autem huius linealis argumentum, si lex & exempla desint, sumi poterit ex ordine qui in publicis cœtibus seruatur. Nam si in eo ratio habeatur linearum, id signum erit spem à lege in ius animatam, ita ut à morientibus in superstites transeat. Hæc autem est successio linealis cognatiua, in qua fœminæ & fœminis nati non excluduntur, sed postponuntur in eadem lineâ, ita ut etiam regressus ad eas sit, si propiores aut pares cætera mares aut ex maribus defecerint. Fundamentum autem huius successionis, quatenus ab hereditaria differt, est spes populorum de optima educatione eorum qui spem regni habent

Conar. t. 2.
pract. q. c. 38.
n. 5. Molin. de
primog. Hisp.
c. 8.

iustissimam; quales sunt quorum parentes si viuerent essent successuri.

XXIII. Est & alia linealis successio agnatica, duntaxat marium ex maribus; quæ ex nobilissimi regni exemplo successio iuris Francici vulgò appellatur. Hæc quatenus à cognatica differt in hoc maximè introducta est, ne per fœminarum matrimonia ad peregrinum sanguinem imperium deueniret. In vtraque autem lineali successione in infinitum admittuntur etiam qui ab vltimo possessore remotissimo gradu distant, dum à primo rege descendant.

XXIV. Possunt & alij successionum modi introduci, aut populi voluntate, aut etiam eius qui regnum ita in patrimonio habet, vt alienare possit. Licet enim exempli causa constituere, vt qui sibi quoque tempore futuri sunt proximi succedant in regnum, sicut apud Numidas olim, puto talij ex causa, fratres liberis vltimi possessoris præferebantur. Nec ita dudum est cùm apud Afros Màroci & Fessæ reges idem est vsurpatum. Atque hoc in dubio obseruandum in fideicommissis quod familiæ relinquitur, verior est sententia, Romanis quoque legibus congruens, quanquam eas interpretes aliò detorquent. His bene cognitis facile erit respondere ad controuersias de regnorum iure, quæ ob differentes Iurisconsultorum sententias difficillimæ putantur.

Liu. l. xxxi.
Strabo xvi.

L. Cùm ita legatur. §. in fideicommissis.
D. de leg. 2.
Cuar. 2.
Pract. q. c. 30.
Molin. d. l.
c. 6. n. 47.

XXV. Primùm quæritur an filius à patre exheredari possit, vt ne in regnum succedat. In quo distinguenda sunt regna alienabilia, id est, patrimonialia à non alienabilibus. Nam in alienabilibus dubium non est quin exhereditatio procedat, cùm à bonis aliis nihil differant: atque ideo quæ legibus aut moribus

obtinent de exheredatione, hîc quoque habebunt locum : & si nullæ proferantur leges aut mores, tamen naturaliter licita erit exheredatio vsque ad alimenta, aut etiam sine ea exceptione si crimen morte dignum filius admiserit, aut alioqui grauitè peccauerit, & sit vnde ali possit. Sic Ruben à Iacobo ob culpam priuatus est iure primi natus, Adonia regno à Dauide. Imò etiam pro tacitè exheredato habebitur, qui graue crimen commiserit in patrem, si nulla sunt condonatae culpæ indicia. Sed in non alienabilibus, quanquam hereditarijs, idem non procedet, quia populus viam quidem elegit hereditariam, sed hereditariam ab intestato. Multo minùs procedet exheredatio in lineali successione, vbi nulla imitatione hereditatis ex dono populi regnum peruenit ad singulos præscripto ordine.

XXVI. Similis est quæstio, an abdicari possit regnum, aut ius succedendi in regnum. Et quin pro se quisque abdicare possit non est dubium: an & pro liberis magis controuersum, sed quod eadem distinctione expediri debet. Nam in hereditarijs qui ius à se abdicat, in liberos nihil potest transferre. At in lineali successione patris factum nocere non potest liberis natis, quia simul atque existere cœperunt ius proprium eis quæsitum est ex lege: sed nec nascituris, quia impedire non potest, quin ad illos quoque suo tempore ius pertineat ex populi dono. Neque obstat de transmissione quod diximus. Est enim ea transmissio necessaria, non voluntaria, ad parentes quod attinet. Illud interest inter natos & nascituros, quod nascituris nondum quæsitum sit ius, atque idè auferri iis possit populi voluntate, si etiam parentes

quo-

L. Lucius Titius § Lucius Titius. D. de leg. 3. l. Filio. §. Scio. D. de adim. leg. Hostiensis & alii in c. licet. de voto.

quorum interest ius ad filios transire, ius illud remiserint: quò pertinent ea quæ de derelictione supra diximus.

xxvii. Solet & hoc quæri, an de successione regni iudicare possit, aut rex qui nunc regnat, aut populus per se, aut per iudices datos. Negandum vtrumque est de iudicio iurisdictionis. Nam iurisdictionis non est nisi apud superiorem, non nuda ratione habitæ personæ, sed causæ simul, quæ spectanda est cum suis circumstantiis. Est autem causa successionis non subiecta regi nunc regnanti: quò inde apparet, quod rex nunc regnans nullâ lege obligare potest successorem. Successio enim imperij non est sub iure imperij, ac proinde mansit in statu naturali, quo nulla erat iurisdictionis. Attamen si controuersi iuris sit successio, rectè & piè facient qui ius vindicant, si de arbitris inter se conueniant; quod alibi tractabitur. Populus verò omnem à se iurisdictionem in regem, & regiam familiam transtulit, nec ea durante vllas eius habet reliquias. De vèro regno loquor, non de principatu. Attamen si de primæua populi voluntate quæstio incidat, non abs re erit populum qui nunc est, quique idem cum eo qui olim fuit censetur, suum super ea re sensum exprimere, qui sequendus erit nisi satis certò constet olim aliam fuisse populi voluntatem, & ex ea ius quæsitum. Sic Euphaes rex Messeniis permisit dispicere quem ex regali Epitidarum genere regnare oporteret: Et de Xerxis & Artabazanis controuersia populus cognouit.

Paul. lib. i. v.
Iust. lib. ii.
Plut. de amor.
frat. Hotom.
Il. q. 2. Tit.
de primog.
9. 31.

xxviii. Vt ad alia veniamus, filium qui ante regni adeptionem natus est, in regno indiuiduo præferendum, ei qui in regia fortuna natus est, in quauis suc-

cessionis specie verum est. Nam in regno diuiduo haud dubie partem feret, vt in bonis cæteris in quibus nunquam distinguitur quo tempore sint quæsitæ. Qui autem partem feret in diuiduo, & in indiuiduo ætatis priuilegio præfertur: quare & feudum sequitur filium qui ante primam vestituram natus est. Sed & in lineali successione simul atque regnum quæsitum est, spes aliqua parta est liberis antè natis: nam fac alios postea natos non esse, nemo priùs natos excludendos dixerit. In hoc autem genere successionis spes semel parta ius facit, nec ex post facto cessat, nisi quòd ex sexus priuilegio suspenditur in cognatica successione. Obtinuit hæc quam diximus sententia in Perside inter Cyrum & Articam, in Iudæa inter Antipatrum Herodis magni filium & eius fratres; in Hungaria cum Geissa regnum adiit, & in Germania, non sine armis tamen, inter Othonem primum & Henricum.

XXIX. Quod autem Spartæ aliter factum legimus, ex lege propria est eius populi, quæ ob educationem magis accuratam natos in regno præferebat. Idem accidere poterit ex peculiari lege vestituræ primæuæ, si imperium detur in feudum vasallo & ex eo nascituris: quò argumento nixus videtur fuisse Ludouicus aduersus Galeatium fratrem in controuersia ducatus Mediolanensis. Sed & si à populo regnum nouiter delatum eo modo fuerit, post nati potius erit ius: quod Xerxes vrssisse videtur aduersus Artabazanem. quod ni est, gratiâ magis quàm iure valuit.

Hor. ill. q. 3.
Tit. de
prim. q. 40.
Molin. de
rim. l. i. c. 6.

XXX. Non minùs agitata etiam bellis & pugnis singularibus, an nepos ex filio priore, filio posteriori sit præferendus. Sed hoc in lineali successione

difficultatem nullam habet: ibi enim mortui pro viuis habentur in hoc, vt in liberos transmittant: quare in tali successione sine vlllo ætatis respectu præferetur filius, imò in cognaticis regnis & filia, primò nati: quia nec ætas nec sexus efficiunt, vt deseratur linea. At in hereditariis indiuiduis concurrent ad partes. nisi in istis regionibus vbi subitio in locum non obseruatur, vt olim in Germania apud populos ple-^{Wittich. Sax hist. rr.} rosque: serò enim nepotes admissi sunt cum filiis ad hereditatem. At in dubio credendum potius est ^{Molin. de prim. l. iii. c. 8.} locum esse vicariæ isti successioni, quia natura ei fauet, vt suprà diximus. Quòd si apertè iure ciuili regionis introducta sit subitio in locum mortui parentis, locum habebit etiam si in aliqua lege proximi fiat mentio. Rationes quæ ex legibus Romanis adferuntur ad hanc rem minùs firmæ sunt: quod apparebit leges ipsas inspicienti. Sed hæc ratio optima est, quòd in materia fauorabili dictionum significatio extendenda est ad omnem proprietatem, non vulgarem tantùm, sed & artificialem, ita vt sub nomine filiorum comprehendantur adoptiui, & sub nomine mortis mors ciuilis, quia leges ita loqui consueverunt. Quare meritò proximi nomine veniet is quem lex in proximum gradum perducit. In regnis verò hereditariis indiuiduis, vbi subitio in locum exclusa non est, neque semper nepos, neque semper filius secundò genitus præferuntur, sed vt inter pares, quippe iuris effectù quoad gradus adæquatos, potior erit is qui ætate præcedit: nam in ætatis priuilegium non succedi in regnis hereditariis suprà diximus. Sic apud ^{Procop. bell. Va. l. iii.} Vandalos, cauto vt heres esset qui sanguine proximus & maximus esset natu, prælatus filius secundus natu

Conr. Vice-
rius vita Hen.
vii.

Aymo. lib. iii.
c. 62.

Plot. Lyc.
Iust. hist. iii.
Pau. iii.

Nov. ii.

maior filij primi filio. Sic in Sicilia Robertus præ-
latus est Marelli fratris maioris filio, non ea proprie
ratione quam excogitavit Bartolus, quòd feudum
esset Sicilia, sed quòd regnum esset hereditarium.

Extat similis successionis vetus in Francorum regno
exemplum in Guntrano, sed id ex electione potius
populi contigit, quæ eo tempore nondum planè
desierat. At postquam sine vlla electione linealis
agnatica successio introducta est, res caret contro-
uersa, vt olim apud Spartanos, vbi ad Heraclidas
regno delato similis existit successio linealis agna-
tica. Ideò Areus ex fratre maiore Cleonymo natus
patruo suo Cleonymo antepositus est. Sed & in co-
gnatica lineali successione præferetur nepos: vt in
Anglia Ioannes Eduardi nepos ex primogenito
eiusdem Eduardi filiis Hemoni & Thomæ: quod
& in Castellæ regno lege cautum est.

xxx i. Pari distinctione respondendum est ad
quæstionem inter fratrem superstitem vltimi regis,
& fratris maioris filium, nisi quòd sciendum est mul-
tis in locis inter liberos successionem in gradum
mortui esse receptam, vbi recepta non sit in limite
transuerso. Sed vbi ius non est manifestum, in par-
tem eam quæ liberos parentibus surrogat, potius in-
clinandum est, quia eò nos ducit æquitas naturalis,
in bonis nempe auitis. Nec obstat quòd hoc ius in
fratrum filiis *agnatorum* vocat Iustinianus: id enim fa-
cit non ratione habita æquitatis naturalis, sed iuris
antiqui Romanorum. Percurramus alias quæstiones
quas profert Emanuel Costa.

xxx ii. Defuncti fratris filium, aut etiam filiam
patruo regis præferri ait: rectè, non in lineali tantum

successione, sed & in hereditaria, in regnis ubi subitio in locum mortui obseruatur: non item in regnis quæ verbis præcisis gradum naturalem spectant: in his enim vincet qui sexu aut ætate erit potior.

L. Tutela. §. sed si etiam.
D. de leg. tutoribus.

xxxiii. Addit nepotem ex filio filiæ præferri: rectè, ob sexum scilicet: cum hac exceptione, nisi quæstio sit in ea regione quæ etiam inter liberos gradum solum spectet.

xxxiv. Adijcit minorem nepotem ex filio præferri nepoti maiori ex filiâ; quod in lineali cognatica successione verum est, in hereditaria non item, nisi lex specialis ostendatur. Nec ratio allegata sufficit, quia pater huius illius matrem fuerat exclusurus: id enim euenisset ob præstantiam merè personalem quæ non transit.

xxxv. Quod addit, verisimilius sibi videri, ut neptis ex filio primogenito filium excludat, in regnis hereditariis recipi non potest, etiam admissa in vicem mortui subitio: ea enim efficit, ut capax sit successionis: sed inter capaces valere debet sexus privilegium.

Mefcas lib.
vi. hist. Pont.
c. 19.

xxxvi. Atque idè in Arragoniæ regno filius sororis filia fratris prælatus est.

xxxvii. Eundemque ad modum in regnis hereditariis postponenda erit filia fratris maximi natu, fratri regis natu minori.

Affict. c. 1.
col. 5. n. 20. de
natura succed.
Aguirr. apol.
n. 82.

CAP. VIII.

De acquisitionibus quæ vulgò dicuntur
iuris Gentium.

- I. *Multa dici iuris gentium quæ si propriè loquamur talia non sint.*
- II. *Pisces & feras stagnis aut vivarijs inclusas in dominio esse iure naturali, contra quàm iure Romano proditum est.*
- III. *Feras si auferant non desinere eorum esse qui ceperant, si rectè agnosci possint.*
- IV. *Possessio an per instrumenta acquiratur, & quomodo.*
- V. *Ut fera regnum sint non esse contra ius Gentium.*
- VI. *Rerum aliarum hereditariarum quemadmodum acquiratur possessio.*
- VII. *Thesaurus cui cedat naturaliter: & legum circa hoc varietas.*
- VIII. *Quæ iure Romano de insulis & alluvionibus sunt prodita, nec naturalia esse, nec iuris Gentium.*
- IX. *Naturaliter insulam in flumine & alveam exsiccatum eam esse cuius est flumen aut pars fluminis, id est populi.*
- X. *Inundatione naturaliter dominium agri non amitti.*
- XI. *Alluviones quoque in dubio esse populi:*
- XII. *Sed concessas videri his quorum agri alium finem quàm flumen non habent:*
- XIII. *Idem censendum de relicta ripa & siccata alvei parte.*
- XIV. *Quid pro alluvione, quid pro insula habendum.*
- XV. *Quando vasallis cedant alluviones.*
- XVI. *Soluntur argumenta quibus Romani ius suum quasi naturale defendunt.*
- XVII. *Via naturaliter alluvionem impedit.*
- XVIII. *Naturale non esse ut partus solum ventrem sequatur.*
- XIX. *Naturaliter ut confusione, ita specificatione ex materia aliena rem fieri communem:*
- XX. *Etiàm si materia mala fide attributa sit:*

- XXI. *Naturale non esse ut per praesentiam res minor potiori cedat: ubi & alij Romanorum iurisprudentium errores notantur.*
- XXII. *Naturaliter ex plantatione, insuione, adificatione in alieno communionem nasci.*
- XXIII. *Possessorem naturaliter fructus suos non facere, sed impendia imputare posse:*
- XXIV. *Etiam qui mala fide possidet.*
- XXV. *Traditionem ad dominij translationem naturaliter non requiri.*
- XXVI. *Vsus haectenus dictorum.*

ERDVXIT nos ordo ad acquisitionem quæ fit iure gentium, distincto à iure naturali, quod ius gentium voluntarium supra diximus. Talis est ea quæ fit belli iure, sed de hac re rectius infra agemus ubi belli effectus explicabuntur. Romani Iurisconsulti ubi de acquirendo rerum dominio agunt, complures eius acquirendi recensent modos, quos iuris gentium vocant: sed si quis rectè aduertat, inueniet eos omnes, excepto belli iure, non pertinere ad ius gentium illud de quo agimus: sed aut referendos ad ius naturæ, non quidem merum, sed quod sequatur introductum iam dominium, & legem omnem ciuilem antecedit, aut ad ipsam legem ciuilem, non solius populi Romani, sed multarum circa nationum: credo quia talis legis siue moris origo à Græcis venerat, quorum instituta, ut Halicarnassensis, & alij notant, Italiae ac vicini populi sequebantur. Hoc autem non est ius illud gentium propriè dictum; neque enim pertinet ad mutuam gentium inter se societatem, sed ad cuiusque populi tranquillitatem: vnde & ab vno populo aliis incor-

sultis mutari potuit, imò & hoc euenire vt aliis locis atque temporibus longè alius mos communis, ac proinde ius gentium impropriè dictum introduceretur: quod & reuera factum videmus ex quo Germanicæ nationes Europam fermè omnem inuaserunt. Sicut enim olim iura Græca, ita tunc Germanica instituta passim recepta sunt, & nunc etiam vigent. Primus acquirendi modus qui iuris gentium à Romanis dicitur, est occupatio eorum quæ nullius sunt: qui modus haud dubiè est naturalis, eo quo dixi sensu, introducto iam dominio, & quamdiu aliud lex nulla constituit. Nam & dominium à lege ciuili effici potest.

L. Possideri.
§. Item feras.
D de acq.
poss.

II. Ad hoc caput refertur primùm captura ferarum, auium, piscium. Sed hæc omnia quamdiu nullius dicenda sint, quæstione non caret. Nerua filius pisces qui in piscina sunt possideri à nobis ait, non qui in stagno, & feras quæ in viuario sunt inclusæ, non quæ in siluis circumseptis vagantur. Atqui pisces non minùs stagno priuato includuntur quàm piscina, & feras non minùs coercent siluæ bene circumseptæ quàm viuaria, quæ Græci vocant *Μελοεφεία*: nec alio hæc differunt quàm quòd altera angustior, altera laxior custodia est. Quare nostro seculo rectiùs contraria opinio præualuit, vt & feræ siluis priuatis & pisces stagnis inclusi, vt possideri, ita & in dominio esse intelligantur.

L. Quod enim.
D. de acq. dom §. 1.

III. Feras simul atque naturalem libertatem recipiunt, nostras esse desinere aiunt Romani Iurisperiti: Atqui in rebus omnibus aliis à possessione quod incipit dominium, non ideò amissa possessione amittitur; imò ius dat etiam ad repetendam possessionem. Res autem nostras alius à nobis auferat, an ipsæ

ipsæ sese, vt seruus fugitiuus, non multum refert.

Quare verius est non per se amitti dominium, eo quòd feræ custodiam euaserint, sed ex probabili coniecturâ, quòd ob difficillimam persecutionem eas pro derelictis habere credamur, præsertim cùm internosci quæ nostræ fuerint ab aliis non possint. Sed hæc coniectura per alias coniecturas elidi potest, vt si addita sunt feræ *πρωϊστα*, siue crepundia, qualia scimus habuisse ceruos quosdam & accipitres, atque inde agnitos & dominis redditos. Requiritur autem corporalis quædam possessio ad dominium apiscendum; atque ideo vulnerasse non sufficit, vt rectè contra Trebatium placuit.

L. Pomponius. D. de acq. poss.

L. Naturalem. D. de acquir. poss.

IV. Sed possessio illa potest acquiri non solis manibus, sed instrumentis, vt decipulis, retibus, laqueis, dum duo adsint; primùm vt ipsa instrumenta sint in nostra potestate, deinde vt fera ita inclusa sit, vt exire inde nequeat. ad quem modum definienda est quæstio de apro qui in laqueum inciderit.

L. In laqueū. D. de acq. rer. dom.

V. Hæc ergo locum habebunt si lex nulla ciuili interuenerit: Valde enim falluntur recentiores Iuriconsulti, qui hæc ita putant naturalia, vt mutari nequeant: sunt enim naturalia non simpliciter, sed pro certo rerum statu, id est si aliter cautum non sit. Germaniæ autem populi cùm principibus ac regibus bona quædam essent assignanda, vnde dignitatem suam sustinerent, sapienter existimarunt ab illis rebus incipiendum quæ sine damno cuiusquam tribui possint, cuiusmodi sunt res omnes quæ in dominium nullius peruenerunt. Potuit autem lex etiam ante occupationem harum rerum dominium transferre, cùm ad dominium producendum lex sola sufficiat.

Hofst. & alij in c. non est de decimis. Iason cons. 119.

Couar. in c. peccatum, parte 2. §. 8.

V I. Quo modo feræ, eodem acquiruntur & alia *ἀδίκως*, id est, res hero carentes. Nam & hæ, si naturam solam sequimur, sunt inuenientis & occupantis. Sic Acanthos insula deserta adiudicata est Chalcidensibus qui priores intrauerant; non Andriis qui priores iaculum immiserant: quia possessionis initium est corporis ad corpus adiunctio, qualis circa res mobiles, maximè fit manibus, circa res soli pedibus.

L. 111. de
acq. poss.

V I I. Inter *ἀδίκως* sunt & thesauri, id est, pecuniæ quarum dominus ignoratur. quod autem non apparet pro eo est quasi non sit: quare & thesauri naturaliter fiunt inuentoris, id est eius qui loco mouerit apprehenderitque. Neque tamen id obstat quo minus legibus aut moribus aliud constitui possit. Plato magistratibus indicium fieri vult, & oraculum consuli: & Apollonius thesaurum quasi Dei beneficium ei adiudicabat qui ipsi optimus videbatur. Apud Hebræos receptum, vt domino agri thesaurus cederet, videtur colligi posse ex Christi parabola, quæ extat Matthæi xiiii. Romanorum imperatorum leges valde hac in parte variarunt; quod partim constitutiones ostendunt, partim historiæ Lampridij, Zonaræ, Cedreni. Germaniæ populi thesauros, vt & alia *ἀδίκως*, addixerunt principi: atque id nunc ius commune est, & quasi gentium. Nam & in Germania, & Gallia, & Anglia, & Hispania, & in Dania id obseruatur. Quod cur iniuriæ accusari non possit satis iam diximus.

Th. 2. 2. 66.
j. & 16. Caiet.
Cotax. in c.
peccatum,
p. 3. s. 2.

V I I I. Veniamus ad fluuialia incrementa, de quibus complura extant Iurisconsultorum veterum rescripta, recentiorum etiam integri commentarij.

Quæ verò in hoc argumento ab ipsis sunt tradita, ea magnam partem omnia sunt ex instituto quarundam gentium, neutiquam à naturali iure, quanquam ipsi sæpe sua instituta eo nomine venditant. Nam plurimæ eorum definitiones hoc fundamento nituntur, quòd & ripæ sint proximos fundos possidentium, & ipsi aluei simulatque à flumine derelicti sunt. cui consequens est, vt & insulæ in flumine natæ sint eorundem. Tum verò in fluminis inundatione distinguunt, vt leuis quidem dominium non auferat, maior auferat. sed ita vt si fluuius vno recedat impetu, postliminio fundus quimersus fuerat ad dominum redeat; si paulatim, non item: imò proximis possessoribus accedat. quæ omnia lege potuisse introduci, & vtilitate quadam muniendarum riparum defendi, non nego; naturalia esse, quod ipsi sentire videntur, minimè concedo.

Bart. Tyber.
Bapt. Aymus
de all. iure.
Con. an. lib.
111. iur. ciuil.
c. 5.
L. Aded. D de
acq. rer. dom.

d. l. aded. §.
quòd si. l.
Ergo. l. Mar-
tius, cod. tit.

IX. Nam si id quod plerumque est respicimus, priùs populi terras occuparunt, nec imperio tantum, sed & dominio, quàm in priuatos agri describerentur. *Fines*, inquit Seneca, *Atheniensium aut Campanorum vocamus*, quos deinde inter se vicini priuata terminatione distinguunt. Sic & Cicero: *Sunt autem priuata nulla naturâ: sed aut veteri occupatione, vt qui quondam in vacua venerunt; aut victoria, vt qui bello petiti sunt; aut lege, pactione, conditione, sorte: ex quo fit, vt ager Arpinas Arpinatum dicatur, Tusculanus Tusculanorum: similisque est priuatarum possessionum descriptio. Quamobrem quæ primitus à populo sunt occupata, neque postmodum distributa, ea censenda sunt propria esse populi: ac sicut in priuati iuris flumine nata insula, aut derelictus alueus priuatorum est, ita in publico*

De ben. l. i. v.

De OE. l. i.

utrumque est populi, aut eius cui populus dedit. Quod autem de alueo diximus, idem & de ripa tenendum est, quæ pars est extrema aluei, id est quò naturaliter flumen excurrit. Atque ita videmus nunc passim vsurpari. In Hollandia & vicinis regionibus, vbi frequentissimæ antiquitus fuerunt huius generis controuersia ob depressum solum; magnitudinem amnium, & vicinitatem maris, limum hinc recipientis, illuc reuoluentis per æstuum vices; semper constitit insulas quæ verè insulae essent, esse in patrimonio publico. Nec minùs derelictos alueos totos Rheni ac Mosæ, quod sæpius iudicatum est: & ratione optima nititur. Nam & ipsi Romani Iurisconsulti concedunt insulam quæ in flumine natat, putà virgultis sustentata, esse publicam; quia cuius iuris sit flumen, eius esse debeat & insula in flumine nata. Atqui aluei & fluminis eadem est ratio, non ea tantùm ex parte quam Romani Iurisconsulti considerant, quia alueus flumine tegitur, verùm aliâ, quam supra attulimus, quòd hæc simul à populo occupata sunt; nec in priuatum dominium transierunt: quare nec illud recipimus vt naturale, quod aiunt, si limitati fuerint agri, insulam esse occupantis. Id enim ita demum haberet locum si flumen ipsum & cum eo alueus à populo occupati non essent, sicut in mari nata insula sit occupantis.

x. Nec magis admittendum est illud de grauiore inundatione, si naturalem tantùm rationem sequimur: Nam vt maximè summa pars agri in arenam dissoluatur, manet tamen solida pars fundi inferior; & vt de qualitate aliquid mutet, substantiam non mutat, non magis quàm pars agri quæ à lacu hauritur,

L. Si epistolam. §. 1. & §. ult. de acq. rer. dom.
L. 1. §. simili modo. D. de flum.

L. 1. §. Si insula. D. de flum.

cuius ius non mutari Romani rectè sentiunt. Neque illud naturale est quod aiunt flumina censorum vice fungi, & de publico in priuatum, de priuato in publicum addicere. Melius eidem autores tradiderunt quod nostrum est nostrum esse non desinere nisi facto nostro, adde aut lege. Sub factis autem & non facta comprehendendi suprà diximus, quatenus coniecturam adferunt voluntatis. Quare hoc damus, si grauissima sit inundatio, neque alia signa sint, quæ retinendi dominij animum notent, facile præsumi agrum habitum derelictui: quæ æstimatio sicut naturaliter indefinita est ob varietatem circumstantiarum, & viri boni arbitrio permittenda, ita legibus ciuilibus definiri solet. Sic in Hollandia derelictus habetur ager qui per decem annosmersus fuerit, si non aliqua extent signa continuatæ possessionis: quo in genere receptum apud nos non immeritò est, quod Romani reiiciunt, vt si aliter nequeat, vel piscando retineri possessio censeatur. Sed solebant principes tempus præfigere intra quod veteres agrorum possessores siccare agros deberent: qui ni id facerent tum monebantur qui in agros ius pignoris habebant; deinde hi qui iurisdictionem aut ciuilem tantùm, aut etiam criminalem: qui si omnes in morâ essent, tum eorum ius omne ad principem deferrebatur: atque is aut ipse agros siccabat, sui que patrimonij faciebat, aut aliis siccandos dabat retentâ parte.

x i. De alluione, hoc est de adiectione particularum, quæ à nullo vindicari possunt, quia vnde veniant nescitur (alioqui enim naturaliter dominium non mutabunt) certum haberi debet hanc quoque

L. Lacus D. de acq. rer. dom.
L. Vicinus.
§. fin. D. de aq. pl.
L. Rutilia Polla. D. de contr. empt.

L. Si ager D. quib. mod. usufr. amitt.

L. Siquis nec causam. D. si certum pos.

L. Ergo. §. tribus. D. de acq. rer. dom. L. adeo. §. præterea cod. tit.

esse populi, si modò populus flumen dominio occupauerit, quod in dubio credendum est; alioqui occupantis.

L. In agris. D. de acq. rer. dom. L. 1. §. si insula. D. de flum. Bald. in c. si quis de mōfo. §. 1. si de iure feud. contr. fuerit.

XII. Sed populus vt aliis, ita & proxima prædia possidentibus ius illud concedere potest, & concessisse haud dubiè videtur, si agri illi non alium finem ea ex parte quàm naturalem, id est, flumen ipsum habeant. Quare non contemnenda est hac in parte Romanorum diligentia, qui limitatum agrum ab aliis agris distinxerunt, dummodo meminerimus agrum mensura comprehensum hac in re paris iuris esse cum limitato. Nam quæ de imperiis supra diximus, cum de eorum occupatione ageremus, eadem & in agris priuatis obtinent: sed hoc adhibito discrimine, quòd imperia in re dubia credenda sunt esse arcifinia, quia id territorij naturæ maximè conuenit. at agri priuati magis est vt arcifinij non credantur, sed aut limitati, aut certa mensurâ terminati, quia hoc priuatarum possessionum naturæ est congruentius. Neque tamen negamus fieri posse, vt populus agrum assignet eo iure quo ipse occupauerat, id est ad flumen vsque; & si id appareat, ius esse alluionis: quod in Hollandia ante sæcula aliquot iudicatum est de agris ad Mosam & Isalam sitis; quia & in literis mancipationum, & in libris censualibus semper dicti erant ad flumen pertingere. Et tales agri si vendantur, quamuis in lege emtionis mensura aliqua nominata fuerit, dum tamen vendantur, non ad mensuram, sed suo corporis nomine naturam suam & ius alluionis retinent. quod Romanis quoque legibus proditum est, & passim vsurpatur.

L. Iulianus. §. Si Titius fundum. D. de act. emt. & v.

XIII. Quod de alluione diximus, id & de relicta

ripa & siccata parte aluei censendum est, vt in non occupatis sint ea occupantis; in fluminibus occupatis, populi: priuatorum autem ita demum, si à populo aut ius populi habente agrum ad flumen excurrentem quàm talem acceperint.

xiv. Sed cum aliud esse ius dixerimus insulæ, aliud verò alluionis, frequens hinc controuersia oritur, vtro nomine censendum sit, quod, cum emineat non nihil, cum proximis prædiis ita cohæret, vt tamen interiecta planities aquis superfundatur: quod passim apud nos ob locorum inæqualitatem videmus accidere. Mores hinc variant. In Gertia prædiis accedit addita occupatione id quod plaustro onerato adiri potest: In agro Putteno id quod pedes gladium exsertum tenens potest pertingere. Maximè naturale est vt discretum videatur id quàm maiori temporis parte nauigio transiri solet.

xv. Nec minùs trita vsu quæstio est inter principem qui iure populi vtitur, & eius vasallos qui imperium summo minus acceperunt. In imperij sola concessione fluuialia incrementa non inesse satis apertum est. Sed notandum est horum vasallorum nonnullos cum illo definito imperio simul accepisse agrorum vniuersitatem, saluo eo quod priuatis competit, putà quod ager is olim populi aut principis fuerit, aut à principe siccatus. Et hoc casu dubium non est quin vasalli ius habeant quod populi aut principis fuit. Ac sic videmus in Zelandia vasallos, etiam qui de ciuilibus tantùm iudices dant, pro tota agrorum vniuersitate tributum pendere: cuius partem à singulis pro priuatarum possessionum modo ferunt. Et his de alluionibus non mouetur contro-

uersia. Sunt quibus flumen ipsum datum est qui proinde insulas siue limo aggestas, siue factas ex alueo quem amnis circumluit, suas rectè dicunt. Sunt alij in quorum inuestiturâ nec hoc nec illud comprehensum est, & horum aduersus fiscum mala causa est, nisi aut mos regionis illis faueat, aut longi fatis serie temporis possessio, accedentibus quæ oportet, ius pepererit. Quòd si non imperium, sed ager in feudum datus sit, videndum quæ sit agri natura, vt suprâ diximus. Nam is si est arcifinius, alluio feudo comprehensa censebitur, non ex iure peculiari principis, sed ex agri qualitate: nam & usufructuario tali casu alluio prodesset.

L. Item si fundi. §. huic vicino. D. de usufr.

XVI. Solent Romani vt ius, quo vtuntur ipsi, probent esse naturale, tritum illud pronuntiatum afferre: Secundùm naturam est vt cuiusque rei cum sequantur commoda, quem sequuntur incommoda: quare cum amnis de agro meo sæpe partem deterat, æquum esse vt eius beneficio utar. Sed ea regula locum non habet, nisi vbi ex re nostra commoda existunt: at hîc existunt è flumine quod alienum est. Quod autem perit, domino perire id verò naturale est. Denique non esse vniuersale quod adferunt, ipsa ostendit admissa ab ipsis agrorum limitatorum exceptio: vt iam omittam ita plerumque euenire, vt alios flumen ditet, alios pauperet.

XVII. Sed & quod aiunt viam publicam non intercedere alluioni, rationem naturalem nullam habet; nisi ager priuatus sit qui viam debeat.

XVIII. Est & acquirendi modus inter eos qui iuris gentium vocantur per genituram animantium. qua in re quod à Romanis, & aliis quibusdam gentibus est

Est statutum, vt partus ventrem sequatur, non est naturale, vt supra diximus, nisi quatenus plerumque pater ignoratur. At si probabili ratione de eo constaret, cur non partus ex parte ad eum pertineat nihil potest afferri. Nam & patris partem esse quod nascitur certum est. Plúne verò de patre, an de matre habeat inter Physicos disputatur.

XIX. Si ex alienâ materiâ speciem quis fecisset, Sabiniani dominium eius esse volebant, qui materiæ fuisset dominus; Proculus eius, qui speciem fecisset, quia per eum esse cœpisset quod antè non existeret: arrepta tandem est media sententia, vt si reuerti ad priorem speciem materia posset, materiæ dominus rem haberet; si non posset, tum is haberet qui speciei esset auctor. Quod ipsum improbat Connanus, & L. III. c. 6. hoc vnum videri vult, plúne sit pretij in opere an in materiâ, vt quod pluris est id præualentia sua quod minus est ad se trahat, argumento eorum quæ à Romanis quoque Iurisconsultis de accessione tradita sunt. At si naturalem veritatem respicimus, sicut confusis materiis communionem induci pro rata eius quod quisque habeat, Romanis quoque Iurisconsultis placuit, quia res alium exitum naturaliter reperire non poterat; ita cum res constent materiâ & specie tanquam suis partibus, si alterius sit materia, alterius species, sequitur naturaliter rem communem fieri pro rata eius quanti vnumquodque est. Species enim pars est substantiæ, non substantia tota: quod Vlpianus vidit, cum dixit mutatâ forma propè interentam substantiam.

XX. Vt autem qui mala fide materiam alienam attrectant, speciem perdant, est quidem non inique

L. Iulianus. §. sed si quis. D. ad exhib. L. De eo exhibendo. §. si quis. D. ad exhib.

constitutum, sed pœnale, atque ideo non naturale. Natura enim pœnas non determinat, nec ob delictum per se dominia aufert, quanquam naturaliter pœna aliqua digni sunt qui delinquent.

XXI. Ut verò rei maiori acquiratur res minor, quo fundamento Connanus nititur, naturale est facti, non iuris: atque ideo qui fundi pro vicesimâ parte est dominus, tam manet dominus quàm qui partes habet novemdecim. Quare quod de accessione ob prævalentiam, aut certis in casibus lex Romana constituit, aut in aliis etiam constitui potest, id naturale non est, sed civile, ad commodius transigenda negotia; naturâ tamen non repugnante, quia lex dandi dominij ius habet. Vix autem vlla est tractatio iuris in qua tot discrepantes sint Iurisperitorum sententiæ, & errores. Nam quis concedat si æs & aurum mixtum fuerit, alterum ab altero diduci non posse, quod scripsit Ulpianus, aut ferruminatione confusionem fieri, quod Paulus; aut aliam esse scripturæ, aliam picturæ rationem, ut huic tabula cedat, illa tabulæ?

XXII. Plantata & consita ut solo cedant, similiter est iuris constituti, cuius ratio est quòd ista solo alantur. Nam ideo & de arbore distinguitur, an radices egerit. Atqui alimentum rei iam antè existentis partem duntaxat facit: atque ideo sicut ex alimento ius quoddam in rem soli domino nascitur; ita domino seminis, plantæ aut arboris ius suum naturaliter certè ob id non perit. Quare & hic communio locum habebit: nec minùs in ædificio, cuius partes sunt solum & superficies: nam si mobile sit, nullum in eo ius habebit soli dominus, quod & Scævola placuit.

XXIII. Bonæ fidei possessor, ut fructus omnes ex

L. Idem. §. r.
D. de reiven.
l. si rem. §
item. D. cod.

Inst. de rer.
diu. §. literæ.
& §. si quis.

L. Titius. D.
de acq. rer.
dom.

re suos faciât quos percepit, naturale idem non est, sed hoc tantum ut ius habeat, impendia in rem facta & operam vtilem imputandi, ac pro iis deducendi fructus perceptos; imò & extantes, si aliter non fiat ei restitutio, retinendi.

XXIV. Atque idem dicendum videtur de malæ fidei possessore, vbi lex pœnalis non intercedit. *Benignus est*, ait Paulus Iurisconsultus, *etiam in pradonis persona haberi rationem impensarum; non enim debet peior ex aliena iactura lucrum facere.*

L. Planè. D. de hered. petit.

XXV. Vltimus acquirendi modus qui iuris gentium dicitur est per traditionem. Atqui supra diximus ad dominij translationem naturaliter traditionem non requiri; quod & ipsi Iurisconsulti in quibusdam casibus agnoscunt, ut in re donatâ vsufructu retento, aut in eum collatâ qui possideat, aut commodatam seruet; in iactis missilibus: imò etiam ante adeptam possessionem nonnullis casibus nunc quoque transit dominium, ut hereditatis, legatorum, rei donatæ ecclesiis & piis locis, aut ciuitatibus, aut causa alimentorum, bonorum quorum vniuersalis societas contracta est.

L. Quisquis. C. de don.
L. Si seruus. D. de acq. rer. dom.
Inst. de rer. diu. §. Interdum.
L. Cum heredes. D. de ac. pos. L. à Titio. D. de furtis.
L. ut inter. C. de S. S. Eccl.
L. Si doceas. C. de don. que sub modo.
L. i. §. i. & l. 2. D. pro socio.

XXVI. Hæc ideo annotauimus, ne quis reperta iuris gentium voce apud Romani iuris auctores statim id ius intelligat quod mutari non possit: Sed diligenter distinguat naturalia præcepta ab his quæ pro certo statu sunt naturalia, & iura multis populis seorsim communia, ab his quæ societatis humanæ vinculum continent. Cæterum illud sciendum est, si hoc iure gentium improprie dicto, aut vnius etiam populi lege introductus sit modus acquirendi, sine discrimine ciuis & peregrini, iam inde quoque exteris

ius nasci: & si iuris consecutio impediatur, iniuriam etiam talem quæ iustam belli causam præbere possit.

C A P. IX.

Quando imperia vel dominia desinant.

- I. *Dominium & imperium tolli sublato eo qui ius habuit, nec existente successore:*
- II. *Sic & ius familiae extincta familia:*
- III. *Sic & populi, si populus esse desinat:*
- IV. *Quod fit, sublatis partibus necessarijs:*
- V. *Sublato corpore toto populi:*
- VI. *Sublata forma qua est populus:*
- VII. *Non etiam migratione:*
- VIII. *Aut mutato regimine: ubi de loco qui debeatur nouo regi aut populo liberato.*
- IX. *Quid si populi uniantur?*
- X. *Quid si diuidatur populus?*
- XI. *Causa nunc sint quæ Romani imperij fuerunt, nec alienata apparent.*
- XII. *De iure herædum.*
- XIII. *De iure victoris.*

QVOMODO primitus acquirantur, & quomodo transeant tum dominia priuata, tum imperia, satis diximus. quomodo desinant videamus. Et quidem derelictione desinere obiter supra demonstratum est, quia voluntate cessante non manet dominium. Est & alius desinendi modus, sublato subjecto in quo est imperium vel dominium, ante alienationem scilicet vel expressam, vel tacitam, qualis est in successione ab intestato.

Quare si qua persona, nulla edita voluntatis significatione, nullo consanguineo relicto moriatur, omne ius quod habet interit, ac proinde serui (nisi lex humana impediatur) erunt liberi: populi qui in ditione eius fuerant sui iuris fient, quia non sunt hæc sui naturâ occupabilia: nisi libertatem suam ultro deserant. res autem aliæ fient occupantis.

II. Idem dicendum si familia defecerit quæ ius aliquod habebat.

III. Idem si populus. Dixit Isocrates, & post eum De pace.
 Iulianus imperator, ciuitates esse immortales, id est L. Rerum. D. de viug.
 esse posse, quia scilicet populus est ex eo corporum genere quod ex distantibus constat, vni que nomini Ach. Stat. ad Arat.
 subiectum est, quod habet *ἔξω μὲν*, vt Plutarchus; spiritum vnum, vt Paulus Iuriconsultus loquitur. Is autem spiritus siue *ἔξω* in populo est vitæ ciuili consoçiatio plena atque perfecta, cuius prima productio est summum imperium, vinculum per quod respublica cohæret, spiritus vitalis quem tot millia trahunt, Sen. l. i. de Clem. c. 4.
 vt Seneca loquitur. Planè autem corpora hæc artificialia instar habent corporis naturalis. Corpus naturale idem esse non desinit particulis paulatim commutatis vna manente specie, vt Alphenus ex Philosophis differit. Atque ideo commodè interpretandum, quod ait Seneca, neminem nostrum eundem esse in senectute qui fuit iuuenis, vt de materiâ sola intelligatur; quomodo Heraclitus dixerat, citante Platone in Cratylo & Seneca dicto loco, in idem flumen bis nos non descendere: quod rectè sic corrigat Seneca: *Manet idem fluminis nomen, aqua transmissa est.* L. Proponebatur. de iudiciis.
 Sicut & Aristoteles flumen populo comparans dixit Ep. 58.
 flumina eadem vocari quanquam alia subeat semper iv. Pol. 2.

aqua, alia decedat. Neque verò manet nomen inane, sed & ἔξῃ illa quam Conon definit ἔξῃ σώματος σωματικῶν, Philo πρὸ μαθητῶν σωῶν, Latini quoque spiritum vocant. Sic ergo populus, auctore Alpheno & Plutarcho de fera numinis vindicta, idem hoc tempore putatur qui abhinc centum annis fuit, cùm ex illis nemo nunc viuat. Et hinc ortus mos loquendi, vt populum qui nunc est alloquentes ei tribuamus quæ eidem populo ante multa sæcula acciderunt, vt videre est tum apud historicos, tum & in libris sacris, vt Marci x. 3. Ioh. vi. 32. vii. 19. 22. Act. vii. 38. Sic apud Tacitum Antonius Primus Vespasiano militans milites Tertianos veterum admonet, vt *sub M. Antonio Parthos, sub Corbulone Armenios repulissent*. Ex odio itaque, non ex vero apud Tacitum Piso negat Athenienses sui temporis, esse Athenienses; quippe tot cladibus extinctos, sed illuuiem nationum. Nam externa illa accessio de dignitate fortè aliqua detraxerat, populum alium non fecerat. At sicut particularum mutatio non efficit, vt populus esse desinat qui fuit, ne per annos quidem mille & amplius, ita fieri posse vt intereat populus negari non potest. Fit autem hoc dupliciter, interitu corporis, aut interitu speciei siue spiritus quem dixi.

IV. Corpus interit vel sublati simul partibus sine quibus corpus subsistere nequit, vel sublata corporis ratione. Ad priorem modum refer populos mari abreptos, vt Atlanticae populos, teste Platone, & alios quorum Tertullianus meminit, item eos quos terræ motus hausit penitus, aut chasma; quorum exempla sunt apud Senecam & Ammianum Marcellinum, & alibi: & qui sponte internecioni se dederunt, vt Si-

Ann. l. ii.

L. De pallio.

Ep. 92.
Lib. xvii.
scr. gal.

donij & Saguntini. Ex antiquo Latio L I I I. populos sine vestigijs interijffe ait Plinius. Quid si ex tali populo tam pauci supersint, qui populum facere nequeant: iam poterit in illis subsistere dominium quod populus habet ad modum priuatorum: non siquid populo, vt populo competit. quod & de collegio sentiendum est.

Diod. xv. Bibl.
L. Sicut. §. vlt. D. quæ cuiusq. vniuers. a.

L. In bello. §. si plurium. D. de capt.

v. Corporis ratio tollitur si ciues aut sponte ob pestilentiam aut seditionem à societate discedant; aut vi ita distrahantur, vt coire non possint, quod bel-
lis accidit interdum.

v i. Species interit, sublata, aut omni, aut perfecta iuris communitate, siue singuli personalem quoque seruitutem subeant, vt Thebani ab Alexandro venditi, Brutij à Romanis publicis seruitijs mancipati, siue ea retenta imperio exuantur. Sic de Capua narrat Li-
uius placuisse Romanis, vt tanquam vrbs habitaretur; corpus nullum ciuitatis, nec senatus, nec plebis concilium, nec magistratus esse, sed sine consilio publico, sine imperio multitudinem, cui præfectus Romæ missus ius redderet. Itaque imaginem reipublicæ nullam Capuæ relictam dicit Cicero priore ad Populum contra Rullum. Idem dicendum de populis in prouinciæ formam reductis: item de his qui alterius populi ditionem subierunt. Sic Antiochia Laodiceæ supposita à Theodosio, & Byzantium Perinthiis datum.

Lib. xxv.

Theod. v. hist.
Ecc. c. 9. Zon.
in Valent. &
Theod.
Herodian.
l. v. hist.
Flor. l. ii. c. 19.

v i i. At verò si loco migrauerit populus, siue sponte ob inedia, aut alia mala; siue coactus, vt populus Carthaginensis bello Punico tertio, si species quæ dixi maneat, populus esse non desinit, multoque minùs si muri tantum vrbis disiecti sunt.

VIII. Neque refert quomodo gubernetur, regione, an plurium, an multitudinis imperio. Idem enim est populus Romanus sub regibus, consulibus, imperatoribus. Imò etiam si plenissimo iure regnetur populus idem erit qui antea erat cum sui esset iuris, dum rex ei præsit, ut caput istius populi, non ut caput alterius populi. Nam imperium quod in rege est ut in capite, in populo manet ut in toto, cuius pars est caput: atque adeò rege si electus est, aut regis familiâ extincta, ius imperandi ad populum redit, ut supra ostendimus. Neque est quòd Aristotelem hîc mihi quis obiiciat, qui reipublicæ formâ mutata negat eandem esse civitatem, sicut, inquit, harmonia non eadem est ubi à Dorico modo in Phrygium transitur. Sciendum enim est unius rei artificialis plures esse posse species, sicut legionis species una est qua regitur, altera qua militat. Ita civitatis species una est, consociatio iuris atque imperij; altera, relatio partium inter se earum quæ regunt, & quæ reguntur. Hanc spectat Politicus, illam Iurisconsultus: quod nec Aristotelem latuit cum ita subiicit: *an verò exsoluenda sint nomina necne, mutata gubernandi formâ, alia inspectio est: artis scilicet alterius quam cum Politicâ non confundit Aristoteles, ne quod in aliis culpat admittat ipse, κατὰ τὸν ἐκ τῶν ἑσθῆς ἑσθῆς, ab vno tractandi genere ad alterum transitum faciens. Non desinit debere pecuniam populus rege sibi imposito quam liber debebat: est enim idem populus, & dominium retinet eorum quæ populi fuerant, imò & imperium in se retinet, quanquam iam non exercendum à corpore sed à capite: unde parata est responsio ad controuersiam ex facto nonnunquam agitatam, quo loco*

d.c. 3. Pol. lib.
II.

locus in conuentibus sedere debeat qui summum imperium in populum antè liberum accepit; eodem nimirum quo ipse populus. sic vicissim qui regis fuerat locus, cum populus liber implebit.

IX. Quòd si quando vniuntur duo populi, non amittentur iura; sed communicabuntur, sicut Sabinorum primò, deinde Albanorum ius in Romanos transfusum est, & vna facta respublica, vt Liuius loquitur. Idem quòd censendum de regnis quæ non fœdere, aut eo duntaxat quòd regem communem habeant, sed verà vnitatem iunguntur.

X. Contrà euenit, vt quæ vna ciuitas fuerat diuidatur, aut consensu mutuo, aut vi bellica, sicut corpus imperij Persici diuisum est in Alexandri successores. Quod cum sit, plura pro vno existunt summa imperia cum suo iure in partes singulas. Si quid autem commune fuerit, id aut communiter est administrandum, aut pro ratis portionibus diuidendum. Huc referenda & discessio quæ ex consensu fit in colonias. Nam sic quoque nouus populus sui iuris nascitur: & ὅτι καὶ τὰς πόλεις, ἀλλ' ὅτι τὰς ὁμοιοῦς ἐκπέμπονται, inquit Thucydides: Non enim vt serui, sed vt pariter sint dimittuntur. Rex Tullius apud Dionysium Halicarnassensem: ὅτι ἀρχὴ ἐκ πόλεως ἢ ἀπόλωνται, μητροπόλεις ὡς ἀναρχῶν τι φύσεως νόμοις ἔτε ἀλλοτρίῃς ἔτε δικαίον ἕξοδος ἀφ' ἑμῶν. Vt omnino matricem urbem colonijs imperent, quasi naturæ lege, id verò nos neque verum neque æquum arbitramur.

XI. Nobilis est & illa quæstio apud historicos & iurisperitos, de his quæ Romani imperij fuerunt, cuius nunc sint: multi ea nunc esse volunt Germanici sue regni, vt olim vocabatur, sue imperij (vtrò au-

tem nomine appelles ad rem non refert) & nescio quam surrogationem huius imperij in illius locum sibi confingunt, cum tamen notum satis sit Germaniam magnam, id est Transrhenanam, totam fuisse extra complexum Romani imperij. Mihi non præsumenda videtur mutatio aut translatio nisi certis documentis probetur. Quare & populum Romanum eundem esse dico qui olim fuit, quanquam extraneorum accessione admixtum, & imperium penes eum mansisse, tanquam penes corpus in quo esset ac viueret. Nam quæ olim iure potuit facere populus Romanus antequam Imperatores Romani regnarent, idem faciendi ius habuit, ut quisque Imperator mortuus erat, alio nondum existente: Imò & electio Imperatoris ad populum pertinebat; & aliquoties à populo per se, aut per senatum facta est: quæ autem à legionibus modò his, modò illis fiebant electiones, non erant ratae ex iure legionum (nam in vago nomine ius certum esse non poterat) sed ex approbatione populi. Cum his non pugnat quòd Antonini constitutione quotquot in orbe Romano sunt, ciues Romani effecti sunt. Consecuti enim ea constitutione sunt subditi Romani imperij, ea iura quæ olim habebant coloniae & municipia, & prouinciae togatae, ut & honorum participes essent, & iure Quiritium vterentur: non ut in aliis populis, itidem ut in populo urbis Romæ fons imperij esset: quod facere in potestate Imperatorum non fuit, qui habendi imperij modum ac causam mutare non potuerunt. Nec quòd Imperatores postea Constantinopoli quàm Romæ habitare maluerunt, de iure populi Romani quicquam imminuit, sed tunc quoque electionem factam

à parte sui quæ Constantinopoli habitabat, vnde Byzantinos Quirites vocat Claudianus, ratam populus totus habuit: iurisque sui monumentum non tenuerit in vrbis suæ prærogatiua, & in honore consulatus aliisque rebus. Quare ius omne quod hi qui Constantinopoli habitabant ad eligendum Imperatorem Romanum habere poterant, pendebat à voluntate populi Romani: & cum illi contra mentem ac morem populi Romani feminæ Irenes subiissent imperium, vt alias causas omittamus, merito populus Romanus illam concessionem siue expressam siue tacitam reuocauit, & per se Imperatorem legit, ac voce primi ciuis, id est Episcopi sui (quomodo & in Iudæica republica rege non existente prima erat summi Pontificis persona) pronuntiauit. Fuit autem hæc electio personalis in Carolum Magnum, & quosdam eius successores: qui ipsi ius imperij quod habebant in Francos, vt & in Langobardos, à iure imperij in Romanos, vt noua ex causa quæsito, sollicitè distinxerunt. Postea verò diuiso Francorum populo in Occidentalem qui Galliam nunc obtinet, & Orientalem qui Germaniam siue Alemaniam tenet (duo Francorum regna vocat Frisingensis) cum populus Francorum orientalis eligendo sibi reges facere cœpisset (nam & ad id tempus Francorum regum successio quasi agnatica, non tam à iure certo, quàm à populi suffragiis pependerit) placuit populo Romano, quò certius præsidium haberet, regem non proprium sibi sumere, sed eum quem Germani fecissent; ita tamen vt ius sibi aliquod retineret probandæ vel improbandæ electionis, quantum scilicet ea res ad se pertinebat. Hæc quoque approbatio per

episcopum edici & solemniter testata fieri peculiari coronatione solebat. quare ex electione septem principum qui Germaniæ corpus referunt, qui lectus est ius habet imperandi Germanis secundum eorum mores: ex approbatione verò populi Romani fit idem rex, aut Imperator Romanus, aut, ut historici sæpe loquuntur, rex regni Italiae: atque eo titulo sub se habet quæcumque populi Romani fuerunt, neque pactionibus, aut derelicti occupatione, aut victoria iure in aliorum populorum imperium concesserunt. Unde illud quoque intelligi facile potest, quo iure episcopus Romanus vacante imperio, inestituras tribuat feudorum imperij Romani, quia scilicet in populo Romano, tali tempore libero, primas obtinet. Solent autem quæ sunt corporis alicuius per primam personam corporis nomine expediri, ut alibi quoque diximus. Neque verò malè Cynus & Raynerius tradidere, si imperator Romanus morbo aut captiuitate impediretur fungi imperio, posse ei vicarium dari ab ipso populo Romano.

XII. Heredis personam, quoad dominij tam publici quàm privati continuationem, pro eadem censeri cum defuncti persona, certi est iuris.

XIII. Victor autem victo quatenus succedat, infra in effectibus belli explicabitur.

CAP. X.

De obligatione quæ ex dominio oritur.

- I. *Obligatio reddenda domino rei alienæ unde & quali.*
- II. *Obligatio de reddendo eo quod quis lucri fecit ex alieno: quæ multis exemplis illustratur.*
- III. *Bona fidei possessorem ad restitutionem non teneri si res perierit:*
- IV. *Eundem teneri ad restituendos fructus exstantes.*
- V. *Et consumptos, nisi aliàs consumpturus non fuerit:*
- VI. *Non eos quos neglexit percipere:*
- VII. *Non teneri eundem ad restitutionem rei quam donavit ali, cum distinctione:*
- VIII. *Neq; si rem emptam vendiderit, similiter cum distinctione.*
- IX. *Quando pretium aut eius partem servare possit qui rem alienam bona fide emit.*
- X. *Rem alienam emptam restitui venditori non posse.*
- XI. *Qui rem habet cuius ignoretur dominus, nemini teneri eam concedere.*
- XII. *Ob causam turpem aut aliqui debitam acceptum non esse restituendum naturaliter.*
- XIII. *Refellitur sententia statuens rerum quæ pondere, numero, mensura constant, dominium sine consensu domini transire.*

XPLICATO quantum instituto nostro sufficit, iure eo quod in personas, aut res nobis competit, videndum etiam quæ exinde nascatur obligatio aduersum nos. Nascitur autem hæc aut è rebus exstantibus (rerum nomine iam comprehendam, etiam ius in personas quæ utile nobis esse potest) aut non exstantibus. E rebus

exstantibus obligatio hæc nascitur, qua tenetur is qui rem nostram habet in sua potestate, efficere quantum in se est, ut in nostram potestatem veniat. Quantum in se est dico; neque enim obligatur ad impossibile, neque ad reddendam rem suis impensis: sed indicare tenetur, ut alter recipere suum possit. Nam sicut in rerum communium statu observanda erat æqualitas quædam, ut huic non minus quàm alteri rebus communibus uti liceret; ita introducto dominio hæc quasi societas inter dominos contracta est, ut qui rem alienam in sua haberet potestate, eam domino redderet. Nam si dominij ea tantum fuisset vis, ut poscenti domino reddenda res esset, nimis debile futurum fuisset dominium, & nimis sumtuosa custodia. Neque hinc consideratur bona quis an mala fide rei possessionem nactus sit: alia enim obligatio est ex delicto, alia ex re. Lacedæmonij delicto se liberauerant, damnato Phœbida qui Cadmeam Thebanorum arcem contra fœdus ceperat, sed ipsi iniustitiæ accusati quòd arcem nihilominus retinerent. Quia verò hæc obligatio tanquam ex contractu vniuersali omnes homines tenet, & ius quoddam rei domino parit, eò fit ut singulares contractus, quippe tempore posteriores, exceptionem inde accipiant. Inde lucem accipit illud Tryphonini: *Latro spolia quæ mihi abstulit, posuit apud Seium inscium de malitia deponentis: utrum latroni, an mihi restituere Seius debeat. Si per se dantem, accipientemque intuemur, hæc est bona fides ut commissam rem recipiat is qui dedit: Si totius rei æquitatem, quæ ex omnibus personis, quæ negotio isto continguntur, impletur, mihi reddenda sunt, quò (malè legitur quo) factò sceleratissimo adempta sunt. Rectè autem addit: Et probò*

L. Bona fides.
D. depositi.

banc esse iustitiam, quæ suum cuique ita tribuit, ut non distrahatur ab ullius personæ iustiore repetitione. Iustior nimirum est repetitio domini ex iure illo quod ipsi dominio æquæuum diximus: vnde etiam illud sequitur quod apud eundem Tryphoninum est, ut qui rem suam ignorans depositam accepit, reddere eam non teneatur: & quod ibidem paulò antè quærebatur de bonis depositis ab eo cuius bona erant publicata, hinc potius quàm ex eo quod de pœnarum utilitate adfert Tryphoninus, definiendum est. Nam ad dominij naturam nihil refert ex gentium an ex ciuili iure oriatur: semper enim secum habet quæ sibi sunt naturalia, inter quæ est obligatio cuiusuis possessoris ad rem domino restituendam. Ex hoc fonte oritur illud quod ab Vlpiano est proditum, qui rem alienam inuenit, cum ita ad eam domino reddendam teneri, ut *Ulp. 1. 1. §. 1.* hoc est præmium inuentionis petere non possit. Reddendi autem sunt & fructus saluis impensis.

L. Falsus. §. quid ergo. D. de furtis.

II. De rebus non extantibus hoc humano generi placuit, ut si tu ex re mea factus es locupletior, me rem non habentem, in tantum tenearis, in quantum es factus locupletior; quia quatenus ex meo lucratus es, plus habes, cum ego minus habeam: introducta autem sunt dominia ad seruandam æqualitatem in eo scilicet, ut quisque suum haberet. *Contra naturam esse ait Tullius, ex hominis incommodo suum augere commodum.* Et alibi: *Illud natura non patitur, ut aliorum spolijs nostras facultates, copias, opes augeamus.* Est huius dicti tanta æquitas, ut multa hinc definiant Iurisperiti extra legum præscripta, semper ad ipsam æquitatem, ut euidentiſſimam, prouocantes. Ex actu serui

Caiet. ad Tho
2. 2. 6. Art.
6. 1. Item ve-
niant §. præ-
ter hæc. D. de
petit. hered.

De Off. iur.

institoris tenetur qui praposuit, ita nisi denunciaverit ne ei crederetur. At etiam si sit facta denunciatio, & servus ex eo contractu peculium habeat, aut in rem domini versum sit, replicabitur de dolo. *Videtur enim, inquit Proculus, dolum malum facere qui ex aliena iactura lucrum querat.* Vbi doli mali vox id omne significat; quod naturali iuri & aequitati repugnat. Qui matre iubente pro filij defensore fideiussit, aduersus defensorem mandati actionem non habet, nec proprie eius gessit negotium, quia contemplatione matris fideiussit. Attamen ex Papiniani sententia dabitur actio negotiorum gestorum (vtilis mi fallor) in defensorem, quia pecunia fideiussoris liberatur. Sic vxori cui maritus pecuniam donauit, quam ex lege posse repetere, datur condicticia aut vtilis vindicatio in rem ex pecunia comparatam; quia, inquit Vlpianus, locupletiores esse maritum negari non potest: de hoc queritur quid ex re mulieris possideat. Si consumseris nummos quos mihi meus seruus surripuerat, peculiares putans, condictio eo nomine mihi aduersus te competit, quasi res mea ad te sine causa peruenit. Pupilli non tenentur commodati secundum leges Romanas; tamen vtilis actio dabitur si pupillus locupletior factus sit. Sic si aliena res pignori data & à creditore vendita fuerit, quantum ad creditorem, pro pretij accepti quantitate, liberatur debitor: quia, inquit Tryphoninus, ex quali quali obligatione occasione debitoris redactum pretium aequius debitori proficiet quam creditoris lucro cederet: sed emptori debitor tenebitur ne ex aliena iactura lucrum sibi querat: nam & si maiores fructus à possessore creditor abstulisset vniuersos in quantitate

L. Siquis mancipiis. D. de inst. act.

L. Quaquam ad SC. Vell.

L. Vxor marito. D. de donat. int. vir. & vx.

L. Seruus. in prin. vers. secundum quer. D. de act. emt. & ven. L. sed mihi. D. commodati.

L. Rescriptum. §. 1. de dist. pignorum.

L. Si me & Titium. D. de reb. cred.

tatem accepto ferre deberet. Similiter si cum debi-
tore meo, non tanquam meo, sed alienum debitorem
putans egisti, & mutuam ab eo accepisti pecuniam,
obligaris, non quia pecuniam tibi credidi (hoc enim
nisi inter consentientes fieri non potest) sed quia pe-
cunia mea quæ ad te peruenit eam mihi à te reddi bo-
num & æquum est. Posteriores quoque iuris inter-
pretes ad facta similia hæc rectè producunt: nempe
vt cuius latitantis bona venum ierant, cum exceptio-
nem haberet, is ad pecuniam ex bonis suis redactam
admittatur; & vt qui pecuniam patri credidit ad alen-
dum filium, si pater soluendo non sit, in ipsum filium
bona materna habentem actionem habeat. His re-
gulis duabus rectè intellectis non difficilis erit respon-
sio ad eas quæstiones quæ & à Jurisconsultis & à
Theologis internum animi tribunal instruentibus
proponi solent.

Acc. in d. l.
rescriptum.

Iason in d. l. si
me & Titium.

Soto l. iv. q. 7.
art. 2. Couar.
ad c. pecca-
tum, part. 1. l.
§. 1. Silu. in
verbo Resti-
tura, n. 3. q. 6.
Medina de
contr. q. 10.
Lect. l. 11. c.
14. Nauar.
c. 17. n. 7.

III. Primùm enim apparet bonæ fidei possessorem
(nam malæ fidei possessor ultra rei rationem ex facto
suo tenetur) non teneri ad vllam restitutionem si res
perierit: quia nec res ipsa apud eum est, nec lucrum
ex re.

IV. Secundò, bonæ fidei possessorem teneri ad re-
stituendos etiam fructus exstantes rei: dico fructus
rei; nam industriæ fructus etiam si sine re non pro-
cederent, rei tamen non debentur. Causa huius obli-
gationis est ex dominio. nam qui dominus est rei,
idem naturaliter dominus est fructuum rei.

V. Tertiò, bonæ fidei possessorem teneri ad restitu-
tionem & rei & fructuum consumptorum, si modò a-
lias quoque tantumdem consumpturus fuerat: nam in
hoc locupletior censetur. Sic laudatur circa iniriã im-

Suet. c. 16.

perij C. Cæsar Caligula, quòd quibus regna restituit, adiecit & fructus medij temporis.

V I. Quartò, non teneri cum ad fructus quos percipere neglexit: quia nec rem habet, nec quicquam quod rei loco succedit.

V I I. Quintò, si talis possessor rem sibi donatam alij donauerit, non teneri cum nisi omnino etiam sine hac re donaturus tantundem fuisset: tunc enim lucrum erit rei suæ pepercisse.

L. Qui vas. §.
ult. D. furti.

V I I I. Sextò, si rem emtam vendiderit, non teneri, nisi quatenus fortè pluris vendiderit: quòd si donatam vendiderit, teneri ad restituendum pretium, nisi fortè prodegerit pretium, alias non prodaçturus.

L. Si & rem.
D de per her.
L. Sed & si lo-
ge. D. eod.
L. Si eum ser-
uum. D. de
reb. cred.
L. Mater tua.
L. Si manci-
pium. C.
de rei vind.
L. Suz. D. de
cont. emt.
L. 1. D. de
cuius
Ætid. Reg.
d. sp. 31 dub.
7. n. 126.
Hoft. tit. de
pen v. quid
de pradam
ementibus.
Pald. & Castr.
l. 1. D. de
neg. gest.
L. & si quis. §.
Idem Labeo.
D. de relig.
& f.

V I X. Septimò, rem alienam bona fide emtam resti-
tuendam, nec posse rogatum pretium repeti. cui re-
gulæ hæc addenda mihi videtur exceptio, nisi quate-
nus dominus rei suæ possessionem recipere sine im-
pendio aliquo probabiliter non potuit, ut puta si res
apud piratas fuerit. Tunc enim deduci poterit quan-
tum dominus impensurus libenter fuerat. ipsa enim
facti possessio, præsertim recuperatu difficilis, est
aliquid æstimabile, & in hoc dominus post rem
amissam censetur factus locupletior. Neque hîc re-
quiro ut emta res sit cum animo ut domino restitue-
retur, quo casu negotiorum actionem nasci sunt
qui aiant, sunt qui negent. Nam negotiorum ge-
storum actio ex lege ciuili nascitur: nullum enim ha-
bet eorum fundamentorum ex quibus natura obliga-
tionem inducit. Nos autem id quod naturale est
hîc quærimus. Non dissimile est quod de funeraria
scripsit Vlpianus, iustum iudicem in ea non meram
negotiorum gestorum actionem imitari, sed solutiùs

æquitatem sequi, cum hoc ei actionis natura indul-
geat. Et quod alibi idem ait, si quis negotia mea
gesserit, non mei contemplatione, sed sui lucri causa,
& circa res meas aliquid impenderit, non quidem in
id quod debet, sed in id quod ego locupletior sum,
habiturum actionem. Sic enim & domini rerum qua-
rum iactu leuata est naus, partem recuperant ab aliis
quorum res iactu seruatæ sunt: quia & qui rem alio-
qui perituram seruauit, in hoc videtur locupletior.

L. Si pupill.
§. sed si quis.
D. Neg. gest.

Caict. 2. 2. 62.
6. Soto 4. 4.
9. 7. art. 2.
Covar. 1. loco.
L. 1. D. ad l.
Rhod.

x. Octauò, eum qui rem alienam emit, non posse
eam restituere venditori, vt pretium seruet, quia ex
quo res in eius fuit potestate, iam, vt diximus, cœpit
obligatio restituendi.

x i. Nonò, eum qui rem habeat cuius dominus
ignoratur, non teneri naturaliter eam rem pauperibus
dare: quanquam valde hoc pium sit, & rectè multis
in locis constitutum. Ratio est, quia ex dominio ne-
mo ius habet præter dominum. Non esse autem, &
non apparere tantundem valent quoad eum cui non
apparet.

x i i. Decimò, naturaliter quod ob causam turpem
aut honestam, ad quam quis obligabatur, acceptum
est, non esse restituendum. quanquam hoc quoque
non immeritò legibus quibusdam introductum est.

Th. 2. 2. 62.
art. 5. ad 2.
Caict. ibid.
Covar. part.
2. §. 2. ad c.
peccatum.

Ratio est quia ratione rei nemo tenetur, nisi res sit
aliena. hîc autem dominium transiit ex prioris do-
mini voluntate. Aliud erit si in ipso accipiendi modo
vitium fuerit, putà extorsio. hoc enim est aliud obli-
gationis principium de quo hîc non agimus.

1. Sam. x 11.
5. 6.

x i i i. Addamus & hoc mendosè à Medina tradi-
tum, rerum alienarum in nos dominium transire si-
ne consensu domini, si res sint tales quæ pondere,

De Res. qu.
10.

L. Rogasti. §.
ult. D. si cest.
per.

numero & mensura æstimari solcant. Nam res eius generis functionem quidem recipere dicuntur, id est restitui posse per id quod genere idem est, sed ita demum si consensus præcesserit, aut ex lege aut more præcessisse intelligatur, ut in mutuo; aut etiam si res, utpote consumpta, exhiberi nequeat. At extra talem consensum, vel expressum, vel præsumtum, & extra necessitatem functio ista locum non habet.

C A P. XI.

De promissis.

- I. *Refellitur sententia statuens ex promissis ius naturaliter non oriri.*
- II. *Affertionem nudam non obligare.*
- III. *Solicitationem naturaliter obligare, sed inde alteri ius non nasci.*
- IV. *Quid sit promissum unde asceri ius oritur.*
- V. *Requiri ad hoc in promittente usum rationis: ubi distinguitur ius naturale à legibus civilibus circa minores.*
- VI. *Promissio errantis an & quatenus obliget naturaliter.*
- VII. *Promissionem ex metu obligare, sed qui metus causam dedit teneri ad liberandum promissorem.*
- VIII. *Id quod promittitur, ut promissio valeat, oportere in potestate sit promittentis.*
- IX. *An promissio ob causam vitiosam valeat naturaliter, per distinctionem explicatur.*
- X. *Quid sentiendum de promissione facta ad consequendam rem iam antè debitam.*
- XI. *Modus valide promittendi per nos ipsos.*
- XII. *Modus valide promittendi per alios: ubi & de legatis mandata excedentibus.*
- XIII. *Exercitoria & institoria obligationes quatenus ex iure natura procedant, ubi & iuris Romani error notatur.*
- XIV. *Ad promissionum validitatem acceptationem requiri.*

- XV. *An acceptatio innotescere debeat promissori, per distinctionem explicatur.*
 XVI. *Renocari promissionem posse mortuo ante acceptationem cui promissum erat.*
 XVII. *An & internuncio mortuo, per distinctiones explicatur.*
 XVIII. *An renocabilis sit promissio acceptatione per alteram facta, per distinctiones explicatur.*
 XIX. *Onus promisso adici quo tempore possit.*
 XX. *Quomodo conualescere possit inualida promissio.*
 XXI. *Promissiones sine causa, naturaliter non esse irritas.*
 XXII. *Qui factum alienum promissit ad quid naturaliter teneatur.*

ERDUXIT nos ordo ad obligationem quæ ex promisso oritur: ubi statim se nobis obijcit vir eruditionis minimè vulgaris Franciscus Connanus. Is enim hanc defendit sententiam, iure naturæ ac gentium ea pacta

Lib. I. c. 6.

Lib. V. c. 1.

quæ non habent *συνάλλαγμα* nullam inducere obligationem: honestè tamen impleri si modò talis res sit quam præstare etiam citra promissum honestum ac virtuti alicui congruens fuerat. Adfert autem pro sententia sua non tantùm Iurisconsultorum dicta, sed & rationes has: quòd non minor sit culpa eius qui temerè nulla de causa pollicenti credit, quàm eius qui vanitatem adhibuit promissionis: deinde quòd fortunis omnium magnum immineat periculum si promisso, quod sæpe ex ostentatione magis quàm ex voluntate proficiscitur, aut ex voluntate quidem, sed leui ac parum considerata, tenerentur homines: postremò quòd iustum fuit aliqua honestati cuiusque relinquere, nec ad necessitatem obligationis exigere: turpe esse promissa non implere, non quòd iniultè id fiat, sed quòd detegatur promissionis leuitas. Tullij.

quoque vitur testimonio, qui dixerit nec promissa seruanda quæ sint iis quibus promiseris inutilia, nec si plus tibi noceant quàm illi profint cui promiseris. Quòd si res integra non sit, vult deberi non quod promissum est, sed quod interest: cæterùm pacta, quam ex se non habent vim, eam accipere, aut ex contractibus quibus insunt, aut adiiciuntur, aut ex rei traditione: vnde nasci partim actiones, partim exceptiones, & vititam repetitionem. Quæ verò pacta vim obligandi secundùm leges habeant, vt pacta stipulata & alia quædam, habere eam legum beneficio, quarum ea est efficacia, vt quod per se honestum est id efficere possint etiam necessarium. Verùm hæc sententia, ita generaliter vt ab ipso effertur accepta, consistere non potest. Primùm enim sequitur inde inter reges & populos diuersos, pactorum, quamdiu nihil ex iis præstitum est, vim esse nullam, præsertim iis in locis vbi nulla certa forma federum aut sponsonum reperta est. Tum verò ratio nulla reperiri potest, cur leges, quæ quasi pactum commune sunt populi, atque hoc nomine vocantur ab Aristotele & Demosthene, obligationem pactis possint addere, voluntas autem cuiusque hoc omni modo agentis vt se obliget, idem non possit, præcipuè vbi lex ciuilis impedimentum non affert. Adde quòd voluntate sufficienter significata transferri rei dominium potest, vt antè diximus. quid ni ergo possit transferri & ius in personam, aut ad transferendum dominium (quod ius ipso dominio minus est) aut ad aliquid agendum, quippe cùm in actiones nostras par ius habeamus atque in res nostras? Accedit his sapientum consensus: nam quomodo dicitur à Iurifcon-

Rhet. 1. 15.
L. 2. D. de
legibus.

sultis, nihil esse tam naturale quàm voluntatem domini volentis rem suam in alium transferre ratam haberi, eodem modo dicitur nihil esse tam congruum fidei humanæ quàm ea quæ inter eos placuerunt seruare. Sic edictum de pecunia constituta, vbi nulla in constituente debendi causa præcesserat præter consensum, fauere dicitur naturali æquitati. Paulus quoque Iurisconsultus eam ait naturâ debere quem iure gentium dare oportet, cuius fidem secuti sumus: quo in loco primùm vox, oportet, necessitatem quandam moralem significat: neque verò admittendum est quod ait Connanus, fidem secutos nos censi vbi res integra esse desiit: agebat enim eo loco Paulus de conditione indebiti, quæ cessat si ex qualicunque pacto solutum quid sit, quia iam antè re adhuc integra, naturæ ac gentium iure dari oportebat, etiam si lex ciuilis ad præscindendas litium occasiones auxilium suum non præstabat. M. autem Tullius in officiis tantam promissis vim tribuit, vt fundamentum iustitiæ fidem appellet, & Platonicis sæpe iustitiam vocant ἀληθῆς, quod fidelitatem transtulit Apuleius: ac Simonides iustitiam definiebat, non modò acceptum reddere, sed & verum dicere. Sed vt bene res intelligatur, distinguendi sunt diligenter tres gradus loquendi de rebus futuris quæ nostræ sunt potestatis, aut fore putantur.

II. Primus gradus est assertio explicans de futuro animum qui nunc est: & ad hanc, vt vitio careat, requiritur veritas cogitationis pro tempore præsentis, non autem vt in ea cogitatione perseueretur. Habet enim animus humanus non tantùm naturalem potentiam mutandi consilium, sed & ius. Quòd si in

§. Per traditionem. Inst. de rer. diuis.

L. i. D. de pactis.

L. i. De de pec. const. L. Cum amplius. D. de reg. iuris.

De Off. I. 2.

Ap. de Platone.

Plato i. de repub.

mutatione sententiæ vitium sit aliquod, vt accidit, id non est intrinsecum mutationi, sed ex materia, putà quia prior sententia erat melior.

III. Secundus gradus est, cùm voluntas se ipsam pro futuro tempore determinat, cum signo sufficiente ad indicandam perseverandi necessitatem. Et hæc pollicitatio dici potest, quæ seposita lege civili obligat quidem, aut absolutè, aut sub conditione, sed ius proprium alteri non dat. Multis enim casibus euenit, vt obligatio sit in nobis, & nullum ius in alio; sicut in debito misericordiæ & gratiæ reponendæ apparet, quibus simile est hoc debitum constantiæ siue fidelitatis. Itaque ex tali pollicitatione res pollicitantis retineri, aut is ipse qui pollicitus est ad implendam fidem cogi iure naturæ non poterit.

IV. Tertius gradus est vbi ad determinationem talem accedit signum volendi ius proprium alteri conferre: quæ perfecta promissio est, similem habens effectum qualem alienatio dominiij. Est enim aut via ad alienationem rei, aut alienatio particulæ cuiusdam nostræ libertatis. Illuc pertinent promissa dandi, huc promissa faciendi. Eius quod dicimus insigne nobis argumentum præbent diuina oracula, quæ nos docent Deum ipsum, qui nulla constituta lege obstringi potest, contra naturam suam facturum nisi promissa præstaret. Neh. 1x. 8. Hebr. vi. 18. & x. 23. I. Cor. i. 19. x. 13. 1. Theff. v. 24. 11. Theff. 111. 3. 11. Tim. 11. 13. Vnde sequitur vt promissa præstentur venire ex natura immutabilis iustitiæ, quæ Deo & omnibus his qui ratione vtuntur suo modo communis est. Accedit iudicium Salomonis: *Fili mi, siquid spondidisti alteri, defixisti externo volas tuas: illaqueatus es verbis*

verbis oris tui: captus es enunciationibus oris tui. Et hinc Hebræis promissio vocatur *מסרה* vinculum, & voto comparatur, Num. x x x. 4. 5. 6. His cognitis non difficulter respondebimus ad Connani argumenta. Nam Iurisconsultorum dicta de pactis nudis respiciunt id quod Romanis legibus erat introductum, quæ deliberati animi signum certum constituerunt stipulationem. Neque negamus similes esse in aliis populis leges. *Quæ lex ad id præstandum nos quod alicui promissimus obligat?* ait Seneca de lege humanæ & promisso non solenniter facto loquens. Possunt autem naturaliter deliberati animi alia esse signa præter stipulationem, aut si quid ei simile ad actionem pariendam lex civilis postulat. Quod autem fit animo non deliberato, id nos quoque ad vim obligandi non credimus pertinere; quod & Theophrastus libro de legibus notauerat. imò & quod deliberatò fit, sed non eo animo, vt ius proprium concedat alteri, ex eo negamus ius exigendi cuiquam naturaliter dari, quamquam non solam hinc honestatem, sed & necessitatem quandam moralem nasci agnoscimus. De eo autem quod ex Cicerone adducitur agemus infra, vbi de interpretatione pactorum sermo erit. Sed quæ ad perfectæ promissionis vim requirantur videamus.

V. De Benef.
c. 10.

v. Primùm requiritur vsus rationis: ideo & furiosi, & amentis, & infantis nulla est promissio. Aliud censendum de minoribus. hi enim etsi non satis firmum iudicium habere credantur, vt & feminæ, id tamen nec perpetuum est, nec per se sufficit ad actus vim elidendam. Quando autem puer ratione vti incipiat, non potest certò definiri: sed ex quotidianis actibus, aut etiam ex eo quod communiter in quaque

regione accidit, desumendum est. Leges quidem ciuiles iusta ratione motæ quasdam promissiones pupillorum ac minorum irritas pronuntiant, aduersus quasdam restitutionis beneficium introducunt: sed hi effectus sunt proprii legis ciuilis, ac proinde cum iure naturæ ac gentium nihil habent commune; nisi quòd quibus in locis obtinent, ibi eas seruari etiam naturale est. Quare etiamsi peregrinus cum ciue paciscatur, tenebitur illis legibus: quia qui in loco aliquo contrahit, tanquam subditus temporarius legibus loci subiicitur. Planè aliud erit si in mari pactio fiat, aut in vacua insula, aut per litteras inter absentes. Talia enim pacta iure solo naturæ reguntur, vt & pacta eorum qui summam habent potestatem, quæ tales sunt. Nam in his quæ priuatim agunt, locum habent leges, etiam quæ irritum actum faciunt, vbi id in fauorem ipsorum fit, non in pœnam.

VI. De pacto errantis perplexa satis tractatio est. Nam distingui solet inter errorem circa substantiam rei, & qui non sit circa substantiam: an dolus causam dederit contractui, an non: fueritne alter quicum actum est doli particeps: sitne actus stricti iuris, an bonæ fidei. Nam pro harum rerum varietate alios actus irritos pronuntiant scriptores, alios validos quidem, sed vt arbitrio eius qui læsus est rescindi possint aut reformari. Sed harum distinctionum pleræque veniunt ex iure Romano, tum ciuili vetere, tum prætorio: quædam etiam non satis veræ aut accuratæ sunt. At viam nobis reperiendæ naturali veritati pandit quod de legum vi atque efficacia omnium fermè consensu receptum est, vt si lex fundetur in præsumptione aliqua facti, quod factum reuera ita

Antonin p. 2.
tit. 1. c. 17. §.
6. Dd. ad l.
contractus. de
reg. iuris.
Cuar. de cõ-
tractibus. q.
57. Medina c.
de rest. q. 33.

se non habeat, tunc ea lex non obliget, quia veritate facti deficiente deficit totum legis fundamentum.

Felin. c. 1. de
constit. n. 40.
Bal. in l. Cùm
quis. C. de
iur. & facti
ignor.

Quando autem lex in tali præsumptione sit fundata, ex legis materia, verbis & circumstantiis colligendum. Similiter ergo dicemus, si promissio fundata sit in præsumptione quadam facti quod non ita se habeat, naturaliter nullam eius esse vim: quia omnino promissor non consensit in promissum, nisi sub quadam conditione quæ re ipsa non existit. Quòd si promissor negligens fuit in re exploranda, aut in sensu suo exprimendo, & damnum inde alter passus sit, tenebitur id resarcire promissor, non ex vi promissionis, sed ex damno per culpam dato, de quo capite infra agemus. Si verò adfuerit quidem error, sed in quo fundata non fuerit promissio, ratus erit actus, utpote non deficiente vero consensu: sed hoc quoque casu si is cui promittitur dolo errori causam dederit, quicquid ex eo errore damni promissor fecit, resarcire tenebitur, ex alio illo obligationis capite. Si pro parte fundata erit errore promissio, valebit pro reliqua parte.

Couar. in c.
possessor. de
reg. iuris, in
6. p. 2. §. 6. n. 8.
Nauarr. c. 12.
n. 13.

VII. De eo quod metu fit, non minùs implicita tractatio est. nam & hîc distingui solet inter metum grauem absolutè vel ratione habita personæ metuentis, & leuem; illatum iustè & iniustè; ab eo cui promittitur, vel ab alio; item inter actus liberales & onerosos: & pro his diuersitatibus alij actus dicuntur irriti, alij ad arbitrium promittentis reuocabiles, alij in integrum restituendi; non sine magna sententiarum varietate circa hæc singula. Ego omnino illorum accedo sententiæ qui existimant, seposita lege ciuili quæ obligationem potest tollere aut minuere, eum qui metu promisit aliquid, obligari: quia con-

Eth. Nic. 111.

Silu. verb. me-
tus. q. 8.

Silueft. verb.
restitutio. 2.
diſto 7. Na-
narr. c. 17. n.
15. & c. 22. n.
ſt. 6. 7.
Covarr. ad
reg. pecca-
tum. p. 2. ſ. 3.
num. 7.

L. item ſi cum
exceptione.
ſ. in hac a-
ctione. D.
quod metus
cauſa.

ſenſus hîc adfuit, nec conditionalis, vt modò in er-
rante dicebamus, ſed abſolutus. nam vt rectè ab Ari-
ſtotele traditum eſt, qui naufragij metu res ſuas iactat,
vellet res ſeruare ſub conditione ſi naufragium non
immineret, at abſolutè vult res perdere, ſpectata ſci-
licet temporis ac loci circumſtantia. Sed illud ſimul
veriſſimum cenſeo, ſi is cui promittitur metum intu-
lerit non iuſtum, ſed iniuſtum, quamuis leuem, atque
inde ſecuta ſit promiſſio, cum teneri ad liberandum
promiſſorem, ſi promiſſor velit; non quòd inefficax
fuerit promiſſio, ſed ob damnum iniuria datum. quod
quam habeat exceptionem ex iure gentium, infrà
ſuo loco explicabitur. Quòd verò quidam actus re-
ſcinduntur ob metum ab alio incuſſum, quàm qui-
cum actum eſt, ex lege eſt ciuili, quæ ſape etiam
actus liberè factos ob iudicij infirmitatem, aut irritos
facit, aut reuocabiles. Quæ autem de legum ciui-
lium vi atque efficacia ſuprà diximus, eadem hîc vo-
lumus haberi repetita. At quæ ad promiſſiones fir-
mandas viſ ſit iuriſiurandi infrà videbimus.

VIII. Materiam promiſſi quod attinet, eam oportet eſſe, aut eſſe poſſe in iure promittentis, vt promiſſum ſit efficax. Quare primùm non valent promiſſa facti per ſe illiciti: quia ad illa nemo ius habet, nec poteſt habere. At promiſſio, vt ſuprà diximus, vim accipit ex iure promittentis, nec vltra extenditur. Quòd ſi res nunc non ſit in poteſtate promittentis, ſed eſſe aliquando poſſit, erit in pendenti efficacia; quia tum promiſſio facta cenſeri debet ſub conditione, ſi res in poteſtatem venerit. Quòd ſi conditio, qua res in poteſtatem promiſſoris venire poſſit, ipſa quoque ſit poteſtatiua, tenebitur promiſſor facere quic-

quid moraliter æquum est, ut ea impleatur. Sed in hoc quoque genere lex civilis utilitatis causa multa irrita solet facere quæ naturaliter obligarent, ut promissum futuri matrimonij factum ab eo cæve qui coniugem nunc habeat, & non pauca quæ à minoribus aut filiis familiarum fiunt.

ix. Quæri hinc solet an promissio facta ob causam naturaliter vitiosam ipsa natura valeat, ut si quid promittatur homicidij perpetrandi causa. Hinc ipsam promissionem vitiosam esse satis apparet: in hoc enim adhibetur, ut alter impellatur ad malum facinus. Sed non quicquid vitiosè fit effectu iuris caret, quod in prodiga donatione apparet. Hoc interest, quòd donatione facta iam cessat vitiositas: nam sine vitio res relinquitur apud donatarium. At in promissis ob causam vitiosam manet vitium quamdiu non perpetratum est crimen: tamdiu enim impletio ipsa promissi, ut mali illex, labem in se habet: quæ cessare incipit peracto crimine. Vnde sequitur usque ad id tempus promissionis talis efficaciam esse in pendentem, ut modò dicebamus in promissa re quæ iuris nostri non est. crimine verò perpetrato iam obligationis vim exseri, quæ ab initio non intrinsicè defuit, sed ab accedente vitio fuit impedita. Et huius rei exemplum afferri potest in Iuda Jacobi filio, qui Thamari, quam meretricem putabat, promissam mercedem, tanquam debitam, persolvit. Quòd si iniustitia promissarij causam promissioni dederit, aut inæqualitas sit in contractu, hæc quomodo sint resarcienda alia est quæstio, de qua mox viderimus.

Caict. 2. 2.
q. 32. art. 7.

Gen. xxxviii.

x. Quod verò promittitur ob causam antè debitam, non eo minùs debetur, si ius naturale spectemus,

secundùm ea quæ de rei alienæ acceptione supra diximus: nam & sine vlla causa promissum naturaliter deberetur. Sed hîc quoque damnum per extortionem datum, aut inæqualitas in contractu reparanda venient, secundùm tradendas inferiùs leges.

X I. Modum promittendi quod attinet, is vt de dominij translatione diximus requirit actum externum, id est signum sufficiens voluntatis, quale interdum esse potest nutus, frequentius autem vox aut literæ.

X I I. Sed & per hominem alterum obligamur, si constet de voluntate nostra qua illum elegerimus, vt instrumentum nostrum ad hoc speciatim, aut sub generali notione. Et in generali præpositione accidere potest, vt nos obliget qui præpositus est agendo contra voluntatem nostram sibi soli significatam: quia hîc distincti sunt actus volendi. vnus quo nos obligamus ratum habituros quicquid ille in tali negotiorum genere fecerit; alter, quo illum nobis obligamus, vt non agat nisi ex præscripto, sibi non aliis cognito. Quod notandum est ad ea quæ legati promittunt pro régibus ex vi instrumenti procuratorij excedendo arcana mandata.

X I I I. Atque hinc etiam intelligi potest exercitoriam & institoriam quæ non tam actiones sunt, quàm qualitates actionum, ipso naturali iure niti. Adiciendum hîc est malè Romanis legibus introductum, vt ex facto magistri exercitores in solidum singuli tenerentur. Nam hoc nec naturali æquitati conuenit, quæ satis habet si pro suis singuli partibus conueniantur, nec publicè vtile est. absterrentur enim homines ab exercendis nauibus si metuant ne ex facto magistri quasi in infinitum teneantur. Atque ad eò

apud Hollandos, vbi mercatura pridem maximè viguit, & nunc & olim lex illa Romana obseruata non est: imò contra constitutum ne exercitoria etiam vniuersi amplius teneantur, quàm ad æstimationem nauis & eorum quæ in nauis sunt.

L. qui absentis. D. de acq. poss.

x i v. Vt autem promissio ius transferat, acceptatio hîc non minùs quàm in dominij translatione requiritur, ita tamen vt hîc quoque præcedens rogatio durare intelligatur, ac vim habere acceptationis. Nec obstat quod de pollicitationibus factis ciuitati iure ciuili est proditum: quæ ratio quosdam induxit, vt iure naturæ solum promittentis actum sufficere iudicarent: nam lex Romana non hoc dicit, ante acceptationem pollicitationis plenam esse vim, sed reuocari vetat, vt acceptari semper possit: qui effectus non est naturalis, sed merè legitimus. cui non dissimile est quod pro infantibus & amentibus ius gentium introduxit. Nam pro his, vt possidendi res quæ possessione quærentur, ita & acceptandi animum ius supplet.

Molina disp. 263.

Vide hoc libro cap. 30. c. 6.

x v. Illud etiam quæri solet, an satis sit acceptationem fieri, an verò etiam innotescere debeat promissori antequam promissio plenum effectum consequatur. Et certum est utroque modo fieri posse promissionem: aut hoc modo, Volo vt valeat si acceptetur; aut hoc modo; Volo vt valeat si acceptatum intellexero. Et in his quidem quæ ad mutuam pertinent obligationem posterior sensus præsumitur: in promissis verò merè liberalibus potius est vt prior sensus credatur adfuisse, nisi aliud appareat.

x v i. Sequitur hinc ante acceptationem, quippe iure nondum translato, reuocari promissum posse

sine iniustitia, imò & sine inconstantia, si reuera eo animo factum sit, vt ab acceptatione demum valere incipiat. Reuocari etiã posse mortuo ante acceptationem eo cui promissum erat, quia videtur acceptatio in arbitrium ipsius collata, non heredum. Aliud enim est velle dare huic ius ad heredes transiturum, aliud velle dare heredibus: multum enim refert in quem beneficium conferatur. Et hoc est quod Neratius respondit, non videri sibi principem quod ei quem viuere existimabat concessisset, defuncto concessisse.

XVII. Poterit etiã reuocari mortuo eo qui lectus erat voluntatis internuncius; quia in illius verbis posita fuerat obligatio. Aliud in tabellario qui non est instrumentum obligationis, sed perlator instrumenti obligatorij. Itaque literæ consensus indices per quemuis perferri poterunt. Distinguendum quoque inter ministrum qui electus est, vt promissionem significet, & inter eum qui electus est vt ipse promittat. Priore casu reuocatio vim suam habebit etiã si ministro non innotuerit: altero verò irrita erit reuocatio; quia ius promittendi ab ipsius voluntate pendeat, quæ voluntas necdum cognita reuocatione omni culpa vacabat. Sic etiã priore casu mortuo donatore poterit acceptari donatio, vt perfecta ab vna parte, quanquam reuocabiliter: quod apertius in legatis conspiciere est. altero casu non poterit, quia non facta est, sed mandata fieri. In dubio autem mandantis voluntas fuisse censetur, vt impleatur mandatum, nisi magna mutatio inciderit, qualis est mors mandantis. Possunt tamen suppetere coniecturæ quæ aliud iudicandum suadeant, quæ facile

L. Multum refert. C. si quis alteri vel sibi. L. si pater. D. de manum. vindicta. L. Neratius. D. de reg. iuris.

L. Mandatum. D. Mandati. Clarus lib. 17. §. donatio. q. 12.

L. Si mandatum. D. Mandati.

L. Nec ambigi. C. de don.

cilè admittendæ sunt vt subsistat quod pià de causa dari mandatum est.

Couarr. in
var. c. 14. n.
16. l. si pater.
D. de manu-
mif. vind.

XVIII. Solent & controuersia incidere de acceptatione pro altero facta: in quibus distinguendum est inter promissionem mihi factam de re danda alteri, & inter promissionem in ipsius nomen collatam cui res danda est. Si mihi facta est promissio, omiſſa inspectione an mea priuatim intersit, quam introduxit ius Romanum, naturaliter videtur mihi acceptanti ius dari efficiendi, vt ad alterum ius perueniat, si & is acceptet: ita vt medio tempore à promissore promissio reuocari non possit; sed ego cui facta est promissio eam possim remittere. Nam is sensus iuri naturæ non repugnat, & verbis talis promissionis maxime congruit. neque nihil mea interest si per me alter beneficium acquirat. Quòd si promissio in nomen eius collata est cui danda res est, distinguendum est, an qui acceptat, aut speciale mandatum habeat acceptandi, aut ita generale, vt talis acceptatio ei inclusa censei debeat: an verò non habeat. Vbi mandatum tale antecessit, distinguendum vltra non puto, sitne persona sui iuris necne, quod Romanæ leges volunt, sed planè ex tali acceptatione promissionem perfici: quia consensus potest & per ministrum interponi ac significari. Velle enim censeor quod in alterius voluntate posui, si & ille velit. Deficiente autem mandato, si alius cui promissio facta non est acceptet volente promissore, tunc is erit effectus, vt promissori reuocare promissionem non liceat antequam is quem spectat promissio eam ratam habuerit aut irritam: sic tamen vt medio illo tempore is qui acceptauit remittere promissum non possit, quia hinc

Couarr. c.
quamuis. p. 2.
§. 4. 13.

Alex. conf.
204. lib. 1. &
ibi Cár. Mol.

non adhibitus est ad ius aliquod accipiendum, sed ad adstringendam promissoris fidem in sustentando beneficio: ita ut promissor ipse si reuocet faciat contra fidem, non contra ius proprium alicuius.

XXIX. Ex superioribus intelligi etiam potest, quid sentiendum sit de onere adiecto promissioni. id enim fieri poterit quamdiu promissio completa nondum est per acceptationem, nec fide interposita facta irrevocabilis. Onus autem in commodum tertij adiectum promissioni reuocari poterit, quamdiu à tertio

*L. perfecta.
C. de donat.
quæ sub modo.*

*Bar. in l. Qui
Rom. § Flavius
de verb. oblig.*

acceptatum non erit: quanquam non desunt tam in hac quàm in aliis quæstionibus qui secus sentiant. Sed rectè rem inspicienti facile elucet naturalis æquitas, ut multis probationibus non egeat.

XXX. Solet & illud disputari, quomodo conualescere possit promissio cui error causam dedit, si recognita promissor stare velit promisso. Atque idem queri potest de promissionibus quibus lex civilis impedimentum iniicit ex metu aut causa alia, si illa causa postea cessauerit. Nam ad hæc firmanda quidam solum actum internum requirunt, quem coniunctum cum priore actu externo sufficere putant ad pariendam obligationem. Alij, quibus id displicet ideo quia actus externus non potest signum esse actus interni sequentis, requirunt novam verbis factam promissionem & acceptationem. Verior est media sententia, actum quidem externum requiri, sed non utriusque verbis factum, cum retentio rei promissæ ex parte eius cui promissa est, & relictio eius ex parte promittentis, aut simile aliquid, sufficere possint ad significandum consensum.

*Nauarr. c. 22.
n. 51. & 80.
Lib. 211.*

*Sane. lib. 11.
de matrim.
disp. 31. n. 27.*

XXXI. Hoc quoque omittendum non est, ne iura ci-

uilia cum naturali iure confundantur, neque promissiones quæ causam expressam non habent naturaliter esse irritas, non magis quàm rerum donationes:

XXII. Neque eum qui factum alienum promisit ad id quod interest teneri, modò facere non omiserit quod ex sua parte ad id factum obtinendum facere poterat; nisi verba aut negotij natura obligationem inducant strictiorem.

Couarr. c.
quamuis. p. 2.
§. 5.

C A P. XII.

De contractibus.

- I. *Diuisio actuum humanorum qui alijs hominibus utiles sunt: ac primùm, in simplices ac mixtos.*
- II. *Simplicium in beneficos meros, aut cum mutua obligatione:*
- III. *Ei permutatorios: tum qui dirimunt:*
- IV. *Tum qui communionem adferunt.*
- V. *Mixtos esse principaliter,*
- VI. *Aut per accessionem.*
- VII. *Qui actuum contractus dicantur.*
- VIII. *Aequalitatem in contractibus requiri primùm circa actus precedaneos:*
- IX. *Ad scientiam:*
- X. *Ad libertatem volendi.*
- XI. *Secundò in ipso actu, si sit permutatorius:*
- XII. *Tertiò in eo de quo agitur: quod explicatur.*
- XIII. *Quæ equalitas locum habet in actibus merè aut partim beneficis.*
- XIV. *Quomodo estimandum rei pretium in venditione, & ex quibus causis iuste crescat aut minuat.*
- XV. *Quando naturaliter perfecta sit venditio: & quando dominium transeat.*
- XVI. *Monopolia quæ sint contra ius naturæ, aut diligendi legem.*

- XVII. *Pecunia functionem quomodo recipias.*
 XVIII. *De conductionis mercede naturaliter nihil remittendum ob sterilitatem & similes casus : & quid si conductore primo impedito utri, res alij locata sit?*
 XIX. *Iusta merces quomodo crescat & minuat.*
 XX. *Quo iure vetita sint usura.*
 XXI. *Quae commoda usurae nomine non veniant.*
 XXII. *Legum civilium quae circa hanc rem vis sit.*
 XXIII. *Qualis aestimatio facienda in contractu averse periculi, siue assurance.*
 XXIV. *Qualis in societate, ubi multa eius species explicantur.*
 XXV. *De societate navali.*
 XXVI. *Iure gentium inaequalitatem in quam consensus est, quoad actus exteriores non attendi : & quo sensu id naturale dicatur.*

CTVVVM humanorum qui ad aliorum hominum utilitatem tendunt, alij sunt simplices, alij compositi.

II. Simples alij benefici, alij permutatorij. Benefici aut meri, aut cum mutua quadam obligatione.

Benefici meri, aut in praesens absoluuntur, aut in futurum prominent. In praesens absoluitur factum utile, de quo nihil loqui necesse est, quando utilitatem quidem parit, sed nullum iuris effectum: item donatio, qua dominium transfertur, qua de re egimus supra cum de dominij acquisitionibus ageretur. In futurum prominent promissiones tum dandi, tum faciendi, de quibus iam egimus. Benefici actus cum obligatione mutua sunt, qui aut de re disponunt sine alienatione, aut de facto ita ut aliquis effectus supersit. Talis est circa rem usus concessio, qui commodatio dicitur: in factis praestatio operae sumtuosae, aut obligatoriae, quae dicitur mandatum, cu-

ius species est depositum, præstatio scilicet operæ in re custodienda. His autem actibus similes sunt actuum promissiones, nisi quòd, ut diximus, hæ in futurum prominent: quod & de actibus iam explicandis intellectum volumus.

III. Actus permutatorij, aut dirimunt partes, aut communionem adferunt. Actus eos qui dimentoij sunt rectè diuidunt Iurisconsulti Romani in Do ut des, facio ut facias, facio ut des: de quibus videri potest Paulus Iurisconsultus in l. Naturalis. Digestis, Præscriptis verbis. Sed Romani ab hac diuisione eximunt quosdam contractus quos ipsi nominatos vocant, non tam quòd proprium habeant nomen (habet enim hoc & permutatio quam à nominatorum numero excludunt) quàm quòd ob vsum frequentiore vim quandam & naturam accepissent talem, quæ etiamsi nihil esset dictum specialiter, ex ipso nomine satis posset intelligi: vnde etiam, certæ de illis proditæ erant actionum formulæ: cum in cæteris contractibus minùs frequentibus hoc tantùm inesset quod dictum erat, ac proinde non communis aliqua & vsitata, sed accommodata ad ipsum factum daretur formula quæ ideo præscriptis verbis dicebatur. Ob eandem causam vsum frequentioris, in conuentionibus nominatis, si requisita quædam adessent, ut in venditione si de pretio conuenisset, etiam re integra, id est antequam à partium altera præstitum esset aliquid, iniungebatur implendi necessitas: cum in illis rarioribus re integra daretur pœnitendi libertas, id est impunitas, quia lex ciuilis vim coactricem subtrahebat illis conuentionibus, ut sola contrahentium fide starent. At ius naturæ ignorat

hæc discrimina: neque verò qui innominati ab illis dicuntur contractus, aut minùs sunt naturales, aut minùs antiqui. imò permutatio, quæ innominatis accensetur, emtione & simplicior est & antiquior. Nos ergo naturam sequentes, contractus omnes diremtorios, nullo nominatorum aut innominatorum discrimine, ad tria quæ diximus genera reuocabimus. Dicemus proinde dari vt detur statim quidem rem pro re, vt in ea quæ specialiter dicitur permutatio, antiquissimum haud dubiè commercij genus: aut pecuniam pro pecunia, quod collybum Græci vocant, mercatores hodie cambium: aut rem pro pecunia, vt in emtione ac venditione: aut vsum rei pro re: aut vsum rei pro vsum rei: aut vsum rei pro pecunia, quod postremum locatio conductio dicitur. Vsum autem nomine hîc intelligimus tum nudum vsum, tum cum qui cum fructu coniunctus est, siue is sit temporarius, siue personalis, siue hereditarius, siue alio quouis modo circumscriptus, vt apud Hebræos is qui durabat ad annum Iubilæum. Datur verò, vt interposito tempore tantundem, & genere idem detur, in mutuo, quod locum habet in his, quæ pondere, numero, mensura constant, tam rebus aliis quàm pecunia. Facti cum factio permutatio innumeras habere potest species pro factorum diuersitate. At facio vt des, aut pecuniam, atque id quoque in factis quotidianæ vtilitatis locatio conductio dicitur, in factio præstandæ indemnitate circa casus fortuitos auersio periculi, vulgò assecuratio, qui contractus olim vix cognitus nunc est inter receptissimos; aut vt des rem, aut vsum rei.

IV. Actus autem communicatorij, aut facta com-

Arist. v. Eth.
B. D. de con-
trah. emt. l. 1.

municant, aut res, aut hinc res, inde facta ad utilitatem communem, quæ omnia veniunt societatis nomine: in quo genere comprehenditur & bellica societas, qualis illa apud nos frequens nauium priuatarum coitio aduersus piratas, aut alios inuasores, quam vulgò Admiralitatem nuncupant, Græci *σύμ-πλοιαί* vocant.

V. Mixti autem actus sunt, aut principaliter, aut per accessionem alterius. Sic si sciens rem maioris emam, & quod plus est in pretio alteri condonem, partim donatio erit, partim emtio: si fabro pecuniam promittam vt de suo auro mihi annulos faciat, partim emtio erit, partim conductio. Sic & in societate accidit vt alter factum & pecuniam, alter pecuniam tantum contribuat. Et in feudali contractu rei feudalis concessio beneficium est, pactio autem militaris operæ pro tutela, est facio vt facias. Quod si onus pensionis accedat, eatenus miscetur cum emphyteusi. Fœnus quoque nauticum mixtum quid est ex contractu mutui & periculi auersi.

VI. Per accessionem ad alterum actum fit mixtio, vt in fideiussione & pignoris datione. Nam fideiussio, si negotium spectes quod inter fideiussorem & principalem debitorem geritur, plerumque mandatum est: si negotium quod inter creditorem & fideiussorem qui nihil recepit geritur, videtur actus merè liberalis: sed quia contractibus onerosis accedit, inde censerit solet. Pignoris quoque datio per se videtur actus liberalis, quà detentio rei conceditur. sed hæc quoque naturam trahit ex contractu cui securitatem præstat.

L. LaBeo. D.
de verb. sign.

VII. Omnes autem actus alijs vtiles extra merè

beneficōs contractuum nomine appellantur.

VIII. In contractibus natura æqualitatem imperat, & ita quidem vt ex inæqualitate ius oriatur minus habenti. Hæc æqualitas partim consistit in actibus, partim in eo de quo agitur; & in actibus tum præcedaneis, tum principalibus.

IX. Ad præcedaneos actus pertinet, quòd is qui cum aliquo contrahit vitia sibi nota rei de qua agitur significare debet: quod non ciuilibus tantum legibus constitui solet, sed naturæ quoque actus congruit. nam inter contrahentes propior quædam est societas quàm quæ communis est hominum. Atque hoc modo soluitur quod dicebat Diogenes Babylonius hoc tractans argumentum, non celari omnia quæ tacentur: nec quicquid tibi audire vtile est idem mihi dicere necesse esse, vt de rebus cœlestibus. nam contractus natura utilitatis causa reperta propius quiddam exigat. Bene Ambrosius: *In contractibus etiam vitiorum quæ veniunt prodi iubentur, ac nisi intimauerit venditor, quamuis in ius emptoris transcripserit, doli actione vacuantur.* At non idem dicendum est de his quæ rem non contingunt: vt si quis sciat multas naues in cursu esse quæ frumentum aduehant. nam tale quid indicare est quidem officiosum ac laudabile, sæpe adè vt omitti nequeat nisi vt caritatis regula violetur; non tamen iniustum, id est non pugnans cum iure eius qui cum negotium est: ita vt locum hîc habere possit illud quod idem ille Diogenes non incommodè dicebat referente M. Tullio: *Aduexi, exposui: vendo meum, non plus quàm cateri: fortasse etiam minoris cum maior est copia. cui fit iniuria?* Non ergo generaliter sequendum illud eiusdem Ciceronis, celare esse cum tu quod scias

L. 1. D. de
act. emt. &
venditi.

Cic. de Off.
111.

Off. 11. c. 10.

Th. 2. 1. 78.
art. 3. Bal. 1.
1. de 2d. ed.
Covarr. ad c.
peccatum. p.
2. §. 4. n. 6.

8. loco.

id ignorare emolumentum tui causa velis eos quorum interfit scire: sed tum demum id locum habet cum de iis agitur quæ rem subiectam per se contingunt, ut si domus sit pestilens, si à magistratu deiici iussa, quæ exempla ibidem videas. At vitia ei quicum agas, nota, ut seruitutem ædium quas M. Marius Gratidianus C. Sergio Oratæ vendebat ab ipso prius emtas, dici nihil attinet. scientia enim utrinque par pares facit contrahentes.

D. l. i. D. de
contr. emt.
in fine.

x. Neque verò tantum in intellectu rerum, sed & in voluntatis usu quædam contrahentibus inter se æqualitas debetur: non quidem ut si quis antecessit merus iuste incussus, is demi debeat; id enim contractui extrinsecum est: sed nequis incutiatur contrahendi causa, aut si incussus est, ut dematur. Quod tamen quam exceptionem ex iure gentium habeat, suo loco videbimus.

x i. In ipso actu principali hæc desideratur æqualitas, ne plus exigatur quam par est. Quod in contractibus beneficis locum vix potest habere. Nam si quis pro commodato aut opera in mandato aut deposito exhibenda aliquid mercedulæ stipuletur, non iniuriam faciet, sed contractum miscebit, id est ex gratuito efficiet semipermutatorium. At in permutatorijs omnibus sollicitè id obseruandum est. nec est quòd dicat quispiam id quod pars altera amplius promittit donatum censerit. Neque enim solet hic esse tales contractus ineuntium animus, nec præsumendus est nisi appareat. Quod enim promittunt aut dant credendi sunt promittere aut dare tanquam æquale ei quod accepturi sunt, utque eius æqualitatis ratione debitum.

Instit. de
mandato. §.
vlt. L. i. § Si
quis seruum.
D. depositi.

XII. Restat æqualitas in eo de quo agitur, in hoc consistens, ut etiam si nec celatum quicquam sit quod dictum oportuit, nec plus exactum quam deberi putabatur, in re tamen deprehendatur inæqualitas, quanquam sine culpa partium, puta quod vitium latebat, aut de pretio errabatur, ea quoque sit resarcienda, & demendum ei qui plus habet reddendumque minus habenti: quia in contractu id utrimque propositum aut fuit, aut esse debuit, ut uterque tantundem haberent. Lex Romana hoc constituit non in quavis inæqualitate, minima enim non persequitur, imò & occurrendum censet multitudini litium, sed in fatis graui, ut quæ dimidium iusti pretij excedit. Nimirum leges, ut ait Cicero, iniqua tollunt quatenus teneri manu possunt, philosophi quatenus ratione & intelligentia. Hi verò qui legibus ciuilibus subiecti non sunt, id sequi debent quod æquum esse ipsis ratio recta dicat: imò & illi qui legibus subiecti sunt, quoties de eo quod fas piùmque est agitur, si modo leges non ius dant aut tollunt, sed iuri duntaxat ob certas causas auxilium suum denegant.

XIII. Sed notandum est quandam rei æqualitatem spectari & in contractibus beneficis, non quidem omnimodam ut in commutatoriis, sed ex suppositione eius quod agitur, ne quis scilicet ex beneficio dānum sentiat: ob quam rationem mandatarius indenno præstari debet à sumtibus factis & damno in quod ex causa rei mandatæ incidit: & commodatarius rem teneretur resarcire si perit, quia non solius rei ratione domino teneretur, id est ex vi dominij, quomodo quis possessor teneretur, ut supra didicimus, sed & ratione beneficæ acceptionis: quod ita verum est

Siluestr. in
verbo Belli.
p. 1 d. 7.

Th. 1. 2. 62.
art. 6.

nisi omnino & apud dominum fuisset peritura. Hoc enim casu nihil per commodatum domino abest. Contra depositarius præter fidelitatem nihil recipit; ideo si perijt res, non tenebitur: non rei ratione, quia non exstat, nec locupletior est; nec acceptionis ratione, quia accipiendo beneficium non accepit, sed dedit. In pignote, ut & in locato, media via sequenda est, ut qui rem accepit, nec de casu quovis teneatur, ut commodatarius, & maiorem tamen diligentiam quam depositarius præstare debeat: quia pignoris acceptio est quidem gratuita, sed accedere solet contractui oneroso. Quæ omnia Romanis quidem congruunt legibus, sed non ex illis primitus, sed ex æquitate naturali veniunt. Quare eadem apud alias quoque gentes reperire est. Inter cæteros apud Hebræum Mosem Maimonidem libro 111. Ductoris dubitantium capite 43. Spectavit huc Seneca cum dixit *alios fidem debere, alios tutelam*. Ad hanc verò formam de cæteris quoque contractibus iudicium est faciendum. Sed generali tractatione quantum instituto nostro sufficit absoluta, speciales quasdam contractuum quæstiones percurramus.

v. 12. De beneficiis. 19.

xiv. Mensura eius quod res quæque valeat maximè naturalis est indigentia, ut Aristoteles rectè ostendit: quod in permutationibus rerum apud barbaros populos maximè spectatur. Non tamen hæc unica est mensura. Nam hominum voluntas, quæ rerum domina est, multas res magis desiderat quam sunt necessariae. *Margaritis*, inquit Plinius, *pretium luxuria fecit*. Et contra evenit ut res maximè necessariae minoris sint propter copiam: Quod Seneca multis exemplis ostendit libro de Beneficiis vi. cap. 35.

Mor. Nic. v. 8.

12. 35.

L. Preia. D.
ad l. Falc.

vbi & hoc addit: *Pretium cuiusque rei pro tempore est. cum bene ista laudaveris, tanti sunt quanto plaris venire non possunt.* Paulus Iurisconsultus: *Pretia rerum non ex affectu nec utilitate singulorum, sed communiter funguntur.* Hinc fit vt res tanti æstimetur quantum pro ea communiter offerri aut dari solet, quod vix est vt non aliquam latitudinem habeat, intra quam plus minusve dari aut exigi possit, nisi vbi lex certum rebus pretium *ἡ ἀγορῆς*, vt Aristoteles loquitur, id est in puncto constituit. In communi autem illo pretio ratio haberi solet laborum & expensarum quas mercatores faciunt: solétque subito quoque mutari ex copia & inopia eumentium, pecuniæ, mercium. Cæterum possunt & quædam esse rei accidentia æstimabilia, ob quæ res licite supra aut infra commune pretium ematur vendaturve, putà ob damnum consequens, lucrum cessans, affectum peculiarem, aut si in gratiam alterius res vendatur ematurve alioqui non emenda aut vendenda; quæ ipsa accidentia ei cum quo agitur indicanda sunt. Eius quoque damni aut lucri cessantis ratio haberi potest, quod ex pretij solutione dilata aut anticipata nascitur.

xv. De venditione & emtione notandum etiam sine traditione ipso contractus momento transferti dominium posse, atque id esse simplicissimum. ita Senecæ venditio *alienatio est & rei suæ iurisque sui in alium translatio*: nam & ita fit in permutatione. Quod si actum sit ne statim dominium transeat, obligabitur venditor ad dandum dominium, atque interim res erit commodo & periculo venditoris: quare quod venditio & emtio constat præstando, vt habere liceat & euictionem, item quod res periculo est emto-

ris & vt fructus ad eum pertineant antequam dominium transeat, commenta sunt iuris ciuilibus, quod nec vbique obseruatur: imò plerisque legum conditoribus placuisse, vt ad traditionem vsque res commo- do & periculo venditoris sit, notauit Theophrastus in loco qui apud Stobæum est, vbi & multa alia insti- tuta reperias de solennitate venditionis, de arrhabo- ne, de pœnitentia, multùm differentia à iure Roma- no. Illud quoque sciendum, si res bis sit vendita, ex duabus venditionibus eam valituram quæ in se con- tinuit præsentem dominij translationem, siue per traditionem, siue aliter. Per hanc enim facultas mo- ralis in rem abiit à venditore: quod non fit per solam promissionem.

XVI. Monopolia non omnia cum iure naturæ pu- gnant. nam possunt interdum à summa potestate permitti iusta de causa & pretio constituto. Possunt & à priuatis institui, æquo duntaxat compendio: cu- ius rei exemplum nobis illustre præbet Iosephi histo- ria cùm is vice regia Ægypto præesset. At qui, vt in Velabro olearij, de compacto id agunt, vt res supra pretium id quod summum nunc est in communi pretio, vendantur, aut vi, aut fraude impediunt, ne maior copia importetur, aut ideo merces coemunt vt vendant pretio quod tempore venditionis ini- quum sit, iniuriam faciunt, atque eam reparare re- nentur. Quod si alio modo impediunt inuentionem mercium, aut ideo coemunt vt pluris vendant, pretio tamen pro temporis ratione non iniquo, faciunt quidem aduersus caritatis normam, quod multis euincit Ambrosius libro officiorum tertio, sed pro- priè ius alterius non violant.

c. 4

XVII. De pecunia sciendum, eam naturaliter functionem recipere, non in materia sola, nec in speciali appellatione aut forma, sed in genere magis communi, qua scilicet comparatur ad res aut omnes aut maximè necessarias: quæ æstimatio, si aliud non conuenierit, facienda erit tempore ac loco solutionis. Michael Ephesius ad quintum Nicomachiorum: *ὡς ἔστι τὴν χρείας τῦτο ὅτι τῦ νομισματος ἴδιαι αἰ τις γινώσκων. ὡς γὰρ ἐστὶν ἐκείνης ἑκα ἀεὶ ὁμοίως δόμινα καὶ ἐν χρεία τῦ ἄλλο τῦ ἑστέρι, ὅπως ἑστὶν ὁ νομισμα ἀεὶ ἴσον διδάται, ἀλλὰ μεταβάλλει, καὶ ὁ πλεόντερον πλεον διδάται ὅσον ἢ ἕαπτοι ὁ ἑστέρι ἰσού. ὅμως μῆλλον γὰρ τῦτο ἀφαιρῶν καὶ δεῖ ὡς μῆτε ἀπὸ τῦ ἀλλοπορῶν χρεῖται. Quod de indigentia accidit, idem in nummo videre est. Nam sicut ea non eadem semper, nec enim alienis rebus aequè semper opus est nobis, sic nec nummus idem semper valet, sed mutatur, & cum prius plus valuerit, postea aut minus, aut nihil valet: diuturnius autem est nummi pretium: eoque ut mensura aliarum, quæ comparantur rerum uti solemus. Cuius loci hic sensus est: quicquid adhibetur in hoc ut mensura sit rerum aliarum, debet esse tale ut per se minimè flectatur. talia autem sunt in genere æstimabilium, aurum, argentum, æs. per se enim fermè tantundem ubique, & semper valent: sed prout res aliæ, quibus indigent homines, copiosæ sunt aut raræ, ita eadem pecunia ex eadem facta materia, eodem pondere, nunc plus, nunc minus valet.*

L. II. D. Locati.

XVIII. Locatio & conductio, ut rectè à Caio dictum est, proxima est venditioni & emtioni, eisdemque regulis consistit. Respondent enim pretium pensioni siue mercedi, & rei dominium facultati vendendi. Quare sicut res domino perit, ita naturaliter

sterilitas, & alij casus qui vsum impediunt, damno sunt conductoris: neque eo minus locator ius habebit ad pecuniam promissam, quia ipse facultatem vrendi tradidit, quæ eo tempore tantum valebat. quam & legibus & pactis immutari id potest. Si tamen locator, cum conductor primus re vti impeditus esset, alij eam locauerit, quicquid consecutus inde fuerit rependet primo conductori, ne ex re aliena fiat locupletior.

xi. Et quod de venditione supra diximus plurimum vendi minorive emi posse, si in gratiam alterius vendatur ematurve, alias non vendenda aut emenda, idem & de re aut opera locata conductave intelligendum est. Quod si vna opera pluribus utilis esse possit, vt itineris susceptio, & locator pluribus se in solidum singulis obstrinxerit, poterit de singulis mercedem pacisci quam ab vno exigeret, vbi lex non obstat: quia quod illa opera secundo quoque utilis est, extrinsecum est contractui qui cum primo est initus, neque respectu primi quicquam minuit de æstimatione.

xx. Circa mutuum quæri solet quo iure vetitas sint vsuræ: & quanquam iure naturali vetitas esse receptior est sententia, contrarium tamen sentit A**bu**lensis. Neque verò videntur argumenta quæ in alteram adferuntur partem talia esse vt assensum extorqueant. Nam quod de mutuo dicitur gratuitum esse, tantundem & de commodato dici potest: cum tamen pro vsu rei pretium exigere illicitum non sit, sed efficiat vt contractus in aliud nomen transeat. Nec magis vrget quod suapte natura sterilis est pecunia. Nam & domos & res alias natura infœcundas hominum

in c. 17. Mar
th. q. 171. &
172.

industria fructuosas fecit. Illud speciosius quòd híc res pro re reddatur, vsus autem rei à re distingui non possit, cùm in abusu consistat, ac proinde pro eo nihil debeat exigi. Sed notandum est cùm rerum quæ vsu pereunt, aut in alterius dominium transeunt, vsusfructus Senatusconsulto introductus dicitur, non tamen effectum, vt proprius vsusfructus esset, de voce vsusfructus agi quæ certè secundùm suam proprietatem tali iuri non congruit; non tamen sequi inde ius tale nihil esse, aut non æstimabile, cùm contrà certum sit, si quis proprietario tale ius cedat, pecuniam posse exigi eo nomine. Sic & ius illud non nisi post tempus certum reddendi pecuniam aut vinum, est aliquid æstimabile: minùs enim soluit qui tempore minùs soluit. Quæ verò à Catone, Cicerone, Plutarcho, & aliis contra vsuras dicuntur, ea respiciunt non tam quod intrinsecum ei est, quàm quod plerumque ei adest, eamque consequitur. Sed quicquid hac de re sentire libeat, sufficere nobis debet lex à Deo Hebræis data, quæ vetat Hebræos Hebræis pecuniam dare fœnori. Est enim huius legis materia si non necessaria, certè honesta moraliter, vnde & aliis maximè moralibus annumeratur Psalmo qui apud Hebræos est decimus quintus, apud Latinos decimus quartus, & apud Ezechielem capite decimo octauo. quæ autem huius generis sunt, Christianos quoque obligant, quippe vocatos ad maiora virtutum specimina: & quæ tunc officia homini Hebræo aut alioqui circumciso (nam huius cum Hebræo par causa erat) præstari iubentur, ea nunc præstanda sunt homini cuius, omni populorum discrimine per Euangelium sublato, latiùsque extenso proximi intellectu: quod præter cætera ostendit

L. I. D. de
vsufructu ear.
rer. quæ vsu
consum.

Luc. x. 19.

dit insignis Christi de homine Samarita apologus. Itaque Lactantius de officiis tractans hominis Christiani, *non dabit, inquit, in usuras pecuniam. hoc est enim de alienis malis lucra captare.* Ambrosius: *Subuenire non habenti humanitas est; duritia autem plus extorquere quam dederis.* Ipse Cæsar Augustus notauit aliquos quòd pecunias leuioribus usuris mutuati grauiori fœnore collocassent.

De Off. 111.
c. 2.

Suet. c. 39.

XXI. Obseruandum tamen est esse quædam quæ ad usuræ speciem accedant, ac vulgò usuræ esse videantur, cum tamen pacta sint generis alterius: ut de repensando damno quod facit qui pecuniam dat mutuam eo quòd diu pecunia careat: item de lucro ob mutui dationem cessante, deducto scilicet incerto spei, & labore qui subeundus fuerat: Sic etiam pro impensis eius qui multis dat mutuam pecuniam, & in hoc paratam habet: & pro periculo amittendæ sortis, vbi idoneè non cauetur, si quid exigitur, usura verè non est.

XXII. Leges verò humanæ quæ concedunt aliquid stipulari pro vsu pecuniæ, aut rei alterius; ut apud Hollandos iam pridem concessum est alijs quidem octo nummos in centum, mercatoribus autem duodecim pro vsu annali exigere, siquidem verè stant intra compensationem eius quod abest, aut abesse potest, non pugnant cum naturali aut diuino iure: sin cum modum excedunt, impunitatem præstare possunt, ius dare non possunt.

XXIII. Contractus auertendi periculi, quem assurationem vocant, omnino nullus erit si contrahentium alter rem de qua agitur; aut saluam quòd destinabatur peruenisse, aut periisse sciuerit: non tantum

ob paritatem quam exigit contractuum permutatoriorum natura, sed quia propria materia huius contractus est damnum sub ratione incerti. Periculi autem huius pretium ex communi æstimatione petendum est.

XXIV. In societate negotiatoria, ubi confertur pecunia cum pecunia, si pecuniæ æquales sint, æquales esse etiam oportet partes in damno & lucro: sin inæquales fuerint, partes quoque fient pro rata. Atque idem habebit locum si operæ aut æquales aut inæquales conferantur. Sed & opera cum pecunia, aut cum pecunia & cum opera, conferri potest, ut dici solet:

Par pari datum hostimentum est opera pro pecunia.

Sed hæc collatio non vno modo fit: nam aut opera confertur cum solo pecuniæ usu, quo casu fors domino perit, & si salva est domino salva est; aut opera confertur cum ipso dominio pecuniæ, quo casu qui operam impendit particeps fit sortis. In prima specie comparatur cum opera non fors, sed periculum amittendæ sortis, & lucrum quod probabiliter ex ea sperari poterat. In altera operæ pretium, habetur quasi sorti adiectum, & pro eo quod valet in ipsa sorte partem habet qui operam præstat. Quod de opera diximus, idem & de labore ac periculo navigationis, & similibus intelligi debet. Ut autem sociorum aliquis lucri sit particeps, immunis damni, est quidem præter naturam societatis: potest tamen ita conveniri sine iniuria fiet enim mixtus contractus ex societate & ex contractu aucti periculi, in quo ita servabitur æqualitas si tanto plus lucri ferat quam alioqui laturus fuerat qui in se damnum recepit. Ut au-

NAUARR. 17. n.
210. COVARR.
211. 212. c. 2.
L. ff. lib. 12. 2.
25. dub. 3.

tem quis damnus sentiat sine lucro, ideo admittendum non est, quia ita naturalis est societati utilitatum communio, ut sine ea nequeat societas consistere. Quod autem dictum est à Iuriconsulto non expressis partibus æquales intelligi, ita demum pro verò habendum est si quæ conferuntur sint æqualia. In societate autem vniuersorum bonorum non id quod hinc aut illinc obuenit, sed quod probabiliter sperari poterat comparandum est.

Angelus verb.
Societas 1 §.
7. Silu. verbo
Societ. s. 1. q.
2 Naua 17. n.
255. Couarr. &
Lest d. locis.
Liu. l. xxx. x.
Arist. 111.
Polit. c. 6.
L. si non. D.
profecio.

xxv. In societate nauali aduersus piratas utilitas communis est ipsa defensio: interdum & præda. Solent autem æstimari naues, & quæ in nauibus sunt, atque ex his summa confici, ut damna quæ eueniunt, in quibus sunt & vulneratorum impendia, ferantur à dominis nauium & mercium pro parte quam habent in ea summa. Et hæc quidem quæ diximus hæctenus ipsi iuri naturæ sunt consentanea.

xxvi. Nec in his iure gentium voluntario quicquam mutatum apparet: vno excepto, quod inæqualitas rerum, in quam consensum est, ubi nec mendacium intercessit, nec eius quod dictum oportuit reticentia, in actionibus exterioribus pro æqualitate habetur: ita ut quomodo iure ciuili ante constitutionem Diocletiani actio in foro nulla dabatur aduersus talem inæqualitatem, ita nec inter eos qui iure gentium solo sociantur exactio aut coactio sit eo nomine. Hoc enim est quod ait Pomponius, in pretio venditionis & emtionis naturaliter licere se mutuo circumuenire: ubi licere est non quidem fas esse, sed ita permitti ut nullum contra proditum sit remedium in eum qui se pacto velit defendere. Naturaliter autem eo in loco, ut & alibi interdum, positum

L. in causas
cognitione.
D. de minoribus.

est, pro eo quod recepti passim moris est, quomodo
 1. Cor. xi. 14. apud Apostolum Paulum ipsa natura docere dicitur
 viro turpe esse comam alere, cum tamen id neque re-
 pugnet naturæ, & multos apud populos vsitatum sit.
 Sic idolorum cultores, non autem quosuis homines
 xii. 1. φύσι ματαίους, id est natura vanos appellat scriptor li-
 Eph. ii. 3. bri Sapientiæ, & τέκνα φύσι ὀργῆς Paulus Apostolus,
 non tam ex sua quàm ex Romanorum, apud quos tum
 viuebat, persona loquens. Euenus poeta vetus:

Φημί πολυχρόνιοι μέγιστον ἔμμεναι, φίλε, καὶ δὲ
 ταύτῃσι αἰδεσφόροι τελευτῶσασιν φύσιν εἶ.

*Quod meditare diu durable fiet, amice,
 Atque id naturam credo mortalibus esse.*

L. 111. Apud Thucydidem simili notione dicitur τῆς νόμων
 κρατήσασα ἡ αἰδεσφία φύσις, humana natura legum vi-

L. Ius nostrū.
 D. de R. I.

trix. Sic Pomponius Iuriconsultus cum dixisset ius
 Romanum non pati eundem in paganis & testatò &
 intestatò decedere, addidit earum rerum naturaliter
 inter se pugnam esse, cum tamen ea regula è solis
 Romanorum moribus pendeat, neque apud alios po-
 pulos locum habeat, ac ne apud ipsos quidem Ro-
 manos in militum testamento. Euidens autem fuit v-
 tilitas eius quod dixi iuris introducendi, ad præci-
 dendas controuersias infinitas, &, ob incerta rerum
 pretia inter eos qui communem iudicem non habent,
 inexplicabiles, quæ vitari non poterant si ob inæ-
 qualitatem à pactis discedere licuisset. *Hæc est em-
 tionis atque venditionis substantia* (aiunt Imperatores
 substantiæ nomine morem perpetuum significantes)
*quod emtor viliori comparandi, venditor cariore distra-
 hendi votum gerentes ad hunc contractum accedant, vixq;
 post multas contentiones, paulatim venditore de eo quod*

L. si volunta-
 te. C. de re-
 scind. vend.

petierat detrahente, emtore autem huic quod obtulerat ad-
dente ad certum consentiant pretium. Seneca ait hoc ius Lib. vi. de
benef. 15. respiciens: Quid interest quanti sint, cum de pretio inter
ementem & vendentem conuenerit? Nihil venditori debes
qui bene emit.

C A P. XIII.

De iurejurando.

- I. Iurisiurandi quanta vis sit etiam ex paganorum opinione.
- II. Animum deliberatum requiri, nempe ut quis iurare vo-
luerit.
- III. Verba iurantis obligare in sensu quo ea creditur accepisse
cui iuratum est.
- IV. Iuramentum dolo elicitum quando obliget.
- V. Iuramenti verba non extendenda ultra receptum loquendi
morem.
- VI. Iuramentum non obligare de re illicita factum:
- VII. Aut quod impediat maius bonum morale:
- VIII. Aut si factum sit impossibile.
- IX. Quid si impossibile sit ad tempus?
- X. Jurari Deo nominato, & quo sensu:
- XI. Sed & nominatis rebus alijs cum respectu ad Deum:
- XII. Iuramentum esse etiamsi per falsos Deos iuretur.
- XIII. Obligatio ex iureiurando duplex, tempore iurisiurandi &
postea: quod distincte explicatur.
- XIV. Quando ex iureiurando ius queratur homini & Deo,
quando Deo tantum.
- XV. Refellitur sententia statuens eum qui pirata aut tyranno
iuravit, Deo non teneri.
- XVI. Qui perfido iuravit an implere debeat, distinctione ex-
plicatur.
- XVII. Cum Deo soli quis obligatus fuit, heredem eius ad nihil teneri.
- XVIII. Per iurum non esse qui non implet nolenti impleri, aut sub-
lata qualitate eius cui sub illa qualitate iuratum est.

- XIX. *Quando irritum sit quod contra iuramentum fit.*
 XX. *Superiorum actus quid possit circa id quod subditum iuravit, aut quod subdito iuratum est, cum distinctionibus exponitur.*
 XXI. *Monita Christi de non iurando ad quale iuramentum proprie pertineant.*
 XXII. *Qua fides iniurata iuramenti vim ex more habeat.*

PVD omnes populos, & ab omni
 xuo circa pollicitationes, promissa,
 & contractus maxima semper vis
 fuit iurisiurandi. Nam vt Sophocles
 ait Hippodamiâ:

*Mens excitari iureiurando solet,
 Ut bina diligenter euitet mala,
 Culpari amicus & Deos offendere.*

OE. I. *Nullum vinculum, inquit Cicero, ad astringendam fidem maiores nostri iureiurando arctius esse voluerant. Hinc grauis pœna periuris imminere nunquam non credita: vt Hesiodus dixit de iuramento:*

clades mortalibus vnde

Adueniunt, quoties fallaci pectore iurant.

Ita vt posteritas etiam maiorum delicta lueret, quod non nisi de grauissimis criminibus creditum: & sine facto voluntas quoque pœnam in se accerferet: quorum vtrumque Herodotus confirmat narratione de Glauco Epicydide, qui deliberauerat tantum an iuratum de deposito fidem falleret: vbi hoc carmen Pythiæ adfert idem Herodotus:

lib. II.

*At iuramento quedam est sine nomine proles
 Trunca manus, & trunca pedes: tamen impete magno
 Aduenit, atque omnem vastat stirpémque domúmque.
 Et eandem historiam recitans Iuuenalis ita concludit:*

Has patitur penas peccandi sola voluntas:

Bene Cicero: *Est iusurandum affirmatio religiosa: quod autem affirmatè quasi Deo teste promiseris id tenendum est.*

Quod autem addit: *Iam enim non ad iram Deorum quæ nulla est, sed ad iustitiam & fidem pertinet: si iræ nomine perturbationem intelligit, non improbandum est; sin qualemcunque nocendi affectum aut voluntatem, minimè est recipiendum, vt rectè probat Lactantius. Nunc vnde vis iurisiurandi oriatur, & quò pertingat vsque videamus.*

OFF. III.

II. Primùm quod de promissis & contractibus diximus, & hîc habet locum, vt animus rationis compos & deliberatus requiratur. Quare si quis non putans se iurare verba protulerit iurancia, vt de Cydippe narratur, locum habere potest quod ei tribuit Ovidius:

Qua iurat mens est: nîl coniurauimus illa.

ex Euripide defuntum qui in Hippolyto dixerat,

Iurata lingua est: mente iuravi nihil.

Quòd si quis volens iurare obligare se noluerit, non eo minùs obligatur, quia obligatio à iuramento est inseparabilis & effectus eius necessarius.

Soto lib. viii.
q. 1. art. 7.
Contr. ad e.
quamuis, par.
te 1. §. 5.

III. At si quis deliberatò protulerit verba iurancia, animo tamen non iurandi, hunc non obligari, sunt qui tradant, peccare tamen temerè iurando. Sed verius est teneri cum vera facerè dicta quorum Deum adhibuit testem. nam is actus qui per se est obligatorius ex animo deliberato processit. Cui consequens est vt quanquam plerumque verum est illud Tullij;

Quod ex animi tui sententia iuraueris, id non facere per- iurium est; id tamen hanc exceptionem habeat, nisi qui iurat sciat, aut probabiliter credat ab eo quicum

OFF. III.

negotium est verba aliter accipi. nam dictis ipsis testem adhibens Deum, debet dicta facere vera, quomodo putat intelligi. Et hoc est quod idem ait Cicero: *Quod ita iuratum est, ut mens deferentis conciperet fieri oportere, id servandum est.* Et Augustinus: *Periuri sunt qui servatis verbis expectationem eorum quibus iuratum est deceperunt.* Et Isidorus: *Quacunque arte verborum quis iuret, Deus tamen qui conscientia testis est, ita hoc accipit sicut ille cui iuratur intelligit.* Atque hoc est quod dicitur liquidò iurare. Ideo Merellus rectè recusavit iurare in legem Apuleianam, quanquam erant qui dicerent legem ob rogationis vitium esse irritam, & iuramentum in legem ita intelligendum si lex ritè rogata latàque esset. Nam quanquam in promissis aliis facilè subintelligitur tacita aliqua conditio quæ promissorem exsoluat, id tamen in iuramento admittendum non est: quò pertinet egregius ille locus Apostoli ad Hebræos: *Deus volens abundantissimè heredibus promissionis ostendere immutabilitatem consilij sui, fidem fecit iureiurando: ut per duas res immutabiles in quibus fieri non potest, ut fallat Deus (ita rectè verti puto illud Ἰουδαῖος, sicut aperta locutio vocatur veritas, Dan. v 11. 16.) firmum habeamus solatium. Quæ verba ut intelligantur, sciendum est sanctos scriptores de Deo sæpe loqui αἰθεροποπαῖος, & magis secundùm id quod videtur nobis quàm quod est. Nam Deus verè decreta sua non mutat. Mutare tamen & pœnitentia duci dicitur, quoties aliter agit quàm verba sonare videbantur, nimirum ob conditionem tacitè intellectam quæ cessat. Jerem. xviii. 8. Exempla videre est Gen. xx. 3. Esaia xxxviii. 1. Ionæ iii. 5. 11. Quo sensu etiam nos fallere Deus impropriè dici*

Epist. ccxxiv.

App. de bello
civil. lib. i.

Pan. in c. Clericus
de iure iur. Silu. in
verbo iuramentum. 4.
9. 23.

v. 1. 17. ibi
Thom.

Ionæ iv. 2.

dici potest. & solet vox *יבטח*, quæ in dicto loco ad Hebræos apparet, significationem habere euentus spem frustrantis, vt videre est tum alibi, tum Leuit. vi. 2. Ios. xxi. 27. Ose. i. 2. Abac. i. 17. Facillimè autem hoc procedit in comminationibus, quia illæ ius nemini conferunt. In promissis interdum, vbi scilicet conditio tacitè quædam subest. Ideo duas res Apostolus nominat quæ immutabilitatem notant, p̄missionem, quia ius dat, & iuramentum, quia conditiones tacitas & aliquo modo latentès repellit. Nam aliud est si quas conditiones ipsa negotij natura apertè indicet. Quò nonnulli referunt id quod legitur Num. xiv. 30. Sed verius est terram promissam iuratò dici ipsis, non personis, sed populo, posteris scilicet eorum quibus Deus iurauerat, com. 23. Talis autem promissio impleri quouis tempore potest, nec personis certis adstringitur. Ex his quæ diximus intelligi potest quid sentiendum sit de iurando quod dolo elicatum est. Nam si certum est eum qui iurauit aliquod factum supposuisse quod reuera se ita non habeat, ac nisi id credidisset non fuisse iuraturum, non obligabit iuramentum. At si dubium sit, an non etiam sine eo idem fuisset iuraturus, standum erit verbis, quia simplicitas quàm maxima iuramento conuenit. Atque huc refero iusiurandum quod Iosue & primores populi Israëlitici Gabaonitis dederunt. Decepti quidem erant à Gabaonitis è regione longinqua se venire fingentibus. At non inde sequebatur Iosueam & primores, si scissent ex vicinis populis eos esse, non fuisse eis parcituros. Nam quod dixerant Gabaonitis: *Fortassis in medio mei habitas, quomodo tecum pacisceris?* hunc habere sensum potest,

Naui. c. 12.
num. 13.

Iosue 12.

vt intetogentur Gabaonitæ quale pactum desiderant, sociale an deditiois; aut etiam vt ostendant Hebræi licitum sibi non esse cum quibusdam populis foedus inire sociale: non etiam vt negent deditibus se vitam relinquere posse. Lex enim diuina quæ eos populos internecioni deuouebat, ex legis alterius comparatione ita erat intelligenda, vt locum haberet nisi si qui moniti statim facerent imperata. Quod inter alia probat historia Rahabæ cui ob benemerita partitum est, & Solomonis, qui Cananæorum reliquias sub imperium ac tributum accepit. Atque huc pertinet quod in Iosue libro dicitur nullam fuisse ciuitatem ex populis septem quæ pacem fecerit; obduratos enim ne gratia illis fieret. Quare cum credibile esset, si rem ipsam Gabaonitæ indicassent, quod præ metu non fecerunt, tamen vitam saluam sub parendi conditione impetraturos fuisse, valuit iusiurandum, ad eò quidem vt & de eo violato postea pœnæ sumptæ sint grauissimæ Deo auctore. Ambrosius hanc tractans historiam: *Iosue ramentem pacem quam dederat, reuocandam non censuit, quia firmata erat sacramenti religione, ne, dum alienam perfidiam arguit, suam fidem solueret.* Nihilominus doli sui pœnam aliquam sustinuerunt Gabaonitæ iam sua deditioe subditi facti Hebræorum. Ad dicti enim sunt personali cuidam seruituti, cum si egissent aperte, potuissent ad tributariam conditionem recipi.

v. Non tamen ultra receptum loquendi morem extendenda est iuramenti significatio. Ideo periuri non erant qui cum iurassent non duros se in matrimonium filias Beniaminitis, raptas cum raptoribus viuere permiserunt. Aliud enim est dare,

Deut. xx. 10.

1. Reg. ix. 2.

xi. 19. 20.

11. Sam. xxi. 6.

aliud amissum non repetere. Ambrosius de hoc facto: *Qua indulgentia congruo intemperantiae supplicio non videtur vacare, quando illis hoc solum permiffum est ut rapta inirent coniugia, non connubij sacramento.* De Off. II. c. 14.

VI. Ut valeat iuramentum oportet obligatio sit licita. Quare nullas vires habebit iurata promissio de re illicita, aut naturaliter, aut diuina interdictione, aut etiam humana de qua mox agemus. Bene Philo Iudaeus: *ἴτω ἡ πᾶς σιωμῶτως ἀδικα δρᾶν, ὅτι βίωρησὶς μὲν ἔ, τὸν ἡ πολλῶς φουλακῆς καὶ ἐπιμυθείας ἀξιοὶ ὄρκον αἰατρεῖ τῶ, ἢ τὰ καλὰ καὶ δίκαια ἐπισφραγίζεται. πρῶσιθεται γὰρ ὑπαίτια ὑπαίτιοις, ἐν ἧ δέοντι γνομῶοις ὄρκοις, οἷς πολὺ βέλτιον ἢ ἡσυχάζεσθαι πρῶξῆς πρῶξομοις· ἀπερῶμους οὖν τῶ ἀδικοπρῶξῆν ποθινιάσθω τὸν Θεὸν ἵνα μὴ δῶ τῆ ἴλεω δυνάμειως αἰπὰ σὺλῆμοις ἐφ' οἷς ἀβυλία χρῆσάμηνος ἄμοσε. διπλάσια γὰρ αἰρῶσθαι κακὰ, διυάμηνος πλεῖ ἡμίσθαι αἰπὸν ἀποφορτίζεσθαι, μὲνία καὶ φρεσολάβηα δυσιάτος.* Scias quisquis ob iuramentum iniusti aliquid molitur agere, non se iurifurandi obseruantem fore, sed potius euersorem iurifurandi, quod magna cura ac religione dignum est, & quo honesta ac recta sanciri solent. Addit enim culpam culpæ, iuramento non rectè factò, & quo abstinere satius fuerat actum illegitimum. Quare ab iniusta actione abstinens Deum veneretur, ut quæ ipsi est maximè propria misericordiam ei impertias. Nam dupla eligere mala, cum parte altera exonerari possis, insanabilis est furor, & mentis inopia. Exemplum dari potest in Dauidè qui Nabali pepercit quem se occisurum iurauerat. Cicero simile ponit exemplum in voto Agamemnonis: Dionysius Halicarnassensis in coniuratione Decemuirorum de republica occupanda. Seneca:

Præstare fateor posse me tacitam fidem,

Pp ij

1. Sam. xxv.

Lib. II.

Si scelere careat: interim scelus est fides.

OE. l. c. vk.

Vbi interim valet interdum. Ambrosius: *Est enim contra officium nonnunquam soluere promissum, iuramentum custodire.* Augustinus: *Si ad peccatum admittendum fides exhibeatur, mirum est si fides appellatur.*

VII. Imò etiam si res quæ promittitur non sit illicita, sed maius bonum morale impediens, sic quoque non valebit iusiurandum: quia scilicet profectum in bono Deo debemus, ita ut eius libertatem eripere nobis ipsis non valeamus. Huc pertinet insignis eius quem dixi Philonis Iudæi locus quem ascribere non pigebit.

Εἰσὶ δὲ οἱ τὴ φύσιν ἀμικτοί, καὶ ἀκοινώνητοι δι' ὑπερβολῆς μισῶν θεοῦ καὶ γενηότες, ἢ καὶ ὑπὸ ὀργῆς οἷα χαλεπῶς διαποίνης ἐκβιασθέντες, ὄρκω πλεῖν ἀγχιώτητα πεποιῶται τὴ ἡγῶν, οἵπνες ἢ φασὶν ὁμοτραπέζον, ἢ ὁμόθερον ἔξῃ τῶν δεύρα, ἢ πάλιν τὰ δέξι μὴ ῥέξι ὡφέλειαν ἕνα ἢ πρὸ ἐκείνῃ ἕνα ἀπὸ-
 ἴ. καὶ μέγρι τελευτῆς. *Sunt quidam adeò duro atque in-*

sociabili ingenio, siue odio humani generis, siue dura dominatracundia subacti, ut morum feritatem iureiurando obfirmant, ut ne hunc habeant mensæ aut tecti socium, ne illi bene unquam faciant, ne quid ab eo ad mortem usque accipiant. Quod ait iurasse quosdam ne huic vel illi unquam bene facerent, id Hebræi vocabant נדר תנא, id est

ἀχλὺ ὡφελείας, votum de beneficentia: Huius formula tradentibus Hebræorum magistris erat קרבן שאתא נהנה לי, aut קרבן כל מה דתהנה

illa Syriaca in veteri versione Matthæi xv. 5. קרבן מן דתתהנה מן: Græcè, δῶρον ὃ ἐὰν ἔξέμω, ὡφελήτης.

Id est, *Donum Deo dicatum sit,* (id enim est קרבן קורבאן) *si quid unquam à me boni acceperis.* Votum addita consecrationis pœna validum planè censebant Hebræorum magistri, pessimi iuris divini interpretes, etiam si

aduersus parentes factum esset: quod dicto loco refellit Christus, in cuius verbis *ἡμῶν* honorare est benefacere, vt collato Marci loco apparet, & Pauli 1. Tim. v. 3. 17. & Num. xxiii. ii. Sed etiamsi aduersus alios conceptum sit, rectè dicemus non obligare iurandum, quia vt diximus profectui aduersum est.

Th. 2. 2. 89.
art. 7. & ibi
Cai. Grat. c.
vlt. 5. vlt. 22.
quæst. 4. So-
to lib. vii. q. 1.
art. 3. circa 2.

VIII. De impossibilibus dicere nihil attinet. Satis enim manifestum est ad omnino impossibile neminem obligari.

IX. De eo verò quod pro tempore, aut ex suppositione est impossibile in pendentem esse obligationem, ita vt is qui ex suppositione iurauit operam quam potest dare debeat, vt quod iurauit possibile reddat.

X. Forma iurisiurandi verbis differt, re conuenit. Hunc enim sensum habere debet, vt Deus inuocetur, putà hoc modo, *Deus testis sit*, aut *Deus sit vindex*, quæ duo in idem recidunt. Nam cùm superior puniendi ius habens testis aduocatur, simul ab eo perfidiæ vltio poscitur: & qui scit omnia vltor est ideo quia testis. Huc pertinent federum formulæ antiquæ quibus mos erat victimas adhiberi, vt appareat Gen. xv.

9. & sequentibus. Vt illa Romana apud Liuium: *Tu* lib. 1.

Jupiter ita illum feris, vt ego hunc porcum. Et alibi: *Deos precatus ita se mactarent quemadmodum ipse agnum mactasset.* Et apud Polybium ac Festum: *Si sciens fallo, ita me Diespiter eijciat, vt ego hunc lapidem.* lib. xxx.

XI. Sed & nominatis rebus personisve aliis iurari mos est vetus, siue quòd illas sibi noxias imprecabantur, vt solem, terram, cælum, principem, siue quòd in illis puniri deposcebant, vt in capite, in liberis, in patria, in principe. Neque profanarum tantùm gentium hic mos, sed & Iudæorum, vt idem ille Philo nos-

docet. Ait enim non debere iuraturos ob rem quamuis statim ἅπι τὸν ποιντικὸν καὶ πατίον τῶ ὄλον ἀνατελεῖν, ad rerum omnium auctorem ac parentem procurrere, sed iurare per parentes, cœlum, terram, vniuersum. cui simile est quod Homeri interpretes notant, Græcos illos veteres non solitos προσπετῶς καὶ τῶ θεῶν ὀμνύειν, ἀλλὰ καὶ τῶ προστυχευόμενων, facile per Deos iurare, sed per res alias præsentis, vt per sceptrum: idque ipsum à iustissimo rege Rhadamantho fuisse constitutum tradit

Gen. XLII. 15.

II. Reg. 11.2.

Porphyrus & ad Aristophanem scholiastes. Sic Iosephus per salutem Pharaonis iurasse legitur, Elisæus per vitam Eliæ. Neque verò Christus Matthæi v. vt quidam existimant, hæc iuramenta vult minùs esse licita quàm quæ expresso Dei nomine fiunt: sed cùm Hebræi ea minùs curarent, opinione quadam non dissimili illius qui dixit, *Sceptrum non putas esse Deos*, ostendit & hæc esse vera iuramenta. Nam & Vlpianus optimè dixit: *Qui per salutem suam iurat, Deum iurare videtur. respectu enim diuini numinis iurat.* Sic

L. Qui per.
D. de iurciur.

Matt. XXIII.
21.

Christus ostendit eum qui Templum iurat, Deum iurare qui Templo præsidet, & qui cœlum, Deum qui cœlo velut insidet. At Hebræi magistri istorum temporum existimabant non obstringi homines iuramentis per res conditas factis nisi adiecta pœna, vt si res de qua iurabatur Deo consecraretur. Hoc enim est iuramentum καρβάν, siue ἐν τῷ δάρῳ, cuius non dicto tantùm Matthæi loco, sed in Tyrriorum quoque legibus mentio exstabat, vt ex Iosephi contra Apionem disputatione discimus: nec aliunde arbitrer Orientis populos dictos Græcis καρβαίους, quæ vox apud Æschylum & Euripidem exstat. καρβαία δὲ αὐδαί, apud eundem Æschylum. Huic ergo ex-

rori dicto loco Christus occurrit. Christianos veteres Tertullianus iurasse ait per salutem Principis omnibus Geniis augustiorem. Apud Vegetium formula est cuius & suprà meminimus, qua Christiani milites iurant non per Deum tantùm, sed & per majestatem Imperatoris, quæ secundùm Deum humano generi diligenda est & colenda.

x i i. Sed & si quis per falsos Deos iurauerit, obligabitur: quia quanquam sub falsis notis generali tamen complexione numen intuetur: ideóque Deus verus si peieratum sit in suam iniuriam id factum interpretatur. Et sanctos viros videmus non detulisse quidem vnquam sub ea forma iusiurandum, multo minùs ita iurasse, quod à Duareno permitti miror; sed tamen si quibuscum negotium erat adduci non possent, vt aliter iurarent, contraxisse cum eis, ipsos quidem vt

August. epist.
ad Public. 254.

oportebat iurantes, ab illis autem iuramentum accipientes quale haberi poterat. Exemplum est in Iacobo & Labane Gen. x x x i. 53. Hoc est quod ait Augustinus: *Et qui per lapidem iurat, si falsum iurat periurus est. Deinde: Non se audit lapis loquentem, sed punit Deus fallentem.* Effectus iuramenti præcipuus est præcidere controuersias. Πάσης ἀπίστευκίας πέρας εἰς βεβαιώσιν ὁ ὄρκος, inquit diuinus scriptor ad Hebræos. *Omnis disputationis finis est iuramentum rem sanciens.* Cui simile est illud Philoneum: ὄρκος μὲν τὴν εἰς Θεοῦ πρὸς τὰ ἀμφισβητούμενα: *Dei testimonium est iusiurandum de re de qua ambigitur.* Et illud non dissimile Halicarnassensis: *τελευτάμη δὲ πίστις ἀπασίν ὅτιν ἀθεοφοῖς ἔλλησιν τε καὶ βαρβάρους, ἢ ὅτιν πώποτε ἀγαθήσιν χροῖος, ἢ δι' ὄρκων καὶ σπονδῶν ἐστὶν τῶν θεοῦ ποιημένων τῶν συμβάσεων.* *Ultima fides inter homines tum Græcos tum barbaros, quam nulla*

Diod. Sic.

delebit ætas, est ea quæ per iurata pacta sponsores adhibet Deos. Sic & Ægyptiis iusiurandum *μεγίστη πίστις αἰθερ- ποικε πιστις*, maxima fides hominibus inter se.

XIII. Duo ergo debet iurans, primùm vt verba animo congruant, quod *ἀληθορκεῖν* vocat Chrysiippus; alterum vt factum congruat verbis, quod idem appellat *ὁρκεῖν*. Qui in illo peccat *ψαδορκεῖν*, qui in hoc *ὑππορκεῖν* eidem Chrysiippo dicitur, satis distinctè, quanquam confundi interdum hæc solent.

XIV. Et si quidem materia talis sit, & verba ita concepta vt non ad Deum tantùm, sed & ad hominem referantur, ius haud dubiè homini ex ipso iuramento quæretur, tanquam ex promisso aut contractu qui simplicissimè intelligi debeat. Si verò aut verba hominem non respiciant ius ei conferendo, aut respiciant quidem, sed aliquid sit quod ei possit opponi, tunc ea vis erit iurisiurandi, vt homo quidem ille ius nullum consequatur, at nihilominus qui iuravit Deo obligetur stare iureiurando. Huius rei exemplum est in eo qui per metum iniustum causam promissioni iuratae dedit. Nam hic ius nullum consequitur, aut tale quod reddere debeat, quia causam damno dedit. Sic videmus Hebræos reges, & à Prophetis increpitos & punitos à Deo quòd fidem iuratae Babylonis regibus non seruassent. Laudat Cicero Pomponium tribunum qui seruauit quod terrore coactus iurauerat: *tantùm*, inquit, *temporibus illis iusiurandum valebat.* Quare non Regulus tantùm redire in carcerem, vt maximè is fuerit iniustus; debuit; sed & decem illi quorum Cicero meminit, redire ad Annibalem: iusiurandum enim intercesserat.

XV. Neque hæc tantùm inter hostes publicos locum

Ezech. xvii.
12. 14. 15.

Off. III.

Tolet. lib. iv.
c. 22.

Off. III.

cum

cum habent: sed inter quosuis. non enim persona sola respicitur, cui iuratur, sed is qui iuratur Deus qui ad obligationem pariendam sufficit. Repudiandus ergo Cicero cum ait periurium nullum esse, si prædonibus pactum pro capite pretium non adferatur, ne si iuratum quidem sit: quia pirata non sit ex perduellium numero definitus, sed communis hostis omnium, cum quo nec fides esse debeat, nec iusiurandum commune. Quod & de tyranno dictum ab eodem est alibi, & à Bruto apud Appianum: *ὁ δὲ πῆρσι βῆσι Ρωμαίων τῶν τυραννῶν ἔσ' ἐροπῶν, cum tyranno Romanis nulla fides, nulla iurisiurandi religio.* Atqui sicut in iure gentium constituto differre hostem à pirata verum est, & à nobis infra ostenderetur; ita hinc ea differentia locum habere non potest, ubi etsi personæ ius deficiat, cum Deo negotium est: qua de causa iuramentum voti nomine nuncupatur. Neque id quod sumit Cicero verum est, nullam esse cum prædone iuris societatem. Nam depositum ex ipso gentium iure reddendum latroni, si dominus non apparet, rectè à Tryphonino responsum est. Quare probare non possum quod à quibusdam est traditum, eum qui prædoni quicquam promiserit momentanea solutione posse defungi, ita ut liceat ei quod soluit recuperare. Verba enim in iuramento quoad Deum simplicissimè atque adeò cum effectu sunt intelligenda. Atque ideò qui rediit ad hostem clam, iterumque abiit, non satisfecit iuramento de reditu, ut rectè à Senatu Romano iudicatum est.

Th. 2. 2. 89.
art. 7. & ibi
Cai. Alex.
Imol. in c.
verum de iur.
rejur. Soro
lib. v. 11. q. 1.
art. 7.

Civil. xv.

L. Rona fides.
D. depositi.

xvi. Illud verò Accianum:

T. *Fregisti fidem.*

A. *Quam neque dedi, neque do infideli cuiquam:*

Qq

L. sicut. in fi-
ne. de iurciu-
rando.

Auth. sacra-
menta. C. si
adu. vend.

Pf. xv.

ita demum probari potest, si iurata promissio aperte respectum habuerit alterius promissionis, quæ ei quasi conditio fuerit implicita, non si diuersi generis sint promissa & citra respectum mutuum. tunc enim omnino seruandum cuique erit quod ipse iurauit. Inæqualitatem in contractibus naturaliter locum facere, aut rescindendi, aut reformandi contractus suprâ diximus. Et quanquam ius gentium aliquid in hac re mutauit, iure tamen ciuili, quod inter eiusdem populi partes ualeat, rediri sæpe ad illud quod naturâ licebat, itidem suprâ monuimus. Sed hîc quoque, si iuramentum intercessit, etiamsi personæ nihil aut minus debeat, Deo fides erit præstanda. Itaque Psalmorum scriptor ubi viri boni virtutes enumerat addit & hanc: *Iuratus in damnum suum non tamen mutat.*

XVII. Verùm illud notandum est, quoties non personæ ius nascitur ex tali aliquo defectu qualem diximus, sed Deo obstringitur fides, heredem eius qui iurauit non teneri. Quia ad heredem sicut bona transeunt, id est quæ in hominum sunt commercio, ita bonorum onera: non item alia quæ quis ex officio putat pietatis, gratiæ, fidei debuit. Hæc enim ad illud quod strictè ius dicitur inter homines non pertinent: ut alibi quoque ostendere meminimus.

XVIII. Sed etiam ubi ius personæ non nascitur, si tamen iuramentum utilitatem spectet alicuius, atque is eam nolit, non tenebitur qui iurauit: sicut nec tenebitur si cesset qualitas sub qua alicui iurauit, ut si magistratus desinat esse magistratus.

XIX. Illud quæritur, an quod contra iuramentum fit, illicitum sit tantum, an & irritum, qua de re distin-

guendum arbitror, vt si sola fides sit obstricta, valeat c. dilecto. de præbendis. Couarr. in d. c. quamuis. p. 2. §. 2. n. 10. actus contra iuramentum factus, putà testamentum, venditio : non valeat autem si ita conceptum sit iusiurandum, vt simul contineat abdicationem plenam potestatis ad actum. Et hæc quidem naturaliter iusiurandum sequuntur : ex quibus faciendum est iudicium de Regum iuramentis, & his quæ exteri exteris iurant, quando actus ex loco subiectionem non accipit.

x x. Nunc quid superiorum, id est Regum, patrum, dominorum, & maritorum in his quæ maritalis sunt iuris, imperia possint videamus. Superiorum actus hoc quidem efficere non potest, vt iusiurandum quatenus verè fuit obligatorium non sit præstandum : id enim, iuris est naturalis & diuini. Sed quia actus nostri non plenè sunt in nostra potestate, sed ita vt à superioribus dependeant, ideo duplex esse potest actus superiorum circa id quod iuratur, alter directus in personam iurantis, alter in personam cui iuratur. In personam iurantis dirigi potest, aut antequam iuret irritum reddendo iuramentum, quatenus ius inferioris sub potestate superioris continetur, aut postquam iuratum est vetando ne impleatur. Nam inferior quæ inferior obstringere se non potuit, nisi quatenus superiori id placitum esset : ampliorem enim non habebat potestatem. Hoc modo lege Hebræa mariti vxorum, patres filiarum iuramenta irrita faciebant. Proponit hanc quæstionem Seneca : *Si lex lata erit, ne id quisquam faciat quod ego me amico meo facturum promiseram?* & soluit: *Eadem lex me defendit quæ vetat.* Sed & actus ex vtroque mixtus esse potest, vt si superior constituat quod inferior iurauerit hoc aut

Th. 2. 2. q. 89.
art. 9.

c. Venientes.
de iureiuram-
do. c. 1. de
prohibit.
fend. alien.
per Fed.
Lib. 1 v. de
benef. 35.

L. ult. ad mun.
Molin. disp.
149.
c. si verò. de
iureiurando.

illo casu, putà ex metu, aut imbecillitate iudicij, ita demum valere si ab ipso approbetur. Atque ex hoc fundamento defendi possunt absolutiones iuramentorum, quæ olim à principibus, nunc ipsorum principum voluntate, quò magis cautum sit pietati, ab Ecclesiæ præsidibus exercentur. In personam eius cui iuratur actus dirigi potest tollendo ab eo ius quod ei partum est, aut etiam, si ius desit, vetando ne quid ex tali iuramento accipiat. idque duobus modis, siue in pœnam, siue ob publicam vtilitatem ex vi supereminentis dominij. Atque hinc intelligi potest si iurans non eiusdem sit ditionis cum eo cui iuratur, quid aut huius aut illius rectores possint circa iusiurandum. Ipse autem qui iuratus aliquid promisit nocenti quæ talis est, putà piratæ, non potest ius promisso quæ situm pœnæ nomine ob id ipsum ei auferre: quia tunc verba nullum haberent effectum, quod omnino vitandum est: Similique de causa compensari non poterit quod promissum est, cum iure quod antè erat controuersum, si post motam controuersiam inita pæctio fuerit. Potest & lex humana impedimentum, quod certi generis actibus posuerat, tollere, si iuramentum aut qualecunque, aut certa forma accesserit: quod Romanæ leges fecerunt in iis impedimentis quæ non directè publicam, sed priuatam iurantis vtilitatem spectant. Quod si fiat, valebit actus iuratus eo modo quo naturaliter citra legem humanam fuerat valiturus, aut fidem tantùm obstringendo, aut ius etiam dando alteri, pro diuersa actuum natura quæ alibi à nobis explicata est.

XXI. Notandum hinc est obiter quod in Christi præceptis, & apud Iacobum de non iurando dicitur,

proprie non ad assertorium iuramentum, cuius apud Paulum Apostolum exempla existant aliquot, sed ad promissorium futuri incerti pertinere. Ostendit hoc euidenter oppositio illa in verbis Christi. *Audistis dictum antiquis, Non peierabis, sed reddes Domino iuramentum. Ego vero dico vobis, Ne iurate omnino.* Et ratio quam Iacobus adiicit: μή εἰς ὑπόκεισιν πέσῃτε, id est, ne fallaces inueniamini. nam cum sensum vox ὑποκεισῶς apud Hellenistas habet, ut apparet Iob. xxxiv. 10. Matth. xxiv. 51, & alibi. Idem euincit illud in Christi verbis, ἔγω γὰρ λέγω ὑμῖν, καὶ καὶ, ὃ ὃ, quod sic Iacobus explicat, ἦτοι γὰρ ὑμῖν ὅ καὶ καὶ, καὶ ὅ ὃ ὃ: vbi manifestè est figura quam πλοκῶ Rhetores vocant, ut in illo,

Ex illo Corydon Corydon est tempore nobis.

Et in altero simili: *Ad illum diem Memmius eras Memmius.* Nam prius καὶ & ὃ promissum significat, posterius eius implementum. Est enim καὶ promittentis: vnde per ἀμῶν explicatur Apoc. i. 7. Hinc vetus Hebræorum dictum, *iusti hominis καὶ est καὶ, & non est non.* Contrà, quorum facta à dictis discrepant apud eos esse dicitur καὶ καὶ ὃ. II. Cor. i. 18. 19. id est καὶ eorum esse ὃ, & ὃ esse καὶ. Sic Paulus Apostolus ipse exponit, nam cum negasset se ἐλαφεία χηρῶσθαι, leuitate vsum, addit sermonem suum non fuisse καὶ καὶ ὃ. Festus varias referens sententias de significatione vocis *naucum*, sic scribit: *Quidam (aiunt) ex Græco καὶ καὶ οὐχὶ leuem hominem significari. Quòd si καὶ καὶ οὐ leuitatem significat, sequitur, ut καὶ καὶ, ὃ ὃ, constantiam significet.* Idem ergo dicit Christus, quod Philo: καλλίσοι καὶ βιωφελέστατοι καὶ ἀρμότιοι λογικῆ φύσεὶ ὅ ἀκόμοτοι, ὅπως ἀληθεύει ἐφ' ἑκάστου διδασκαλῶν, ὡς εἰς λέγουσ ὅρκους εἶ) το

μὴ ζεῶ. *Optimum atque vitiosissimum & rationali natura
convenientissimum est iuramento abstinere, atque ita se ve-
racitati assuefacere ut verba pro iuramento accipiantur. Et
alibi: ὁ τῆς ἀπουδίας λόγος ὄρκος ἔστω βέβαιος, ἀκλιπής, ἀψυ-
δέστατος. Viri boni oratio pro iuramento sit firmo, immuta-
bili, fallere nescio. & quod de Essenis Iosephus: πᾶν ὃ
ρηθὲν ὑπὸ αὐτῶν ἰχυρώτερον ὄρκου. ὃ ὃ ὁμνύει ἀλόγως
ὡς εἰσεται: quicquid dixerint validius est iureiurando: ac superuacua
res ipsis habetur iurare. Clemens quoque Alexandrinus
dixit viri boni esse, ὃ πιστὸν τῆς ὁμολογίας ἐὶ ἀμετασώτερον
καὶ ἐδραία δεικνύει βίαν τε καὶ λόγον. Fidem promissi ostendere
in verborum ac vita stabilitate & constantia. Alexis
Comicus:*

ὄρκος βέβαιός ἐστιν ἀπὸ ἰθὺς μόνον.

Natus mei pro iureiurando valent.

A Christi dicto non discrepat Hieroclis illud ad au-
reum carmen: ὁ οὐδὲν ὄρκον ἐὶ ἀρχῇ ἀπαθείλας τὴν ἀπο-
χρῆν τῆς ὁμνύου, ἀποσώτηρ ἀπὸ τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ ἀόριστον
τὸ ἐκβάσεως ἐργῶν ὃ πέρας. Ταῦτα γὰρ τὰ μικρὰ καὶ μετα-
πίπτονα, εἰς οὗτοι ἀξιοὶ ἐπὶ ἀλόγως ὁμνύου οὐτ' ἀσφαλές.
*Qui in principio dixerat, Iusiurandum reuerere, eo ipso præ-
ceperat abstinere à iurando de his quæ possunt fieri & non
fieri, & incertum habent casus exitum. Talia enim &
parui ducenda sunt, & mutabilia sunt, unde nec dignum
de ijs iurare nec tutum.*

Can. in c.
querelam. de
iureiur.
Pan. in c. ad
aures. De his
quæ vi vel
metus causa.
Iaf. in l. 112.
§. iurari. D.
de iureiur.
Mynf. obs. 17.
Gen. 1.

XXII. Ideo multis in locis vice iurandi reper-
tum est, ut fides datis dexteris, aut alio quo signo ob-
stringatur, ea vi, ut ni impleatur promissio, promif-
sor non minùs detestabilis habeatur quàm si peie-
rasset. Præcipuè de regibus virisque principibus di-
ctum est vsitatissimum, fidem eorum pro iureiurando
valere. Tales enim esse debent, ut cum Augusto dice-

re possint, Bonæ fidei sum: & cum Eumene, vitam se potius posituros quàm fidem: quò & illud pertinet Guntheri Ligurini:

*nudo ius & reuerentia verbo
Regis inesse solet, quouis iuramine maior.*

CAP. XIV.

De eorum qui summum imperium habent promissis
& contractibus & iuramentis.

- I. *Refellitur sententia statuens restitutiones in integrum ex iure civili venientes ad regum actus quæ tales sunt pertinere: item regem ex iuramento non teneri.*
- II. *Ad quos regum actus leges pertineant distinctionibus explicatur.*
- III. *Iureiurando rex quando teneatur, aut non teneatur.*
- IV. *Quatenus rex teneatur his quæ sine causa promissit.*
- V. *Ufus eius quoad de legum vi circa regum contractus dictum est.*
- VI. *Rex subditis obligari naturaliter tantùm aut & civiliter, quo sensu rectè dicatur.*
- VII. *Ius quæsitum subditis licitè quomodo auferatur:*
- VIII. *Resecta hic distinctio quæsitæ ex iure naturali aut civili.*
- IX. *Contractus regum an leges sint, & quando.*
- X. *Quomodo ex regum contractibus teneantur omnium bonorum heredes.*
- XI. *Quomodo ex hisdem contractibus obligentur qui in regnum succedunt:*
- XII. *Et quatenus.*
- XIII. *Beneficia regum quæ renocabilia sint, quæ non, distinctione explicatur.*
- XIV. *Contractibus inæasorum imperij an teneatur cuius erat imperium.*

PROMISSA, contractus & iuramenta Regum & qui alij iis pares ius in republica summum obtinent, peculiare habent quæstiones, tum de eo quod ipsis in actus suos licet, tum de eo quod in subditos, tum de eo quod in successores. Quod primum caput attinet, quæritur an ipse rex, ut subditos suos, ita se quoque restituere in integrum, aut contractum irritum facere, aut à iureiurando se exsoluere possit. Bodinus censet iisdem ex causis Regem siue aliena fraude ac dolo, siue errore circumuentum, siue metu, restitui posse ex quibus subditus restitueretur, tum in iis quæ ad iura maiestatis imminutæ, tum in iis quæ ad privata commoda pertinent. Addit ne iureiurando quidem teneri regem, si eiusmodi sint pacta conuenta à quibus discedere lex patiat, etiamsi pacta honestati sint consentanea: non enim ideo teneri quia iurauerit, sed quia iustis conventionibus quisque teneatur quatenus alterius intersit. Nos ut alibi distinximus, ita hîc quoque distinguendum censem inter actus Regis qui regij sunt, & actus eiusdem privatos. Nam in regiis actibus quæ rex facit eo loco habenda sunt quasi communitas faceret: in tales autem actus sicut leges ab ipsa communitate factæ vim nullam haberent, quia communitas seipsa superior non est, ita nec leges regiar. Quare aduersus hos contractus restitutio locum non habebit: venit enim illa ex iure ciuili. Non admittenda igitur exceptio regum aduersus contractus quos minores fecissent.

II. Planè si populus regem fecerit non pleno iure, sed

sed additis legibus; poterunt per eas leges contrarij actus irriti fieri, aut omnino, aut ex parte, quia cæterus populus ius sibi seruaui. De iis autem actibus regum qui pleno iure regnant, sed regnum non vt proprium possident, quibus regnum aut regni pars aut res fiscales alienantur, egimus supra, & ostendimus hos actus ipso naturæ iure nullos esse. vt factos de re aliena. At priuati actus regis considerandi sunt, non vt actus communitatis, sed vt actus partis, ac proinde facti eo animo vt communem legum regulam sequantur. Vnde etiam leges, quæ actus quosdam aut simpliciter, aut si is qui læsus est velit, irritos faciunt, locum & hic habebunt, quasi sub ea conditione contractum foret. Sic videmus reges quosdam aduersus fœnebre malum sibi consuluisse iuris remediis. Poterit tamen rex vt aliorum ita suos actus his legibus soluere; quod an facere voluerit, ex circumstantiis erit æstimandum. Si fecerit, iudicanda res erit ex mero iure naturali. Hoc addendum, si quæ lex actum irritum faciat, non in fauorem agentis, sed in pœnam, hanc in regum actibus locum non habituram, vt nec alias leges pœnales & quicquid vim habet cogendi. Nam punitio & coactio non possunt procedere nisi à voluntatibus diuersis: itaque. cogens & coactum requirunt distinctas personas, neque sufficiunt distincti respectus.

III. Iuramentum autem Rex irritum reddere antecederet potest vt priuatus, si se ipse potestate tale quid iurandi planè priuauerit priore iuramento: consequenter non potest, quia hic quoque personarum distinctio requiritur. Nam quæ consequenter irrita redduntur, iam antea exceptionem in se habe-

bant, nisi superior noluerit. at ita iurare ut tenearis nisi ipse nolis, per absurdum est & naturæ iurisiurandi contrarium. Et si verò ex iureiurando ius quaeri alteri non possit, ob aliquod vitium in persona, tamen cum qui iurauerit Deo obstringi supra ostendimus: quod ad reges non minus quam ad alios pertinet, contra quam sentit dicto loco Bodinus.

Ang. l. Lucius.
D. de em-
ption, Curt.
iun. conf. 138.
n. 4.

17. Promissa quoque plena & absoluta atque acceptata naturaliter ius transferre demonstratum supra est, quod itidem ad reges non minus quam ad alios pertinet, ita ut improbanda sit hoc quidem sensu eorum sententia qui negant regem teneri unquam his quæ sine causa promittit; quod tamen quo sensu locum habere possit mox videbimus.

Lib. 11. Contr.
III. c. 51. n. 34.

V. Cæterum quod diximus supra, leges civiles regni locum non habere in regum pactis & contractibus, id rectè vidit & Vasquius. Sed quod infert emtionem & venditionem sine certo pretio, locationem & conductionem non expressa mercede, emphyteusim sine scriptura si à Regibus fiant valitura, non concedendum est: quia hi actus non à rege quàm rege, sed ab eo quasi alio quouis fieri solent. In quo actuum genere tantum abest ut communes regni leges vim nullam habeant, etiam leges oppidi ubi Rex habitat valere credimus: quia speciali ratione rex ibi se habet, ut illius cæterus membrum. Quæ tamen ut diximus ita procedunt nisi circumstantiæ ostendant placuisse regi suum actum ab illis legibus immunem facere. Aliud verò exemplum quod idem adfert Vasquius de promissione quolibet modo facta, bene convenit, & ex his quæ supra diximus explicari potest.

Bal. l. 1. D. de
pactis. l. Prin.

v. 1. Contractibus quos rex cum subditis iniit obli-

gartum naturaliter tantum, non civiliter Iuricon-
 sulti fermè omnes sentiunt. quod loquendi genus
 perobscurum est. Nam naturalis obligatio interdum
 à iuris auctoribus dicitur per abusionem de eo quod
 fieri natura honestum est, quanquam non verè debi-
 tum, ut legata integra sine detractiōne Falcidiae præ-
 stare, soluere debitum quo quis in pœnam creditoris
 erat liberatus, vicem beneficio rependere, quæ omnia
 cessare faciunt conditionem indebiti: Interdum
 verò magis propriè id quod verè nos obligat, siue in-
 de ius alteri oriatur, ut in pactis, siue non oriatur ut
 in plena & firma pollicitatione. Maimonides He-
 braeus libro 111. ducis dybitantium capite 54. tria hæc
 aptè distinguit, & quæ non debentur ait venire be-
 nignitatis nomine, id est תנן , quæ debentur ex iure
 strictè sumto ממש iudicium Hebræis vocari, quæ
 ex honestate iustitiam תקרא , id est æquitatem. Cui-
 liter quoque obligari ex actu suo dici quis potest,
 aut eo sensu ut obligatio procedat non ex mero iure
 naturali, sed ex iure civili, vel ex utroque, aut eo sensu,
 ut in foro actio inde detur. Dicimus ergo ex pro-
 misso & contractu Regis quem cum subditis iniit
 nasci veram ac propriam obligationem quæ ius det
 ipsis subditis: ea enim est & promissorum & contra-
 ctuum natura, ut supra ostendimus: etiam inter
 Deum & hominem. Quòd si tales sint actus qui à
 rege, sed ut à quouis alio fiant, etiam civiles leges
 in eo valebunt: sin actus sit regis quæ regis, ad eum
 civiles leges non pertinent. quod discrimen à Vas-
 quio non satis obseruatum est. neque tamen eo mi-
 nùs ex utrouis actu nascetur actio, nempe ut decla-
 retur ius creditoris, sed coactio sequi non poterit,

cepalegibus.
 D. delegibus.
 L. vlt. C. de
 transf. L. Si
 aquam. C. de
 seruit.
 D. d. in c. 1. de
 Const. Bal. L.
 Si pecuniam.
 C. de condiç.
 ob causam: &
 in l. ex imper-
 fecto. C. de
 testamentis.
 L. Si pœnæ. D.
 de cond. ind.
 L. 1. C. ad l.
 Falc. L. Sed
 & si lege. §.
 consuluit. D.
 de per. herod.

Iaf l. v de
 cond. causa
 dat. Castal. de
 Imperio. q.
 111. vers. si.
 Vasq. lib. 1.
 contr. Ill c. 3.
 n. 1. Bod. 1.
 c. 8.

ob statum eorum quibuscum negotium est : nam subditis cogere eum cui sunt subditi non licet, sed æqualibus in æquales id ius est à natura, superioribus in subditos etiam ex lege.

Vasq. lib. 1.
contr. Ill. c. 5.
in pr. & lib. 1.
freq. cont.
Castr. lib. 1.
conf. 229.

VII. Scilicet hoc quoque sciendum est, posse subditis ius etiam quæsitum auferri per regem duplici modo, aut in pœnam, aut ex vi supereminentis dominij: sed ut id fiat ex vi supereminentis dominij primùm requiritur utilitas publica; deinde, ut si fieri potest, compensatio fiat ei qui suum amisit ex communi. Hoc ergo sicut in rebus aliis locum habet, ita & in iure quod ex promisso aut contractu quæritur.

VIII. Neque vllò modo hęc admittenda est distinctio quam adferunt nonnulli, iuris quæsitum ex vi iuris naturalis, & eius quod venit ex lege civili. nam in vtrumvis par ius est Regis, nec hoc magis quàm illud sine causa tolli potest. Vbi enim dominium, aut ius aliud alicui legitimo modo partum est, id ne sine causa ei auferatur iuris est naturalis. Contrà si rex faciat, haud dubiè tenetur reparare damnum datum: facit enim contra verum ius subditi. Hoc ergo differt ius subditorum & ius exterorum, quòd ius exterorum (hoc est qui nulla ratione subditi sunt) supereminenti dominio nullo modo subest: nam de pœna infra videbimus: subditorum autem ius ei dominio subest quatenus publica utilitas desiderat.

Bal. in l. Cesar. D. de publicanis. Bart. in l. secur. D. quod cuiusque universitatis. Iaf. conf. 1. col. 4.

IX. Ex his quæ diximus & hoc apparet, quàm falsum sit quod quidam tradunt contractus Regum leges esse. Nam ex legibus nemini ius adversus Regem nascitur: idè si eas reuocet nemini facit iniuriam. Peccat tamen si sine iusta causa id faciat. At ex promissis & contractibus ius nascitur. Contractibus

ligantur contrahentes tantum; legibus subditi om-
nes. Possunt tamen quædam esse mixta ex contracti-
bus & legibus, ut contractus cum vicino rege, aut
cum publicano factus, qui simul pro lege publicatur,
quatenus ei insunt quæ subditis observanda sunt.

vol. 1. & alij
allegati à Vac-
quio. d. c. 3.
n. 5.

x. Veniamus ad successores: de quibus adhibenda
distinctio est, sintne omnium simul bonorum here-
des, ut qui regnum quod in patrimonio est testa-
mento vel ab intestato accipiunt; an successores
regni duntaxat, puta ex electione nova, aut ex præ-
scripto, siue imitatione quadam vulgaris heredita-
tis, siue aliter: an verò mixto iure succedentes. Nam
qui bonorum omnium ita ut regni heredes sunt, quin
promissis & contractibus teneantur dubitandum
non est. Pro debitis enim etiam personalibus bona
defuncti ut obligata sint ipsi rerum dominio co-
æuum est.

x i. At qui in ius regni duntaxat succedunt, aut
partim in bona, in ius regni verò in solidum, quate-
nus obligentur, tam dignum est quæri, quàm confusè
hactenus tractatum est. Directè, hoc est à *μὲν* hos
successores regni quæ tales non obligari satis est ma-
nifestum. quia ius non accipiunt ab eo qui proximè
decessit, sed à populo, siue ea successio propiùs ac-
cedat ad ius hereditarium vulgare, siue absit lon-
giùs: de quo discrimine supra egimus. Sed *ἐπιπέως*,
id est per interpositam civitatem obligantur etiam
tales successores: quod sic intelligitur. Cæterus quili-
bet non minùs quàm personæ singulares ius habet se
obligandi per se aut per maiorem sui partem. Hoc
ius transferre potest tum expressè, tum per conse-
quentiam necessariam, puta imperium transferendo.

nam in moralibus qui dat finem, dat ea quæ ad finem perducunt.

XII. Non tamen in infinitum hoc abit. neque enim obligandi infinita potestas ad imperium rectè exercendum necessaria est, ut nec ad tutelam aut curationem, sed quatenus eius potestatis natura exigit.

L. qui fundū.
§. si tutor. D.
pro emto.
L. ab agnato.
D. de curato-
ribus. L. fa-
ctum. C. de
pactis. L. si
curator. D. de
pactis.
L. item. D. de
pactis.

Tutor domini loco habetur, inquit Iulianus, cum rem ad- ministrat, non cum pupillum spoliat. quo sensu & illud intelligendum quod dixit Vlpianus, magistri societatis pactum societati non prodesse tantum, sed & obesse. Neque tamen, ut quidam existimant, res hæc ad

naturam negotiorum gestorum exigenda est, ut tum demum ratus sit habendus actus si utiliter gestus sit.

Nam ad tales angustias reipublicæ imperantem redigere ipsi reipublicæ esset periculosum. Quare nec sensisse hoc credendus est populus, cum imperium

detulit. Sed quod à Romanis Imperatoribus in causa ciuitatis responsum est, valere transactionem quam magistratus fecissent in re dubia, non si indubitè

id quod deberi possit remissum sit, idem ad nostram de populo toto quæstionem referri debet ac potest,

sed seruata proportione. Sicut ergo leges non quæuis subditos obligant, possunt enim etiam extra eas quæ

iubent quod illicitum est, esse quædam euidenter

stulta atque absurda, sic & contractus regentium ita obligant subditos si probabilem habeant rationem;

quod in dubio ob regentium auctoritatem præsumi debet. Quæ distinctio multo est melior, quàm illa

quæ à multis afferri solet de exitu modicæ aut immodicæ læsionis. Non enim exitus in hac re, sed probabilis ratio rei gerendæ spectanda est. Quæ si adsit, &

populus ipse obligabitur, si quo casu sui iuris esse

L. Praefes. C.
de transactio-
nibus.

Alph. de Ca-
stro, lib. 1. de
leg. poenali-
bus. c. 5. Viç.
in Relect. de
potest. Papæ,
& conc. num.
18. Th. l. 2. q.
95. art. 3.
Pan. in c. cum
ecclesiarum,
num. 14. Fe-
lin. num. 60.
Tuzzeo. in
c. senten-

inceperit, & successores vt populi capita. Nam & si quid populus liber contraxisset, obligaretur is qui postea regnum plenissimo iure acciperet. Laudatur Cæsar Titus hoc nomine quòd beneficia à superioribus concessa à se peti passus non est, eum Tiberius & eum secuti non aliter rata habuissent superiorum beneficia, nisi eadem iisdem & ipsi dedissent. Illud tamen hinc addendum est si quo casu contractus incipiat vergere non ad damnum modò aliquod, sed ad perniciem publicam, ita vt ab initio contractus in extensione ad illum casum censendus fuisset iniustus & illicitus, tunc non tam reuocari eum contractum posse, quàm declarari eum non vltra obligare, quasi factum sub conditione sine qua iustè fieri non potuit. Quæ de contractibus diximus eadem intelligenda sunt de alienatione pecuniæ populi, aut rei alterius quam secundum leges rex alienare bono publico possit. Nam hinc quoque similis adhibenda est distinctio, an probabilis donandi, aut aliter alienandi fuerit ratio. At si contractus ad regni eiusve partis aut patrimonij regalis, quatenus id regi permissum non est, alienationem pertineant, non valebunt vt facti de re aliena. Tantundem erit in regnis restrictis si quam materiam, aut actuum genus populus à potestate regia exceperit. Nam vt tales actus valeant populi per se aut per eos qui populum legitimè referunt consensus requiritur, vt ex iis quæ de alienatione supra diximus intelligi potest. Quibus distinctionibus adhibitis facilè iudicari poterit, iustæ, an iniustæ fuerint exceptiones regum qui priorum regum nomina ex-

ria. 11. q. 2.
concl. 6. & 7.
n. 2. & 9. Alij
in c. licet. de
voto Aguirre.
Apolog.
part. 2. n. 700

soluere recusarunt, quorum heredes non fuerant: quarum exempla apud Bodinum videre est.

Lib. 1. c. 8. §.
Necque enim.

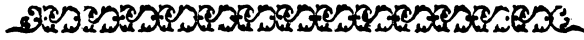
Curt. ion.
conf. 138. n.
4. conf. 157.
n. 18. Crauet-
ta de ant. tēp.
2. parte, 1. par-
tis princ. n.
38. Bell in
spec. princ.
rubr. 26.
Ant. Gabr.
lib. 1. tit. de
iure quæf.
non tollendo.
copcl. 6. n. 20.
& concl. 7.

XIII. Illud quoque à multis traditum, beneficia Principum quæ liberaliter sunt concessa semper posse reuocari, sine distinctione transmittendum non est. Sunt enim quædam beneficia quæ rex de suo facit, & quæ, nisi adsit precarij clausula, vim habent perfectæ donationis. Hæc reuocari non possunt nisi quod subditos attinet in pœnam, aut ob vtilitatem publicam cum compensatione si fieri potest. Sunt alia quæ vinculum duntaxat legis demunt sine vilo contractu. Et hæc sunt reuocabilia.

Quia sicut lex sublata vniuersaliter reponi vniuersaliter semper potest, ita & particulariter sublata particulariter reponi. Nullum enim hic ius quæsitum est aduersus legis auctorem.

XIV. Contractibus verò eorum qui sine iure imperium inuaserunt, non tenebuntur populi aut veri reges. nam hi ius obligandi populum non habuerunt. De in rem verso tamen tenebuntur, id est quatenus locupletiores facti sunt.

CAP. XV.

De federibus ac sponſionibus.

- I. *Publica conventiones quæ:*
- II. *Diuiduntur in federa, ſponſiones, pactiones alias.*
- III. *Federam & ſponſionum diſcrimen, & in quid ſponſiones obligent.*
- IV. *Reiecta diuiſio federum quam Menippus fecit.*
- V. *Federum diuiſio in ea quæ idem ſtatuunt cum iure natura: & unde id natum.*
- VI. *Et ea quæ aliquid adiungunt: quæ ſunt equalia:*
- VII. *Aut inæqualia, quæ rurſum diuiduntur*
- VIII. *Federa cum his qui alieni ſunt à vera religione licita eſſe iure natura:*
- IX. *Nec uniuerſaliter prohiberi lege Hebræa:*
- X. *Nec Chriſtiana.*
- XI. *Cauſiones circa talia federa.*
- XII. *Chriſtianos omnes obligari ad fedus inuendum aduerſus hoſtes Chriſtianiſmi.*
- XIII. *Si plures federatorum bellum gerant, cui potiùs opem ferri oporteat diſtinctionibus explicatur.*
- XIV. *An tacitè renouatum cenſeatur fedus.*
- XV. *An partis alterius perfidia alteram liberet.*
- XVI. *In quid teneantur ſponſores ſi ſponſio improbetur, ubi de Candina ſponſione.*
- XVII. *An ſponſio non improbata obliget ex notitia & ſilentio diſtinctionibus explicatur, ubi de ſponſione Lucretiana.*

L. Conuen-
tionum. D. de
pactis.

CONVENTIONES Vlpianus diuifit in publicas & priuatas : & publicam exposuit non vt quidam putant definitione, fed exemplis additis, *quæ fit per pacem*, quod primum exemplum est : *quoties inter fe duces belli quadam pacifcuntur* ; quod fecundum. Publicas ergo conuentiones eas intelligit quæ nifi iure imperij maioris aut minoris fieri nequeunt, qua nota differunt non tantum à contractibus priuatorum, fed & à contractibus regum circa negotia priuata. Quanquam ex priuatis quoque istis belli caufa nafcitur folet, frequentius tamen ex publicis. Ideò poftquam de conuentionibus generaliter à nobis tractata funt fatis multa, quædam addenda funt quæ ad excellentiorem hanc fpeciem pertineant.

II. Publicas has conuentiones quas Græci *συνθήκας* vocant, diuidere poffumus in federa, fponfiones, pactiones alias.

III. De federum & fponfionum difcrimine adiri potefit Liuius libr. ix. vbi rectè nos docet federa effe quæ funt iuffu fummx potefitatis, & in quibus ipfe populus iræ diuinæ obstringitur fi minùs fterur dictis. Ea apud Romanos peragi per feciales folebant addito patre patrato. Sponfio eft vbi hi qui à potefitate fumma mandatum eius rei non habent aliquid promittunt quod illam propriè tangit. Apud Salluftium legimus : *Senatus vii par erat decreuit fuo atque populi iniuffu nullum potuiffe fedus fieri*. Quare quod apud Senecam patrem eft : *Imperator fedus percuffit, videtur populus percuffiffe Romanus, & federe continetur* :

non ad antiquos illos Imperatores pertinet , id est belli duces , sed ad Cæsares qui ius omne populi in se transferebant. Sicut autem magistratus populum non obligant, ita nec minor pars populi. quod pro Romanis est aduersus Gallos Senonas : nam maior pars populi erat apud Dictatorem Camillum. Sed vbi qui ius populi non habent de eo quod populi est sponponderunt, videamus in quid teneantur. Putet fortè aliquis hoc casu sponsores fidem liberasse si operam omnem dedissent, vt id quod sponponderunt fieret, secundùm ea quæ de promisso tertij facto supra diximus : sed negotij huius, cui contractus inest, natura obligationem multo strictiorem desiderat. Nam qui contrahendo aliquid de suo dat aut promittit, is vicissim præstari re ipsa sibi aliquid vult : vnde & iure ciuili, quod facti alieni promissiones repudiat, promissio tamen ratam rem haberi, ad id quod interest obstringit.

I V. Federa Menippus regis Antiochi ad Romanos Lib. xxxiv.
legatus, referente eodem Liuiio, magis ex vsu suo quàm ex præscripto artis ita diuisit, vt diceret tria esse eorum federum quæ inter se paciscerentur reges ciuitatésque genera. vnum cùm bello victis dicerentur leges, quo in genere quid victum habere, quo mulctari cum vellet victoris esse arbitrium : alterum cùm pares bello æquo federe in pacem atque amicitiam venirent. tunc repeti reddique per conuentionem res, & si quarum turbata bello possessio sit, eas aut ex formula iuris antiqui, aut ex partis vtriusque commodo componi : tertium esse genus cùm qui hostes nunquam fuerint ad amicitiam sociali federe inter se iungendam coeant : quos nec dicere leges, nec accipere.

Sf ij

v. At nobis accuratiùs instituenda partitio est, vt primùm dicamus federa alia idem constituere quod iuris est naturalis, alia aliquid ei adiciere. Prioris generis federa non tantùm fieri solent inter hostes qui à bello discedunt, sed olim & fiebant sæpe, & aliquo modo erant necessaria inter eos qui antè nihil contraxissent. id inde ortum quòd regula illa iuris naturalis, cognationem inter homines quandam esse à natura ac proinde nefas esse alterum ab altero lædi, vt olim ante diluuium, ita rursus aliquo post diluuium tempore malis moribus esset obliterata, ita vt latrocinari & prædas agere in externos nullo bello indicto pro licito haberetur. Hinc illa apud Homerum, an prædones estis? amica interrogatio, cuius & Thucydides meminit, & in Solonis lege veteri collegia *ἄνευ* *λείων ἐρχομένων*: quippe, vt Iustinus ait, ad Tarquinij tempora latrocinium maris gloria habebatur: & illud in Romano iure, vt si cum gente aliqua neque amicitiam, neque hospitium, neque fedus amicitiae causa factum habeatur, hi hostes quidem non sint: quod autem ex Romano ad eos peruenerat illorum fiat, & liber homo Romanus ab eis captus seruus fiat. idemque sit si quis inde ad Romanos perueniat: & hoc quoque casu postliminium detur. Hinc in barbaros prædam exercere laudatum Aristoteli, & ipsa vox hostis veteri Latio nihil nisi externum significabat. Sub hoc genere comprehendo & federa quibus cauetur, vt vtrunque ius hospitij, vt ius commercij sit, quatenus ista sub iure naturali veniunt, qua de re egimus alibi. Hoc genus totum conuentionum Græci strictè *ἑλεῖν* vocant, & opponunt *ἄνευ*, vt tum alibi videre est, tum in oratione Andocidis de pace cum Lacedæmoniis.

L. vii. D. de
collegiis.

Lib. XLIII.

VI. Conuentiones quæ iuri naturæ aliquid adii-
ciunt, aut æquales sunt, aut inæquales. Æquales
sunt quæ vtrinq̄ue eodem modo se habent, αἱ ἰσῶς
καὶ κοινῶς ἐπὶ ἀμφοτέρωθεν ἔχουσι, vt Isocrates in Panegyrico
loquitur: quò illud Virgilij pertinet:

Nec mihi regna peto, paribus sed legibus ambas

Inuictas gentes aeterna in federa mittam.

Græci istas vocant modò *συνθήκας* simpliciter, modò
συνθήκας ἐπὶ ἰσῶν καὶ ὁμοίᾳ, vt apud Appianum & Xe-
nophontem videre est: has magis propriè *συνδικαίς*, &
quatenus minùs dignos respiciunt *παραμάχαις*, aut
συνθήκας ἐκ τῆς ἐπιπραμάτῃ, quas Demosthenes in o-
ratione de Rhodiorum libertate fugiendas ait his qui
libertatem amant, quia ad seruitutem accedant pro-
ximè. Vtriusque modi federa aut pacis, aut societatis
alicuius fiunt causa. Æqualia pacis, vt quæ de resti-
tuendis captiuis, rebus captis, & ad securitatem con-
ueniri solent, qua de re agendum erit infra in belli
effectibus & consecutaneis. Æqualia societatis, aut ad
commercia pertinent, aut ad belli communitatem,
aut ad res alias. Æquales de commerciis pactioes
variæ esse possunt, putà vtrinq̄ue ne vectigal vllum
soluatur, quod in vetere erat federe Romanorum &
Carthaginensium, excepto eo quod scribæ & præco-
ni dabatur, aut ne maius soluatur quàm in præsens,
aut ad certam quantitatem. Sic & in bellica societate
vt auxilia præstentur paria equitum, peditum, na-
uium, siue ad omne bellum quod Græci *ἐμπραχίας*
vocant, siue ad tyendos fines duntaxat, quod *ἐπιμαχίας*
χίας, siue ad certum bellum, aut in certos hostes, aut
in omnes quidem, sed exceptis sociis, vt in federe in-
ter Pœnos & Macedonas, quod apud Polybium est.

Potest, vt diximus, æquale fedus & ad res alias pertinere, vt ne in confinio alterius alter arces habeat, ne subditos alterius alter defendat, ne iter alterius hosti præbeat.

VII. Ex æqualibus qualia sint inæqualia facile est intelligi. Promittuntur autem inæqualia aut ex parte digniori, aut ex minùs digna. Ex parte digniori, vt si quis auxilia promittat, nec restipuletur, aut maiora promittat: Ex parte indigniori inæqualia, aut vt Iſocrates dicto Panegyrico loquitur, τὰ τοῦ ἐπίρου ἐλάττωμα καὶ τὸ δὲ δίκαιον, sunt ea quæ diximus ἀσφάλματα, aut ἐπιπέματα vocari. Et hæc ipsa aut cum imminutione sunt imperij, aut sine eius imminutione. Cum imminutione imperij, vt in secundo federe Carthaginensium cum Romanis, ne cui Carthaginenses bellum facerent iniussu populi Romani. Ab eo tempore, vt Appianus loquitur, Καρχηδόνιοι Ρωμαίοις ὑπάρχουον ἐκαστοῖσι, *Carthaginenses Romanis ex federe morem gerebant.* Potest addi huic generi deditio conditionata, nisi quòd illa non imminutionem, sed translationem totius imperij continet, qua de re diximus alibi. Talem autem conuentionem federis nomine, & alibi Liuius appellat, vt libro 1x. *Teates Apuli impetrauerunt vt fedus daretur, neque vt æquo iam in federe, sed vt in ditione populi Romani essent.* Sine imminutione imperij onera, aut transitoria sunt, aut manentia. Transitoria de soluendo stipendio, de mœnibus diruendis, vt locis quibusdam decedatur: vt dentur obsides, elephantia, naues. Manentia, vt de imperio ac maiestate comiter colenda, cuius federis quæ sit vis alibi diximus. Huic proximum est vt hostes & amici habeantur quos velit partium altera. Tum illa

minora, ne arces certis locis ædificare, ne exercitum ducere, ne naues habere vltra numerum definitum, ne urbem condere, ne nauigare, ne militem certis locis conscribere liceat: ne commeatu hostes iuuare: ne recipere eos qui aliunde veniunt: vt federa prius facta cum aliis dirimantur: quorum omnium exempla apud Polybium, Liuium, & alios videre est. Solent autem federa inæqualia contrahi, non tantum inter victores & victos, vt Menippus censebat, sed & inter potentiores & impotentiores etiam qui bello inter se experti non sunt.

VIII. De federibus frequens est quæstio, licitène incantur cum his qui à vera religione alieni sunt: quæ res in iure naturæ dubitationem non habet. Nam id ius ita omnibus hominibus commune est, vt religionis discrimen non admittat. Sed de iure diuino quæritur, ex quo hanc quæstionem tractant, non Theologi tantum, sed & Iurisconsultorum nonnulli, inter quos Oldradus & Decianus.

Th. 2.2. q. 106.
art. 10.

Oldr. conf. 71.
Deci. l' 1.
conf. 20.

IX. Videamus primùm de iure diuino veteri, acturi deinde de nouo. Fedus non nocendi causa cum alienis à religione contrahere ante Mosis legem licuit: Exempla sunt in federe Abrahami cum Abimeleco, Isaaci cum eodem, Iacobi cum Labane. Neque id lex per Mosem data mutauit. Exemplo sint Ægyptij haud dubiè idololatræ. Hos tamen auersari vetantur Hebræi. Excipiendi sunt populi septem diuina sententia damnati, cuius sententiæ exsecutores erant delegati Israelitæ. nam his in idololatria perstantibus, & imperium detrectantibus parcere vetantur, quibus itidem decreto diuino additi sunt Amalecitæ. Federa quoque commerciorum, & quæ his similia ad vtilita-

Gen. xxi. 27.

Gen. xxvi. 28.

Gen. xxxi. 44.

Deut. xxiii. 7.

Deut. vii. 1.

Deut. xxv. 17.

rem communem, aut alterius partis pertinent, inire cum profanis licet per legem. nihil enim reperitur quod obftet. Et exempla habemus federum quæ David & Solomo cum Hiromo Tyrriorum rege fecerunt: ac notandum in sacra historia dici fedus hoc à Solomone factum iuxta sapientiam quam Deus ei dederat. Lex quidem Mosis specialiter imperat benefacere popularibus, ἀγαπᾶν τὸν πλησίον: præterea peculiaris victus & morum ratio Iudæis præscripta familiarum cum hominibus cæteris consuetudinem vix patiebatur. At hinc non sequitur aut benefacere extraneis non licuisse, aut etiam laudabile id non esse, quod malè inde collegit posteriorum magistrorum prava interpretatio: vnde illud Iuuenalis de Iudæis:

Non monstrare vias eadem nisi sacra colenti.

quo loco exemplum monstrandæ viæ minimè molesta neque sumtuosa beneficia indicat, quæ ignotis etiam tribuenda Cicero dicit & Seneca. Eodem pertinet Taciti illud de iisdem: *Apud ipsos fides obstinata, misericordia in promissu, aduersus omnes alios hostile odium.* Sic in noui federis historia legimus sæpe non solitos Iudæos conuiuere, συζῆσαι, σιναεσθῆναι, κολλᾶσθαι, κοινωνεῖν alienigenis. Et Apollonius Molo Iudæis obiiciebat, ὅτι μὴ παρέδραστο τοῖς ἄλλοις κοινωνήσασθαι τοῖς θεοῖς, μηδὲ κοινωνῆναι ἡγελοῖς τοῖς κατ' ἐτέραν σιναεσθῆναι τοῖς ζῆν κοινωνοῦσθαι: non admitti ab eis qui de Deo sentirent alia, nec quicquam ipsis commune esse cum his qui institutis differrent: Sicut & passim Iudæis apud Iosephum obiicitur, τὸ ἀμικτοῦ, τὸ ἀσύμφωλον, ἢ διατῆς ἀμιξία, infociabilis viuendi ratio. At hunc non esse legis sensum Christus nos docuit exemplo suo, cum à Samaritide femina aquam accipere non recusauit, legis

vbi-

1. Sam. v. 11.

1. Reg. v. 12.

Leuit. xix. 8.

Deut. xxii. 1.

Off. 1.
De benef. iv.
9.
Hist. v.

Ioh. iv. 9.

vbique obseruantissimus. Sed & olim Dauid apud populos irreligiosos perfugium sibi quaesierat nusquam eo nomine reprehensus. Excipiendi ab hac regula non illi tantum populi quos supra diximus, sed insuper Ammonitæ & Moabitæ de quibus scriptum est Deut. xxii. 6. *Non quæres prosperitatem eorum* (ita rectius hoc loco verteris *שלום* quam pacem eorum) *nec bonum eorum ullis diebus tuis unquam.* Quibus verbis federa benefica cum illis populis verantur, non etiam ius belli conceditur. Imò disertè ius belli in Ammonitas illis negatur Deut. 11. 19. neque Iephtesarma in eos mouit nisi post tentatas æquæ pacis vias, neque Dauid nisi atrocibus iniuriis lacessitus. De societate bellica quaestio superest. Ante legem, hanc quoque non illicitam fuisse cum profanis gentibus exemplo apparet Abrahami impios Sodomitas bello adiuuantis. Nec lege Mosis quicquam generaliter hac in re mutatum legitur. Atque ita apparet sensisse Asmonæos, legis & peritos & reuerentes admodum, vt ex religiosa Sabbati obseruatione, permessa sola sui tutela, non alio armorum vsu, apparet. Et hi tamen cum Lacedæmoniis & Romanis fedus pepigerunt, approbantibus sacerdotibus & populo. Quæ verò contrà adferuntur, causas habent peculiare. Nam si quos reges aut populos, extra eos qui in lege expressi erant, exosos sibi & infortunio damnatos per prophetas Deus significasset, eorum tutelam suscipere, aut cum iis arma sociare haud dubiè nefas erat. Huc illud pertinet prophetæ ad Iosaphatum de rege Israelis: *Tene improbo opitulari, & eos diligere qui Deum oderunt? At ob hoc ipsum exarsit in te Dei ira.* Et alterius Prophetæ ad Amasiam: *Ne isto tecum exercitus*

Iud. xi. 16.

11. Sam. x.

11. Paralip.

xix. 2.

11. Paralip.
xxv. 7.

11. Paralip.
xx. 37.

11. Paralip.
xvi. 2. 7.
Esaï. viii. 6.

11. Paralip.
xvi. 12.

Ambt. ad
Rom. c. 3.
Auctor. im-
perf. ad Matt.
c. xvi.

11. Sam. xxiv.
11. Reg. xx.
13.

Esaï. xxxi. 1.
1. Reg. iii. 1.

Deut. xxviii.
7.

Prou. i. 15.
xiii. 20. xxii.
24. xxiv. 1.

Israclitarum: nam non adest Deus Israclitis, ulli inquam Ephraimitarum. Hoc verò non venire ex natura federis, sed ex personæ peculiari quadam qualitate, vel hinc euincitur, quòd grauitè increpitus est Iosaphatus etiam diris additis eo nomine quòd commercij causa societatem iniisset cum Achazia rege Israclitarum planè similem ei quam Dauid & Solomo iniierant cum Hiromo, quos eo nomine partim non reprehensos, partim laudatos diximus. Notandum & hoc, peiorem fuisse causam eorum qui à Iacobo orti Deum bene cognitum deseruerant, quàm populorum extraneorum. Nam in defectores illos ceteri populares armabantur lege quæ existat Deut. xlii. 13. Est & vbi culpantur federa ob animi vitium vnde procedebant: ita à propheta reprehensus Afa quòd ad societatem Syri se contulisset, Deo diffusus: quod ostenderat cum res Deo sacratas ad Syrum mitteret. Sed nempe rex idem culpatus quòd in medicis spem posuisset non in Deo. Non ergo ex hac historia magis sequitur per se, aut generaliter malum esse societatem contrahere cum talibus quales erant Syri, quàm medicos consulere. Multa enim non illicita vitiat animus, vt censum in Dauide, thesaurorum ostensionem in Ezechia. Sic alibi fiducia in Ægyptio posita reprehenditur, cum tamen Solomoni cum Ægyptio affinitatem contrahere licuerit. Quibus & hoc addendum est, Hebræos sub statu legis veteris disertas habuisse promissiones victoriæ si legem obseruarent, quominus recurrendum habebant ad humana auxilia. Exstant quidem & apud Solomonem sententiæ non paucæ de vitandis consortiis impiorum. Sed hæc prudentiæ monita sunt, non legis præcepta: & illa

ipsa monita, ut moralia pleraque, plurimas habent exceptiones.

x. Lex autem Euangelij nihil hac in parte mutavit: imò magis etiam fauet federibus quibus hi qui à religione alieni sunt in causa iusta, subleuantur, quia beneficentiam in quosuis homines data occasione, non liberam modò reliquit & laudabilem, sed & sub præcepto posuit. Nam Dei exemplo, qui solem oriri facit bonis & malis, & pluuia utrosque humectat, iubemur nullum hominum genus à beneficiis nostris excludere. Bene Tertullianus: *Quamdiu in terra Israeliam erat sacramentum, merito in solos fratres misericordiam mandabat. At ubi Christo dedit gentes hereditatem & possessionem terminos terra, & cepit expungi quod dictum est Osee: Non populus meus populus meus, & non misericordiam consecuta misericordiam consecuta, Natio scilicet; exinde Christus in omnes legem fraternæ benignitatis extendit, neminem excludens in miseratione sicut in uocatione. Quæ accipi oportet salua gradus differentia, ut in omnes simus benefici, præcipuè tamen in religionis consortes. Perfecta liberalitas, inquit Ambrosius, fidei causa, loco, tempore commendatur, ut primum opereris circa domesticos fidei. Simile est illud Aristotelis, & Nic. 17. *Neque enim par est æqualem curam subiri pro externis & pro amicis. Conuictus etiam familiaris cum hominibus qui alieni sunt à religione non prohibetur: ac ne cum illis quidem quorum peior causa est, & qui à disciplinæ Christianæ regula deficiunt, omne interdicitur commercium, sed familiare extra necessitatem, non etiam quod emendandis ipsis spem præbet. Illud verò quod apud Paulum est, Ne iugum ducite cum alienis à**

Victoria de Indis relect. 1. n. 15. & 17. Franc. Arius de bello. n. 191. Caiet. 2. 2. q. 40. art. 1. Molina tract. 11. disp. 112. Matt. v. 45.

Gal. vi. 10.

Off. 1. c. 3.

Nic. 17.

11. Thest. 14. 15.

11. Cor. VI. 14. *fide: quod animi consortium est infirmitate cum iniquitate, aut qua commixtio est luci cum tenebris, aut qua concordia est Christo cum Satana, aut qua pars credenti cum non credente? ad eos pertinet qui in idoliis conuiuabantur, atque ita aut idololatram committebant, aut certe committentium speciem præbebant. Ostendunt se-*

1. Cor. X. 21.

Qua consensio Templo Dei cum idolis? similia illis quæ in priore ad Corinthios eosdem: Non potestis fieri participes mensæ Domini & mensæ demoniorum. Neque ab eo quod subeunda sponte non sunt profanorum imperia, nec coniugia cum eis contrahenda, rectè procedet argumentum. Nam in utroque hoc casu apparet maius periculum, aut certè plus difficultatis iniici veræ religionis vsui. adde quod magis perpetua sunt ista vincula: & in matrimonio liberior electio, cum fœdera ex temporum & locorum occasione sumenda sint. Sicut autem benefacere profanis malum non est, ita nec opem eorum implorare, sicut Cæsaris & Tribuni auxilium Paulus inuocauit.

Siluestr. verb.
bellum. 1. n.
9. concl. 3.
Pam. in c.
quod super.
de voto.

xii. *Nulla ergo hæc intrinseca aut vniuersalis est prauitas, sed ex circumstantiis æstimanda. Cauendum enim ne nimia commixtio contagium adferat infirmis, quam ad rem utile erit sedes distingui, sicut Israhelitarum Isorim ab Aegyptiis habitauerunt. Neque enim ratione caret illud Anaxandridæ:*

Ὅσα αὖ διωκόμενοι συμμαχεῖν ἡμῖν ἐγώ

ἔθ' οἱ Ἕσποι γὰρ ὁμοσεύει ἔθ' οἱ νόμοι

ἡμῶν: ἵνα τῶν ἀλλήλων ὃ δέξομαι πολὺ.

Ego esse vester non queam commilito,

quando vos legas, nec mores consentiunt.

Sed multis inter se intervallis discrepat.

Lib. 2. c. 1.

Quò pertinent & ea quæ alibi attulimus de religione

Iudæorum & Christianorum in commilitio cum paganis. Sed & si ex societate tali profanæ opes magnum Silbeſtr. in verbo Belli. P. I. n. 9. v. 3.

sint habituræ incrementum, abstinendum erit extra summam necessitatem: In qua locum habet, quod in simili re dixit Thucydides: Lib. 2.

αἰετιφθορον ὅ ὄσοι ὠπαιρ καὶ ἡμεῖς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὀπιλαβόμεθα μὴ ἤλωας μόνον, ἀλλὰ καὶ βαρβαροῦς πορολαβόντας Ἀγαποπλέας. His qui armis impetuntur, ut nos ab Atheniensibus, invidia fieri non debet

si salutem querunt non Græcorum modò, sed & barbarorum auxilijs. Non enim ius quoduis sufficit ad id committendum quod religioni, si non directè, indirectè tamen nociturum putetur. Quærendum enim primo

loco est regnum cœleste, id est Euangelij propaga- Matt. v. 1. 33.

tio. Optandum esset ut multi hodie Principes ac populi in animum admitterent liberam & piam vocem

Falconis Archiepiscopi quondam Remensis Caroli Frod. lib. 17.

Simplicem sic admonentis: *Quis non expanescas. vos inimicorum Dei amicisiam velle, ac in cladem & ruinam nominis Christiani, pagana arma & federa suscipere detestanda? Nihil enim distat verum quis se paganus societ, an abnegato Deo idola colat.*

x i i. Illud hic addam, cum omnes Christiani vnus 1. Cor. xii. 18. 26.

corporis membra sint quæ iubentur alia aliorum dolores ac mala perſentiscere, sicut id ad singulos pertinet, ita & ad populos quæ populi sunt, & ad reges quæ reges pertinere. Neque enim pro se quisque tantum, sed & pro mandata sibi potestate seruire

Christo debet. Hoc autem præstare reges & populi non possunt, grassante armis hoste impio, nisi alij alijs auxilio sint: quod commòdè fieri nequit nisi fedus eo nomine ineatur: quod fedus iam olim initum fuit, & princeps eius creatus consensu communi

Romanus Imperator. Debent ergo Christiani omnes ad causam hanc communem pro virium modo viros aut pecunias conferre: quod quominus faciant non video quomodo possint excusari, nisi si qui bello incurtabili domi distinentur.

XIII. Solet sæpe & illa incidere quæstio, si plures bellum gerant, vtri potius opem ferre debeat qui vtrique est federatus. Hic primùm sciendum est, quod & suprà diximus, ad iniusta bella nullam esse obligationem. Quare qui federatorum iustam habet belli causam præferendus, si cum extraneo res sit. Etiam si cum alio federato: nisi conuenerit hoc quoque ne aduersus eum auxilia mittere liceat. In pactione Han-

Polyb. lib. vi.

nibalis cum Macedonibus erat: *Hostium hostes erimus, exceptis regibus, ciuitatibus & portibus quibuscum fedus nobis & amicitia est.* Quòd si federati inter se committantur causis vtrinque iniustis, quod accidere potest, vtraque parte abstinendum erit. Quòd si federati in alios bellent iusta quisque de causa, si vtrique auxilia mitti possunt, putà in milite aut pecunia, mittenda erunt, vt sit circa creditores personales. At si ipse qui promisit præsentia requiritur quæ indiuidua est, ratio postulat vt præferatur cum quo antiquius est fedus, quod Arcananes Spartanis dicunt apud Polybium: eodémque pertinet Consulis Romani responsum Campanis datum: *amicitias ita institui par est no qua veterior amicitia ac societas violetur.* Sed addenda exceptio, nisi fedus posterius vltra promissionem aliquid habet quod quasi dominij translationem in se contineat, putà subiectionis aliquid. Nam & sic in venditione dicimus priorem præferri, nisi posterior dominium transtulerit. Sic Nepefinis apud Liuium deditio-

Lib. 12.

Sylla. in verb.
bellum. p. 1.
n. 7.

Lib. 82.

quàm societatis fides sanctior: Distinguunt hæc alij subtiliàs, sed quæ dixi, vt simpliciora ita veriora arbitror.

XIV. Finito tempore fedus tacitè renouatum intelligi non debet, nisi ex actibus qui nullam aliam interpretationem recipiunt. non enim facilè præsumitur noua obligatio.

Dec. conf.
407.

XV. Si pars vna fedus violauerit, poterit altera à federe discedere: nam capita federis singula conditionis vim habent. Exemplo sit illud apud Thucydidem: *λόγοι τὰς συνθήκας ἔχουσι οἱ δὲ ἑρμῆες ἀλλοῖς παρασώτες, ἀλλ' οἱ μὴ βοηθοῦντες οἷς αὐτῶν ἔνωμένοι.* Soluti federis culpam sustinent, non qui deserti ad alios se conferunt, sed qui quam iurati promiserant opem re non præstant. Sed hoc ita verum est, ni aliter conuenerit: quod fieri interdum solet ne ob quasuis offensas à federe discedere liceat.

Dec. conf.
265.
Cep. 451. 455.
461.
Lib. 2.

XVI. Sponsionum tot esse materiæ possunt quot federum. Distant enim hæc personarum facientium potestate. Sed duo sunt quæ de sponsionibus quæri solent: Primum si improbetur à rege, aut ciuitate sponsio, in quid teneantur sponsores, ad id quod interest, an ad restituendam rem in eum statum in quo erat ante sponsionem, an ad corpus dedendum. Prima sententia videretur iuri ciuili Romano congruere: secunda æquitati quam in Caudina controuersia tribuni plebis L. Liuius, & Q. Melius vrgebant: tertia vsu probata est, vt exemplis sponsionum duarum nobilium Caudinæ & Numantinæ apparuit. Sed illud ante omnia tenendum, cum qui summum imperium habet nullam in partem obligari: Bene enim Romanis Posthumius: *Hosti nihil spopandistis: ciuem neminem*

pro vobis spondere iussistis. nihil ergo vobis nec nobiscum est, quibus nihil mandastis; nec cum Samnitibus, cum quibus nihil egistis. Bene idem: Iniussu populi nego quicquam sanciri posse quod populum teneat: & hoc non minùs rectè: si quid est in quod obligari populus possit, in omnia potest. Ergo nec ad id quod interest, nec ad restitutionem populus tenebatur: cum quo si negotium sibi esse voluissent Samnites, retinere exercitum apud Furculas Caudinas debuerant & Romam legatos mittere qui cum Senatu ac populo de pace ac federe agerent, ut quanti ipsis esset exercitus incolumitas id ipsi aestimarent. Tum demum si pactis statum non esset, potuissent dicere quod & ab ipsis & à Numantinis dictum ait Velleius, publicæ violationem fidei non debere unius sui sanguine. Maiori specie dici potest milites omnes fuisse obligatos. Et certè æquum id esset si ipsorum iussu ac nomine contractum foret à sponsoribus, ut in pacto quod Hannibal fecit cum Macedonibus factum videmus. Quòd si fide sponsorum & sexcentorum quos imperarunt obsidum fuerunt contenti Samnites, habent quod sibi impudent. Rursum si sponsores præ se tulerunt potestatem publico nomine contrahendi, ex damno per dolum dato ad restitutionem tenebantur. Si id non apparet, tenebantur ad id quod intererat ex vi negotij ratum haberi. Et hoc casu non corpora tantum, sed & bona sponsorum fuissent obligata Samnitibus, nisi pœnam vice eius quod interest expressissent. Nam de obsidibus conuenerat, ut capite luerent si pacto non staretur. De sponsoribus an eadem dicta sit pœna in obscuro est. Pœnæ autem stipulatio tali modo facta efficit, ut si factum præstari nequeat, nihil aliud sit

fit in obligatione: succedit enim certum loco incerti quod interest. Erat autem communis istorum temporum sententia, etiam vitam validè posse obligari. Apud nos autem qui aliter sentimus existimo tali sponfione bona primùm ad id quod interest, & si ex non sufficiant corpus ad feruitutem obligari. Fabius olim Maximus cum pactum quoddam eius cum hostibus factum Senatus improbasset, fundum suum ducentis millibus vendidit, & fidei satisfecit. Samnites verò Brutulum Papium induciarum ruptorem simul cum bonis suis dedendum rectè censuerunt.

Scriptor de
vir. Ill. c. 49.
Liu. lib. viii.
& ix.

XVII. Altera quæstio est, an sponfio obliget summam potestatem ex notitia & silentio. Hic distinguendum primùm an purè facta sit sponfio, an sub conditione si rata haberetur à summa potestate. Nam hæc conditio non impleta (debent autem conditiones disertè impleri) nullam facit sponfionem. Quod rectè conuenit in sponfionem Luctatij cum Pœnis: accedebat quòd ea se populus, quia suo iniussu facta erat, teneri negauerat: itaque publico consilio aliud de integro fedus factum erat. Videndum deinde, an præter silentium res aliqua accesserit. nam sine re aut facto aliquo silentium non satis probabilem voluntatis coniecturam suppeditat, vt ex his quæ de dominij derelictione supra diximus intelligi potest. Sed si actus aliqui accesserint qui ad aliam causam probabiliter referri nequeant, tum rectè intelligetur actus ratus esse habitus: Silentium aduersus Carthaginenses vrgebant Romani de pactione cum Asdrubale facta. Sed cum illa pactio verbis concepta esset negantibus, ne Pœni omnem Iberum transirent, vix erat vt silentium solum ad inducendam ratihabi-

Liu lib xxx.
Polyb. lib. iiii.

Polyb. & Liu.
dictis locis.

tionem facti alieni valeret, quippe cum factum proprium nullum securum esset, nisi aliquando Pœnus Ibeum transire volens prohibitus à Romanis esset, eorumque dicto Pœni paruisent. talis enim actus vim habet actus positiui, nec manet intra fines nudè abnutiuos. Quòd si Luctatij pactio plures habuisset partes & cæteras partes à iure communi abeuntes obseruatas à Romanis semper appareret, iam satis firma esset coniectura, probatæ pactiois. Restabat hîc dicere aliquid de pactioibus quas duces & milites non de eo quod summi est imperij, sed de re priuata sua aut sibi permissa faciunt: sed de his agendi oportunior erit locus vbi ad ea quæ in bello accidunt peruentum erit.

CAP. XVI.

De interpretatione.

- I. *Quomodo promissa obligent exterius.*
- II. *Verba, si alia coniectura absint, intelligenda ex proprietate populari:*
- III. *Verba artis ex arte.*
- IV. *Coniectarius usum esse ex ambiguitate vocum, ex specie repugnantia, aut quia se ingerunt:*
- V. *Vt ex materia:*
- VI. *Ex effectu:*
- VII. *Ex coniunctis: origine aut etiam loco:*
- VIII. *Quò pertinet coniectura ex ratione mouente, que quando & quomodo locum habeat.*
- IX. *Distinctio significatonum in laxas & strictas.*
- X. *Distinctio promissorum in fauorabilia, odiosa, mixta, & media.*
- XI. *Beicta circa actus popularum aut regnum differentia con-*

tractuum bona fidei aut stricti iuris.

- XII. *Ex dictis distinctionibus significationum & promissorum regula formantur circa interpretationes.*
- XIII. *An sociorum nomine futuri veniant, & quatenus: ubi de federe Romanorum cum Asdrubale, & similibus controversis.*
- XIV. *Quomodo interpretandam, Ne alter populus alterius iniussu bellum gerat.*
- XV. *De illis verbis, Liberam fore Carthaginem.*
- XVI. *Quae pacta personalia habenda, qua realia, distinctionibus explicatur.*
- XVII. *Fedus cum rege initum extendit ad regem regno pulsam:*
- XVIII. *Non ad regni inuasorem.*
- XIX. *Promissum ei qui primus hoc fecerit, si plures simul fecerint, cui debeat.*
- XX. *Coniectura se ultro offerens: aut extendit: & quando id fiat:*
- XXI. *Vbi & de mandato per aliud implendo:*
- XXII. *Aut restringit: idque vel ex defectu originario voluntatis qui colligitur ex absurdo:*
- XXIII. *Ex cessatione rationis unica:*
- XXVI. *Ex materia defectu:*
- XXV. *(Observatio circa coniecturas proximè dictas:)*
- XXVI. *Vel ex casus emergentis repugnantia cum voluntate: qui sumitur, ex illicito:*
- XXVII. *Ex onere nimium graui, habita ratione actus:*
- XXVIII. *Ex signis alijs, ut ubi partes scripti inter se committuntur:*
- XXIX. *Qua tum regula obseruanda sint:*
- XXX. *Scripturam in dubio ad contractus validitatem non requiri.*
- XXXI. *Regum contractus interpretationem ex iure Romano non sumere.*
- XXXII. *Verba conditionem acceptantis an offerentis magis spectanda per distinctionem explicatur.*

NISI P S V M qui promisit solum si spectamus, sponte id præstare obligatur in quod obligari voluit. *In fide quid senseris non quid dixeris cogitandum est*, inquit Cicero: Sed quia interni actus per se spectabiles non sunt, & certi aliquid statuendum est, ne nulla sit obligatio si quisque sensum quem vellet sibi affingendo liberare se posset, ipsa dictante naturali ratione ius est ei cui quid promissum est promissorem cogere ad id quod recta interpretatio suggerit. nam alioqui res exitum non reperiret: quod in moralibus pro impossibili habetur. Hoc forte sensu cum de pactis egisset Socrates præscriptione aduersus Callimachum, *Ὅτιν*, inquit, *νόμος κοινῶ πάντες ἀνθρώποι. Ἀγατελοῦ δὲ καὶ ἀδύοι*, ut rectè eum locum emendauit vir eminentissimæ eruditionis Petrus Faber. *Hæc lege communi homines inter nos perpetuò vivimus, nec Græci tantùm, sed & barbari, ut paulò antè idem dixerat. Huc illud pertinet in antiqua fœderum formula apud Lium: Sine doto malo vique ea hîc hodie rectissimè intellecta sunt. Rectæ interpretationis mensura est collectio mentis ex signis maximè probabilibus. Ea signa sunt duùm generum, verba & coniecturæ aliæ: quæ aut seorsim considerantur, aut coniunctim.*

I I. Si nulla sit coniectura quæ ducat aliò, verba intelligenda sunt ex proprietate, non Grammatica quæ est ex origine, sed populari ex usu,

Quem penes arbitrium est, & ius & norma loquendi.

Stulto ergo perfidiæ effugio vsi sunt Locri cum polliciti se pactis staturos quamdiu terram hanc insiste-

rent & capita humeris gestarent, terram calcementis iniectam, & aliorum capita humeris imposita abiecerunt, quasi eo modo religione se possent exsoluere, quæ historia apud Polybium existat: ac similis perfidiae exempla aliquot apud Polyænum, quæ transferre nihil opus est, quia controuersiam non habent.

III. In artium autem vocabulis, quæ populus vix capit, adhibenda erit artis cuiusque prudentum definitio, vt quid sit maiestas, quid parricidium, quæ ad finitimum statum referunt oratoris artis magistri. Sic si in pacto de exercitu dictum fuerit, definiemus exercitum esse eam militum multitudinem quæ palam fines hosticos ausit inuadere. nam passim opponunt historici id quod furtim fit aut latrocinantium more, & quod iusto fit exercitu. Quare pro viribus hostium æstimandum quæ copiam exercitum faciant. Polybius Romanum exercitum plerumque ait constituisse sexdecim millibus Romanorum, viginti sociorum. at minor quoque numerus implere potest eius nominis mensuram. Nam Vlpianus exercitui præesse eum ait qui vel vni legioni cum auxiliis præest. & Livius in octo millibus speciem ponit iusti exercitus. Pari modo de classe erit æstimandum. Sic arx est locus qui arcere hostilem exercitum ad tempus possit.

IV. Coniecturis assumptis opus est, vbi verba aut verborum complexio sunt *πλῆθημα*, id est, plures significationes recipiunt. Hunc locum Rhetores vocant *ἔμφρολίαι*: Dialectici subtilius, si in vna voce sensus esse plures possent *ὁμωνυμία*, si in complexione *ἀμφρολίαι*. Similiter coniecturis opus est quoties in pacto est *ἐναντιοφασία*, species quædam repugnantia. Tunc enim coniecturæ querendæ sunt quæ par-

L. 2. D. de
his qui non
infamia.
Liv. lib. 227.

res alias aliis conciliant si fieri potest. nam si certa sit pugna, quod posterius inter contrahentes placuit prioribus derogabit: quia vno tempore nemo contraria potuit voluisse, & ea natura est actuum qui à voluntate pendent, vt nouo actu voluntatis discedi inde possit, siue *μωρομυρσ* ex parte vna, vt in lege & testamento, siue coniunctim, vt in contractibus & pactis. Hunc locum Rhetores vocant *ἔκ ἀντινομίας*. Et his quidem casibus verborum euidentis obscuritas cogit recurrere ad coniecturas. Interdum verò ipsæ coniecturæ ita euidentes sunt, vt sponte se ingerant etiam contra receptiorem verborum significatum. Hunc locum Græci Rhetores vocant *ἔκ τῆς ἐναντιότητος*, Latini ex scripto & sententia scripti. Loci autem ex quibus voluntatis coniecturæ promuntur præcipui sunt ex materia, ex effectu, ex coniunctis.

v. Ex materia, vt vox diei, si triginta dierum pactæ sint induciæ, non debet de diebus naturalibus, sed civilibus intelligi: id enim materiæ congruit. Ita verbum donare sumitur pro transigere ex negotij qualitate. Sic armorum vox, quæ modò belli instrumenta, modò milites armatos significat, pro materia aut hunc aut illum in modum erit interpretanda. Ita homines qui reddere promisit, viuos non mortuos reddere debet contra quàm cauillati sunt Platæenses. Et ferrum deponere iussi satis fecerunt si gladium deponant, non & fibulas, quod Pericles argutabatur: & exitus ex vrbe liber intelligi debet, ita vt & iter tutum sit, contra quàm fecit Alexander. Et pars dimidia nauium in diuisione, integrarum intelligi debet, non sectarum, contra quàm Romani Antiocho fecerunt. De similibus idem est iudicium.

L. si vno. D.
Locati con-
ducti. Everh.
in loco à sub-
secta materia.

VI. Ex effectu, in quo præcipuum est ~~in~~ vox ex usu receptiore sumta effectum post se traheret à ratione alienum. In ambigua enim voce ea potius accipiendâ est interpretatio quæ vitio caret. Itaque non admittenda Brasidæ caullatio, qui pollicitus agro Bæoro se decessurum negabat agrum Bæotum esse quem exercitu insideret, quasi de bellica possessione non de finibus antiquis ea vox intelligenda esset; quo sensu inanis fuerat pactio.

Euerh. in loco ab absurdo.

L. In ambigua. D. de legibus.

Thuc. 1 v.

VII. Coniuncta sunt, aut origine, aut etiam loco. Coniuncta origine sunt quæ ex eadem voluntate proficiscuntur, etiamsi alio loco & occasione dicta, vnde coniectura nascitur, quia in dubio voluntas creditur sibi fuisse consentiens. Sic apud Homerum quod dictum erat inter Paridem & Menelaum, ut victori Helena cederet, ex posterioribus ita erit exponendum, ut victor is demum intelligatur qui alterum occiderit.

Euerh. in loco à coniect. duarum leg.

Plut. Symp. 13.

VIII. Inter ea quæ & loco coniuncta sunt, vim præcipuam habet ratio legis, quam cum mente multi confundunt, cum vnum sit ex iudiciis quibus mentem venamur. Est tamen inter coniecturas hæc validissima, si certò constet aliqua ratione tanquam causa vnica voluntatem fuisse motam. nam sæpe rationes sunt plures: interdum & præter rationem voluntas semet ex vi libertatis suæ determinat, quod ad obligationem producendam sufficit. Hoc modo donatio ob nuptias facta vim non habebit si nuptiæ secutæ non sint.

IX. Cæterum sciendum est voces multas habere significationes plures, alteram strictiorem, alteram laxiorem: quod multis ex causis euenit, aut quia spe-

cierum vni nomen generis adhaeret, vt in vocibus cognationis & adoptionis, item in nominibus masculinis quæ etiam pro communibus sumi solent vbi de sunt communia, aut quia vsus artis latius patet quàm vsus popularis, vt mors in iure civili ad deportationem producitur, cum apud populum aliud significet.

x. Simul notandum est eorum quæ promittuntur, alia esse favorabilia, alia odiosa, alia mixta, aut media.

Al. v. resp. 47.

Favorabilia sunt quæ æqualitatem in se habent, & quæ commutem spectant vtilitatem, quæ quò maior est, atque latius patet, eo maior est promissi favor, vt eorum quæ ad pacem faciunt maior quàm ad bellum, & belli ob tuitionem suscepti maior quàm alius de causis. Odiosa sunt quæ partem alteram tantum, aut plus altera onerant, & quæ poenam in se continent, & quæ actus faciunt irritos, & quæ de prioribus aliquid immutant. Quòd si mixtum sit aliquid, vt mutans quidem priora, sed pacis causa, id pro magnitudine boni, aut mutationis, modò favorabile, modò odiosum censèbitur, ita tamen vt cæteris partibus favor censeatur potior.

xI. Discrimen actuum bonæ fidei & stricti iuris quatenus ex iure est Romano, ad ius gentium non pertinet. Potest tamen aliquo sensu huc aptari, vt scilicet si quibus in regionibus actus aliqui formant quandam habeant communem, ea quatenus immutata non est actui inesse intelligatur: in aliis autem actibus qui per se sunt indefiniti, qualis est donatio, & liberalis promissio, magis stetur dictis.

Gl. in l. Non possunt. D. de legibus.

xII. His positis hæc tenendæ sunt regulæ. In non odiosis sumenda verba secundum totam proprietatem vsus popularis, & si plures sint ea quæ latissima est,

est,

est, quale est vt masculinum sumatur pro genere communi, & indefinita locutio pro vniuersali. Sic verba hæc, *unde quis deiectus est*, etiam ad eum restituendum pertinebunt, qui vi vetitus est ad suum accedere. nam vox laxiùs sumpta fert eam significationem, vt rectè Cicero pro A. Cæcina disputat. In fauorabilioribus, si is qui loquitur ius intelligat aut peritorum iuris consilio vtatur, verba laxiùs sumenda, vt etiam includant significationem artis, aut quam lex dedit. Ad significationes autem planè improprias non recurrendum, nisi alioqui absurdum aliquid aut pacti inutilitas sequeretur. Ex contrario verba etiam strictiùs quàm fert proprietas sumenda erunt, si id necessarium erit ad vitandam iniquitatem vel absurditatem: at si non talis est necessitas, sed manifesta æquitas vel utilitas in restrictione, subsistendum erit intra arctissimos terminos proprietatis, nisi circumstantiæ aliud suadeant. In odiosis verò etiam sermo figuratus aliquantulum admittitur, quò onus vitetur. Itaque in donatione & iuris sui remissione verba quantumuis generalia restringi solent ad ea de quibus verisimiliter est cogitatum. Et in hoc rerum genere occupatum nonnunquam id demum intelligitur quod spes sit posse retineri. Sic auxilia promissa ab vna tantùm parte, intelligentur deberi impendiis eius qui postulabit.

XIII. Illustris est quæstio, sociorum nomine veniant tantùm qui erant federis tempore, an & futuri, vt in federe factò inter populum Romanum & Carthaginiensem post bellum de Sicilia: *Viriusque populi socij ab viroque populo tuti sunt*. Hinc Romani infegebant, etiamsi fedus cum Asdrubale ictum de Ibero

Bart. in l. Si
is qui pro em-
tore. D. de
v. fac.

Couarr. 11 r.
Var. c. 3 n. 5.
Tiraq. in leg.
connub. Gl. 5.
n. 115.

Barb. iv. conf.
62.

Lib. xxx.

Hist. lib. iii.

amne non transeundo, nihil ipsis proderet quod Carthaginenses id ratum non habuissent, tamen si Carthaginenses factum Annibalis oppugnantis Saguntinos, quos post fedus Romani socios adsciverant, probarent, bellum indici ipsis posse tanquam federe violato. Rationes ita Livius exponit: *Satis cautum erat Saguntinis socijs utrorumque exceptis. nam neque additum erat ijs qui tunc essent, nec, ne qui postea assumerentur. Et cum assumere novos liceret socios, quis æquum censeret, aut ob nulla quæquam merita in amicitiam recipi, aut receptos in fidem non defendi, tantum ne Carthaginensium socij, aut sollicitarentur ad defectionem, aut sua sponte desciscentes reciperentur?* Quæ fermè ad verbum de Polybio sumpta apparet. Quid dicemus? Quin verbum sociorum & strictam illam de iis qui erant federis tempore, & ampliorem alteram significationem quæ ad futuros quoque porrigitur, recipere possit salva ratione recti sermonis, dubitandum non est. Vtra ergo præferenda sit interpretatio ex regulis antè traditis erit videndum: secundum quas dicimus, futuros non comprehendi, quia agitur de federe rumpendo quæ odiosa est materia: & de adimenda Carthaginensibus libertate eos qui iniuriam ipsis fecisse crederentur armis cogendi; quæ libertas est naturalis, nec temerè abdicata censetur. Ergo Romanis adsciscere in societatem Saguntinos, aut adscitos defendere non licuit? Imò verò licuit, non ex vi federis, sed ex iure naturali quod federe non erat abdicatum: ita ut Saguntini apud utrosque eo essent loco quasi nihil de sociis convenisset. quo casu nec Carthaginenses contra fedus erant facturi, si in Saguntinos arma mouerent quæ iusta arbitrarentur, nec Romani

si eos defenderent. Planè sicut Pyrrhi tempore inter Pol. hist. m.
 Carthaginieneses & Romanos conuenerat, ut si eorum
 populorum alter cum Pyrrho fedus faceret, ita faceret
 ut ius auxilia mittere ei quem Pyrrhus bello impo-
 neret saluum maneret. Non dico iustum utrinque bel-
 lum esse potuisse: sed nego pertinuisse hoc ad fedoris
 violationem: quomodo in quaestione de auxilio Ma-
 mertinis misso à Romanis distinguit Polybius an iu-
 stum id fuerit, & an per fedus licuerit. Et hoc ipsum
 est quod Corcytenses apud Thacydidem dicunt A- lib. 2.
 theniensibus, licere ipsis sibi auxilia mittere, nec ob-
 stare quod Atheniensis habebant cum Lacedæmo-
 niis fedus, quando per id fedus novos socios adscise-
 re liceret. Atque eam sententiam secuti sunt Athe- ib.
 nienses postea imperato suis ne in Corinthios pugna-
 rent, nisi ubi ij descendere pararent hostiliter in
 Coreyam, aut in aliquod solum ditionis Corcyren-
 sium, ne scilicet fedus rumperent. Non pugnat au-
 tem cum federe, ut quos alij offenderent hi defende-
 rentur ab aliis, manente de cætero pace. Et hoc qui-
 dem exemplum est in federe æquali.

X I V. In federe inæquali ponemus alterum, si con-
 uenerit ne alter federatorum iniussu alterius bellum
 gerere possit; quod positum fuisse in federe Romano-
 rum & Carthaginensium post bellum Punicum se-
 cundum supra memorauimus. sicut & positum fuit Lin. lib. 211.
 in federe Macedonico cum Romanis ante Persecum
 regem. Cùm belli gerendi nomen, & ad omne bel-
 lum pertinere possit, & ad id quod infertur non quod
 repellitur, in dubia arctiorem hinc significatum su-
 memus, ne nimium coarctetur libertas.

X V. Eiusdem generis est illud quod Romani pro-

miserant liberam fore Carthaginensium : quod quamquam ex natura actus de summo imperio intelligi non poterat, aliquam tamen illis relinquebat libertatem; & minimam tantam ut alieno imperio urbem sedibus transferre non tenerentur. Frustra ergo vocem Carthaginis urgebant Romani, dicentes civium multitudinem non urbem significari : (quod quamquam improprium concedi potest ob attributum quod civibus magis quam urbi convenit.) Nam in voce, liberam relinqui, *ἀλευρομωρ*, ut Appianus ait, manifesta erat captio.

xvi. Huc & illa frequens quaestio referenda est de pactis personalibus ac realibus. Et siquidem cum populo libero actum sit, dubium non est quin quod ei promittitur sui natura reale sit, quia subiectum est res permanens. Imò etiam si status civitatis in regnum mutetur, manebit fedus quia manet idem corpus, etsi mutato capite, & ut supra diximus imperium quod per regem exercetur non desinit imperium esse populi. Excipiendum erit, si appareat causam fuisse propriam ei statui, ut si liberae civitates libertatis tutandae causa fedus contrahant. At si cum rege contractum sit, non statim personale erit censendum fedus: nam ut rectè dictum est à Pedio & Ulpiano, plerumque persona pacto inferitur, non ut personale pactum fiat, sed ut demonstretur cum quo pactum factum est. Quòd si adiectum sit federi ut perpetuum sit aut factum in bonum regni, aut cum ipso & successoribus, aut ad tempus definitum, iam satis apparebit reale esse. Tale videtur fuisse fedus Romanorum cum Philippo Macedonum Rege, quod cum Perseus eius filius ad se pertinere negaret, bellum eo nomine

l. iure gentium. § pactum. D. de p. cis.

exortum est. Sed & alia verba, & ipsa interdum materia coniecturam suppeditabunt non improbabilem. Quòd si pares sint in vtrumque coniecturæ, supererit, vt fauorabilia credantur esse realia, odiosa verò personalia. Federa pacis causa facta, aut merciorum fauorabilia sunt. Quæ belli causa, non odiosa omnia, vt quidam censent, sed *ἑπιμολιαι*, id est federa tuendi se causa propiùs ad fauorem accedunt, *ἔπιμαχίαι* magis ad onera. Ad quæ accedit quòd in federe ad bellum quoduis, præsumitur ratio habita prudentiæ & pietatis eius quicum agitur, vt qui non modò non iniuste, sed nec temere bellum suscepturus videretur. Quod verò dici solet, societates morte finiri, huc non adfero: pertinet enim hoc ad societates priuatas, & iuris est ciuilis. Iure ergo an iniuria Fidenates, Latini, Etrusci, Sabini à federe discesserint mortuis Romulo, Tullo, Anco, Prisco, Seruio, dijudicari à nobis rectè non potest, cum non existent federum verba. Cui non dissimilis est illa apud Iustinum controuersia, an ciuitates quæ Medorum tributariæ fuerant, mutato imperio conditionem mutassent. Spectandum enim an in conuentione fidem Medorum elegissent. Minimè verò admitenda est Bodini argumentatio, federa ad regum suc-

Dec. lib. 2.
conf. 22.

L. v. c. vi.

XV II. Sanè cum rege initum fedus manet, etiam si

rex idem aut successor regno à subditis sit pulsus. Ius enim regni penes ipsum manet, vtcunque possessionem amiserit.

XVIII. Contrà si alieni regni inuasor volente vero rege, aut oppressor populi liberi antequam sufficiens populi consensus accedat bello imperatur, nihil eo fiet contra fedus: quia hi possessionem habent, ius non habent. Et hoc est quod Nabidi dicebat T.

Li. lib. xxxiv. Quintius. *Amicitia & societas nobis nulla tecum, sed cum Pelope rege Lacedæmoniorum iusto ac legitimo facta est. Qualitates autem istæ in federibus, regis, successoris & similes ius propriè significant, & odiosa est inuasorum causa.*

XIX. Tractauerat olim Chrysippus hanc quæstionem, an præmium promissum ei qui primus ad metam peruenisset debeat vtrique si simul peruenierint, an neutri. Et sanè vox primi ambigua est, nam aut eum significat qui omnes antecedit, aut quem nemo. Sed quia virtutum præmia fauorabilia sunt, verius est concursuros ad præmium, quanquam liberalius Scipio, Cæsar, Iulianus his qui pariter muros ascenderant solida præmia tribuerunt. Et hæc quidem dicta sunt de interpretatione ea quæ verborum significationi propriæ vel impropriæ aptatur.

XX. Est & aliud interpretandi genus ex coniecturis extra significationem verborum, eorum scilicet quibus promissio continetur: idque duplex, vel extendens, vel coarctans. Sed quæ extendit interpretatio difficilius procedit, facilius quæ arctat. Nam sicut in rebus omnibus vt effectus non sequatur satis est vnam deesse causam, vt nascatur omnes conuenire oportet; ita & in obligatione coniectura extendens

Euerh. in loco à ratione legis ad restrictionem, & in loco à ratione legis ad extensionem.

obligationem non temerè admittenda est: multòque hìc difficiliùs quàm in casu de quo supra dicebamus, vbi verba largam aliquam significationem, etsi minùs receptam admittunt. Nam hìc extra verba promittentia coniecturam quarimus, quæ valde certa esse debet, vt obligationem inducat, nec ratio similis sufficit, sed oportet eadem sit; nec id semper satis est, vt dicamus ex ratione faciendam extensionem: quia vt modò dicebamus, sæpe ratio ita mouet vt voluntas tamen sit causa per se sufficiens, etiam sine ratione illa. Vt ergo talis extensio rectè fiat, opus est vt constet rationem sub quam venit casus quem volumus comprehendere, esse causam vnicam & efficacem quæ promittentem mouerit, eamque rationem ab eo considerata in sua generalitate, quia alioqui promissio futura fuisset iniqua aut inutilis. Hæc quoque pars tractari solet à Rhetoribus in loco *ὁ ἐπιπέδου ἢ ἀγνοίας*, cuius speciem vnam ponunt, quoribus semper eandem sententiam dicimus: sed & aliorum locus *ἢ συλλογισμῶν* per ratiocinationem huc pertinet: Et quæ à Iurisperitis traduntur de his quæ in fraudem fiunt. Exemplum sit in pactione ne quis locus muris cingatur, facta eo tempore cum non aliud esset munimenti genus. Is locus ne aggere quidem cingi poterit, si satis constet prohibendi muros vnicam fuisse causam ne muniretur is locus. Vulgò solet exemplum adferri de conditione, si posthumus sit mortuus, ab eo scripta qui posthumum omnino expectabat, vt sententia dispositionis producat ad eum casum, si is posthumus natus non esset, quia constet voluntatem loquentis motam fuisse consideratione non existuræ prolis: quod ipsum non apud Iurisperitos

tantum, sed & apud Ciceronem & Valerium Maximum inuenire est. Cicero causam hanc adfert oratione pro Cæcina. *Quid? verbis satis hoc tantum erat? minime. quæ res igitur valuit? voluntas: quæ si tacitis nobis intelligi posset, verbis omnino non videremur: quia non potest, verba reperta sunt non quæ impedirent, sed quæ indicarent voluntatem.* Mox in eadem oratione dicit idem ius esse vbi perspicitur vna atque eadem causa æquitatis, id est rationis quæ sola mouerat: Ita interdictum, *unde tu me vi deieceris hominibus coactis armatisve,* locum habere aduersus omnem vim quæ ad caput & vitam pertineat. *Ea enim, inquit, plerumque fit per homines coactos armatisque: quæ si alio consilio, eodem periculo facta sit, eodem iure esse voluerunt.*

XXI. Atque hinc soluenda est celebris illa quæstio quæ & apud Gellium est de mandato, an impleri possit non per idem, sed per aliud æquè vtile, aut vtilius quàm erat id quod mandator præscriperat. Id enim ita demum licet si constet quod præscriptum erat, non præscriptum fuisse sub speciali sua forma, sed sub consideratione generaliore quæ aliter quoque obtineri possit: quomodo eum qui fideiubere erat iussus, mandare posse creditori vt tertio pecuniam numeret, à Scæuola responsum est.

L. vii. D.
Mandati.

XXII. Restringens interpretatio extra significationem verborum quæ promissionem continent, aut ex defectu petitur originario voluntatis, aut ex casus emergentis repugnantia cum voluntate. Defectus voluntatis originarius intelligitur ex absurdo quod alioqui euidenter sequeretur; ex cessatione rationis quæ sola plenè & efficaciter mouit voluntatem; & ex materiæ defectu. Primum in eo fundamentum habet,

habet, quòd nemo credendus est velle absurda.

XXIII. Secundum, ex eo quod contentum in promissione vbi ratio talis additur, aut de ea constat non consideratur nude, sed quatenus sub ea ratione venit.

XXIV. Tertium, in eo quòd materia de qua agitur semper intelligenda est obuersari animo loquentis, etiam si verba latius pateant. Hæc quoque interpretandi ratio à Rhetoribus tractatur in loco *ἢ ἐν τῷ 194 Ἀγορίας*, & titulum habet, cùm dicitur non semper eadem sententia.

XXV. Sed de ratione notandum est sub ea comprehendi sæpe quasdam res non secundum existentiam, sed secundum potentiam moraliter consideratam, quæ vbi locum habet, restrictio facienda non est. Sic si cautum sit ne exercitus aut classis aliquò ducatur, non poterit duci etiam animo non nocendi. Quia in pactione non certum damnum, sed periculum qualecunque spectatum est. Solet & hoc disputari, an promissa in se habeant tacitam conditionem, si res maneant quo sunt loco: quod negandum est, nisi aperitissimè pateat statum rerum præsentem in vnica illa quam diximus ratione inclusum esse. Sic passim in historiis legimus legatos à suscepto itinere domum rediisse deserta legatione, quòd res ita mutatas intel-
Pafchal. lega-
to. c. 49.

XXVI. Repugnantia casus emergentis cum voluntate solet & ipsa ab oratorix artis magistris referri ad eum quem dixi locum *ἢ ἐν τῷ 194 Ἀγορίας*. Est autem duplex: nam aut voluntas colligitur ex naturali ratione, aut ex alio signo voluntatis. Diiudicandæ voluntati ex naturali ratione Aristoteles, qui hanc partem accuratissimè tractauit, propriam virtutem

tribuit in intellectu *νομιμα*, siue *δυσπροσσευλιω*, id est æquiprudentiam, in voluntate verò *βουλησιαις*, id est æquitatem, quam sapienter definit correctionem eius in quo lex deficit ob vniuersalitatē: quod ad testamenta quoque & pacta suo modo referri debet. Nam quia casus nec prævideri omnes possunt, nec exprimi, ideo libertate quadam opus est eximendi casus quos qui locutus est si adesset eximeret: non tamen temerè; id enim esset dominum se facere actus alieni; sed ex sufficientibus indiciis. Certissimum indicium est si quo casu sequi verba illicitum esset, id est pugnans cum naturalibus aut diuinis præceptis. Talia enim cum obligationis capacia non sint, eximenda sunt necessariò. Ita qui promisit depositum gladium reddere non reddet furenti, ne aut ipsi periculum creet, aut aliis innocentibus. Sic nec reddetur res deposita ei qui deposuit, si dominus eam repetat. *Probo*, inquit Tryphoninus, *banc esse iustitiam que suum cuique ita tribuit, ut non distrahatur ab ullius personæ iustiore repetitione*. Ratio est quia, ut alibi notauimus, introducti semel dominij ea vis est, ut rem domino cognito non reddere omnino iniustum sit.

L. Bona fides.
D. depositi.

XXVII. Secundum erit indicium si verba sequi non quidem per se & omnino illicitum sit, sed æquè rem æstimanti nimis graue atque intolerabile: siue absolutè spectata conditione humanæ naturæ, siue comparando personam & rem de qua agitur cum ipso sine actus. Sic qui rem ad dies aliquot commodauit, intra eos dies repetere eam poterit, si ipse valde egeat: quia actus tam benefici ea est natura, ut non credendus sit quisquam ad magnum suum incommodum se voluisse obligare. Sic qui auxilium federa-

Molina disp.
294. Silu. verb.
commodatū.
n. 4. Less. lib.
11. c. 27. dub.
5.

to promisit, excusabitur quamdiu ipse domi periclitatur, in quantum copiis opus habet. Et concessio immunitatis vectigalium & tributorum intelligetur de quotidianis & anniuersariis, non de iis quæ summa necessitas exigit, & quibus carere respublica non potest. Ex quibus apparet nimis laxè dictum à Cicero-
ne, non seruanda promissa quæ sint iis quibus promiseris inutilia, nec si plus tibi noceant quàm illi profint cui promiseris. Nam an res utilis sit futura ei cui promissa est, iudicare promissor non debet, nisi fortè in casu furoris de quo supra diximus: & vt promissum promissorem non obliget, non satis est quodlibet nocumentum in promissorem, sed tale oportet sit quod pro natura actus credi debeat exceptum. Sic qui operas vicino ad dies aliquot promisit non tenebitur si eum morbus fonticus patris aut filij detineat. Et hoc rectè Cicero de officiis primo: *Si constituueris se cuiquam aduocatum in rem presentem esse venturum, atque interim grauius agrotare filius ceperis, non sit contra officium non facere quod dixeris.* In eundem sensum accipiendum, nec ultra trahendum est, quod apud Senecam legimus: *Tunc fidem fallam, tunc inconstantia crimen audiam, si cum omnia eadem sint, qua erant promittente me, non prestitero promissum. alioqui quicquid mutatur, libertatem facit de integro consulendi, & meam fidem liberat. Promisi aduocationem: postea apparuit per illam causam prauidicium in patrem meum quæri. promisi me peregrè un-
dè iturum: sed iter infestari latrocinij nuntiatum. In rem presentem venturus fui: sed ager filius, sed puerpera uxor tenet. Omnia esse debent eadem qua fuerint cum promitterem, vt promissentis fidem teneas.* Omnia intellige pro actus eius de quo quæritur natura, vt iam modo exposuimus.

Ang. ad l. 7.
ad l. Rhod.

Vasq. contr.
III. c. 31.

De benef. lib.
I. v. cap. 35.

XXVIII. Diximus alia quoque esse posse signa voluntatis quæ ostendant casum eximendum. Inter ea signa nihil validius est quàm verba alio loco posita, non vbi directè pugnant, quæ est *ἀντινομία*, cuius supra meminimus, sed cùm velut insperatò ex ipso rerum euentu inter se committuntur, quam Rhetores Græci vocant, ἢ ἐκ ἀεὶσάσεως μίχλω.

XXIX. In hac disceptatione vtra pars scripti cùm ex casu fit collisio præualere debeat, regulas quasdam ex antiquis auctoribus Cicero posuit, quæ vt spernendæ neutiquam sunt, ita mihi non suo ordine videntur collocatæ. Nos eas hunc in modum digeremus. Vt quod permittit cedat ei quod iubet: quia qui permittit aliquid ita permittere videtur, nisi aliud quid obstet quàm de quo ibi agitur. Vt quod faciendum est certo tempore ei præferatur quod quouis tempore fieri potest: vnde sequitur vt plerumque pactio vetans vincat iubentem, quia pactio vetans obligat ad quouis tempus, iubens non item, nisi aut tempus sit expressum, aut iussio tacitam prohibitionem continet. Inter eas pactiones quæ supradictis qualitatibus pares sunt, vt præferatur quod magis est peculiare, & ad rem propiùs accedit: nam solent specialia efficaciora esse generalibus. & in prohibitionibus, vt quæ pœnam adiunctam habet ei quæ pœna vacat, & quæ maiorem pœnam minatur ei quæ minorem præferatur. Tum verò vt superet quod causas habet, aut magis honestas, aut magis vtilis. Extremo loco, vt quod postremò dictum est vincat. Illud ex superioribus hîc repetendum est, pactorum iuratorum eam esse vim, vt intelligi debeant secundùm receptissimam proprietatem, & vt omnes restrictiones tacitas, & ex natura

rei non omnino necessarias quàm maximè repudient. Quare & si iuratum pactum cum non iurato pugnet certo euentu, præferendum erit cui adest iurisiurandi religio.

xxx. Solet & hoc quari, an in dubio contractus perfectus censi debeat antequam scriptura confecta sit, & tradita. Nam id Murena causabatur aduersus App. Mithr. ea quæ inter Syllam & Mithridatem conuenerant. Mihi apertum videtur, ni aliud conuenerit, credendum, scripturam adhiberi, vt monumentum contractus, non vt substantiæ eius partem.

xxx. i. Illud verò non admittam quod quibusdam Alc. v. conf. 17. placuit, contractus regum & populorum quantum fieri potest interpretandos ex iure Romano: nisi appareat inter quosdam populos ius illud ciuile in his quæ iuris sunt gentium etiam pro iure gentium receptum esse. quod temerè præsumendum non est.

xxx. ii. De eo verò quod Plutarchus in symposia- 12. Symp. 13. cis, mouet conditionem offerentis, an accipientis verba attendi magis debeant, ita videtur, eum accipiens hinc sit qui promittit, eius verba formam dare negotio, si absoluta & in se perfecta sint. Nam si per affirmationem respiciant verba offerentis, tunc ea ipsa ex natura vocum relatiuarum repetita in promissione videbuntur. Antequam verò accepta sit conditio, ne cum quidem teneri qui obtulit certum est. nullum enim adhuc ius quæsitum est, vt ex his quæ de promissione supra diximus apparet. Et hæc oblatio conditionis minus est promissione.

CAP. XVII.

De damno per iniuriam dato, & obligatione
quæ inde oritur.

- I. *Culpam obligare ad restitutionem damni.*
- II. *Damnum intelligi quod pugnas cum iure strictè dicto.*
- III. *Accuratè distinguendam aptitudinem à iure strictè dicto
ubi concurrant.*
- IV. *Damnum & ad fructus pertinere.*
- V. *Ad lucrum cessans quomodo?*
- VI. *Damnum dare facientes primariò:*
- VII. *Et secundariò:*
- VIII. *Item non facientes quod debent: primariò,*
- IX. *Et secundariò.*
- X. *Qualis efficacia circa actum ad hoc requiratur.*
- XI. *Quo ordine teneantur.*
- XII. *Obligationem extendi etiam ad damnum consequens.*
- XIII. *Exemplum in homicida:*
- XIV. *In eo qui aliter vim intulit:*
- XV. *In adultero & stupratore:*
- XVI. *In fure, rapitore, & alijs:*
- XVII. *Qui causam promissioni dedit per dolum aut metum in-
iustum:*
- XVIII. *Quid si metu iusto naturaliter?*
- XIX. *Quid de metu quem ius gentium pro iusto habet?*
- XX. *Potestates civiles quatenus teneantur ex damno per subdi-
tas dato: ubi questio de pradiis in mari actis in socios,
contra imperium publicum.*
- XXI. *Naturaliter ex animalis sui, aut navis sue factis sine cul-
pa neminem teneri.*
- XXII. *Damnum dari, & aduersus famam & honorem, & quo-
modo reparatur.*

V P R A diximus eius quod nobis debetur fontes esse tres, pactiōem, maleficium, legem. De pactiōibus satis tractatum. Veniamus ad id quod ex maleficio naturaliter debetur. Maleficium hīc appellamus cul-

pam omnem, siue in faciendo, siue in non faciendo, pugnantem cum eo quod aut homines communiter, aut pro ratione certæ qualitatis facere debent. Ex tali culpa obligatio naturaliter oritur si damnum datum est, nempe vt id resarciatur.

II. Damnum à demendo dictum est, ὁ ἐλάττω, cūm quis minùs habet suo, siue illud suum ipsi competit ex mera natura, siue accedente factō humano, putà dominio, aut pacto, siue ex lege. Naturā homini suum est vita non quidem ad perdendum, sed ad custodiendum, corpus, membra, fama, honor, actiones propriæ. Dominio & pactis quomodo suum quid cuique sit, superior tractatio docuit, tum quoad res, tum quoad ius in actiones alienas. Simili modo ex lege ius suum cuique oritur, quia idem aut plus lex potest quàm in se ac sua singuli. Sic pupillus ius habet exactam quandam diligentiam exigendi à tutore, respublica à magistratu, nec respublica tantum, sed & ciues singuli, quoties lex id expressè, aut per sufficientem consequentiam significat. At ex sola aptitudine, quod ius minùs propriè dicitur, & ab assignatrice iustitia spectatur, non oritur verum dominium, ac proinde restitutionis obligatio: quia non id alicui suum est ad quod aptus est: ἡ ἀποκεῖς ὁ δὲ, ait Aristoteles, ὁ ὁ βανθῆσαι γενήσῃ δὲ ἀνελθῆσαι. Contra Nic. v. c. 4

proprie dictam iustitiam nihil committit qui pecunia sua alteri non succurrit pro tenacitate.

III. Sed cauendum hinc ne confundantur quæ diuersi generis sunt. Nam cui magistratus collatio mandata est, is reipublicæ tenetur ad eligendum eum qui dignus sit, & ad hoc exigendum reipublica ius habet proprium. quare si ex indigni electione damnum fecerit reipublica, ille resarcire tenebitur. Sic etiam ciuis aliquis non indignus, etsi ius proprium ad officium aliquod non habeat, habet tamen verum ius petendi iuxta alios: in quo iure si per vim aut dolum impediatur, iam non totius rei expetitæ, sed incerti illius damni æstimationem exigere poterit. Simile erit in eo cui nequid legaret testator, vi, vel dolo fuit impeditus. nam capacitas legati ius quoddam est, cui id est consequens, vt libertatem testatoris in eo impedire iniuria sit.

Th. & Caiet.
2. 2. q. 62. art.
2. Sorolib. IV.
q. 6. Less. lib.
11. c. 12. dub.
18. Couar. ad
c. peccatum.
p. 2. § 7.

IV. Minus autem quis habere ac proinde damnum fecisse intelligetur, non in re tantum, sed & in fructibus qui proprie rei fructus sunt, siue illi percepti sunt, siue non, si tamen ipse eos percepturus fuerat, deductis impensis quibus res melior facta est, aut quæ ad fructus percipiendos fuerunt necessariae, ex regula quæ nos vetat locupletiores fieri cum aliena iactura.

Sorolib. IV.
q. 7. Less. lib.
11. cap. 12.
dub. 16. n. 3.

V. Sed & spes lucri ex nostro æstimabitur, non vt illud ipsum, sed secundum propinquitatem ad actum, vt in semente spes messis.

Th. 2. 2. 62.
art. 4. Sorolib.
lib. IV. q. 6.
art. 5.

VI. Tenentur autem præter ipsum qui per se & *alios* damnum dat, alij quoque faciendo, aut non faciendo: Faciendo alij primario, alij secundo: Primario qui iubet, qui consensum requisitum adhibet,

hibet, qui adiuvat, qui receptum præstat, aut qui alio modo in ipso crimine participat.

VII. Secundariò, qui consilium dat, laudat, assentatur.

VIII. Non faciendo item primariò aut secundariò: primariò, qui cum ex iure propriè dicto debeat vetare præcepto, aut opem ferre ei cui fit iniuria, id non facit.

IX. Secundariò, qui aut non dissuadet cum debeat, aut factum reticet quod notum facere debebat. Illud autem debere in his omnibus referimus ad ius proprium quod iustitia expletrix respicit, siue illud ex lege, siue ex qualitate exoritur. nam si debeat ex caritatis norma, peccabit quidem omitendo, non tamen ad reparationem tenebitur, cuius origo est ius aliquod proprium, vt antè diximus.

Less lib. 11.
c. 13. dub. 10.

X. Sciendum quoque hos omnes quos diximus ita teneri si verè causa fuerint damni, id est momentum attulerint, aut ad totum damnum, aut ad partem damni. Nam sæpe accidit in agentibus vel negligentibus secundarij ordinis, interdum etiam in quibusdam qui sunt ordinis primarij, vt etiam sine eorum actu aut neglectu: is qui damnum dedit certus fuerit id ipsum dare: quo casu illi quos dixi non tenebuntur. Quod tamen non ita intelligendum est, vt si alij defuturi non fuerint, putà qui suaderent, aut iuuerent, non teneantur qui suaserint, aut iuuerint, si absque ope consilio qui dedit damnum daturus id non fuisset. Nam & illi alij si suassent aut adiuuissent tenerentur.

Th. 2. 2. 62.
art. 6 Soto
lib. 1 v. quæst.
7. art. 3.

Caiet. ad q.
62. art. 6.
Medius q. 7.

XI. Tenentur autem primo loco ij qui imperio aut alio modo aliquem impulerunt ad factum: his defi-

Leff. lib. 11.
c. 13. dub. 5.
1b. dub. 4.

cientibus patrator facinoris: & post eum cæteri: in solidum singuli qui ad actum causam dederunt, si totus actus ab ipsis quanquam non solis processit.

XII. Qui verò de actu tenetur, simul tenetur de his quæ illum ex actus vi sunt consecuta. In Senecæ controuersia quadam hoc tractatur in specie platani intentæ ex qua domus arserat, vbi hanc ponit sententiam. *Etiamsi partem damni dare noluisse, in totum quasi prudens dederis tenendus es. ex toto enim noluisse debet qui imprudentia defenditur.*

Leff. lib. 11.
c. 9. dub. 19.

XIII. Exemplo hæc sint. Homicida iniustus tenetur soluere impensas si quæ factæ sunt in medicos, & iis quos occisus alere ex officio solebas, puta parentibus, vxoribus, liberis dare tantum quantum illa spes alimentorum, ratione habita ætatis occisi, valebat.

Michael Ephesus ad quintum Nicomachiorum Aristotelis. *Αλλά καὶ ὁ φονεὺς ἐλάττει τὸν ἴδιον. ἔσθ' ἂν γινώσκῃ ὅτι πᾶσι τοῖς ἀπὸ τῆς φονῆς ἐλάττει τὸν ἴδιον. Ἐὰν δὲ ἐλάττει δίδωται. Sed et qui occisus est accipit aliquo modo. Quæ enim vxor eius & liberi & cognati accipiunt ipse quodammodo accipit.*

Leff. dub. 21.

Loquimur de homicida iniusto, id est qui non habuit ius id faciendi vnde mors sequitur. quare si quis ius habuerit, sed in caritatem peccauerit, vt qui fugere noluit, non tenebitur. Vita autem in libero homine æstimatio non fit. secus in seruo qui vendi potuit.

Nagor. c. 15.
n. 22. l. ult. D.
de his qui eff.
vel def.

XIV. Qui mutilauit similiter tenebitur ad impensas & ad æstimationem eius quod iam qui mutilatus est minùs poterit lucrari. Sed sicut ibi vita, ita & hic cicatricis in libero homine æstimatio non fit. de coniectione in carcerem idem dicendum.

XV. Sic adulter & adultera tenentur non tantum

indemnità prestare maritum ab alenda prole, sed & legitimis liberis rependere siquod damnum patiuntur ex concursu ita susceptæ sobolis ad hereditatem.

Less. lib. 11. c. 10. dub. 6.

Qui virginem imminuit vi, aut fraude, tenetur ei rependere quanti minoris ipsi valet spes nuptiarum: inò & ducere tenetur si ea promissione corporis vfram impetrauerit.

Less. lib. 11. c. 10. dub. 2. & 3.

XVI. Fur & raptor tenentur rem subtractam reddere cum suo incremento naturali, & cum sequente damno aut cessante lucro: & si res perierit, æstimationem non summam, non infimam, sed mediam.

ib. c. 12. dub. 17.

In hac classe ponendi & illi qui legitima vectigalia fraudant. Similiter tenentur qui iudicio iniusto, ac culatione iniusta, testimonio iniusto damnum decerunt.

Less. lib. 11. c. 33. dub. 8. Conar. c. peccatum. p. 20.

XVII. Sed & qui contractui aut promissioni causam dedit dolo, vi aut metu iniusto, tenetur eum quicum actum est in integrum restituere, quia ille ius habuit, tum ne deciperetur, tum ne cogeretur; illud ex natura contractus, hoc ex naturali etiam libertate. His annumerandi sunt qui id quod ex officio facere tenebantur facere noluerunt nisi pecunia accepta.

Conar. c. peccatum. p. 20. §. 3. §. 5.

XVIII. At qui causam dedit cur vim pati, aut metu cogi debeat habet quod sibi imputet. nam inuoluntarium ex voluntario ortum habens moraliter pro voluntario habetur.

Less. lib. 11. c. 17. dub. 6.

XIX. At gentium consensu sicut introductum est, ut bella omnia summæ potestatis auctoritate vtriusque gesta & indicta pro iustis habeantur, quoad effectus externos, qua de re infra dicemus, ita & hoc ut talis belli metus hætenus pro iusto habeatur, ne quod ita obtentum est repeti possit. Atque hoc sensu ad-

De Off. 111.
Bod. lib. v. de
rep. c. 6.

mitti potest distinctio Ciceronis, inter hostem, qui cum multa iura habemus, ut ait, communia, ex gentium consensu scilicet, & piratas ac latrones. Nam hi si quid metu expresserunt repeti potest nisi iusiurandum intercesserit: quod illi, non item. Quare quod Polybio videtur iustam fuisse Carthaginensibus causam belli Punici secundi, quod Romani ab ipsis mercenariorum seditione occupatis bello denuntiato Sardiniam insulam & pecuniam expressissent, habet naturalis æquitatis aliquam speciem, sed à iure gentium abit, ut alibi explicabitur.

Plat.

xx. Ex neglectu tenentur reges ac magistratus qui ad inhibenda latrocinia & piraticam non adhibent ea quæ possunt ac debent remedia: quo nomine damnati olim ab Amphictyonibus Scyrij. Quæsitum memini ex facto, cum patriæ nostræ rectores potestatem prædarum in mari ex hoste agendarum per codicillos plurimis dedissent, & eorum nonnulli res amicorum rapuissent, desertaque patria mari vagarentur, ac ne reuocati quidem redirent, an rectores eo nomine tenerentur, aut quod malorum hominum vsi essent opera, aut quod cautionem non exegissent. Dixi eos in nihil amplius teneri quam ut noxios, si reperiri possent, punirent aut dederent: præterea in bona raptorum ius reddi curarent. Nam ipsos iniustæ prædationis causam non fuisse, nec quicquam de ea participasse: prohibuisse etiam legibus ne amicis noceretur: cautionem ut exigerent nullo iure fuisse obligatos, cum possent, etiam sine codicillis, omnibus subditis hostem spoliandi potestatem facere, quod & factum olim esset: neque talem permissionem causam esse cur damnum datum esset sociis, cum possent

privati etiam sine permisso tali naues armare & in mare progredi. Mali verò an futuri illi essent prouideri non potuisse: neque verò vitari posse quominus & malorum opera vtamur, alioqui nullum colligi posse exercitum. Neque verò si quid milites, aut terrestres, aut nautici contra imperium amicis nocuissent, reges teneri, quod Gallix & Anglix testimoniis probatum. Vt verò sine culpa sua ex ministrorum facto quisquam teneatur, non esse iuris gentium, ex quo dijudicanda esset hæc controuersia, sed iuris ciuili, nec generalis, sed aduersus nautas & alios quosdam ex rationibus peculiaribus introductum. Atque in eam partem à supremi auditorij iudicibus contra Pomeranos quosdam pronuntiatum est, idque ad exemplum rerum in causa non dispari ante duo sæcula iudicatarum.

XXI. Illud quoque notandum est, vt mancipium aut animal quod damnum, aut pauperiem fecit noxæ dedatur, itidem ex iure ciuili esse, nam dominus, qui in culpa non est, natura ad nihil tenetur. vt nec is cuius nauis sine ipsius culpa naui alterius damnum dedit; quanquam multorum populorum legibus, vt & nostra, damnum tale diuidi solet ob culpæ probandæ difficultatem.

XXII. Sed damnum, vt diximus, etiam aduersus honorem & famam datur, putà verberibus, contumeliis, maledictis, calumniis, irrisu, aliisque similibus modis. In quibus non minùs quàm in furto atque aliis criminibus vitiositas actus ab effectu discernenda est. nam illi pœna responder, huic damni reparatio quæ fit culpæ confessione, exhibitione honoris, testimonio innocentix, & per ea quæ his simi-

Less. lib. 1. c. 12. de lib. 29. 29. 27.

lia sunt: quanquam & pecuniâ tale damnatum rependi
poscrit, si læsus velit, quia pecunia communis est
rerum utilium mensura.

CAP. XVIII.

De legationum iure.

- I. *Obligaciones quasdam ex iure gentium nasci, ut ius lega-
tionum.*
- II. *Inter quos locum habeat.*
- III. *An semper admittenda legatio.*
- IV. *Adversus legatos periculosa molientes defensionem huius-
tam, non exactionem pœnæ.*
- V. *Legationis iure non teneri eum ad quem legatus missus
non est.*
- VI. *Hostem ad quem missus est legatus teneri:*
- VII. *Nec opponi posse ius rationis:*
- VIII. *Ius hoc & ad comites legatorum porrigi: si legati voluerint:*
- IX. *Et ad bona mobilia.*
- X. *Exempla obligationis sine cogendi iure.*
- XI. *Quanti sit hoc ius legationis.*

HACTENUS ea memoravimus quæ
ex iure naturæ debentur nobis, paucis
duntaxat additis de gentium iure vo-
luntario, quatenus ab eo aliquid erat
iuri naturæ superadditum. Restat ve-
niamus ad obligationes quas ipsum
per se ius illud gentium, quod voluntarium dicimus,
induxit. quo in genere præcipuum est caput de iure
legationum. Passim enim legimus sacra legationum,
sanctimoniam legatorum, ius gentium illis debitum,

ius diuinum humanumque : sanctum inter gentes ius legationum, sancta corpora legatorum.

21. Sed primum sciendum est, qualecunque est hoc ius gentium de quo videmus, ad eos legatos pertinere quos mittunt qui summi imperij sunt compotes inter se. nam qui extra hos legati sunt provinciales, municipales atque alij, non iure gentium, quod inter gentes est diuersas, sed iure civili reguntur. Legatus apud Liuium publicum se nuntium populi Romani vocat. A pud eundem Liuium aibi Senatus Romanus ius legationis externo, non ciui comparatum ait: & Cicero vt ostendat non esse legatos mittendos ad Antonium: *Non enim, inquit, cum Annibale res est hoste reipublice, sed cum ciue: Qui autem externi habendi sint ita clarè exposuit Virgilius, vt nemo Iurisconsultorum possit clariùs.*

*Omnia equidem sceleris turpiumque libera nostris
Diffidès, externam ror.*

Qui ergo impari iunguntur federe, cum sui iuris esse non desinant, ius habebunt legationis: imò & hi qui ex parte subditi sunt, ex parte non sunt, pro ea parte qua non sunt subditi. At reges qui bello solenni victi regnoque exuti sunt cum alijs regni bonis & ius legandi perdidissent. Ideo Persei à se victi aduectores retinuit P. Æmilius. In bellis verò civilibus necessitas interdum locum huic iuri facit, extra regulam, puta cum ita diuisus est populus in partes quasi æquales, vt dubium sit ab vtra parte stet ius imperij; aut cum iure admodum controuerso de regni successione due decertant. nam hoc euentu gens vna pro tempore quasi duæ gentes habetur. ita Flavianos accusat Tacitus quòd sacrum etiam inter exteras

gentes legatorum ius in Vitellianis civili rabie teme-
 rassent. Piratae & latrones qui civitatem non faciunt
 iure gentium nisi non possunt. Tiberius cum ad eum
 Tacfarinas legatis misisset indoluit quod desertor
 & praedo hostium more ageret: quae verba sunt Ta-
 cieni. Sed interdum tales qui sunt, ius legationis nan-
 ciscuntur fide data, ut olim fugitivi in saltu Pirenaeo.
 III. Duo autem sunt de legatis quae ad ius gentium
 referri passim videmus; prius ut admittantur, deinde
 ne violentur. De priore locus est Livi ubi Hanno
 Senator Carthaginensis in Annibalem sic inuehitur:
*Legatas ab socijs et pro socijs venientes bonus imperator
 noster in castra non admisit: ius gentium sustulit. Quod
 tamen non ita crudè intelligendum est: non enim
 omnes admitti praecipit gentium ius: sed vetat sine
 causa reiici. Causa esse potest ex eo qui mittit, ex eo
 qui mittitur, ex eo ob quod mittitur. Melesippus La-
 cedamoniorum legatus auctore Pericle dimissus est
 extra fines agri Attici, quod ab hoste armato veniret.*
 Sic Senatus Romanus negavit se Carthaginensium
 legationem admittere posse quorum exercitus esset
 in Italia. Sic Totila saepe perfidi legationem reiecit
 Justinianus, & Gothi qui Urbini erant Belisarij orato-
 res. Cynethensium quoque ut gentis sceleratae lega-
 tos undique pulsos narrat Polybius. Secundi exem-
 plum est in Theodoro qui *ἄγρος* vocabatur, quem à
 Ptolemaeo ad se missum audire Lysimachus noluit:
 idemque aliis euenit peculiaris odij causa. Tertium
 quod diximus locum habet ubi causa mittendi, aut
 suspecta est, ut Rhabfacis Assyrij legatio ad populum
 concitandum merito suspecta erat Ezechiae, aut non
 ex dignitate aut temporibus conueniens. Sic Aetolis
 denun-

Ann. III.

Caes. lib. III.
de Bello civili.

Lib. XL

Thuc. lib. II.

Zonaras.

Procop. lib.
II. & III.

Lib. IV.

II. Reg. XVII.

denuntiarunt Romani, nequam legationem mitterent nisi permissu imperatoris : Perseo ne Romam mitteret, sed ad Licinium: & Iugurthæ legatis editum intra decem dies Italia excederent nisi regnum & regem deditum venissent. Optimo autem iure reiici possunt quæ nunc in usu sunt legationes assiduæ, quibus quàm non sit opus docet mos antiquus cui illæ ignoratæ.

Liu. lib. xxvii.

Lib. xxxii.

Sall. Iug.

IV. De non violandis legatis difficilior est quæstio, & variè à claris huius sæculi ingeniis tractata. Videndum autem habemus de legatorum personis, deinde de comitibus eorum ac bonis. De personis alij ita sentiunt, iure gentium vim duntaxat iniustam à legatorum corporibus arceri: Censent enim priuilegia ex iure communi interpretanda. Alij non omnibus de causis putant legato vim inferri posse, sed ita demum si ius gentium ab eo læsum sit, quod satis latè patet: nam in iure gentium ius naturæ includitur, ita vt ex omnibus delictis puniri iam legatus possit, nisi quæ ex mero iure ciuili oriuntur. Retringunt hoc alij ad ea quæ contra statum reipublicæ, aut dignitatem eius ad quem legatus mittitur fiunt: quod ipsum sunt qui periculosum putant, & querelas exponendas ei qui misit eiusque arbitrio permittendum legatum. Sunt & qui putant consulendos reges aut gentes quarum nihil interest: quod prudentiæ esse potest, iuris non potest. Rationes quas pro se quisque afferunt nihil definitè concludunt: quia ius hoc non vt ius naturale ex certis rationibus certò oritur, sed ex voluntate gentium modum accipit. Potuerunt autem gentes, aut omnino cauere legatis, aut cum certis exceptionibus. nam & hinc vtilitas stat. pœnæ in graui de-

linquentes, & inde utilitas legationum, quarum mittendarum facilitas securitate quanta potest esse maxima optimè promouetur. Spectandum ergo quousque gentes consenserint: quod ex solis exemplis euinci non potest. Exstant enim satis multa in partem vtramque. Recurrendum igitur tum ad sapientum iudicia, tum ad coniecturas. Iudicia duo habeo maximè illustria; Liiij alterum, alterum Sallustij. Liiij hoc est de legato Tarquinij qui proditionem concitauerant Romæ: *Quanquam visi sunt commississe ut hostium loco essent, ius tamen gentium valuit.* Videmus hinc etiam ad eos qui hostilia patrant ius gentium extendi. Sallustij dictum ad comites legationis, de quibus mox dicemus, non ad legatos ipsos pertinet: sed rectè à maiori, id est minùs credibili ad minus, id est magis credibile procedet argumentatio. Is ita ait: *Fit reus magis ex aequo, bonoque quàm ex iure gentium Bomilcat comes eius qui Romam fide publica venerat.* Bonum & æquum, id est merum naturæ ius patitur pœnas exigi vbi reperitur qui deliquit: at ius gentium legatos, & qui his similes fide publica veniunt excipit. Quare vt rei fiant legati contra ius est gentium, quo vetari multa solent quæ ius naturæ permittit. Coniectura quoque hinc stat. Verius enim est priuilegia ita intelligenda, vt aliquid tribuant vltra ius commune. Quòd si legati ab iniusta tantùm vi tuti essent, nihil in eo magni esset, nihil præcipui. Adde quòd securitas legatorum utilitati quæ ex pœna est præponderat. Nam pœna haberi potest per eum qui legatum misit volentem: & si nolit ab ipso exigere bello, tanquam criminis approbator. Obiiciunt aliqui satis unum plecti quàm bello multos inuolui. at qui si is qui legatum

Bello Jug.

missi factum eius prober, legati poena bello nos non eximet. Parte verò altera valde in lubrico locatur salus legatorum, si actuum suorum rationem alij reddere debent quam à quo mittantur. Nam cum plerumque diuersa, saepe & aduersa sint consilia eorum qui mittunt legatos, & qui accipiunt, vix est vt non semper aliquid in legatum dici possit quod criminis accipiat speciem. Et quanquam quaedam sunt ita manifesta, vt dubitationem non habeant, sufficit tamen ad æquitatem & utilitatem legis vniuersalis periculum vniuersale. Quare omnino ita cenfeo, placuisse gentibus vt communismos qui quemuis in alieno territorio existentem eius loci territorio subicit, exceptionem pareretur in legatis, vt qui sicut fictione quadam habentur pro personis mittentium (*Senatus faciunt secum arculor, auctoritate reipublicæ*, ait de legato quodam M. Tullius) Phil. VIII. ita etiam fictione simili constituerentur quasi extra territorium. vnde & civili iure populi apud quem viuunt non tenentur. Quare si tale sit delictum quod contemni posse videatur, aut dissimulandum erit, aut è finibus iubendus excedere legatus. quod Polybius ei factum narrat qui Romæ obsidibus fugiendi causam præbuerat. Vnde obiter datur intelligi quòd alio tempore legatus Tarentinorum qui idem deliquerat virgis cæsus est, id eò euenisse quòd Tarentini victi sub Romanis esse cœpissent. Si crimen sit atrocius & ad publicum malum spectans, mittendus erit legatus ad eum qui missi eum postulato, vt eum puniat aut dedat, quomodo Gallos postulasse legimus, vt sibi dederentur Fabij. Sed, quod supra diximus aliquoties, humana iura omnia ira esse comparata, vt non obligent in summa necessitate, id de hoc quoque

præcepto sanctimoniz legatorum obtinebit. Verùm, is apex necessitatis non est in sumptione pœnz, quam & aliis in casibus tolli iure gentium infra apparebit, cùm de solennis belli effectibus agemus: multo minus in loco, tempore ac modo sumendæ pœnz, sed in præcautione grauis mali, præsertim publici. Quare vt obuiam eatur imminenti periculo, si alia nulla est ratio idonea, & retineri & interrogari legati poterunt. Ita consules Romani Tarquinij legatos prehenderunt, literarum in primis habita cura, vt Liuius loquitur, ne interciderent. Quòd si vim armatam intentet legatus, sanè occidi poterit, non per modum pœnz, sed per modum naturalis defensionis. Sic Tydea Thebani, Fabios quos violatores iuris humani Liuius vocat, Galli occidere potuerunt. Itaque apud Euripidem Heraclidis Demophon fecialem ab Eurystheo missum & vi supplices abripere conantem, vi prohibuit, & cùm ille diceret,

Tún' fecialem cadere huc missum audeat?

respondet,

Ni fecialis dexteram à vi temperet.

OF. III.

Distinctione non dissimili soluit Cicero quæsitum illud, an patrem patriæ proditorem filius accusare debeat. Vult enim debere ad auertendum periculum imminens, non autem virato iam periculo in facti pœnam.

v. Ea verò quam dixi lex de vi legatis non inferenda intelligenda est cum obligare ad quem missa est illegatio, atque ita demum si admisit, quasi scilicet ab eo tempore tacita pactio intercesserit. Cæterum denuntiari & potest & solet ne mittantur legati; alioqui

Lin lib. xvii. pro hostibus, forte: vt, Aetolis à Romanis est denun-

tiatum, & olim Veientibus edictum ni facefferent Idem lib. 1. w
 vrbe, daturus quod Lars Tolumnius dedisset. Non
 pertinet ergo hæc lex ad eos per quorum fines non
 accepta venia transeunt legati. nam siquidem ad ho-
 stes eorum eunt, aut ab hostibus veniunt, aut alioqui
 hostilia moliuntur, interfici etiam poterunt, quod A- Thuc. lib. 1. 2.
 thenienses fecerunt legatis inter Persas & Spartanos, App. de bello
 Illyrij legatis inter Effios & Romanos: multoque ma- III.
 gis vinciri quod constituit Xenophon in quosdam,
 Romani in legatos Philippi ad Annibalem, & Latini
 in legatos Volscorum. Tale si nihil sit & malè tra- Lib. vi. de
 ctentur legati, non illud ius gentium de quo agimus, exp. Cyri.
 sed amicitia & dignitas, aut eius qui misit, aut eius ad
 quem eunt, violata censetur.

VI. Cæterùm admissa legatio etiam apud hostes,
 tanto magis apud inimicos, præsidium habet iuris
 gentium. *Si quis legatum hostium pulsasset, contra ius gen-* L. vi. D. de
tiuum id commissum esse existimatur, quia sancti habentur le- legatis.
gati, inquit Pomponius. Et Tacitus hoc ius de quo agi- Ann. 1.
 mus vocat, *hostium ius & sacra legationis & fas gentium.*
 Cicero prima Verrina: *Nonne legati inter hostes incolu-*
mes esse debent? Seneca de ira: *Violavit legationes rupto* lib. 111. c. 3.
gentium iure. Meritò fanè: nam & in bello plurima
 incidunt negotia quæ nisi per legatos transigi non
 possunt, & ipsa pax vix est vt aliter coeat.

VII. Solet & illud quæri, an iure talionis interfici,
 aut malè tractari legatus possit ab eo veniens qui tale
 quid patrauerit. Et quidem vltionis talis exempla sunt
 in historiis satis multa. sed nimirum historiarum non
 tantùm quæ iustè, sed & quæ iniquè, iracundè, impo-
 tenter facta sunt memorant. Ius gentium non tan-
 tùm mittentis cauet dignitati, sed & eius qui mittitur

App. de bello
Pun.

securitati. quare cum hoc quoque tacite contrahitur. Huic ergo fit iniuria, etiam si ei qui misit, nulla fiat. Non igitur magnanimè tantùm, sed & ex iure gentium Scipio, qui postquam legati Romanorum à Carthaginensibus malè essent habiti, ductis ad se Carthaginensium legatis, & quid fieri deberet interrogatus, respondit nihil tale quale factum esset à Carthaginensibus. Addit Livius dixisse eum, nihil se facturum institutis populi Romani indignum. Valerius Maximus hanc ei tribuit vocem: *Isto se metu, hincno, fides civitatis nostræ liberat.*

L. lege Julia.
D. ad l. lul.
de vi publ.

VIII. Comites quoque & vasa legatorum sui generis sanctimoniam habent. vnde in antiquo fecialium carmine erat: *Rex, facisne me in regnum iunium populi Romani Quirium? vasa comitesque meos?* Et lege Julia de vi publica teneri pronuntiantur non modo qui legatos, sed & qui comites eorum iniuria affecerunt. Sed hæc sancta sunt accessorie, & proinde quatenus legato videantur. Itaque si quid comites gravius deliquerint, postulari à legato poterit ut eos dedat. Vi enim abstrahendi non sunt: quod cum factum esset ab Achæis in Lacedæmonios quosdam qui cum legatis Romaniserant, vociferati sunt Romani ius gentium lædi. quò referri etiam potest Sallustij iudicium de Bomilcare quo supra vñ sumus. Quòd si dedere eos nolit legatus, eadem scilicet facienda erunt quæ modo de legato diximus. Ipse autem legatus an iurisdictionem habeat in familiam suam, & an ius asyli in domo sua pro quibusvis eò confugientibus, ex concessione pendet eius apud quem agit. Istud enim ius gentium non est.

Panf. lib. vii.

IX. Bona quoque legati mobilia, & quæ proinde

habentur personæ accessio, pignoris causa, aut ad solutionem debiti capi non posse, nec per iudiciorum ordinem, nec, quod quidam volunt, manu regia verius est. nam omnis coactio abesse à legato debet, tam quæ res ei necessarias quàm quæ personam tangit, quò plena ei sit securitas. Si quid ergo debiti contraxit, & ut sit res solio loco nullas possideat, ipse compellendus erit amicè, & si detrectet is qui misit, ita ut ad postremum vsurpentur ea quæ aduersus debitores extra territorium positos vsurpari solent.

x. Nec metuendum est quod quidam putant, ne si id iuris sit nemo inueniatur qui cum legato contrahere velit. Nam & regibus qui cogi nequeunt non desunt creditores, & apud quosdam populos moris fuisse docet Nicolaus Damascenus, ut de contractibus qui in creditum iissent ius nullum redderetur, non magis scilicet quàm aduersus ingratos: ita ut cogerentur homines, aut pariter implere contractum, aut contenti esse nuda fide debitoris. Et optat hunc rerum statum Seneca: *Vtinam quidem persuadere possemus, ut pecunias creditas tantùm à volentibus acciperent: utinam nulla stipulatio emtorem venditori obligares: nec pacta conuentaque impressis signis custodirentur. Fides potius illa seruaret, & equum colens animus.* Persis quoque

Appianus ait displicuisse τὸ χρεῶν ἀπὸ ἀπάτης καὶ φιλολυδῆς, pecuniam creditam sumere, ut quæ res fraudibus & mendacijs esset obnoxia. A Charonda quoque constitutum fuit nequis actionem haberet qui de pretio habuisset fidem: quod & Platoni placuit. Notatum & Aristoteli: πρὸς τοῖς ἵππεσι καὶ εἰς οἰκίαν, ἀλλ' οἴεται δεῖν εἶργα καὶ πίστιν σέσωκεν ἀλλ' ἕσται, apud quosdam de his rebus iudicia non sunt. existimant enim homi-

Ciuit. 2.

Stob. de legibus.

Mor. Nic. VIII. 4.

Mor. 12. 1.

nes contentos esse debere fide quam sunt secuti. Et alibi:
 εἰς αὐτὸ τ' εἶσιν νόμοι, ἧς ἐχοσίων συμβολαίων διχας μὴ εἶ-
 ῶς διοί ᾧ ἔπίστουσε Διγαλυπύων πρὸς τῶτον κατὰ τὸ εὐκοι-
 νάσων. Est ubi leges de credito ius reddi verant, quasi prima-
 rim tantum cum eo agendum sit cum quo quis contraxit, et
 cuius fidem secutus est. Quæ contra hanc sententiam ad-
 feruntur ex iure Romano, non ad nostros legatos,
 sed ad prouinciales aut municipales pertinent.

11. Sam. 2.

XI. Bellorum quæ ob malè habitos legatos suscepta
 sunt plenæ sunt profanæ historiæ. Exstat & in sacris
 libris memoria belli quod eo nomine David gessit
 aduersus Ammonitas. Nec aliam causam iustiozem
 existimat Cicero aduersus Mithridatem.

C' A P. XIX.

De iure sepulturæ.

- I. *Ex eodem iure gentium nasci ius humandi mortuos.*
- II. *Vnde ortum?*
- III. *Deberi & hostibus:*
- IV. *An & insigniter facinorosis?*
- V. *An & his qui se interfecerint?*
- VI. *Quæ alia ex iure gentium debeantur.*

H iure gentium quod ex voluntate & ortum habet, debetur & corporum mortuorum sepultura. Dion Chrysostomus inter mores, siue ἔθνη quæ τοῖς ἐξέταφοῖς, id est scripto iuri opponit, post legatorum iura commemorat *μη καλύψῃ τοῖς νεκροῖς θάψῃ*, non prohibere quominus sepeliantur mortui: Et Seneca pater inter iura non scripta, sed omnibus scriptis certiora ponit humum porrigere cadaveri. Naturæ id ius appellant Hebræi Philo ac Iosephus; & φύσεως θεσμοῖς, Isidorus Pelusiota: ut solere sub naturæ nomine comprehendendi mores communes naturali rationi consentaneos alibi diximus. Leges hominum, νόμοις βεβηλωσ, dixit Euripides Supplicibus, Lucanus hominum ritus, terrarum leges & mundi federa Pa-

Tac. Ann. vi.

Bello Gild.
Nou. LIII.

d. loco.

pinus, fortis humanæ commercium Tacitus, spem communem orator Lysias. Qui impedit, hominem exuere Claudiano dicitur, naturæ dedecus facere Leoni Imperatori : *πλεὸν ὀλίαν ὑβείζει*, *fas violare* Isidoro Pelusiotæ. Et quia veteres iura hæc hominibus bene moratis communia, quò sanctiora viderentur, ad Deos referebant auctores, vt legationis, ita & hoc ius Diis ascribi passim videmus. Itaque in dicta Tragœdia Supplicibus *νόμον θεῶν*, Deorum legem dictam inuenies, & apud Sophoclem Antigone Creonti qui Polynicem humari vetuerat, ita respondet.

*Decreta quippe hæc nec supremus Juppiter,
Nec fas Deorum Manium dictauerat,
Quæis alia iura debet humanum genus.
Nec id valere credidi iussus tuos,
Ut iura non conscripta, sed nutu Deum
Concessa, sempiterna, mortalis satius
Violare posses. non enim nuper vigent,
Sed auo ab omni: initia in occulto latent.
Nonne ergo forti corde, seposito metu
Mortalis iræ, par Deus magnis fuit
Me gerere morem?*

Panathenai-
co.

Isocrates de bello agens Theseos aduersus Creontem ita loquitur: *Quis nescit, quis non didicit, vel in Dionysio ex tragediarum auctoribus, quæ Adrasto mala circa Thebas contigerint, cum reducere volens Oedipodis filium, generum autem suum, Argiuorum plurimos perdidit, ipsosque ductores vidit interemptos: ipse verò cum dedecore superstes cum inducias ad hu-*

mandos mortuos obtinere non potuisset, supplex Athenas venit, quam tunc civitatem Theseus regebat, eumque oravit ne viros tales insepultos iacere pro nihilo duceret, neve pateretur proculcari antiquum morem, & ius patrium quo omnes homines inter se vivunt, non quasi ab humana natura condito, sed tanquam imperato à diuina potentia: quæ cum ille audisset, sine mora legationem Thebas decernit. Idem mox Thebanos reprehendit quòd civitatis suæ decreta legibus diuinis antehabuisse: eiusdemque historiæ, & alibi meminit, Panegyrico, Helenæ Encomio, Plataica oratione: & Lysias eâ quæ est in honorem sepulcorum. Et passim apud laudatos auctores videmus egregia virtutum nomina huic officio tribui. Nam humanitatem vocant Cicero & Lactantius, humanitatem ac mansuetudinem Valerius Maximus, misericordiam & religionem Quintilianus, misericordiam & humanitatem Seneca, misericordiam & pietatem Vlpianus, Modestinus memoriam humanæ conditionis: clementiam Capitolinus: *δίκην*, siue iustitiam Euripides & Lactantius. Contrà Donatistas qui Catholicorum corpora sepeliri vetabant impietatis accusat Optatus Mileuitanus. Apud Papinium,

bello cogendus & armis

In mores hominèmq; Creon.

Spartianus tales ait esse sine humanitatis reuerentia.

Spart. vita
Caracallæ.

II. Quæ primùm causa moris huius introdu-

Bbb ij

Cic. oratione
pro Quincio.
Lact. lib. vi.
inst. c. xi. &
22. Val. Max.
lib. v. c. i.
Quint lib.
xii. c. vlt. inst.
orat. Sen. de
Benef. lib. v.
c. 20. Vlp. l.
Ar si quis s.
interdum. D.
de fun. act.
Modestinus l.
quidam in
suo. De cond.
inst. Capitol.
in M. Ant.
philos. Opt.
lib. vi.

Gen. L. 2. Tac.
Hist. 7.

cendi fuerit, vt corpora humo tegerentur, siue condita prius, vt apud Ægyptios, siue cremata, vt apud Græcos plerosque, siue ita vti sunt, de eo non idem omnibus videtur. Nam Moschion existimat occasionem datam ex gigantea feritate mandendi homines, cuius abolitæ signum sepul- turam: ita chim ait:

*Tunc morte raptos imperatum legibus
Mandare terra, puluerémve inspargere
Necdum sepultis, ne darentur conspici
Abominanda signa pastus pristini.*

Aliis videntur hoc modo homines velut sponte soluisse debitum quod alioqui vel ab inuitis re- petit natura. Nam hominis corpus ex terra or- tum terræ deberi, non Deus tantum Adamo e- dixit, sed & Græci Latinique passim agnoscunt. Cicero ex Euripidis Hypsipyle:

Reddenda terra terra.

Ecclef. c. xii.
7.

Et quod apud Solomonem legimus puluerem quidem ad terram redire, quale fuerat, spiritum autem ad Deum qui dederat, Euripides hoc ip- sum argumentum ex persona Thesei in Suppli- cibus tractans sic ait:

*Iam sinite terra mortuos gremio regi:
Res unde quæque sumserat primordium
Eò recipitur: spiritus cælo redit
Corpúsque terra: iure nec enim mancupi,
Sed breuis ad æui tempus utendum datur:
Mox terra repetit ipsa quod nutruerat.*

Lucretius similiter de terra:

Omniparens eadem rerum est commune sepulchrum.
 Plinius quoque scripsit terram nos pascentes excipere, natos alere, semelque editos sustinere semper, nouissimè complexam gremio iam à reliqua natura abdicatos, vt matrem operire. Sunt qui resurrectionis spem à primis humani generis parentibus hoc veluti monumento posteris consignatam putant. Nam & ob reuiscendi promissum adseruanda corpora docuisse Democritum, Plinius testis est libro septimo, capite quinquagesimo quinto. Christiani autem sæpe morem honestè condendi corpora ad hanc spem referunt. Prudentius:

*Quidnam sibi saxa cauata,
 Quid pulchra volunt monumenta,
 Nisi quòd res creditur illis
 Non mortua, sed datum somno?*

Simplicius est, cum homo cæteris animantibus præstet, indignum visum si eius corpore alia animantia pascerentur: quare inuentam sepulturam vt id quantum posset caueretur. Miseratione hominum custodiri corpora ab incurso a- Decl. v. 2.
 uium ferarumque dixit Quintilianus. Et apud Virgilium legimus:

*non te optima mater
 Condes humo, patriòve onerabis membra sepulchro:
 Alitibus linquere feris.*

Et Deus inuisis sibi regibus minatur apud Prophetas futurum, vt asini sepulturam habeant,

De Tobia.

vt canes eorum sanguinem lingant. Nec aliud in sepultura considerat Ambrosius, cuius hæc verba sunt: *Nihil hoc officio præstantius ei conferre, qui iam tibi non potest reddere: vindicare à volatilibus, vindicare à bestiis consortem naturam.* Sed etsi tales abessent iniuriæ, proteri tamen ac lancinari corpus humanum, alienum meritò videtur ab istius naturæ dignitate. Vnde non abit illud in Sopatri Controuersis: *ὅτι ὁ θεὸς τὰ πρῶτα κελόν, καὶ ὅτι τοῦτον ἡ φύσις ἐξέδωκε τοῖς σῶμασιν ἵνα μὴ ἀγαλόμενα μὲν θάνατον γυμνά κατὰ τὸ ἀρχαῖον τῆτο ὁ φύσις κελόν, τῆτο φιλαίδεσπον· τῆτο τοῖς ὄλοις δοκῆ, εἴτε θεοῖ εἴτε ἀνὲς ἥρωες ταύτω μὲν θάνατον τοῖς ἀνθρώποις τὸ ἔμμεν κατεπέσθητο. ὅτι καὶ οἱ ἀλόγοι τὰ τῆς φύσεως ἀπόρρητα μὲν τὸ τελευτῆν ἀπασὶ δείκνυσι, γὰρ κρύπτει τὸν ἀνθρώπον νεομικροδμῶν αἰῶνα, ἵνα ὁ καλύπτεται μὴ ματι γὰρ θανε ὁ σῶμα ἀγαλόμενον.* *Honestum esse humare mortuos, & ab ipsa natura quasi concessum corporibus, ne velint probro afficiantur post mortem si nuda diffundantur. placere id omnibus, siue Diij fuerint, siue seruides qui hunc functis vita corporibus honorem indulserunt. Quia enim à ratione alienum est nature humane arcana post mortem omnibus conficis exponi, morem inde ab antiquo accepimus humana corpora sepeliendi, vt monumento condita clam & procul à conspectu tabescant.* Hinc est quòd officium sepeliendi, non tam homini, id est personæ, quàm humanitati, id est naturæ humanæ præstari dicitur: vnde publicam hanc humanitatem dixerunt Seneca & Quintilianus, tralatitiam Petronius. Cui consequens est, vt

De benef. lib.
v. cap. 20.
Quint. Decl.
v.

nec inimicis nec hostibus intideri sepultura debeat. De inimicis egregia est apud Sophoclem dissertatio Vlyssis pro humando Ajace, vbi hoc est inter cætera.

*Menelæ, post tot dicta sapienter, caue
Iniuriosus sis in hominem mortuum.*

Rationem reddit Euripides Antigone:

*Mors iurgiorum finis est mortalibus:
Nam maius aliud quid potest letho dari?*

Idem Supplicibus:

*Fecere vobis si quid Argiui malè,
Cecidere: in hostes ista vindicta est satis.*

Et Virgilius:

Nullum cum victis certamen & æthere cassis.

Quam sententiam citans scriptor ad Herennium addit: *Nam quod malorum est extremum, accidit illis iam.* Papinius:

bellauimus: esto:

Sed cecidere odia, & tristes mors obruit iras.

Et eandem reddit Optatus Mileuitanus. *Si inter viuentes fuerat certamen, odia vestra vel mors aliena compefcat. iam tacet cum quo antè litigabas.*

III. Quare & hostibus publicis deberi sepulturam omnes feniunt. Belli hoc ius καὶ ἐν τοῖς πολέμοις, vocat Appianus, belli commercia Philo. Tacitus: *Ne hostes quidem sepulturam inuident.* Dio Chrysostomus feruari hoc ius ait etiam ἐν τοῖς πολέμοις, apud hostes: addit καὶ εἰς ἐξάπλευ ἐλθραι παρέλθωσι: *etiamsi ad summum odia processerint.* De eadem re agens Lucanus hominum ritus

in hoste seruandos dixit. Sopater idem qui supra:
 τίς πόλεμος τούτης ἡ ἡμῶν ὁ δὲ τῆς ἀδελφότητος ἡμῶν ἐστίν-
 σε; ἢ ἡ ἐξ ἧρα μηροκακῆσασα πρὸς τὰ πλήμμελήματα
 τῶν ἀδελφῶν τὸν θεοῦ τὸν ἰστέον ἰστέον; *Quod bellum hoc*
ultimo honore humanum priuauit genus? quæ inimici-
tia eousque extendit malefactorum memoriam, ut
hanc legem violare auderes? Et passim extant exem-
pla. Sic Hercules suos hostes, Hannibal C. Fla-
minium, Tiberium Gracchum, Marcellum Ro-
manos quæsiuit ad sepulturam. Credas, inquit
Silius Italicus, Sidonium cecidisse ducem. Idem Han-
nioni à Romanis præstitum, Mithridati à Pom-
peio, Archelao regi ab Antonio. In Græcorum
aduersus Persas militantium iuramento erat: So-
cios omnes sepeliam: bello-victor etiam barbaros. Chri-
stiani verò tanti fecerunt sepulturam, ut eius
causa sicut ad pauperes alendos, aut ad captiuos
redimendos vasa Ecclesiæ etiam initiata conflu-
ri, aut vendi licitè existimauerint. Sunt quidem
& exempla in contrarium, sed communi iudi-
cio damnata.

Æliam. lib.
 XII, var. hist.

Ambr. xi. off.
 c. 28.

Hunc oro defende furorem,
 est apud Virgilium:

hominémque cruentus

Exiit, & tenuem cæsis inuidit arenam:

apud Claudianum.

1 v. De insigniter tamen facinorosis, video
 esse dubitandi causas. Lex diuina Hebræis data,
 ut omnis virtutis ita & humanitatis magistra,
 illos ipsos qui suspensi patibulo erant (quæ mors
 supra

supra alias ignominiosa censebatur, Num. xxv.

4. Deut. xxi. 23. 11. Sam. xxi. 26.) eodem die sepeliri iubet. Hinc Iosephus tantam Iudæis ait esse curam sepulturæ, ut eos etiam qui ad patibulum damnati sunt ante solis occasum tollant,

& humo mandent. Sed & apud Romanos Vlpianus corpora eorum qui capitis damnantur

L. l. de cad. punit.

cognatis ait neganda non esse: imò & quibuslibet petentibus danda censuit Paulus Iuriscon-

L. l. l. ib.

sultus. Et Diocletianus ac Maximinianus Imperatores ita responderunt: *obnoxios criminum digno*

L. l. C. de relig.

supplicio affectos sepultura tradi non vetamus. Legimus quidem in historiis exempla eorum qui in-

sepulti abiecti sunt, frequentiora ciuilibus quàm externis bellis: & hodie videmus quorundam

damnatorum corpora diu in publico conspectu relinqui: qui tamen mos an laudandus sit dis-

Rochus de consuetud. fol. 12. Abb. in 6. ex parte. de sepult. Sylu. in verb. sepultura. quæst. 10.

putant, non politici tantùm, sed & Theologi. Contrà laudatos videmus qui sepeliri iusserunt

corpora eorum qui id ipsum aliis non permis-

serant, ut Pausaniam. Quòd si Deus interdum sepulturæ iactura quosdam punit, fecit hoc suo

iure supra leges constitutus. Et quòd Goliathi caput Dauid seruauit ostentui, factum scilicet in

alienigenam Dei contemptorem, & sub ea lege quæ proximi nomen ad solos Hebræos porri-

gebat.

v. Vnum tamen notatu non indignum, de sepeliendis mortuis regulam apud ipsos Hebræos habuisse exceptionem eorum qui ipsi sibi mor-

Lib. I II, de bello Iud. c. 25.

Hegeſt. lib. III. c. 17.

Gell. lib. xv. c. 10.

Plin. lib.

xxxvi. c. 25.

Nic. v. 15.

Vide Stob. tit. 126. & Soph. Aiacc.

tēn. conſciuerant; quod Iosephus nos docet. Nec id mirum, cū in hos aliud ſupplicium conſtitui non poſſit qui mortem pro ſupplicio non habent. Sic Mileſiæ virgines à voluntaria morte abſterritæ, & plebs olim Romana quam improbante Plinio. Sic & Cleomenis corpus qui ſe interfecerat Ptolemæus ſuſpendi iuſſit. Et paſſim receptum, ait Ariſtoteles, vt ignominia aliqua afficiantur qui ſibi mortem conſciuerunt: vbi Græcus interpres id exponens ait, ſepulturâ eorum corpora prohiberi. Neque huic mori obſtat quod Homerus, Æſchylus, Sophocles, Moſchio, & alij monent, nihil ſentire mortuos: quare nec damno nec pudore affici. Satis enim eſt id quod mortuis accidit à viuus metui, vt hoc pacto à peccato retrahantur. Optimè enim Platonici contra Gymnoſophiſtas & Stoicos, qui ſeruitutis & morbi fugam, imò & ſpem gloriæ pro iuſta cauſa mortis voluntariæ admittebant, ſentiunt retinendum animum in cuſtodia corporis, nec iniuſſu eius à quo ille nobis eſt datus ex hac vita demigrandum. quam in rem multa videre eſt apud Plotinum, Olympiodorum & Macrobiū ad ſomnium Scipionis. Ideo Hebræi mori vocabant *ἀπὸ λυτῶσιν*, id eſt dimitti, vt videre eſt non tantū Luc 11. 29. ſed & in Græca verſione, Gen. xv. 2. & Num. xx. in fine. Nonnulli tamen Hebræorum de lege ſe non interficiendi vnā cauſam excipiunt, ſi quis videat ſe deinceps victurum in probrum ipſius Dei.

Nam quia non nobis, sed Deo in vitam nostram ius esse statuunt, (vt rectè Iosephus suos edocet) existimant præsumtam Dei voluntatem solam esse quæ mortis capessendæ consilium absoluat. Atque huc referunt Sampsonis exemplum qui in suo corpore veram religionem videbat esse derisui, & Saulis qui gladio incubuit ne à

1. Sam. xxxi. 4.

Dei suisque hostibus illuderetur. nam hunc respicuisse volunt postquam Samuelis vmbra mortem ipsi prædixerat, quam gnarus sibi imminere si pugnaret, prælium pro patria & Dei lege non detrectauit, æternam inde laudem meritis Dauidis etiam præconio: à quo & ij qui Saulem cum honore sepelierant rectè facti testimonium retulerunt. Tertium est exemplum Rázis Hierosolymitani senatoris in historia Maccabaica.

11. Macc. xiv. 37.

Sed & in Christiana historia exempla legimus similia eorum qui mortem sibi intulerunt ne tormentis adacti Christi religionem eiurarent, & virginum quæ ne pudicitiam amitterent in flumen se iecerunt, quas & in martyrum censum Ecclesia retulit. Sed de his tamen quid Augustinus sentiat videre est operæpretium. Sed vt ad institutum me recipiam, ob negatam sepulturam bellum iustè suscipi censuerunt veteres consensu magno, vt ex illa Thesei historia apparet quam tractant Euripides dicta tragœdia Supplicibus, & Isocrates eo quem adduximus loco.

Lib. 7. de ciuit. Dei. c. 29. Epist. 61. ad Dalc. & lib. 11. c. 23. contra secundam Gaud. epist.

VI. Sunt & alia quædam quæ ex iure gentium voluntario debentur, vt longo tempore possessa,

successiones ab intestato, & quæ ex contractu quantumvis inæquali veniunt. Nam hæc omnia quanquam ex iure naturæ ortum aliquatenus habent, accipiunt tamen ex humana lege firmitatem quandam, siue aduersus coniecturæ incerta, siue aduersus exceptiones quasdam quas alioqui ratio naturalis videtur suggerere: vt supra obiter à nobis de iure naturæ agentibus ostensum est.

CAP.

C A P. X X.

De Pœnis.

- I. Pœna definitio & origo.
- II. Spectare pœnam ad iustitiam expletricem & quomodo.
- III. Pœnam certæ personæ naturaliter non deberi, sed exigi pœnam licite quoad ius naturæ ab eo qui paria non deliquerit.
- IV. Pœnam utilitatis alicuius causa exigendam inter homines, aliter quam apud Deum: & quare.
- V. Quo sensu ultio naturaliter sit illicita.
- VI. Utilitas pœnæ triplex.
- VII. Ostenditur ad utilitatem eius qui deliquit pœnam à quolibet exigi naturaliter, cum distinctione tamen:
- VIII. Item ad utilitatem eius in quem peccatum est, ubi de utilitione licita iure Gentium:
- IX. Item ad utilitatem quorumlibet.
- X. Quid lex Evangelica circa hanc materiam constituerit.
- XI. Soluitur argumentum sumtum à Dei misericordia in Evangelio patefacta:
- XII. Et à præcisione pœnitentiæ.
- XIII. Reiciuntur imperfectæ divisiones pœnarum.
- XIV. Christianis privatis non esse tutum pœnam exigere etiam ubi iure Gentium id licet:
- XV. Aut sponte ad accusationem proflire:
- XVI. Aut iudicia capitalia affectare.
- XVII. Leges humana quæ interfectionem ad pœnam permittunt an ius dent, an impunitatem solam distinctione explicatur.
- XVIII. Actus internos non esse punibiles inter homines:
- XIX. Nec actus externos quos fragilitas humana nequit vitare.
- XX. Nec actus quibus societas humana nec directe nec indirecte læditur: cuius rei causa redditur.

- XXI. Reiicitur sententia statuens ignoscere nunquam licere.
- XXII. Ostenditur id licere ante legem poenalem:
- XXIII. Non tamen semper:
- XXIV. Etiam post legem poenalem:
- XXV. Quae ad id faciendum probabiles causa intrinseca:
- XXVI. Quae extrinseca.
- XXVII. Refellitur sententia statuens nullam esse iustam causam dispensandi nisi quae per modum exceptionis tacita insit legi.
- XXVIII. Poenae taxatio ex merito:
- XXIX. Spectari hic causas impellentes, quae inter se comparantur.
- XXX. Item causas quae a peccando abstrahere debuerant: ubi de gradibus praceptorum Decalogi quae proximum tangunt & alia quaedam:
- XXXI. Item aptitudinem peccantis ad utrumque quae varie spectatur.
- XXXII. Meritum poenae extendi posse ad maius nocumentum quam quod peccans intulit: & quare.
- XXXIII. Reiicitur sententia de proportione harmonica in poenis.
- XXXIV. Minui poenam ex caritate nisi maior caritas obstat.
- XXXV. Facilitas peccandi quomodo ad poenam incitet,
- XXXVI. Consuetudo peccandi quomodo ad poenam incitet aut ab ea retrahat.
- XXXVII. Ad superiores locos referuntur quae Hebraei & Romani in poenis spectari volunt.
- XXXVIII. De bello ad poenam.
- XXXIX. An iustum sit bellum ob delicta inchoata, distinctione explicatur.
- XL. An reges & populi bellum recte inferant ob ea quae contra ius naturae sunt, non tamen aduersus ipsos ipsorumue subditos, explicatur, reiecta sententia statuente naturaliter ad poenam exigendam requiri iurisdictionem.
- XLI. Discernendum ius naturae a moribus civilibus late receptis: Et a iure diuino voluntario non omnibus cognito.
- XLII. In iure naturae discernenda manifesta a non manifestis.
- XLIII. An ob delicta in Deum, bellum suscipi possit.
- XLIV. Notitia de Deo maxime communes quae & quomodo primis Decalogi preceptis indicentur.

- X L V I. *Qui has primi violant puniri posse.*
 X L V I I. *Non item alios, quod ostenditur argumento legis Hebraeae.*
 X L V I I I. *Bella iuste non inferri iis qui Christianam religionem amplecti nolunt:*
 X L I X. *Iuste inferri iis qui Christianos ob solam religionem crudeliter tractant:*
 L. *Non etiam his qui circa legis divinae interpretationem hallucinantur: quod auctoritatibus & exemplis illustratur:*
 L I. *At illis iuste qui in Deos quos putant impij sunt.*

V P R A cum de causis ex quibus bella suscipiuntur agere cœpimus, facta diximus duplici modo considerari aut ut reparari possunt aut ut puniri. Priorem partem iam absolvimus. Superest posterior quæ est de pœnis: quæ res eo diligentius tractanda est nobis, quod origo eius & natura minus intellecta multis errationibus causam dedit. Est autem pœna generali significato *malum passionis quod infligitur ob malum actionis.* Nam quamquam pro pœna quibusdam iniungi opera quædam solent, ea tamen opera spectantur tantum quæ molesta sunt, atque ideo ad passiones sunt referenda: Quæ vero incommoda patiuntur aliqui ob morbum contagiosum, aut corpus mutilum, aut alias impuritates, quales multæ extant in lege Hebræa, puta arceri cœtibus aut functionibus, propriè pœnæ non sunt, quamquam ob similitudinem quandam & per abusum eo vocabulo appellantur. Inter ea vero quæ natura ipsa dicitur licita esse & nō iniqua, est & hoc ut qui male fecit malum ferat, quod antiquissimum & Rhadamanthem ius vocant Philosophi, ut alibi diximus. Spectat eodem dictum Plutarchi libro de

Exilio: τῶ θεῷ ἔπιταί δική τῆ ἀπολιπομένων τῆ θεῷ νόμος π-
 μρῶς ἢ χρώμεθα πάντες ἀνθρώποι φύσι πρὸς πάντας ἀ-
 θρώπους, ὡσπερ πολίτας, *Iustitia Deum comitatur, ultrix*
in eos qui aduersus legem diuinam delinquent: qua om-
nes homines natura uitimur aduersus omnes homines ut
ciues. Plato dixit, ἐκείνο θεοῦ οὔτε θεῶν οὔτ ἀνθρώπων
πολύ λέγει ὡς οὐ τῶ γε ἀδικωῦν δότερον δικῶ, nec Deo-
rum, nec hominum quisquam hoc dixerit, iniuste agenti
non luendam pœnam. Et Hierax iustitiam ex parte hac
tanquam nobilissima definiebat ὑμφορίας ἀπαίτησι πα-
ρῆ τῶ προηδικησάντων, pœna exactionem ab iis qui priores læ-
ferē, & Hierocles ἰατρικῶ πονηρίας malitiae medicatri-
cem. Quod vero diximus pœnæ quæ proprie ita no-
minatur omnino hoc inesse ut delicto reddatur, no-
tatum & Augustino est, qui dixit: omnis pœna, si iu-
sta est, peccati pœna est: quod ad pœnas etiam quæ à
Deo irrogantur pertinet, quanquam in illis interdum
ob humanam ignorantiam, ut idem scriptor loqui-
tur, latet culpa ubi non latet pœna.

II. Sed an ad assignatricem an vero ad expletricem
 iustitiam pœna pertineat diuersi diuersum sentiunt.
 Quidam enim quia qui plus peccauit grauius, qui mi-
 nus leuius puniuntur, & quia pœna quasi à toto parti
 datur, ideo ad assignatricem iustitiam pœnas referunt.
 Sed quod primum illi ponunt, assignatricem iusti-
 tiam toties locum habere quoties inter terminos plu-
 res duobus instituitur æqualitas, verum non esse in
 principio operis huius ostendimus: deinde quod ma-
 gis nocentes grauius, minus nocentes leuius puniun-
 tur, id per consequentiam duntaxat euenit, non
 quod hoc primo ac per se spectetur. Nam primo
 ac per se spectatur æqualitas inter culpam & pœnam:

de qua Horatius:

Cur non

Ponderibus modulisque suis ratio vitur, acres

Ut quæque est ita supplicii delicta coerces?

Et alibi:

Adsit

Regula peccatis quæ pœnas irroget æquas,

Nec scutica dignum horribili sectere flagello.

Eodem spectat lex diuina Deut. xxv. & nouella Leonis. Sed nec alterum quod illi ponunt magis verum est pœnas omnes venire ex toto ad partem, quod ex his quæ dicenda sunt apparebit. Tum vero ostensum à nobis supra est veram iustitiæ assignatricis rationem, nec in tali æqualitate, nec in processu à toto ad partem proprie consistere, sed in habenda ratione eius aptitudinis quæ ius stricte dictum in se non contineat, sed occasionem ei det. Quanquam vero is qui punitur aptus aut dignus esse debet puniri, non eo tamen id spectat vt ipsi accedat aliquid, quod assignatrix iustitia postulat. Nec tamen qui explettricem iustitiam quam vulgo commutatricem vocant in pœnis exerceri volunt, magis se explicant. Ita enim negotium hoc considerant, quasi nocenti aliquid reddatur, sicut in contractibus fieri solet. Decepit eos vulgaris locutio, qua dicimus pœnam deberi ei qui deliquit, quod plane est ἀνεγ; Nam cui proprie deberur aliquid is in alterum ius habet. Sed cum deberi alicui pœnam dicimus nihil volumus aliud quam æquum esse vt puniatur. Verum tamen est in pœnis primo ac per se exerceri explettricem iustitiam, quia scilicet qui punit, vt rectè puniat, ius habere debet ad puniendum, quod ius ex delicto nocentis nascitur: Atque hac in re est aliquid quod ad contractuum naturam accedit: quia sicut qui vendit, etiam si

Ddd iij

nihil peculiariter dicat, obligasse se censetur ad ea omnia quæ venditionis sunt naturalia, ita qui delinquit sua voluntate se videtur obligasse pœnæ, quia crimen graue non potest non esse punibile, ita vt qui directè vult peccare, per consequentiam & pœnam mereri voluerit: quo sensu Imperatores cuidam aiunt, *ipse te huic pœna subdidisti, & qui sceleratum capiunt consilium suo merito puniti, id est sua voluntate pœnæ meritum contraxisse dicuntur.* Michael Ephesius ad quintum Nicomachiorum Aristotelis: γένεσις ἔσπον ἕνα δόσις καὶ λήψις ὅ ἐστι τὸ σωμαλλάσσειν. λαβὼν γὰρ χεῖματα ἢ ἄλλο ὁ κλέψας δέδωκεν αὐτῷ ἐκείνων ἰσχύνας. *Est hic quodammodo datio & acceptio, in quibus consistit natura contractuum: nam qui res aut aliud quid furatus est, pro eo dat pœnas.* Idem posterius. Σωμαλλάγματα οἱ παλαιοὶ ἐκάλεον ἔ μόνον ἂ ἔκοντες συνετίθεντο πρὸς ἀλλήλους ποιῆν, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπὸ τῶν νόμων διηγερούμενα. *Contractus à veteribus appellabantur non tantum quæ mutuis conventionibus constant, sed & quæ legibus sunt vetita.*

III. Sed huius iuris subiectum id est cui ius debetur, per naturam ipsam determinatum non est. dicat enim ratio maleficum posse puniri, non autem quis punire debeat: nisi quod satis indicat natura conuenientissimum esse vt id fiat ab eo qui superior est: non tamen vt omnino hoc demonstrat esse necessarium, nisi vox superioris eo sumatur sensu, vt is qui male egit, eo ipso se quouis alio inferiorem censeatur fecisse, & quasi ex hominum censu detrusisse in censum bestiarum quæ homini subiacent, quod à Theologis quibusdam est proditum. Democritus: φύσει τὸ ἀρχὴν δικήιον τῶ κρέσσονι, *natura euenit vt melior sequiori imperet.* Cui consequens est vt saltem ab æque nocente æque nocēs puniri non

L Imperatores D. de iure fisci. l. vlt. C. ad l. Iul. Mai.

Th. 2. 2 q. 64. art. 1. & ibi Caiet.

debeat: quo Christi sententia pertinet: *Qui vestrum sine peccato est (tali scilicet) primum lapidem mittat*, Ioh. VIII. 7. Quod ideo dixit, quia eo sæculo corruptissimi erant Iudæorum mores, adeo ut qui sanctissimi videri volebant in adulteriis & similibus flagitiis voluarentur ut videre est, Rom. II. 22. Idem ergo quod Christus dixerat, dixit & Apostolus: *Quapropter inexcusabilis es, ô homo, quisquis alium damnas: nam hoc ipso quod damnas alterum te ipsum condemnas: quando eadem facis tu qui alterum damnas*. Illud Senecæ huc pertinet: non potest ullam auctoritatem habere sententia ubi qui damnandus est dānat. Et alibi: *faciet nos moderatiores respectus nostri, si consuluerimus nos: numquid et ipsi aliquid tale commissimus? Ambrosius Apologia Davidis: unusquisque de alio iudicaturus de se ipse primum iudicet, nec minora in alio errata condemnet cum ipse grauiora commiserit.*

IV. Altera quæstio est de fine pœnis proposito. Nam quæ diximus hactenus id duntaxat ostendunt nocentibus iniuriam non fieri si puniantur. Inde vero non sequitur omnino puniendos. Neque id verum est: multis enim nocentibus multa & Deus & homines condonant eoque nomine laudari solent. Celebre est Platonis dictum, *ὃ γὰρ ἐπὶ κακίᾳ δίκην ἔσσι* *σοφία*: & alibi *ὃ γὰρ ἐνεκα τῆς κακουργίας δίδεται δίκη*, (*ὃ γὰρ τὸ γρηγορὸς ἀγερτὸν ἔσσι ποτὲ*) *τὸ δὲ εἰς τὸν αἰθῆρ ἐνεκα γέρον.* Quod ita vertit Seneca: *Nemo prudens punit, quia peccatum est, sed ne peccetur. Reuocari enim præterita non possunt: futura prohibentur. Idem alibi: Ne homini quidem nocebimus quia peccauit, sed ne peccet, nec unquam ad præteritum sed ad futurum pœna referetur: non enim irascitur, sed cauet. Sed hæc in hominibus punientibus vera sunt: nam homo beatitudinem suam intra se non habens*

De leg. I. 11.
2. XI.

I. De Clem.
c. 16.

Gorgia.

nihil recte facit nisi boni alicuius consequendi causa. In Deo alia res est, ad quem Plato dictas sententias male extendit. Dei enim actiones recte esse possunt etiam si finem nullum sibi proponant extra ipsas : & ita Hebræi quidam explicant illud Solomonis quod ad hanc materiam pertinet. כִּי פָעַל

Moses Mainonides in
directore
dubitantiū.
Prou. xvi. 4

וְעַתָּה לִי וְעַתָּה לְיָהוָה Vt sensus sit, *res singulas Deus fecit propter ipsas, etiam impium ad diem malum.* Id est etiam tum cum impium punit, non alio fine hoc facit quam ut puniat. Quanquam etiam si receptiorem sequamur interpretationem eodem res recidet : ut dicatur Deus fecisse omnia propter se, id est iure summæ libertatis, & perfectionis nihil extra se quærens aut respiciens : sicut Deus dicitur αὐτοφύης, quia non est natus ex aliquo. Certè pœnas quorundam valde perditorum à Deo non ob aliud exigunt sacra verba testantur, cum dicunt eum voluptatem capere ex ipsorum malo, subfannari atque irrideri impios à Deo. Tum vero & extremum iudicium post quod nulla expectatur emendatio, imo & in hac vita pœnæ quædam inconspicue ut obduratio, verum esse quod contra Platonem dicimus euincunt. At homo cum hominem punit aliquid sibi debet habere propositum ne quid inaniter faciat : Et hoc est quod aiunt scholastici non debere in malo cuiusquam acquiescere vlciscentis animum. Sed & ante ipsos Plato in Gorgia, eos qui quæquam morte puniunt, aut exilio, aut multa non hoc βέλτερον ἀπλῶς, simpliciter velle, sed boni alicuius causa ἐνεκα τοῦ ἀγαθοῦ : Et Seneca ad vindictam veniendum *non quasi dulce sit vindicare, sed quasi vile.*

Th. 2. 2. q.
108. Silu.
in verbo
vindicata.

L. 2. de Ira.
c. 32.

v. Quod ergo à mimo dictum est :

Laço doloris remedium inimici dolor.

congruit

congruit quidem ei naturæ quam homo cum bestiis habet communem: est enim ira ut in bestiis ita in homine ζῆλος παρκαρδίας αἵματος δι' ὄρεξιν ἀπιδυσπότηως, ut recte definit Eustratius, *feruor sanguinis circa cor ob appetitum reponendi doloris*, qui appetitus adeo per se caret ratione ut sæpe feratur in ea quæ non læserunt, ut in foetus feræ quæ læsit, aut in sensu carentia, ut in lapidem quo ictus est canis. At talis appetitus in se spectatus non conuenit parti rationali cuius est imperare affectibus: ac proinde nec iuri naturæ, quia id est dictatum naturæ rationalis ut talis est. dicitur autem ratio homini nihil agendum nisi quod bonum aliquod habeat propositum. In solo autem inimici dolore ita nude spectato nullum est bonum nisi falsum & imaginarium: ut in diuitiis superuacuis multaque aliis rebus eiusmodi. Atque hoc sensu vltionem improbant in hominibus non Christiani modo doctores, sed & Philosophi ut Seneca: *Inhumanum verbum est & quidem pro iusto receptum vltio, & a contumelia non differt nisi ordine. Qui dolorem regeat tantum excusatus peccat.* Imo si Maximo Tyrio credimus ὁ πιμψῶν τῆ ἀποῦπαρξάντος ἀδικωτέρος, iniquior est qui se ulciscitur eo qui prior nocuit. Musonius, id ait cogitare quomodo quis remordeat mordentem & nocenti nocent, *feræ est non hominis.* Pugnat ergo cum natura ex ratione & ob finem agentis alieno dolore qua dolor est latari: Atque adeo quo hominum quisque minus valet rationis usu eo ad vindictam est pronior. Iuuenalis.

L. II. de Ira.
6. 32.

At vindicta bonum vita incundius ipsa.

Nempe hoc indocti; quarum præcordia nullis

Inserdum aut lenibus videat fl. grantia causis:

Ecc

Quantulacumque adeo est occasio, sufficit ira.
 Chrysippus non dicit idem, nec mite Thales
 Ingenium, dulcique senex vicinus Hymetto,
 Qui partem accepta seua inter vincla cicuta
 Accusatori nollet dare. Plurima felix
 Paulatim vitia atque errores exuit omnes,
 Prima docet rectum sapientia: quippe minuti
 Semper & infirmi est animi exiguique voluptas
 Vltio: continuo sic collige, quod vindicta
 Nemo magis gaudet quam femina.

Liquet ergo ab homine hominem non recte puniri
 tantum puniendi causa. quæ ergo utilitates rectam
 faciant pœnam videamus.

vi. Pertinet autem huc pœnarum partitio quæ
 est apud Platonem in Gorgia & Taurum philoso-
 phum ad eum locum cuius verba Gellius recitat libro
 v. c. xiv. nam partitiones istæ ex fine desumptæ sunt,
 nisi quod cum duos fines Plato posuisset emendatio-
 nem & exemplû, tertium addidit Taurus ἡμφορίας, quæ
 Clemens Alexandrinus definit, κακῶ ἀποπέδου εἰς τὸ
 τῷ ἡμωρούτος συμφέρον ἀναφερομένην mali retributionem
 quæ ad exigentis utilitatem refertur. Aristoteles qui
 ommissa pœna exemplari hanc solum speciem cum
 emendatione ponit, adhiberi eam dicit, τῷ ποιούτους
 εἰδικὰ ἢ αὐτὸ ἀποκλήρωσιν, exigentis causa ut ei satisfaciat. Et
 hæc propriè est quam idem Aristoteles refert ad δι-
 καιοσύνην σωμαλλακτικὴν, iustitiam quam ipse commuta-
 tricem vocat. Sed subtilius ista examinanda sunt.
 Dicemus ergo in pœnis respici aut utilitatem eius qui
 peccarit, aut eius cuius intererat non peccatum esse,
 aut indistinctè quorumlibet. Ad horum trium fi-
 nium primum pertinet pœna quæ philosophis mo-

do *νησία*, modo *χάλασις*, modo *παράνεσις* dicitur, quæ hoc agit ut eum qui peccavit reddat meliorem mendendi modo qui est per contraria. Nam quia omnis actio, præsertim vero deliberata ac frequens, quandam gignit sui proclivitatē, quæ adulta habitus dicitur, ideo vitiiis quam primum fieri potest adimenda est illecebra, quod fieri rectius nequit, quam si dolore quodam subsequente saporem amittant dulcedinis. Platonici recitante Apuleio: *gravius & acerbius est omni supplicio si noxio impunitas differatur, nec hominum interim animaduersione plectatur.*

VIII. Punctionem quæ huic fini inservit natura cuius esse licitam, qui iudicio valeat & eiusmodi generis aut paribus vitiiis non teneatur ex ea quæ verbis fit castigatione apparet.

Amicum castigare ob meritam noxiam,

Immune est facinus, verum in atate utile.

Plaut. Tri-
num.

In verberibus vero & aliis quæ coactionis aliquid continent, discrimen inter personas quibus id liceat aut non liceat non est factum à natura (neque enim potuit, nisi quod ratio parentibus in liberos eius iuris usurpationem pro affectus necessitudine peculiariter commendat) sed à legibus, quæ communem illam generis humani propinquitatem vitandarum rixarum ergo ad proximos affectus restrinxerunt, ut videre est tum alibi tum Codice Iustiniano titulo de emendatione propinquorum. Hoc vero puniendi genus ad mortem pertingere non potest, nisi eo modo quem reductiuum vocant quo negationes reducuntur ad rerum oppositarum genera. Nam sicut Christus dixit melius quibusdam futurum fuisse, id Marc. x i v.
est non tam male, si nati nunquam essent, ita in-

geniis insanabilibus melius est, id est minus est malum, emori quam vivere, quando certum est vivendo peiores evasuros. De talibus Seneca loquitur, cum ait interdum ut pereant interesse pereuntium, Iamblichus: καὶ τὰς τῶν κακῶν βελτίον τὸ κτενεῖν τῆς ἀλαμείνης, οὕτω καὶ τῶν μοχθηρῶν τὸ τεθνήσκειν ἢ ζῆν. *Quomodo suppuratio melius est vti quam sic manere, ita improbo mori quam vivere.* Sunt qui hos ipsos esse putant quos Iohannes Apostolus ait ad mortem peccare. Sed quia fallacia sunt eius rei argumenta, dicitur caritas neminem temere habendum pro deplorato, ita ut hoc quidem sine animadversio non nisi raro admodum locum habere possit.

VIII. Utilitas eius citius intererat non peccatum esse in eo. sita est ne post hac tale quid patiatur aut ab eodem aut ab aliis. Gellius ex Tauro hanc speciem sic describit, cum dignitas auctoritasque eius in quem est peccatum tuenda est, ne pretermissa animadversio contentum eius pariat et honorem lauet. Sed quod de auctoritate laesa dicit idem de libertate cuiusque aut alio iure laeso intelligendum est. Ne qui laesus est ab eodem malum patiatur tribus modis curari potest: primum si tollatur qui deliquit, deinde si vires nocendi ei adimantur: postremo si malo suo dedoceatur delinquere quod cum emendatione de qua iam egimus coniunctum est. Ne ab aliis laedatur qui laesus est punitione non quaerit, sed aperta atque conspicua quae ad exemplum pertinet obtinetur. Ad hos ergo fines, & intra aequi terminos si dirigatur vindicatio, etiam privata, si ius iudicis naturae, id est abductum à legibus diuinis humanisque & ab his quae non necessario rei accidunt, respicimus, non est illicita: siue fiat ab ipso qui laesus

De Ira. c.
16.

1. Ioh. v. 16.

est, siue ab alio quando hominem ab homine adiuuari naturæ est consentaneum. Atque hoc sensu De Iure II. 11. admitti potest quod Cicero cum ius naturæ esse dixisset id quod nobis non opinio sed innata vis affert, inter eius exempla collocat vindicationem quam gratiæ opponit: ac ne quis ambigeret quantum eo nomine vellet intelligi, vindicationem definit, *per quam vim ac contumeliam defendendo aut ulciscendo propulsamus à nobis ac nostris qui nobis cari esse debent, & per quam peccata punimus.* Hoc naturali iure defendens se Samson aduersus Palæstinos infontem se testatur fore si Palæstinos qui se malo affecerant malo vicissim afficeret: Et post peractam vltionem eadem se tuctur ratione, dicens se ipsis fecisse quod ipsi sibi fecissent priores. Plataenses apud Thucydidem, ὀρθῶς ἐπιμνησάμεθα καὶ ὅτι πᾶσι νόμον καθεστῶτα ὅτι ἐπιόντα πολέμιον ὅσιον εἶναι ἀμύνεσθαι, merito eos vltisumus, iure apud omnes recepto ut hostilia patrantem ulcisci liceat. Demosthenes oratione aduersus Aristocratem communem ait esse legem inter homines ut eum qui nostra vi rapiat ulcisci nobis fas sit. Et Iugurtha apud Sallustium cum dixisset Adherbalem vitæ suæ esse insidiatum, addit Populum Romanum neque pro bono neque pro recto facturum si ab iure gentium se prohibuerit: id est ab vltione. De Off. I. c. 40. Maccabæos laudat Ambrosius quod etiam Sabbato vlti sunt innocentium necem fratrum suorum. Idem aduersus Iudæos incensam à Christianis basilicam grauer querentes disputans, sic ait: *Ac certè si iure gentium agerem, dicerem quantas basilicas Iudæi tempore imperij Iuliani incenderint: vbi ius gentium vocat patri referre.* Ep. 29. Nec aliter apud Tacitum Ciuilis. Hist. IV.

gium pretium laboris cepi necem fratris & vincula mea, & sanctissimas huius exercitus voces quibus ad supplicium petitus, iure gentium pœnas reposco. Sed quia in rebus nostris & nostrorum affectu corrumpimur, ideo simul multæ familiæ in vnum locum conuenerunt, iudices constituti, & his solis data potestas vindicandi læsos, adempta cæteris quam natura indullerat libertate. Lucretius:

*Acrius ex ira quod enim se quisque parabat
Vlcisci, quam nunc concessum est legibus aequis,
Hanc ob rem est homines pertasum vi colere aequum.*

Quintilianus: iniuriæ compensatio non solum iuri inimica, sed paci: est enim lex, forum, iudex, nisi quæ iure vindicari pudet. Imperatores Honorius & Theodosius: idcirco iudiciorum vigor iurisque publici tutela in medio constituta, ne quisquam sibi ipsi permittere valeat vllionem. Rex Theodoricus: hanc est quod legum reperta est sacra reuerentia, ut nihil manu, nihil proprio ageretur impulsu. Manet tamen vetus naturalis libertas, primùm in locis vbi iudicia sunt nulla, ut in mari: Quo forte referri potest, quod Caius Cæsar priuatus adhuc piratas à quibus captus fuerat classe tumultuariâ persecutus est, ipsorumque naues partim fugauit, partim mersit, & cum proconsul negligeret animaduertere in captos piratas, ipse eos in mare reuersus cruci suffixit. Idem locum habebit in locis desertis, aut vbi Nomadum more viuitur. Sic apud Vmbricos narrat Nicolaus Damascenus sibi quemque fuisse vltorem: quod & apud Moschos hodie impune fit, post tempus aliquod aditi iudicis. Nec aliunde origo singularium certaminum quæ ante Christianismum Germanicis

L. Nulli. C.
de Iudicis.

Cass. Ep. 10.
Lib. IV.

Vel. Par. I.
II & Plur. in
CæL

Apud Stob.
de legibus.

nationibus vsitata, alicubi necdum satis desueta sunt. ideo apud Velleium Paterculum mirantur Germani, cum Romanæ iurisdictionis formam Lib. II. conspicerent, quod iniurias iustitia finiret, quod solita armis discerni iure terminarentur. Lex Hebræa propinquo occisi permittit vt extra asyli loca homicidam interficiat: recteque notant interpretes Hebræi talionem pro mortuo manu exigi posse; pro se, vt puta in vulnere, non nisi per iudicem, quia Sen. r. de Clem. 203. scilicet difficilior est moderatio vbi proprius dolor accedit. Sed maximè frequentia sunt huius moris exempla inter eos qui communem iudicem non habent. hinc *iusta bella definiri solent* Augustino teste, L. VI. qu. 10. super Ioh. *quæ ulciscuntur iniurias*: Et Plato bellicum certamen L. de Rep. 14. probat, *μὴ γένοιτο οὐδ' αὖτις οἱ αἴτιοι ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τῶν αἰσίων ἀλγεῦντων δοῦναι δίκην*, donec qui in culpa fuerint cogantur innocentibus dolore affectis pœnas pendere.

1 x. Utilitas indistinctè quorumlibet, qui finis erat tertius, easdem habet partes quas illa quæ ad læsum pertinet. Nam aut hoc agitur, ne qui vni nocuit aliis noceat, quod fit eum tollendo, aut debilitando, siue constringendo ita vt nocere nequeat, aut emendando: aut ne alij impunitate illecti aliis quibusuis molesti sint, quod ex suppliciis conspicuis obtinetur quæ Græci *ἑταίρια*, Latini exempla vocant. Huius quoque iuris potestas naturaliter penes vnumquemque est. Sic Plutarchus Præc. pol. vrum bonum ait à natura magistratum designari, & quidem perpetuum: nam ipsa naturæ lege ei principatum deferri qui agat iusta. Sic sapientem nunquam esse priuatum Nasicæ exemplo probat Tullius, & Lollium non vnius anni consulem Horatius vocat: & Euripides Iphigenia in Aulide:

Mente qui prudente pollet is magistratum gerit.

Quæ tamen in republica intelligenda sunt quatenus eius leges id ferunt. De hoc naturali iure ita loquitur Democritus : ipsius enim verba quia notabilia sunt adferam. Primum de iure bestias interficiendi sic illi videtur : κατὰ δὲ ζώων φόβου καὶ μὴ φόβου ὧδε ἔχει : τὰ ἀδικέοντα καὶ φέλοντα ἀδικεῖν ἀθῶος ὁ κτείνων καὶ πρὸς δὲ ἐς ἔν τῶτα ἔρδειν μάλλον ἢ μὴ. De occidendis aut non occidendis animantibus ita se res habet : quæ iniuriam faciunt aut facere volunt quisquis occiderit purus est, adeo quid m ut hoc fecisse quam non fecisse sit rectius.

Et mox, κτείνειν γὰρ τὰ πημζίνοντα ὧδε δικίω πάντα ὧδε πρῶτος, ea quæ iniuste nobis nocent omnino & omnia fas occidere. Rursus, ὅπως ὧδε κινάδιων τε καὶ ἐρπετῶν χειρῶν τῶν πολεμίων, ἔτω καὶ καὶ αἰθρώπων δοκῆ μοι χειρῶν εἶ) σκοπεῖν. Quæ vero de vulpibus & de inimicis serpentibus scripsimus, eadem in hominibus facienda videntur. Tum vero subiungit : κτείνων καὶ ληστῆν πάντα κτείνων τις ἀθῶος αἰ εἶη καὶ ἀνοχλεία καὶ καλεύων καὶ φή-

Φα. Furem & latronem qui quocumque modo occiderit, siue manu, siue iussu, siue suffragio innocens est. Ad quos locos respexisse mihi videtur Seneca cum

L. II. de Ira

ait : cum cervices noxio præcidi imperabo, eo vulsu animoque ero quo serpentes & animalia venenata percutio. Et alibi : ne viperas quidem & natrices & si qua morsu aut ictu nocent effligeremus, si ut reliqua mansuefacere possemus, aut efficere ne nobis aliisque periculo essent. Ergo ne homini quidem nocebimus quia peccavit sed ne peccet. Sed cum & facti iniquitas sæpe magnam diligentiam & pœnæ æstimatio multum prudentiæ & æquitatis desideret, ne dum quisque de nimium se præsumeret, aliis non cedentibus,

bus, rixæ orientur, eo placuit hominum iustis communitatibus eos deligere quos optimos ac prudentissimos putarent, aut fore sperarent. Idem Democritus: *ὄχι αἱ ἐκάλυον οἱ νόμοι ζῆν ἕκαστον κατ' ἰδίαν ἐξουσίαν, εἰ μὴ ἕτερος ἕτερον ἐλυμάτετο. Φθόνος γὰρ εἰσιος ἀρχὴν ἀπαρχάζετο.* Non prohibuissent utique leges suo quemque arbitrio vivere, nisi alter alterum offensum iisset. Invidia enim seditioni molitur exordium. Sed sicut in ultione factum modo diximus, ira & in hac ad exemplum punitione manent vestigia ac reliquæ prisci iuris in iis locis atque inter eas personas quæ certis iudiciis non subsunt: ac præterea in quibusdam casibus exceptis. Sic Hebræorum moribus Hebræus à Deo & Dei lege deficiens aut ducem se ad falsos cultus præbens illico à quouis homine poterat interfici. Iudicium zeli id vocant Hebræi quod à Phineæ primo exercitum aiunt, & inde abiisse in morem. Sic Iudæum quendam Græcis se ritibus pollutentem occidit Mathathias. Sic trecenti alij Iudæi à popularibus suis occisi referuntur libro qui vulgò dicitur Maccabæorum tertius. Nec alio obtentu instituta lapidatio in Stephanum, & coniuratio in Paulum: multaque alia exempla eiusmodi extant & apud Philonem, & apud Iosephum. Tum verò apud multos populos & dominis in seruos, & parentibus in liberos mansit ius puniendi plenum etiam ad mortem usque. Et ex his quidem quæ diximus quale sit circa pœnas ius naturæ, & quo usque manserit intelligi potest.

x. Nunc illud videndum est num lex Evangelica libertatem illam arctius circumscripserit. Certe ut alibi diximus non mirum est quædam quæ naturâ & per leges civiles licent vetari lege diuinâ, eaque

perfectissimâ & præmium promittente natura humana maius, ad quod consequendum non immerito virtutes requiruntur quæ sola naturæ præcepta excedant. Castigationes quæ neque infamiam, neque damnum permanens relinquunt, & pro ætatis aut alterius qualitatis ratione sunt necessariæ, si ab iis fiant quibus leges humanæ id permittunt putat à parentibus, tutoribus, dominis, magistris, nihil habere quod cum præceptis Evangelicis repugnet, ex ipsa rei natura satis intelligi datur. Sunt enim hæc remedia animorum non minus innocentia quam pharmaca sensui ingrata. De ultione aliter sentiendum est. Nam quatenus duntaxat animum dolentis exsariat illicitam esse etiam naturaliter, tantum abest ut Evangelio conveniat, supra ostendimus. Lex vero Hebræa non modo vetat odium asseruari in proximum, id est popularem *Leu. xix. 17.* sed & communia quædam beneficia talibus inimicis impendi præcipit. *Exod. xxiii. 4. 5.* Quare proximi nomine ad omnes homines prolato per Evangelium, patet à nobis requiri, non modo ne nocemus inimicis, verum etiam ut beneficiamus quod & discrete imperatur: *Matth. v. 44.* Lex tamen Hebræis graviotes iniurias permittebat vicisci, non manu, sed ad iudicem. At Christus idem nobis non permittit quod apparet ex illa oppositione: *Audistis dictum fuisse, oculum pro oculo: & mox. Ego vero dico vobis.* Quanquam enim quæ sequuntur de arcenda iniuria proprie agunt, & hanc quoque licentiam aliquatenus saltem restringunt multo tamen magis ultionem improbare censenda sunt, quia veterem permissio- nem ut imperfectiori tempore congruentem rejiciunt: qua de re sic loquitur Tertullianus. *Nonam*

plane patientiam docet Christus, etiam vicem iniurie prohibens permissam à Creatore oculum exigente pro oculo & dentem pro dente, contra ipse alteram amplius maxillam offerri iubens, & super tunicam pallia quoque cedi. Plane hoc Christus adiecerit ut supplementa concurrentanea disciplina Creatoris. Atque adeo hoc statim renunciandum est, an discipline patientia prædiceretur penes Creatorem. Sic per Zachariam præcepit ne unusquisque malitiam fratris sui meminerat, sed nec proximi. Nam est rursus: Malitiam, inquit, proximi sui unusquisque ne recogitet. Multo magis patientiam indixit iniuria, qui indixit obliuionem. Sed & quum dicit, mihi vindictam & ego vindicabo, proinde patientiam docet vindictæ expectatricem. In quantum ergo non capit, ut idem videatur & dentem pro dente, oculum pro oculo, in vicem iniuriæ exigere, qui non modo vicem, sed etiam ultionem, etiam recordationem & recognitionem iniuriæ prohibet, in tantum aperitur nobis quomodo oculum pro oculo, & dentem pro dente censuerit, non ad secundam iniuriam talionis permittendam, quam prohibuerat interdicta ultione, sed ad primam coercendam quam prohibuerat talione opposita, ut unusquisque respiciens licentiam secundæ iniuriæ à primâ semetipsum contineret. Facilius enim vim comprimi suis representatione talionis, quam re promissione ultionis. Vtrumque autem constituendum fuit pro natura & fide hominum, ut qui Deo crederet, ultionem à Deo expectaret: qui minus fideret leges talionis timeret. Hanc legis voluntatem de intellectu laborantem, dominus & sabbati, & legis, & omnium paternarum dispositionum Christus & reuelauit & compotem fecit, mandans alterius quocumque maxillæ oblationem, ut tanto magis vicem iniuriæ extin-

gueret, quam & lex per talionem voluerat impedisse, certe quam Prophetia manifestè coercuerat, & memoriam iniuria prohibens & ultionem ad Deum redigens. Ita si quid Christus intulit, non aduersario, sed adiutore præcepto, non destruxit disciplinas Creatoris. Denique si in ipsam rationem patientiæ præcipiendæ, & quidem tam plene atque perfectè considerem, non consistet, si non est Creatoris, qui vindictam repromittit, qui iudicem præstat. Alioqui si tantum patientiæ pondus non modo non reperiendi, sed & aliam maxillam præbendi, & non modo non remaledicendi, sed etiam benedicendi, & non modo non retinendi tunicam, sed amplius & pallium concedendi is mihi imponit qui non sit me defensurus, in vacuum patientiam præcepit, non exhibens mihi mercedem præcepti, patientiæ dico fructum, quod est ultio, quam mihi permisisse debuerat, si ipse non præstat, aut si mihi non permittebat ipse præstaret, quoniam & disciplinæ interest iniuriam vindicari. Metu enim ultionis omnis iniquitas refranatur. Ceterum passim emissâ libertate dominabitur utrumque oculum effossura, & omnem dentem excitatura præ impunitatis securitate. Censet, ut videmus, Tertulianus non modo Christianis postulationem talionis esse vetitam, sed ne Hebræis quidem permissam tantquam quæ vitio careret, sed maioris mali vitandi causa. Quod quin verum sit de tali postulatione quæ ex odio venit, non est dubitandum, ut ex superioribus apparet. Nam hanc improbatam etiam illis qui inter Hebræos sapientia exercebant, nec legis verba tantum, sed & propositum intuebantur, ex Philone apparet apud quem Iudæi Alexandrini ita loquuntur:

Οὐκ ἐφινδύδα, ἃ δὲ ἄποτα, ἡμῶντα ἐχθρῶν δεδιδάχμενοι τοῦ ἰερῶν νόμου αἰδρωμένοι παρὰ δὲ: non delictamur, &

domine, ultione de inimico: nam ex sacris legibus didicimus hominum misereri. Et huc pertinet quod Christus à nobis indistincte exigit, ut omnibus remittamus qui in nos deliquerunt. Mat. v. 1. 14. 15. id est ob sensum mali nostri malum illis nec procuremus, nec optemus: nam id qui facit, ut cum Claudiano loquar, *ferus est legumque videtur Vindictam prestare sibi.* Quam ob causam Lactantius dictum illud Ciceronis commemorans: *iustitia primum munus est ne cui noceat nisi la-*
cessit iniuria, ait simplicem veramque sententiam ^{1. De Off. 28.} duorum verborum adiectione corruptam: & Ambrosius idem illud Ciceronis dictum vacare ait Evangelij auctoritate. Quid autem de ultione dicemus, non quatenus præteritum respicit, sed quatenus in futurum cauet? Sane & hanc condonari vult Christus, primum si qui nos læsit testimonia probabilia det pœnitentis animi Lucæ xvii. 3. quibus locis de pleniore quadam remissione agitur, id est quæ etiam in ius veteris amicitie restituat eum qui peccavit, unde sequitur ut nihil ab eo pœnæ nomine exigi debeat. Præterea etiam si absint talis pœnitentiæ signa damnum haud nimium graue insuper habendum Christus præcepto dimittendæ tunicæ docet. Quin & Plato dixit non referendum malum *εἰ τι δὲ ἡμῶς πῶνδε χαλεπότερον πάσχειν*, etiam si quid grauius patet etiam nobis imminet, qui sensus & apud Maximum Tyrium extat. *Υβρεως δίκλω*, id est actionem ob acceptam contumeliam aliquam (qualem Christus alapæ nomine indicat) negabat Musonius, aut se institutum, aut cuiquam ut institueret auctorem fore: multo enim rectius condonari talia. Quod si dissimulatio magnū secum periculum ferat ea cautione contenti esse debemus quæ quam minimum noceat. Nam & apud

Hebræos quidem in vsu erat talio, vt Iosephus & alij
 Hebræorum doctores notant, sed solebat qui læsus
 erat vltra impendia à se facta, de quibus seorsim lex
 exstat Ex. xxi. 19. (hæc enim est simpli restitutio ni-
 hil pœnale continens) pro talione pecuniariam mul-
 ctam accipere: Quod & Romæ factum docet apud
 Gellium Fauorinus. Sic Iosephus domini nostri Iesu
 educator cum vxorem suam adulterij compertam
 crederet, diuortio se liberare maluit, quam com-
 mittere vt traduceretur: atque id fecisse dicitur, quia
 iustus erat, id est vir probus ac facilis: ad quem lo-
 cum Ambrosius ait non tantû ab vltionis atrocitate,
 sed etiam ab accusationis seueritate alienam abesse iu-
 sti personam, sicut & ante Lactantius dixerat: *neque ac-
 cusare quenquam crimine capitali iusto licebit.* Iustinus de
 Christianorum accusatoribus agens. *Nolumus, ait, eos
 puniri, qui in nos calumniantur; Sufficit illis sua pravi-
 tas, & rerum bonarum ignorantia.* Restant pœnæ quæ
 non priuato, sed publico bono consulunt: partim
 tollendo aut coërcendo nocentem, ne cui noceat, par-
 tim deterrendo alios seueritate exempli, quas non
 sublatas à Christo certissimo exemplo alibi proba-
 uimus quod cum sua daret præcepta simul testabatur
 se nihil legis tollere. Lex autem Mosis, quæ in his re-
 bus, quamdiu stabat respublica, stare debebat, magi-
 stratibus rigidè imperabat, vt homicidia & alia quæ-
 dam crimina punirent: Ex. xxi. 14. Num. xxxi. 14.
 37. Deut. xxi. 13. Quod si Christi præcepta con-
 sistere potuerunt cum lege Mosis quatenus supplicia
 etiam capitalia irrogabat, possunt & cum humanis
 legibus diuinum hac in parte imitantibus consistere,
 xxi. Sunt qui vt contrariam sententiam tueantur ad-
 ferunt summam Dei lenitatem in nouo federe, quæ

proinde hominibus, etiam magistratibus, ut Dei vicariis sequenda sit: quod aliquatenus verum esse non negamus, sed non tam late patet quam illi volunt. Nam Dei ingens misericordia in nouo federe patefacta, præcipue spectat peccata contra naturæ legem, aut etiam contra legem Moysis commissa ante acceptam Euangelij notitiam. Act. xvii. 36. Rom. ii. 25. Act. xiiii. 38. Hebr. ix. 15. Nam quæ postea committuntur, præsertim si adsit contumacia, comminationem habent iudicij multo seuerioris, quam illud fuit quod per Mosem est institutum. Hebr. ii. 23. iv. x. 29. Matth. v. 21. 22. 28. neque vero in altera tantum vita, sed & in hac ipsa in tales culpas Deus non raro animaduertit. I. Cor. xi. 30. Ac talium facinorum indulgentia non solet impetrari, nisi ipse homo de se quasi pœnas exegerit. I. Cor. xi. 31. graui quodam mœnore II. Cor. ii. 27. Urgent iudem saltem pœnitentia ductis dandam impunitatem. Sed ut omittam de vera pœnitentia hominibus vix esse ut constet, nec quemquam non impune sua malefacta laturum si eam quouis modo profiteri sufficiat, Deus ipse non semper pœnitentia ductis omnem remittit pœnam, quod vel Dauidis exemplo apparet. Sicut ergo pœnam legis, id est mortem violentam aut alioqui immaturam remittere potuit Deus, ita ut non leuibus malis afficeret eum qui deliquerat, sic nunc quoque potest pœnam remittere mortis æternæ atque interim peccatorem aut morte immatura ipse punire, aut velle etiam ut sic per magistratum puniatur.

xii. Rursum alij hoc accusant quod cum vita simul spatium ad pœnitendum præciditur. Sed scilicet huius rei à piis magistratibus summam haberi ratio-

nem, nec quemquam ad supplicium rapi nisi dato tempore quo peccata sua agnoscere ac serio detestari possit: qualem poenitentiam, etiamsi opera morte interclusa non sequantur, acceptam Deo esse posse, latronis cum Christo crucifixi exemplum probat.

Quod si dicatur vitam longiorem ad magis seriam resipiscentiam prodesse potuisse, responderi poterit, inueniri interdum, quibus merito dici possit illud Senecæ:

L. I. de Ira.
c. 16.

c. 15.

Quod unum bonum tibi superest representabimus mortem, ut & illud eiusdem: quo uno modo possunt desinant mali esse,

quod Eusebius Philosophus dixerat: ἅπαντες οἱ τὴν ἀλλοίαν ἢ τὴν ἐπιθυμίαν ἐν τῷ ἔργῳ ἀπολυθέντες τῷ ἐπιθυμῶντι δεισμῷ ἢ κακίας ποιοῦσινται φυγήν. Hæc ergo, supra ea quæ operis initio diximus, responsa sunt illis qui supplicia aut omnia aut capitalia sine vlla exceptione Christianis prohibita volunt, contra quam nos Apostolus docet qui cum regio officio vsum gladij inclusisset vt exercitium diuinæ vltionis, alibi orandum ait, vt reges Christiani fiant, & qua reges sunt, innocentibus sint præsidio: quod, quæ etiam post Euangelium propagatum magnæ partis hominum est improbitas, obtineri non potest, nisi quorumdam morte reprimatur aliorum audacia, quippe cum ne sic quidem inter tot cruces & supplicia fontium satis tuta sit innocentia.

XIII. Ex ea autem quam nos fecimus enumeratione finium poenæ apparet nonnihil prætervisum à Tauro Philosopho, ex quo ita Gellius. *Quando igitur aut spes magna est ut is qui peccauit citra poenam ipse sese vltro corrigat, aut spes contra nulla est emendari eum posse & corrigi, aut iacturam dignitatis in quam peccatum*

*tam est metui non necessum est, aut non id peccatum est cuius exemplo necessario metu succurrendum sit, cum quicquid ita delictum est, non sane dignum esse imponendæ pœnæ studium visum est. Nam ita loquitur quasi vno fine sublato tollatur pœna, cum contra omnes cessare oporteat vt pœnæ locus non sit. Deinde illum finem omittit, cum homo inemendabilis vitæ eximitur ne plura aut grauiora peccet: & quod de iactura dignitatis dixit etiam ad alia damna quæ metuuntur extendendum fuit. Melius Seneca cum dixit: *In vindicandis iniuriis hæc tria lex sequuta est quæ princeps quoque sequi debet: vt aut eum quem punit emendet, aut vt pœna eius ceteros meliores reddat, aut vt sublatis malis securiores ceteri viuant.* Nam hic si per ceteros intelligas non minus qui læsi iam sunt quam qui lædi adhuc possunt plenam habebis partitionem, nisi quod ad illud *sublatis* addendum fuit aut repressis. Nam & vincula & quæcumque est virium deminutio eo pertinet. Minus perfecta est illa alio loco eiusdem Senecæ distributio: *Hoc semper in omni animaduersione seruabit vt sciat alteram adhiberi vt emendet malos, alteram vt tollat.* Illud Quintilianii dictum aliquanto etiam imperfectius: *Omnis pœna non tam ad delictum pertinet quam ad exemplum.**

Do CL.I.a
21.L.I. de Ira.
c.vlt.

xiv. Ex his quæ dicta sunt hactenus colligi potest quam non tutum sit Christiano homini privato siue sui siue publici boni causa pœnam sumere de improbo quoquam præsertim capitalem, quanquam id iure gentium nonnunquam permissi diximus, vnde laudandus est mos eorum populorum apud quos nauigaturi instruuntur mandatis à publica potestate ad persecuendos piratas si quos in mari reperi-

rint: vt data occasione vti possint, non quasi ausu suo-
pte sed vt publice iussi.

xv. Cui non dissimile est quod multis in locis re-
ceptum est, vt ad accusaciones criminum non ad-
mittantur, quibus id libet, sed certi homines qui-
bus id muneris publica potestate impositum est: vt
nihil quisquam faciat ad alienum sanguinem fun-
dendum nisi officij necessitate.

xvi. Sed & illud simul ex antedictis intelligitur
minimè consultum esse homini vere Christiano ac ne
ipsum quidem decere, vt ad munera publica quæ
de sanguine iudicium habent sua sponte se ingerat
iusque vitæ ac necis in ciues sibi tanquam omnium
excellentissimo & Deo cuidam inter homines defer-
ri æquum existimet ac profiteatur. Nam certe quod
Christus monet periculosum esse de aliis iudicare,
quia quale iudicium in alios ferimus tale nobis in
paribus causis à Deo sit expectandum, omnino huc
etiam pertinet.

Matth. vii.

7

xvii. Quæstio est non ignobilis, an leges huma-
næ quæ interfectionem quorundam hominum per-
mittunt, interfectoribus ius verum præstent etiam
apud Deum, an tantum inter homines impunitatem.

Couar. 4.
decr. 12. c.
7. n. 8. Fort.
ad tracta-
tum de vl-
timo sine
legum, illat
11. Vasq. L.
4. Contr. ill.
6. 8.

Posterius hoc Couarruix & Fortunio placet quo-
rum sententia adeo displicet Fernando Vasquio, vt
nefandam vocet. Dubium non est, vt alibi quoque di-
ximus, vtrumuis legem facere posse, in certis casi-
bus. Vtrum autem voluerit partim ex verbis legis,
partim ex materia intelligendum est. Nam si dolori
lex indulget, pœnam humanam tollit non vitium,
vt in marito qui adulteram vxorem aut adulterum oc-
cidit. Si vero periculum respicit futuri mali ex di-
latione pœnæ, censenda est ius ac potestatem publi-

cam priuato concedere ita ut iam priuatus non sit. Huius generis est lex illa in Codice Iustiniano sub rubrica quando liceat unicuique sine iudice se vindicare vel publicam deuotionem, ubi cuicumque licentia datur supplicio subiugandi milites populatorum hac addita ratione: *melius enim est occurrere in tempore quam post exitum vindicare. Vestram igitur vobis permittimus ultionem, & quod seruum est punire iudicio subiugamus edicto, ut nullus parcat militi cui obuiare telo oporteat ut latroni.* Et lex subsequens de opprimendis desertoribus: *cuncti, inquam, aduersus latrones publicos desertoresque militiae ius sibi sciant pro quiete communi exercendae publicae ultionis indultum.* Huc & illud pertinet Tertulliani: *In reos maiestatis & publicos hostes omnis homo miles est.* Atque in hoc differt ius occidendi exules, quos bannitos vocant, ab istarum legum specie, quod ibi praecedit specialis sententia, hic generale edictum accedente facti euidentiâ vim latae sententiae obtinet.

XVIII. Nunc illud videamus sint ne omnes actus vitiosi tales ut puniri ab hominibus possint. Pro certo habendum est, non omnes esse tales. Primum enim actus mere interni, etiamsi casu aliquo puta per confessionem subsequatam, ad notitiam aliorum perueniant, puniri ab hominibus non possunt, quia ut alibi diximus, naturae humanae congruum non est ut ex actibus mere internis ius aut obligatio inter homines nascatur. Et hoc sensu accipiendum est quod dicunt leges Romanae: *Cogitationis poenam neminem mereri.* Id tamen non obstat quo minus actus interni quatenus in externos influunt in aeternationem veniant non sui proprie, sed actuum externorum,

qui inde meriti sui accipiunt qualitatem.

xix. Secundo puniri ab hominibus nequeunt actus inevitabiles naturæ humanæ. Quanquam enim peccatum esse non potest nisi quod libere fit, ab omni tamen omnino peccato & semper abstinere supra humanam est conditionem, vnde cognatum homini esse peccare inter Philosophos Sopater, Hierocles, Seneca, inter Iudæos Philo, inter historicos Thucydides, inter Christianos plurimi prodiderunt.

De Ira. L. II
c. 31.

Si puniendus est, inquit Seneca, cuiusque primum maleficumque ingenium est, pœna neminem excipiet. Sopater vero ἕως ἄν τις ὡς ἀναμάρτητος χελεύη τὸ μέγαν ὑπερβαίνη τὸ κατὰ φύσιν ἐπανορθώσις. Si quis homines puniat tanquam qui ab omni peccato vacare possint mensuram excedit eius quæ secundum naturam est correctionis. Idem dissimulanda, ait τὰ μικρὰ καὶ συνήθη τῶν ἀμάρτημάτων, culpas minores & quasi quotidianas. Imo dubitari potest an hæc recte & proprie peccata dicantur cum libertatem quam in specie habere videntur in sua generalitate considerata non habeant. Sunt & quædam non humanæ simpliciter naturæ, sed huic & nunc inevitabilia ob corporis mixturam in animum transeuntem, aut adultam consuetudinem, quæ tamen puniri solet non tam in sese quam ob culpam præcedentem, quia aut neglecta sunt remedia, aut ultro attracti in animum morbi.

xx. Tertio punienda non sunt peccata quæ nec directè nec indirectè spectant ad societatem humanam aut ad hominem alterum. Ratio est quia nulla est causa cur non talia peccata relinquuntur Deo punienda qui & ad ea noscenda est sapientissimus, & ad expendenda æquissimus & ad vindicanda poten-

tissimus. Quare ab hominibus punitio talis institueretur plane sine utilitate, ac proinde mendose. Excipiendæ hinc sunt pœnæ emendatoriae quæ causam habent ut qui peccauit melior fiat, etiamsi forte id aliorum non intersit. Puniendi quoque non sunt actus oppositi virtutibus quarum natura coactionem omnem repudiat, in quo genere sunt misericordia, liberalitas, gratiæ relatio. Tractat hanc questionem Seneca an ingrati vitium impunitum esse debeat; & cur non debeat, adfert multa, sed hoc præcipuum quod & ad alia similia extendi potest: *Cum res honestissima sit referre gratiam, desinit honesta esse si necessaria est, id est honestatis gradum excellentem amittit, quod sequentia indicant: non eum magis laudabit quisquam gratum hominem quam eum qui depositum reddidit, aut quod debebat citra iudicium soluit. Mox: non est gloriosa res gratum esse, nisi tutum est ingratum fuisse, Aptari ad huius generis vitia potest illud Senecæ patris in controuersis: Ego reum non laudari desidero, sed absolui.*

L. III. de
ben. c. 6.

x x i. Sequitur illud tractemus, an ignoscere aut veniam dare liceat interdum. Negant enim Stoici ut videre est in fragmento apud Stobæum titulo de Magistratu, in oratione Tullij pro Murena, & in fine librorum Senecæ de Clementia, sed leui argumento. *Venia, aiunt, debita pœna remissio est: Sapiens autem quod facere debet facit.* Hic fraus latet in illa voce *debita*. Nam si intelligas eum qui peccauit pœnam debere, id est sine iniuria puniri posse, iam non sequetur si quis non puniat, facere quod facere non debet. Si vero ita accipias debitam esse pœnam à sapiente, id est omnino oportuisse exigere, dice-

mus id non semper accidere, ac propterea hoc sensu poenam posse esse non debitam, sed licitam tantum. Atque id verum esse potest tum ante legem poenalem, tum post eam positam.

xxxii. Ante legem poenam constitutam dubium tamen non est quin poenae locus esse possit, quia naturaliter qui deliquit in eo statu est, ut puniri licite possit: sed non ideo sequitur debere eam exigi: quia hoc pendet ex connexionione finium ob quos poena instituta est cum ipsa poena: Quare si fines illi per se morali aestimatione necessarij non sint, aut alij fines ex opposito occurrant non minus utiles aut necessarij, aut fines poenae propositi alia via obtineri possint, iam apparet nihil esse quod ad poenam exigendam praecise obliget. Sit primi exemplum in peccato paucissimis cognito, cuius proinde publica traductio non necessaria sit, aut damnosa etiam: Secundi in eo qui benemerita aut sua aut parentum repensari digna, culpa opponit: nam, ut ait Seneca, *beneficium superueniens iniuriam apparere non patitur.* Tertij in eo qui verbis emendatus est, aut laeso verbis satisfecit ut ad eos fines poena iam opus non sit. Et haec pars una est clementiae a poena liberans. Nam quia poena omnis, praecipue grauior, aliquid habet quod per se spectatum non quidem iustitiae, sed caritati repugnet, facile patitur ratio ea abstineri, nisi maior ac iustior caritas quasi irrefragabiliter obstet. Appositus est ad hanc rem Sopater locus, cum ait, τὸ κατὰ τὰ συναλλάγματα τὸ δίκης ἐπαγορητικὸν ἐκφύγει πρῶτεως τὸ τὴν χεῖρα γένος: τὸ δ' ἔπειτα τῶν ἐγκλήμασι κείνοι οὐκ αἰσίνεται τὸ κατὰ τὴν φιλικὴν ἡρώτων τὴν χεῖρα πρῶτον. *Iustitia pars illa qua contractus ad aequalitatem reducit omnino respuit omne gra-*

tia genus : at ea pars qua circa delicta occupatur non recusat suauem & blandam gratiarum faciem.

XXIII. Possunt autem tria hæc occurrere aut vt pœna omnino sit exigenda , vt in pessimi exempli sceleribus, aut vt omnino non exigenda , vt si bonum publicum omitti eam exigat , aut vt liceat vtrumuis : quo pertinet quod ait Seneca clementiam liberum habere arbitrium. Parcit tunc , inquit Stoici , sapiens, non ignoscit. Quasi vero nobis non liceat cum vulgo loquendi domino ignoscere vocare quod parcere illi vocant. Nimirum & hic & alibi magna pars Stoicarum disputationum circa voces consumitur , quod Philosopho apprimè cauendum est.

XXIV. Maior esse difficultas videtur post legem pœnalem , quia legis auctor aliquo modo legibus suis obligatur , sed hoc diximus verum esse quatenus auctor legis vt pars ciuitatis spectatur , non qua ciuitatis ipsius personam atque auctoritatem sustinet. Nam qua talis est potest legem etiam totam tollere, quia legis humanæ natura est vt à voluntate humana pendeat non in origine tantum, sed & in duratione. Non debet tamen legis auctor legem tollere nisi probabili de causa, peccaturus alioqui in regulas iustitiæ gubernatricis. Sicut autem totam legem tollere potest, ita & vinculum eius circa personam aut factum singulare manente de cætero lege, Dei ipsius exemplo qui Lactantio teste, *legem cum poneret non utique ademit sibi omnem potestatem , sed habet ignoscendi licentiam. Imperatori ; inquit Augustinus, licet reuocare sententiam , & reum mortis absolueret & ipsi ignoscere : causam explicat, quia non est subiectus legibus qui habet in potestate leges ferre. Seneca Nero-*

De Clem. l.
l. c. 3.

nem hoc vult cogitare, *Occidere contra legem nemo non potest : servare nemo præter me.* Sed hoc quoque faciendum non est nisi causa subit probabilis. quæ autem sint causæ probabiles, quanquam non potest præcise definiiri, tenendum tamen est maiores esse debere post legem quam quæ ante legem spectabantur, quia legis auctoritas, quam servari utile est, ad causas puniendi accessit.

xxv. Causæ autem liberandi aliquem à pœna legis solent esse aut intrinsecæ, aut extrinsecæ. Intrinsecæ cum si non iniusta, dura tamen est pœna ad factum comparata.

xxvi. Extrinsecæ ex merito aliquo aut alia re commendante: aut etiam spe magna in posterum: quod causæ genus tunc maxime sufficiet, si ratio legis saltem particulariter cesset in facto de quo agitur. Nam quanquam ad sustinendam legis efficaciam satis est ratio uniuersalis sine repugnantia contrariæ rationis, tamen cessario rationis etiam quæ particularis est efficit ut lex facilius & minore cum damno auctoritatis solui possit. Id autem maxime usu venit in iis delictis quæ per ignorantiam, quamuis culpa omni non carentem, aut per animi infirmitatem superabilem quidem sed difficulter superabilem committuntur, ad quæ Christianus hominum rector maxime respicere debet ut Deum imitetur, qui in veteri quidem federe multa talia hostiis quibusdam expiari voluit: Levit. i v. & v. at in nouo federe verbis & exemplis testatus est se ad talia resipiscentibus condonanda esse facilem. Lucæ xxiii. 34. i. Tim. i. 3. Heb. v. 1. Lv. 15.

xxvii. Atque hinc apparet quam male Fernandus

lib. l. c. 46.

Yasquius dixerit iustam causam dispensandi id est le-

ge soluendi esse eam tantam de qua legis auctor consultus dixisset extra mentem suam esse eam obseruari. Non distinguit enim inter ἐπιείκεια quæ legem interpretatur, & inter relaxationem: Vnde & alibi Thomam & Sotum reprehendit quod dicant legem obligare etiamsi causa particulariter cesset, quasi legem esse putassent solam scripturam, quod illis nunquam in mentem venit. Tantum vero abest ut omnis legis relaxatio, quæ sæpe libere & dari & omitti potest, referenda sit ad ἐπιείκεια propriè dictam: ne illa quidem relaxatio quæ aut ex caritate aut ex iustitia rectrice debetur, eo referri potest. Aliud enim est legem aut probabili aut etiam urgente causa tollere, aliud declarare factum ab initio mente legis non fuisse comprehensum. De tollendis pœnis vidimus, de taxatione earum videamus.

xxviii. Ex supra dictis apparet in pœnis duo spectari id ob quod & cuius ergo. Ob quod, est meritum; cuius ergo, est utilitas ex pœna Puniendus nemo est ultra meritum quo ea pertinent quæ ex Horatio iam ante protulimus & Ciceronis illud: *Est pœnae modus sicut rerum reliquarum & quadam mediocritas.* Sed intra meriti modum magis aut minus peccata puniuntur pro utilitate.

xxix. In merito examinanda veniunt causa quæ impulit, causa quæ retrahere debuit, & personæ idoneitas ad vtrumque. Vix quisquam gratis malus est aut si quem malitia propter seipsam delectat is ultra modum humanum processit. Pars maxima ad peccandum ducuntur affectibus ἢ ἐπιθυμία συλλαβῆσα πίπτει ἀμάρτια: Appetitus concipiens parit peccatum. Appetitus nomine iam & declinandi mali imperum comprehendo, qui maximè est na-

turalis ideoque inter appetitus honestissimus. unde quæ mortis, carceris, doloris aut summæ egestatis vitandæ causa iniuste sunt maximè excusabilia videri solent. Et huc illud Demosthenis pertinet.

Æquum est his qui cum divites fieri mali sunt magis irasci quam his quos egestas impellit : nam apud humanitate utentes iudices necessitas aliquid adfert veniæ, cum si qui in rerum affluentia iniusti sunt nihil habeant prætexti probabitur. Sic Acarnanas excusat Polybius quod impendentis periculi respectu federis cum Græcis in Ætolos initi leges non im-

L. IV.

pleverunt : Aristoteles. ἐκασίῳ μᾶλλον ἔοικεν ἢ ἀκολασίᾳ ἢ δειλίᾳ : ἢ μὲν γὰρ δι' ἠδονῶν, ἢ δὲ διὰ λύπης. καὶ ἢ μὲν λύπη δέξεται καὶ φθαίρει τὴν τῷ ἔχοντος φύσιν. ἢ δὲ ἠδονὴ εὐδὲν ποιεῖται ποῖς, μᾶλλοντε ἐκείσιν. *Magis voluntaria est incontinentia quam timiditas : nam illa voluptatis ergo : hæc propter dolorem. Dolor autem hominem quasi extra se rapit natura exitium adferens. Voluptas nihil tale, ideo plus habet voluntarij.* In eundem sensum insignis est locus apud Porphyrium de non esu animalium libro tertio. Cæteri appetitus ad bonum aliquid tendunt aut verum aut imaginabile. Vera bona extra virtutes & earum actiones quæ ad peccatum non ducunt (ἀντακολουθεῖσι γὰρ αἱ ἀρεταὶ consentiunt enim virtutes inter se) sunt aut delectantia aut delectantium causa quæ utilia vocantur ut possessionum abundantia. Imaginabilia non autem vere bona sunt, excellentia supra alios quatenus à virtute & utilitate seiungitur & vindicta : quæ quo magis à natura abeunt eo sunt foediora. Et hos tres appetitus Iohânes his vocibus exprimit. ὀπιθυμία ἁπλοῦς, ὀπιθυμία τῆ ἀφθαρμῶν, ἀλαζονεία τῷ βίω.

2. Joh. II. 16

Primum enim membrum voluptatum desideria, secundum habendi cupiditatem, tertium vanæ gloriæ confectionem & iracundiam complectitur. Philo in decalogi explicatione omnia mala esse dicit,
ἔστι βλαθυμίας ἢ χρημάτων ἢ δόξης ἢ ἡδονῆς.

xxx. Causa quæ à delinquendo abstrahere debet generalis est iniustitia. Versamur enim non in quibusvis peccatis, sed in iis quæ respectum habent extra peccantem. Iniustitia eo est maior quo majus alteri damnum infertur. Ideo primum locum obtinent delicta consummata, postremum quæ ad actus aliquos, sed non ad ultimum processerunt: in quibus tanto quidque est gravius quo ulterius processit. In utrovis genere ea iniustitia eminet quæ communem ordinem perturbat ac proinde plurimis nocet: Sequitur ea quæ singulos tangit. Maxima hic est quæ vitam: proxima quæ familiam, cujus fundamentum est matrimonium: postrema quæ res singulas expetibiles spectat, siue directè subtrahendo, siue dolo malo causam dando damni. Possunt hæc ipsa subtilius diuidi, sed quem indicauimus ordinem Deus in Decalogo securus est. Nam parentum nomine, qui naturales sunt magistratus, etiam alios rectores par est intelligi, quorum auctoritas societatem humanam continet: sequitur interdictio homicidii: deinde matrimonii sanctio inhibitis adulteriis: tum furta, & falsimonix: loco ultimo delicta inconsummata. Inter causas autem abstrahentes non debet poni tantum qualitas eius quod directè fit, sed & eius quod secururum probabile est, ut in incendio, & perfosso aggere multorum summæ calamitates & mortes etiam spectandæ sunt. Ad iniustitiam quam generalem causam posuimus inter-

dum & aliud accedit vitium, puta impietas in parentes, inhumanitas in propinquos, ingratus animus in beneficos, quæ augment delictum. Apparet quoque maior prauitas si quis sæpius deliquit, quia habitus mali actibus sunt peiores. Et hinc intelligi potest quatenus naturâ æquum sit quod apud Persas fiebat vt vita anterior simul cum delicto in æstimationem veniret. Id enim locum habere debet in his quibus alioqui non malis subito aliqua peccandi dulcedo subrepsit: non in his qui totum vitæ genus

c. xviii. immutarunt in quibus ipse Deus apud Ezechielenam nullam se habere ait prioris vitæ rationem, quibusque adeoque Thucydideum illud aptari potest: Διπλασίας ζημίας ἀξιοί εἰσιν ὅτι αἰὲ ἀγαθῶν καὶ κακῶνται.

lib. i.

Dupliciter pœnas merentur eo quod ex bonis mali facti sunt. Sed & lex posita aduersus vitium specialem quandam malitiam veteri superaddit: quod ita docet Augustinus: Lex prohibens omnia delicta congeminat: non enim simplex peccatum est non solum malum sed etiam vetitum committere.

De vera relig. c. 6.

xxxi. Personæ aptitudo aut ad considerandas causas auertentes, aut ad suscipiendos affectus incitantes, considerari solet in corporis mixtura, ætate, sexu, educatione, circumstantiis actus. Nam & pueri & fœminæ, & crassi ingenij homines malèque educati iusti & iniusti, liciti & illiciti discrimina minus habent cognita: & in quibus bilis præualet iracundi sunt, in quibus sanguis ad venterem proni, rum verò huc iuuentus, illuc senectus propendet. Metum accendit mali imminentis cogitatio, & iracundiam recens ac necdum sedatus dolor, ita vt rationem audiri vix sinant: suntque illorum affectuum delicta merito minus odiosa quam quæ ex voluptatis nascuntur

desiderio quod & minus efficaciter mouet, & differri & aliam sibi materiam sine iniuria quærere facilius potest. Aristoteles Nicomachiorum septimo : Ο θυμός φυσικώτερον ἢ χαλεπότης τῶ ἐπιθυμιῶν ἢ ὑπερβολῆς ἢ τῶ μὴ ἀναγκάσιων. *Magis naturale ira & acerbitas quam cupiditas eorum que modum excedunt minimæque sunt necessaria.* Omnino enim illud tenendum est quo animi eligentis iudicium magis impeditur quoque magis naturalibus causis, eo quod delinquitur minoris esse. Pertinet huc illud Ciceronis : *In omni iniustitia permultum interest utrum perturbatione aliqua animi quæ plerumque breuis est & ad tempus, an consulto & cogitato fiat iniuria ; leuiores enim sunt quæ repentino aliquo motu accidunt quam ea quæ meditata & preparata inferuntur.* Aristoteles dicto libro : *μελλοὶ ἀκλάστον αἰεὶ ἐπιμαθεῖν, ὅστις μὴ ἐπιθυμιῶν ἢ ἡρέμα διώκει τὰς ὑπερβολὰς ἢ φθύγει μετερίαν λύπης ἢ ποῖστον ὅστις ἀφ' τοῦ ἐπιθυμιῶν σφόδρα ; πὶ γὰρ αἰεὶ ἐκείνος ποῖστον εἰ παροργάνοιτο ἐπιθυμία νεανική ἢ πᾶσι τοῖς ἀναγκάσιων εἰδείας λύπη ἡγεῖται ;* *Minus temperantem dicimus hunc qui à motu concupiscente aut non tentatus aut leuiter tentatus quærit enormes voluptates aut mediocria incommoda defugit, eo qui vehementi affectu percellitur. Nam quid idem ille factururus fuisse putandus est si adfuisse iuuenilis quædam perturbatio animi aut grauis dolor ex penuria eorum quibus negatis natura doleat ?* Quicum conuenit illud Antiphænis :

*Qui cum sit opulens nequiter quicquam facit,
Hunc si esset pauper quid non facturum putas.*

Et quæ in senum amores passim in comædiis legimus. Ex his igitur causis æstimandum meritum intra quod pœna consistere debeat.

xxxii. Tenendum autem est quod Pythagorici dicebant, iustitiam esse τὴ ἀντιπνοσίος, id est parem passionem in pœnis, id non ita accipi debere quasi qui alteri nocuit deliberato & sine causisculpam valde minuentibus tantundem nocumenti nec amplius ferre debeat. Id enim non ita esse ipsa lex quæ legum omnium perfectissimum exemplar est ostendit cum furta quadruplo aut quintuplo vult lui. *Leges, inquit Ambrosius, ea quæ detracta sunt alicui cum iniuria personæ aut rei ipsius cumulo restitui imperant quo furem à detrahendo aut pœna deterreant aut multa reuocent.* Nec enim æquum est vt par sit periculum innocentis & nocentis vt rectè ostendit Philo quo loco de homicidij pœna tractat. Atque hoc inde quoque æstimari potest quod delicta quædam non consummata, & ideo consummatis minora nocumentum infligant par cogitato, quod in lege Hebræa de falso teste proditum & in lege Romanâ de eo qui hominis occidendi causa cum telo ambulauit: Cui consequens est vt perfectis criminibus maior respondeat pœna, sed quia morte nihil est grauius eaque iterari non potest, vt Philo notat dicto loco, ideo intra eam necessario consistitur, additis tamen interdum pro merito cruciatibus.

xxxiii. Pœnæ autem magnitudo non tantum nude spectatur, sed cum respectu ad patientem. Nam multa eadem pauperem onerabit, diuitem non onerabit & vili ignominia leue erit malum, honorato graue: quo genere diuersitatis sæpe utitur lex Romana: vnde harmonicam proportionem exstruxit Bodinus: cum tamen reuera simplex hic sit & qualis in numeris æqualitas, meriti ad pœnam, sicut in contractibus mercis ad nummos, quanquam alibi merx

De Off. iii.
c. 3.

Deur. xix.
19.

L. vi. de
Rep. c. vii.

eadem plus, alibi minus valet, itemque nummi. At fatendum sæpe in lege Romana id non fieri, *αὐτὸ πᾶσι ποπολησίας*, id est sine nimio personarum & qualitatum ad factum non pertinentium respectu, à quo vitio longissimè semper abest lex Mosis. Et hæc quidem vt diximus intrinseca est pœnæ taxatio.

xxiv. Sed intra concessum modum ad minimum ducit caritas eius qui punitur, nisi plurium iustior caritas aliud suadeat ob causam extrinsecam, quæ interdum est ingens periculum ab eo qui deliquit, plerumque autem necessitas exempli. Ea autem nasci solet ex generalibus inuitamentis ad peccandum quæ reprimi nisi acerbis remediis nequeunt. Inuitamenta autem præcipua sunt, consuetudo & facilitas.

xxv. Ob facilitatem lex diuina Hebræis data grauius punit furtum de pascuo quam de domo. Ex. xxii. 1. & 9.

xxvi. Consuetudo facti etsi aliquid detrahit de culpa (*non sine ratione veniam dedit*, inquit Plinius, *facto vetito quidem non tamen inusitato*) pœnæ tamen acrimoniam ex alia parte flagitat: quoniam vt Saturninus loquitur, *nimum multis grassantibus opus exemplo est*. Sed in iudiciis magis illud, in legibus hoc sequendum est, ratione habita temporis quo leges aut iudicia feruntur: quia pœnæ utilitas magis in vniuersalitate spectatur circa quam sunt leges: culpa autem maior aut minor est in singulis. Quod autem diximus vbi magnæ vrgentesque causæ cessant, ad minuendam potius pœnam promptos nos esse debere, in eo clementiæ pars altera sita est. Nam priorem in tollenda pœna collocauimus. *Quia difficile est temperamentum*, inquit Seneca, *quidquid æquo plus futurum est in partem humaniorem præponderat*. Alibi: Pœ-

L. aut facta
D. de pœ-
nis.

L. I. de Cl
C. I.
C. XX.

nam si tuto poterit donet, sin minus temperet. Et apud Diodorum Siculum laudatur Rex Ægyptius quod imponeret ὑποείας ἐλάττους ἢ ἀξίας supplicia meritis minorā. Isæus quoque orator dixit, oportere leges quidem constitui rigidas, sed pœnas exigi legibus mitiores. Augustinus Comitem Marcellinum sic admonet sui officij. *Mihi sollicitudo maxima incussa est, ne forte sublimitas tua censeat eos tanta legum severitate esse plectendos, ut qualia fecerunt, talia patiantur, ideoque his literis obtestor fidem tuam, quam habes in Christo, per ipsius Domini nostri misericordiam ut hoc non facias, nec omnino fieri permittras.*

xxxvii. Speramus nihil à nobis prætermissum, quod ad huius argumenti satis difficilis & obscuri cognitionem magnopere faciat: nam quatuor illa quæ Maimonides maxime ait spectari in pœnis, magnitudinem peccati, id est damni, frequentiam talium peccatorum, quantitatem concupiscentiæ & operis facilitatem ad sua loca retulimus: nec minus illa septem quæ confuse satis in pœnis considerat Saturninus. Nam persona eius qui fecit ad aptitudinem illam iudicandi maximè pertinet, & persona eius qui patitur interdum aliquid confert ad æstimandam culpæ magnitudinem. Locus iniustitiæ culpam aliquam addere solet peculiarem aut etiam ad facilitatem operis pertinere. Tempus ut diuturnum est aut breue ita libertatem iudicandi auget, aut minuit, interdum & prauitatem animi ostendit. Qualitas partim ad genera appetituum refertur, partim ad causas quæ abstrahere à peccando debebāt. Quantitas quoque ad appetitum referenda est: Euentus ad causas abstrahentes.

L. Aut facta
D, de pœ-
nis.

xxxviii. Solere pœnæ expetendæ causa bella suscipi & supra ostendimus & passim docent historiæ; ac plerumque hæc causa cum altera de damno reparando coniuncta est, quando idem actus & vitiosus fuit & damnum re ipsa intulit ex quibus duabus qualitatibus duæ diuersæ nascuntur obligationes. Non esse autem bella suscipienda ob delicta quæuis satis constat, nam ne leges quidem suam illam ultionem, quæ tuto nec nisi nocentibus nocet, omnibus culpis impendunt. Recte Sopater oportere ait ea quæ minima & vulgaria sunt delicta dissimulari non vindicari.

xxxix. Illud autem quod in oratione pro Rhodiensibus à Catone dictum fuit, non esse æquum pœnas quemquam dare ob eam rem quod arguatur male facere voluisse, suo quidem loco non male erat positum, quia nullum populi Rhodiensis decretum adferri poterat, sed animi fluctuantis coniecturæ: vniuersaliter autem hoc recipiendum non est. Nam voluntas quæ ad externos actus processit (internos enim ab hominibus non puniri supra diximus) pœnis solet esse obnoxia: *Iniuriam qui facturus est iam facit*, ait Seneca. Sic Romani censent bellum ineundum cum Rege Perseo nisi satisfaciat de consiliis belli parandi aduersus populum Romanum initis, quia scilicet arma, milites, classem iam comparauerat. Non tamen omnis peruersa voluntas pœnæ facit locum. Nam si ne perpetrata quidem peccata omnia vindicantur, multo minus cogitata ac cœpta. In multis locum habet, quod Cicero dicit: *haud scio an satis sit eum qui lacefferit iniuriæ suæ pœnitere*. Lex Hebræis data aduersum delicta inchoata contra pietatem aut etiam contra hominis vitam nihil speciale constituit.

Gel. l. vii.

e. 3.

De Ira. li.

i. 17.

Liud. xlii.

i. off.

quia & circa res diuinas vt pote nobis inconspicuas facilis est error, & iracundiæ impetus non indignus est cui ignoscatur. Cæterum in tantâ matrimoniorum copia alienas nuptias attentare, aut in tam æquabili possessionum diuisione fraudem struere qua cum aliena iactura se quis locupletet, minime erat ferendum. Nam illud, non concupisces, quod in Decalogo est, quanquam si scopum spectes legis, id est τὸ πρῶτον μακρὸν, latius patet (vellet enim lex, omnes etiam mente esse purissimos) tamen ipsum præceptum externum, ἐπιπλεῖν ἄλλοῦ, quod attinet, ad motus animi pertinet qui facti produntur, quod aperte liquet ex Marco Euangelista qui idem illud præceptum extulit, μὴ ὑποφθονῆς: idque cum iam ante posuisset, μὴ κλέψῃς: Atque eo sensu vox Hebræa & ei respondens Græca reperiuntur tum Mich. II. 2, tum alibi. Inchoata ergo delicta armis vindicanda non sunt, nisi & res sit grauis, & eo processum sit vt ex tali actu aut certum malum, et si nondum illud quod intendebatur, secutum iam sit, aut certe ingens periculum, ita vt vindicatio aut coniuncta sit cum cautione futuræ noxæ (de qua supra egimus in capite de defensione) aut dignitatem læsam tuætur aut pernicioso exemplo occurrat.

C. 12, 19.

xl. Sciendum quoque est reges & qui par regibus ius obtinent ius habere pœnas poscendi non tantum ob iniurias in se aut subditos suos commissas, sed & ob eas quæ ipsos peculiariter non tangunt, sed in quibusuis personis ius naturæ aut gentium immaniter violant. Nam libertas humanæ societati per pœnas consulendi, quæ initio vt diximus penes singulos fuerat, ciuitatibus ac iudiciis institutis penes summas potestates resedit, non proprie quâ aliis impe-

rant, sed quâ nemini parent. Nam subiectio aliis id ius abstulit. Imo tanto honestius est alienas iniurias quam suas vindicare quanto in suis magis metuendum est nequis doloris sui sensu aut modum excedat aut certe animum inficiat. & hoc nomine ab antiquis prædicatus est Hercules quod Antæo, Busyride, Diomede & similibus tyrannis liberarit terras, quas ut Seneca de eo loquitur transit non concupiscendo, sed vindicando, maximorum bonorum auctor hominibus, ut Lysias de eo loquitur, iniustos puniendo: Et Theseus quod latrones Scyrin & Procasten sustulerit, quem sic de se loquentem Supplicibus inducit Euripides:

Pridem facinora nomen hoc per Græciam

Mihi dederunt, ultor ut scelerum vocer.

Sic non dubitamus quin iusta sint bella in eos qui in parentes impii sunt, hospites occidunt, qui humanam carnem epulantur, qui piraticam exercent. Seneca: *Si non patriam meam impugnat, sed sua gravis est, & sepositus à mea gente suam exagitat, abscidit nihilominus illum tantâ prauitas animi.* Augustinus. *Si aliqua terræna ciuitas decerneret scelera quedam magna fieri, decernente genere humano euertenda foret.* De talibus enim barbaris & feris magis quam hominibus dici recte potest quod de Persis qui Græcis nihilo deteriores erant peruerse dixit Aristoteles, naturale in eos esse bellum, & quod Isocrates Panathenaico dixit, iustissimum esse bellum in belluas, proximum in homines belluis similes. Et eatenus sententiam sequimur Innocentij & aliorum qui bello aiunt peti posse eos qui in naturam delinquent: contra quam sentiunt Victoria, Vasquius, Azorius, Molina, alij, qui ad iustitiam belli requirere videntur, ut qui suscipit aut lætus sit in se

I. De be-
fi. c. 14.
Ifoer. HeE
Enc.

III De be-
nes.

L. V. de
Ciu. Dei.

Innoc. c.
quod super
his: de voto
Arch. Flor.
3. part. tij.

21. §. 9. Sylu.
in verbo
Papa. §.
7. Vi & Rel.
1. de Indis.
n. 40. Vafq.
cont. ill. l. 1.
c. 25.

aut republica sua, aut vt in eum qui bello impetitur iurisdictionem habeat. Ponunt enim illi puniendi potestatem esse effectum proprium iurisdictionis ciuilis, cum nos eam sentiamus venire etiam ex iure naturali, qua de re aliquid diximus libri primi initio. Et sane si illorum à quibus dissentimus admittatur sententia, iam hostis in hostem puniendi ius non habebit, etiam post susceptum bellum ex causa non punitiua: quod tamen ius plerique concedunt & vsu omnium gentium confirmat, non tantum postquam debellatum est, sed & manente bello, non ex vlla iurisdictione ciuili, sed ex illo iure naturali quod & ante institutas ciuitates fuit, & nunc etiam viget quibus in locis homines viuunt in familias non in ciuitates distributi.

XL I. Sed cautiones hinc nonnullæ adhibendæ sunt: prima, ne mores ciuiles quamuis inter multos populos non sine ratione recepti sumantur pro iure naturæ: qualia ferme erant illa quæ Persas à Græcis disparabant, ad quæ recte Plutarchi illud referas: *πλεονεξίας ἡμερώσαυ τὸ βαρβαρικόν*, *barbaras gentes ad mores cultiores reducere velle obtentum esse quo uelletur alieni cupiditas.*

XL II. Secunda, ne temere annumeremus à natura vetitis ea de quibus id non satis constat, & quæ lege potius diuinæ voluntatis interdicta sunt, in qua classe forte ponere liceat inuuptos concubitus, & quosdam eorum qui incesti dicuntur, & scœnus.

XL III. Tertia, vt diligenter distinguamus inter principia generalia, quale est honestè viuendum, id est secundum rationem, & quædam his proxima, sed ita manifesta vt dubitationem non admittant, quale est alteri suum non rapiendum, & inter illationes qua-

rum aliæ facilem habent cognitionem, vt posito matrimonio non admittendum adulterium, aliæ vero difficiliorem, vt vltionem quæ in dolore alterius acquiescit esse vitiosam. Ferme idem hic euenit quod in mathematicis, vbi quædã sunt notitiæ primæ, aut primis proximæ, quædam demonstrationes quæ statim & intelliguntur & assensum obtinent, quædam veræ quidem, sed non omnibus patentes. Sicut ergo circa leges ciuiles eos excusamus qui legum notitiam aut intellectum non habuerunt, ita & circa naturæ leges par est eos excusari quibus aut ratiocinationis imbecillitas aut praua educatio obstant. Nam ignorantia legis sicut ineuitabilis si sit tollit peccatum; ita etiam cum aliqua negligentia coniuncta delictum minuit. Atque ideo Aristoteles barbaros qui prauè educati circa talia delinquent iis comparat qui morbo corruptos habent appetitus. Postremo illud addendum, quod semel dico ne sæpe repetam, quæ ad pœnam exigendam suscipiuntur bella suspecta esse iniustitiæ, nisi scelera sint atrocissima & manifestissima aut alia simul aliqua causa concurrat.

XLIV. Perduxit nos ordo ad delicta quæ in Deum committuntur. quæritur enim an ad ea vindicanda bellum suscipi possit quod latè satis tractat Couaruias. Sed ille alios secutus existimat punitiuam potestatem non esse sine proprie dicta iurisdictione: quam sententiam nos iam antè reiecimus. Vnde sequitur sicut in rebus Ecclesiæ dicuntur Episcopi aliquo modo τὴν καθολικὴν ἐπίσκοπον, id est vniuersalis Ecclesiæ curam accepisse, ita & regibus præter peculiarem suæ ciuitatis etiam generalem pro humana societate curam incumbere. Potior ratio pro sententiâ negante iusta esse bella talia, hæc est, quod Deus sufficiat

Nicom.
vii.

c. Peccatum. p. 11.
§. 10.

vindicandis quæ in se committuntur, vnde dici solet, *Deorum iniurias diis cura, & periurium satis Deum habere ultorem.* Verum sciendum est idem & de aliis delictis dici posse. Nam illis quoque puniendis Deus haud dubie sufficit & tamē ea ab hominibus recte puniuntur nemine dissentiente. Instabunt quidam & dicent alia delicta ab hominibus puniri quatenus homines alii inde læduntur aut periclitantur. Sed notandum contrā, non tantum ab hominibus puniri delicta quæ directè alios lædant, sed & quæ per consequentiam, qualis est sui occisio, concubitus cum bestiis & alia quædam. Religio autem quanquam per se ad conciliandam Dei gratiam valet, habet tamen & suos in societate humana effectus maximos. Neque enim immerito Plato religionem propugnaculum potestatis ac legum & honestæ disciplinæ vinculum vocat. Plutarchus similiter *συνελευθὴν ἀπάσης κοινωίας ἕννομοσίας ἔρεισμα* coagulum omnis societatis & fundamentum legislationis. Philoni quoque est *φίλῳ ἐν αἰνσιμῶτατον ἕννομος ἄλυτος ἐνοίας ἐρωτικῆς ἢ τῷ ἐνὸς θεῷ ἡμῶν*: efficacissimum amatorium & vinculum indissolubile beneuolæ amicitiae vnus Dei cultus. Contraria omnia ab impietate:

Sil. Italicus.

*Heu prima scelerum causa mortalibus agris
Naturam nescire Dei.*

*V. H. Pol.
3.*

Hinc Chrysippus legem dixit reginam diuinarum humanarumque rerum, & Aristoteli inter curas publicas prima de rebus diuinis, & Romanis iurisprudencia diuinarum humanarumque rerum notitia. Hæc vero omnia non tantum in vna aliqua ciuitate consideranda sunt, vt cum apud Xenophontem Cyrus ait subditos hoc sibi addictiores fore quo Dei essent metuentiores, sed & in communi societate gene-

ris humani. *Pietate sublata*, inquit Cicero, *fides etiam & societas humani generis & una excellentissima virtus iustitia tollitur*. Imò maiorem etiam usum habet religio in maiori illa quam in ciuili societate, quia in ciuili partem eius suppleunt leges & facilis legum executio: cum contrà in magna illa communitate iuris executio sit difficillima ut quæ nisi armis expleri nequeat, & leges paucissimæ: quæ ipsæ insuper sanctimoniam suam habent præcipue metu numinis, vnde qui in ius gentium peccant diuinum ius violare passim dicuntur. Non male ergo religionem contaminatam ad omnium pertinere iniuriam dixere Imperatores.

L. 1. de Nat. Deor.

l. 4. C. de hærecicis.

XLV. Ut rem totam penitus introspeciamus, notandum est religionem veram quæ omnium ætatum communis est quatuor præcipue pronuntiatis nititur, quorum primum est Deum esse & esse vnum. Secundum Deum nihil esse eorum quæ videntur, sed his aliquid sublimius: tertium à Deo curari res humanas, & æquissimis arbitriis diiudicari: quartum eundem Deum opificem esse rerum omnium extra se: quo simul summa eius bonitas ac potentia indicantur. Hæc quatuor totidem decalogi præceptis explicantur. Nam primo aperte traditur Dei vnitas: secundo natura eius inconspicua: nam propter eam imago eius extrui vetatur. Deut. 1 v. 12. *Quomodo & Antisthenes dicebat: Ο φθαλμοῖς οὐχ ὁρατῆι, ὕδατι ἕοικεν, διότι αὐτὸν οὐδεὶς ἐκμαθεῖν δεῖ ἐκείνος δυνάται. oculis non conspicitur: rei nulli est similis: vnde nec quisquam eum potest ex effigie cognoscere. Philo autem: τὸν ἀόρατον εἰκονογραφῆν ἢ ἀγαπλάσθην οὐχ ὅσιον. Profanum est eius qui inconspicuius est pingendo aut fingendo imaginem exhibere. Tacitus: Iudæi mente sola unumque numen intelligunt: profanos qui Deum imagines mortalibus mate-*

riis in speciem hominum effingunt. Plutarchus vero cur Numa de templis simulachra fustulerit causam hanc reddit: *ὡς οὐκ ἐφάπτεσθαι θεοῦ δυνατόν ἄλλως ἢ νοήσει.* Quod Deus concipi nisi sola mente non possit. Tertio præcepto cognitio & cura rerum humanarum, etiam cogitationum: nam id iurisiurandi fundamentum est. Deus enim testis etiam cordis, & si quis fallat vindex inuocatur, quo ipso simul & iustitia Dei significatur & potentia. Quarto origo mundi totius auctore Deo, in cuius rei memoriam institutum fuit olim sabbatum, & quidem singulari quadam sanctimoniâ supra ritus alios. Nam si quis in alios ritus peccasset poena legis erat arbitraria, ut de cibis veritis; si in hunc poena capitis: quia sabbati violatio ex instituto continebat abnegationem mundi à Deo creati. Mundus autem à Deo creatus & bonitatem eius & sapientiam & æternitatem tacite indicat. Ex his autem notionibus contemplatiuis sequuntur actiuæ, ut Deum honorandum, amandum, colendum, eique obtemperandum. Istarum autem quas contemplatiuas diximus notionum veritas haud dubie etiam petitis ex rerum natura argumentis demonstrari potest, inter quæ illud validissimum est quod res aliquas esse factas ostendat sensus, res autem factæ omnino nos ad aliquid non factum deducant. Sed quia hanc rationem & similes alias non omnes capiunt, sufficit quod ab omni æuo per omnes terras, paucissimis exceptis, in has rationes consenserunt & hi qui crassiores erant quam ut vellent fallere, & alij sapientiores quam ut fallerentur: quæ consensus in tanta & legum & opinionum aliarum varietate satis ostendit aut lucem quandam animis insitam quæ vi suaapte animum feriat, aut traditionem à primis hominibus ad nos

nos propagaram, ac nunquam solide refutatam, quorum vtrumuis ad fidem faciendam satis est.

XLVI. Quare non vacant culpa qui etiamsi hebetioris sint ingenij quam vt certa ad illas notiones argumenta aut reperire possint, aut comprehendere, eas repudiant, cum & ad honestum sint duces, & diuersa sententia nullis argumentis nitatur. Sed quia de pœnis & quidem humanis agimus, discrimen hic adhibendum est inter notiones ipsas, & inter modum ab iis discedendi. Hæ notiones, numen aliquod esse (vnum an plura sepono) & curari ab eo res humanum, maxime sunt vniuersales & ad religionem siue veram siue falsam constituendam omnino necessaria. τὸν προσερχόμενον τῷ θεῷ (id est qui religionem habeat: nam religio Hebræis accessus ad Deum vocatur) πιστώσαι δι' οὗ ἐστὶ, καὶ τοῖς ἐκζητήσασιν αὐτῷ μισθὰ ποδοῦντες. *Et eum credere oportet & esse Deum, & ab eo premia dari se colentibus.* Similiter Cicero: *Sunt Philosophi & fuerunt qui nullam habere censerent humanarum rerum procurationem Deos, quorum si vera sententia est quæ potest esse pietas, quæ sanctitas, quæ religio? Hac enim omnia pure ac castè tribuenda Deorum ita numini sunt, si animadvertuntur ab his & si est aliquid à Diis immortalibus humano generi tributum.* Et reuera negare Deum esse aut negare à Deo curari actiones humanas, si moralem effectum respicimus, tantundem valet. Quare ipsa quasi necessitate auctore hæ duæ notiones apud omnes ferme quos nouimus populos per tot iam sæcula conseruatæ sunt. Hinc Pomponius erga Deum religionem, iuri ascribit gentium: & apud Xenophonem, Socrates τοῖς θεῖς σέβει, Deos colere legem esse, ait quæ apud omnes homines valeat: quod & Cicero tum de natura Deorum libro primo, tum se-

L. veluti
de iust. &
i. i. c.

cundo de inuentione affirmat. Has igitur notitias qui primi incipiunt tollere, sicut in bene constitutis ciuitatibus coerceri solent, vt Diagoræ Melio accidisse legimus, & Epicureis qui ex bene moratis vrbibus eiecti sunt, ita & coerceri posse arbitror nomine humanæ societatis quam sine ratione probabili violant.

Eli. lib. ix. XLVII. Cæteræ notiones non æquè sunt euidentēs, vt Deos plures vnò non esse: nihil eorum quæ videmus Deum esse, non mundum, non cælum, non solem, non aërem: mundum non esse ab omni æternitate, ac ne eius quidem materiam, sed à Deo facta. Itaque harum cognitionem temporum lapsu apud multos populos oblitteratam, & quasi extinctam videmus, eoque facilius quia leges hanc partem minus curabant vt sine qua aliqua saltem consistere religio posset. Ipsa lex Dei illi populo data quem Prophetæ & prodigia partim conspecta, partim non dubitandæ auctoritatis fama ad ipsos perlata, cognitione harum rerum nec obscura, nec incerta imbuerant, quanquam falsorum deorum cultus maximè detestatur, non tamen omnes eius culpæ conuictos morte punit, sed eos demum quorum facta circumstantiam habent singularem, vt eum qui princeps alios seduxerit. Deut. xlii. 16. ciuitatem quæ incepit colere deos ante ignotos. Deut. xlii. 23. eum qui astra colit vt legem totam ac proinde Dei veri cultum deserat. Deut. xvii. 2. (quod Paulo est λατρεύει τῷ κτίσῃ τοῦ θεοῦ ἐν κτίσιν opificio seruire non opifici: nam ἰδὲ ibi & alibi sæpe vim habet exclusiuam) eum quoque qui liberos suos Molocho dederit. Leuit. xx. 2. Cananæos vero & vicinos illis populos pridem delapsos ad prauas superstitiones non statim Deus puniendos iudicauit, sed tum demum cum hanc culpam.

magnis sceleribus cumulassent. Gen. xv. 16. Sic & in aliis populis dissimulavit ignorantiae tempora circa falsorum numinum cultus. Act. xvii. 38. Nimirum recte à Philone dictum est, religionem suam cuique videri optimam, ut quæ plerumque non ratione sed affectu dijudicetur. Sicut autem excusabiles sunt & ab hominibus certe non puniendi, qui cum legem à Deo proditam nullam acceperint, aut astrorum, aut aliarum rerum naturalium virtutes, aut spiritus, siue in imaginibus, siue in animantibus, siue in rebus aliis colunt, aut etiam animas eorum qui virtute & beneficiis in humanum genus excelluerunt, aut mentes quasdam incorporeas, præsertim si nec ipsi tales cultus commenti fuerint, nec summi Dei cultum ideo deserant: ita impiis magis quam errantibus annumerandi sunt, qui aut cædæmonas quos tales esse norunt, aut vitiorum nomina, aut homines quorum vita fuit flagitiis plena, diuinis honoribus colere instituunt. Nec minus illi qui Deos colunt hominum innocentum sanguine, à quo more quod Carthaginenses abstinere coegerit laudatur Gelo.

XLVIII. Quid de illis armis dicemus quæ inferuntur populis aliquibus eam ob causam, quod illi Christianam religionem sibi propositam amplecti nolunt? Non iam quæram an talis proponatur qualis debet, & quomodo debet. Demus ita fieri: duo notanda dicimus. Prius est veritatem Christianæ religionis, quatenus scilicet naturali religioni non pauca superaddit, naturalibus argumentis persuaderi non posse, sed niti historia tum resurrectionis Christi, tum miraculorum ab ipso & Apostolis editorum: quæ res est facti olim quidem irrefragabilibus testimoniis probata, sed olim, ita ut & hæc quæstio facti sit, & iam

perantiqui: Quo fit, vt doctrina hæc ab his qui nunc primum eam audiunt penitus in animum admitti nequeat nisi secretis Dei auxiliis accedentibus, quæ sicut quibus dantur non dantur in operis alicuius mercedem, ita si quibus negantur aut minus large conceduntur id fit ob culpas quidem peculiare, sed maximè internas, & nobis incognitas ac proinde humano iudicio non punibiles. Huc respicit Canon concilij Tolerani: *Præcipit sancta Synodus nemini deinceps ad credendum vim inferre. Cui enim vult Deus miseretur, & quem vult indurat.* Mos enim est sacrorum librorum quarum rerum causæ nos latent eis causam assignare diuinam voluntatem. Alterum hoc est, Christo nouæ legis auctori omnino hoc placuisse vt ad legem suam recipiendam nemo huius vitæ pœnis aut earum metu pertraheretur. Rom. viii. 15. Hebr. ii. 15. Ioh. vi. 67. Luc. ix. 54. Matt. xiii. 24. quo sensu verissimum illud Tertulliani: *Lex noua non se vindicat ultore gladio.* Athanasius: *Dominus non cogens, sed libertatem suam voluntati permittens dicebat quidem vulgo omnibus: Si quis vult venire post me: Apostolis vero: numquid & vos abire vultis?* Nec obstat illud in fabula de nuptiis, quod quidam iubentur cogi intrare. Luc. xiv. 13. nam sicut in ipsa fabella illud cogere instantiam vocatoris significat, ita & in affabulatione, quo sensu vox eiusdem significationis accipitur: Luc. xxiv. 29. nec aliter Math. xiv. 22. Marci vi. 45. Gal. ii. 14. Procopius in arcana historię parte docet à sapientibus culpatum fuisse Iustiniani consilium, quod Samaritas vi ac minis ad Christianam religionem compulerit: addit & incommoda inde secuta quæ apud ipsam legas.

xxix. Qui vero Christianismum docentes aut profitentes eam ob causam pœnis subdunt, haud dubie faciunt contra ipsam rationem. nihil enim est in disciplinâ Christiana quod humanæ societati noceat, imo nihil quod non profit. Res ipsa loquitur, & extranei coguntur agnoscere. Plinius Christianos sacramento inter se obstringi ait, ne furta, ne latrocinia committant, ne fidem fallant. Zosimus δὲ λέγει, vocat πρὸς αἰσθητικὸν ἀσπίτην persuasionem quæ vitium omne excindat: Ammianus ea religione nihil ait doceri, nisi iustum & lenem. Et vulgi verbum, *Bonus vir Caius Scius tantum quod Christianus*. Nec admittendæ excusationes, nota omnia metuenda, præsertim cœtus: nam neque metuenda sunt dogmata quamvis nova, si modo ad honesta omnia atque ad exhibendam superioribus obedientiam ducant, nec suspecti esse debent cœtus proborum hominum, & qui latere non quærunt nisi cogantur. Recte huc aptem quod Augustum de Iudæorum conventibus dixisse Philo commemorat: non eos bacchanalia esse aut cœtus turbandæ paci, sed virtutum scholas. Qui in tales faciunt ipsi in ea causa sunt ut puniri iustè possint, quod & Thomæ videtur. Atque eam ob causam Constantius Licinio, Imperatores alij Persis bellum intulerunt: quanquam hæc bella magis ad innocentium defensionem, de qua & infra agemus, quam ad pœnæ exactorem pertinent.

1. In eos vero qui Christi legem pro vera habent, sed de quibusdam quæ aut extra legem sunt aut in lege sensum videntur habere ambiguum & ab antiquis Christianis non eundem in modum sunt exposta, dubitant aut errant, supplicii qui grassan-

tur periniquè faciunt : quod ostendunt & ea quæ ante diximus, & Iudæorum exemplum uetus. Nam hi cum legem haberent, quæ suppliciiis huius vitæ sanciebatur, nunquam tamen pœnis subdiderunt Sadducæos qui reiiciebant dogma resurrectionis, verissimum quidem, sed in ea lege non nisi obscure & sub verborum aut rerum inuolucris traditum. Quid si vero grauior sit error, & qui apud æquos iudices facile possit sacra autoritate aut veterum consensu reuinci? cogitandum hic quoque quanta sit vis inolitæ opinionis, & quantum libertatem iudicij minuat in suam cuiusque sectam studium, malum, vt Galenus ait, quavis scabie insanabilius. Apposite ad hanc rem Origenes: *Ἐχρήστε γὰρ αἰσχροῦ τὰς αἰεὶ ἄλλα συνήθειας, καὶ δυσπραγίας αὐτῶν ἔχει, καταλείψαι αὐτὸν, ἢ τὰς αἰεὶ τὰ δόγματα. Facilius quis alia sibi consuetæ exuat, quantumuis illis affixus sit, quam ea quæ dogmatum sunt.* Adde quod quanta hæc sit culpa pendet ex modo illuminationis & aliis animi dispositionibus quas hominibus pernoscere non est datum. Hæreticus Augustino is demum qui alicuius temporalis commodi & maximè gloriæ principatusque sui gratia, falsas acnouas opiniones vel gignit vel sequitur. Audiamus de Arianis Saluiantum: *Hæretici sunt, sed non scientes: denique apud nos sunt hæretici, apud se non sunt: nam intantum se Catholicos esse iudicant, vt nos ipsos titulo hæreticæ prauitatis infament, Quod ergo illi nobis sunt & hoc nos illis, Nos illos iniuriam diuinæ generationi facere certi sumus, quod minorem patre filium dicant. Illi nos iniuriosos patri existimant quod æquales esse credamus. Veritas apud nos est, sed illi*

apud se esse præsument. Honos Dei apud nos est, sed illi hoc arbitrantur honorem diuinitatis quod credunt. Inofficiosi sunt, sed illis hoc est summum religionis officium. Impij sunt, sed hoc putant veram esse pietatem. Errant ergo, sed bono animo errant, non odio, sed affectu Dei, honorare se dominum, atque amare credentes. Quamuis non habeant rectam fidem, illi tamen hoc perfectam Dei estimant caritatem, & qualiter pro hoc ipso falsa opinionis errore in die iudicij puniendi sint, nemo potest scire nisi iudex. Interim iccirco eis, ut reor, patientiam Deus commodat, quia videt eos etsi non recte credere, affectu tamen pie opinionis errare. De Manichæis audiamus eum qui in illorum crassis sordibus diu hæsit Augustinum. Illi sciant in vos qui nesciunt quo cum labore verum inueniatur: & quam difficile caueantur errores. illi in vos sciant qui nesciunt quam rarum & arduum sit carnalia phantasmata pia mentis serenitate superare. Illi in vos sciant, qui nesciunt quanta difficultate sanetur oculus interioris hominis, ut possit insueri solem suum. Illi in vos sciant, qui nesciunt quantis gemitibus & suspiriis fiat ut ex quantalacunque parte possit intelligi Deus: Postremo illi in vos sciant qui nullo tali errore decepti sunt, quali vos deceptos vident. Ego autem scire in vos omnino non possum, quos sicut me ipsum illo tempore, ita nunc deo sustinere, & tanta patientiâ vobiscum agere, quanta mecum egerunt proximi mei cum in vestro dogmate rabiosus & cæcus errarem. In Arianam hærelinacriter inuehitur Athanasius epistola ad solitarios quod prima in contradicentes vsa esset iudicum potestate, & quos non potuisset verbis inducere, eos vi, plagis, carceribusque ad se pertrahere anniteretur: Atque

ita, inquit, *se ipsam quam non sis pia, nec Dei cultrix manifestat*, respiciens ni fallor ad illud quod legitur Gal. 1 v. 29. Similia habet Hilarius oratione ad Constantium. In Gallia iam olim damnati sunt Ecclesiæ iudicio Episcopi qui vt in Priscillianistas gladio animaduerneretur curauerant, & in Oriente damnata Synodus, quæ in Bogomili exustionem consenserat.

L I. Iustius illi punientur qui in eos quos Deos putant irreuerentes atque irreligiosi sunt: Atque hæc causa inter cæteras allata belli Peloponnesiaci inter Athenienses & Lacedæmonios, & à Philippo Macedone in Phocenses. Nimirum & Augustinus existimat auctum à Deo Imperium Romanorum quod cordi illis fuisset quamuis falsa religio: Et supra diximus qualiacumque quæ putantur numina peccata à vero numine vindicari. *Punitur, quia tanquam Deo fecit*, ait Seneca: *opinio illum sua obligat pœnæ.* Sic accipio & illud Senecæ: *Violatarum religionum aliubi atque aliubi diuersa pœna est, sed ubique aliqua:* Et quod Plato capitis damnat religionis temeratores.

vii. de ben.

c. 7.

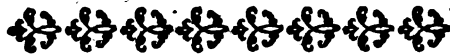
ix. de ben.

6.

De legibus

10.

CAPVT XXI.

CAP. XXI.

De pœnarum communicatione.

- I. *Pœna quomodo transeat ad eos qui delicti sunt participes.*
- II. *Communitas aut rectores tenentur ex subditi delicto si ad-
sit scientia & non prohibitio cum prohibere possint &
debeant :*
- III. *Item ex receptu eorum qui alibi deliquerunt :*
- IV. *Nisi aut puniant aut dedant : quod exemplis illustratur.*
- V. *Iura supplicum ad infortunatos non ad nocentes pertinere.*
- VI. *Defendi tamen supplices dum de causa cognoscitur : &
ex quo iure facienda cognitio.*
- VII. *Quomodo delicti rectorum participes sint subditi aut com-
munitatis hi qui eius membra sunt : & quomodo diffe-
rant pœna communitatis & pœna singulorum.*
- VIII. *Pœna ius in uniuersitatem quamdiu duret.*
- IX. *An sine delicti communicatione pœna transeat.*
- X. *Distinctio eius quod directo infertur & quod in consequen-
tiam venit.*
- XI. *Distinctio eius quod fit occasione peccati & quod ex causa
peccati.*
- XII. *Proprie loquendo neminem iuste puniri ob delictum alie-
num & cur ?*
- XIII. *Non filios ob parentum delicta :*
- XIV. *Respondetur ad Dei facta circa filios nocentum :*
- XV. *Multo minus cognatos alios.*
- XVI. *Posse tamen liberis & cognatis nocentum aliquid negari
quod alioqui habere poterant : cum exemplis.*
- XVII. *Nec subditos proprie puniri posse ob regis delictum :*
- XVIII. *Nec singulos qui non consenserunt ob delictum uniuersita-
tis.*
- XIX. *Heredem ad pœnam quæ pœna est non teneri : & cur.*
- XX. *Teneri tamen si pœna in aliud debiti genus transierit.*

QUOTIES de pœna communicandâ quæritur, aut de iis quæritur qui delicti sunt participes, aut de aliis. Qui delicti participes sunt, non tam ex alieno quam ex suo delicto puniuntur. Hi qui sint, ex his quæ supra de damno iniuria dato dicta sunt intelligi potest. Ferme enim iisdem modis in delicti partem quis venit, quo in damni dati: non tamen semper ubi damni obligatio est etiam delictum est, sed tum demum si qua malitia notabilior accesserit, cum ad damni dati obligationem sæpe qualiscumque culpa sufficiat. Ergo qui factum vitiosum iubent, qui consensum requisitum adhibent, qui adiuuant, qui receptum præstant, aliove modo in ipso crimine participant: qui consilium dant, laudant, assentantur: qui cum ex iure proprie dicto teneantur vetare non vetant, aut cum teneantur ex simili iure opem ferre iniuriam patienti non ferunt, qui non dissuadent cum dissuadere debeant, qui factum reticent quod notum facere ex iure aliquo tenebantur, hi omnes puniri possunt, si in ipsis talis sit malitia quæ ad meritum pœnæ sufficiat secundum ea quæ proximè tractata sunt.

II. Exemplis res fiet illustrior. Communitas ut alia ita & civilis non tenetur ex facto singulorum sine facto suo aut omissione. bene enim Augustinus: *Aliud est quod in populo quisque habet peccatum proprium, aliud quod commune, quod uno animo fit & una voluntate ad aliquid multitudine comparata committitur.* Hinc in formula fœderum est: *Si defexit publico consilio.* Zeno pro Magnetibus de-

precator apud T. Quintium, & legatos qui ei ad-
 erant flens petebat, ait Liuius, *ne unius amentiam* Liui. lib. XLV.
ciuitati assignarent; suo quemque periculo furere. Et
 Rhodij apud senatum publicam causam à priua-
 torum causa segregant dicentes, *nullam esse ciui-*
tatem qua non improbos ciues aliquando, & imperi-
tam multitudinem semper habeat. Sic nec pater ex
delicto liberorum tenetur, nec dominus ex ser-
ui, nec alij qui præsunt, nisi aliquid in ipsis vi-
tiosum hæreat. Ex his autem modis quibus recto-
 res aliorum in crimen veniunt, duo sunt qui ma-
 ximum usum habent, & diligenti consideratione
 indigent: patientia & receptus. De patientia ita
 habendum est, qui scit delinqui, qui prohibere
 potest & tenetur nec prohibet, cum ipsum delin-
 quere. ἴσον τῷ πλημμελεῖν τὸ μὴ κολύειν τὸς πλημμε-
 λῶντας, ait Agapetus ad Iustinianum: *par est de-*
linquere & delinquentes non prohibere. Quisquis pa-
titur peccare peccantem, is vires subministrat audacie,
 ait Arnobius. *In cuius manu est ut prohibeat, iu-*
bet agi, si non prohibet admitti, ait Salurianus. Au-
 gustinus vere: *Qui desinit obuiare cum potest, con-*
sentit. Sic qui mancipium cum possit eximere pro-
 stitutum esse patitur pro prostituyente habetur Ro-
 manis legibus. Si seruus sciente domino occidit
 in solidum dominum obligat: ipse enim vide-
 tur dominus occidisse. Et lege Fabia in dominum
 animaduertitur si seruus domino sciente alienum
 seruum subduxerit. Sed ut diximus præter scien-
 tiam requiritur facultas prohibendi. Et hoc est quod
 aiunt leges scientiam cum puniri iubetur accipi
 pro patientia, ut qui prohibere potuit teneatur l. Scientia ad l. aquil. l. v. §. Hæc autem, &

Adu. cont.
li.

l. Imperator. D qui sine manum.

l. 2 de noxal. act.

Paul. l. v. Sent.

l. Scientia ad l. aquil. l. v. §. Hæc autem, &

am. furt. f.
d. l. in deli-
ctis. de nox.
act. l. Cul-
pa. de R. I.
l. nullum
crimen co-
tit. l. 1. §.
qui cam. in
fine. l. Quid
ergo. §. 1.
l. Non alia.
D. qui not.
inf.
l. Furtum.
§. quod si.
D. arb. furt.
cafar.

si non fecerit, & scientiam hic spectari quæ ha-
beat & voluntatem : scientiam accipi cum con-
silio ideoque non teneri dominum si seruus inli-
bertatem proclamauerit, si dominum contemse-
rit : quia scilicet culpa vacat qui scit quidem sed
prohibere non potest. Sic parentes tenentur ex
delictis filiorum, sed eorum demum quos habent
in potestate. Vicissim etiam si in potestate habeant
& alioqui prohibere potuerint non tenebuntur
nisi & sciuerint. Pariter enim concurrere hæc
debent, scientia, & non prohibitio vt quis ex fa-
cto alieno teneatur quæ omnia ad subditos pari-
ratione sunt referenda : Veniunt enim ex natura-
li æquitate. Egregie Proclus ad illud Hesiodi :

πολλάκι ἢ Συμπᾶσα πόλις κακῶ ἀιδεῖς ἐπιήκει
Sæpe luit populus pœnas vnus iniqui.

ait, ὡς ἐξὸν κωλύειν, μὴ κωλύσα τῆ ἐνὸς πομπ-
είας, vt quis cum prohibere possit non prohi-
bet vnus malitiam. Sic in exercitu Græcorum
vbi Agamemon ipse & alij concilio communi sub-
erant, non immerito

Quicquid delirant reges plectuntur Achini :

Ipforum enim erat cogere Agamemnonem vt sa-
cerdoti filiam redderet : sic post eorundem classis
exusta narratur vnus ob culpam & furias Ajacis
Oilei, quia cæteri non impediærant ne virgo sa-
cerdos raperetur. Apud Liuium est. *Propinqui re-
gis Tati legatos Laurentium pulsant : Cumque Lau-
rentes iure gentium agerent, apud Tatiungra ia suo-
rum & preces plus potuerunt. Igitur illorum pœnam
in se vertit. Huc proprie pertinet illud Saluiani
de regibus : Potestas magna & potentissima quæ pro-*

Liui. l. 1.

hibere scelus maximum potest, quasi probat debere fieri si sciens patitur perpetrari. Et apud Thucydidem est ὁ δυνάμενος παύσαι, ἀληθέστερον δεῖ, L. I.
 Magis ille facit qui potest prohibere. Sic apud L. I. & VI. Polib. lib. I I.
 Liuium Veientes & Latini Romanis se excusant, quod hostes eorum à subditis suis adiuti essent se inficiis. Contra Teucæ reginæ Illyriorum non accipitur excusatio quod diceret non à se, sed à subditis piraticam exerceri, neque enim prohibebat. Olim ab Amphictyonibus damnati Scyrij quod suorum quosdam piraticam exercere patiebantur. Sciri autem facile est vt præsumantur quæ conspicua sunt, quæ frequentia. Ætolos grauius reprehendit Polybius quod cum hostes Philippi videri nollent suos tamen palam paterentur agere hostilia, & eorum qui talia facerent principes honoribus ornarent.

III. Veniamus ad quæstionem alteram de receptu aduersus pœnas. Pœnæ vt ante diximus naturaliter à quouis cui nihil simile obiici potest exigi possunt. institutis ciuitatibus id quidem conuenit vt singulorum delicta quæ ipsorum cœtum propriè spectant ipsis ipsarumque rectoribus pro arbitrio punienda aut dissimulanda relinquenterentur. at non etiam ius tam plenum illis concessum est in delictis quæ ad societatem humanam aliquomodo pertinent, quæ persequi ita ciuitatibus aliis earumve rectoribus ius est, quomodo in ciuitatibus singulis de quibusdam delictis actio datur popularis: multoque minùs illud plenum arbitrium habent in delictis quibus alia ciuitas aut eius rector peculiariter læsus est, & quo proinde nomine ille illàue ob digni-

tatem aut securitatem suam ius habent poenæ exigendæ secundum ea quæ ante diximus. Hoc ergo ius ciuitas apud quem nocens degit eiusue rector impedire non debet.

IV. Cum vero non soleant ciuitates permittere vt ciuitas altera armata intra fines suos poenæ expetendæ nomine veniat, neque id expediat, sequitur vt ciuitas apud quem degit qui culpæ est compertus alterum facere debeat, aut vt ipsa interpellata pro merito puniat nocentem, aut vt eum permittat arbitrio interpellantis. hoc enim illud est dedere quod in historiis sæpissime occurrit. Sic Israelitæ alij à Beniaminitis postulant vt dedant facinorosos. Iud. xx. Philistæi ab Hebræis vt Samsonem quasi maleficum sibi dedant. Iud. xv. Sic Lacedæmonij Messeniis bellum intulerunt quod interfectorem quendam Lacedæmoniorum non dederent. Sic Cæsarem Germanis ob bellum iniuste illatum dedit voluit Cato. Sic Fabios sibi dedi Galli postulabant quod in se pugnassent. Ab Hernicis agri sui populatores dedi sibi postularunt Romani & à Pœnis Annibalem. ab ipsis Romanis dediti qui Carthaginiensium quique Apolloniatarum legatis manus intulerant. Quæ omnia tamen sic intelligenda sunt vt non stricte populus aut rex ad dedendum teneatur, sed vt diximus ad dedendum aut puniendum. Nam ita legimus Eleos bellum intulisse Lacedæmoniis quod illi in eos qui Eleis iniuriam fecissent non animaduertent: id est nec animaduertent nec reos dederent. est enim diiunctiua obligatio. Interdum fontes deposcentibus optio datur quo cumulatus satisfiat. Cæ-

Paul. lib.
xxv.

Liv. lib.
xxxviii.
Val. Max.
L. vi. c. 6.

ries apud Liuium Romanis significant : *tran-* Liu. l. vii.
seuntes agmine infesto per agrum suum Tarquinien-
ses cum præter viam nihil petiissent traxisse quos-
dam agrestium populationis eius quæ sibi crimini de-
tur comites : Eos seu dedi placeat , dedere se paratos
esse seu supplicio affici daturus pœnas. In foedere
Carthaginensium & Romanorum secundo, quod
apud Polybium , exstat locus male vulgo &
distinctus & versus. εἰ δὲ μὴ , ἰδίᾳ μεταπορθέ-
σθω· εἰ δὲ ὡς τὸ το ποίνῃ δὴ μᾶλλον γινέσθω τὸ ἀδικη-
μα. Ni id fiat (quid id sit incertum est : nam
quæ præcedunt sunt mutila) priuatim quisque
ius suum persequitor. Id ubi fecerit (nimirum ni
ius reddatur) publicum delictum habetor. Æschin-
nes in responso aduersus accusationem Demo-
sthenis de male obita legatione , narrat se cum
apud Philippum Malcedonem ageret de pace
Græciæ , dixisse inter alia æquum esse vt pœnas
luerent commissorum criminum non ciuitates, sed
qui peccassent : nec quicquam nocendum ciui-
tatibus quæ accusatos iudicio sisterent. Hic de
deditis occurrit quæstio an si à sua ciuitate
dediti , nec recepti sint ab aliis , ciues mane- L. vi. D. de
ant. Non manere censebat Pub. Mutius Scæ- legat.
uola , quia quem populus dedidisset expulisse
ex ciuitate sua videretur sicut faceret cum aquâ
& igni interdiceret. Contrariam sententiam de- L. ii. de Or.
fendit Brutus , & post eum Cicero : quæ & ve- Top. & pro
rior est , non tamen proprie ob id argumen- A. Cæcina.
tum quod Cicero affert , quia vt donatio ita
deditio sine acceptione non possit intelligi. Nam

actus donationis perfectionem non habet nisi ex duorum consensu. At dedere de quo hic agimus nihil est aliud quam ciuem alterius populi potestati permittere, ita vt de eo statuat quod voluerit. Hæc autem permissio, ius nullum dat, aut adimit; executionis tantum impedimentum tollit. Quare si alter populus concessio iure non vtatur, erit is qui deditus est eo loco vt à suo populo possit puniri aut non puniri, vt multa sunt delicta in quibus vtrumvis fieri potest. Ius autem ciuitatis, vt & iura & bona alia, non amittitur ipso facto, sed decreto aliquo aut iudicio, nisi lex aliqua factum velit haberi pro re iudicata quod hic dici non potest. Hoc denique modo & bona si dedita nec accepta sint manebunt cuius fuerant. At si deditio accepta sit & postea casu aliquo reuersus sit is qui fuerat deditus, is ciuis non erit nisi ex nouo beneficio: quo sensu verum est quod Modestinus de dedito respondit. Quæ autem diximus de nocentibus deditis aut puniendis non tantum ad eos pertinent qui subditi semper fuerunt eius apud quem nunc reperiuntur, verum etiam ad eos qui post crimen commissum aliquo confugerunt.

v. Neque obstant illa adeo prædicata supplicum iura & asyloꝝ exempla. Hæc enim illis profunt qui immerito odio laborant, non qui commiserunt quod societati humanæ aut hominibus aliis sit iniuriosum. Gylippus Laco apud Diodo-

L. Eos qui
D. de capti-
uis.

L. xiii. bibl.

rum Siculum agens de illo supplicum iure sic ait: *qui initio*

initio iura ista introduxerunt, infelicibus quidem misericordiam, at his qui malo animo iniuriam intulerunt, pœnam expectandam voluerunt. Postea: Hi verò si dolo malo, si iniusta alieni cupiditate in mala hæc inciderunt, ne accusent fortunam, ne supplicum sibi nomen imponant. Id enim iure hominum illis debetur, quibus innocens est animus, irata fortuna. Horum verò vita plena factis iniustis, nullum ipsis locum reliquit qui ad miserationem & perfugium pateret. Duo illa, fortunam & iniuriam, Menander optimè distinxit:

ἀτύχημα καὶ ἀδίκημα διαφασχὸν ἔχῃ.

ὅ γὰρ ἀπὸ τύχης γίγνεται, ὅ δὲ αἰρέσει.

Iniuria illud distat infortunio,

Hoc casus, illam quod voluntas efficit.

Non abit hinc Demosthenis dictum: δικαιοῦ ἔστιν ἐλεῖν, ἔτι τοῖς ἀδικοῖς ἢ αἰδέσθων, ἀλλὰ τοῖς ὅσοι λόγον δυστυχουῶ-
Tes. Equum est misericordiam impendi non iniustis homi-
nibus, sed his qui sine merito infortunati sunt. Et Anti-
phanis illud, ὅ ἀκούσιον ἀπὸ τύχης ἔστι, ὅ δὲ ἐκ ἄ-
σιον τῆς γνώμης. Quod non sponte fit, fortuna est; quod
sponte, consilij. Sic in sapientissima lege quibus telum
manu fugisset, quo interfectus esset homo, asyla
patebant: seruis quoque perfugium dabatur: at qui
deliberatò hominem innocentem occidissent, qui ci-
uitatis turbassent statum, his nec ipsum sanctissi-
imum Dei altare patrocinebatur. Hanc legem Philo
explicans ait, ἀσουλίας ἀπέστιν ὅ ἰσθὶ μὴ κέρεσθαι. pro-
fanis in fano nullum esse receptum. Nec aliter Græci an-
tiquiores. Erat apud Athenienses ara Misericordiæ,
cuius meminerunt Cicero, Pausanias, Seruius, etiam
Theophilus in Institutionibus, & quam latè describit
Papinius duodecimo Thebaidos. At quibus patebat

Deut. xix. 1.

xxiii. 15.

Ex. xxi. 14.

I. Reg. I. 29.

II. Reg. xI. 13.

& seq.

De spec. legi-
 bus.

illa? Audi Poetam:

Et miseri fecere sacram:
 mox conuenisse eò ait,
victos bellis patriáque à sede fugatos,
Regnorúmque inopes.

Itaque Oedipus ad Colonom confugiens in eius nominis tragœdia apud Sophoclem ita testatur:

Heu, Cecropida, mala multa tali:
Sed nempe tui: Deus est testis,
Nihil horum sponte patratum.

Respondet Theseus:

Non me pigebit hospitem, qualem Oedipe
Te tuor, omni sospitare in tempore;
Homo esse memini.

Similiter Thesei filius Demophon cùm Herculis posterius Athenas confugissent, sic ait:

Hac patria nostra semper inuálidos solet,
Sed iure fretos, ope sua defendere.
Antehac amicis mille releuandis tulit
Discrimina: & nunc aliud in promptu imminet.

Contrà de maleficis hoc habes in eadem tragœdia:

Hunc qui facinorum conscius, nec legibus
Fidens, ad aras voluitur supplex Deum,
Trahere ad tribunal nulla religio mihi:
Mala semper æquum ferre qui fecit malè.

Idem Ione:

Non enim tangi decet
Manu nocente numina, at iustum fuit
Pijs patere templa contra iniurias.

Aduerf.
 Leocr.

Narrat orator Lycurgus Callistratum quendam, qui capital commiserat, consulto oraculo responsum accepisse, si Athenas iisset, τὸ ἕταρον τῆς πόλιος, consecutu-

rum cum quodius esset: illum verò confugisse ad id quod Athenis sanctissimum esset altare, impunitatis fiducia. at nihilominus occisum cum ab obseruantissima suarum religionum ciuitate, atque ita impletam oraculi fidem. Et Tacitus improbat receptum suo sæculo morem per Græcas vrbes flagitia hominum, vt ceremonias Deum protegendi. Tales ergo aut puniendi, aut dedendi, aut certè amouendi. Perseus rex Macedonum in purgatione ad Martium de his agens qui Eumeni insidiati dicebantur: *Ego istos, ut primùm in Macedonia esse admonitus à vobis comperi, requisitos abire ex regno iussi, & in perpetuum interdixi finibus meis.* Ann. III.
Liu lib. xxvii.

VI. Notandum & hoc, interim dum de causæ iustitia cognoscitur defendi supplices. Sic Demophon ad legatum Eurystheos:

*Si crimen istis aliquod hospitibus struis,
Ius impetrabis: vi quidem hinc non abstrahes.*

Et in altera tragedia Theseus ad Creontem:

*Es facinus ausus temet indignum, Creo,
Tuisque Thebis ac tuis maioribus:
Ingressus urbem qua colit fas ac pium,
Quæ cuncta ritè legis ex norma facit,
Nostris omiſſis moribus, quicquid lubet
Moliris, & vi cuncta te acturum putas.
Adeone hominibus vidua vel patiens iugi
Vrbs ista visa est, & ego nullius rei?
Non te ista docuit ciuitas Amphionis,
Quippe educare haud solita mortales feros:
Nec approbabit illa cum te audiuerit
Quæ sunt Deorum, quæque mea peruadere,
Et rapere ab alma sede miseros supplices.*

*Ego Labdacea si vrbe posuissem pedem,
 Quamuis fuissent iusta mihi certissima,
 Indubia, nulli iniicere tentassem manum
 Nisi annuente qui soli regnum tenes,
 Quid in vrbe deceat hospitem externa memor.
 Tu nec merentem patriam aspergis tuam
 Probro atque maculis, & senem certè tua
 Te fecit atas, sed parum mentis potem.*

Quòd si id cuius accusantur supplices non sit vetitum iure naturæ aut gentium, res dijudicanda erit ex iure ciuili populi vnde veniunt. quod optimè ostendit Æschylus Supplicibus, vbi Rex Argiuis Danaidum gregem ex Ægypto venientem sic affatur:

*Εἴ τί κε ποδοὶ παῖδες Αἰγύπτου σέθεν,
 νόμος πόλεως φάσκοιτες ἐγγύτατοι ἡμῶν
 εἶσθε, τίς αὖ τίσθε ἀπὸ τῆς Ἰνίας ἡλός;
 δεῖ τί σε φαίης καὶ νόμους τοῦ οἴκουθεν,
 ὡς εἶν' ἔχοις κῶρος σέθεν ἀμφὶ σοῦ.
 Manum tibi si immittat Ægyptii genus
 Quòd lege patria proximos se sanguine
 Dicant, quis hæc obicere se contra velit?
 Quare tuum est docere, natalis soli
 Ex lege, nullo iure te illis subijci.*

VII. Vidimus quomodo à subditis, aut veteribus, aut aduenis culpa in rectores transeat: vicissim à summa potestate in subditos culpa transibit si in crimen subditi consenserint, aut siquid fecerint summæ potestatis imperio, aut suasu, quod facere sine facinore non poterant: qua de re rectius erit infrà agere vbi quæ partes sint subditorum examinabitur. Etiam inter vniuersos & singulos communicatur delictum: quia, vt Augustinus ait loco suprà adducto,

ubi vniuersi, ibi & singuli: vniuersi non possunt nisi ex singulis quibusque constare: Nam singuli quique congregati, vel in summam reputati faciunt vniuersos. Pertinet autem culpa ad singulos qui consenserunt, non ad eos qui aliorum sententiis victi sunt. Distinctæ enim sunt pœnæ singulorum & vniuersitatis. Sicut singulorum pœna interdum est mors, ita πόλεως θάνατος αιάστων θνέσθαι, mors ciuitatis euerri: quod fit cùm corpus ciuile dissoluitur; qua de re diximus alibi. Atque hoc modo si ciuitas esse desinat, vsumfructum velut morte finiri rectè dixit Modestinus. Singuli in seruitutem pœnæ nomine rediguntur, vt Thebani sub Alexandro Macedone. Sic & ciuitas subit seruitutem ciuilem in prouinciam redacta. Singuli bona sua amittunt confiscatione. Sic ciuitati adimi solent quæ habet communia, muri, naualia, naues bellicæ, arma, elephanti, ærarium, agri publici.

Lycurg. orator.

L. Si vsumfructus. D. quomod. vsumfructus am.

VIII. Egregia hîc occurrit quæstio, an pœna ob delictum vniuersitatis semper exigi possit. Quamdiu durat vniuersitas videtur posse, quia idem corpus manet, quanquam particulis succedentibus, vt alibi ostensum est. Sed ex aduerso notandum est quædam de vniuersitate dici primò ac per se, vt habere ærarium, leges & similia: quædam non nisi deriuatione à singulis. Sic namque doctam dicimus vniuersitatem & fortem, quæ plurimos habet tales. De hoc genere est meritum. primò enim conuenit singulis vt animum habentibus quem vniuersitas per se non habet. Extinctis ergo illis per quos ad vniuersitatem meritum deducebatur, ipsum quoque meritum extinguitur, ac proinde & pœnæ debitum, quod sine merito diximus non consistere.

Probanda igitur Ariani sententia damnantis vindictam Alexandri in Persas, cum pridem interiissent qui in Græcos peccauerant. De excidio Branchidarum factò per eundem Alexandrum, hoc est Curtij iudicium: *Qua si in ipsos proditionis auctores excogitata essent, iusta ultio esse non crudelitas videretur. Nunc culpam maiorum posteri luere qui ne viderant quidem Miletum, adeò Xerxi non potuerant prodere.* Nec procedit huius & similium factorum defensio, quam apud Plutarchum legere est de sera numinis vindicta. Aliud enim est ius Dei, aliud hominum, vt mox apertius fiet. Neque si æquum est posteros honores & præmia accipere ob merita maiorum, ideo & puniri eos ob eorum peccata æquum est. Beneficij enim talis est materia, vt in quemuis conferri sine iniuria possit; pœnæ non item.

IX. Diximus de modis per quos communitas pœnæ accidit ex culpæ communitate. Restat spectemus, an & culpa non communicata communicetur pœna. quæ res vt rectè intelligatur, & ne quæ re ipsa diuersa sunt ob vocum similitudinem confundantur, monenda sunt quædam.

X. Primum, aliud esse damnum directè datum, aliud quod in consequentiam venit. Directè datum voco quo cuiquam aufertur ad quod ius proprium habet. Per consequentiam quo fit vt quis non habeat quod habiturus alioqui fuisset, cessante scilicet conditione sine qua ius non habebat. Exemplum est apud Vlpianum: Si in meo puteum aperui quo factum est vt venæ ad te peruenturæ præciderentur: negat operis mei vitio damnum datum in ea re in qua iure meo vsus sum. Et alibi, multum ait interesse, vtrum dam-

L. Flaminium.
§. vii. de
damn. inf.

L. Proculus.
d. t.

num quis faciat, an lucro quod adhuc faciebat uti prohibeatur. Et Paulus Iurifconsultus, *præposterum esse* ait, *antè nos locupletes dici quàm acquisierimus*. Sic parentum bonis confiscatis sentiunt quidem incommodum liberi, sed propriè ea pœna non est, quia bona illa illorum futura non erant nisi à parentibus ad ultimum spiritum essent conseruata. Quod rectè ab Alpheno notatum est, eum ait patris pœna amittere liberos id quod ab ipso peruenturum esset ad eos: quæ verò non à patre, sed à rerum natura, aut aliunde tribuerentur, ea manere incolumia. Sic Themistoclis liberos eguisse scribit Cicero nec iniquum putat, ut eandem calamitatem ferant liberi Lepidi. Idque ait antiquum esse & omnium ciuitatum: cui tamen mori leges posteriores Romanæ multum temperamenti adiecerunt. Sic cum ex delicto maioris partis, quæ ut alibi diximus personam vniuersitatis sustinet, vniuersitas in culpa est, eoque nomine amittit ea quæ diximus, libertatem ciuilem, muros, & alia commoda, sentiunt damnum & singuli innocentes; sed ea in re quæ ad ipsos non pertinebat nisi per vniuersitatem.

L. Pretia. D. ad L. Falc.

L. Eum. D. de interdict. & releg.

L. 11. Ep. 11. & 19.

L. Cum ratio. D. de bonis damn.

XI. Præterea notandum, interdum imponi alicui aliquid mali, aut boni aliquid auferri, occasione quidem alicuius peccati, sed non ita ut id peccatum causa sit proxima eius actionis quod ius ipsum agendi attinet. Sic qui occasione alieni debiti aliquid promissit malum patitur, ex veteri verbo, *ἐξ ἑαυτοῦ, παρὰ δὲ ἄλλου*. *Sponde, noxa præstò est*: at proxima causa obligationis est ipsa promissio. Nam ut qui pro emtore fideiussit, non propriè ex emto tenetur, sed ex promisso; ita & qui pro delinquente, non ex delicto, sed ex sua spontione. Atque hinc fit quòd malum illi ferendum men-

furam accipit, non ex delicto alterius, sed ex potestate quam ipse in promittendo habuit. Cui consequens est ut ex sententia, quam veriores credimus, occidi nemo possit ex fideiussione, quia statuimus neminem ius tale habere in vitam, ut eam sibi ipse adimere, aut adimendam obligare possit: cum veteres Romani Græci que aliter ea de re senserint: ideoque & vades capitali iudicio crediderint obligari, ut in Aufonij est versu, & ex notissima Damonis & Pythiæ historia apparet: & obsides sæpe capite plexerint, ut alibi memorabimus. Quod de vita diximus, idem & de membris intelligi debet: nam & in illa ius homini datum non est nisi corporis servandi causa. Quod si exsilium, si pecuniarum damnum in promissione fuerit, & alterius delicto impleta sit conditio, damnum feret fideiussor, quæ tamen in ipso, si exactè loquimur, pœna non erit. Simile quid occurrit in eo iure quod quis habet sic ut ab alterius voluntate pendeat; quale est ius precarij, respectu habito ad rei dominum; & iura priuatorum, respectu habito ad eminentens dominium quod utilitatis publicæ causâ civitas habet. Nam si quid tale alicui auferatur occasione delicti alieni, pœna in illis propriè non est, sed executio iuris antecedentis, quod erat penes auferentem. Sic quia in bestias propriè delictum non cadit, ubi bestia occiditur, ut lege Mosis ob concubitum cum homine, non ea verè pœna est, sed usus dominij humani in bestiam.

XII. His distinctionibus positis dicemus neminem delicti immunem ob delictum alienum puniri posse. Cuius rei ratio vera non est ea quam adfert Paulus Iurisconsultus, quod pœnæ constituentur in emendationem

dationem hominum: nam exemplum videtur statui posse etiam extra personam delinquentis, in ea tamen persona quæ ipsum tangat, vt mox dicemus, sed quia obligatio ad pœnam ex merito oritur: meritum autem est personale, quippe ex voluntate ortum habens, qua nihil est magis nobis proprium, vnde αἰτιόλογος vocatur.

X I I I K. *Neque virtutes, neque vitia parentum, inquit Hieronymus, liberis imputantur. Augustinus verò, Deus, ait, ipse foret iniustus si quenquam damnaret innoxium; & huc illud vulgatum pertinet, Noxa caput sequitur. Sancimus, aiunt Imperatores Christiani, ibi esse pœnam, ubi & noxa est. Deinde: Peccata igitur suos teneant auctores: nec ulterius progrediatur metus, quàm reperiat delictum. Iustum est, ait Philo, eorum esse pœnas quorum sunt peccata; reprehendens morem quarundam gentium quæ tyrannorum aut proditorum infantes liberos morte puniebant. quem reprehendit & Dionysius Halicarnassensis, ostenditque iniquam esse rationem quæ obtenditur, quòd parentibus similes futuri putantur, cum id incertum sit, nec incertus metus ad mortem cuiusquam sufficere debeat. Nescio quis Christiano Imperatori Arcadio ausus est hoc dictare, debuisse paterno perire supplicio in quibus paterni criminis exempla metuuntur: & Ammianus narrat interemtam sobolem, paruam etiam tum, ne ad parentum exempla succresceret. Nec magis iusta causa metus vltionis, vnde natum est Græcum prouerbium:*

Desipit occidens qui patrem pignora seruat.

at Seneca: *Nihil est iniquius quàm aliquem heredem paterni odij fieri.* Marcus Antoninus in epistola ad Sena-

Ep. 3. de morte
Nepotiani.

Epist. 105.

L. Sancimus.
C. de pœnis.

Lib. 11. de
leg. 1. ec.

L. Quisquis.
C. ad l. Iul.
Maj.

Lib. xxviii.

Victoria de
iure belli. n.
38.

Sen lib. 11.
de ira, c. 4.

tum: *Quare filijs Auidij Casij (is in cum coniurauerat) & genero & uxori veniam dabit. Et quid dico veniam, cum illi nihil fecerint?*

XIV. Deus quidem in lege Hebræis data paternam impietatem in posteros se vindicaturum minatur: sed ipse ius dominij plenissimum habet, vt in res nostras ita & in vitam nostram, vt munus suum, quod sine vlla causa & quouis tempore auferre cuius quando vult potest: Igitur si morte immatura ac vio-

21. Sam. XXI.

2. Reg. XIV.

11. Reg. VIII.

9. 10.

lenta rapit liberos Acanis, Saulis, Ieroboami, Achabi, in ipsos iure dominij non pœnæ vitur, sed eodem facto grauius punit parentes. Nam siue superstites sunt, quod maximè spectauit lex diuina, atque ideo lex minas istas vltra abnepotes non extendit, Exod.

XXV. quia ad eorum conspectum pertingere potest humana ætas; certum est parentes puniri tali spectaculo: grauius enim id illis quàm quod ipsi ferunt, vt

Homil. 29. in

9. Gen.

à Chrysostomo rectè dicitur, quicum consentit Plutarchus, ἢ λυποῦσα μᾶλλον ἑτέρα κέραις ἢ τοῖς δὲ ἑαυτῶν κατὰ πάροιναι δι' αὐτοῦ ὄραν. *Nullum durius supplicium quàm eos qui ex se sunt ob se miseros spectare: siue non eousque prouiuunt, tamen cum eo metu occidere magnum est supplicium: Duritia populi, inquit Tertullianus, ad talia remedia compulerat, vt vel posteritatis suis prospicientes legi diuinæ obedirent. Sed simul notandum est hac grauiore vindicta non vti Deum nisi aduersus scelera propriè in suam contumeliam perpetrata, vt falsos cultus, periurium, sacrilegia. Nec aliter Græci existimarunt: Nam quæ crimina credita sunt posteritatem obstringere, quæ αἴμα ipsi vocant, omnia istius sunt generis: quo de argumento facundè disserit Plutarchus libro de sera numinis vindicta.*

Exstat apud Ælium oraculum tale Delphicum:

*At scelerum fontes diuinum persequitur ius,
Nec pote vitari: non si genus ab Ioue ducant:
Sed capiti ipsorum quique enascuntur ab ipsis
Imminet; inque domo cladem subit altera clades.*

Agebatur autem ibi de sacrilegio. De periurio similes sententias supra adduximus. Deinde verò et si id comminatus est Deus, non tamen semper eo iure vitur, maximè si insignis quædam virtus in liberis eluceat, ut videre est Ezech. cap. xv 111. & exemplis quibusdam à Plutarcho dicto loco probatur. Et cum in nouo federe apertius quàm olim declarata sint supplicia quæ impios post hanc vitam manent, ideo in eo federe nulla extat comminatio personas peccantium egrediens; quò præcipuè, quanquam minùs apertè, ut mos est vatibus, spectat dicta iam Ezechielis oratio. Factum autem illud Dei hominibus imitari non licet: neque par ratio est, quia, ut iam diximus, Deus sine culpæ intuitu ius habet in vitam; homines non nisi ex graui culpa, & quidem quæ personæ sit propria. Quare eadem illa diuina lex ut parentes pro liberis, ita ob parentum facta liberos mortis pœna affici vetat: quam legem pij reges etiam in perduellibus secuti leguntur: eamque legem valde laudant Iosephus & Philo, ut & similem Ægyptiam Isocrates, & Romanam Dionysius Halicarnassensis. Platonis est *παιδὲς οὐκ ἔστι τιμωρίας πατέρων ὁρῶντι ἐπιπέταξ*. Quod Latine ita exprimit Callistratus Iurisconsultus: *Crimen vel pœna paterna nullam maculam filio infligere potest. Addita causa: Namque unusquisque ex suo admissio sorti subijcitur, nec alieni criminis successor constituitur. Ferrætne, inquit Cicero, vlla ciuitas latorem istiusmodi legis, ut con-*

Deut. xxiv. 16.

Iof. l. 11.
Philo deleg.
sp. l. 11.
Ios. Bafride.
Dionys. l.
viii.

L. Crimen D.
de pœnis.

L. 17. de Nat.
deor.

demnetur filius aut nepos, si pater aut avus deliquissent?

xv. Quòd si iniustæ leges humanæ, quæ liberos occidunt ob parentum delicta, iniustior sanè lex Persarum & Macedonum deuouens & propinquorum capita, quò qui in regem peccarant tristiores perirent, vt Curtius loquitur: cuius legis diritate exsuperari leges omnes scripsit Ammianus Marcellinus.

Lib. lxxiii.

xvi. Illud tamen est notandum, siquid habeant, aut expectare possint perduellium liberi in quod ius proprium sit non ipsis, sed populo aut regi, id auferri ipsis posse iure quodam dominij, cuius tamen vsus simul in pœnam redundet eorum qui peccauerint. Huc refer quòd Antiphanis vt proditoris posterij ἀντιφάνης ἐκείνου, narrante Plutarcho, id est honoribus prohibiti sunt, vt Romæ liberi à Sulla proscriptorum. Sic in dicta Arcadij lege illud tolerabile in liberos: *Ad nullos honores, ad nulla sacramenta perueniant.* Seruitus autem quomodo & quatenus in liberos sine iniuria transeat, alibi à nobis est explicatum.

xvii. Quod de liberis malo afficiendis ob parentum delicta diximus, idem aptari potest & ad populum verè subditum: (nam qui subditus non est, ex sua culpa, id est ex negligentia puniri potest, vt diximus) si quærat an is populus malo possit affici ob regis, aut rectorum facinora. Non iam quærimus si ipsius populi consensus accesserit, aut factum aliud quod per se sit pœna dignum, sed agimus de eo contactu qui ex natura oritur eius corporis cuius caput est rex, membra cæteri. Deus quidem ob Dauidis peccatum populum pestilentia confecit, & quidem vt Dauid censet innocentem, sed Deus qui in vitam ipsorum ius habebat plenissimum. Interim hæc pœna erat non

populi, sed Davidis: nam, ut ait scriptor Christianus, *πικρότατη τιμωρία τῶν ἠμάρτηκότων βασιλέων ἢ τιμωρία τῶν λαοῦ.* *Acerbissimum est delinquentibus regibus supplicium id quod populis infligitur.* Perinde enim hoc est, ait idem scriptor, ac si quis qui manu peccauit, in tergo feriat: quomodo in simili argumento Plutarchus non aliter id ait accipiendum quam si medicus ad curandam coxam urat pollicem. Hominibus cur id non liceat iam antea diximus.

XVII. Idem dicendum de singulis qui non consenserunt malo afficiendis circa ea quæ ipsorum sunt, ob delictum vniuersitatis.

XIX. Heres verò cur de cæteris debitis teneatur, de pœna non teneatur, sicut à Paulo Iuriconsulto scriptum est, *si pœna alicui irrogatur, receptum est commentitio iure, ne ad heredes transeat*, vera causa hæc est, quòd heres personam defuncti refert, non in meritis quæ sunt merè personalia, sed in bonis quibus ut cohærent ea quæ alicui debentur ex ipsa rerum inæqualitate, simul cum dominio fuit introductum.

L. Si pœna. D.
de pœnis.

XX. Et hinc sequitur, ut si ultra meritum noua quædam causa obligationis extiterit, deberi iam possit id quod in pœna erat, quanquam non propriè ut pœna: Sic alibi post sententiam, alibi post litem contestatam, quibus rebus vis contractus datur, pœna pecuniaria ab herede debetur, ut & ea quæ in conuentionem deducta est. Iam enim noua accessit debendi causa.

CAP. XXII.

De causis iniustis.

- I. *Explicatur discrimen inter causas iustificas & suasorias.*
- II. *Bella que utroque causarum genere carent, ferina esse.*
- III. *Bella que suasorias causas habent, non iustificas, esse pædonum.*
- IV. *Quasdam esse causas que falsam habeant iusti speciem:*
- V. *Vt metum incertum:*
- VI. *Vtilitatem sine necessitate:*
- VII. *Negatum matrimonium in magna feminarum copia:*
- VIII. *Cupiditatem melioris soli:*
- IX. *Inventionem rerum occupatarum ab alijs.*
- X. *Quid si priores occupatores amentes sint?*
- XI. *Iniustam causam esse, & libertatis desiderium in populo subdito:*
- XII. *Et voluntatem regendi alios innisos quasi ad ipsorum bonum:*
- XIII. *Item titulum universalis imperij quem quidam ascribunt Imperatori, qui refellitur:*
- XIV. *Alij Ecclesia, qui item refellitur:*
- XV. *Item voluntatem implendi vaticinia, sine Dei mandato.*
- XVI. *Item id quod debetur, non ex iure strictè dicto, sed aliunde.*
- XVII. *Distinctio belli cuius causa iniusta, & eius cui aliunde vitium accedit: & diversi utriusque effectus.*

Lib. II. c. I.

IXIMVS suprà, cùm de causis agere institueremus, causas alias esse iustificas, alias suasorias. Polybius, qui id discrimen primus notavit, illas vocat *αἰτίας*, quia palam proferri solent, has generis nomine *αἴτιας*. Sic in bello Alexandri adversus Darium *αἰτίας*

fuit vitio iniuriarum quas Persæ Græcis intulerant, αἴτια cupido gloriæ imperij & diuitiarum, cui accedebat spes magna facilitatis concepta ex Xenophontis & Agesilai expeditionibus. Sic *περὸς* belli Punici secundi controuersia de Sagunto, causa indignatio Carthaginensium ob pactiones quas Romani iniquis temporibus ipsis expresserant, & aucti spiritus ex secundis per Hispaniam rebus, quæ Polybio notata. Similiter Thucydides belli Peloponnesiaci veram causam censet fuisse vires Atheniensium augescentes & Lacedæmoniis suspectas, obtentum verò controuersiam Corcyrensiū & alia; vbi tamen ille αἴτιας & *περὸς* nomina permiscet.

Lib. 1.

II. Sunt qui neutro causarum genere feruntur in bella, periculorum, vt Tacitus loquitur, propter ipsa audi. Horum vitium humanum excedit modum,

ἡλιότητα Aristoteles vocat. De his Seneca: *Possum dicere non esse hanc crudelitatem, sed feritatem, cui voluptati sauisia est: possumus insaniam vocare: nam varia sunt genera eius, & nullum certius quàm quod in cedes hominum & laniationes peruenit.* Cui sententiæ perquam similis est illa Aristotelis ultimo Nicomachiorum: *ὁδὲ αἱ γὰρ ἀπὸ πλεονεξίας μακρότερος πρὸς τὴν εἰρήνην* Εἰ τις φίλους πολεμίοις ποιοῖτο ἢ αὐτὸν μάχης καὶ φόβου γίνονται. *Omnino enim crudelis habendus sit qui ex amicis hostes faciat pugnandi & fundendi sanguinis cupiditate.*

L. II. de Clem.
c. 7.

III. Plerique verò bellantium causas suasorias habent, aut sine iustificis, aut cum iustificis. Sunt qui iustificas planè non curant, de quibus dici potest illud quod à Romanis Iuriscòsultis est proditum, prædonem esse eum, qui rogatus de possidendi causa nullam aliam adfert nisi quòd possideat. Talis Brennus qui

omnia dicebat esse validiorum. Talis Attila, & quibus illud in ore est,

Queritur belli exitus,

Non causa.

Et:

Hac acies victum factura nocentem est:

Et, *Id in summa fortuna equius quod validius. Nec male his aptes illud Augustini: Inferre bella finitimis & inde in cetera procedere, ac populos sibi non molestos sola regni cupiditate conserere quid aliud quam grande latrocinium nominandum est? De talibus bellis Vellejus: Bella non causis inita, sed prout eorum merces fuit.*

Lib. IV. de
ciuit. Dei.

L. II.

IV. Alij causas quasi iustificas adferunt, quæ expensæ ad rectam rationem iniustæ reperiuntur. Quæ autem sint causæ iniustæ, cognosci aliquatenus potest ex iustis causis quas hactenus explicauimus. Rectum enim obliqui est index. Sed perspicuitatis causa summa genera annotabimus.

V. Metum ergo ex vicina potentia non sufficere supra diximus. Vt enim iusta sit defensio necessariam esse oportet, qualis non est nisi constet, non tantum de potentia, sed & de animo; & quidem ita constet ut certum id sit ea certitudine quæ in morali materia locum habet. Quare minimè est probanda eorum sententia qui iustam belli causam statuunt, si vicinus nulla pactione impeditus in suo arcem faciat, aut munitionem aliam quæ damnum aliquando dare possit. Nam aduersus tales metus contrariæ in suo munitiones & si qua sunt similia remedia quærenda sunt, non vis bellica. Iniusta igitur bella Romanorum in Philippum Macedonem, Lysimachi in Demetrium, ni alia causa adfuit.

Zonaras.
Pausan. l. I.

VI. Nec

VI. Nec utilitas parius facit cum necessitate.

VII. Ita ubi laxa est matrimoniorum copia, negatum aliquod matrimonium causam bello præbere non potest: qualem olim Hercules arripuit in Eurytum, Darius in Scythas.

VIII. Nec magis mutandæ sedis amor, ut paludibus & solitudinibus relictis solum fœcundius possideatur: quam Germanis veteribus bellandi causam fuisse ait Tacitus.

Hist. IV.

IX. Æquè improbum est inuentionis titulo sibi vindicare ea quæ ab alio tenentur, etiam si is qui tenet sit improbus, de Deo malè sentiens, aut hebetis ingenij. Nam inuentio est eorum quæ nullius sunt.

Viâ. de Ind.
rel. I. n. 31.

X. Neque ad dominium requiritur, aut virtus moralis, aut religiosa, aut intellectus perfectio: nisi quòd hoc videtur posse defendi si qui sint populi omnino destituti à rationis usu, eos dominium non habere, sed ex caritate tantùm iis deberi quæ ad vitam sunt necessaria: Nam quæ alibi diximus de sustentatione dominij, quam pro infantibus & amentibus facit ius gentium, ad eos populos pertinet, cum quibus est patetorum commercium: tales autem non sunt populi si qui reperiuntur toti amentes, de quo meritò dubito.

Viâ. de bel-
lo. n. 5. 6. 7. 8.
Id. L. II. n. 18.

Malè ergo Græci Barbaros ob morum diuersitatem, fortè & quòd ingenio cedere viderentur, hostes sibi quasi naturaliter dicebant. Quatenus autem ob peccata grauia auferri dominium possit, alia est quæstio, & modò, cùm de pœnarum iure ageremus, nobis tractata.

Plato de Rep.
Lib. II. c. 3.
Eurip. Hecuba.
Lib. I.
xxx1 Ifoc.
Panath.

XI. Sed nec libertas siue singulorum siue ciuitatum, id est ἀνεξαρτησία, quasi naturaliter, & semper quibusvis competat, ius bello præstare potest. Nam liber-

tas cùm natura competere hominibus aut populis dicitur, id intelligendum est de iure naturæ præcedente factum omne humanum, & de libertate καὶ ἐλευθερία, non de ea quæ est καὶ ἐλευθερία, hoc est vt natura quis seruus non sit, non vt ius habeat ne vnquam seruiat: nam hoc sensu nemo liber est. quò pertinet il-

SEN. IV. CONTR. lud Albutij: *Neminem natum liberum esse, neminem seruum; hæc postea nomina singulis imposuisse fortunam.* Et

I. POL.

Aristotelis illud: ὅμοιοι τὸν μὲν δοῦλον εἶναι, τὸν δὲ ἑλευθερόν. *è lege venisse vt alius esset liber, alius seruus.* Quare qui

I. COR. VIII. 21.

legitima causa in seruitutem, siue personalem siue civilem deuenerunt, contenti sua conditione esse debent, vt & Paulus Apostolus docet, δοῦλος ἐκλήθη, μὴ σὺ μείνω. *Vocatus es ad seruitutem, ne id te torqueat.*

X I I. Neque minùs iniquum armis subigere aliquos velle, quasi dignos qui seruiant, quos & naturaliter seruos interdum Philosophi vocant. Non enim

siquid alicui est vtile, id statim mihi licet ei per vim imponere: Nam his qui rationis habent vsum libera esse debet vtilium & inutilium electio, nisi alteri ius quoddam in eos quæsitum sit. Infantium planè alia est ratio, quorum regimen, cùm ipsi ius exercendæ ἀνεπιμέλειας actionumque suarum moderandarum

VI. DE IND.

n. 25. *Ayala de iure belli. L. 1.*

c. 2. n. 29.

Couar. c. peccatum, p. 2.

§ 9 n. 5. & seq.

non habeant, occupanti & idoneo natura cõcedit.

X I I I. Vix adderem stultum esse titulum quem quidam tribuunt Imperatori Romano, quasi ipse etiam in remotissimos & incognitos hæctenus populos ius imperandi habeat, nisi Iurisconsultorum diu

Ad L. Hostes.

D. de captiuis

L. a' iamq. ad

L. Rhod.

princeps habitus Bartolus hæreticum ausus esset pronuntiare qui id negat; nimirum quia & Imperator interdum se mundi dominum vocet, & in sacris litte-

Lucæ. II. 1.

ris imperium illud, quod Romaniam posteriores scri-

ptores vocant, appelletur ὁ οἰκουμένης nomine: quæ
 lia sunt & illa:

Orbem iam totum victor Romanus habebat,
 multaque similia per complexionem, aut excessum,
 aut excellentiam dicta: quippe cum & in iisdem sa-
 cris litteris sola Iudæa sæpe veniat nomine ὁ οἰκουμένης.
 quo sensu accipiendum dictum vetus Iudæorum, me-
 dio telluris sitam urbem Hierosolyma, id est in me-
 dio Iudææ, sicut in medio Græciæ Delphi similiter
 dicti orbis umbilicus. Neque est quod quemquam
 moueant Dantis argumenta, quibus probare nititur
 Imperatori ius tale competere, quia id humano gene-
 ri expediat. Nam commoda quæ adfert suis pen-
 santur incommodis. Vt enim naus aliqua ad eam
 magnitudinem peruenire potest quæ regi nequeat,
 sic & hominum numerus & locorum distantia tanta
 esse vt vnum regimen non ferat. Deinde verò concessio
 hoc expedire, ius imperij non sequitur, vt quod nisi
 ex consensu aut pœna nasci nequit. Ne in omnia qui-
 dem quæ olim fuisse populi Romani, Imperator Ro-
 manus ius nunc habet. multa enim vt bello quæ sita,
 ita bello amissa sunt, alia pactionibus, alia derelictio-
 ne in aliarum gentium aut regum ius transferunt.
 Quædam etiam ciuitates olim planè subditæ, postea
 tantum ex parte subditæ, aut tantum inæqualiter fœ-
 deratæ esse cœperunt. Nam omnes hi modi aut amit-
 tendi aut mutandi iuris, non minùs aduersus Roma-
 num Imperatorem, quàm aduersus alios valent.

XIV. Sed & Ecclesiæ ius fuerunt qui adferrent
 etiam in populos ignotæ hæctenus partis terrarum,
 cum tamen ipse Paulus Apostolus apertè dixerit eos
 qui extra Christianismum sunt iudicandi sibi ius

Siluest. verb.
 bellum. p. 1.
 n. 21. Coar.
 loco citato,
 n. 9.

Viñ. de Ind.
 rel. 21. & seq.
 Ayala. L. 1. n.
 29.

non esse. *πὶ γὰρ μοι θεὸς ἐξου κείνη*; 1. Cor. v. 12. & quod ius Apostolis iudicandi competiit, quanquam etiam ad res terrenas suo modo pertinebat, erat tamen cœlestis, ut ita dicam, non terrestris ingenij, exercendum scilicet non per arma & flagra, sed per verbum Dei generaliter propositum, & ad circumstantias peculiare aptatum, per sigillorum diuinæ gratiæ exhibitionem, aut negationem, prout cuique conduceret: postremo loco etiam per vindictam non naturalem, sed natura ipsa superiorem, ac proinde à Deo procedentem: qualis in Anania, Elyma, Hymenæo, & aliis apparuit. Christus ipse, à quo omnis potestas ecclesiastica fluxit, & cuius vita exemplar est Ecclesiæ, quæ talis est, propositam, negavit regnum suum esse de hoc mundo, hoc est, eius naturæ cuius sunt cætera regna: addens alioqui futurum fuisse, ut more aliorum regum operâ militum vteretur. Nunc verò etiam si legiones voluisset poscere, poposcisset, non hominum, sed Angelorum, Matth. xxvi. 53. Et quicquid fecit pro iure suæ potestatis, id fecit non humana, sed diuina virtute, etiam tum cum nudinatores è templo eiecit. Flagrum enim tum quoque diuinæ iræ erat signum, non instrumentum; ut alias sputum & oleum signum medendi, non remedium. Episcopo inter cætera interdicit Paulus ne percussor sit. 1. Tim. 111. 2. *ἀνάστην κερταίν*, imperare imposta necessitate, ea scilicet quæ ex humana vi proficiscitur, regum esse non episcoporum, dixit Chrysostomus. Et alibi: *Non est nobis data potestas ut auctoritate sententia* (talís scilicet quæ ius exsequendi per manum regum, aut militarem in se contineat) *cohibeamus homines à delictis*. Et ex his quidem satis apparet episcopos, quæ tales sunt, ius re-

Ioh. xviii.
36.

Act Apost.
homin. 11. ep.
ad Tit hom.
1. ep. 1. ad
Theff hom.
1 v. de sacerdot.
Lib. 11.

gnandi in homines humano more nullum habere. An verò reges ipsi iis qui Christianam religionem rejiciunt arma quasi pœnæ nomine inferre possint, suprà capite de pœnis à nobis disquisitum est quantum instituto sufficit.

x v. Hoc quoque monebo non frustra, sed quia veteribus recentia conferens magnum malum, ni caueatur, prævideo, iustam belli causam non dare spem conceptam ex aliqua diuinorum vaticiniorum explanatione. Nam præterquam quòd quæ nondum impleta sunt oracula interpretari certò vix contingit sine prophetico spiritu, etiam rerum certarum latere nos possunt tempora. ac postremò prædictio, nisi expressum adsit Dei mandatum, ius nullum dat, cum Deus quæ prædixit, sæpe per improbos homines, aut prauas actiones ad exitum ire permittat.

x v i. Illud quoque sciendum est, si quis quid debet, non ex iustitia propria, sed ex virtute alia, putà liberalitate, gratia, misericordia, dilectione, id sicut in foro exigi non potest, ita nec armis deposci. Nam ad vtrumque horum non sufficit, vt id quod postulatur sit ex morali ratione faciendum, sed præterea opus est in nobis ius quoddam sit ad illud, quale ius interdum leges diuinæ & humanæ dant etiam circa debita aliarum virtutum. quod cum sit, noua tunc debendi ratio accedit, quæ iam ad iustitiam pertinet. Id cum deest, iniustum ex hac causa bellum est, vt Romanorum in regem Cypri tanquam ingratum. Nam qui beneficium dedit, nullum habet ius ad reposcendam gratiam: alioqui contractus esset, non beneficium.

x v i i. Notandum & hoc sæpe accidere, vt bello

Vlt. de iure
bel. n. 2.

causa quidem iusta subsit, sed vitium actioni accidat ex animo agentis: siue quòd aliud quiddam, non illicitum per se, magis & principalius animum mouet quàm ius ipsum, putà honoris studium aut utilitas aliqua, siue priuata siue publica, quæ ex bello ipso seorsim à causa sua iustifica considerato expectatur: siue quòd adest affectus planè illicitus, vt gaudium acquiescentis in malo alieno, sine boni respectu. *Una & ea vetus causa bellandi est, inquit Sallustius, profunda cupido imperij & diuitiarum. Aurum & opes precipuæ bellorum cause,* apud Tacitum, & in tragœdia:

Sen. Hipp.

*Rupere fœdus impius lacri furor,
Et ira praeceps.*

Contra Fau-
stum, L. xxii.
c. 74.

Quò & Augustini illud rectè referas. *Nocendi cupiditas, vlciscendi crudelitas, implacatus, & implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & siquæ sunt similia, hæc sunt quæ in bellis iure culpantur.* Sed hæc, vbi causa iustifica non deest, peccatum quidem arguunt, ipsum tamen bellum propriè iniustum non faciunt, vnde nec ex tali bello restitutio debetur.

Conar. d. § 1.
n. 2. Caiet. 2.
2. q. 40. art. 1.
Siluester in
verbo Bellū.
n. 3. Summa
Ang. in verbo
Bellum. n. 5.
Sum. Ros. ib.
n. 3. & 8.
Th. 2. 2. 66. 8.

CAP. XXIII.

De causis dubijs.

- I. *Dubitandi causa in moralibus unde.*
- II. *Nihil faciendum contra animi dictamen quamuis errans.*
- III. *Iudicium in alteram partem duci argumentis rerum:*
- IV. *Aut auctoritate.*
- V. *Si utrinque dubitetur in re grani, & alterum sit eligendum, sumendum quod est iusius:*
- VI. *Vnde sequi tali casu à bello abstinendum.*
- VII. *Id autem vitari posse colloquio:*
- VIII. *Aut arbitrio: ubi de Christianorum regum officio circa partes bellantes:*
- IX. *Aut etiam sorte.*
- X. *Certamen singulare ad vitandum bellum an permitti possit.*
- XI. *Meliozem esse conditionem possidentis in pari dubio.*
- XII. *Si neuter possideat in pari dubio rem dividendam.*
- XIII. *An bellum utraque ex parte iustum detur multis distinctionibus explicatur.*

ERRISSIMUM est quod scripsit Aristoteles, in moralibus non æquè, ut in mathematicis disciplinis certitudinem inueniri: quod eò euenit, quia mathematicæ disciplinæ à materia omni formas separant, & quia formæ ipsæ tales plerumque sunt, ut nihil habeant interiectum, sicut inter rectum & curuum nihil est medijs. At in moralibus circumstantiæ etiam minimæ variant materiam, & formæ de quibus agitur solent habere interiectum aliquid, ea latitudine, ut modò ad hoc, modò ad illud extremum propiùs accedatur. Ita

i. Eth. Nic. 2.

enim inter id quod fieri oportet, & inter id quod fieri nefas est, medium est quod licet, sed modò huic, modò illi parti propinquius: vnde ambiguitas sæpe incidit, vt in crepusculo, aut in aqua frigida calefcente. Et hoc est quod ait Aristoteles, *ἔστι χαλεπὸν εὐλογεῖν ὁ καὶ*

Nicom.

ἢ τοῦ καλοῦ ἀπὸ τοῦ κακοῦ ἀρετέων, quid cui anteponendum sit difficilis sæpe est iudicatio.

I. Primùm autem illud est tenendum, etiam si quid iustum re ipsa est, sed ab eo fit qui omnibus expensis iniustum id existimat, actum esse vitiosum.

Rom. xiv. 23.

Hoc enim est quod dicit Paulus Apostolus, quicquid non fit ex fide peccatum esse: quo in loco fides animi iudicium de re significat. Nam vim iudicatricem humanis actionibus ducem Deus addidit, qua contempta obbrutescit animus. Sæpe autem accidit, vt iudicium nihil certi monstrèt, sed hæsitet: quæ hæsitatio si atenta consideratione expediri nequeat, sequendum

De Off. l. 1.

erit illud Ciceronis: *Bene præcipiunt qui vetant quicquam agere quod dubites æquum sit an iniustum.* Sed hoc locum habere non potest, vbi alicui omnino alterutrum est faciendum, & de vtroque an æquum sit dubitatur: tunc enim licebit ei eligere quod minus iniustum ei videtur. Semper enim vbi electio euadi non potest, minus malum rationem induit boni: καὶ

Couar. tom. 1. de matr. p. 2. c. 7. §. 2. n. 9.

Nic. 11. c. 9. Cic. off. 111.

ἐλαχίστα ἀνομιλίαν ἢ κακόν, ait Aristoteles: Cicero, de malis minima.

Vasques l. 2. disp. 62. c. 1. D. 1. Med. l. 2. §. 14.

III. Plerumque verò in rebus dubiis post examen aliquod animus non in medio hæret, sed huc aut illuc ducitur argumentis ex re petitis, aut ex opinione quam habet de aliis hominibus sententiam super ea re pronunciantibus. Nam & hîc verum est illud Hætiædi, præstantissimum esse per se sapere; proximum, duci

duci aliena ope. Argumenta ex re petuntur è causis, effectis & adiunctis aliis.

IV. Sed ad hæc rectè noscenda, vsu quodam & peritia opus est; quam qui non habent, vt actiuum iudicium rectè conforment, tenentur audire sapientum consilia. Nam ἐπιδοξα, siue probabilia sunt, Aristotele teste, quæ omnibus videntur, aut plurimis, aut certè sapientibus; iisque rursus, aut omnibus, aut pluribus, aut præstantioribus. Et hac via iudicandi maximè vtuntur reges quibus artium momenta ediscere aut expendere vix vacat.

Við. de Ind. rel. 1. n. 12 & de iurē belk. 21. & 24. Arist. 1. Top. c. 1.

Ἐφοὶ τῶ βασιλεὺς τῶ Ἐφῶν σὺμβουσία.

Dat sapere regi turba sapientum comes.

Sic Romani veteres non nisi consulto collegio fecialium ad id instituto, Imperatores Christiani vix nisi auditis Episcopis, bella suscipiebant, vt si quid esset quod religionem posset iniicere, eius monerentur.

V. Accidere autem in multis controuersis potest, vt ab vtraque parte probabilia se ostendant argumenta, siue intrinseca, siue ab aliorum auctoritate. Id cum accidit, si res mediocres sunt de quibus agitur, videtur vitio carere posse electio, in vtramuis partem ceciderit. At si de re magni momenti, vt de supplicio capitali hominis, agitur, iam propter magnum discrimen quod est inter eligenda, præferenda est pars tutior, vt dici solet:

In istam partem potius peccato tamen.

Ideo satius est nocentem absoluerè quàm innocentem condemnare. Scriptor problematum quæ Aristotelis nomen præferunt: ἐν αὐτοῖς λέγουσι μᾶλλον αὐτῶν

Seca. 29.

λοιπὸν τῶ ἀδικουῦτος ἀποκρίσασθαι ὡς εἰς ἀδικίαν, ἢ τῶ μὴ ἀδικουῦτος κατακρίσασθαι ὡς ἀδικίαν. (quibus in verbis

PPP

vulgò pro ἀδικουῶτος, legitur μὴ ἀδικουῶτος, & contrà.) *Nemo est nostrum, ait, qui non malit absolvere quamvis nocentem, quam damnare innocentem.* Et mox addit rationem quam iam dedimus: ἔστι γὰρ ὅταν τις ἀμφιδόξῃ τὰ ἕατ' αὐτοῦ καὶ ἀμφοτέρων αἰρετέων. *Nam ubi quis dubitat, eligendum in quo minùs delinquitur.* Antiphon: *Εἰ δὴος ἢ ἀμφοτέρων, ὁ ἀδικὸς ἀπολύσαι ὀσιώτερον ἢ ὁ ἀδικὸς ἀπολύσαι. ὁ μὲν γὰρ ἀμφοτέρων ἔστι, ὁ δὲ ἀδικὸς ἀποκτείνει ἀσέπεια.* *Si errandum est, sine iure absolvere, quam per iniuriam condemnare est sanctius: Nam in illo error est, in damnatione insonis, facinus.*

VI. Maximi autem momenti est bellum, ut ex quo mala plurima etiam in innocentes sequi solcant. Ideo inter sententias alternantes vergendum ad pacem. Tres autem sunt modi quibus vitari potest, ne controuersia in bellum erumpant.

VII. Primum est colloquium: *Cùm duo sint genera disceptandi, ait Cicero, unum per disceptationem, alterum per vim, cùmque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius si uti non licet priore.* Et Terentius:

*Omnia priùs experiri verbis quam armis sapientem decet:
Qui scis, an quæ iubeam sine vi facias?*

Et Euripides:

ῥήγοι πείσω. Εἰ δὲ μὴ, βία δοῦναι.

Verbis id impetrabo; sin nequeo, manu.

Idem reprehendit Supplicibus ciuitates quæ hanc viam omitterent:

Et vos quoque vrbes quæ quod est verbis datum

Transigere, potiùs fertis ad cadem arbitram.

Achilles Iphigenia in Aulide:

• Si paret aquo, nil mea vobis ope

Opus est. salutis est in hoc uno satis.

Ego simul amici gratiam seruauerim :

Minúsque uitio uertet omne agmen mihi,

Ratione si rem gesserim, non uiribus.

Coriolanus apud Halicarnassensem : *ὃ μὴ ἦν ἄλλο-
τερίων ὀπιθυμείν, ἀλλὰ τὰ ἑαυτῶν ἀπαιτεῖν καὶ μὴ τυχεύοντα
τοῦτου πολέμου, ἀπώτερος αὐτῶν ὁμολογεῖσθαι κελόν.* Siquis non
aliena cupiat, sed sua postulet, atque hęc non impetratis bel-
lum moueat, id omnium confessione equum est. Apud eun-
dem Halicarnassensem rex Tullus, quę uerbis com-
poni nequeunt, ea armis ait decerni. Et rex Theodoricus: Cass. III. Var.
*Veniendum tunc ad arma cūm locum apud aduersarios in-
stitia non potest inuenire.*

VIII. Alterum est inter eos qui communem iudi-
cem nullum habent, compromissum: *ὅτι τὸν δίκας δι-
δόντι ἢ νόμοι ὡς ἐς ἀδικουῦντα ἰέναι,* ait Thucydides: *In
eum qui arbitrum accipere paratus est, nefas ut in iniurio-
sum ire.* Apud eundem Corcyrenses Corinthiis signi-
ficant paratos se disceptare controuersias apud quas
illi uellent Peloponnesi ciuitates. Et Hocrates ora-
tione aduersus Ctesiphontem laudat Philippum Ma-
cedonem quod quas habebat cum Atheniensibus
controuersias, de iis paratus esset *ὅτι τρεπεῖν πολλὰ τὴν
ἴσιν καὶ ὁμοίᾳ,* arbitrium permistere alicui ciuitati aequę u-
trique parti. Sic olim Ardeates & Aricini, postea Nea- Liu. lib. VIII.
politani & Nolani controuersias suas arbitrio populi
Romani permiserunt: Et Samnites in controuersia
cum Romanis ad communes amicos prouocant. Cy-
rus sibi & Assyrio arbitrum fert regem Indorum. Xen. Cyrop.
L. III.
Pœni in controuersis cum Masinissa, ut bellum ui-
tent ad iudicia prouocant. Romani ipsi apud Liuium
ad communes socios prouocant. Maximè autem Chri-

Vi&. de iure
belli, n. 28.

stiani reges & ciuitates tenentur hanc inire viam ad arma vitanda. Nam si vt iudicia alienorum à vera religione iudicum vitarentur, & à Iudæis & à Christianis arbitri quidam sunt constituti, & id à Paulo præceptum, quantò magis id faciendum est, vt maius multò vitetur incommodum, id est bellum? Sic alicubi Tertullianus argumentatur, non militandum Christiano, vt cui ne litigare quidem liceat: quod tamen secundùm ea quæ alibi diximus cum temperamento quodam est intelligendum. Et tum ob hanc, tum ob alias causas vtile esset, imò quodammodo factu necessarium, conuentus quosdam haberi Christianarum potestatum, vbi per eos quorum res non interest aliorum controuersia definiantur: imò & rationes incantur cogendi partes vt æquis legibus pacem accipiant.

Molina disp.
103. §. Quan-
do inter Æ-
gid. Reg. de
actib. supern.
disp. 31. dub.
4. n. 72.
Th. 2. 2. q. 95.
art. 8. & ibi
Cajet.

Liu. lib.
xxviii.

IX. Tertia ratio est per sortem.

X. Sortis autem affine quid est certamen singulare, cuius vsus non videtur omnino repudiandus, si duo quorum controuersia alioqui totos populos grauissimis malis sint implicitura inter se parati sint armis decernere, vt olim de Iba Corbis & Orsua. Videtur enim id si non ab ipsis rectè fieri, certè à ciuitatibus posse acceptari, vt minus malum. Certè inter cæteros Francorum veterum mores hunc impensè laudat Agathius libro primo, cuius ipsa verba (sunt enim insignia) apponam: ἀλλ' εἴ ποτ' ἀρεὰ καὶ λι' ἔειν τοῖς βασιλεύουσιν εἰς ἡμέρας, ξιωνερχεῖν, ᾧ δὲ παύονται μὲν ἀπλοῦτες ὡς πολεμήσοιτες καὶ τοῖς ὅπλοις ἀγακροῦσθαι, καὶ εἴτα ὁμοῦ χωροῦσι· ἰδόντες ἢ ἀλλήλους ἐκατέρωθεν ἢ πληθὺς, αὐτίκα ὁ χαλεπαῖνοι ἀποβάλλοντες εἰς ὁμοφροσύνῃ μὲν χωροῦσι, καὶ τοῖς ἡγεμονίας καλῶσι δίκην μάλλον τὰ ἀμφίβολα ἀγακροῦσθαι.

Γαλ. Εἰ δὲ μὴ, μένοις ἐκείνοις ἀγωνίζεσθαι, καὶ ἐν σφίσι
 αὐτοῖς Δρακιδιωβίην, ὡς ἔχ' ὅσοι ὄν, ὅσδ' παῖσιον, ἰδίας αὐτῶν
 ἔνεκα δυσμερείας, τὰ χριὰ πημνήεαζ καὶ ἀατεβράφθα· διθύς
 τὲ οὖν τὰ τε φάραγας Δραλύοισι, καὶ τὰ ὄπλα ἕθενται, καὶ
 Ὡλοῖποι Εἰρλήν αὐθις καὶ ἕμερῆτις, φοιτήσῃ τε πρ' ἄλλη-
 ροῖς ἀφύλακτοι, καὶ ὄπτιμξίαι, καὶ φροδο οἴχεται τὰ θνά.
 ἔτως ἀρα αὐτοῖς ὁ μὲν ὑπὸ κλον δίχμοι καὶ φιλόπατε· ὁ δὲ γα
 ἀρῆν διωδῆς ἐν δίοτι καὶ πειθῶσιον. *Si qua forte inter re-*
ges oriantur controuersia, aciem quidem omnes instruunt
tanquam bellaturi ad rem armis decernendam. At ubi con-
spicati sunt se inuicem exercitus, abiecta ira ad concordiam
redeunt, & regibus auctores sunt, ut iure potius certent:
aut si id nolint, ipsi inter se singulari dimicent certamine,
& suo duntaxat ipsorum periculo rem transigant: Neque
enim aut equo & bono, aut patrijs institutis conuenire, ut
ipsi ob propria odia bonum publicum labefactent, aut euer-
tant. Ergo confestim soluant exercitus, & restituta pace
suo inter se commean, sublatis malorum causis. Tanta in
subditis cura iustitiæ & patriæ amor: in regibus uerò ani-
mus placidus & suis obsequens.

XI. Quamquam uerò in causa dubia pars utraque
 tenetur quærere conditiones quibus bellum uitetur,
 magis tamen id tenetur qui petit quàm qui possidet.
 Ut enim in pari causa melior sit possidentis conditio,
 non ciuili tantùm iuri, sed & naturali conuenit. cu-
 ius rei causam alibi etiam ex Aristotelis quæ dicun-
 tur Problematibus attulimus. Atque hic & illud ad-
 dendum est, ab eò qui iustam causam habere se scit,
 sed documenta non habet sufficientia quibus posses-
 sorem de iniustitia suæ possessionis conuincat, bel-
 lum licitè non sumi: quia non habet ius cogendi
 alterum, ut de possessione decedat.

L. in pari. D.
de R. I.

Vit. de iure
bel. n. 27. &
30.

Less. de Just. c.

29. dub. 10.

Molina disp.

103. §. in se-

cundo uero.

Lorca. 2. 2.

sect. 3. disp.

53. n. 4.

Lorca. 2. 2.
quæst. 40.
disp. 53.

XII. Vbi verò & ius ambiguum est, & neuter possidet, aut ex æquo uterque, ibi iniquus censendus erit, qui oblatam rei controuersæ diuisionem repudiat.

Soto v. de Inst. iur. 41.
art. 7. Couar.
c. peccatum.
§. 10. n. 6.
Alc. 2. Parad.
21. Fulgof. l.
5. de Inst. Pic-
colom. Lib.
VI. Ciuil.
Phil. c. 21.
Alb. Gent.
l. 1. c. 6.

XIII. Ex his quæ diximus definiri potest illa à multis agitata quæstio, an bellum ratione habitatorum qui principales belli motores sunt utrinque iustum esse possit. Distinguendæ enim sunt variæ acceptiones vocis iusti. Iustum enim aliquid dicitur, aut ex causa, aut secundum effectus. Ex causa rursus, aut speciali acceptione iustitiæ, aut illa generali qua omnis rectitudo eo venit nomine. Specialis acceptio iterum diuiditur in eam quæ ad opus pertinet, & eam quæ pertinet ad operantem: quarum illa potest dici positua, hæc negatiua: nam ipse operans iuste agere interdum dicitur, quoties iniuste non agit, etiamsi id quod agit iustum non sit: quomodo rectè distinguit Aristoteles, ὁ ἀδίκων, & ὁ ἀδικῶν ἄδικον, iniuste agere, & agere quod iniustum est. Speciali & positua acceptione bellum utrumque iustum esse non potest, ut nec lis, quia facultas moralis ad contraria, putà ad agendum & ad impediendum, non datur per rei ipsius naturam. At verò ut neuter bellantium iniuste agat, fieri sanè potest: iniuste enim agit nemo nisi qui & scit se rem iniustam agere: multi autem id nesciunt. Sic iuste, id est bona fide litigari potest utrumque. Multa enim & in iure & in facto, vnde ius oritur, fugere homines solent. Generali acceptione iustum dici solet quod omni culpa agentis vacat. Multa autem etiam sine iure fiunt absque culpa ob ignorantiam inuitabilem: cuius rei exemplum est in his qui legem

L. v. Eth. c. 10.
& 11. Rhet. 1.
c. 13.

Aug. lib. xv.
de ciuit. Dei.
c. 5. & lib. xix.
c. 15.

Couar. c. pec-
catum. §. 10.
n. 2. Vjct. n.
32.

Suares de le-
gibus. lib.
111. c. 18.
Alph. de Ca-
strode potest.
leg. penal. l.
1. c. 1. & 3.

non obseruant, quam sine culpa sua ignorant postquam lex ipsa promulgata est, & tempus per se ad scientiam sufficiens transit. Sic & in litibus accidere poterit, vt pars vtraque non modò iniustitiæ, sed & omni alio vitio careat, præsertim vbi pars vtraque, aut altera litigat non suo sed alieno nomine, putà ex tutoris officio, cui congruit ius etiam incertum non deferere. Sic Aristoteles in litibus iuris controuersi, ait neutrum esse improbum, quod ipse dicit *πῶς ἐστὶν*. At in bello vix est, vt temeritas saltem omnis & dilectionis defectus absit, ob negotij ipsius grauitatem, quæ omnino talis est vt causis probabilibus non contenta quàm maximè evidentes requirat. At iustum si accipimus, quoad effectus quosdam iuris, certum est bellum hoc sensu iustum vtrimque dari, vt ex iis apparebit quæ de bello publico solenni infrà à nobis dicentur. Sic enim & sententia non ex iure lata, & possessio sine iure habent quosdam iuris effectus.

vii. Rhet.
c. 17.

CAP. XXIV.

Monita de non temere etiam ex iustis causis
suscipiendo bello.

- I. *Ius sepe remittendum ut bellum vitetur:*
- II. *Maximè ius ad pœnas:*
- III. *Præsertim à rege læso.*
- IV. *Etiã cura sui & suorum abstinendum sepe bello.*
- V. *Regule prudentia circa electionem bonorum.*
- VI. *Exemplum in deliberatione inter studium libertatis & pacis.*
- VII. *Apœnis exigendis abstinere debere qui non multo sit validior.*
- VIII. *Restare ut bellum non sit suscipiendum nisi ex necessitate:*
- IX. *Aut ex maxima causa cum maxima occasione.*
- X. *Bellorum mala ob oculos posita.*

VANQVAM instituti, quod de iure belli inscriptum est, pars propriè non videtur exlequi quid circa bellum virtutes aliæ præcipiant, aut suadeant, obiter tamen obuiam eundum est errori, ne quis existimet vbi ius satis compertum est, statim aut oportere bellum suscipi, aut semper etiam licere. Contrà enim euenit ut plerumque magis pium rectumque sit de iure suo cedere. Nam nostræ quoque vitæ curam honestè deserui, ut alterius & vitæ & saluti perpetuæ quantum in nobis est consulamus, suprâ suo loco dictum est. Maximè autem Christianis hoc conuenit qui in eo perfectissimum Christi imitantur exemplum, qui pro nobis adhuc impiis & infestis mori voluit. Rom. 11. 6. Quod ipsum multo etiam magis nos excitat ne res nostras aut nobis debitas

bitas persequamur cum tanto aliorum incommodo quantum secum ferunt bella. Non ob quamvis causam talem bellum suscipiendum, & Aristoteles monet, & Polybius. Nec à veteribus laudatus Hercules quòd Laomedonti & Augiæ arma intulit ob non solutam laboris mercedem. Pol lib. iv. Pau. lib. v.

II. Ad pœnas verò omittendas multa sunt quæ nos hortantur. Videamus quàm multa patres in filiis dissimulant; qua de re dissertatio est Ciceronis apud Dionem Cassium. *Pater, ut Seneca ait, nisi multa & magna iniuriæ patientiam deiceriunt, nisi plus est quod timeret quàm quod damnat, non accedet ad decretorium stylum.* At quisquis alium punire vult, rectoris, id est patris quodammodo personam suscipit: quò respiciens Augustinus ad Comitem Marcellinum: *Imple, inquit, Christiane iudex, pij patris officium.* Pittaci dictum laudat Iulianus Imperator: *ὁς ἦ οὐκ ἠὲ πῶλεν τῆς ὑποείας ἀεγείης, qui veniam pœnæ præferibat.* Interdum ex sunt rerum circumstantiæ, ut iure suo abstinere non laudabile tantùm sit, sed & debitum ratione eius quam hominibus etiam inimicis debemus dilectionis, siue in se spectatæ, siue qualiter eam exigit sanctissima lex Euangelij. Sic quosdam esse diximus pro quorum, etiamsi nos impetant, salute mortem optare debeamus, quòd eos sciamus rei communi humanæ aut necessarios, aut valde utiles. Si res quasdam negligi vult Christus, ne lites subeantur, tanto credendum est maiora à nobis negligi voluisse ne ad bellum eatur, quanto bellum lite est nocentius.

De suo iure virum bonum aliquid relaxare non solum liberalitatis, sed plerumque etiam commoditatis est, ait Ambrosius. L. II. de Off. c. 10.

III. Circa pœnas officij primùm nostri est, si non vt hominum, certè vt Christianorum, vt facilè, ac libenter condonemus, quæ in nos sunt commissa, sicut Deus nobis condonat in Christo. Eph. 32. ἡ γὰρ παρὰ τούτων ἀόργητοι ἔσθητε ὡς ὁ θεὸς ἐν τῷ ὑπεύθυνον τῆ κολασίᾳ ἡμῶν ἡδίκηκότες, Θεοῦ φύσιν ἀποσιτέθη, ait Philo. *Ira vacare circa ea ob quæ nocentes pœna mortis sunt obnoxij ad dininam naturam accedit.* Seneca de principe: *Longè fit in suis quàm in alienis exorabilior iniurijs. Nam quem admodum non est magni animi qui de alieno liberalis est, sed ille qui quod alteri donat sibi detrahit: ita clementem vocabo, non in alieno dolore facilem, sed eum qui cùm suis stimulis agitur, non profilit: qui intelligit magni animi esse iniurias in summa potentia pati, nec quicquam esse gloriosius principe impune laeso.* Liuvia in allocutione ad Augustum apud Dionem: *Τοὺς ἀπ' ἑαυτῶν νομίζουσι οἱ πολλοὶ τοὺς μὲν δὲ κοινὸν ἀδικοῦσιν ἐπεξίεναι χεῖρας, τοὺς δὲ ἰδίᾳ. ἢ εἰς αὐτοὺς πλημμελεῖν δοκιοῦται φέρειν.* *Ita plerique existimant, rectoribus punienda quæ contra communem utilitatem peccantur; quæ verò in ipsos, dissimulanda.* Antoninus Philosophus in oratione ad Senatum: *Non enim unquam placet in Imperatore vindicta sui doloris, quæ etsi iustior fuit, acrior videtur.* Ambrosius in epistola ad Theodosium: *Antiochenis tuam donasti iniuriam.* Et in eiusdem Theodosij laudibus ad Senatum Themistius: *ὅτι οὐκ ἀτιβλάπτουσα χεὶρ τὸν ἀγαθὸν βασιλέα, ἀλλ' ὅ ποιούματα μείζω φαίνεαί, ἢ ἡδίκηκότες.* *Bonum regem oportet his qui in se peccarunt superiorem esse, non vicissim nocendo, sed bene faciendo.* Maximè verò id locum habet, vbi aut nos quoque nobis peccati alicuius sumus conscij, aut id quod in nos peccatum est ab humana quadam & excusabili infirmitate procedit, aut satis apparet

Lib. 1. de
Clem. c. 20.

Dried. Lib.
11. de Lib.
Christ. c. 6.

pœnitere cum qui nocuit. *Est ulciscendi & puniendi modus*, inquit Cicero, *& haud scio an satis sit eum qui lacefferit iniuriæ suæ pœnitere.* Sapiens, inquit Seneca, *multa remittet: multos parum sani, sed sanabilis ingenij seruabit.* Et hæc quidem causæ à bello abstinendi ex dilectione nascuntur, quam ipsis inimicis, aut debemus, aut rectè impendimus.

iv. Sæpe verò nobis ipsis nostrisque præstandum habemus ne ad arma veniatur. In fabella quadam Christi dicitur, si quis rex cum rege altero bello certandum habeat, primò sedentem, qui mos est cum cura consultantium, expensurum apud se, an ipse qui decem millia militū habeat, hosti ducenti bis totidem par esse possit. quòd si videat se imparem fore, antequam ille intra fines adsit, missurum legationem cum mandatis pacis causa. Sic Tusculani omnia patiendò & nihil recusandò pacem à Romanis meruerunt. Sic legatus Iustiniani Amalafunthæ reginæ negavit armis se certaturum. Quod Euripides de Græcis dixit ciuitatibus, idem ad alios quosuis rectè aptes:

*De Marte quoties itur in suffragia,
Nemo imminere cogitat mortem sibi,
Sed quisque cladem destinamus alteri:
Quòd si in comitijs funera ante oculos forent,
Furiata bello non perisset Græcia.*

Apud Liuium est: *Cum tuas vires, tum vim fortune, Mariemque communem propone animo.* Et apud Thucydidem: τὸ πολέμου ὁ ἀλόγων ὄσον ἔστι πρὶν ἐν αὐτῷ ἀρέσθαι ἀεθλοῦσθαι. *Quicquid inopinum accidere potest in bello priusquam aggrediare considera.*

v. Qui deliberant, partim de finibus non quidem vltimis sed interiectis deliberant, partim de iis quæ

cò ducunt. Finis semper est bonum aliquod, aut cer-
 tè mali declinatio quæ vicem boni obtinere possit.
 Quæ verò huc aut illuc ducunt, per se non experun-
 tur, sed quatenus ducunt: quare in deliberationibus
 comparandi sunt, & fines inter se, & eorum quæ ad
 finem ducunt facultas effectiua ad finem producen-
 dum: quæ comparatio tres habet normas. Prima est;
 si res de qua agitur æqualem, morali scilicet æsti-
 matione, efficaciam habere videatur ad bonum &
 ad malum, ita demum eligenda est si bonum ali-
 quanto plus habeat boni quàm malum mali. Alte-
 ra; si videatur esse æquale bonum & malum, quod à
 re de qua quæritur possit procedere, ita demum ea
 res eligenda est si efficacia ad bonum quàm ad ma-
 lum maior sit. Tertia, si videatur & bonum & ma-
 lum esse inæquale, nec minus inæqualis rerum effi-
 cacia, res ea ita demum eligenda est, si efficacia ad
 bonum maior sit collata efficaciæ ad malum quàm
 ipsum malum est collatum bono; aut si bonum sit
 maius comparatione mali quàm efficacia ad malum
 comparata ad bonum. Hæc nos limatiùs paulò: sed
 eodem tendit via planiore Cicero: cùm ait fugien-
 dum ne offeramus nos periculis sine causa; quo nihil
 potest esse stultius: quapropter in adeundis periculis
 consuetudinem imitandam medicorum, qui leuiter
 ægrotantes leuiter curant; grauioribus autem mor-
 bis periculosas curationes & ancipites adhibere co-
 guntur. quare subuenire tempestati sapientis esse
 dicit, eòque magis si plus adipiscare re explicata bo-
 ni quàm addubitata mali. Et alibi: *ὅταν ἴσῃς ἄνευ
 μεγάλου κινδύνου, ἴσῃς ἄνευ κινδύνου, ἴσῃς ἄνευ
 κινδύνου, ἴσῃς ἄνευ κινδύνου, ἴσῃς ἄνευ κινδύνου*
*magnum nullum fieri possit, ἴσῃς ἄνευ κινδύνου vel non magnum
 necisurum sit, quid opus est ἴσῃς ἄνευ κινδύνου;*

De Off. 1.

Ep. ad Art.
l. 212. 27.

VI. Exemplum sumamus ab eo quod inter Galliarum ciuitates consultatum olim narrat Tacitus: *Libertas an pax placeret*: Libertatem intellige ciuilem, hoc est ius regendæ per se reipublicæ: quod ius plenum est in statu populari, temperatum in statu optimatæ, præsertim tali vbi nemo ciuium ab honoribus arceatur: pacem verò talem quâ bellum redimatur internecinum, id est, vt Cicero alibi Græcis verbis hanc quæstionem explicat, *εὐδαιμονία ἢ πόλις κωδωνίδης*: Putà vbi recta æstimatio futuri nihil ferme aliud quàm torius populi exitium videatur portendere: qualis erat status Hierosolymorum obsessorum à Tito. Hic Cato quid dicturus sit qui mori quàm vni parere maluit, nemo nescit; quò & illud pertinet.

Lib. 12. Ep.
ad Att. ep. 112.

Quàm sic non ardua virtus

Seruitium fugisse manu.

Et multa alia ad eum modum. At aliud dicat recta ratio: Vitam scilicet, quæ fundamentum est omnium bonorum temporalium, pluris esse quàm libertatem; siue vtrumque sumas in vno homine, siue in toto populo. Itaque Deus ipse pro beneficio imputat quòd non perdat homines, sed in seruitutem tradat. Et alibi suadet per Prophetam Hebræis, vt sese Chaldæis in seruitutem dedant, ne fame ac peste moriantur. Quare illud quamquam laudatum antiquis,

12. Pa. XII. 72.

Jerem.
XXVII.

Obsessum Pæno gessit quod Marte Saguntum:

laudandum non est, nec quæ eò ducunt. Internecio enim populi in hoc rerum genere pro maximo malo haberi debet. Quod autem de libertate dixi, idem de aliis rebus expetibilibus dictum volo, si oppositi mali maioris iustior aut par sit expectatio.

Caiet. 2. 2. q.
95. art. 8.

Molina tract.
1. de Iustitia,
cap. 102.

VII. In pœnis quoque exigendis illud maxime obseruandum est, ne vnquam eo nomine bellum suscipiatur in eum cui pares sunt vires. Nam vt iudicem ciuilem, ita qui armis facinora velit vindicare multo esse validiorem altero oportet. neque verò prudentia tantum, aut suorum caritas exigere solet, vt bello periculoso abstinenceatur, sed sæpe etiam iustitia, rectoria scilicet, quæ ex ipsa regiminis natura superiorem non minùs ad curam pro inferioribus, quàm inferiores ad obedientiam obligat. Cui consequens est id quod rectè à Theologis est traditum, regem qui ob causas leues, aut ad exigendas pœnas non necessarias & magnum secum periculum trahentes bellum suscipit, teneri subditis ad reparationem damnorum quæ inde oriuntur. nam etsi non in hostes, in suos tamen veram committit iniuriam, qui talibus de causis tam graui malo eos implicat. Liuius: *Iustum bellum quibus necessarium, & pia arma quibus nulla nisi in armis relinquitur spes.*

VIII. Rara ergo belli sumendi causa est quæ omitti aut non possit aut non debeat, putà cum iura sunt, vt Florus loquitur, armis sæuiores. Seneca *incurri ait in pericula ubi quiescenti paria metuuntur. Miseram pacem bello bene mutari ait Tacitus, nempe cum, vt idem ait, aut ausos libertas sequitur, aut victi ydem erunt.* Non si, vt apud Ciceronem est, apparet futurum vt si victus eris, pro-scribaris; si viceris, tamen seruias.

IX. Altera belli occasio, si, ita vt oportet rem æstima-manti, à iure, & quidem quod momenti sit maximi simul stent vires. Hoc est quod Augustus aiebat, bellum non suscipiendum nisi cum maior emolu-menti spes quàm damni metus ostenderetur. Et quod

Suct. c. 24.

de prælio dicere solebat L. Æmilius Paulus; idem sic non malè aptaueris: *Non decertandum esse nisi summa necessitudo, aut summa occasio data esset.*

Gel. L. XIII.
c. 3.

x. Sæua res bellum est; inquit Plutarchus, cumulumque secum trahit iniuriarum & insolentiæ: Et sapienter Augustinus. *Quorum malorum (de his loquitur quæ ex bello nascuntur) multas & multiplices clades, diras & duras necessitates, sic, ut dignum est, eloqui velim, quanquam nequaquam sicut res postulat possum, quis erit prolixæ disputationis modus? Sed sapiens, inquit; bellum gesturus est: quasi non, si se hominem meminit, multo magis dolebit iustorum necessitates sibi extitisse bellorum: quia nisi iusta essent, gerenda non essent: ac per hoc sapienti nulla bella essent. iniquitas enim partis aduersa iusta bella ingerit gerenda sapienti, imò & necessaria: quæ iniquitas homini utique dolenda quia hominum est, & si nulla ex eo bellandi necessitas nascatur. Hac itaque tam magna, tam horrenda, tam sæua quisquis cum dolore considerat, miseriam necesse est fateatur. quisquis autem vel patitur ea sine animi dolore vel cogitat, multò utique miserius ideo se putat beatum quòd & humanum perdidit sensum. Idem alio loco: Bellum gerere malis videtur felicitatis, bonis verò necessitatis. Cui Senecæ illud addendum, non esse homini homine prodigè utandum. Si iure Hebræo & qui non volens hominem occidisset fugere debebat: Si Deus à Dauide qui pia bella gessisse dicitur, ideò templum suum ædificari vetuit, quòd multum sanguinem fudisset: Si apud Græcos veteres expiatione opus habebant etiam qui sine culpa manum cæde maculassent, quis non videat, præsertim Christianus, quàm vel sit infelix & mali ominis, quantoque nihil fugiendum bellum etiam non iniustum?*

Vita Camilli.

De ciuit. Dei,
Lib. XII. c. 7.

Lib. xv. de
ciuit. Dei, c.
75.

Certè apud Græcos Christianismum professos diu obseruatus est canon quo sacris ad tempus arcebantur qui hostem in qualicumque bello interfecissent.

C A P. XXV.

De causis belli pro alijs suscipiendi.

- I. *Bellum suscipi iuste pro subditis:*
- II. *Non semper tamen suscipiendum.*
- III. *An subditus innocens hosti dedi possit, ut periculum vitetur.*
- IV. *Bella item iuste suscipi pro federatis equalibus & inaequalibus,*
- V. *Et pro amicis:*
- VI. *Imò & pro hominibus quibusuis:*
- VII. *Posse tamen id sine peccato omitti, si quis aut sibi metuat, aut etiam nocentis vita.*
- VIII. *An pro subditis alienis defendendis instum sit bellum, distinctione explicatur.*
- IX. *Inimicas esse societates & mercenariam militiam sine causarum discrimine.*
- X. *Etiã precipuè prada aut stipendij causa militare vitiosum esse.*

V PRA cùm de his qui bellum gerunt egimus, dictum ostensumque à nobis est, naturaliter non tantum vnumquemque sui iuris esse executorem, sed & alieni. quare quæ causæ iustæ sunt ipsi cuius res agitur, eadem iustæ sunt ijs qui alijs opem ferunt. Prima autem maximèque necessaria cura pro subditis, siue qui familiari, siue qui ciuili subsunt imperio. Sunt enim quasi

quasi pars rectoris, ut ibidem diximus. Sic pro Ga-
 baonitis qui se populo Hebræo subiecerant arma Ios. x. 6.
 sumsit is populus duce Iosua. *Maiores nostri*, inquit
 Cicero ad Quirites, *sæpe mercatoribus ac nauicularijs*
iniuriosius tractatis bella gesserunt. Alibi: *Quot bella ma-* Verr. II.
iores nostri susceperunt quod ciues Romani iniuria affecti,
nauicularij retenti, mercatores spoliati esse dicerentur?
 Iidem Romani pro quibus sociis arma sumere no-
 luerant, pro iis deditis, id est factis subditis eadem
 sumere necessarium duxerunt. Campani ad Ro-
 manos: *Quandoquidem nostra iactari aduersus vim atque*
iniuriam iusta vi non vultis, vestra certè defendesit. Flo-
 rus à Campanis fedus quod antè habebant, sanctius
 ait factum omnium suorum deditioe: *Fides agi iusta;*
 inquit Liuius, *deditos non prodit.* Lib. VII.

II. Non tamen semper quamuis iusta causa sub-
 diti alicuius obligat rectores ad bella sumenda: fed-
 ita demum si id sine omnium aut plurimum subdito-
 rum incommodo fieri potest. Rectoris enim offi-
 cium magis circa totum quàm circa partes versatur:
 & quo pars est maior, eo ad totius naturam propius
 accedit.

III. Itaque si ciuis vnus quamuis innocens ad exi-
 tium ab hoste deposcatur, dubium non est quin de-
 feri possit, si appareat ciuitatem hostium viribus
 multò esse imparè. Disputat contra hanc senten-
 tiam Ferdinandus Vasquius: sed si non tam verba
 eius quàm propositum spectetur, hoc videtur agere
 ne ciuis talis temere deferatur, vbi cum defendi posse
 spes sit. Nam & historiam adfert: Italici peditatus
 qui Pompeium rebus nondum planè desperatis de-
 feruit, de sua salute certior factus à Cæsare; quod ille

Soto de Inst.
 & iur. l. v. q.
 i. art. 7.

L. I. cont. III.
 c. 13.

non immeritò improbat. An verò etiam tradi in manus hostium possit ciuis innocens, vt vitetur immensalioqui ciuitatis excidium, disputant eruditi, & olim disputatum est, vt cum Demosthenes nobilem illam de canibus quos lupi pacis causa ab ouibus tradi sibi postulabant fabulam protulit. Negant id licere non Vasquius tantùm, sed is cuius sententia vt perfidiæ propinqua à Vasquio arguitur Sotus. Ponit tamen Sotus teneri talem ciuem se hostibus tradere: hoc quoque negat Vasquius, quia natura societatis ciuilib, quam sui quisque commodi causa iniit, id non postulet. Sed hinc nihil aliud sequitur quàm ex iure propriè dicto, ciuem ad hoc non teneri: at non etiam caritatem pati, vt aliter faciat. Multa enim sunt, non iustitiæ propriè dictæ, sed dilectionis officia, quæ non tantùm cum laude præstantur, quod Vasquius agnoscit, sed etiam omitti sine culpa nequeunt. Tale autem omnino hoc videtur esse, vt maximæ multitudinis innocens vitam suæ vnus quis præferat. Praxithea in Euripidis Erechtheo:

εἰδὼς ὅδ' ἀειθροῖ ἀδά καὶ βούργιαστος

ὁ μίσησ, εἶς μὲν οἶκος ἔπλεον ἀείη,

ἀπὸ τῆσ ἀνάστος ἀνάστος, ἔσθ' ἴσθ' εἶπθ.

Si nanque numeros quidque sit plus aut minus

Percipimus animæ, non malo vnus domus

Commune vinci, sed nec equari potest.

Lib. XLV.

Apud Liuium de Molossis quibusdam dictum legitur: Equidem pro patria qui letum oppetissent saepe fando auidini: qui patriam pro se perire æquum censerent, hi primi inuenti sunt. Sed hoc posito restat dubitatio, an quod ille faceret teneretur ad hoc cogi quoque possit. Negat hoc Sotus exemplo diuitis qui egeno stipem

dare ex misericordiæ præscripto tenetur, cogi tamen nequit. Sed notandum est aliam esse rationem partium inter se, aliam superiorum ubi cum sibi subditis comparantur: Nam par parem cogere non potest nisi ad id quod ex iure debetur strictè dicto. At superior cogere potest etiam ad alia quæ virtus quælibet præcipit, quia in iure proprio superioris, quæ superior est, hoc est comprehensum. Sic in magna frumenti penuria ciues cogi possunt quod habent in medium conferre: quare & in nostra illa controuersia verius videtur cogi posse ciuem, vt id faciat quod exigit caritas.

Less. lib. 11.
c. 9. dub. 7.

IV. Subditis proximi, imò pares sunt in hoc, vt defendi debeant socij, in quorum federe comprehensam id est, siue in tutelam sese & fidem aliorum dederunt, siue mutua auxilia pacti sunt. *Qui non repellit iniuriam à socio si potest, tam est in vitio quàm ille qui facit*, ait Ambrosius. Pactiones autem tales ad bella quibus iusta causa non subsit porrigi haud posse diximus alibi. Et hæc est causa tur Lacedæmonij, priusquam bellum in Athenienses susciperent, socijs omnibus de causæ iustitia iudicium permiserint. Nunc illud addamus, ne tunc quidem teneri socium si nulla spes sit boni exitus. Boni enim non mali causâ societas contrahitur. Defendendus autem socius est etiam contra alium itidem federatum, nisi priori federe aliquid specialius conuenerit. Sic Corcyros, si causa eorum iusta erat, Athenienses defendere potuerunt etiam contra Corinthios socios vetustiores.

Off. 1. c. 36.

V. Tertia causa est, amicorum quibus auxilium promissum quidem non est, sed tamen amicitie qua-

Viñ. de Ind.
f. 2. n. 17.
Cæc. 2. 2.
q. 4. art. 1.

dam ratione debetur, si facilè & sine incommodo exhiberi possit. Sic pro Lotho cognato arma sumsit Abrahamus: Sic Romani sæpe non pro sociis tantùm quibus ex federe id debebatur, sed pro amicis.

V I. Postrema latissimèque patens est hominum inter se coniunctio, quæ vel sola ad opem ferendam sufficit. *Homo in adiutorium mutuum generatus est*, ait Seneca. Eiusdem est: *Sapiens quoties poterit fortunæ intercedet.* Euripides in Supplicibus:

*præbent saxa per fugium feris
Ataque famulis. urbibus pressis malo
Tutamen urbes.*

De Off. 1. Ambrosio, *fortitudo quæ defendit infirmos plena iustitia est.*

V I I. Quæritur hinc, an teneatur etiam homo hominem, populus populum ab iniuria defendere. Plato puniendum censet qui vim alteri illatam non arceat. Sed primùm si manifestum sit periculum, non teneri certum est. potest enim suam vitam & res alienis præferre. Atque ita interpretandum cenfeo illud Tullij: *Qui non defendit, nec obstitit si potest iniuria, tam est in vitio quàm si parentes, aut patriam, aut socios deserat. ut potest illud intelligamus, cum suo commodoriam & idem alibi dicit, non defendi homines sine vituperatione fortasse possunt.* Sed ne tunc quidem tenebitur, si oppressus nisi morte inuasoris eripi non potest. Nam si inuasoris vitam qui inuaditur suæ potest præferre, ut alibi diximus, non peccabit qui inuasum id aut crederet, aut volet malle: præsertim cum ex parte inuasoris maius sit periculũ damni irreparabilis & sempiterni.

V I I I. Est & illud controuersum, an iusta sit belli causa pro subditis alienis, ut ab eis arceatur impe-

Cic. de fin. .
III. de off. II.
L. vt vim. D.
de iust. & iur. c.

de Ira I. c. 7.
de Clem. II. 5.

De legibus.
I V.

Leff. lib. 71.
c. 4. duob. 15.

rantis iniuria. Sanè ex quo ciuiles societates institutæ sunt, certum est rectoribus cuiusque speciale quoddam in suos ius quæsitum. Euripides Heraclidis:

δίκατοι δὲ ἑσμεν οἰκουῶτες πόλιν
αὐτῶν καὶ αὐτοὺς κωρίας κρίνειν δίκας

*Nos quotquot huius colimus urbis mænia,
Sufficimus ipsi nostra iudicia exsequi.*

Nec aliò illud pertinet:

*Spartam tibi quæ contigit orna:
Nobis fuerint cura Mycenæ.*

Et Thucydides inter summi imperij signa posuit δ αὐτοδικοι, iudiciorum summam potestatem, non minus quàm δ αὐτονομοι καὶ δ αὐτοτελες, id est legum & magistratuum creandorum ius. Nec aliò pertinet poeticum illud:

*Non illi imperium pelagi regnisque tridentis,
Sed mihi forte datum.*

Virg. Æn. 7.

Et huic non dissimile illud:

*Rescindere nunquam
Dés licet acta Deúm:*

Ouid.

Et apud Euripidem:

Mos ille est Deúm:

Hippolyto.

Quod cupijt vnus, huic nefas obsistere:

Nimirum, vt rectè explicat Ambrosius: *ne usurpata aliarum partium sollicitudine bellum inter se incitarent.* Lib. 1. de off.

ὅς σφετέρως αὐτῶν ἕνα κολάζει, vt in suos quisque animaduertant æquum esse censent Corinthij apud L. v.

Thucydidem. Sed hæc omnia locum habent vbi verè delinquant subditi, adde etiam vbi dubia est causa. In hoc enim instituta est illa imperiorum distributio. At non etiam, si manifesta sit iniuria, si-
Via. rel. de Ind. n. 15.

quis Busiris, Phalaris, Thrax Diomedes ea in subditos

vid. de Ind.
rel. p. 2. n. 13.

exerceat, quæ æquo nulli probentur, ideo præclusum erit ius humanæ societatis? Sic in Maxentium & in Licinium Constantinus, in Persas alij Romanorum Imperatores arma ceperunt, aut capere minati sunt nisi vim à Christianis religionis nomine arcerent. Imò etiam si daretur ne in summa quidem necessitate armà rectè à subditis sumi (qua de re dubitare vidimus illos ipsos quorum institutum fuit regiam potestatem defendere) non tamen inde sequetur non posse pro ipsis ab alijs arma sumi. Quoties enim actioni alicui impedimentum ponitur personale, non ex re; toties quod vni non licet, alteri pro eodem licere potest, si modò tale sit negotium in quo alter alteri prodesse possit. Sic pro pupillo, cuius persona iudicium non capit, litigat tutor aut alius. Impedimentum autem quod resistere subditum prohibet, non ex causa venit quæ eadem est in subdito & in non subdito, sed ex personæ qualitate, quæ in alios non transit. Sic Seneca existimat bello à me peti posse qui à mea gente sepositus, suam exagitat, ut diximus, cum de pœnis exposcendis ageretur: quæ res sæpe cum defensione innocentium coniuncta est. Scimus quidem ex veteribus nouisque historijs alieni cupiditatem hos sibi quærere obtentus: sed non ideo statim ius esse desinit si quid à malis vrsurpatur. Nauigant & piratæ: ferro vtuntur & latrones.

Sila. in verb.
Bellum. p. 1.
s. 10. circa 6.

ix. Sicut autem societates bellicas eo initas animo ut in quoduis bellum nullo causæ discrimine promittantur auxilia, illicitas diximus, ita nullum vitæ genus est improbius quàm eorum qui sine causæ respectu mercede conducti militant, & quibus

ibi fas ubi plurima merces.

Quod Plato ex Tyrtzo probat. Hoc ipsum est quod Liv. lib. xxxvii.
Ætolis à Philippo exprobratum legimus. Res fanè
miseranda, ut Antiphanes loquitur,

ὁς εἴτα τῆ ζῆα ἐρχαί ἀποδαυόμενος,

Miles qui vita causa se auctorat neci.

Parum verò quòd suam vendit necem, nisi & aliorum Bellinus de re milit. 1. 1. par- te, tit. 2. n. 4.
sæpe innocentium venderet; tantò carnifice detesta-
bilioꝝ, quantò peius est sine causa quàm ex causa oc-
cidere: Sicut Antisthenes dicebat carnifices tyrannis
esse sanctiores, quòd illi nocentes, hi innocentes in-
terficerent. Non est inter artificia bellum, imò res
est tam horrenda, ut eam nisi summa necessitas, aut
vera caritas honestam efficere nequeat: quemadmo-
dum ex iis intelligi potest quæ capitum anteceden-
tium proximo dicta à nobis sunt, Augustino iudice De verbis Domini
*militare non est delictum, sed propter prædam militare
peccatum est.*

x. Imò & propter stipendium, si id vnicè aut
præcipuè spectetur: cum alioqui stipendium accipe-
re licitum sit omnino: *τις ἐπαρτέεται ἰδιοῖς ἐν ταῖς πότε;*
ait Paulus Apostolus: *quis suis impensis militat?*

1. Cor. x. 7.

CAP. XXVI.

De causis iustis ut bellum geratur ab his qui sub alieno imperio sunt.

- I. *Qui dicantur esse sub alieno imperio.*
- II. *Quid his faciendum si ad deliberationem adhibeantur, aut liberam electionem habeant.*
- III. *Si imperetur ipsis, & causam belli iniustam credant, non militandum.*
- IV. *Quid si dubitent?*
- V. *Pietatis esse hac in re dubitantibus subditis parcere sub onere tribusi extraordinarij.*
- VI. *Quando subditorum arma iusta sint in bello iniusto.*

GIMVS de his qui sunt sui iuris: sunt alij in conditione parendi positi, ut filij familiarum, servi, subditi, etiam ciues singuli, si cum civitatis suæ corpore comparentur.

Egid. Reg.
de act. supern.
disp. 31. n. 80.

II. Hi verò si aut ad deliberationem adhibentur, aut libera ipsis optio datur militandi aut quiescendi, easdem regulas sequi debent, quas illi qui suo pte arbitrio pro se aut alijs bella suscipiunt.

Vict. de iure
belli, n. 19.

III. At si edicitur ipsis ut militent, quod fieri solet, siquidem constat ipsis iniustam esse belli causam, abstinere omnino debent. Deo potius obediendum quàm hominibus, non Apostoli tantùm dixerunt, sed & Socrates. Et Paulus Apostolus; *Filij, inquit, obedite parentibus in Domino, id enim equum est. Ad quem*

AG. VIII. 10.
Eph. VI. 1.

quem locum Hieronymus: *Peccatum filiorum est non obedire parentibus, & quia poterant parentes aliquid imperare peruersum, adiunxit, in Domino. Et de seruis addit: Cùm dominus carnis à Domino spiritus diuersum imperat, non est obediendum. Idem alibi: In illis tantùm debent dominis & parentibus esse subjecti quæ contra Dei mandatum non sunt. Apud Euripidem dicenti Creonti:*

Nõnne exsequi mandata fas ipsum iubet?

respondet Antigone:

Non imperata iure nec ius exsequi.

Mufonius ita ait: *Si quis, aut patri, aut magistratui, aut domino turpia, aut iniqua factu imperanti non paret, is nec inobediens est, nec iniuriam facit, nec peccat. Gellius negat probam esse sententiam, omnia esse quæ pater iusserit parendum. Quid enim, ait, si prodicionem patriæ, si matris necem, si alia quadam imperarit turpia aut impia?*

Media igitur sententia optima atque tutissima visa est, quadam esse parendum, quadam non obsequendum. Quintilianus: Non omnia necesse est facere liberis quacumque

patres imperant. Multa sunt quæ fieri non possunt. Si imperes filio ut sententiam dicat contra quàm existimet: si testimonium iubeas dici eius rei quam ignoret: si sententiam in senatu: si Capitolium me incendere iubeas, arcem occupare, licet dicere: Hac sunt quæ fieri non oportet. Seneca:

Non aut nos omnia iubere possumus, aut in omnia serui parere coguntur. Contra rempublicam imperata non faciunt: nulli sceleri manus commodabunt. Plinius alicubi

elaboratum à se ait, ut constaret ministerium crimen esse. Ipsa iura ciuilia, quæ peccatis excusabilibus facillè veniam præbent, fauent quidem his qui parere necesse habent, sed non in omnibus. Excipiunt enim ea quæ atrocitatem habent facinoris vel sce-

Phœnissis.

Stob. tit. liberos parent. honorand.

Lib. 11. c. 7.

Decl. 271.

De benef. lib. 111. 20.

Lib. 111. Ep. ad Minutium.

L. Ad eò. D. de R. 1.

leris, quæ sua sponte scelerata ac nefaria sunt, ut loquitur Tullius, maleficia quæ sponte & non disputatione Turisconsultorum, sed naturali interpretatione fugienda sunt, ut Asconius interpretatur. Speciale nostri argumenti exemplum habemus in Iuliani militibus, de quibus sic Ambrosius: *Iulianus Imperator quamvis esset Apostata habuit tamen sub se Christianos milites: quibus cum dicebat, producite aciem pro defensione reipublica, obediebant ei: cum autem diceret eis, producite arma in Christianos, tunc agnoscebant Imperatorem cali.* Tantundem erit si quis persuasus sit quod imperatur iniustum esse. Nam huic tantisper ea res pro illicita est quamdiu eam opinionem non potest deponere: ut ex suprâ tractatis apparet.

Vi&. de iure
bel. n. 27.

IV. Quòd si dubitet, res licita sit necne, eritne quiescendum an parendum? Parendum plerique censent: nec obstare illud laudatum, Quod dubites ne feceris: quia qui contemplatiuè dubitat, potest actiuo iudicio non dubitare. Credere enim potest in re dubia obsequendum superiori. Et sanè quin hæc distinctio iudicij duplicis in multis actionibus locum habeat negari non potest. Iura ciuilia non Romanorum tantum, sed & aliarum gentium in tali circumstantia, non modò impunitatem concedunt obedientibus, sed & actionem in eos ciuilem denegant. Is damnum dat, aiunt, qui iubet dare: eius verò nulla culpa est cui parère necesse est. Necessitas potestatis excusat, & similia. Ipse Aristoteles Nicomachiorum quinto, his qui iniustum quidem aliquid faciunt, non autem iniustè, annumerat famulum domini imperantis: iniustè autem eum ait agere à quo actionis principium est; nimirum quia in famulo vis

L. Damnum.
de R. I.
L. Liber homo D. ad L.
Aquil.
L. Non videtur. §. Qui
iust. de R. I.
Paul. l. v. Sent.
tit. 22. §. 1. Leges
Lögobar.
tit. 96. d. deter.
n. i. no effosso.

deliberatrix plena non est, vt indicat prouerbiū: Leges Wisigoth. l. 11. tit. 2. c. 2. l. viii. tit. 1. c. 3. 4. Lib. vii. tit. vii. c. 5.

ἡμισυ τῆς ἀρετῆς ἀποαίρη δούλιον ἡμῶν.

Dimidia virtute caret seruire coactus.

Et simile:

ἡμισυ γὰρ τε νόσος ἀπαμείρεται βίβωπα Ζεὺς

αἰσραδίς εἰς αὐτὴν δὴ καὶ δούλιον ἡμῶν ἔλθοι.

Tollitur huic hominum generi pars alicera mentis

Ab Ioue, seruilē voluit quos ducere vitam.

Et illud quo Philo vtitur:

δοῦλος πείθομαι· ἔ μάλιστα σοι λόγου.

Serui tua est fortuna: ratio ad te nihil.

Et illud Taciti: *Principi summum rerum iudicium Dii dederunt; subditis obsequij gloria relicta est.* Et specialiter in hac de militia quæstione ita sensit Augustinus.

Sic enim ait: *Ergo vir iustus si fortè sub rege etiam sacrilego militet, rectè potest illo iubente bellare, si ciuica pacis ordinem seruans, quod sibi iubetur, vel non esse contra* Lib. xii. c. 74. cont. Faustum.

Dei præceptum certus est, vel utrum sit, certus non est: ita ut fortasse reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo seruiendi. Et alibi: De ciuit. Dei, lib. 1. c. 26.

Miles cum obediens potestati sub qua legitime constitutus est hominem occidit, nulla ciuicis sua lege reus est homicidij: imò nisi fecerit, reus est imperij deserri atque consenti. quòd si sua sponte atque auctoritate fecisset, in crimen effusi humani sanguinis incidisset. Itaque vnde punitur si fecerit iniussus, inde puniretur si non fecerit iussus.

Atque hinc passim recepta est sententia, subditos quod attinet, dari bellum vtrunque iustum, id est iniustitia vacans; quò illud pertinet:

quis iniustus induat arma

Scire nefas.

Non caret tamen hoc sua difficultate. Et Adrianus Silu. in verbo bellum, 1. n. 9. concl. 4. Cast. in l. v. D. de iustit. Soto l. v. quæst. 1. art. 7. & quæst. 3. art. 3. Viç. de iure bel. n. 32.

Covar. in c.
peccat. p. II.
§. 10.

Quæst. quodl.
11.

Bald. II. conf.
385.

Viñ. de iure
belli, n. 25.

Apolog. c. 4.
I. Adm. Nat.
c. 6.

nostrâs, qui Cisalpinorum ultimus Pontifex Romanus factus est, contrariam defendit sententiam, quæ stabiliri potest non illa præcisè ratione quam ille adfert, sed hac quæ magis vrget, quòd qui dubitat contemplatiuè, debeat iudicio actiuo eligere partem tutiorem. Est autem pars tutior abstinere bello. Laudantur Esseni quòd inter alia iurarent *μη βλάψω ἑσθ' ἑξ ἑπιβλήματός*: non nocituros se cuiquam ne si iuberentur quidem. Neque obstat quòd ex altera parte periculum est inobedientiæ. Nam cum vtrunque incertum sit (nam si iniustum est bellum, iam in eius vitatione nihil est inobedientiæ) caret peccato, quod ex duobus minus est. Inobedientia autem in eiusmodi rebus suapte natura minus malum est quàm homicidium, præsertim multorum innocentium. Nec magni ponderis est quod contrà nonnulli adferunt fore, vt id si admittatur perdatur sæpe respublica; quia plerumque non expediat rationes consiliorum edi populo. Vt enim hoc verum sit de causis suasorijs belli, de iustificis verum non est, quas oportet claras esse & euidentes, & proinde tales quæ palam exponi & possint & debeant. Quod de legibus nimis fortè indistinctè dictum à Tertulliano est, in his legibus siue edictis de bello gerendo locum iustissimè habet. *Neque ciuis fideliter legi obsequitur ignorans quale sit quod vlciscitur lex. nulla lex sibi soli conscientiam iustitia sua debet, sed eis à quibus obsequium expectat. Caterùm suspecta lex est quæ probari se non vult: improba autem, si non probata dominetur.* Apud Papinium Achilles Vlyssi se ad bellum excitanti ait:

*Quæ Danais tanti primordia belli,
Ede, libet iastas hinc sumere protinus iras.*

Omnino autem sequenda videtur ea quam diximus
 Adriani sententia, si subditus non modò dubitet,
 sed argumentis probabilibus inductus magis in id
 propendeat ut bellum iniustum esse putet: præcipue
 verò si de alijs impetendis, non de suis tuendis a-
 gatur. Quin probabile est etiam carnifici qui dam-
 natum occisurus est, hæctenus, aut quòd quæstioni
 & actis interfuerit, aut ex rei confessione cognita
 esse debere causæ merita, ut satis ei constet mortem
 ab eo commeritam: idque nonnullis in locis obser-
 uatur. nec aliud spectat lex Hebræa cum ad lapidan-
 dum eum qui damnatus est testes vult præire po-
 pulo.

*Ægid. Regius
 de act. supern.
 disp. 31. dub.
 5. n. 85. Ban-
 nes 2. 2. qu.
 40. art. 1.
 Molina tract.
 11. disp. 113.*

Deut. xvii. 7.

v. Quòd si subditorum animis per causæ expo-
 sitionem satis nequeat fieri, omnino officium erit
 boni magistratus tributa ipsis potiùs extraordina-
 ria imperare quàm operam militarem: præsertim ubi
 non defuturi sunt alij qui militent. quorum volun-
 tate non tantùm bonâ, sed & malâ uti potest rex iu-
 stus, quomodo Deus & Diaboli & impiorum pa-
 rata opera vitur; & sicut culpa caret qui egestate
 pressus pecuniam sumit ab improbo sceneratore.
 Imò etiam si de causa belli dubitari non possit,
 minimè tamen videtur æquum ut Christiani inuiti
 cogantur militare, cum à militia abstinere, etiam cum
 militare liceat, maioris cuiusdam sit sanctitatis, quæ
 & à clericis & à pœnitentibus diu exacta est, alijs verò
 omnibus multis modis commendata. Origenes Cel-
 so Christianis objectanti militiæ detrectationem sic
 respondet: *His qui à fide alieni pro republica militare nos
 iubent, & homines occidere, ita respondebimus: Hi qui simula-
 crorum vestrorum sunt sacerdotes, & Deorum quos putatis*

*Silu. in verbo
 bellum, p. 1.
 n. 7. circa fin.*

flamines, dexteris puras seruant sacrificiorum ergo, ut ea incruentis & nulla cade maculatis manibus offerant his qui creduntur Dij: neque siquod exoriat bellum sacerdotes asscribuntur numeris: Quod si id ratione non cares, quanto magis ceteris militantibus, illi quoque suo modo censendi sunt militare, tanquam Dei sacerdotes atque cultores, qui manus quidem seruant puras, sed precibus apud Deum certant, pro his qui iuste militant, & pro eo qui iuste regnat?

VI. Arbitror verò euenire etiam posse ut in bello non dubio tantum, sed & manifestè iniusto iusta aliqua esse possit subditorum defensio. Nam cum subditos innocentes, & à belli culpa remotos interficiendi ius verum & internum hostis, iustum quamuis bellum gerens, non habeat, nisi aut ad necessariam defensionem, aut per consequentiam & extra profectum (pœnæ enim illi obnoxij non sunt) sequitur ut si certò constet hostem eo venire animo ut hostilium subditorum vitæ parcere cum possit omnino nolit, subditi illi tueri se possint ex iure naturæ, quod gentium iure ademptum illis non est. Neque tunc dicemus bellum vtrinque iustum esse. non enim de bello, sed de certa ac definita actione quæritur. Illa autem actio, quamuis de cætero ius ad bellum habentis, iniusta est, & proinde iuste repellitur.

HVGONIS GROTIJ
De jure Belli ac Pacis

LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

Quantum in bello liceat regulæ generales ex iure naturæ : vbi & de dolis & mendaciõ.

- I. *Rõdo sequentium.*
- II. *Regula prima: licere in bello quæ ad finem sunt necessaria: explicatur.*
- III. *Secunda: ius non tantum ex principio, sed & causis in bello subnascentibus spectari.*
- IIII. *Tertia: quedam consequi sine injuria quæ ex proposito non licerent: cui cautio additur.*
- V. *Quid liceat in eos qui hostibus res subministrant per distinctiones explicatur.*
- VI. *An dolo vti in bello liceat.*
- VII. *Dolus in actu negativo per se non est illicitus.*
- VIII. *Dolus in actu positivo distinguitur in eum qui fit per actus libere significantes, & per actus significantes velut ex conuentione: & ostenditur dolum prioris generis licitum esse.*
- IX. *In secundo genere indicatur questionis difficultas.*
- X. *Non omnem usurpationem locutionis qua sciatur in alium sensum accipienda, esse illicitam.*
- XI. *Mendacij qua illicitum est formam consistere in repugnantia cum iure alterius, quod explicatur.*

AAAA

- XII. *Et ostenditur licitum esse falsum loqui apud infantes & amentes:*
- XIII. *Et cum is decipitur ad quem sermo non est & quem extra sermonem decipere liceret:*
- XIII. *Et cum qui loquitur utitur iure supereminente in sibi subditū:*
- XV. *Es cum sermo est ad eum qui velit ita decipi:*
- XVI. *Forte & cum vitam tuam aut nostrum consequi aliter non possumus.*
- XVII. *Adversus hostes licitum falsiloquium qui senserint auctores.*
- XVIII. *Non extendendum hoc ad verba promissionis:*
- XIX. *Nec ad iuramenta.*
- XX. *Generosius tamen esse falsiloquio in hostem quoque abstinere: quod per similia illustratur.*
- XXI. *Non licere nobis quæquam impellere ad id quod nobis licet, ipsi non licet.*
- XXII. *Licere tamen vii opera ulro oblata.*

I. T qui bellum gerant, & quibus ex causis belligerare liceat vidimus. Sequitur expendamus, quid quantumque in bello liceat & quibus modis, quod aut nude spectatur, aut ex promisso antecedente.

Nude ex naturæ primum, deinde ex Gentium iure. Quid ergo natura liceat videamus.

II. Primum, ut iam ante diximus aliquoties, ea quæ ad finem ducunt in morali materia æstimationem intrinsecam accipiunt ab ipso fine: quare quæ ad finem iuris consequendi sunt necessaria, necessitate sumpta non secundum Physicam subtilitatem sed moraliter, ad ea ius habere intelligimur: Ius dico illud quod strictè ita dicitur & facultatem agendi in solo societatis respectu significat. Quare si vitam aliter servare non possum, licet mihi vi qualicunque arcere eum qui eam impetit, etiamsi forte is peccato vacet, ut notauimus alibi: quia

ius hoc non proprie ex peccato alterius oritur, sed ex iure quod mihi pro me natura concedit. Quin & rem alienam ex qua certum mihi periculum imminet citra culpæ alienæ considerationem inuadere possum; non tamen dominus fieri: id enim ad eum finem accommodatum non est: sed custodire donec securitati meæ satis cautum sit: quod ipsum quoque tractatum est à nobis alibi. Sic rem meam quam alius detinet eripere ei naturaliter mihi ius est: & si id difficilius, aliud tantumdem valens: vt & debiti consequendi gratia: quibus ex causis dominium quoque sequitur, quia alio modo læsa æqualitas reparari nequit. Sic vbi iusta est punitio, iusta etiam vis omnis sine qua ad pœnam veniri nō potest: & omne quod pœnæ pars est, vt rerum corruptio per incendium aut aliter, intra iustum scilicet & qui peccato respondeat modum.

Vi&. de iure belli n 18. & 39. & 55.

Sila. in verbo bellum p. 1. n. 10. vers. prima.

III. Sciendum secundo est ius nostrum non ex solo belli principio spectandū, sed & ex causis subnascentibus, sicut & in iudiciis post litem contestatam ius sæpè parti nouum paritur. Sic qui se aggregant me impetenti, siue socij siue subditi, in se quoque iustuendi me mihi porrigunt. Sic qui bello se miscent quod iniustum est, præsertim si ipsi id iniustum esse scire possunt ac debent, obligant se ad sumtus & damna resarcienda quia culpa damnum dant. Sic qui bello sine probabili ratione suscepto accedunt, ipsi quoque pœnæ meritum contrahunt pro ratione iniustitiæ quæ ipsorum actui inest. Ira Plato probat bellum μέγχι ἔσσι οἱ ἀλλοιοὶ ἀναγκασθῶσι ὑπὸ τῆς ἀναίλιον ἀλγούτων δουρα δίκου, donec hi qui fontes sunt cogantur infontibus malo affectis pœnas dare.

IIII. Obseruandum tertio, ad ius agendi multa consequi indirectè & extra agentis propositum, ad quæ

Vic d. libro
n. 37.

Ad Publ. ep.
154.

Matt. XIII 29.
Thom. 2. 2.
quest. 64.
art. 2.
In fine lib. 11.
de clem.

Gen. XVII 23.
& seq.

per se ius non esset. In sui defensione quomodo id locum habeat explicauimus alibi. Sic vt nostrum consequamur, si tantumdem accipi non potest, plus accipere nobis ius est, sub obligatione tamen restituendi pretium eius quod redundat. Sic nauis piratis plena aut domus latronibus, tormentis peti potest etiamsi intra eandem nauem aut domum sint pauci infantes, mulieres aut alioqui innocentes quibus inde creetur periculum. *Nec reus est mortis aliena*, inquit Augustinus, *quicum suae possessioni murorum ambitum circumduxit, aliquis ex ipsorum usu percussus interiit. Sed sicut antehac monuimus saepe, non semper ex omni parte licitum est quod iuri strictè sumto congruit. Saepe enim proximi caritas non permittet vt summo iure utamur. Quare etiam quae extra propositum accidunt & accidere posse praudentur cauenda erunt, nisi multo maius sit bonum quo nostra actio tendit quam malum id quod metuitur, aut nisi in pari bono & malo multo maior sit spes boni quam mali metus, quod prudentiae arbitrandum relinquitur: sed ita vt semper in dubio ad eam partem quae alteri magis quam sibi consulit, vt tutiorem, inclinandum sit. *Sinite crescere zizania*, inquit optimus magister, *ne dum ea euellere vultis euellatis & triticum. Multos occidere & indiscretos*, inquit Seneca, *incendij & ruinae potentia est. Docent nos historiae quam feria poenitentia, Ambrosio monente, talem vindictae excessum Theodosius expiauerit. Nec si quid Deus interdum facit tale, id nobis in exemplum trahendum est, ob plenissimum illud dominij ius quod ille in nos habet, nobis vero alteri in alterum non concessit, vt alibi notauimus. Et tamen ille ipse Deus, hominum suo iure dominus, ob paucissimos bonos parcere so-**

let quamuis magnæ malorum vniuersitati, & eo suam, qua iudex est, æquitatem restaram facit; vt Abrahami cum Deo colloquium de Sodomis aperte nos docet Et ex his quidem generalibus regulis cognosci potest quantum in hostem liceat naturaliter.

v. Sed & quæstio incidere solet quid liceat in eos qui hostes non sunt, aut dici nolunt, sed hostibus res aliquas subministrant. Nam & olim & nuper de ea re acriter certatum scimus, cum alij belli rigorem, alij commerciorum libertatem defenderent. Primum distinguendum inter res ipsas. Sunt enim quæ in bello tantum vsum habent, vt arma: sunt quæ in bello nullum habent vsum, vt quæ voluptati inseruiunt: sunt quæ & in bello & extra bellum vsum habent, vt pecuniæ, commeatus, naues & quæ nauibus adsunt. In primo genere verum est dictum Amalasuinthæ ad Iustinianum, in hostium esse partibus qui ad bellum necessaria hosti administrat. Secundum genus querelam non habet. Sic Seneca, tyranno gratiam se relaturum ait si beneficium illi neque vires maiores daturum est ad exitium commune, neque confirmaturum quas habet, id autem est quod reddi illi sine pernitie publica possit: quod explicans addit: *pecuniam quæ satellitem stipendio scneat, non subministrabo; si marmora & vestes desiderabit, nihil oberit cuiquam id quo luxuria eius instruitur: militem & arma non suggeram. Si pro magno petet munere artifices scenæ & quæ feritatem eius emolliant, libens offeram. Cui triremes & aratas non mitterem; lusorias & cubiculatas & alia ludibria regum in mari lasciuentium mittam.* Et Ambrosio iudice largiri ei qui conspiret aduersus patriam non est probabilis liberalitas. In tertio illo genere vsus ancipitis, distinguendus erit belli status. Nam si tueri me

Procop 1
Goth.

Lib. 1. c. 30.
de Off.

Can. in c. Ita
quorundam &
c. ad liberan-
dam: de Iu-
deis.

Sifu. in verbo
restitutio p. 3.
§: 12.

Polyb. 1.

non possum nisi quæ mittuntur intercipiam, necessitas
vt alibi exposuimus ius dabit, sed sub onere restitutio-
nis nisi alia causa accedat. Quod si iuris mei executio-
nem rerum subuectio impederit, idque scire potuerit
qui aduexit, vt si oppidum obsessum tenebam, si portus
clausos, & iam deditio aut pax expectabatur, tenebitur
ille mihi de damno culpa dato, vt qui debitorem carce-
ri exemit, aut fugam eius in meam fraudem instruxit:
Et ad damni dati modum res quoque eius capi & do-
minium earum debiti cōsequendi causa quæri poterit.
Si damnum nondum dederit sed dare voluerit, ius erit
rerum retentione eum cogere vt de futuro caueat ob-
sidibus, pignoribus aut alio modo. Quod si præterea
evidentissima sit hostis mei in me iniustitia, & ille eum
in bello iniquissimo confirmet, iam non tantum ciui-
liter tenebitur de damno, sed & criminaliter, vt is qui
iudici imminenti reum manifestum eximit: atque eo
nomine licebit in eum statuere quod delicto conuenit,
secundum ea quæ de pœnis diximus. quare intra eum
modum etiam spoliari poterit. Et has ob causas solent
à bellum gerentibus publicæ significationes fieri ad
alios populos, tum vt de iure causæ, tum etiam vt de spe
probabili iuris exsequendi appareat. Hanc autem
quæstionem ad ius naturæ ideo retulimus, quia ex
historiis nihil competire potuimus ea de re iure vo-
luntario gentium esse constitutum. Romanos qui
Carthaginensium hostibus commeatus attulerant,
ipsi Carthaginenses, aliquando ceperunt: eosdem
idem Carthaginenses repetentibus Romanis reddi-
derunt.

VI. Modum agendi quod attinet, vis ac terrôr ma-
ximè propria bellorum. An & dolo vti liceat quæri

solet. Nam Homerus quidem dixit hosti nocendum

ἢ δόλῳ ἢ εἰς ἢ ἀμφοτέρῳ ἢ κρυφῶς.

Sine dolo, seu vi manifesta, clamue palamue.

Et Pindari est :

ἀεὶ δὲ πᾶν ἔρ —

δοῖ' ἀμαυρώσαι τὸν ἐχθρὸν

Quiduis agendo scilicet hostica

Delenda vis est.

Apud Virgilium quoque dictum illud,

Dolus an virtus quis in hoste requirat

sequitur ipse

Ripheus iustissimus unus

Qui fuit in Teucris & servantissimus aqur.

Silius in rebus Fabij Maximi

Exin virtuti placuit dolus.

Apud Homerum Ulysses viri sapientis exemplum, ple-

nus ubique fraudium in hostem : vnde Lucianus re-

gulam elicit, laude dignos, qui hostem fallunt. Nihil

vilius in bello dolis Xenophon dixit, & Brasidas apud

Thucydidem præclaram imprimis laudem esse ex belli

furtis : & apud Plutarchum Agesilaus hostes decipere

& iustum & licitum esse. Polybius, quæ vi fiunt in bello

minoris censenda quam quæ ex occasione & dolo. At-

que ita censuisse ipsos illos seueros Laconas notat Plu-

tarchus, ac maiorem etiam victimam ab eo immola-

tam qui dolo quam qui aperto Marte rem confecisset.

Ammiani est : *Nulla discrimine virtutis ac doli, prosperos*

omnes laudari debere bellorum euentus. Iuriscōsulti Romani

bonū dolum vocant si aduersus hostem quis machina-

retur : & alibi, nihil interesse vi quis an fallacia potesta-

tem hostium euaserit. Inter Theologos Augustinus:

Cum iustum bellum suscipitur, vi aperta pugnet quis aut ex

Lib. xv.

Luc. Phil.

Xenoph.
Hipp.

Thuc. lib. v.

Plut. Apophc.

Polyb. lib. ix.

Pl. t. Marcell.

D. l. i. De
dolo.

L. Nihil D. de
captiuis

Quæst. x. (u-
per Iosue.

1. De Sacer-
doto.

insidiis, nihil ad iustitiam interest. Et Chrysoſtomus maxime laudari imperatores qui fraude victoriam queſiſſent. Sed nec deſunt ſententiæ quæ ſuadere videntur partem contrariam quarum nonnullas infra adferemus. Quæſtionis huius definitio pendet ex eo, an dolus in genere ſit ſemper malorum, in quibus locum habet non eſſe faciendum malum vt eueniat bonum, an ex iis quæ vitium non habent ex ſuapte natura ſed quibus accidere etiam poteſt vt bona ſint.

L. 1. §. dolum
malum D. de
Dolo malo.
De Off. 3.

VII. Notandum igitur dolum alium conſiſtere in actu negatiuo, alium in actu poſitiuo. Doli vocem etiam ad ea quæ in negatiuo actu conſiſtunt extendo, Labeone auctore qui ad dolum ſed non malum refert vbi quis per diſſimulationem tuetur ſua vel aliena. Haud dubiè crudè nimis à Cicerone dictum eſt: *ex omni viſa ſimulationem diſſimulationemque tollendam.* Nam cum nec quæ ſcias nec quæ velis omnia aperire aliis teneatis, ſequitur vt diſſimulare quædam apud quosdam, id eſt tegere & occultare fas ſit: *Licet*, inquit Auguſtinus, *veritatem occultare prudenter ſub aliqua diſſimulatione.* Et neceſſariam hanc omnino atque ineuitabilem his præſertim quibus reſpublica commiſſa eſt non vno loco fatetur ipſe Cicero. Exemplum ad hanc rem inſigne præbet Ieremiæ hiſtoria cap. xxxviii. Iſ enim propheta à rege interrogatus de obſidionis euenſu, apud proceres, regis poſtultatu, hoc ipſum prudèter occultat, aliam interim cauſam, nec falſam tamen, colloqui adferens. Et huc quoque referri poteſt quod Abrahamus Saram ſorem, id eſt ex viſitato tum loquendi more propinquam conſanguineam vocat, matrimonium diſſimulans.

Libro contra
mend. c. 10.
Th. 2. 2. qu.
40. art. 3. in
reſp. & quæſt.
71. art. 7.
Silu. in verb.
belli p. 1. n. 9.
Pro Milone &
lib. vii. epiſt.
9. & pro Cu.
Plancio.

Gen. xx.

VIII. Dolus qui in actu poſitiuo conſiſtit, ſi in rebus, ſimulatio; ſi in ſermone, mendacium vocatur. *Qui-*
dam inter

dam inter hæc duo hanc constituunt differentiam, quod dicant voces naturaliter signa esse intellectuum, res non item. Sed contra verum est voces natura ipsa & citra hominum voluntatem nihil significare, nisi forte vox sit confusa & ἀσαφής qualis in dolore, quæ ipsa rei magis appellatione venit quam locutionis.

Th. 2. 2. quest.
110. art. 3. in
resp.

Quod si hoc dicatur, hominis naturam hanc esse peculiarem supra animantes cæteras vt conceptus animi possit alijs indicare & ad eam rem voces repertas, verum quidem dicitur: sed addendum est, non solis vocibus tale fieri indicium, sed & nutibus vt apud mutos, siue illi nutus aliquid habent cum re significata commune ipsa natura, siue tantum ex instituto significant: quibus nutibus pares sunt notæ illæ quæ non voces lingua figuratas significant, vt Paulus Iurisconsultus loquitur, sed res ipsas siue ex aliqua conuenientia, vt notæ hieroglyphicæ, siue mero arbitratu vt apud Sinenses. Alia igitur hic adhibenda distinctio est, qualem adhibuimus ad tollendam ambiguitatem in voce iurigentium. Diximus enim jus gentium dici & quod singulis gentibus placuit sine mutua obligatione, & id quod mutuam obligationem in se continet. Voces ergo & nutus & notæ quas diximus reperta sunt ad significandum cum mutua obligatione, res aliz non item. Hinc fit vt rebus alijs vt liceat etiam si præuideamus futurum vt alter inde falsam concipiat opinionem. Loquor de eo quod intrinsecum est, non de eo quod accidit. Itaque exemplum ponendum est, vbi nullum sequitur inde nocumentum, aut vbi nocumentum ipsum seposita doli consideratione, licitum est. Prioris exemplum est in Christo qui apud comites Emauntinos ~~negotiauit~~ ire longius, id est

L. Labeo §.
vlt. D. de sup.
legata.

L Non figura
D. de obl. &
act.

Luc. XXIV. 28.

Marc. vi. 48.

Act. xvi. 3.

Lio. v.

Iosue. viii.
Silu. in verb.
bellum. p. 1.
2. 9.

speciem prætulit itari longius, nisi malimus verè quoque voluisse eum ire longius, sub conditione tamen nisi magno nisu retineretur, quomodo & Deus multa velle dicitur quæ non fiunt, & alibi Christus ipse dicitur voluisse præterire Apostolos nauigantes, nempe nisi impense rogaretur nauem ascendere. Alterum exemplum dari potest in Paulo qui Timotheum circumcidit, cum satis sciret Iudæos hoc ita accepturos quasi circumcisionis præceptum, quod reuera abolitum iam erat, adhuc obligaret Israelis posteros: cum tamen non hoc quæreret Paulus, sed tantum familiaris cum Iudæis versandi facultatem sibi & Timotheo præbere. Neque vero circumcisio, sublata lege diuina, ex instituto amplius significabat talem necessitatem, neque malum quod inde sequebatur tanti erat quanti illud bonum quo Paulus tendebat. Hanc simulationem Patres Græci sæpe vocant *οικονομίαν*, de qua egregia extat sententia Clementis Alexandrini qui de viro bono agens, sic ait: *ὅτι τῶν πλησίων ὠφελεία μόνη παινέουσα ἔσται ἂν ἔξ αὐτοῦ ἐπιβιβάσῃ αὐτὸν ὡς χεῖρα: ob utilitatem proximi faciet quedam quæ sponte alioquin ac primaria intentione non faceret.* Tale in bello Romanorum illud, qui de Capitolio panem in hostium stationes iecerunt ne fame premi crederentur. Exemplum posterioris est in ficta fuga, qualem Iosue suis præcepit ad Haium expugnandum & alij duces sæpe. Nam hic quod sequitur nocentiam licitam esse ponimus ex belli iustitia, ipsa autem fuga ex instituto nihil significat, quamquam hostis eam accipit vt signum pavoris, quod alter cauere non tenetur, vtens sua libertate huc vel illuc eundi, & magis minusve celeriter & hoc vel illo gestu habituræ. Eodem referri de-

bet eorum actus qui hostium armis, signis, vestibus, velis vsi passim leguntur. Hæc enim omnia eius sunt generis vt à quouis pro arbitrio etiam contra consuetudinem vsurpari possint; quia consuetudo ipsa singulorum arbitrio, non quasi consensu communi introducta est, qualis consuetudo neminem obligat.

IX. Grauior est disputatio de illis notis quæ vt ita dicam in commercio hominum versantur, in quo genere propriè mendacium situm est. Multa enim sunt contra mendaciû in sacris literis. *Verbum mendax odio habebit justus*, id est, vir bonus Prou. XIII. 5. *Falsiloquentiam & verbum mendax amoue à me* Prou. xxx. 8. *Perdes loquentes mendacium* Pl. v. 7. *Nementimini alter alteri.* Coloss. III. 9. Et hanc partem rigide tuetur Augustinus: & sunt etiam inter Philosophos & Poëtas qui cum eo sentire videantur. Notum illud Homeri:

*Ille mihi inuisus pariter cum faucibus Orci,
Cuius mens aliud condit quam lingua profatur.*

Sophocles:

Aliena vero proloqui nunquam decet:

At vera certam sicui postem ferunt

Et huic danda venia est, si facit quod non decet.

Cleobulus:

Mendacium odit quisquis animatus sapit.

Aristoteles dixit: καὶ αὐτὸ τὸ μὲν ψεῦδος φαῦλον ἔστι φαῦλον, τὸ δὲ ἀλήθεια καλὸν ἔστι καὶ ἐπαινετὸν: per se mendacium turpe atque vituperabile, veritas pulchra ac laudabilis. Neque tamen deest in alteram quoque partem auctoritas: primum in sacris literis exempla laudatorum hominum sine reprehensionis notâ: deinde veterum Chri-

stianorum pronuntiata Origenis, Clementis, Tertuliani, Lactantij, Chrysofomi, Hieronymi, Cassiani, imo pene omnium ut ipse facetur Augustinus, ita dissentiens, ut tamen *magnam questionem, latebrosam tractationem, disputationem inter doctos alternantem* (hæc enim omnia ipsius verba sunt) agnoscat. Inter Philosophos aperte hinc stant, Socrates & discipuli eius Plato, Xenophon, & alicubi Cicero, & si Plutarcho credimus Stoici, qui inter sapientis dotes ponunt mentiri ubi & quomodo oportet. Diphilus.

Plato 1. & 11.
& v. de rep.
Xenoph. quar-
to. Socrat.
Plut. de Stoi-

Quod pro salute dicitur mendacium

Me indice habere nil potest incommodi.

Querenti apud Sophoclem Neoptolemo,

Non tibi videtur turpe falsoquencia?

respondet Ulysses,

Non, si salus nascatur ex mendacio.

Cui similia ex Pisandro & Euripide adferuntur.

x. Tam dissidentium sententiarum conciliatio forte aliqua reperiri poterit ex largiore aut strictiore mendacij acceptione. Neque hic mendacium sumimus quatenus & imprudenti accidit, quomodo mendacium dicere & mentiri apud Gellium discernuntur: sed de eo agimus quod scienter profertur cum significatione quæ mentis conceptui, siue in intelligendo siue in volendo disconueniat. Nam quod primo *u- quibus* verbis & similibus notis indicatur sunt mentis conceptus: ideoque non mentitur qui dicit rem falsam quam veram existimat, sed qui dicit rem veram quidem sed quæ falsam putat mentitur. Significationis ergo falsitas id est quod ad cõmunem mendacij naturã requirimus. Cui consequens est cum vox aliqua aut sermonis complexio est *u- uerum*, id est plures vao

Th. 2. 2. q.
110. art. 1. in
resp.

significatus admittit, siue ex vulgi vsu, siue ex artis consuetudine, siue ex figura aliqua intelligibili, tunc si animi conceptus vni istarum significacionum congruat non admitti mendacium, etiamsi putetur is qui audit in aliam partem id accepturus: nam hic in significacione ipsa non est vitium, vt ex ante dictis apparet; si quod ergo vitium ei accidit id extrinsecum est, ex personarum aut negotii qualitate: quibus ex causis saepe & dissimulationi adhærescit vitium, puta cum Dei honos, aut amor proximo debitus, aut rei quæ agitur natura exigunt vt quod animo cogitatur omnino pateat: sicut in contractibus diximus id aperiendum quod natura contractus intelligitur exigere, quo sensu non incommode accipi potest Ciceronis illud, *Tollendum esse in rebus contrahendis omne mendacium*. Extra tales autem circumstantias extrinsecas non esse in vitio positam vsurpationem locutionis quæ aliter accipi potest aut etiam accipienda probabiliter existimatur, Christi ipsius probari videtur exemplo, qui cum Apostolis ad instar Phylarcharum apud Hebræos sedes eximias & regi proximas duodecim promitteret, & alibi vini noui potationem in patris regno, satis sciuisse videtur non aliter hoc ab illis accipi quam de regno aliquo huius vitæ, cuius spæ ad ipsum momentum. Christi ad cælum ascensuri pleni erant. Idem alibi per fabularum ambages populum alloquitur, ne audientes ipsum intelligerent, nisi scilicet animi attentionem talem ac docilitatem afferrent, qualem afferri par erat.

xi. Ad communem ergo mendacij notionem requiritur vt quod dicitur, scribitur, notatur, innuitur, intelligi aliter nequeat quam in eum sensum qui à

III. de Off.

Luc. xxii. 30.
Matt. xxvi. 25

Act. i. 6.

Matt. xiii. 13.

mente proferentis discrepet. Huic autem notioni laxiori strictior significatio differentiam aliquam propriam adiciat. necesse est, quæ, si recte res inspiciatur, nulla videtur alia dari posse præter repugnantiam cum iure existente ac manente eius ad quem sermo aut nota dirigitur. Ius hic intelligo non quoduis & rei extrinsecum sed quod proprium sit huic negotio atque cognatum. Id autem nihil est aliud quam iudicandi libertas, quam homines colloquentes his quibus colloquuntur debere quasi pacto quodam tacito intelliguntur. Hæc enim nec alia est mutua illa obligatio quam homines introduci voluerant, simul atque sermone notisque similibus vi instituerunt. Nam sine tali obligatione inane fuisset tale repertum. Desideramus autem ut quo tempore sermo fit ius illud subsistat, ac maneat: fieri enim potest ut ius quidem fuerit, sed sublatum sit aut tollatur ex alio iure superveniente, sicut debitorum acceptilatione aut conditionis relaxatione. Tam vero requiritur ut ius quod læditur iuris sit quicum loquimur, non alterius, sicut & in contractibus iniustitia non nascitur nisi ex læso iure contrahentium. Huc forte non male referas quod veriloquium ad iustitiam refert post Simonidem Plato, & quod mendacium illud veritatem sacre literæ sæpe describitur testimonio siue elocutione adversus proximum, & quod ipse Augustinus in mendacii natura constituenda ponit fallendi voluntatem. Et Cicero quaestionem de veritate eloquenda referri vult ad iustitiæ fundamenta. Vnde sequi videtur ut ex iis causis falsiloquium crimine vacet ex quibus aut promissio non obligaret aut ius promisso quaesitum auferri aliqui posset, quia scilicet sermonis obligatio ex tacito

Lib. I. de rep.

I. Of.

paçto venit , non tamen quasi speciali ac tum incipienti cum verba proferuntur vt in fide , sed quasi ex communi & antiquo : quale tacitum pactum etiam ex dominio nasci supra diximus ad restituenda quæ penes nos sunt aliena , quod ipsum tamen per compensationē debiti & alios modos impeditur ne vim suam exferat . Hæc rectè intellecta multas nobis suppediabiunt illationes , quæ ad concilianda sententiarum supra designatarum dissidia non parum valituræ sint .

XII. Primum est , etiamsi quid dicatur quod falsam habeat significationem in fianti aut amenti in eo mendacii culpam non esse . Videtur enim communi omnium hominum sensu permissum esse ,

Vt puerorum atas improvida iudificetur .

Ratio proxima est quia cum in infantibus & amentibus non sit iudicii libertas , non potest eis circa eam libertatem iniuria fieri .

XIII. Secundum est , quoties sermo ad eam dirigitur qui non decipitur , etiamsi veritas inde falsam hauriat persuasionem , nullum esse mendacium : non ratione eius ad quem sermo est : quia illi libertas manet integra plane vt illis quibus id intelligentibus fabula narratur , aut apud quos profertur sermo figuratus .

Neque ratione eius qui obiter id audit : quia cum eo non agitur , ideoque nulla est ad illum obligatio . Imo si ipse sibi opinionem informat de eo quod non ipse , sed alteri dicitur , habet quod sibi non alteri rem impulerit . Quippe si recte iudicare volumus illius respectu sermo non sermo est , sed res quæ significare quidlibet potest . Nihil

vii. de Benef.
21.

Liu. xxx v.
App. Hisp.

ergo peccavit aut Cato Censorius, qui sociis auxilia falso est pollicitus, aut Flaccus qui hostium urbem ab Emilio expugnatam alijs narrauit, quanquã eo hostes decepti sunt: cui rei similem de Agefilao narrat Plutarchus. Nihil enim hic dictum hostibus: nocumentum autem quod inde secutum est extrinsecum quid est, & per se non illicitum optari aut procurari. Ad hoc genus Chrysoſtomus & Hieronymus retulerunt Pauli sermonem quo Antiochiæ Petrum ut nimium Iudaizantem reprehendit. Censent enim Petrum satis intellexisse non id seriò fieri: interim verò consultum infirmitati adstantium.

xiv. Tertium est, qui habet ius supereminens in omnia iura alterius, defendi posse hunc non mentiri apud personã eousque sibi subjectam. Ratio est, quia tunc ius inferioris cessat absorptum à iure superioris, plane sicut & dominium & agendi libertas subiicitur imperanti ad vtilitatem communem, domino vero serui etiam ad propriam vtilitatem domini. Et hoc maxime spectasse videtur Plato, qui imperium habentibus concedit falsum dicere. Idem cum medicis modo dare videatur, modo adimere, discrimen hoc adhibendum videtur, ut priore loco medicos intelligat publice ad hoc vocatos, posteriore eos qui priuatim id sibi arrogat. Deo tamen, quanquam ius summum in homines habenti non convenire mendacium recte agnoscit idem Plato, quia infirmitatis nota est ad talia confugere. Exemplum forte inculpatæ falsiloquentiæ, laudante etiam Philone, dari poterit in Iosepho, qui regia vice imperans fratres primum quasi exploratores, deinde quasi fures fictè nec ita sentiens accusat. Quomodo autem etiam naturaliter extra ius civile

ciuile ex delicto in delinquentem supereminentia quædam nascatur diximus in capite de pœnis.

xv. Quartum est quoties certum est cum ad quem sermo est libertatis suæ in iudicando læsionem non ægrè laturum, imo gratias habiturum eo nomine, tunc quoque mendacium strictè dictum, id est, iniuriosum non committi, sicut furtum non perpetraret qui ex præsumta domini voluntate rem ipsius exigam consumeret vt inde magnam eidem vtilitatem pararet. In his enim quæ adeo certa sunt præsumta voluntas pro expressa habetur. Sic ergo videtur non peccare, qui aut ægrotantem amicum persuasione non verâ solatur, aut in prælio periclitanti ex falso nuntio animum addit quo incitatus victoriam & salutem sibi pariat, ac sic deceptus non capiatur quem admodum Lucretius loquitur. Democritus ἀληθομυθεῖν χεῖρον ὄπυσ λώϊον : *Omnino veriloquio utendum est ubi id est melius.* Et Clemens Alexandrinus concedit ἡδὲ δεινὰ ἐν θεραπείας μέρη, *mendacio vti pro remedio.* Tale illud apud Xenophontem, socios jamjam adfore, & Tulli Hostilij, suo iussu circumduci Albanum exercitum : & Quietij Consulis, vt historiæ loquuntur, salubre mendacium, hostes ab altero cornu fugere : ac similia passim apud historicos.

rv. Soer.

Liu. li. xxxiv.

xvi. Quintum est quoties natura mihi ad jus meum aut alterius consequendum aut tuendum jus dat in res alterius quasuis, tunc ad eum finem videri crimine carere falsam persuasionem, quia libertas iudicandi res quædam est eius cui debetur. Exemplum sit in necessaria vitæ defensione, de qua Diphili audiuimus versum, & ob quam Hypermnestra laudatur :

*Splendidè mendax, & in omne virgo
nobilis, ευμη.*

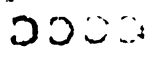
forte etiam in exactione eius quod nobis debetur & aliter consequi non possumus.

xvii. Ex hac autem vltima, partim etiam ex tertia obseruatione natum arbitror quod passim statuunt sapientes, apud hostem falso sermone vti licere. Sic regulæ de non mentiendo exceptionem nisi aduersus hostes addit Plato, Xenophon, Philo inter Iudæos, inter Christianos Chrysostomus. Quo forte non male referas quod in sacris literis extat Iabelitarum in obsidione mendacium, & factum non dissimile Prophetæ Elisæi & Valerij Levini, qui Pyrrhum à se interemptum iactabat. Ad tertiam, quartam, & quintam obseruationum earum quas iam posuimus, pertinet Eustratij Metropolitæ Nicæensis locus ad sextum Nicomachiorum: ο̃ ε̃υ βελδύορμος ε̃κ ε̃ξ αι̃αγκης̃ ο̃ α̃ληθῶν̃ ε̃στιν̃. ε̃στι γ̃δ̃ πο̃τε̃ ο̃ ε̃ρῶς̃ βελδύορμον κα̃ι̃ πο̃τε̃ α̃υτῶ̃ τῶ̃ ψ̃δ̃ δ̃υς̃ βελδύορμου̃, ἢ̃ ἐπίτηδες̃ ψ̃δ̃-

δηται̃ πο̃τε̃ ἵνα̃ ἢ̃ ἐχθρῶ̃ ὄντα̃, ἵνα̃ σφάλη̃ α̃υτῶ̃, ἢ̃ φίλων̃ ἰν̃ ὀμνη̃ση̃ α̃υτῶ̃ ἀπὸ̃ κακῶ̃, κα̃ι̃ τῶ̃των̃ τὰ̃ πα̃ραδειγμα̃τα̃ ε̃κ τῶ̃ν̃ ἰσοει̃αις̃ πο̃λλα̃. *Qui rectè consultat non utique & verum dicit. Fieri enim potest ut quis rectè consultans hoc ipsum consultet quo pacto de industria mentiatur aut hosti ut eum fallat, aut amico ut eum à malo liberet: quarum rerum exemplis plena sunt historia.* Non placent hæc scholæ actorum paulo ante sæculorum, vt quæ vnum ex veteribus Augustinum ferme in omnibus sequendum sibi delegerit. Sed eadem schola tam ab omni vsu abhorrèntes admittit interpretationes tacitas, vt dubitari possit an non satius sit aduersus quosdam falsiloquium admittere quam ista à falsiloquio tam

Lib. ii. de rep.
lib. ii. de
Cyri institut.
v. Soer. Philo
demigr. Abr.
Chryl. l. De
Sac.
i. Sam. xi.
ii. Reg. vi.

Th. 2. 2. qu.
110 art. 1. & 3.
Covarr. in c.
quamuis de
pactis in 6. p.
1. 5 § n. 15.
Soto de iusti-
tia v. q. 6 art.
2. Tol. l. lib.
iv. c. 21 lib. v.
c. 58. Less. lib.
21. de iustitia.
c. 42 dub 9

indiscretè eximere: vt cùm dicunt, nescio, intelligi posse nescio. vt dicam, non habent intelligi posse vt tibi dent, & id genus alia quæ sensus communis reputat, & quæ si admittantur iam nihil obstat quo minus qui quid affirmat id ipsum negare, qui negat affirmare dicatur.

xviii. Sciendum verò quæ de falsiloquio diximus ad asserentem sermonem, non ad promittentem referenda. Nam ex promissione, vt iam modo dicere cœpimus, jus speciale ac nouum confertur ei cui fit promissio: idque inter hostes etiam locum habere sine vlla hostilitatis iam existentis exceptione, neque tantum in promissis expressis, sed & in tacitis, vt in colloquij postulatione, ostendemus cùm ad eam partem quæ de fide in bello seruandâ est ventum erit.

xix. Illud quoque ex superiori quæ de iurejurando fuit dissertatione repetendum est, siue id assertituum sit, siue permissiuum vim habere excludendi omnes exceptiones quæ ex persona eius quicum agimus peti possent, quia non cum homine tantum sed & cum Deo res est, cui per iurandum obligamur etiamsi homini jus nullum nasci possit. Ibidem & illud diximus, non sicut in alio sermone, ita in iurato, vt à mendaciò excusemur admitti interpretationes verborum quasuis non plane inusitatas: sed planè veritatem requiri eo in sensu quem homo exaudiens intelligere fide optima existimatur: vt planè detestanda sit illorùm impietas, qui vt pueros talis, ita viros iurejurando fallendos asserere non dubitabant.

xx. Scimus etiam fraudium, quas concessas natura-

liter diximus, genera quædam à populis aut hominibus nonnullis repudiata: sed id non accidit ob iniustitiæ opinionem, sed ob eximiam quandam animi celsitudinem, simulque virium fiduciam. Aristoteli

Nic. iv. 8.

ὁ μεγαλόψυχος παρρησιαστικὸς καὶ ἀληθοβελῆς, magnanimus verum & liberè eloqui amat. Talis est in Philoctete Sophoclis Neoptolemus qui Vlyssi ad dolos hortanti sic respondet:

*Ego audiens quæ doleo, Laërta fate,
Implere factus oderim multa magis:
Nam sic nec ego sum natus, ut fallacias
Secler, nec olim genitor, ut perhibent, meus:
At sum paratus vi mera, non fraudibus
Pertrahere raptum.*

Euripides Rhefo.

*Generosus animus hostibus furtim necem
Inferre nescit.*

Sic Alexander furari negabat se velle victoriam. Et Achæos abhorruisse ab omni in hostes fraude narrat Polybius, ideo quod eam demum firmam censerent victoriam, quæ, ut Claudiani verbis sensum eius exprimam,

Lib. xx:

confessos animo quoque subjugat hostes.

Tales Romani ferme ad vsque belli Punicæ secundi finem. Vnde cum Perseus Macedonum Rex deceptus esset spe pacis, negabant veteres senatorum se agnoscefe Romanas artes. maiores nunquam ut astu magis quam virtute gloriarentur bella gessisse: non versutijs Punicis, non calliditate Græca, apud quos fallere hostem quam vi superare gloriosius foret. Tum illud addebant: *Interdum in præsens tempus plus profici dolo quam virtute, sed eius demum animum in per-*

petuum vinci, cui confessio expressa esset, se neque arte neque casu sed collatis cominus viribus iusto ac pio bello esse superatum. Tales etiam Tybareni qui prælij quoque locum & tempus condicebant.

xxi. Ad modum agendi & illud pertinet, quod quicquid alicui facere non licet ad id eum impellere aut sollicitare non liceat. Pro exemplo sint hæc: regem suum occidere subdito non licet, nec oppida sine consilio publico dedere, nec spoliare ciues. Ad hæc ergo subditum, qui talis maneat, permouere non licet. Semper enim qui alteri peccandi causam dat peccat & ipse. Nec est quod regerat quisquam, ipsi qui talem hominem ad facinus impellit actum talem, puta hostis interfectionem, esse licitam. Licet enim id ei facere, sed non eo modo. Bene Augustinus: *Nihil interest utrum ipse scelus admittas, an alium propter te admittere velis.*

xxii. Aliud est si quis opera sponte nec suo impulsu peccantis ad rem sibi licitam vtatur: quod iniquum non esse Dei ipsius exemplo alibi probauimus. *Transfugam jure belli recipimus*, inquit Celsus, id est, contra jus belli non est, vt eum admittamus qui desertæ hostium par te nostram eligit.

L. Transfugam. D. de acq. rer. dom.

CAPVT II.

Quomodo iure gentium bona subditorum pro
debito imperantium obligentur:
vbi de repressaliis.

- I. Naturaliter ex facto alieno neminem teneri, nisi herede.
- II. Iure tamen Gentium introductum, vt pro debito imperantis teneantur res & actus subditorum.
- III. Exemplum in prehensione hominum.
- IV. Et rerum.
- V. Locum habere hoc post ius derogatum & quando id factum censeri debeat, vbi ostenditur rem iudicatam proprie ius non dare aut adimere.
- VI. Vitam non obligari.
- VII. Distinctio eius quod in hac materia est iuris civilis & Gentium.

ENIAMVS ad ea quæ ex iure descendunt gentium. Ea partim ad quoduis bellum spectant: partim ad certam belli speciem. A generalibus auspicemur. Mero naturæ iure ex

facto alieno nemo tenetur nisi qui bonorum successor est: vt enim cum oneribus bona transirent simul cum dominiis rerum introductum est. Imperator Zeno æquitati naturali contrarium dicit vt pro alienis debitis alij molestentur. Hinc tituli in iure Romano, ne vxor pro marito, ne maritus pro vxore, ne filius pro patre, ne pater vel mater pro filio conueniantur. Nec quod vniuersitas debet singuli de-

L. vnica. C. vt nullus ex vicinis.

C. ne vxor pro mar. & ne fil. pro patre totis titulis.
L. Sicut §. i.
D. quod cu-

bent vt diferte loquitur Vlpianus: nimirum fi vni-
 uerfitas bona habeat: alioqui enim tententur non vt
 finguli, fed quâ pars funt vniuerforum. Seneca: Si
 quis patriæ meæ pecuniam credat, non dicam me illius debi-
 torem, nec hoc æs alienum profitebor: ad exfoluendum ta-
 men hoc portionem meam dabo. Supra dixerat: Vnus è
 populo non tanquam pro me foluam, fed tanquam pro pa-
 tria conferam. Et: finguli debebunt: non tanquam proprium
 fed tanquam publici partem. Hinc fpeciatiim iure Ro-
 mano conftitutum vt nullus ex vicanis pro alienis vi-
 canorum debitis teneatur, & alibi nulla poffeffio alte-
 rius pro alienis debitis etiam publicis cõueniri præci-
 pitur, & in Novella Iuftiniani verantur *επιχρηστικὰ*,
 id eft, pignorationes pro alijs, addita caufa, quod ra-
 tionem non habeat alium quidem effe debitorem,
 alium verò exigi, vbi & huiufmodi exactiones odio-
 fæ vocantur. Et Rex Theodoricus apud Caffiodorum,
 fœdam vocat licentiam alterum pro altero pigno-
 randi.

II. Hæc quanquam vera funt, tamen iute gentium
 voluntario induci potuit, & inductum apparet, vt pro
 eo quod debet præftare ciuili aliqua focietas aut eius
 caput, fiue per fe primo, fiue quod alieno debito ius
 non reddendo fe quoque obftinuerit, pro eo tenean-
 tur & obligata fint bona omnia corporalia & incor-
 poralia eorum qui tali focietati aut capiti funt.
 Expreflit autem hoc quædam neceffitas, quod alioqui
 magna daretur iniurijs faciendis licentia, cum bona
 imperantium sæpè non tam facilè poffint in manus
 venire quam priuatorum qui plures funt. Eft igitur
 hoc inter iura illa quæ Iuftinianus ait vfu exigente, &
 humanis neceffitatibus à gentibus humanis conftituta.

idque vaum
 nomine.
 lib. vi. de
 Benef. c. 20.

G. 19.

d. l. vnica C.
 vt nullus ex
 vicanis lib. xi.
 L. Nullam. C.
 De execut. &
 exactionibus
 lib. xxi. Nov.
 52. & 134.

Lib. xv. 172.
 epift.

Inst. de jur.
 nat.

Th. a. 1. quest. 40. art. 2.
Molina disp. 120. & 121.
Valentia disp. 3. q. 16. num. 3.
Nauarr. c. 27. nu. 136.

Non autem ita hoc naturæ repugnat, vt non more & tacito consensu induci potuerit, cum & fidei iussores sine vlla causa ex solo consensu obligentur. Et spes erat facilius membra eiusdem societatis à se mutuo ius consequi posse & indemnitati suæ consulere quam externos quorum multis in locis exigua habetur ratio: deinde commodum ex hac obligatione commune erat omnibus populis, ita vt qui nunc eo grauaretur alio tempore indidem subleuari posset. Receptum autem hunc morem non tantum apparet ex bellis plenis quæ populi populis inferunt: in his enim quid obseruetur ostendunt denuntiationum formulæ: *Populis priscorum Latinorum, hominibusque priscis Latinis bellum indica, facioque: & in rogatione: Vellent, iuberent Philippo regi Macedonibusque qui sub regno eius essent bellum indici: & in decreto ipso: Populus Romanus cum populo Hermundulo, hominibusque Hermundulis bellum iussit, quod ex Cincio est in re militari: & alibi: Hostis sit ille, quique intra præsidia eius sunt: verum etiam vbi ad eam belli plenitudinem nondum ventum est, sed tamen violenta quadam iuris executione, id est, bello imperfecto opus est, idem videmus vsurpari.*

Lia. lib. 1.

Lib. XXXI.

Gell. lib. XVI.

c. 4.
Liu. lib. XXXVIII. & alibi.

III. Eius quam dico executionis species erat quam Athenienses vocabant *αἰδολοφία* de qua sic habebat lex Attica: *εἰς τις βίασθ θανάτω ἀποβαίη ὑπὸ τῆς τοῦ ποροσπίκτου εἰς τὰς αἰδολοφίας, ἕως αὖ ἢ δίκας τῆς φόνης ὑπογράσῃ, ἢ πούς ἀποκτείναι τὰς ἐκδῶσι· τὴν δὲ αἰδολοφίαν εἰς μέχρη τελεῖν, πλεον δὲ μὴ: id est. Si quis morte per vim illata obierit, pro eo proximis ac necessariis jus esto homines prehendenti, donec aut pœna sumatur de cæde, aut homicida dedantur: liceat autem tres tantum homines prehendere, non ultra. Hic videmus pro debito ciuitatis, quæ*

quæ obligatur subditos suos qui aliis nocuerunt ple-
 ctere, obligari ius quoddam incorporale subdito-
 rum, ipsam scilicet libertatem morandi vbi velint, &
 agendi quod velint, ita vt in seruitute interim sint:
 donec ciuitas id faciat quod facere tenetur, id est pu-
 niat fontem. Aristocrates Demosthenicoæuus decre-
 tum rogauerat, si quis Charidemum occidisset eum
 abripere vndecunque liceret, & si quis obsisteret is
 hostium esset numero. Hic multa reprehendit De-
 mosthenes: primùm quod non distinxerit Aristocra-
 tes inter cædem iustam & iniustam, cùm & iusta ali-
 qua esse possit: deinde quod non exigit vt prius po-
 stuletur iudicium: præterea quod non eos apud quos
 facta sit cædes, sed eos qui homicidam recipiunt
 teneri velit. Verba Demosthenis sunt: ὁ μὲν νόμος,
 αὐτὸς μὴτε οἰκίας ὑπάρασι παρ' οἷς αὐτὸ πάθος ἤρῃται, μὴτε
 τὴν δεδρακότας ἐκδίδωσι, καλῶς καὶ τῶν ἐπι-
 λήψιον καὶ πειῶν· ὁ δὲ τῶν μὲν ἀθώων παρῆκε καὶ εἰς ἄλ-
 λου πεποιτηται πρὸς αὐτῶν εἰδὲνα, τὴν δὲ τῶν ἡδὴ πεφύργα,
 φήσας γὰρ ἔτι, καὶ τὸν κοινὸν ἀποφύγων νόμον, ὅς καίτοι τῶν
 φεύγοντα δεχεσθαι, ὑποδεξαμένους ἐκαστὸν εἰς γαστήρα, εἰ
 μὴ τὸν ἰκέτω (malè editur οἰκέτω)· κἀδοιοι διδῶσιν. *Lex si apud*
quos cædes euenit, neque ius reddant neque fontes dedant, ad-
uersus eos dat trium hominum prehensionem. At hic hos
quidem relinquit intactos, ac ne mentionem quidem eorum
facit. At eos qui iam fuga elapsi, ita enim rem ponam, sus-
ceperunt secundum ius omnium hominum quod fugientes
vult posse suscipi, hos vult esse hostium loco nisi supplicem de-
dant. Quarta reprehensio est quod Aristocrates rem
statim ad plenum bellum deducit cùm lex prehensio-
ne contenta sit. Ex his primum illud & secundum &
quartum ratione non caret. At tertium illud, nisi ad

solum euentum cædis casu aut ob sui tutelam factæ restringatur, non est vt non oratoriè magis & argumenti causa quam ex vero & iure sit dictum. Nam ius gentium vt supplices suscipiantur & defendantur, vt suprâ diximus, ad eos tantum quibus fortuna, non crimen obstat, pertinet. Cæteroqui par ius est eorum apud quos crimen est factum, & eorum qui fontem punire aut dedere recusant. Atque adeo aut illa ipsa lex, qua vtitur Demosthenes, interpretationem eam quam dico ex vsu recepit, aut aduersus cauillationes tales expressiùs postea est posita: horum enim alterum quin sit, non negabit qui attenderit ad illud Iulij Pol-

Lib. VIII. c. 6. lucis: ἀδελήφιον δὲ, ὅταν τις τὰς ἀδελφοὺς κατὰφυγόντας ὡς ἕνας ἀπαγγίῃ μὴ λαμβάνη, ἔξεστιν ἐκ τῆς οὐκ ἐκδιδόντων ἀρετῆς τῶν τειῶν ἀπαγγίῃ. *Hominum prehensio est quoties quis homicidas qui ad aliquos confugerunt non recipit cum id postulauerit Nam ius est tres homines prehendi aduersus eos qui dedere recusant. Simile huic est quod ad recuperandum ciuem iniuria manifesta captum ciuitatis apud quam id factum est ciues retinentur. Sic Carthagine quidam impedierunt ne Ariston Tyrius caperetur, hac addita causa: idem Carthaginiensibus & Tyri & in alijs emporijs in qua frequenter committentur.*

Li. lib. xxx.
iv.

iv. Alia executionis violentæ species est ἐρεχλεισμός siue pignoriatio inter populos diuersos, quod ius repressaliarum vocant recentiores Iurisperiti, & Galli etiam, vbi à Rege impetrari id solet, literas Marcæ. Locum autem habet, vt aiunt Iurisperiti, vbi ius denegatur.

Bal. III. con.
5.

v. Quod fieri intelligitur non tantum si in fontem aut debitorem iudicium intra tempus idoneum obti-

neri nequeat, verum etiam si in re minime dubia (nam in dubia re præsumtio est pro his qui ad iudicia publicè electi sunt) plane contra ius iudicatum sit. nam auctoritas iudicantis non idem in exteros, quod in subditos valet. Etiam inter subditos non tollit quod verè debebatur. *Verus debitor, licet absolutus sit, natura tamen debitor permanet*: inquit Paulus Iurisconsultus: *Et cum per iniuriam iudicis domino rem quæ debitoris non fuisset abstulisset creditor quasi obligatam sibi, & quæreretur, an soluto debito restitui eam oporteret debitori, Scauola restituendam probavit.* Hoc interest, quod subditi executionem etiam iniustæ sententiæ vi impedire, aut contra eam ius suum vi exsequi licitè non possunt ob imperij in ipsos efficaciam: exteri autem ius habent cogendi, sed quo uti non liceat quamdiu per iudicium suum possint obtinere. Tali igitur de causa aut corpora aut res subditorum eius qui ius non reddit capi posse, non quidem natura introductum est, sed moribus passim receptum. Vetus exemplum est in historia Romana de Romanorum nauibus quas pro bonis Tarquiniorum Cumis Aristodemus Tarquiniorum hæres retinuit. Famulos iumenta, pecunias rerenta dixit Halicarnassensis.

VI. Vita autem subditorum innocentium ut ex tali causa obligetur, fortè creditum fuit apud aliquos populos, eo nimirum quod crederent vnique hominum ius vitæ plenum esse in se, & id ad rempublicam potuisse transferri: quod minime esse probabile nec saniori Theologiæ consentaneum alibi diximus. Fieri tamen poterit non ex intentione sed ex accidenti ut occidantur qui iuris executionem per vim volunt impedire. Sed id si præuideatur ex caritatis lege omit-

Barr. de repress. qu. 5. ad tertium n. 9.

L. Iulianus D. de cond. indeb.

L. Rescriptum 5. i. D. de distract. pign.

Innoc. & Pan. in c. pleriq; de immun. Eccl. Soto lib. III.

q. 4. art. 5.

Iac. de Gani- bus, Anchar.

Dominic.

Franc. in c. 1. de injuriis in

6. Fulg. & Sallie. in auth. C.

de act. & obl. Iac. de bello

visu in auth. Ut non fiant

pignora. Silu. in verb. re-

pressak. Barr. in tract. de re-

pressaliis Guid. Papæ q.

32. Gall. de pi- gn. c. 1. n. 5.

Viç. de iure belli n. 41.

Couart. c. peccatum, p.

11. 5. 9. Liu. lib. 11.

Halie. lib. VII.

tendam potius iuris perfecutionem alibi ostendimus, cum ex ea lege, Christianis præsertim, pluris esse debeat vita hominis quam res nostra, ut alibi demonstratum est.

VII. Cæterum non minus in hac materia quam in aliis cauendum est ne confundamus ea quæ iuris gentium sunt proprie, & ea quæ iure ciuili aut pactis populorum constituuntur. Iure gentium subiacent pignorationi omnes subditi iniuriam facientis qui tales sunt ex causa permanente, siue indigenæ, siue aduenæ: non qui transeundi aut moræ exiguæ causa alicubi sunt. Introductæ enim sunt pignorationes ad exemplum onerum quæ pro exsoluendis debitis publicis indicuntur, quorum immunes sunt qui tantum pro tempore loci legibus subsunt. A numero tamen subditorum iure gentium excipiuntur legati non ad hostes nostros missi, & res eorum. At iure ciuili populorum sæpè excipi solent personæ mulierum & infantium, eorum verò qui literis operam dant, & ad nundinas veniunt etiam res. Iure gentium singulis pignorandi ius est, ut & Athenis *ἢ ἀιδεγλνψα*. Iure ciuili multorum locorum peti id solet alibi à potestate summa, alibi à iudicibus. Iure gentium ipso facto dominium rerum captarum acquiritur ad summam debiti & sumtuum, ita ut residuum reddi debeat. Iure ciuili solent citari quorum interest, res publica auctoritate diuendi aut addici iis quorum interest. Sed hæc atque alia peti debent ab his qui iura ciuilia tractant, & nominatim in hac materia à Bartolo qui de repressaliis scripsit. Illud hic addam, quia ad iuris huius satis per se rigidi emollitionem pertinet, eos qui non soluendo quod debebant, aut ius non red-

Dec. conf.
352 Bal. l. 3. de
off. assell.

Eg. Regius
de actib. su-
pero. disp. x.
111. dubit. 7. n.
117.

dendo causam dederunt pignorationibus, ipso naturali ac diuino iure teneri ad refarcienda damna aliis quibus eam ob causam aliquid decedit.

C A P V T I I I.

De bello iusto siue solenni iure Gentium, vbi de indictione.

- I. *Bellum solenne iuris Gentium esse inter diuersos populos.*
- II. *Distinctio populi quamuis iniuste agentis à piratis & latronibus.*
- III. *Mutationem interdum incidere.*
- IV. *Requiri ad naturam belli solennis vt auctorem habeat eum qui summam potestatem habeat: quod quomodo intelligendum.*
- V. *Requiri & denuntiationem.*
- VI. *Quid in denuntiatione sit iuris natura, quid proprium iuris Gentium distinctè explicatur.*
- VII. *Denuntiatio alia conditionata, alia pura.*
- VIII. *Quae in denuntiationibus sint iuris ciuili, non Gentium.*
- IX. *Bellum alicui indictum simul indictum esse eius subditis & focus quà ipsum sequuntur:*
- X. *Non quà per se considerantur: quod exemplis illustratur.*
- XI. *Causa cur denuntiatio ad effectus quosdam requiratur.*
- XII. *Hos effectus non reperiri in alijs bellis.*
- XIII. *Bellum an simulatque indictum est geri possit.*
- XIV. *An indicendum ei qui ius legationis violauit.*

Vprà dicere incepimus iustum bellum apud probos auctores dici sæpe non ex causa vnde oritur, neque vt alias exterum gestarum magnitudine, sed ob peculiare quosdam iuris effectus. Quale autem sit hoc bellum optime intelligitur ex hostium defi-

L. hostes de
verb. sign.

L. hostes D.
de captiuis.

L. postlimi-
nium §. 2. D.
de captiuis.

L. si quis in-
geniam. §. 1.
cod. tit.

Philipp. 4.

nitione apud Romanos Iurifconsultos. *Hostes sunt qui nobis aut quibus nos publicè bellum decernimus: ceteri latrones aut prædones sunt: ait Pomponius: nec aliter Ulpianus: Hostes sunt quibus bellum publicè populus Romanus decreuit, vel ipsi populo Romano, ceteri latrunculi vel prædones appellantur. Et ideò qui à latronibus captus est seruus latronum non est, nec postliminium illi necessarium est. Ab hostibus autem captus, puta à Germanis & Parthis, & seruus est hostium & postliminio statum pristinum recuperat. Et Paulus: A piratis aut latronibus capti liberi permanent. Accedat illud Ulpiani: in ciuilibus dissensionibus quamuis saepe per eas respublica ledatur non tamen in exitium reipublica contenditur, qui in alterutras partes discedent vice hostium non sunt eorum inter quos iura captiuitatum, aut postliminiorum fuerint: & ideò captos & uenundatos posteaque manumissos placuit supernacuo repetere à principe ingenuitatem quam nulla captiuitate amiserant. Illud tantum notandum sub exemplo populi Romani quemuis intelligi qui in ciuitate summum imperium habeat. Ille hostis est, ait Cicero, qui habet rempublicam, curiam, aerarium, consensum & concordiam ciuium & rationem aliquam si res ita tulerit pacis & federis.*

II. Non autem statim respublica aut ciuitas esse desinit, si quid admittat iniultum, etiam communiter, nec cœtus piratarum aut latronum ciuitas est etiamsi fortè æqualitatem quandam inter se seruent sine qua nullus cœtus posset consistere. Nam hi criminis causa sociantur: illi etsi interdum delicto non vacant iuris tamen fruendi, causa sociati sunt, & exteris ius reddunt si non per omnia secundum ius naturæ quòd multos apud populos ex parte quasi oblitteratum alibi ostendimus, certè secundùm pacta cum quibusque inita:

Principale autem pro forma est in moralibus. Quare crudè nimis dictum est à Cicerone de republica tertio, ubi iniustus est rex, ubi iniusti optimates, aut ipse populus, non iam vitiosam, sed nullam esse rempublicam. Corpus morbidum corpus tamen est: & ciuitas quanquam grauius ægrota ciuitas est, quamdiu manent leges, manent iudicia & quæ alia necessaria sunt ut ibi ius exteri consequi possint, non minus quam priuati inter se. Rectius Dion Chrysostomus, qui legem (eam præsertim quæ ius Gentium facit) dicit esse in ciuitate ut mentem in corpore humano: ea enim sublata ciuitatem non esse amplius. Exemplis rem illustremus. A latronibus captos capientium non fieri supra dicentem audiuius Vlpianum. Idem captos à Germanis ait libertatem amittere. Atqui apud Germanos latrocinia nullam habebant infamiam, quæ verba sunt Cæsaris. De Venedis Germanorum populo Tacitus: *quicquid inter Peucinos Fennosque siluarum ac montium erigitur, latrociniiis pererrant.* Idem alibi Caros nobilem Germaniæ populum latrocinia agitasse dicit. Apud eundem Garamantes latrociniiis fœcunda gens, sed gens tamen. Illyrici sine discrimine mari prædas agere soliti, de iis tamen triumphus fuit: Pompeio de piratis non fuit. Tantùm discrimen est inter populum quantumuis sceleratum, & inter eos qui cum populus non fiat sceleris causa cœunt.

III. Potest tamen mutatio incidere, non in singulis tantùm sicut Iephthes, Arsaces, Viriatus, ex prædonum ducibus iusti duces facti sunt, sed etiam in cœtibus, ut qui prædones tantùm fuerant aliud vitæ genus amplexi ciuitas fiant.

IV. Summum autem imperium qui habeant dixi-

De lege.

Lib. vi.

De morib.
Germ.

Annal. xii.
Hist. iv.
App. III.

mus suprà, vnde intelligi & hoc potest si qui pro parte habeant, pro ea parte iustum bellum gerere: multoque magis eos qui non subditi, sed inæqualiter sunt federati, quomodo inter Romanos & eorum socios, quanquam federe inferiores, Volscos, Latinos, Hispanos, Poenos omnia iusti belli exercita ex historiis discimus.

Cajet. 2. 2. 9.
40. art. 1.

v. Sed vt iustum hoc significatu bellum sit, non sufficit inter summas vtrunque potestates geri: sed oportet, vt audiuius, vt & publicè decretum sit, & quidem ita decretum publicè vt eius rei significatio ab altera partium alteri facta sit, vnde promulgata prælia dixit Ennius. Cicero Officiorum primo: *At belli quidem æquitas sanctissimè feziali populi Romani iure perscripta est: ex quo intelligi datur nullum bellum esse iustum, nisi quod aut rebus repetitis geratur, aut denuntiatum ante sit & indictum.* Minus plene vetus scriptor apud Isidorum: *Iustum bellum est quod ex edicto geritur, rebus repetitis aut propulsandorum hominum causa.* Sic Liuius bellum palam & ex edicto gerere dixit in iusti belli descriptione.

Lib. 1.

vi. Quæ loca & alia de belli promulgatione agentia vt intelligantur, accuratè distinguenda sunt quæ iure naturæ debentur, quæ natura non debentur sed honesta sunt, quæ iure gentium requiruntur ad effectus iuris gentium proprios, & quæ præterea ex peculiaribus populorum quorundam institutis veniunt. Naturali iure vbi aut vis illata arcetur aut ab eo ipso qui deliquit pœna deponitur, nulla requiritur denuntiatio. Et hoc est quod Sthenelaidas ephorus dicit apud Thucydiden: *ὃ δίκης οὐδὲ λόγοις ἀγακεία μὴ λόγῳ καὶ αἰῶνις ἐλαττωμέναις: non est quod verbis & indicij discrimine*

Lib. 1.

primus

ptemus ultra verba laesi. Et Latinus apud Halicarnassensem. ὁ δὲ δῆλον ἐπιτίθει πᾶσι ὁ παρὰ τῶν ἀμυνέων : *bel-* Lib. I.
lum inferentem is qui impetitur à se repellere solet. Et Ælianus ex Platone ait quod ad propulsandam vim suscipitur bellum non à caduceatore sed à natura indici. Nec ob aliam causam Liuius Menippo præfecto Antiochi objicit quod Romanos quosdam cecidisset nondum aut indicto bello, aut ita commisso vt strictos gladios aut sanguinem vsquam factum audissent: eo ipso ostendens ex his duobus alterum potuisse ad facti defensionem sufficere. Neque magis per naturæ ius indictio necessaria est si dominus rei suæ manum injicere velit. At quoties pro re vna res alia, aut pro debito res debitoris inuaditur, multoque magis si res eorum qui debitori subditi sunt occupare quis velit, interpellatio requiritur qua constet alio modo fieri nequire vt nostrum aut nobis debitum consequamur. Ius enim illud non primum est sed secundarium & surrogatum vt alibi explicauimus. Sic etiam antequam summam potestatem habens impetatur ex debito aut delicto subditi, interpellationem oportet intercedere, quæ illum in culpa constituat, ex qua aut damnum dare censeatur aut & ipso delinquere iuxta ea quæ à nobis supra tractata sunt. Verum etiam vbi ius naturæ non præcipit talem interpellationem fieri, honestè tamen & laudabiliter interponitur, puta vt ab offendendo absteatur aut delictum poenitentia & satisfactione expietur, secundum ea quæ de tentandis rationibus belli vitandi diximus: quo & illud pertinet:

Extrema primo nemo tentauit loco.

Et præceptum quod Deus Hebræis dedit, vt ciuitatem

EEEE

Deut. xx. 11.

oppugnandam prius ad pacem inuitarent: quod cum specialiter illi populo datum sit male à nonnullis cum iure gentium confunditur. Neque enim erat illa qualiscumque pax, sed sub lege subiectionis, & tributi. Cæterum iure gentiũ ad effectus illos peculiare omnibus casibus requiritur denuntiatio, non vtrinque, sed ab altera partium.

Lib. viii.

Lib. i. Andal.

vii. Sed hæc denuntiatio aut conditionata est aut pura. Conditionata vbi cum rerum repetitione coniungitur. Rerum autem repetitarum nomine ius fecciale comprehendebat non tantum vindicationem ex iure domini, sed & persecutionem eius quod ex causa ciuili aut criminis debetur vt rectè explicat Seruius. Inde illud in formulis, *reddi, satisfieri, dedi*: vbi dedi, vt alibi diximus, intelligendum est ni punire fontem malint ipsi qui conueniuntur. Hanc rerum repetitionem dictam esse clarigationem testis est Plinius. Conditionata est denuntiatio apud Liuium. *Eam se injuriam nisi ab ipsis qui fecerint dematur, ipsos omni vi depulsuros esse*, & apud Tacitum: *ni supplicium in malos presumant, usurum promiscua cade*: & vetus eius exemplum in supplicibus Euripidis, vbi Theseus caduceatori hæc dat mandata ad Creontem Thebanum:

*Vicina Theseus qui tenet regni sola
Humare poscit mortuos: quod si datur,
Sit amica faciet gens Erechtidum tibi.
Hæc si probantur, tum refer retro pedem:
Sin nemo paret, verba sint hæc altera:
Iam mox vt arma pubis expectent mea.*

Lib. iv.

Polybius hoc vocat *πίσια κατὰ δέλλαν*: Romani veteres condicere. Pura denuntiatio est quæ specialiter indictio aut edictum, vbi aut bellum iam alter intulit

(& hoc est quod apud Isidorum dicitur bellum propulsandorum hominum causa) aut ea deliquit ipse quæ pœnam merentur. Interdum autem conditionatam pura subsequitur, quanquam id necesse non est, sed ex superabundanti : Hinc illa formula. *Testor populum illum iniustum esse neque ius reddere.* Et altera. *Quarum rerum, litium, causarum condixit Pater patratus populi Romani Quiritium Patri patrato populi Priscorum Latinorum, hominibusque Priscis Latinis, quas res nec solverunt, nec dederunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, solui oportuit, puro, pioque duello quærendas censeo, consentio, consciscoque.* Et tertium carmen: *Quod populi Prisci Latini aduersus populum Romanum Quiritium fecerunt, deliquerunt, quod populus Romanus Quiritium bellum cum Priscis Latinis iussit esse, Senatusque Romanus Quiritium censuit, consensit, conscivit; ut bellum cum Priscis Latinis fieret, ob eam rem ego populusque Romanus populo Priscorum Latinorum bellum indico, facioque.* Hoc autem casu ita ut dixi, non esse præcisè necessariam denuntiationem ex eo quoque apparet quod ad proximum præsidium rite fieret, ut feciales in Philippi Macedonis & postea in Antiochi causa consulti responderunt, cum prima denuntiatio ipsi facienda esset qui bello petebatur. Imò & belli in Pyrrhum indictio facta est vni militum Pyrrhi, idque in circo Flamimio ubi is miles locum emere dicis causa iubebatur, ut Seruius narrat ad nonum Æneidos. Superuacue observationis & hoc argumentum est, quod bellum sæpe utrinque indictum est, ut Peloponnesiacum à Corcyrensisibus & Corinthiis, cum ab altera parte indictum esse sufficiat.

Liv. lib. xxxi.
& xxxvi.

VIII. A more autem & institutis quorundam populorum non à iure gentium sunt, caduceus apud Græ-

cos, sagmina & hasta sanguinea apud Æquicolas primum & horum exemplo apud Romanos, renunciatio amicitiae & societatis si qua intercessisset, post res repetitas triginta dies solennes, hastæ missio iterum, & alia id genus, quæ cum his quæ propriè iuris gentium sunt confundi non oportet. Nam & horum magnam partem suo tempore vsurpari desuisse docet nos Arnobius: imò iam Varronis ævo quædã omittebantur. Punicum bellum tertium simul indictum, simul illatum est. Et Mæcenas apud Dionem quædam horum vult propria esse status popularis.

Arnob. lib. 11.
contr. Gent.
Varro lib. 17.
de lingua Latina.

ix. Indictum autem bellum ei qui imperium in populo summum habet, simul indictum censetur omnibus eius non subditis tantum, sed & qui se socios adiuncturi sunt, ut qui accessio sint ipsius, & hoc est quod aiunt recentiores Iurisconsulti diffidato principe diffidatos eius adhaerentes. nam indicere bellum vocant diffidare. quod intelligendum est de eo ipso bello quod aduersus eum cui indictum est geritur, quomodo bellum Antiocho indictum cum esset, Ætolis separatim indicati non placuit, quod ipsi palam se Antiocho adiunxissent: *Ætolos ultro sibi bellum indixisse* respondebant feciales.

Bald. ad l. 2.
C. de seru. n.
70.

Liu. lib. xxx.
vi.

x. At eo bello absoluto, si ob auxilia suppeditata populus, aut rex alter bello impetendi sint, ut effectus iuris gentium consequantur, opus erit noua indictione. Iam enim non ut accessio spectatur, sed ut principale aliquid. Ac propterea rectè dictum est non fuisse iustum iure gentium bellum aut Manlij in Gallogræcos, aut Cæsaris in Ariouistum: non enim iam ut accessio alieni belli sed principaliter impetebantur, quam ad rem sicut ex iure gentium indictio,

ita ex iure Romano nouus populi Romani iussus desiderabatur. Ideò in rogatione contra Antiochum disertè dictum est: *vellent, iuberentque cum Antiocho rege quique sectam eius securi essent bellum iniuri.* Idemque obseruatum in decreto aduersus regem Persea.

Li. lib. xxx.
VI.
Lib. XLII.

xI. Causa autem cur gentes ad bellum illud, quod iure gentium iustum diximus, denuntiationem requirerent, non ea fuit quam adferunt nonnulli, ne quid clam aut dolo agerent, id enim ad fortitudinis excessum magis quàm ad ius pertinet, sicut nationes quædam etiam prælii diem & locum condixisse leguntur: sed vt certo constaret non priuato ausu sed voluntate veriufque populi, aut populi capitum geri bellum: nam inde nati sunt effectus peculiare, qui neque in bello aduersus prædones, neque in eo quod rex gerit in subditos locum habent. Ideò Seneca distinctè dixit: *Indicta bella finitimis aut gesta cum ciuibus.*

Alber. Gent.
lib. I. c. 2.

xII. Nam quod notant quidam & exemplis docent, etiam in bellis talibus capta fieri capientium, verum est, sed ex vna dumtaxat parte, idque ex iure naturali non ex iure voluntario gentium, vt quod gentibus tantum prospicit, non his qui sine gente sunt, aut pars gentis. Errant & in eo quod putant bellum tuendi aut rerum tuendarum ergo susceptum indictione non egere: nam eget omnino: non quidem simpliciter, sed ad eos quos dicere cœpimus & mox explicabimus effectus.

Lib. III. de
ira c. 2.
Ayala l. b. I.
c. 5.

xIII. Ne illud quidem verum, non statim atque indictum est inferri bellum posse, quod Cyrus in Armenios, Romani in Carthaginenses vt modo diximus fecerunt. Nam indictio nullū post se tempus iure gentium requirit. Potest tamen fieri, vt ex naturali

Alb. Gent. d.
lib. II. c. 2.

iure tempus aliquod requiratur ex negotij qualitate, puta cum res repetita sunt, aut poena in nocentem postulata, & id negatum non est. Tunc enim id dandum est tempus quo quod petitum est commodè fieri possit.

XIV. Quod si ius etiam legationum violatum sit, non ideo tamen denuntiatione opus non erit ad eos quos dico effectus: sed sufficiet eam fieri quomodo fieri tuto potest, per literas scilicet: quomodo & citationes & denuntiationes alias fieri mos habet in locis minus tutis.

CAPVT IV.

De iure interficiendi hostes in bello solenni, & alia vi in corpus.

- I. Belli solennis effectus generaliter exponuntur.
- II. Vox licere distinguitur in id quod impune fit nec tamen sine vitio, & in id quod vitio caret, etiam si id non facere virtutis sit alicuius: additis exemplis.
- III. Effectus belli solennis in sua generalitate consideratos referri ad licere impunitatis.
- IV. Cur tales effectus introduci sint.
- V. Testimonia de his effectibus.
- VI. Ex hoc iure interfici & offendi omnes qui intra fines hostium sunt.
- VII. Quid si eo ante bellum venerint?
- VIII. Subditos hostium ubique offendi nisi lex alicuius territorij obset.
- IX. Ius hoc offendi etiam ad infantes & feminas porrigi.
- X. Etiam ad captos & quouis tempore.
- XI. Etiam ad eos qui se dedere volunt, nec recipiuntur.
- XII. Etiam ad deditos sine conditione.

- XIII. *Perperam id ius ad causas alias referri, ut ad talionem, pertinaciam defensionis.*
 XIV. *Torrigi & ad obsides.*
 XV. *Iure Gentium vetitum veneno quengquam interimere:*
 XVI. *Aut tela aut aquas aliquas veneno inficere:*
 XVII. *Non & aquas aliter corrumpere.*
 XVIII. *Percussoribus uti an. contra ius Gentium sit, distinguitur.*
 XIX. *Stupra an sint contra ius Gentium.*

I.

De illud Virgilij:

Tum certare odijs, tum res rapuisse licebit:
 Seruius Honoratus cum iuris fecialis originem ab Anco Martio & ulterius ab Aequicolis petiisset, sic ait: Si quando homines aut animalia ab aliqua gente rapta essent populo Romano, cum fecialibus id est sacerdotibus qui faciendis praesunt federibus proficiscebatur etiam Pater patratus, & ante fines stans clara voce dicebat belli causam, & nolentibus res raptas restituere vel auctores iniuriae tradere, iaciebat hastam. qua res erat pugnae principium, & iam licebat more belli res rapere. Ante autem dixerat: Veteres ledere res rapere dicebant etiamsi rapina nullum crimen existeret: similiter satisfacere res reddere dicebant. Quibus docemur belli inter duos populos eorumve capita indicti effectus quosdam esse proprios, qui bellum ex sola natura non sequuntur: quod cum iis optime conuenit quae ex Iurisconsultis Romanis modo attulimus.

II. Sed quod dixit Virgilius *licebit* videamus quo pertineat. Interdum enim licere dicitur id quod re-
 ctum ex omni parte piumque est etiamsi forte aliud
 quid fieri possit laudabilius, quale est illud Pauli
 Apostoli: *πάντα μὲ ἐξέστη, ἀλλ' ἢ πάντα σὺμφέρῃ.* Om-
 nia (illius scilicet generis cuius sunt de quibus age-

1. Cor. VI. 17.

Lib. I. cap. 18.

Ad Pollentium lib. I. c. 15.

L. I. §. licet D. de pœn. & com. rei vend.

re cœperat, & acturus erat) *licet mihi sed non omnia expediunt*. Sic licet matrimonium contrahere, sed laudabilior est ex pio proposito cælebs castitas vt ad Pollentium ex eodem Apostolo differit Augustinus. Repetere quoque nuptias licet : sed laudabilius est vno contentum esse matrimonio, vt rectè hanc quæstionem explicat Clemens Alexandrinus. Christianus coniux paganam coniugem licitè relinquere potest, vt sensit Augustinus, (quod quibus circumstantiis verum sit, discutere non est huius loci) sed & potest retinere : itaque addit ille : *Vtrumque quidem pariter licitum est per iustitiam qua coram Domino est : & ideo nihil horum prohibet Dominus : sed non vtrumque expedit*. Vlpianus de venditore cui post diem præstitutum vinum licet effundere : *Si tamen cum posset effundere, non effundit, laudandus est potius*. Alias verò licere aliquid dicitur, non quod salua pietate & officiorum regulis fieri potest, sed quod apud homines pœnæ non subiacet. Sic apud populos multos scortari licet : apud Lacedæmonios & Ægyptios etiam furari licebat. Est autem hæc vocis licere significatio minus propria, vt rectè notat Cicero Tusculanarum quinta de Cinna loquens : *Mihi contra non solum eo videtur miser, quod ea fecit, sed etiam quod ita se gessit vt ea facere ei liceret : etsi peccare nemini licet, sed sermonis errore labimur : id enim licere dicimus, quod cuique conceditur* : Recepta tamen : vt cum idem Cicero pro Rabirio Posthumo iudices sic alloquitur : *Quid deceat vos, non quantum liceat vobis, spectare debetis : si enim quod liceat queritis, potestis tollere è ciuitate quem vultis*. Sic regibus dicuntur omnia licere quia sunt ἀντιδωροι, exempti à pœnis humanis, vt alibi diximus : At Regem siue Imperatorem infor-

mans

mans Claudianus rectè ait:

*Nec tibi quid liceat, sed quid fecisse decebit
Occurrat.*

& Musonius castigat reges μή τ' καθήκει μοι λέγειν μεμολιπέτεσσι δ' ἀλλὰ τ' ἔξεσι μοι, qui in more habent dicere hoc, mihi licet, non hoc me decet. Eoque sensu sæpe opponi videmus quod licet, & quod oportet vt à Seneca patre in controuersis non semel. Ammianus Marcellinus. *Sunt aliqua quæ fieri non oportet, etiam si licet.* Plinius in epistolis. *Oportet quæ sunt inhonesta non quasi illicita sed quasi pudenda vitare.* Cicero ipse oratione pro Balbo. *Est enim aliquid quod non oporteat, etiam si licet.*

Decl. lib. iij.
& v.

Am. lib. xxx.

Plin. lib. v.

III. Hoc ergo modo lædere hosti hostem licet & in persona & in rebus: id est non ei tantum qui ex iusta causa bellum gerit, quique lædit intra eum modum quem naturaliter concessum initio huius libri diximus, sed ex vtraque parte & indistinctè: ita vt eam ob causam nec puniri possit in alio forte territorio deprehensus tanquam homicida, aut fur, nec bellum ipsi ab alio talis facti nomine inferri.

IV. Causa cur id gentibus placuerit, hæc fuit quod inter duos populos de iure belli pronuntiare velle periculosum fuerat alijs populis, qui ea ratione bello alieno implicarentur, sicut Massilienses in causa Cæsaris & Pompeij dicebant, neque sui iudicij neque suarum esse virium discernere vtra pars iustiore haberet causam: deinde quod etiam in bello iusto vix satis cognosci potest ex indicijs externis, quis iustus sit se tuendi, sua recuperandi aut pœnas exigendi modus, ita vt omnino præstiterit hæc religioni bellantium exigenda relinquere quam ad aliena arbitria vo-

care. Præter hunc effectum licentiæ, id est impunitatis, est & alius, dominij scilicet, de quo posterius agemus.

v. Illa autem quam nunc tractare cœpimus lædendi licentia primum ad personas porrigitur : de qua multa extant apud probos auctores testimonia. Græcum est proverbum ex tragœdia Euripidis :

καθαρὸς ἅπας ὁ πολέμους ἢ αὐτῶν.

Pars profecto est quisquis hostem occideris.

Itaque more Græcorum antiquo cum his, qui extra bellum occidissent hominem lavare, potum sumere multoq; magis sacra facere fas non erat, cum his qui in bello, fas erat. Et passim occidere, ius belli vocatur.

Lib. XXV.

Marcellus apud Liuium: *quicquid in hostibus feci, ius belli defendit.* Apud eundem Alcon ad Saguntinos: *Sed hæc patienda censeo potius, quam trucidari corpora vestra, rapi trahique ante ora vestra coniuges ac liberos belli iure sanatis.*

Lib. XXV.

Lib. XXVIII.

Idem alibi cum narrasset, Astapenses occisos, addit fa-

stum iure belli. Cicero pro Dejotaro: *Tibi vero inimicus cur esset à quo cum vel interfici belli lege potuisset, regem se & filios suos constitutos esse meminisset?* Et pro M. Marcello: *Nam cum ipsius victoriæ conditione iure omnes occidissimus, clementiæ tuæ iudicio conservati sumus.* Cæsar

Comm. lib.
VII.

hæc ~~hæc~~ *is* significat suo beneficio conservatos quos iure belli interficere potuisset. Iosephus in bello Iudaico, καλὸν ἐν

πολέμῳ θησκειν, ἀλλὰ πολέμῳ νόμῳ τῶν ἔστιν ὑπὸ τῶν ἡγετωνῶν: *Pulchrum in bello occumbere, sed belli iure id est vitam adimere victore.* Iure autem belli cum dicunt hi

Ann. 1.

scriptores, non tale intelligi quod actum culpa omni liberet, sed qualem dixi impunitatem ex alijs locis apparet. Tacitus dixit *in pace causas & merita spectari, ubi bellum ingruat innocentes ac noxios iuxta cadere.* Idem ali-

bi: *Nec illis aut honorare eam eadem ius hominum aut ul-* Hist. III:
cisci ratio belli permutebat. Neque aliter sumendum ius
 belli quod abstinuisse Achivos Ænea & Antenore
 memorat Liuius, eo quod pacis auctores semper fuis-
 sent. Seneca in tragedia Troadibus:

Quodcumque libuit facere, victori licet.

Seneca. *Quæ commissa capite luerunt tum quia paludati fe-* Ep. xcvi.

cerunt laudamus: & Cyprianus. Homicidium cum admit- Ep. II.

tunt singuli crimen est. virtus vocatur cum publicè geritur.

impunitatem sceleribus acquirit, non innocentia ratio, sed

sauidia magnitudo. Deinde: *Consensere iura peccatis &*

cæpit esse licitum quod publicum est. Sic Lactantius Roma-

nos ait legitimè iniurias intulisse. Nec alio sensu Luca- IV. Inst. c. 9.

nus: Iusque datum sceleri. Pharsal. I.

VI. Late autem patet hoc ius licentiæ. nam primum

non eos tantum comprehendit, qui actu ipso arma

gerunt aut qui bellum mouentis subditi sunt, sed om-

nes etiam qui intra fines sunt hostiles: quod apertum

fit ex ipsa formula apud Liuium, *Hostis sit ille quique* Lib. xxxvii.

intra præsidia eius sunt. Nimirum quia ab illis quoque & alibi pas-

damnum motui potest quod in bello continuo & vni-

uersali sufficit ut locum habeat ius de quo agimus: ali-

ter quam in pignorationibus quæ, ut diximus, ad ex-

emplum onerum impositorum ad luenda ciuitatis de-

bita introductæ sunt: quare mirum non est si quod

Baldus notat multo plus licentiæ sit in bello quam in

pignorandi iure. Et hoc quidem quod dixi in pere-

grinis qui commisso cognitoque bello intra fines ho-

sticos veniunt dubitationem non habet. ●

VII. At qui ante bellum eo iuerant videntur iure gen-

tium pro hostibus haberi post modicum tempus in-

tra quod discedere potuerant. Nam sic Epidamnum

Thuc. lib. 1.

obsessuri Corcyraei peregrinis primum discedendi faciebant copiam, denuntiantes alioqui pro hostibus futuros.

VIII. Qui autem verè subditi sunt hostium, ex causa scilicet permanente, eos offendere ubique locorum iure hoc gentium licet, si ipsorum personam respicimus. Nam cum alicuius bellum indicitur simul indicitur eius populi hominibus ut supra ostēdimus in formula indictionis: sic & in decreto: *Vellent iuberent Philippo regi Macedonibusque qui sub regno eius essent bellum indici.* Hostis autem qui est ubique secundum ius gentium impeti potest. Euripides:

Νόμος γὰρ ἐγγρὸν δρᾶν ἵκου λαβρὸς κακῆς.

Ubicunque pressum intra laedi hostem sinunt.

L. 3. in fine D.
ad l. Cozn. de
scarijs.

Marcianus Iurifconsultus: *Transfugas licet ubicunque inueni fuerint, quasi hostes interficere.* Interfici ergo possunt impunè in solo proprio, in solo hostili, in solo nullius, in mari. In territorio autem pacato quod eos interficere aut violare non licet, id ius non ex ipsorum venit persona, sed ex iure eius qui ibi imperium habet. Nam ciuiles societates constituere potuerunt in eos qui in aliquo sunt territorio nihil per vim agi nisi iudicio tentato: sicut ex Euripide citauimus:

Si crimen istis aliquod hospitibus struis.

Ius impetrabis: vi quidem hinc non abstrahes.

Vbi autem iudicia vigent, ibi personarum spectantur merita, & cessat ius istud promiscuum nocendi quod inter hostes introductum dicimus.

Deut. 11. 34.

IX. Cæterum ut ad rem redeam quam latè licentia ista se protendat vel hinc intelligitur quod infantium quoque & feminarum cædes impune habetur & isto belli iure comprehenditur. Non huc adferam quod

Hebronitarum feminas & pueros Hebræi occiderunt, Deut. xx. 16.
 & quod idè fieri imperatur in Cananæos & quorum
 connexa cum Cananæis erat causa : Dei ista sunt ope-
 ra, cuius in homines ius maius est quam hominum in
 bestias ut alibi disseruimus. Illud propius accedit ad
 testandum morem communem gentium , quod in
 Psalmo beatus dicitur fore qui Babyloniorum infan-
 tes petrae allidet, cui par est Homericum illud:

Pf. cxxxvii. 9.

καὶ ἠπία τέχνα
 βαλλόμενα πρὸς τὸ ἄστυ ἐν αἰνῇ θνήσκειν.
 Illis aequè corpora terræ

Infantum, saevus dum concutit omnia Maiors.

Romani capta Ilurgi urbe Hispaniæ, ἡλικιωτάτων ἄνδρα καὶ
 παῖδα καὶ γυναῖκας, sine discrimine in se remerunt etiam mi-
 lieres & pueros, quæ verba sunt Appiani. Germanicus
 Cæsar Tacito narratur vicis Mariorum (Germaniæ
 is populus) ferro flammisque peruastasse; additur quæ:
 non sexus, non ætas miserationem attulit. Titus Iudæorum
 etiam pueros & feminas in spectaculo feris laniandos
 proposuit. Et tamen hi duo ingenio minimè sævo
 fuisse creduntur: adeo sæuitia illa in morem verterat.
 Quo minus mirum si & senes interficiuntur ut à Pyt-
 rho Priamus.

Lib. Ann. I.

En. II.

x. Ne captivi quidem ab hac licentia exempti. Pyr-
 rhus apud Senecam ex recepto tunc more:

Lex nulla captò parcit aut pœnam impedit.

Troad.

In Ciri Virgiliana belli lex hæc dicitur etiam in femi-
 nas captivas. Ita enim ibi Scylla:

At belli saltem captivam legem necasses.

Sed & illo Senecæ loco de femina, Polyxena nimi-
 rum, occidenda agebatur. Hinc illud Horatii:

Vendere cum possis captivum, occidere nolis.

Adelph. 2. & 2.
scen. 1.

App. Annib.
Dion. XLVII

Ponitur enim licere: & Donatus, seruos dictos qui seruati essent *quum eos occidi oporteret iure belli*: vbi illud oporteret, improprie pro liceret positum videtur. Sic quinque millia captiuorum ab Annibale occisa, & à M. Bruto non pauci. Apud Hirtium bello Africano Scipionem sic alloquitur centurio Caesarianus. *Tibi gratias ago, quod mihi vitam incolumitatemque belli iure capto polliceris*. Nec tempore vilo excluditur potestas occidendi tales seruos id est bello captos, quantum ad ius gentium pertinet: etsi legibus ciuitatum hic magis, illic minus adstringitur.

1. de Ciuit.
Dei. 2.

Ann. XII.

Dion XLV.

XI. Quin & supplicum occisorum passim occurrunt exempla, vt ab Achille apud Homerum, apud Virgilium Magonis & Turni: quæ ita narrari videmus vt defendantur simul illo quod dixi belli iure. nam & Augustinus laudans Gothos qui supplicibus & in templa perfugientibus pepercerant: *Quod belli iure fieri licuisset, ait, illicitum sibi esse iudicarunt*. Nec qui se dedunt semper recipiuntur, vt apud Tacitum Vespenses veniam liberis corporibus orantes: *quod aspernati, inquit, sunt victores vt belli potius iure caderent*. Nora & hic belli ius.

XII. Sed & acceptos in deditioem sine conditione vlla, legas interfici, vt à Sulla Samnites, à Cæsare Numidas, & ipsum Vercingentorigem: imò mos hic ferme perpetuus Romanorum in hostium duces siue captos, siue deditos, vt triumphi die occiderentur, quemadmodum Cicero nos docet quinta Verrina, Lilius tum alibi, tum libro xxviii. Tacitus Annali XII. & alij multi.

XIII. Solent interdum historici causam interfectorum hostium, captorum praesertim aut supplicum, re-

ferre aut ad talionem, aut ad pertinaciam in resistendo: sed hæ causæ utalibi distinximus suasoriæ magis sunt, quam iustificæ. Nam talio iusta & propriè dicta in eandem personam quæ deliquit exercenda est, ut intelligi potest ex his quæ de pœnæ communicatione dicta sunt supra: Contra verò in bello plerumque id quod talio dicitur in malum redundat eorum quorum in eo quod accusatur nulla est culpa. Pertinax verò studium in partes nemo est qui supplicio dignum iudicet, ut apud Procopium Neapolitani Belisario respondent, quod tunc maxime obtinet cum partes illæ aut à natura assignatæ aut honesta ratione electæ sunt. Imò tantum abest ut in eo crimen sit, pro crimine habetur si quis præsidio decesserit, præsertim veteri iure militari Romano quod hic nullam ferre admittebat metus aut periculi excusationem. *Præsidio decedere apud Romanos capitale est*, ait Livius. Ob utilitatem ergo suam quisq; summo illo rigore, ubi visum est, utitur: defenditur autem ille apud homines eo gentium iure de quo nunc agimus.

xiv. Idem ius & in obides usurpatum, nec in eos tantum qui se obligauerant, quasi ex conventionem, sed & in eos qui ab alijs traditi. A Thessalis occisi olim ducenti quinquaginta, à Romanis Volsci Arturiner ad trecentos. Notandum autem solitos obides dari etiam pueros ut à Parthis, quod & à Simone Maccabæorum vno factum legimus, & feminas ut à Romanis Porfenæ temporibus & à Germanis narrante Tacito.

xv. Sicut autem ius gentium permittit multa, eo permittendi modo quem iam explicauimus, quæ iure naturæ sunt vetita, ita quædam vetat permissa iure na-

1. Goth.

Polyb. lib. vi.
Lib. xxiv.

Plur. de Cla-
ris mulieri-
bus.
Dionys. xvi.
Tac. Ann. xii.

1. Macc. xiiii.
17.

iv. Hist.

turæ. Nam quem interficere liceat eum gladio an veneno interimas nihil interest, si ius naturæ respicias: ius inquam naturæ: nam generosius quidem est ita occidere ut qui occiditur sui defendendi habeat copiam: sed non debetur hoc cuiquam qui mori meruit. At ius gentium, si non omnium, certe meliorum iam olim est, ne hostem veneno interficere liceat: qui consensus ortus est ex respectu communis utilitatis, ne pericula in bellis quæ crebra esse cœperant nimium intenderentur. Et credibile est à regibus id profectum: quorum vitæ ab armis ante alios defenditur, à veneno minus quam aliorum tutæ est, nisi defendatur iuris aliqua religione & metu infamiæ. Clandestina scelera vocat Luvius de Perseo loquens: nefas Claudianus agens de insidijs in Pyrrhum à Fabricio reiectis, & Cicero scelus eandem historiam tangens. Communis exempli interesse ne tale quid admittatur aiunt Consules Romani in epistola ad Pyrrhum quam ex Cl. Quadrigario recitat Gellius. Quare qui licitum volunt hostem veneno occidere, ut ex Vegetio Baldus, respiciunt merum naturæ ius, illud autem quod à gentium voluntate ortum trahit prætervident.

XVI. Distat à tali veneficio non nihil & ad vim accedit propius, spicula veneni inficere & geminate mortis causas, quod de Getis tradit Ovidius, de Parthis Lucanus, de Afris quibusdam Silius, & nominatim de Æthiopibus Claudianus. Sed hoc quoque contra ius est gentium non vniuersale sed gentium Europæarum & si quæ ad Europææ melioris cultum accedunt, quod rectè à Salisberienfi obseruatum est, cuius hæc sunt verba: *Nec veneni licet videam ab infidelibus aliquando usurpatam vlllo unquam iure indultam lego licentiam.*

Liv. lib. XLII.
De bello
Gild.
Off. III.

Lib. III. c. 8.

II, Conf. 188.

Salisb. VII.
10.

tiam. Nam & fontes veneno inficere, quod ipsum quoque aut non latet, aut non diu latet, Florus ait esse non tantum contra morem maiorum sed & contra fas Deum, sicut iura Gentium Dijs ascribi auctoribus solere alibi quoque à nobis annotatum est. Lib. 2.

xvii. Cæterum non idem statuendum, de aquis sine veneno ita corrupendis ut bibi nequeant, quod Solon & Amphictyones leguntur in barbaros iustum censuisse. Id enim perinde habetur quasi auertatur flumen aut fontis venę intercipientur, quod & natura & consensu licitum est. Paul. lib. vii.
Front. lib. iii.
Æsch. de male ob. leg.

xviii. An vero hostem interficere immisso percussore per ius gentium liceat, quæri solet. Sed omnino discrimen adhibendum est, inter percussores qui fidem expressam vel tacitam violant, ut subditi in regem, vasalli in seniores, milites in eum cui militant, recepti ut supplices aut aduenæ aut transfugæ in eos qui receperunt, an verò nulla teneantur fide, quomodo Pipinus Caroli magni pater vno comitatus satellite trajecto Rheno hostem in cubiculo interfecisse narratur: quod & à Theodoto Ætolo in Ptolemæum Ægypti regem simili modo tentatum refert Polybius, *ὁ δὲ ἀνδρῶν πολὺν*, virilem audaciam vocans. Talis & ille laudatus ab historicis Q. Mutij Scæuolæ conatus, quem ipse sic defendit, *hostis hostem occidere volui.* Por- Liu. lib. ii.
sena ipse in hoc facto, nihil nisi virtutem agnoscit. Nimirum hostem occidere ubiuis licet, non naturæ tantum sed & Gentium iure ut supra diximus: nec refert quot sint qui faciant, aut patiantur. Sexcenti Lacedæmones castra hostilia ingressi recta tentorium regis petebant. Paucioribus idem licuit. Pauci erant qui Marcellum consulem ex insidijs circumuentum oc- Iustin. ii.
Liu. lib. xxvii

Tacit. Hist. v.

De Off. r.

c. 40.

Liu. lib. 11.

Pna.

Lib. VIII.
Epist.

ciderunt: & qui Petilium Cerialem parum abfuit quin in lecto confoderent. Laudat Eleazarum Ambrosius quod elephantem supereminentem cæteris adortus est arbitratus ei insidere regem. Neque tantum qui hæc faciunt sed & qui alijs faciendi auctores sunt iure Gentium inculpati habentur. Scæuolæ ad audendum fuerunt auctores illi in bellis adeò sancti veteres Romani senatores. Neque mouere quenquã debet quod deprehensi tales exquisitis supplicijs affici solent: nam id ipsum non eo euenit quod inius gentium deliquerint, sed quia eodem iure gentium in hostem quiduis licet: grauius autem aut leuius malum statuit quisque pro sua vtilitate. Nam sic & exploratores, quos mittere iure gentium haut dubiè licet, quales misit Moses, qualis fuit ipse Iosue, deprehensi pessimè tractari solent (*ὁ θεὸς τοῦ κατὰ σὸν νόμον καὶ τὸν νόμον, ὁ θεὸς ἐστὶν ἡμεῶν*, mos est exploratores interficere ait Appianus) iuste interdum ab his qui manifeste iustam habent bellandi causam: ab alijs verò licentia illa quam dat belli ius. Quod si qui reperiuntur qui tali opera oblata vti noluerint, id ad animi celsitudinem & virium apertarum fiduciam, non ad iusti iniustive opinionem referendum est. At de his percussoribus quorum factò perfidia inest, aliter censendum. neque enim ipsi tantum contra ius Gentium faciunt, sed & qui eorum vtuntur opera: quanquam enim in rebus alijs, qui malorum opera in hostem vtuntur peccate censeantur apud Deum, non autem apud homines, id est in gentium ius, quia ea in parte:

Mores leges perduxerunt in potestatem suam:

Et decipere, vt Plinius loquitur, pro moribus temporum prudentia est: tamen intra ius interficiendi constitit hæc consuetudo. Nam hic qui aliena vtitur perfidia vio-

lasse ius non naturæ tantum, sed & gentium creditur. Hoc docent illa Alexandri ad Dariû: *Impia bella suscipitis, & cum habeatis arma, licit amini hostium capita.* Eodem referendum illud de Perseo: *Non iustum apparare bellum regio animo, sed per omnia claudestina grassari scelera latrociniorum & veneficiorum.* Causa cur hic aliud quam in rebus cæteris placuerit, ea ipsa est quam de veneno supra attulimus, ne nimium intenderentur pericula eorum maximè qui eminent. Negabat Eumenes credere se quenquam ducum sic velle vincere, ut ipse in se exemplum pessimum statueret. Apud Curtium cum Bessus Dariô manus intulisset, dicitur exempli & communis regum omnium esse causa: & Oedipus regis Laij cædem vindicaturus apud Sophoclem sic ait:

Curt. lib. iv.

Lia. lib. XLII.

Iustia. ib.
XIV.

Κείνο πρὸς τὸν δῖον ἐμυνοῖ ὀφειλάς

Et apud Senecam in eiusdem argumenti tragœdia:

Regi tuenda est maximè regum salus.

In bello ergo solenni aut inter eos qui belli solennis indicendi ius habent id non licet: extra vero bellum solenne, habetur pro licito eodem Gentium iure. Sic in Gannascum defectorem structas infidias tales degeneres negat Tacitus. Sic & in latrones & piratas perfidia, vitio quidè non caret, sed apud gentes odio eorum in quos committitur impunita est.

Ann. xi.

xix. Stupra in feminas in bellis passim legas & permissa & impermissa. Qui permiserunt spectarunt iniuriam solam in alienum corpus cui subiacere quicquid hostile est iuri armorum non incongruens iudicabant. Melius alij qui non solam iniuriam sed ipsum efferatæ libidinis actum hic considerarunt, & quod is neque ad securitatem pertineat neque ad pœnam, ac proinde non bello magis quam pace impunitus esse

Lib. xxvi.

debeat, atque hoc posterius ius est gentium non omnium sed meliorum. Scipio apud Livium, & sua & populi Romani interesse ait, *nequid quod uspiam sanctum esset apud ipsos violaretur. uspiam id est apud mo-*

Lib. vi. Var. hist.

rationes populos: Ælianus cum narraffet à Sicyonijs victoribus feminarum ac virginum Pellenzarum pudicitiam prostitutam sic exclamat: ἀγριώτατα τῶν

τι, ὧ θεῖ ἐλλήνων, καὶ εὐδὲ ἐν βαρβαρίῳ καλῷ, καὶ ἔτι πλεῖ ἐμὴ μνήσιν. *Crudelia hac per Deos Græcia, & quantum memoria complector, ne ipsis quidem barbaris probata. At-*

DEUT. XXI. 10.

que id inter Christianos obseruari par est, non tantum vt disciplinæ militaris partem, sed & vt partem iuris Gentium: id est vt qui pudicitiam vi læsit, quamuis in bello, vbique pœnæ sit obnoxius. Nam nec Hebræa lege impunè quisquam id tulisset, vt intelligi potest ex ea parte quæ de captiua ducenda neque vendenda postea, constituit.

CAPVT V.

De rebus vastandis eripiendisque.

- I. *Res hostium corrumpi & rapi posse.*
- II. *Etiã sacras, quod quomodo intelligendam.*
- III. *Et religiosus, addita itidem cautione.*
- IV. *Doli quatenus hic permitti.*

OF III.

NON esse contra naturam spoliare eum quem honestum est necare, dixit Cicero. Quare mirum non est si ius gentium corrumpi ac rapi permiserit res hostium quos interficere permiserat. Polybius itaque

historiarum quinto iure belli comprehendi ait vt munitiones hostium , portus , vrbes , viri , naues , fructus & si qua sunt similia aut eripiantur aut corrumpantur. Et apud Liuium legimus esse quaedam belli iura Lib. XIII. quæ vt facere ita pati sit fas : sata exuri , dirui recta ; pradas hominum pecorumque agi. Ipsas vrbes totas dirutas aut mœnia solo æquata , populationes agrorum , incendia singulis fermè paginis apud historiarum scriptores inuenias. Et notandum licere hæc & in deditos. Ann. XIII. *Oppidani* , inquit Tacitus , portis sponte patefactis se suaque Romanis permisere quod salutem ipsis tulit : *Artaxatis ignis immissus.*

II. Neque ius gentium merum , seposita officiorum aliorum consideratione , de quibus dicemus infra , sacra excipit id est quæ Deo aut dijs dicata sunt. L. cum loca D. de religio- sis. Cum loca capta sunt ab hostibus omnia desinunt sacra esse , ait Pomponius Iurisconsultus. *Sacra Syracusarum victoria profana fecerat* , ait Cicero Verrina quarta. Causa huius rei est , quod quæ sacra dicuntur reuera non eripiuntur humanis vsibus , sed publica sunt , sacra autem nominantur à fine cui destinata sunt. Signum eius quod dico est quod cum quis populus alteri populo aut Regi se dedit , tum etiam ea dedit quæ diuina dicuntur vt ex formula apparet quam citauimus alibi ex Liuiio , cui conuenit illud in Amphitruone Plauti :

Vrbem , agrum , aras , focos , seque vti dederent.

Deinde :

Deduntque se diuina humanaque omnia.

Et ideò Vlpianus publicum ius etiam in sacris ait consistere. Thucydides libro IV. τὸν νόμον τοῖς Ἕλλησι
 εἶναι , ὡν αὐτῶν ἡ δὲ χεῖρα τοῦ τῆς γῆς ἐκείνης ἢ τοῦ πλείονος ἢ τοῦ βρα-

ἡρώδης, πύτων καὶ τὰ ἱερὰ αὐτῶν ἵνα ἴσται : *ius hoc apud*
Gracos esse ut qui imperium obtineant in terra aliqua
magna aut parua eorum sint & templa. Quare & po-
 pulus ipse mutata voluntate potest ex sacro pro-
 fanum facere, quod non obscurè indicant Iuriscon-
 sulti Paulus & Venuleius: & temporum necessitate
 videmus res sacras ab his qui sacrauerant in belli vsus
 conuersas, vt à Pericle, Romanis bello Mithridatico,
 Sulla, Pompeio, Cæsare atque alijs factum legimus.
 Hoc ergo gentium iure vsus Germanicus in Marfos,
 narrante Tacito: *profana simul & sacra & celeberrimum*
illis gentibus templum quod Tanfana vocabant, solo equan-
tur. Deorum donaria capi à victoribus solere nota-
 uit Pausanias: & Cicero belli legem id vocat de P.
 Seruilio loquens. *Signa, inquit, & ornamenta ex urbe*
hostium vi & virtute capta belli lege atque imperatorio iure
sustulit. Sic Liuius templorum ornamenta quæ Syra-
 censis Marcellus Romam aduexit *parta ait belli iure.* Il-
 lud tamen verum est, si quo in simulacro numen ali-
 quod inesse credatur, id violari aut corrumpi nefas
 ab ijs qui in ea persuasione conueniunt: & hoc sensu
 impietatis aut læsi etiam gentium iuris accusantur in-
 terdum qui talia commiserunt, nimirum ex talis opi-
 nionis positione. Aliud est si hostes non idem sen-
 tiant: sicut Iudæis non permissum tantum sed & præ-
 ceptum est gentium simulacra abolere. nam quod si-
 bi accipere vetantur, id eam causam habet quomagis
 Hebræi superstitiones gentium detestarentur, impu-
 ritatis admoniti ipso contactus interdicto, non quasi
 alienis sacris parceretur, quomodo Iosephus exponit,
 Romanis haud dubiè blandiens, sicut & in exposi-
 tione præcepti alterius, de non nominandis gentium

L. inter stipu-
 lantem. §. fa-
 ctū, & l. con-
 tinuus. §. cū
 quis D. de
 verb. oblig.

Ann. 1.

Lib. viii.

Varr. iii.

Lib. xiv.

Deut. vii. 5.

dijs, quod ille ita explicat quasi illis obloqui uerentur, cum reuera honoris causa aut sine abominatione eos nominare lex non sineret. Sciebant quippe Hebraei Dei certissimo monitu in simulacris illis non habitare, aut Dei spiritum, aut bonos Angelos, aut vim astrorum, ut deceptæ gentes existimabant, sed prauos & humano generi infestos Dæmonas, ita ut rectè dixerit Tacitus in Iudæorum institutis describendis *profana illic omnia quæ apud nos sacra*. Non mirum ergo est si templa profani cultus à Maccabæis incensa non semel legimus. Sic & Xerxes cum simulacra Græcorum corrumpit, nihil fecit contra ius gentium, etsi multum id ad inuidiam exaggerant Græci scriptores. Nam Persæ non credebant in simulacris esse vlla numina sed Deum esse Solem & portionem eius aliquam ignem. Lege Hebræa, ut idem Tacitus rectè, *templi limine præter sacerdotes arcebantur*. At Pompeius eodem auctore *templum iure victoriæ ingressus est*: aut ut Augustinus rem eandem narrans *non deuotione supplicis sed iure victoris*: bene ille quod templo pepercit: male quod ingressus est, quippe contempto vero Deo, quod & Chaldæis exprobrant Prophetæ: quam etiam ob causam quidam factum arbitrantur singulari Dei prouidentia, ut is quem dixi Pompeius quasi in conspectu Iudææ trucidaretur, ad Cassium Ægypti promontorium. at si spectes opinionem Romanorum, nihil in eo factum contra ius gentium. Sic idem Templum excidio datum à Tito Iosephus memorat, additque factum *τῷ τῷ πολέμου νόμῳ*.

III. Quod de sacris diximus idem & de religiosis intelligi debet. nam hæc quoque non mortuorum sunt, sed uiuentiû, siue populi alicuius siue familiæ. Quare

Hist. v.

I Macc. v.
& x.

Dan. v. 23.

Bell. Iud. lib.
vi. c. 24. &
34.

L. sepulchra
D. de sepul-
chro violato.

sicut sacra loca ab hostibus capta ita & religiosa talia esse definire scripsit dicto loco Pomponius & Paulus Iurifconsultus: *Sepulchra hostium religiosa nobis non sunt, ideoque lapides inde sublato in quemlibet usum conuertere possumus*: quod ita tamen intelligendum ne ipsa mortuorum corpora malè tractentur, quia id contra ius est hominum sepeliendorum, quod iure gentium introductum alibi demonstrauius.

iv. Illud hic breuiter repetā non vi sola res hostium hostibus eripi ex iure gentium, sed & dolos qui perfidia careant permisos censeri, imò & alienæ perfidiæ incitationem. Nimirum ad minora & frequentia hæc delicta ita coniuere cœpit ius gentium, sicut leges ciuiles ad meretricium & improba scœnora.

C A P V T V I.

De iure acquirendi bello capta.

- I. *Circa acquisitionem rerum bello captarum quale ius natura.*
- II. *Quale ius gentium: cuius testimonia adduntur.*
- III. *Quando res mobilis capta censeatur ex Gentium iure:*
- IV. *Quando agri.*
- V. *Res que non sunt hostium non acquiri bello.*
- VI. *Quid de rebus reperis in nauibus hostium?*
- VII. *Iure Gentium nostra fieri que hostes nostri alijs bello eripuerant, quod testimonijs probatur.*
- VIII. *Refellitur sententia statuens res captas ab hostibus omnino singulorum capientium fieri.*
- IX. *Naturaliter & possessionem & dominium per alium acquiri.*
- X. *Distinctio actuum bellicorum in publicos & priuatos,*
- XI. *Agros acquiri populo aut eius cuius est bellum.*
- XII. *Res mobiles & se mouentes actu priuato captas singulorum capientium fieri.*

- XIII. *Nisi lex civilis aliud statuatur.*
 XIV. *Captas actu publico fieri populi aut eius cuius est bellum:*
 XV. *Arbitrium tamen in res sales aliquod solere imperatoribus
 concedi:*
 XVI. *Qui aut eas referunt ad ararium:*
 XVII. *Aut dividunt militi & quomodo:*
 XVIII. *Aut direptionem permittunt:*
 XIX. *Aut alijs concedunt:*
 XX. *Aut factis partibus aliud atque aliud statuunt: & quomodo.*
 XXI. *Peculatum circa pradam commissi.*
 XXII. *Lege aut alio voluntatis actu de iure hoc communi aliquid
 immutari posse.*
 XXIII. *Sic socijs pradam concedi:*
 XXIV. *Sape & subditis: quod varijs exemplis terrestribus & ma-
 ritimis illustratur.*
 XXV. *Vsus anse dictorum.*
 XXVI. *An captas extra territorium utriusque partis bellantium ac-
 quirantur belli iure.*
 XXVII. *Ius hoc quod diximus quomodo belli solennis sit proprium.*

I. RÆTER quorundam actuum inter homines impunitatem, de qua egimus hactenus, est & alius effectus bello solenni ex iure gentium proprius. Ac iure naturæ quidem bello iusto ea nobis acquiruntur quæ aut paria sunt ei quod cum nobis sit debitum aliter consequi non possumus, aut etiam quæ nocenti damnum inferunt intra æquum pœnæ modum, ut alibi dictum est. Hoc iure Abrahamus de spolijs quæ à quinque regibus acceperat decimam Deo dedit ut historiam quæ exstat Gen. xiv. explicat diuinus scriptor ad Hebræos vii. 4. quo more Græci quoque Carthaginenses & Romani dijs suis, ut Apollini, Herculi, Ioui Feretrio decimam de præda sacrauerunt. Iacobus autem Iosepho præ fratribus præcipuum relinquens legatum: *Do tibi, inquit, partem*

HHHH

unam supra fratres tuos, quam à manu Amorrhæi cepi gladio meo & arcu meo. Gen. XLVIII. 22. Quo in loco illud *cepi* prophetico loquendi genere pro *certo capiam* sumi videtur, & Iacobo attribui quod posteri ab eius nomine dicti facturi erant quasi eadem esset progenitoris & liberorum persona. Id enim rectius, quam cum Hebræis verba hæc trahere ad illam expilationem Sicimorum quæ iam ante à filijs Iacobi facta erat. nam eam ut cum perfidia coniunctam Iacobus pro sua pietate semper improbavit, ut videre est Gen. xxxiv. 30. XLIX. 6. Probatum autem à Deo ius prædæ inter eos quos dixi naturales terminos alijs quoque locis apparet. Deus in lege sua de ciuitate post pacem repudiatam expugnata loquens sic ait: *Omnia eius spolia diripies tibi: & frueris præda hostium quam tibi Deus dederit.* Rubenitæ, Gaditæ & pars Manassitarum dicuntur vicisse Turæos & eorum vicinos, multamque prædam ab ijs abstulisse, hac ratione addita, quod in bello Deum inuocassent & Deus eos propitius exaudivisset: quomodo & rex pius Asa narratur Deo Inuocato de Æthiopibus iniusto bello se laceissentibus & victoriam & prædam reportasse: quod eo magis notandum quia arma illa non ex speciali mandato sed ex communi iure sumebantur. Iosue autem eosdem quos dixi Rubenitas, Gaditas & Manassis partem secundis omnibus prosequens: *participes, inquit, sitis præda hostium cum fratribus vestris.* Et David cum ad Senatores Hebræos mitteret parta de Amalecitis spolia pretium dixit muneri: *Ecce donum hoc esto vobis de præda hostium domini.* Nimirum ut Seneca dixit militari-
bus viris speciosissimum est diuitem aliquem spolijs hostilibus facere. Exstant & diuinæ leges de præda

Deut. xx. 14.

I. Par. v. 20.
21. 22.II. Par. xiv.
35.

Iosue xxi. 8.

III. Benef. 37

diuidenda Num. xxxi. 27: Et Philo inter diras legis esse ait vt ager ab hostibus demetatur, vnde sequi *λιμὸν ἐπὶ φίλοις, ἐχθροῖς δὲ πεισιόδῳ in suos famem, copiam hostibus.*

De diris.

11. Cæterum iure gentium non tantum is qui ex iusta causa bellum gerit, sed & quiuis in bello solenni & sine fine modoque dominus fit eorum quæ hosti eripit, eo sensu nimirum vt à gentibus omnibus & ipse & qui ab eo titulum habent in possessione rerum talium tuendi sint. quod dominium quoad effectus

Xen. v. de inst. Cyri.

externos licet appellare. Cyrus apud Xenophontem: *νόμος ἐν πᾶσιν αἰθερῶσις αἰδῖός ἐστιν ὅταν πολεμουμένων πόλεις αἰὲν ᾗ ἐλόντων εἶναι τὰ χεῖματᾶ. Lex est sempiterna inter homines, capta hostium urbe eorumdem res atque pecunias victori cedere.* Plato dixit, *πάντα τῶν νικηθῶν ἀγαθὰ τῶν*

De legibus.

νικῶντων γίγνεται, bona quæ victus habuit omnia victoris fieri: qui & alibi inter genera quasi naturalia acquisitionis statuit πολεμικῶν, quam & ληϊτικῶν, ἀγωνιστικῶν & χειρωτικῶν vocat, assentientem hac in re habens eum quem dixi Xenophontem apud quem Euthydemum Socrates interrogando eo perducit, vt spoliare non semper iniustum fateatur, vt si in hostem id fiat. Sed Aristotele quoque auctore ὁ νόμος ὁμολογία τις ἐστὶν ἢ τὰ κατὰ πόλεμον κρατούμενα τῶν κρατουμένων εἶναι φασί: Lex velut pactum quoddam commune est quo bello capta capientium sunt. Eodem respicit dictum illud Antiphanis: ὅτι τοῖς πολεμίοις ἀγαθὰ δὲ πᾶσα πρῆναι χωρὶς ἀδρείας. Ἧδ' ἄρα οὕτως οὐ τῶν ἐχόντων ἀλλὰ τῶν κρατούντων. Opus autem vt hostibus bona adsint sine virtute. Sic enim sunt illa non eorum qui habent, sed eorum qui capiunt. Æschines, εἰ μὴ πρὸς ἡμᾶς πολέμιας δεδιώτων πλὴν πόλιν εἴλες, κωλύεις ἔχεις τὰ τῶν πολέμου νόμον κτησάμενος: Si bello in nos suscepto armis cepisti ur-

Sophist.

Comm. iv.

i. Polit.

De male obita legatione.

I. F. contra
Rullum.

Off. 1.

Strom. 1.

L. naturalem,
§. ult. D. de
acq. rer. dom.
Tit. de rer. di-
uis.

Arist. 1. de
rep. c. 8.

L. 1. §. 1. D. de
acq. poss.

L. Pompo-
nius D. de
acq. rer. dom.

L. postlimi-
nium, §. post-
liminio. D. de
captiv. l. ult.
ib. 1. Postli-
minij, §. in
bello d. tit.

dem, iure eam possides belli lege. Cicero Mitylenas ait populi Romani factas belli lege ac iure victoris. Idem priuata aliqua esse cœpisse ait aut occupatione vacuorum aut bello, eorum scilicet qui victoria potiti sunt. Etiam Clemens Alexandrinus ait res hostium rapi & acquiri belli iure. *Quæ ex hostibus capiuntur iure gentium statim capientium sunt* ait Caius Iuriconsultus. Naturalem hanc acquisitionem *Φοικιλῶ κτήσι* appellat Theophilus in Græcis Institutionibus, sicut & Aristoteles dixerat *πολεμικῶ Φοσῶ κτήτικῶ* rem militarem secum ferre naturalem acquirendi modum: nimirum quia non causa aliqua, sed ipsum nudum factum spectatur & ex eo ius nascitur, sicut & Nerua filius, referente Paulo Iuriconsulto, dominium rerum ex naturali possessione cœpisse aiebat, eiusque rei vestigium remanere de his quæ terra, mari, cæloque capiuntur, item in bello captis, quæ omnia protinus eorum fiunt qui primi possessionem apprehenderunt.

rit. Cæterum in hac belli quæstione placuit gentibus, vt cepisse rem is intelligatur qui ita detinet vt recuperandi spem probabilem alter amiserit, vt res persecutionem effugerit, vt loquitur in simili quæstione Pomponius: Hoc autem in rebus mobilibus ita procedit vt capta dicantur vbi intra fines id est præsidia hostium perducta fuerint. Eodem enim modo res amittitur quo postliminio redit. Redit autem vbi intra fines imperij esse cœpit, quod alibi explicatur intra præsidia. Cui consequens esse videtur vt in mari naues & res aliæ captæ censeantur tum demum cum in naualia aut portus aut ad eum locum vbi tota classis se tenet perducta sunt. nam tunc desperari incipit recuperatio. sed recentiori iure gentium inter Euro-

procos populos introductum videmus ut talia, capta censcantur ubi per horas viginti quatuor in potestate hostium fuerint.

iv. At agri non statim capti intelliguntur simul atque infessi sunt. nam quanquam verum est eam agri partem quam cum magna vi ingressus est exercitus ab eo interim possideri, ut à Celso notatum est, tamen ad eum quem tractamus effectum non sufficit qualiscunque possessio, sed firma sequitur. Itaque Romani agrum extra portam quem Annibal castris insidebat adeò non amissum iudicabant ut eo ipso tempore nihilo minoris venerit quam ante venisset. Is ergo demum ager captus censbitur qui mansuris munitionibus ita includitur ut nisi ijs expugnatis parti alteri palam aditus non sit. Et hæc non minus probabilis videtur nominis territorij origo à terrendis hostibus à Siculo Flacco allata, quam illa Varronis à terendo, aut Frontini à terra, aut Pomponij Iuriconsulti à terrendi iure quod habent magistratus. Sic Xenophon libro de Vectigalibus agri possessionem belli tempore ait retineri per munimenta quæ τῆς πόλεως ἐπιμαχία ipse appellat.

v. Liquet & hoc ut res aliqua nostra belli iure fiat requiri ut hostium fuerit: nam quæ res apud hostes quidem sunt, puta in oppidis eorum aut in castris præsidia, sed quorum domini nec hostium sint subditi nec hostilis animi, ex bello acquiri non possunt, ut inter cætera Æschinis dicto iam loco ostenditur Amphipolim, quæ urbs esset Athenianorum, Philippi bello in Amphipolitanos ipsius Philippi non potuisse ferri. Nam & ratio deficit, & ius hoc mutandi per vim dominij odiosius est quam ut produci debeat.

Consultatus
Maris c. 287.
Const. Galli-
cæ lib. xx. tit.
13. art. 24.
Corn. de La-
pide in Gen.
c. xv. Moli-
na disp. 118.

L. quod meo.
D. de acq. vel
amitt. poss.

Liu. lib. xxvii.

VI. Quare quod dici solet hostiles censerī res in hostium nauibus repperas non ita accipi debet quasi certa sit iuris gentium lex, sed vt præsumtionem quandam indicet quæ tamen validis in contrarium probationibus possit elidi. Atque ita in Hollandia nostra iam olim anno scilicet CIOCCCXXVIII flagrante cum Ansiaticis bello frequenti senatu iudicatum & ex iudicato in legem transiisse comperi.

VII. Illud verò extra controuersiam est si ius gentium respicimus, quæ hostibus per nos erepta sunt, ea non posse vindicari ab his qui ante hostes nostros ea possederant & bello amiserant: quia ius gentium hostes primum dominos fecit dominio externo, deinde nos: quo iure inter alia tueretur se Iephthes contra Ammonitas, quia ager ille quem Ammonitæ vindicabant belli iure ab Ammonitis vt & pars alia à Moabitibus ad Amoræos, ab Amoræis ad Hebræos transisset. Sic & Dauid quod ipse Amalecitis, Amalecitis antea Palæstinis eripuerant pro suo habet ac diuidit.

Jud. xi. 23.
24. 27.
1. Sam. xxx.
20.
Lib. vii.

Titus Largius apud Dionysium Halicarnassensem in Senatu Romano cum Volsci olim possessa repeterent sententiam sic dixit: ὅτι ῥωμαῖοι καλλίστας ὑπολαμβάνομεν κτήσεις εἶναι καὶ δικαιοτάτας, αἵ καὶ ἀρχαῖον πολέμου λαβόντες καὶ νόμος καὶ ὅσα αὐτῶν ὑπομείναντων μυσία πλεῖστα εἰρητικῶς ἀφαιρήσασιν. κοινωτήριον τε πᾶσι καὶ τοῖς ἐκ πάντων ἡμοῦν οἰς καὶ ἀλιπεῖν ἀγαθούμεθα· νῦν δὲ ὑπαρχόντων ἡδὴ γενησόμεθα καὶ ἑαυτοῖς, ὅσα πολεμίου βλάβομεν; *Romani nos honestissimas eas atque iustissimas credimus possessiones quas belli lege captas habemus, neque verò induci possumus, vt stulta facilitate deleamus virtutis monumenta, si eas illis reddamus quibus semel perierunt. Imo vero tales possessiones non tantum cum his qui nunc viuunt ciuibus nostris communicandas, sed et*

posteris relinquendas.censemus : tantum abest ut parita relin-
quendo in nos ipsos ea constituamus quæ in hostes constitui
solent. & in responso Romanorum Auruncis dato

ἡμῖς οἱ ῥωμαῖοι δικαιοδύμῳ ὅσα κτήσασθαι πολεμίοις ἀφε-
λόμενος ταῦτα τοῖς ἐθγόμοις ὡς οἰκεῖα. Ἐξεδίδουαι: nos Romani
ita arbitramur, quæ quis hostibus erepta virtute quæsiuit ut
optimo iure propria ad posteros transmitti. Alibi in respon-

Lib. viii.

σο ad Volscos sic Romani: ἡμῖς δὲ κρατίστας ἠγρούμεθα
κτίσας αἰς ἀμὲν πολέμοι κρατίσταντες λαβόμεθα· οὔτε πρὸς πικρα-

ταστάμενοι νόμον πάντε, οὔτε αὐτὸν αἰδέσθων ἠγρούμενοι ἐπι-
μᾶλλον ἢ οὐχὶ γὰρ, ἀπὸ ταῦτα καὶ ἑλλάδας καὶ βαρβάρους εἰδδι-

τες ἀπὲρ χρωμέθοις, οἷον αὐτὸν ἐνδδύμεθα ὑμῖν μαλακὸν ὄσθιν,
οὐδὲ δὴ ἀποστῆμεθα ἐπιτήρῳ δρυκτέτων· πολλὴ γὰρ ἀμὲν εἶη κακί-

της, εἰ πῆς ἀμὲν ἀρετῆς καὶ ἀνδρείας ἐκτίσασθαι, ταῦτα ὑπὸ
δειλίας τε καὶ μωρίας ἀφαιρέθην: Nos autem optimum iudi-

camus possessionis genus quod belli iure captum quæsiitumque
est. Cumque non à nobis hoc ius sit institutum, sed à Dijs

verius quam ab hominibus profectum, omniumque gentium
tam Græcarum quam barbararum usu probatum, nihil

vobis per ignaviam concedemus nec bello partis abssystemus.
Maximum enim id probrum foret, quæ virtute ac fortitu-

dine quæsiita sunt ea per inertiam aut formidinem amittere.
Sic & in responso Samnitum: πολέμοι κρατίσταντων ἡμῶν

In exc. legat.

ὅσα ἐστὶ νόμος κτήσασθαι δικαιοτάτως. Cum armis hæc quæsieti-

mus, quæ lex acquirendi iustissima est. Hoc iure à Roma-
nis retentam Syriam Appianus notat, nec redditam

Mithrid.
Civil. 1.

Antiochō Pio, cui eam eripuerat Tigranes hostis Ro-
manorum: sed & eas Gallix partes quas Gallis eripue-
rant Cimbri.

viii. Grauior disputatio est, cui in bello publico ac
solenni res hostium acquiratur ipsi, ne populo, an sin-

gulis qui de populo aut in populo sunt. Valde enim

Bart. ad l. Si
quid bello D.
de capt. Alex.
& l. 1. 1. D.
de acq. poss.
Ang. Inst. de
rer. diuis. §.
Item quæ ex
hostibus. Pan.
ad c. sicut: de
iureiur. num.
7. Th. Gram.
decif. Neap.
71. n. 17. Mart.
Laud. de bel-
lo qu. 4.

hic variant recentiores iuris interpretes, quorum plerique cum in iure Romano legissent capta capientium fieri, in Canonum autem corpore distribui prædam publico arbitrio, alij post alios, vt fieri solet, dixerunt primo ac iure ipso fieri capta singulorum qui manu capiunt, at tamen duci assignanda qui inter milites distribuat: quæ sententia cum recepta non minus quam falsa sit, hoc accuratius à nobis refutanda est, vt specimen sit quam parum tuto in hoc controuersiarum genere tali auctoritati credatur. Enimvero dubitandum non est quin gentium consensu vtrumuis potuerit constitui, aut vt capta populo bellum gerenti, aut vt cuius qui manu caperet in dominium cederent. Sed quid voluerint quærimus, & dicimus gentibus placuisse vt res hostium hostibus essent non alio loco quam quo sunt res nullius, vt ex Neruz filij dicto iam antea apertum fecimus.

ix. At res quæ nullius sunt fiunt quidem capientium, sed tam eorum qui per alios quam qui per se capiunt. Ita non serui tantum aut filij, sed & liberi homines qui in piscando, aucupando, venando, margaritas legendo operam suam addixerunt alijs, statim quod acceperunt acquirunt ipfis quibus operam nauant. Modestinus Iurisconsultus rectè dixit: *quod naturaliter acquiritur, sicuti est possessio, per quemlibet volentibus nobis possidere acquirimus*: & Paulus receptis: *Possessionem acquirimus animo & corpore: animo vti que nostro: corpore vel nostro vel alieno. Idem ad edictum: Per procuratorem, tutorem curatoremve possessio nobis acquiritur, quod explicat si id ea mente faciant vt operâ nobis accommodent. Sic apud Græcos qui in Olympijs certabant præmia acquirebant ijs à quibus mittebantur. Ratio est,*

L. ea quæ D.
de acq. dom.

Lib. v. tit. 2.

L. 1. § per pro-
cur. D. de acq.
poss.

est, quia naturaliter homo hominis alterius volens volentis instrumentum est, vt & alibi diximus. Quare discrimen quod traditur inter liberas personas & seruiles circa acquisitiones, iuris est ciuilis & ad ciuiles acquisitiones propriè pertinet vt ex dicto Modestini loco apparet: & tamen has ipsas Seuerus Imperator postea ad naturalium exemplum admouit propius, non utilitatis tantum, vt ipse profiteretur ratione sed & iurisprudentiæ. Semoto ergo ciuili iure, locum habet quod dicitur per alium facere quem posse quod per se ipsum potest & perinde esse per se quis faciat an per alium.

L. quæcunque
D. de oblig. l.
stipulatio, §.
alteri de verb.
signif.

L. i. c. pet
quæ perf.
c. potest & c.
qui facit de
Reg. iuris.

x. Distinguendum ergo in nostro negotio inter actus verè publicos belli & inter actus priuatos qui fiunt occasione belli publici: per hos actus priuatis res quæritur primò ac directe: per illos actus populo. Ex hoc gentium iure Scipio agit cum Masinissa apud Liuium: *Syphax populi Romani auspicijs victus captusque* Liu. xxi.
est. Itaque ipse, coniuux, regnum, ager, oppida, homines qui incolunt, quicquid denique Syphacis fuit, præda populi Romani est.

xi. Res soli nisi publico actu, inducto exercitu, impositis præsidij capi non solent: ideò vt respondit Pomponius, *publicatur ager qui ex hostibus captus sit: id est vt ibidem exponit præda non cedit: prædæ nomine strictè accepto.* Salomo prætorij præfectus apud Procopium: *ὡς τὰ μὲν αὐδράποδα καὶ τὰ ἄλλα πρῶτα χεῖματα τοῖς στρατώταις εἰς λαφύρα ἵέναι ἔκ ἀπεικῆς εἶναι. Γνω μὲν τοι αὐτῶ βασιλεῖ τε καὶ τῇ ῥωμαίων ἀρχῇ παρέσθηκεν. Captiuos sane & res alias militibus præda loco cedere ratione non caret: (accipiendum hoc vt fiat publico concessu quemadmodum infra exponemus) agros autem ad*

L. Luc. Titius
D. de euictio-
nibus, L. item
si res §. i. de
rei vind.

Principem & Imperium Romanum pertinere. Sic apud Hebræos & Lacedæmonios ager manu captus sortito diuisus est. Sic Romani captos agros aut locandos retinuerunt, interdum modico veteri possessori honoris gratia relicto, aut distraxerunt, aut assignarunt colonis, aut fecerunt nōdignales, quarum rerum passim in legibus, historijs & agrimensoꝝ commentarijs testimonia exstant. Appianus libro primo belli ciuilijs *ῥωμαῖοι τῶν ἰταλῶν πόλεμος χειρῶν ἡμῶν τῆς μέγας ἐλάμβανον: Romani cum Italiam armis subegissent victos parte agri mulctarunt.* & secundo libro: *ἤν δὲ πολέμῳ ἔτι κρατῆσαι ἔδιδετο ἅπασαν τὴν γῆν ἀπὸ ἡρωῶν ἀλλ' ἐμείζοντο.* *Etiā victis hostibus terram non omnem adimebant, sed partiebantur.*

L. transfogam,
§. 2. D. de acq.
rer. dom.

L. in bello D.
de capt. &
postl.

XII. At res mobiles & se mouentes aut in ministerio publico capiuntur, aut extra illud. Si extra ministerium publicum, sunt singulorum capientium: Et huic referendum est Celsi illud: *quæ res hostiles apud nos sunt, non publicæ sed occupantium sunt.* Quæ apud nos sunt, id est bello orto apud nos deprehenduntur. Nam idem & in hominibus obseruabatur, quo tempore homines hac in parte rebus captis accensebantur. Insignis est in eam rem Tryphonini locus. *Verum in pace qui peruenierunt ad alteros, si bellum subito exarsisset, eorum serui efficiuntur apud quos iam hostes suo fato (ita legendum non facto aut pacto ut habent libri) deprehenduntur.* Fato hoc ascribit Iurisconsultus, quia nullo suo merito in seruitutem deueniunt: nam talia fato ascribere iuramentum est. Tale illud Næuij: *Fato sunt Romæ Metelli consules, id est sine suo merito.* In idem venit quod si quid milites capiunt non in procinctu aut in eo quod facere iubentur, sed in eo quod pro-

miscuo iure aut solo permisso faciunt, id statim sibi acquirunt : capiunt enim non vt ministri. Talia sunt spolia quæ detrahuntur hosti in dimicatione singulari : talia etiam quæ procul ab exercitu (extra decem millia passuum dicebant Romani, vt mox videbimus) in liberis & iniussis excursibus captunt quod genus prædæ Itali hodie corrariam vocant, & à butino distinguunt.

Solic. in l. ab hostibus. C. de cap. rom. Gram. Decif. Neap. 71. n. 18.

xiii. Sed quod diximus iure gentium talia singulis directè acquiri intelligendum est vt id iuris gentium sit ante omnem ea de re legem ciuilem. nam populus quisque inter suos aliter potest constituere, & dominium singulorum antevertere, sicut multis in locis de feris & auibus factum videmus. Sic enim introduci etiam lege potest vt quæ apud nos reperiuntur hostium res publicæ fiant.

xiv. At de his quæ quis actu bellico capitalia est ratio. Ibi enim singuli reipublicæ personam sustinent, eiusque vice funguntur, ac proinde per eàs populus, si lex ciuilis aliud non statuat, vt possessionem ita & dominium nanciscitur, & id in quos vult transfert. Quod quia directè pugnat cum vulgari opinione, probationes nobis video solito largius admetiendas ex nobilium populorum exemplis. Incipiam à Græcis, quorum morem Homerus non vno loco describit:

ἀλλὰ τὰ μὲν πολίων ἔξετασθ' ἄθρονον, τὰ δὲ δάσαι.

Omnia iam diuisa quibus spoliauimus vrbes.

Apud eundem Poëtam Achilles de vrribus agens quas ipse expugnauerat,

παίων σκ' ἑκάστων κειμήλια πολλὰ καὶ ἐσθλά

ἔξερόμεν, καὶ πάντα φέρων ἀγαμέμνονι δόσασθαι

ἀτρεΐδῃ. ἢ δ' ὀπίθεσσι κείων ἄγαν μουσὶ θήσῃ
 δεξιάμωσ δὴ πῶρ' εὐδασάσκετο, πολλὰ δ' ἔχουσ.

*Omnibus his ingens pretio numeroque supellex
 Nostra rapta manu: regi sed victor Attrida
 Cuncta tuli, celeres residens qui pone carinas,
 Diuideret cum pauca alijs, sibi multa tenebat.*

Spestandus enim hic Agamemnon, partim vt totius Græciæ eo tempore princeps, atque ita populi gerens vicem: quo iure ipse sed cum senatu prædam diuidebat: partim vt munere fungens imperatorio ac proinde de communi partem cæteris maiorem ferens. Eum ipsum Agamemnonem sic alloquitur idem Achilles:

ὃ γὰρ σὺ ποτὲ ἴσθι ἔχει γέρας, ὀπίθ' ἀχαιῶν
 κείων ἐκπέρουσ' ὅσ' ναυόλκων ἐπολιέσθου:
*Nam neque me tecum præda pars aqua sequetur,
 Si Danaûm virtus Troianam euerterit urbem.*

Troia iam capta, Virgilio narrante,

*Custodes lecti Phœnix & dirus Ulysses
 Prædam afferuabant: huc undique Troia gaza
 Incensio erepta adytis, mensæque Deorum,
 Cratereſque auro solidi, captinaque vestis
 Congeritur.*

- Plut. Aristide. Sic posterioribus temporibus prædam Marathoniam afferuat Aristides. Post prælium ad Platæas fevere edictum ne quis de præda priuatim quicquam tolleret: deinde præda pro populorum meritis distributa.
- Herod. lib. ix
- Plut. Lysandro. Athenis postea deuictis in publicum relata à Lysandro præda. Si ad Asiam venimus, Troiani soliti, vt docet nos Virgilius, præda ducere sortem vt in rebus communibus diuidendis fieri solet. Alias arbitrium eius diuidendæ penes imperatorem, quo iure Hector Doloniam expressè stipulanti promittit equos Achil-

lis, vt intelligas ius acquirendi dominij in captura sola non fuisse. Ad Cyrum Asiæ victorem, nec minus ad Alexandrum postea, perlata præda. Si Africam respicimus, idem mos occurrit. Sic quæ Agrigenti capta, quæque in pugna Cannensi & alibi, Carthaginem missa. Apud Francos veteres vt ex Gregorij Turonensis historia apparet, quæ capta erant sorte diuidebantur: neque rex ipse aliud habebat de præda quam quod fors ipsi addixisset. Sed quanto re militari Romani cæteris præstiterunt, tanto sunt digniores quorum exemplis immoremur. Dionysius Halicarnassensis morum Romanorum diligentissimus obseruator ita nos hac de re edocet: τὰ ἐκ τῶν πολεμίων λαφύρα, ὅσων αὐτῶν ἡμῶν ὑπαρχῆι τυχεῖν δι' ἀρετῆς, δημόσια εἶναι κελεύει ὁ νόμος, καὶ τὸ τοῦ ἕχ' ὅπως ἕς ἰδιώτης εἶναι κέρειος, ἀλλ' ἔδδ' αὐτὸς ὁ τῆς διωόμεως ἡγεμῶν. ὁ δὲ βασιλεὺς αὐτὰ τῶν λαφύρων ἀπεμπολεῖ καὶ εἰς δημόσιον ἀναφέρει: *Quæcumque ex hostibus per virtutē capta sunt ea lex iubet publica esse, ita vt non modo priuati eorum domini non fiant, sed ne ipse quidem imperator exercitus. verum quæstor illa accipit & vendita in publicum refert.* Verba hæc sunt eorum qui Coriolanum incusant, non nihil ad inuidiam composita. xv. Nam populum dominum esse prædæ verum erat: sed illud non minus verum eius dispensandæ arbitrium imperatoribus libera republica permissum fuisse, sed tale vt actus sui rationem populo deberent. L. Æmilius apud Lium: *captas non deditas diripi vrbes, & in his tamen arbitrium esse imperatoris non militum.* Sed hoc arbitrium quod mos deferebat imperatoribus ipsi interdum, quo longius ab omni suspicione essent, reiciebant ad Senatum vt Camillus: & qui retinebant prout religioni, famæ, ambitioni seruiebant

Plin. lib. xxiii
c. 3. Plut. Alex.
Curtius diod.
lib. xvii. Strabo
lib. xv.
Diod. lib. xlii
Liu. lib. xxiii
Greg. Tur.
lib. ii. c. 17.

Lib. xxvii.

Liu. lib. v.

diuerso modo vsi reperiuntur.

xvi. Qui sanctissimi esse aut credi volebant, prædam non attingebant omnino, sed siue pecunia erat in præda, eam iuebant à quæstore populi Romani percipi, siue res aliæ, eas per quæstorem sub hasta venditari: vnde redactam pecuniam manubiarum nomine significatam Fauorinus apud Gellium sensit. Hæc pecunia per quæstorem in ærarium deferrebat, prius tamen, si res triumphii esset, ostentata publicè. Ita fecit Pompeius de quo hæc sunt Velleij verba. *Pecunia Tigranis, sicut Pompeio moris erat, redacta in quæstoris potestatem ac publicis descripta literis.* Ita & M. Tullius qui sic de se ipse in literis ad Sallustium. *De præda mea præter quæstores urbanos, id est populum Romanum, teruntium nec attigit: nec tacturus est quisquam.* Atque id antiquis & melioribus temporibus fuit maximè vsitatum, quo Plautus respiciens sic ait:

Nunc hanc prædam omnem iam ad quæstorem deferam.
Et de hominibus captiuis similiter:

quos emi de præda de quæstoribus.

Sed alij sine quæstore ipsi prædam vendebant & referebant in ærariū, quod & ex Halicarnassensi sequentibus verbis colligere est. Sic à Tarquinio rege iam olim victis Sabinis prædam & captiuos Romam missos legimus. Sic Romulius & Veturius consules narrantur prædam vendidisse ob ærarij penuriam ægrè id ferente exercitu. Sed cum passim id occurrat, quantum ducum quisque ex triumphis Italicis, Africanis, Asiaticis, Gallicis, Hispanicis in ærarium per se aut quæstorem retulerit, exempla congerere nihil est opus. Illud magis notandum datam prædam aut eius partem interdum dijs, interdum militibus, interdum

Lib. xiii. c. 23.

Lib. ii.

Lib. ii. Epist. 17.

Liu. lib. i.

Liu. lib. iiii.

& alijs. Dijs aut res ipsæ datæ vt spolia quæ Romulus Ioui Feretrio suspendit, aut redacta inde pecunia, vt ex Pometinis manubijs Superbus templum Iouis in monte Tarpeio statuit.

Dion. Halic.
lib. II.
Liu. lib. I.

xvii. Militibus prædam dare priscis Romanis ambitiosum videbatur: vti Sextus Tarquinij Superbi filius, sed Gabiis profugus, prædam militi dilargitus dicitur, vt eo modo potentiam sibi conciliaret. Appius Claudius in senatu similem largitionem arguit vt nouam, prodigam, inconsultam. Præda autem militi concessa aut diuiditur, aut diripitur. Diuidi potest aut ratione stipendiorum, aut ratione meritorum. Stipendiorum ratione diuidi prædam Appius Claudius volebat, si illud obtinere non posset vt redacta inde pecunia in ærarium deferretur. Totum autem diuidendi ordinem accuratè explicat Polybius: nempè in dies aut vigilias partem exercitus alteram aut minorem ad comportandam prædam mitti solitam: & quod quisque reperisset id iussum in castra perferre vt per tribunos æqualiter diuideretur, vocatis ad partem etiam his qui castra seruarant (quod & apud Hebræos regi Dauidi placuisse & inde in legem transiisse legimus) quique per valetudinem aut delegata ministeria aberant. Interdum non ipsa præda sed redacta inde pecunia prædæ loco militibus donata, quod sæpè in triumpho fiebat. Proportionem hanc inuenio, simplex pediti, duplex centurioni, triplex equiti datam. Interdum simplex pediti, equiti duplex. Alias simplex pediti, duplex centurioni, tribuno & equiti quadruplex. Meritorum etiam sæpè habita ratio, sicut Marcus quod fortiter fecisset ex præda Coriolana donatus est à Postumio. Vtrouis modo fieret diuisio lice-

Liu. d. lib.
Liu. lib. v.

D. loco.

Lib. xv

I. Sam. xxx.
24.

Liu. lib. xlv.
Ibid.
Ibid.

Suet. Cæs. c.
38. & App. II.
Ciuil.
Liu. d. lib.

bat imperatori, *ἔλαττον* hoc est præcipuum sibi accipere quantum vellet: id est quantum æquum arbitraretur: quod & alijs interdum virtutis ergo concessum. Euripides Troadibus de nobilioribus feminis Troianis agens, ait

τοῖς ἀρχαῖσι δὲ ἑρημίας ἐλάττω

que principibus eximia data

Erant Achivis.

Et de Andromacha

καὶ πῶς δ' Ἀχιλλεύς ἐλάττω πῶς ἔλαττον:

Acceptit illam Pyrrhus eximiam sibi.

Ascanius de equo apud Virgilium

Ipsum illum, clypeum cristaque rubentes

Excipiam sorti.

Sic Ocrisiam Corniculanam præcipuam accepit rex Tullius. Fabricius apud Halicarnassensem in oratione ad Pyrrhum *ἐλαττων δόρυκτῶν ἐξὸν μοι λαβεῖν ὅποσα βουλοῦμαι*: ex his que bello erant capta, licebat mihi quantum vellem excipere. Isidorus huc respiciens vbi de iure agit militari: *præda*, ait, *decisio* & *pro personarum qualitatibus ac laboribus iusta divisio*, ac *principis portio*. Tarquinius Superbus, vt apud Liniū est, & ipse ditari volebat, & delinire præda popularium animos. Seruilius in oratione pro L. Paulo ait eum præda partienda locupletem se facere potuisse. Et hanc imperatoris portionem sunt qui potius significatam volunt manubiarum nomine, quos inter est Asconius Pedianus. Sed laudatiores illi qui ius suum remittentes nihil sibi de præda ceperunt, qualis is quem dixi Fabricius *ὅτι ἐκ δίκης πλῆτων ἑσθίων ἕνεκα δέξης*, etiam iuste partas diuitias præ gloria contemnens: quod ipse se facere aiebat Valerij Publicolæ & aliorum paucorum exemplo: quos

Lib. iv.

Lib. i.

Lib. lib. m. v.

ii. Vect.

M. Porcius Cato imitatus est in Hispaniensi victoria, negans quicquam ad se peruenturum è bello captis, præter ea quæ in cibo ac potu insumsisset: addens tamen non à se culpari imperatores qui concessas utilitates sumerent, sed malle se de virtute cum optimis, quam de pecunia cum ditissimis certare. Proximè ad hanc laudem accedunt qui prædam modicè delibarent, vt Pompeius apud Lucanum à Catone laudatur qui

Plut. M. Cato.
tonc.

plura retentis

Intulit.

In diuisione interdum & absentium habita ratio, vt capto Anxure constituit Fabius Ambustus: interdum ob causam quorundam quamuis præsentium non habita vt Minuriani exercitus dictatore Cincinnato. Quod autem ius vetere republica imperatores habuerant, id post occupatam rempublicam ad magistròs milium translatum ex Codice Iustiniano apparet, vbi à gestorum insinuatione absoluntur donationes rerum mobilium vel se mouentium, quas magistri militum militibus præstant ex spoliis hostium, siue in ipsa bellorum occupatidne siue in quibuscunque locis degere nõscerentur. Sed hæc diuisio iam olim sæpè in calumniam patuit, quasi dudet earatione priuatam gratiam captarent, quo nomine accusati Seruilus, Coriolanus, Camillus quasi amicis & clientibus de publico largientes. Ipsi contra se tuebantur publico bono *ἵνα οἱ σιωπῶντες ἂν ἔπρεσθον ἢ πῶν καρπὸν κερμαδῶν τοῦ βύμης ἐπὶ τὰς ἀλλὰς στρατὰς ἀπὸ τῶν, vt qui operi adfuerant, fructu laboris percepta ad alias expeditiones fierent promtiores, quæ Halicarnasensis in hanc rem verba sunt*

Liu. lib. 17.
Idem lib. 112.

L. Si quis in redemat. §. simili etiã modo C. de Donat. Dion. lib. vi. & vii. Liu. lib. v.

KKKK

Dion. Halic.
lib. vii.

Dionys. lib.
iv.

Liu. lib. iv.

Dionys. lib. iv
vi. ix. z.

Liu. lib. xlv.

App. Michr.

Lib. vi.

Ibid.

Lib. vi.

Liu. lib.
xxviii.

Venio ad direptionem: ea militi concessa aut in populatione aut post prælium oppidiue expugnationem vt signo dato discurreretur: quod antiquis sæculis rarius, nec tamen exemplis caruit. Nam Suesam Tarquinius militi diripiendam dedit: Castra Æquorum Q. Seruilius Dictator: Veios urbem Camillus: castra Volscorum consul Seruilius. Permisit & direptionem L. Valerius in agro Æquorum, Q. Fabius fulis Volscis, captaque Ecetra, mox alij sæpè. Victo Perseo Paulus Consul spolia iacentis exercitus pedibus, equitibus prædam circumiacentis agri concessit. Lucullus victo Tigraue militem à spoliis legendis diu inhibuit, mox certa iam victoria ius spoliandi hostes indulxit. Qui morem hunc improbant, aiunt auidas in direptiones manus præripere fortium bellatorum præmia, cum ita ferme eueniat, vt qui segnior sit prædetur, at fortissimus quisque laboris periculi que præcipuam partem petere soleat, quæ sunt verba Appij apud Lium. Sed contra dicitur, gratus id fore lætiusque quod sua quisque manu ex hoste captum domum retulisset, quam si multiplex accopisset alterius arbitrio. Interdum quoque concessa direptio quod impediri non posset. In expugnatione Corruosæ Hetrurcorum oppidi, narrante Lio, publicari prædam tribunis placebat, sed imperium quam consilium segnius fuit. iam militum præda erat, nec nisi per inuidiam adiri poterat. Sic & Gallogræcorum castra à C. Heluij agmine direpta legimus contra ducis voluntatem.

xix. Quod dixi alijs interdum extra milites prædam aut pecuniam è præda redactam concedi solere, id ferme ita contigit vt his qui tributum ad bellum con-

tulerant tantundem redderetur. Ludos quoque ex manubiis interdum instructos notes.

xx. Neque vero diuersis tantum bellis aliter atque aliter ysurpatum, sed eodem bello eadem præda sæpè in vsus diuersos impensa aut partibus diuisis aut rerum generibus distinctis. Sic Camillus decimam ex præda Apollini Pythio dedit Græcorum exemplo, sed quod primitus ab Hebræis venerat: Quo tempore sub decima prædæ vota non res mouentes tantum sed & urbem & agros venire à pontificibus iudicatum est. Eodem victore prædæ de Faliscis pars maxima ad quæstorem redacta est, haud ita multum militi datum. Sic & L. Manlius prædam aut vendidit quod eius in publicum redigendum erat, aut cum cura ut quam æquissima esset per milites diuisit. quæ Liuij verba sunt. Genera in quæ præda diuidi potest sunt hæc: homines captiui, armenta & greges, quæ Græci, cum propriè loquuntur *λεῖαν* vocant, pecunia, res mobiles aliæ pretiosæ aut viliores. Q. Fabius Volscis deuictis *λεῖαν* & spolia per quæstorem vendi iubet: argentum ipse defert. Idem Volscis & Æquis deuictis captiuos extra Tusculanos militi donat, & in agro Ecetrano homines ac pecora diripienda concedit. L. Cornelius Antio capto aurum, argentum, æs in ærarium defert: captiuos & prædam per quæstorem vendit: militi ea permittit, quæ ad victum & vestem pertinebant. Nec dissimile huic Cincinnati institutum, qui Corbione Æquorum oppido accepto pretiosiora prædæ Romanam misit: cætera centuriatim diuisit. Camillus captis Veijs præter pecuniam ex venditione captiuorum nihil in publicum redegit. Hetruscis deuictis

Dion. Hal. lib. v.

Liu. lib. v.

Ibid. Lib. xxxviii.

Dionys. lib. viii.

Idem lib. x. Ibid.

Liu. lib. x.

Liu. lib. v.

Dionys.
fragm.
Lib. vi.

Liu. lib.
XXVII.

Liu. lib. xxv.

App. Pun.

Liu. lib.
XXVII.
Idem lib.
XXVIII.

Lib. v. c. 3. &
Liu. lib. XLV.

Lib. II. c. 18.

Prisc. lib. VII.

ctis, captiuisque venditis ex ea pecunia aurum matronis quod contulerant persoluit, pateras tres aureas in Capitolio posuit. Cossio Dictatore, ex Volscis præda omnis præter libera corpora militi concessa est. Fabricius superatis Lucanis, Brutiis, Samnitibus militem dirauit, tributa ciuibus reddidit, quadringenta talenta in ærarium retulit. Q. Fulvius & Appius Claudius cum Hannonis capta essent castra, prædam vendiderunt, diuisoruntque, donatis quorum opera fuerat singularis. Scipio capta Carthagine quæ in vrbe erant dedit diripiendâ militi, excepto auro, argento, donariis. Acilius capta Lamia partim diuisit, partim vendidit prædam. Cn. Manlius victis Gallogræcis, concrematis ex Romana superstitione hostium armis, ceteram prædam conferre omnes iussit, & aut vendidit, quod eius in publicum redigendum erat, aut cura cura, vt quam æquissima esset, in milites diuisit.

xxi. Ex his quæ diximus apparet, non minus apud Romanos quam apud alias gentes plerasque prædam fuisse populi Romani, sed eius dispensandæ arbitrium aliquod imperatoribus concessum, ita tamen vt quod ante diximus, rationem actus sui populo deberent. quod inter alia docet exéplum L. Scipionis, qui damnatus est peculatus iudicio vt loquitur Valerius Maximus, quadringenta octoginta argenti plus accepisse quam in ærarium retulisset: & aliorum quos ante retulimus. M. Cato in oratione quam de præda scripsit, vehementibus atque illustribus verbis, vt ait Gellius, de impunitate peculatus atque licentiæ conquestus est: ex qua oratione hoc extat fragmentum: *Fures primatorum furtorum in auro atque compedibus, atatem agunt. Fures publici in auro atque purpura.* Idem alibi

dixerat, mirari se audere quenquam capta bello signa pro supellectile domi statuere. Ita & Verri peculatus inuidiam auget Cicero, quod signum sustulisset & quidem captum de præda hostium. Nec imperatores tantum, sed & milites peculatus prædæ nomine tenebantur, si nempè eam in publicum non detulissent: adigebantur enim omnes sacramento, vt ait Polybius, *οὐδὲ τῶ μὴδὲνα νοσφιζέσθαι μὴδὲν τῶ ἐκ τῆς διαπραγῆς, ἀλλὰ τῆσιν τῶ πῆσι καὶ ἐν ὄρωσι: nihil quenquam ex præda interuersurum, sed fidem seruaturos ex religione sacramenti.* Quo forte referri potest formula iurisiurandi apud Gellium qua militi imperatur nequid tollat in exercitu decemq; millia passuum propè, quod pluris sit nummi argentei, aut si sustulerit ad Consulem proferat, aut triduo proximo profiteatur. Hinc intelligi potest quid sit quod Modestinus dicit. *Is qui prædam ab hostibus surripuit peculatus tenetur: quod vel vnum satis esse debuit vt iuris interpretes mōneret ne ex hostibus capta singulis acquiri crederent, cum constet peculatum non esse nisi in re publica, sacra aut religiosa. Hęc omnia eo pertinent vt appareat, quod supra diximus, semota lege ciuili & primo, in bellicis actibus capta populi aut regis bellum gerentis fieri.*

xxii. Addidimus semotà lege ciuili & primo siue directè: illud quia de rebus nondum actu quæsitis lex ad utilitatem publicam potest imperare, siue lex illa lex populi est vt apud Romanos, siue Regis vt apud Hebræos & alibi. Sub legis autem nomine etiam consuetudinem rectè introductam volumus comprehendere. Alterum illud eo pertinet, vt sciamus sicut res alias ita & prædam posse à populo alijs concedi, nec tantum post acquisitionem, sed & ante eam, ita vt

Verr. vi.

Lib. xvi. c. 4.

L. penult. ad l. sol. peccul.

L. i. cod. tit.

subsecuta captura coniungantur actiones breui manu vt loquuntur Iurifconsulti: nec tantum ea concessio nominatim fieri potest, sed & in genere vt viduis senibus & egentibus pupillis pars prædæ data est temporibus Maccabaicis, aut etiam personis incertis ad exemplum missilium quæ Romani Consules capiendum faciebant. Neque verò hæc iuris translatio quæ lege aut concessu fit semper mera donatio est, sed interdum contractus, interdum aut solutio eius quod debetur, aut remuneratio, ob damna quæ quis passus est, aut ob id quod ipse bello impendit, siue sumtu siue opera, vt cum socij aut subditi nullo stipendio militant, aut non tali quod operæ respondeat. Nam ex his causis prædam aut omnem aut eius partem concedi solitam videmus.

12. Mac. viii.
28. 30.

Cald. conf. 8.
Ioh. Lupus de bello. §. si bene aduertas. Ias in l. quod apud hostes: de Legatis 1. Franc. à Ripa in l. 1. de acq. poss. n. 5. Couar. ad e. peccatum, p. 2 § 11. Bonfin. lib. 1 v. dec. 5.

vi. de Benef. 15.

xxiii. Et illud quidem tacita consuetudine vbique ferme inductum Iurifconsulti nostri notant, vt sua faciant quæ capiunt aut socij aut subditi qui sine stipendio & suo sumtu suoque periculo bellum gerunt. Ratio in sociis est euidens quia naturaliter socius socio tenetur ad reparationem damnorum quæ ob negotium commune aut publicum eueniunt. Adde quod opera quoque gratis præstari vix solet. Sic medicus, ait Seneca, *pretium operæ solui, quod deseruiunt, quod à rebus suis auocati nobis vacant.* In oratoribus idem æquum iudicat Quintilianus, quia hæc ipsa opera tempusque omne alienis negotiis datum facultatem aliter acquirendi recidunt. Credibile ergo est, nisi causa alia appareat, puta aut beneficentia mera, aut contractus antecedens, spem ex hostibus lucrandi spectatam in damni & operæ compensationem.

xxiv. In subditis id non æque euidenter procedit:

quia hi operam ciuitati suæ debent: sed contra occurrit quod vbi non omnes sed aliqui militant, his ipsis à corpore ciuitatis retributio debetur eius quod plus cæteris operæ aut sumtus impendunt, multoque magis damnorum, in cuius retributionis certæ locum spes prædæ totius aut partis incertæ facile, nec sine ratione conceditur. Sic Poeta

Præda sit hæc illis quorum meruere labores.

De sociis exemplum est in federe Romano quo Latini in prædæ partem æquam admittuntur in iis bellis quæ populi Romani auspiciis gerebantur. Sic in bello quod Ætoli gerebant adiutoribus Romanis, Ætolis quidem vrbes & agri, Romanis autem captiui & res mobiles cedebant. Ambrosius historiam tractans Abrahami moris huius æquiritatem ostendit: *Sane his qui secum fuissent in adiumentum fortasse sociati, partem emolumenti tribuendam asserit, tanquam mercedem laboris.*

De subditis exemplum est in populo Hebræo apud quem pars prædæ dimidia cedebat his qui in procinctu fuerant. Sic & Alexandri miles prædam priuatis ereptam suam faciebat, nisi quod eximia quædam solitus esset ad regem referre: vnde accusatos eos videmus qui ad Arbela conspirasse dicebantur de præda omni ita sibi vindicanda, vt nihil in ærarium deferrent. At quæ publica hostium aut regis fuerant exempta erant huic licentiæ. Ita legimus Mæcedonas cum Darij castra ad Piramum annem irrupissent ingens auri argenti que pondus diripuisse, nec quicquam reliquisse intactum, præter regis tabernaculum: *tradito more, inquit Curtius, vt victorem victi regis tabernacula exciperent: vnde non abit mos Hebræorum qui victi regis coronam regi imponebant victori: & quod in*

Prop.

Li. lib. iv. & xxxv.
Dionys. lib. vi.

Polyb. lib. xi.

Li. lib. xxxiii.

Lib. i. de Abrah. c. 3.

Num. xxxi. 27. 47.
1 Sam. xxx. 21 & deinceps.
11. Macc. viii. 28. 30.

Plus. Apoc. phb.

11. Sam. xxi. 30.

rebus gestis Caroli magni legimus cum is Hungaros vicisset priuatas opes militi, regias ærario cessisse. At apud Græcos quos alij quidam populi imitantur *λαφύρα* erant publica vt ante ostēdimus, *οὐκ* *λαφύρα* singulorum. Vocant autē, *οὐκ* *λαφύρα* ea quę durante certamine eripiuntur hosti, *λαφύρα* quę post certamen: quod discrimen & alijs gentibus nonnullis placuit. At apud Romanos veteri quidem republica non tantū fuisse concessum militibus satis apparet ex his quę supra diximus. Plusculum indulgeri cœpit militi in bellis ciuilibus. Ita à Sullano milite Æquulanum direptum legas. Et Cæsar post pugnam Pharsalicam castra Pompeiana militi dat diripienda cum hoc dicto apud Lucanum,

superest pro sanguine merces

Quam monstrare meum est, nec enim donare vocabo

Quod sibi quisque dabit.

App. ciuili. iv.

Bruti & Cassij castra diripuerunt Octauiani & Antoniani milites. Bello ciuili alio Flauiani ad Cremonam ducti, quanquam instabat nox, coloniam diuitē festinant impetu capere; veriti alioqui ne opes Cremonensium in sinu præfectorum legatorumque essent, gnari scilicet, vt Tacitus loquitur, *expugnatae urbis prædam ad militem, deditæ ad ducem pertinere.* Atque id languescen-

Tac. hist. i. i.

te disciplina eo libentius concessum militi ne manente periculo omisiss hostibus præda manus impederet, quod plurimas sæpè victorias corripit. Cum castellum Volandum in Armenia Corbulo expugnasset: *Imbelle vulgus*, narrante Tacito, *sub corona venditum, reliqua præda victoribus cessit.* Apud eundem scriptorem in prælio Britannico Suetonius suos hortatur vt cædem continuent, prædæ immemores: addens parta victoria cuncta ipsis cessura: qualia & alibi passim

Tac. Ann. xiii.

Ann. xiv.

Arius de bello n. 162. Bel-
lin p. 2. tit. 18.
n. 3. Donell.
lib. 1v. Com.
c. 21. Silu. in
verbo Bellum.
1. in pr. ex Ro-
sch. Vvefemb.
ad S. item ex
Inst. de rer.
diuis.
App. ciuil. 1.

Lib. vii.

sim inuenias. Adde quod ex Procopio iam modo attulimus. Sunt autem quædam tam exigua vt publicari digna non sint. Hæc vbique solent capientes sequi populi concessu. Talia erant vetere Romana republica, hasta, hastile, ligna, pabulum, vter, follis, facula & si quid minoris esset nummi argentei. Nam has exceptiones sacramento militari additas apud Gellium legimus. Cui non dissimile est quod nautis etiam stipendio militantibus conceditur: Galli despoliationem aut pilagium vocant & eo comprehendunt vestem, aurum quoque & argentum intra decem scutatōs. Alibi pars aliquota prædæ militibus datur, vt in Hispania modo quinta, modo tertia, alias dimidia penes regem manet: & septima, interdum decima penes ducem exercitus: cætera sunt capientium exceptis nauibus bellicis quæ totæ regi cedunt. Est & vbi operæ periculi sumtumque habita ratione partitio instituitur, vt apud Italos captæ nauis pars tertia cedit domino nauis victricis, tantundem ferunt quorum merces in nauis erant, tantundem hi qui pugnaerunt. Nec non & illud accidit vt qui suo periculo ac sumtu bellum ministrant non totam prædam auferant sed partem debeant publico aut ei qui ex publico ius suum trahit. Sic apud Hispanos si in bello naues priuatis sumtibus instruantur, de præda pars regi, pars & maris præfecto debetur. Galliarum moribus decimam fert maris præfectus: sic & apud Hollandos: sed hic quinta prius prædæ pars à republica deducitur.

Lib. vii. cap. iv.
Const. Gall. lib. xx. tit. xiii. art. 10. & 16.

Leg. Hispan. lib. iv. tit. xxvi. p. 2.

Consulatus Mar's c. cclxxxv.

Lib. xix. tit. xxvi. p. 1. 14.

Const. Gall. lib. xx. tit. 14. art. 1. instruct. rei marit. c. xxi.

xxv. Hæc autem eo pertinent vt sciamus si apud populum bello non permixtum controuersia oriatur de re bello capta, addicendam rem ei cui fauent leges

aut mores populi à cuius partibus res capta est: quod si eius nihil probetur, ex iure gentium communi rem ipsi populo adiudicandam, si modo ea res in actu bellico capta est.

Liv. lib. xv.

xxvi. Quæ verò res hostium non sunt, etsi apud hostes reperiantur, capientium non fiunt: id enim nec naturali iuri congruit, nec iure gentium introductum est. Sic Romani Prusiæ dicunt: *Si is ager Antiochi non fuisset, eo ne populi quidem Romani factum apparere.* Si quod tamen in illis rebus ius habuit hostis quod possessioni connectatur, puta pignoris, retentionis, seruitutis, id quominus capientibus acquiratur nihil obstat. Solet & hoc quæri, an extra territorium veriusque partis bellum gerentis capta fiant capientium: quod & de rebus & de personis solet in controuersiam vocari. Si ius solum gentium respicimus, puto locum hic non considerari, sicut & hostem vbique rectè interfici diximus. Sed qui in eo loco imperium habet potest lege sua prohibere ne id fiat, & si contra legem factum sit, de eo tanquam de delicto postulare potest ut sibi satisfiat. Simile est quod in agro alieno capta fera dicitur capientium fieri, sed à domino agri prohiberi posse accessum.

L. quod enim
D. de acq. rer.
dom. l. Diuus
Pius D. de ser-
uit. præd.
rust.

Sila. in verb.
bellum, p. 1.
§. 3. & 6. 11.
vers. octavo.

xxvii. Ius autem hoc externum acquirendi res bello captas ita proprium est belli solennis ex iure gentium, ut in alijs bellis locum non habeat. nam in bellis alijs inter exteros res non acquiritur vi belli sed in compensationem debiti quod aliter obtineri non potest: In bellis autem inter ciues siue magna ea siue parua sint, nulla fit dominij mutatio nisi auctoritate iudicis,

CAPVT VII.

De iure in captiuos.

- I. *Omnes captos bello solenni iure gentium seruos fieri:*
- II. *Et eorum posteros.*
- III. *In eos quiduis impune fieri.*
- IV. *Res captorum, etiam incorporales, dominum sequi.*
- V. *Cause cur id constitutum.*
- VI. *An ita captis licitum sit fugere:*
- VII. *An & domino resistere.*
- VIII. *Ius hoc non apud omnes gentes semper obtinuisse:*
- IX. *Nec nunc obtinere inter Christianos & quid ei sit serrogatum.*

ERVI natura quidem, id est citra factum humanum aut primæuo naturæ statu, hominum nulli sunt, vt & alibi diximus: quo sensu rectè accipi potest quod à Iurisconsultis dictum est contra naturam esse hanc seruitutem: vt tamen facto hominis, id est pactiõne aut delicto seruitus originem acciperet, iustitiæ naturali non repugnat, vt alibi quoque ostendimus. At eo de quo nunc agimus gentium iure aliquanto latius patet seruitus, tum quoad personas tum quoad effecta. Nam personas si spectamus, non soli qui se dedunt aut seruitutem promittunt pro seruis habentur, sed omnes omnino bello solenni publico capti, ex quo scilicet intra præsidia perducti sunt: vt ait Pomponius. Neque delictum requiritur, sed par omnium fors est etiam eorum qui fato suo, vt diximus, cum bellum repente exortum esset intra ho-

L. libertus. §.
i. D. de statu
hominum.

L. possitini-
nij. §. i. D. de
captiua.

L. in bello, D. de capt.

stium fines deprehenduntur. Polybius historiarum secundo : τί δ' ἂν παθόντες ἔσσι δίκην δόξαμεν ἀρμόζουσαν δεδωκέναι? τυχόντες ἴσως εἴποι τις αὐτῶν θεοὶς μὲν τέκνων καὶ γυναικῶν ἐπεὶ κατεπολεμήθησαν. ἀλλὰ τὸ γὰρ καὶ τοῖς μηδὲν αἰσβῆς ἐπιτελευταμένοις ἔτι τὰς τῶν πολέμων νόμους ἀποκρίσσει παθεῖν.

Quid, inquit, patiendum his est ut iusta suppliciaendant? Dicat forte aliquis vendēdos cum liberis & uxoribus quando armis victi sunt. At hac belli lege etiam illis ferenda sunt qui nihil impij commiserunt. Atque eo fit id quod Philo notat his verbis: πολλοὶ πολλὰς καὶ μεγάλαις ἀβελγησίς τε σφιδρ' ἀφίστων τὴν ἐκ γένους ἀπόβαλον ἐλευθερίαν: Multi viri boni variis casibus natiuam amiserunt libertatem.

Libro : omnem virum bonum esse liberum.

ii. Neque verò ipsi tantum serui fiunt, sed & posteri in perpetuum, nempè qui ex matre serua post seruitutem nascuntur. Et hoc est quod iure gentium seruos nostros fieri dixit Martianus qui ex ancillis nostris nascuntur. Seruitio subiectam vterum dixit Tacitus, agens de Germani ducis vxore.

L. Et seruum §. i. D. de statu hominum.

Ann. i.

iii. Effecta verò iuris huius infinita sunt, ita vt in seruum domino nihil non licere dixerit pater Seneca. Nulla perpeffio est quæ non impunè illis imponatur, nulla actio quæ non quouis modo imperetur aut extorqueatur : ita vt etiam sæuitia dominorum in seruiles personas impunita sit, nisi quatenus lex ciuilis sæuitiæ modum pœnamque ponit. *Apud omnes peræquè gentes, ait Caius, animaduertere possumus dominis in seruos vita necisque potestatem fuisse.* Addit deinde fines huic potestati positos ex lege Romana in solo scilicet Romano. Huc pertinet illud Donati ad Terentium. *Quid non instum domino in seruum? Sed & res omnes quæ captæ fuerant cum persona acquiruntur domino. Ipse seruus qui in potestate alterius est, ait*

2. Contr. 5.

L. 2. D. de his qui sui sunt iuris Inst. de his qui sui vel ab iuris sunt.

Andria actus i. scena i. Inst. per quas pers cuique acq. §. item vobis.

Iustinianus, nihil suum potest habere.

iv. Unde refellitur aut certe restringitur eorum sententia qui dicunt incorporalia belli iure non acquiri. Nam verum est non primo ac per se acquiri, sed media persona cuius ea fuerunt. Excipienda tamen sunt ea quæ ex singulari persone proprietate fluunt ac proinde inalienabilia sunt ut ius patrium. Hæc enim si manere possunt manent penes personam : si non, extinguuntur.

v. Atque hæc omnia iure gentium de quo agimus non aliam ob causam introducta sunt quam ut tot commodis deliniti captores libenter abstinerent à summo illo rigore, quo captos & statim & post moram interficere poterant, ut ante diximus. *Servorum appellatio*, inquit Pomponius, *ex eo fluxit, quod imperatores captivos vendere ac per hoc servare nec occidere solent.* Dixi ut libenter abstinerent: neque enim quasi pactio est ut abstinere cogantur, si ius hoc gentium spectes, sed modus persuadendi ab eo quod est utilius. Eademque ex causa hoc ius etiam in alios transcribitur, perinde ut rerum dominium. Ad natos autem dominium hoc porrigi ideo placuit, quia alioqui si summo iure captos vterentur illi ipsi nascituri non erant: Cui consequens est ut nati ante calamitatem, nisi ipsi capiantur, servi non fiant. Ideo autem natos maternæ esse conditionis placuit gentibus, quia serviles concubitus nec lege nec certa custodia erant constrikti, ita ut nulla sufficiens præsumptio patrem indicaret. Atque ita capiendum Ulpiani illud, *Lex natura hæc est ut qui nascitur sine legitimo matrimonio matrem sequatur*, id est lex consuetudinis generalis ab aliqua ducta ratione naturali, quomodo iuris naturalis vocem abusio-

L. Pupillus,
D. de V. S.

L. lex naturæ,
D. de statu
hominum.

ne quadam interdum sumi alibi quoque demonstra-
uimus. Non frustra autem à gentibus introducta hæc
iura exemplo bellorum civilium intelligi potest, in
quibus plerumque videmus captos interfectos quia
in seruitutem redigi non poterant. Cæterum popu-
line an singulorum fiant qui capiuntur, ex his quæ de
præda diximus definiendum est. nam homines hac in
re ius gentium rebus æquavit. Caius Iurisconsultus
libro 11. rerum quotidianarum: *Item quæ ex hostibus
capiuntur iure gentium statim capientium sunt, adeo quidem
ut & liberi homines in seruitutem deducantur.*

L. naturalem
& l. adeo: D.
de acq. rer.
dom.

Less. lib. 1.
c. 5. dub. 5.

VI. Quod tamen Theologi nonnulli sentiunt, qui
bello iniusto capti sunt, aut ex captis nati, ijs fas non
esse fugere nisi ad suos; in eo eos falli non dubito. Id
quidem interest, quod si ad suos fugiant bello ma-
nente libertatem consequuntur ex postliminij iure:
si ad alios aut etiam pace facta ad suos, vindicanti do-
mino reddendi sunt. Sed non ideo sequitur animo
quoque iniici religionis vinculum: cum multa sint
iura quæ tantum exterius iudicium spectant qualia
sunt hæc belli iura quæ nunc exponimus. Nec est
quod obijciat aliquis ex dominij natura talem in ani-
mo obligationem sequi. Respondebo enim cum mul-
tæ sint dominij species posse & dominium dari quod
tantum in iudicio humano & quidem coactivo va-
leat quod & in alijs iuris generibus occurrit. Tale
enim aliquatenus & ius est testamenta nulla dicendi
ob deliquium solennitatis alicuius quam iura civilia
præscribant. Probabilior enim sententia est etiam
quod tali testamento relictum est retineri salva pie-
tate posse, saltem quamdiu ei non contradicitur. Nec
longè abit dominium eius qui secundum leges cui-

Soto de iust.
& iure lib. 1v.
q. 4. art. 3.
Less. lib. 2. c.
14. dub. 5.

les mala fide præscripsit: nam & hunc civilia iudicia ut dominum tuentur. In nostra vero quæstione nulla causa fingi potest cur gentes aliud spectauerint quam externum illud. nam facultas vindicandi seruum, & cogendi, imo & vincendi & res eius habendi sufficiebat ut captis captores vellent parcere: aut si tam feri essent ut istis utilitatibus non mouerentur, certè nec motarum eos fuerat vinculum aliquod animis iniectum, quod ipsum tamen si omnino sibi necessarium crederent, poterant exigere fidem aut iusiurandum. Neque verò temerè in lege quæ non ex æquitate naturali sed maioris mali vitandi causa lata est ea sumenda est interpretatio quæ peccato obnoxium faciat actum cæteroque licitum: Florentinus Jurisconsultus: *nihil interest, quomodo captiuus reuersus est: verum dimissus an vi vel fallacia potestatem hostium euaserit.* Nimirum quia hoc ius captiuitatis ita ius est ut alio sensu plerumque & iniuria sit, quo nomine & à Paulo Jurisconsulto nominatur: ius quoque effectus quosdam: iniuria si id quod rei intrinsecum est spectetur. Vnde, & hoc apparet si quis bello iniusto captus in potestatem hostium venerit, ab eo non attaminari furti crimine animum si res suas subducat aut laboris sui mercedem, si quam supra alimenta præstari æquum est: modo ipse neque suo neque publico nomine quicquam debeat domino aut ei cuius ius dominus acceperit. Nec refert quod fuga talis & subductio deprehensa grauitè puniri soleant. Nam & hæc & alia multa faciunt potentiores, non quia æqua sunt sed quia ipsis expedit. Quod verò prohibent canon nonnulli suadere seruo ministerium domini sui destituere, si ad seruos referas qui poenam iustam serunt, aut voluntaria pa-

L. Nihil, D.
de capt.

L. postlimi-
nium est ius
in princ. cod.
tit.

Bannes 2. 2.
quæst. 40.

c. si quis ser-
uum 17. q. 4.
& c. seq.

atione se addixerunt præceptum est iustitiæ, sin ad eos qui bello iniusto capti sunt, aut ex captis nati, ostendit Christianos Christianis auctores potius patientiæ esse debere quam rei talis, quæ quamuis licita, animos tamen à Christianismo alienos aut alioqui infirmos posset offendere. Similemque in modum accipi possunt Apostolorum ad seruos monita, nisi quod illa magis videntur obedientiam à seruis exigere dum seruiunt, quod naturali æquitati consentaneum est. nam alimenta & operæ sibi mutuo respondent.

VII. Cæterum ab iisdem, quos indicare cœpi Theologis, illud dictum rectè arbitror, seruum domino ius illud externum exsequenti resistere illæso iustitiæ officio non posse. Est enim inter hoc & ea quæ diximus manifesta discrepantia. Externum ius, quod quidem non sola agendi impunitate sed & iudiciorum tutela constat, inane erit si ex aduerso resistendi ius maneat. nam si domino vi resistere licet, licebit & magistratui dominum tuenti, cum tamen magistratus ex iure gentium dominum in illo dominio, eiusque vsu defendere debeat. Est ergo hoc ius simile ei quod summis in quaque ciuitate potestatibus alibi tributum est à nobis, vt vi illis resistere licitum piumque non sit. Ideo & Augustinus vtrumque coniunxit cum dixit: *Ita à plebibus principes & à seruis domini ferendi sunt, vt sub exercitatione tolerantia sustineantur temporalia & sperentur aterna.*

VIII. Sed & hoc sciendum est ius istud gentium de captiuis nec semper receptum fuisse nec apud gentes omnes: quanquam Romani Iurisconsulti vniuersaliter loquuntur, partem notiores indigerantes totius nomine. Sic apud Hebræos, qui specialibus institutis

stitutis ab aliorum populorum communitate segregabantur, per fugium erat seruis, nimirum vt rectè notant interpretes his qui nulla sua culpa in eam calamitatem deuenerant: quali ex causa videri potest ortum ius quod in solo Francorum seruis datur proclamandi in libertatem, quanquam id nunc quidem non tantum bello captis, sed & alijs qualibuscumque seruis videmus dari.

Deut. xx. 11.
15.

Bodin. de rep.
lib. c. 15.

ix. Sed & Christianis in vniuersum placuit bello inter ipsos orto captos seruos non fieri, ita vt vendi possint, ad operas vrgeri, & alia pati quæ seruorum sunt: merito sane: quia ab omni caritatis commendatore rectius instituti erant aut esse debebant quam vt à miseris hominibus interficiendis abduci nequirent, nisi minoris scultia concessionem. Atque hoc à maioribus ad posteros pridem transisse inter eos qui eandem religionem profiterentur scripsit Gregoras, nec eorum fuisse proprium qui sub Romano imperio viuerent, sed commune cum Thessalis, Illyrijs, Triballis & Bulgaris. Atque ita hoc saltem, quanquam exiguum est, perfecit reuerentia Christianæ legis quod cum Grecis inter se seruandum olim diceret Socrates, nihil impetrauerat. Mansit tamen etiam inter Christianos mos captos custodiendi donec persolutum sit pretium, cuius estimatio in arbitrio est victoris: nisi certi aliquid conuenerit. Ius autem hoc captos seruandi solet concedi singulis qui ceperunt, extra personas eximia dignitatis in has enim rei publicæ aut eius capituli ius dant plerumque gentium mores.

Bart. in l. hostes, D. de capt. Couarr. in c. peccatum, p. 11. §. 11. num. 6. Vict. de iure belli, nu. 42. Boer. decif. 178. Silu. in verb. bellum, r. n. 1.

Lib. 17.

Plac. v. de rep.

Bart. in l. 1. de i. & seruus D. de neg. gestis. Boer. decif. 178. Constit. reg. Hisp. lib. VIII. tit. 26. par. 2. 4.

MMM

CAPVT VIII.

De imperio in victos.

- I. *Acquiri bello & imperium civile, tum ut est in rege, tum ut est in populo & eius acquisitionis effecta.*
- II. *Acquiri & imperium herile in populum qui tum ciuitas esse desinit:*
- III. *Interdum hac misceri.*
- IV. *Acquiri & res populi, etiam incorporales, ubi tractatur questio de chirographo Thessalarum.*

I. VI sibi singulos subijcere potest seruitute personali, nihil mirum est si & vniuersos, siue illi ciuitas fuerunt, siue ciuitatis pars, subijcere sibi potest, subiectione siue merè ciuili siue merè herili siue mixta. Itaque imperia armis quæri, victoriis propagari dixit Tertullianus. Alexander apud Curtium leges à victoribus dici, accipi à victis. Minio in oratione ad Romanos: *Cur Syracusas atque in alias Sicilia Græcas vrbes prætorem quotannis cum imperio & virgis & securibus mittitis? Nihil aliud profecto dicatis, quam armis superatis vos iis has leges imposuisse.* Ariouistus apud Cæsarem ius esse belli ait, vt qui vicissent iis quos vicissent quemadmodum vellent imperarent: Item populum Romanum victis non ad alterius præscriptum sed ad suum arbitrium imperare contuuisse. Narrat Iustinus ex Trogo qui ante Ninum bella gesserant non imperium sibi sed gloriam quæsisse & contentos victoria abstinuisse imperio: Ninum primum fuisse qui fines imperij proferret, aliosque populos

Apolog.

Liu. lib. xxv.

De bello Gallico.

Lib. 2.

bello subigeret: Et ex eo id abiisse in morem. Bocchus apud Sallustium: *ob regnum tutandum arma se cepisse: nam Numidiæ partem, unde Iugurtham expulerit, iure belli suam factam.* Potest autem imperium victori acquiri vel tantum ut est in rege aut alio imperante, & tunc in eius duntaxat ius succeditur, non ultra, vel etiam ut in populo est, quo casu victor imperium habet ita ut & alienare possit, sicut populus poterat. Et sic factum ut regna quædam in patrimonio essent diximus alibi.

De bello Jug.

II. Potest & amplius fieri, nempe ut quæ civitas fuit civitas esse desinat, siue ut accessio fiat alterius civitatis, ut Romanæ provinciæ, siue ut nulli civitati ad hæreat, ut si Rex suo sumtu bellum gerens populum sibi ita subiiciat ut cum regi velit non ad populi sed ad regentis præcipue utilitatem, quod herilis est imperij non civilis. Aristoteles libri VII. de republica: *ἔστι δὲ ἀρχὴ ἢ μὲν τῶ ἀρχόντι χαίρει, ἢ δὲ τῶ δεχομένῳ. τὸ γὰρ δὲ πλεῖον μὲν δισποτικὸν εἶναι φασὶν, πλεῖον δὲ τῶν ἐλευθέρων: Imperium aliud est ob utilitatem regentis, aliud ob utilitatem eius qui regitur: hoc inter liberos locum habet, illud inter dominos & seruos.* Qui ergo tali tenetur imperio populus in posterum non civitas erit, sed magna familia: Bene enim dictum ab Anaxandrida:

*Ἐκ ἔστι δούλων ὠγαθὴ ἰδαμοῦ πόλις,
Vir bone servorum nulla est usquam civitas.*

Et Tacitus hæc inter se sic opponit: *non dominationem An. XX. & seruos, sed rectorem & ciues cogitaret.*

III. Atque hinc intelligi potest quale sit mixtum illud imperium quod dixi ex civili & herili, nempe ubi servitus miscetur cum aliqua personali libertate. Sic populis legimus arma adempta, imperatum ne ferri

quid haberent extra quam ad agriculturam, alios co-
actos sermonem & vitæ genus mutare.

iv. Sicut autem res quæ singulorum fuerant iure
belli iis acquiruntur qui eos sibi subiiciunt, sic & res
vniuersitatis eorum fiunt qui sibi subiiciunt vniuersi-
tatem si ipsi volint. Nam quod de deditis dixit Liuius,
*vbi omnia ei qui armis plus potest dedita sunt, quæ ex iis ha-
bere victor, quibus multari eos velit, ipsius ius atque arbi-
trium est:* idem in bello solenni victis locum habet.

Lib. xxi.

Nam deditio sponte permittit, quod alioqui vis esset
creptura. Annibal in oratione ad milites apud Li-
uium: *quicquid Romani tot triumphis partum congestum -
quæ possideat id omne nostrum cum ipsis dominis futurum est.*

Lib. xliiii.

Antiochus apud eundem: *quæ victo cum omnia quæ il-
lius fuissent iure belli Seleuci facta sint, existimare sua di-
uisionis esse.* Ergo & incorporalia iura quæ vniuersitatis

Dionys. iii.

fuerant fiunt victoris quatenus velit. Sic Alba victa
quæ Albanorum iura fuerant sibi vindicarunt Ro-
mani. Vnde sequitur omnino liberatos Thessalos
obligatione centum talentorum quam summam cum
ipsi Thebanis deberent, Alexander Magnus Theba-
rum dominus factus iure victoriæ ipsis donauerat.

L. Qui in ser-
uitute est de
ser. iur. L. sic
eueniet D ad
l. iul. de
adult.

Nam qui dominus est personarum idem & rerum est
& iuris omnis quod personis competit. Qui posside-
tur non possidet sibi, nec in potestate habet qui non
est suæ potestatis. Imo etiam si quis populo victo ius
ciuitatis relinquat, potest quædam quæ ciuitatis fue-
rant sibi sumere. In ipsius enim arbitrio est quem ve-
lit esse sui beneficii modum. Imitatus fuit factum

Cic. Epist. ad
Brutum. 6.

Alexandri Cæsar donato Dyrrachinis ære alieno quod
melicio eui aduersarum partium debuerant. Sed hic
objici poterat bellum Cæsar non ex eo esse genere

CAPVT IX.

De postliminio.

- I. *Origo vocis postliminij.*
- II. *Quibus in locis postliminium sit.*
- III. *Postliminio quaedam reuertis, quaedam recipi.*
- IV. *Ius postliminij esse in pace & in bello, & quid si nihil in pace dictum sit?*
- V. *Liber homo bello manente quando postliminio redeat:*
- VI. *Quae iura recipiat, quae non recipiat.*
- VII. *Iura & in ipsam restitui.*
- VIII. *Cur qui se dedunt ius postliminij non habeant.*
- IX. *Populus quando postliminij ius habeat.*
- X. *Quae in his qui postliminio redeunt sint iuris civilis.*
- XI. *Servi postliminio quomodo recipiantur, etiam transfugae: quomodo qui redempti sunt.*
- XII. *An subditi postliminio recipiantur.*
- XIII. *Agros postliminio recipi.*
- XIV. *Circa res mobiles quod discrimen olim obseruatum.*
- XV. *Quid circa res mobiles hodie iuris?*
- XVI. *Quae res recipiantur ita ut postliminij non egeant.*
- XVII. *Mutationes ex lege civilis, quoad subditos suos.*
- XVIII. *Postliminium quomodo obseruatum inter eos qui hostes non erant:*
- XIX. *Quando id hodieque locum habere possit.*

I. I C V T de his quae ex hostibus capiuntur, ita & de postliminij iure nihil ferme sani prodiderunt hi qui retro actis saeculis iuris cognitionem professi sunt. Accuratus haec res à veteribus Romanis tractata est, sed saepe confuse nimis, ita ut quae iuris gentium quaeque civilis Romani esse vel-

lent lector nequiret distinguere. De voce postliminij reiicienda Seruij sententia qui partem eius posteriorem productionem putat esse verbi sine significatu: sequendus Scævola qui iunctum docebat esse verbum à post quod reditum notat & limine. Nam limen & limes exitus & flexionis modo differunt, cum alioqui origine & primitiua notione idem sint, sicut materia & materies, pauus & pavo, contagio & contagies, cucumis & cucumer, quanquam vsu seriore factum est vt limen magis ad priuata, limes ad publica referretur. Sic veteres eliminare dicebant è finibus eijcere & exsilium nominabant eliminium.

Cicero Top.
& ibidem
Boetius.

L. postliminij.
§. I. D. de
capt.

L. postlimi-
nium. §. post-
liminio. ib.

II. Est ergo postliminium ius quod nascitur ex reditu in limen id est fines publicos. Sic Pomponius reuersum postliminio ait qui intra præsidia nostra esse cœpit: Paulus cum in fines nostros intrauerit. Sed ex paritate rationis consensus gentium rem eo perduxit, vt postliminium locum haberet, etiam si quis homo, aut res eius generis in quo postliminium esse placuerat peruenisset ad amicos nostros, vt loquitur dicto loco Pomponius, aut vt Paulus exempli causa explicat, ad regem socium vel amicum. Quibus in locis amici aut socij intelligendi sunt non simpliciter quibuscû pax est, sed qui partes in bello easdem sequuntur: ad quos qui venerunt, vt Paulus loquitur, nomine publico tuti esse incipiunt: Nihil enim interest homo aut res ad hos aut ad suos peruenerit. Apud eos verò qui amici sunt sed non earundem partium, bello capti statum non mutant, nisi ex speciali pacto, quomodo in secundo federe icto inter Romanos & Carthaginienses conuenerat, vt qui à Carthaginiensibus capti à populis amicis Romanorum in portus Roma-

Polyb. III

nis subditos venissent in libertatem vindicari possent: utque Carthaginensium amicis par ius esset.

III. Vetus Romanorum locutio receptos postliminio etiam homines liberos dicebat. *Postliminio receptum* (ita enim legendum est) *Gallus Ælius in libro primo significationum quæ ad ius pertinent, ait esse eum qui liber è qua ciuitate in aliam ciuitatem abierat, in eandem ciuitatem redit eo iure quod constitutum est de postliminiis. Item qui seruus à nobis in hostium potestatem peruenit, postea ad nos redit in eius potestatem, cuius antea fuit, iure postliminij. Equi & muli & nauis eadem ratio est in postliminij receptu (ita tria hæc verba quæ delenda censet vir incomparabilis in Romani iuris studio Iacobus Cuiacius leui mutatione retineri posse arbitror) quæ serui. quæ generarum ab hostibus ad nos postliminio redeunt, eadem generarum à nobis ad hostes redire possunt. Sed posteriores Ro-*

Festus Pomp.

L. cum duz
D. e capt &
postlim. recu:
L. in bello D.
cod. tit. d. l.
postliminij.

IV. Retinendum & illud Tryphonini, qui postliminij ius competere ait in bello aut in pace: sensu paulo alio quam quo idem dixerat Pomponius. In pace postliminium nisi aliter conuenerit est his qui non virtute bellica superati, sed fato suo deprehensi sunt, ut qui cum bellum subito exarsit apud hostes reperiuntur. Aliis autem captiuis in pace postliminium non est, nisi id pactis erat comprehensum, ut optime cum Tryphonini locum emendat doctissimus Petrus Faber, non improbante Cuiacio. nam hoc & subiecta ratio & oppositum membrum apertè euincunt. *Pacem fecerat captiuis dimissis, ita enim conuenerat. inquit Zonaras. Et Pomponius: si captiuus de quo in pace tantum*

Sem. lib. 1.
c. 7.

Tom. III.

L. si captivus
D. de capt.

L. si quid bel-
lo d. tit.

fuerat ut rediret, sua voluntate apud hostes mansit, non est ei postea postliminium. Paulus: Si in bello captus pace demum facta refugit, postliminio redit ad eum à quo priore bello captus erat: si modo non conuenerit in pace ut captiui redderentur. Causam cur de his qui bellica virtute capti sunt id placuerit ex Seruio hanc affert Tryphoninus, quia *spem reuertendi ciuibus in virtute bellica magis quam in pace Romani esse voluerunt*, nimirum ut Liuius loquitur, ab antiquo minimè indulgens in captiuos ciuitas. Sed hæc ratio Romanorum propria non potuit constituere ius gentium: potuit tamen inter causas esse cur Romani illud ius ab aliis gentibus introductum & ipsi amplecterentur. Verior hæc est ratio quod reges aut populi qui bellum suscipiunt credi volunt iustas sibi fuisse causas cur id facerent. Contra autem iniuriam facere eos qui aduersù se arma ferrent: quod cum vtraque pars credi vellet, nec tutum esset pacem seruare cupientibus huic se controuersia interponere, nihil melius facere potuerunt populi pacati, quam ut id quod euenisset pro iure acciperent: atque ita captos in actu repugnandi haberent quasi ex iusta causa captos. At de his qui bello exorto deprehensi erant, dici idem non poterat. nam in illis nullum iniuriæ consilium fingi poterat. Tamen ad minuendas hostium vires retineri eos manente bello non iniquum videbatur: bello autem composito nihil obtendi poterat quominus dimitterentur. Itaque contentum in hoc est ut tales in pace semper libertatem obtinerent, ut confessione partium innocentes: in cæteros vero ut quisque vsurparet quod vellet credi ius esse, nisi quatenus pacta certi aliquid præscriberet. Atque eandem ob causam nec serui nec res bello captæ pace redduntur

tur nisi pactis expressum id sit: quia victor credi vult ius sibi fuisse ista quærendi: cui contradicere, id vero fuerat bella ex bellis serere. Diximus de pace. In bello redeunt postliminio homines qui antequam caperentur liberi fuerant: recipiuntur serui & alia quædam.

v. Liber homo ita demum postliminio redit si hoc animo ad suos venerit vt eorum res sequeretur, vt à Tryphonino proditum est: nimirum quia vt quis seruus liber fiat, se debet vt ita dicam acquirere, quod non est nisi volentis. Cæterum an vi bellica receptus sit ab hostibus an dolo profugerit, nihil refert vt à Florentino notatum est. Tantundem erit si ab hostibus sponte sit traditus.

vi. Liber autem homo, postquam ad suos rediit, non se tantum sibi acquirit sed & res omnes quas habuerat apud populos pacatos, siue corporales, siue incorporales: Quia populi pacati sicut factum pro iure secuti erant in capto, ita & in liberato, vt se æquos præbeant vtrique parti. Ergo dominium quod habuerat in res eius is qui belli iure eum possidebat non erat sine omni conditione: cessare enim poterat ipso inuito, si captus qui fuerat ad suos peruenisset. Has ergo res sic ille perdit, quomodo hominem cuius erant accessio. Quid si tamen alienasset? an qui titulum haber ab eo qui belli iure eo tempore erat dominus tutus erit gentium iure, an & hæc recuperabuntur? De his loquor quæ apud populum belli medium exstabant. Distinguendum videtur inter res quæ eius sunt generis vt postliminio redeant, & quæ extra id genus sunt, quod discrimen iam mox explicabimus, vt illa videantur alienata cum sua causa & sub conditione: ista verò simpliciter. Alienata autem intelligo etiam quæ

d. l. in bello.
§. manumittendo, & l. postliminij §. captiuis, D. de capt.
l. nihil D. de capt. l. cum non redemptum, C. de postl.

donata aut acceptilata sunt.

L. in bello. §. cætera, l. mulier D. de capt.

VII. At sicut ad postliminio redeuntem iura redeunt, ita & iura in ipsum restituntur, ac pro eo habentur vt Tryphoninus loquitur ac si nunquam ille hostium potitus fuisset.

L. postliminio d. iur.

VIII. Huic regulæ de liberis hominibus exceptionem hanc rectè ascribit Paulus: *Postliminio carent qui armis victi hostibus se dederant*, nimirum quia pactiones cum hostibus factæ valent iure gentium vt alibi dicemus, nec aduersus eas est postliminium. Vnde & induciarum tempore non esse postliminium rectè à Paulo notatum est. At hos qui hostibus deduntur sine vlla scilicet pactione, postliminio reuerti respondit Modestinus.

L. postliminium. §. induciarum D. de capt.

L. eos qui d. iur.

IX. Quod de singulis personis diximus idem & in populis locum habere arbitror, vt qui liberi fuerunt suam recipiant libertatem si forte eos vis sociorum eximat hostili imperio. At si ipsa multitudo, quæ ciuitatem constituerat, dissoluta sit, verius puto non eundem populum censeri, nec postliminio res restitui ipso gentium iure, quia populus, vt nauis, partium dissolutione plane interit, eo quod tota eius natura in illa perpetua coniunctione consistit. Non ergo quæ fuerat Sagunti ciuitas eadem existit cum veteribus cultoribus ea sedes octauo post anno restituta est. neque Thebæ cum iam Thebani in seruitutem ab Alexandro venissent. Hinc apparet quod Thessali Thebanis debuerant non esse Thebanis postliminio restitutum: idque duplici de causa: tum quod nouus erat populus: tum quod Alexander quo tempore dominus erat hoc ius alienare potuerat & alienauerat: & quia creditum non in eorum est numero quæ post-

liminio redeunt. Ei quod de ciuitate diximus haud multum dissimile est quod veteri illo Romano iure quo dissolubilia erant coniugia, matrimonium non censebatur postliminio restitui, sed nouo consensu redintegrari.

L. non vt l. cum duæ. § 1. D. de capt.

x. Et ex his quidem intelligi potest quale sit iure gentium postliminium in liberis hominibus. Ceterum iure ciuili id ipsum ius quod ea attinet quæ intra ciuitatem aguntur, & adstringi additis exceptionibus aut conditionibus & produci ad alia commoda potest. Sic iure ciuili Romano de numero eorum qui postliminio redeunt exempti sunt transfugæ: etiam filij familias in quos patri videtur salua esse debuisse potestas illa patria quæ propria erat Quiritium. Sed hoc ideo placuisse ait Paulus quia disciplina castrorum antiquior fuit parentibus Romanis quam caritas liberorum: cui congruit quod de Manlio ait Cicero suo dolore fanciuisse eum militaris imperij disciplinam, vt saluti prospiceret ciuium qua intelligebat contineri suam. Detrahit & hoc aliquid de iure postliminij, quod legibus Atticis primum, deinde Romanis constitutum est vt qui redemptus est ab hostibus redemptori seruiat donec pretium reddiderit: Sed hoc ipsum fauore libertatis introductum apparet ne adempta spe recuperandæ pecuniæ multi in hostium manu relinquerentur. Et illa ipsa seruitus iisdem Romanis legibus multis modis mitigatur & postrema lege Iustiniani finitur operis quinquennij: morte quoque redempti ius repetendæ pecuniæ exstinguitur: sicut & contracto inter redimentem & redemptum matrimonio remissum censetur: & redemptæ mulieris prostitutione amittitur, multaue alia iure Romano

d. l. postliminium. §. transfugæ, & §. filius quoque.

De filiabus r.

C. de postl. l. vlt.

L. si patre D. de capt.

L. si is qui se, C. de postl. l. fœdissimæ cod. tit.

in fauorem redimentium & in pœnam proximorum qui suos non redimunt constituta sunt. Rursum autem est postliminij ius lege ciuili eo quod non ea tantum quæ in postliminio sunt iure gentium, sed res omnes, iura omnia perinde habentur, ac si is qui redijt nunquam hostium potitus esset: Imò & quæ per vsucapionem aut liberationem ex bonis subtraeta, vel non vtendo finita esse videbantur, actione rescissoria restituantur. nam in edicto de maioribus in integrum restituendis is comprehenditur qui in hostium est potestate. Et hoc quidem venit ex iure Romano antiquo. At lex Cornelia etiam hæredibus consuluit eorum qui capti apud hostes decessissent: bona eorum conseruans perinde quasi qui non redit iam eo tempore quo captus est decessisset. Quæ iura ciuilia si tollas, haud dubiè statim vt quis ab hostibus captus esset bona eius futura fuissent occupantium, quia qui apud hostes est pro nullo habetur. Quod si qui captus fuerat rediret, nihil reciperet præter ea quæ iure gentium postliminium habent. Quod verò captiuorum bona fisco cedunt, si hæres nullus sit, ex iure speciali est Romano. Vidimus de his qui redeunt: videamus de his quæ recipiuntur.

xi. Inter hæc sunt primum serui & ancillæ etiam sæpè alienati, etiam ab hoste manumissi: quia hostium iure manumissio obesse ciui nostro serui domino non potuit: vt bene notat Tryphoninus. Sed vt seruus recipiatur necesse est vt aut reuera habeatur à vetere domino, aut haberi facile possit. Quare cum in rebus aliis sufficiat eas intra fines esse perductas, ad postliminij ius in seruo id non erit satis, nisi & cognoscatur. nam qui in vrbe Roma est ita vt lateat, nondum

L. ab hostibus
C. de postliminio.

L. l. §. 1. D.
quib. ex caus.
maiores.

L. Diuus D de
iure fisci, l.
bona. §. ap-
paret, D. de
capt.

L. in bello. §.
manumittendo.

L. vk. D. de
capt.

receptus Paulo videtur. Ac sicut hac in parte à rebus inanimis distat seruus, ita vicissim à libero homine in eo distat, quod ut postliminio recipiatur non requiritur ut animo res nostras sequèdi venerit. Id enim in eo requiritur qui se recepturus est, non in eo qui ab altero sit recipiendus, & ut Sabinus scripsit *de sua qua civitate cuique constituèdi facultas libera est, non de dominij iure*. Non exceptit ab hoc gentiù iure seruos transfugas lex Romana. nam & in his dominus pristinum ius recipit, ut Paulus nos docet: ne contrarium ius non tam ipsi iniuriosum sit, qui seruus semper permanet quam domino damnosum. Generaliter de seruis qui viriute militum recuperantur dictum est ab Imperatoribus illud quod ad res omnes male à nonnullis trahitur:

Receptos eos non captos iudicare debemus, & militem nostrum defensorem eorum decet esse, non dominum. Qui ab hostibus redempti sunt serui protinus Romano iure fiunt redimentis, sed oblato demum pretio postliminio recipi intelliguntur. Verum hæc subtilius explicare iuris civilis interpretum est.

xii. Illa quaestio magis ad nos pertinet, an & populi qui subiecti alieno imperio fuerunt in veterem causam recidant: quod tractari potest si non is cuius imperium fuerat, sed sociorum aliquis eos hosti etipuisset. Puto hic idem dicendum quod in seruis, nisi sociali federe aliter conuenerit.

xiii. Inter res primum occurrunt agri, qui in postliminio sunt. *Verum est*, ait Pomponius, *expulsis hostibus ex agris quos ceperint dominia eorum ad priores dominos redire*. Expulsi autem hostes intelligi debent ex quo aperte eo accedere amplius non possunt ut alibi explicauimus, Sic agros ex Gothicis & Vandalis recuperatos

§. manumittendo.

d. i. postliminium. §. si vero seruus.

Et ab hostibus, G. de postl.

L. si captiuus. §. verum est, D. de capt.

Nov. xxxvi.

veterum possessorum hæredibus reddiderunt Iustianus alijque Imperatores. Quod de agris ius est idem esse arbitror de omni iure quod solo adhæret. Nam & loca capta ab hostibus quæ religiosa vel sacra fuerant, si ab hac calamitate fuerint liberata, quasi quodam postliminio reuerfa pristino statui restitui scripsit Pomponius: & Marcianus cum postliminij iure comparat ius illud quo solum ædificio occupatum eo collapso littori redditur. Quare & vsum fructum agri recepti restitui dicendum erit ad exemplum eius quod de agro inundato Pomponius respondit. Sic Hispanis lege cautum est vt comitatus & aliæ iurisdictiones hæreditariæ postliminio redeant, maiores omnino, minores si intra quadriennium à receptione vindicentur, nisi quod arcem bello amissam & quomodocunque recuperatam retinendi ius rex haber.

xiv. De mobilibus generalis in contrarium regula est, vt postliminio non redeant: sed in præda sint vt hæc opponit Labeo. Quare & commercio parata, vbicunque reperiuntur, manent eius qui emit: nec apud pacatos reperta aut intra fines perducta vindicandi ius est veteri domino. Sed ab hac regula videmus olim excepta quæ in bello vsum habent: quod ideo placuisse gentibus videtur vt recuperandi spes ad ea comparanda alacriores homines redderet. Plurimarum enim ciuitatum instituta eo tempore ad rem bellicam referebantur. quare facile in hoc consensum est. Vsum autem in bello hæc habere censentur quæ modo ex Gallo Ælio attulimus, sed quæ distinctius exposita extant tum apud Ciceronem in Topicis, tum apud Modestinum: Naues scilicet longæ at-

L. cum loca,
D. de reli-
giosis.

L. in tantum,
De diuis. rer.

L. si ager. D.
quib. mod.
vsum fr. amitt.

Reg. Const.
lib. x. tit. 29.
p. 1.

L. 2. & 4. D.
de capt.

quantum dominus ipse ad rem recuperandam libenter impensurus fuerat.

Lib. xxxi. tit.
29. p. 2. Co-
nar. ad c. pec-
catum, p. 11.
§. 11. n. 8.

xvii. Potest tamen lege ciuili aliud constitui: sicut lege Hispanica naues à piratis captæ eorum fiunt qui eas eripiunt piratis: neque enim iniquum est vt priuata res publicæ vtilitati cedat, præsertim in tanta recuperandi difficultate. Sed lex talis non obstabit exteris quominus res suas vindicent.

xviii. Illud magis mirandum quod testantur Romanæ leges postliminij ius locum habuisse non tantum inter hostes, sed & inter Romanos & populos externos. Sed alibi diximus reliquias has esse sæculi Nomadum, quo sensum naturalis societatis, quæ est inter homines, mores exsurdauerant. Itaque apud gentes, etiam quæ bellum publicum non gererent, erat quædam belli inter priuatos quasi ipsis moribus indicti licentia. ac ne ea licentia ad interficiendos homines prosiliret, placuit captiuitatis iura inter eos introduci, cui consequens fuit vt & postliminio locus esset, aliter quam cum latronibus ac piratis, quia illa vis rem perducebat ad æquas pactiones quæ à latronibus & piratis contemni solent. Iuris olim controuersi videtur fuisse an qui apud nos seruiunt ex populo federato si domum reuenissent postliminio redeant. ita enim hanc quæstionem proponit Cicero primo de Oratore. Et Gallus quidem Ælius sic ait: *Cum populis liberis & cum federatis & cum regibus postliminium nobis est ita vti cum hostibus.* Contra Proculus: *Non dubito quin federati & liberi nobis externi sint: non inter nos atque eos postliminium esse.* Ego arbitror distinguendum inter federa, vt si qua essent quæ belli duntaxat publici componendi aut cauendi causa essent

L. non dubi-
to, D. de capt.

in ita

inita ea nec captiuitati in posterum, nec postliminio obstarent. at si qua id continerent vt tuti essent publico nomine qui ab his ad illos venissent, vt tunc captiuitate sublata cessaret & postliminium. Et hoc mihi indicare videtur Pomponius cum ait, *si cum gente aliqua neque amicitiam neque hospitium neque fedus amicitiae causa factum habemus, hi hostes quidem non sunt: quod autem ex nostro ad eos peruenit illorum fit, & liber homo noster ab eis captus seruus fit & eorum: Idemque est si ab illis ad nos aliquid perueniat. hoc quoque igitur casu postliminium datum est.* Cum dixit fedus amicitiae causa, ostendit & alia esse posse federa quibus nec hospitij nec amicitiae ius insit. Proculus quoque eos à se populos federatos intelligi qui amicitiam aut hospitium tutum promississent, satis significat cum subiicit: *Etenim quid inter nos atque eos postliminij opus est cum & illi apud nos & libertatem suam & dominium rerum suarum aequè atque apud se retineant & eadem nobis apud eos contingant? Quare quod apud Gallum Aelium sequitur, quae nationes in ditione nostra sunt cum his postliminium non est, vt rectè legit Cuiacius, hoc additamento supplendum erit,* Obf. ix. c. 23. nec cum his quibuscum fedus amicitiae causa habemus.

xix. At nostris temporibus non inter Christianos tantum, sed & apud plerosque Mahumetistas, ius vt captiuitatis extra bellum ita & postliminij euauit, sublata vtriusque necessitate ob restitutam vim eius cognationis quam inter homines natura esse voluit. Habere tamen locum poterit vetus illud ius gentium, si res sit cum gente tam barbara vt sine indictione aut causa omnes externos & res eorum hostiliter tractare pro iure habeat. Atque eam in partem dum haec scri-

bo iudicatum est in summo Auditorio Parisiensi, cœtus principe Nicolao Verdunio: bona quæ Francorum civium fuerant ab Algeriensibus, populo prædationibus maritimis in omnes alios grassari solito, capta belli iure mutasse dominum: ac proinde cum recepta ab aliis essent, facta eorum qui recepissent. In eadem cognitione & hoc iudicatum est quod modo diximus, naues hodie inter ea non esse quæ postliminio recipiuntur.

CAPVT X.

Monita de his quæ fiunt in bello iniusto.

- I. *Quo sensu pudor vetare dicatur quod lex permittit:*
- II. *Aptatum hoc ad ea quæ iure Gentium permissa diximus.*
- III. *Interna iniustitia iniustum esse quod ex bello iniusto fit.*
- IV. *Qui hinc, & quatenus ad restitutionem obligentur.*
- V. *An res capta bello iniusto reddenda sint ab eo qui cepit:*
- VI. *An & ab eo qui desinet.*

REGENDA mihi retro vestigia & eripienda bellum gerentibus penè omnia quæ largitus videri possum, nec tamen largitus sum, nam cum primum hanc iuris gentium partem explicare sum aggressus, testatus sum iuris esse aut licere multa dici eo quod impunè fiant, partim etiam quod iudicia coactiua suam illis auctoritatem accommodent, quæ tamen aut exorbitent à recti regula, siue illa in iure strictè dicto siue in aharum virtutum præcepto posita est, aut certè omittantur san-

Etius & cum maiori apud bonos laude. In Troadibus Senecæ dicenti Pyrrho

*Lex nulla capto parcit, aut pœnam impedit,
regerit Agamemnon,*

Quod non vetat lex, hoc vetat fieri pudor.

Quo in loco pudor non tam hominû & famæ quam æqui & boni aut certè eius quod æquius meliusque est respectum significat. Atque eo sensu sæpè videas iustitiam cum pudore coniungi. Ovidius:

Nondum Iustitiam facinus mortale fugarat:

Ultima de Superis illa reliquit humum:

Proque metu populum sine vi Pudor ipse regebat.

Hesiodus:

———— Δίκη δ' ἐν χειρὶ καὶ αἰδῶς.
ἢ κ' ἔσται βλάβη δ' ὁ κακὸς τὸν ἀρεστον φάσκει.

———— *nusquam Pudor: aurea nusquam
Iustitia: insultant pravi melioribus ultro.*

Operibus.

Plato libro XI. de legibus: κατὰ θεῶν γὰρ αἰδῶς Δίκη λέ-
γεται τε καὶ ὄντως εἴρηται. Emendem πᾶρε δ' ὄρος: vt sensus sit:

Comes pudoris iustitia vocatur & merito quidem. Nam & Protagora.

alibi idem Plato sic loquitur: θεὸς δέ τις αὖτε πᾶσι γένει
ἀνθρώπων μὴ ἀπίλοιτο πᾶν, δωρεῖται ἀνθρώποις αἰδῶ τε καὶ δι-
κῶ ἢ εἰς πόλεων κόσμοι τε καὶ δῖσμοι φιλίας συνάγωγοι: Deus

*metuens ne plane interiret genus humanum dedit hominibus
Iustitiam ac Pudorem ornamenta ciuitatū & ad amicitiam*

Ad inerudi-
tum prae-
dicem.

*colligandam vincula: & Plutarchus simili modo δικῶν
vocat ἔνοικοι αἰδῶς, Iustitiam pudoris cohabitatricem.* Apud

Lib. vi.

Dionysium Halicarnassensem simul nominantur αἰ-
δῶς κόσμος καὶ δίκη, pudor decorum & honestum. Sic &

Lib. XIII. an-
tiq. c. 19.

αἰδῶ & ἐπεικείαν copulat Iosephus Pudorem & Æqui-
tatem: Paulus quoque Iurifconsultus coniungit natu-

L. adoptiuus,
D. de ritu
nupt.
Q. 1.

rale ius & pudorem. Cicero autem inter iustitiam & verecundiam ira fines regit, ut iustitiæ partēs statuatur non violare homines, verecundiæ non offendere.

Lib. 11. de Ira,
c. 27.

Cum eo quem ex Seneca adduximus versu bene convenit dictum eiusdem in scriptis philosophicis. *Quam angusta innocentia est ad legem bonum esse? Quanto latius officiorum patet quam iuris regula? quam multa pietas, humanitas, liberalitas, iustitia, fides exigunt? quæ omnia extra publicas tabulas sunt.* Vbi vides ius à iustitia distingui, quia ius accipit id quod in iudiciis externis viget. Idem id alibi explicat egregiè exemplo iuris herilis in seruos. *In mancipio cogitandum est, non quantum illud impune pati possit, sed quantum tibi permittat equi bonique naturæ, quæ parcere etiam captivis. Et pretio paratis iuber.* Deinde: *Cum in servum omnia liceant, est aliquid quod in hominem licere commune ius animantium veter.* quo in loco notanda iterum vocis licere diuersa acceptio, altera exterior, altera interior.

Lib. 1. de
Clem. c. 18.

Lib. lib. xxvi.

Idem habet sensum illa Marcelli in Senatu Romana distinctio: *non quid ego fecerim in disquisitionem venit, quem quicquid in hostibus feci ius belli defendit, sed quid isti pati debuerint, ex æquo & bono scilicet.* Idem discrimen Aristoteles innuit disputans an iusta dicenda sit quæ ex bello oritur servitus: ὅπως δ' ἀπὸ πλεμνικῆς ἔσται δουλεία καὶ ἀδικία (ὁ γὰρ νόμος δικαιοῦν ἐστὶν) πλεμνικῆς καὶ πόλεμος δὲ ἀδικία καὶ ἀδικία. ὅπως δ' ἔσται πλεμνικῆς καὶ ἀδικία καὶ ἀδικία (ἔστι) πλεμνικῆς. *Quidam respicientes iustum aliquid (nam & lex iustum quid est) iustam esse aiunt servitutem ex bello: ac omnino iustam esse negant, quando accidere potest ut iniusta fuerit bellandi causa.* Sic & ipsi Iurif-

Pol. 1. c. 6.

consulti Romani, quod sæpè ius captivitatis vocant alibi iniuriam appellant & æquitati opponunt natu-

L. postlim. in
pr. D. de capt.

rali, & Seneca serui nomen ex iniuria natum, id quod Epist. xxx. 1.
 sæpè accidit respiciens.

III. Primum ergo dicimus, si belli causa iniusta sit, etiamsi bellum solenni modo susceptum sit, iniustos esse interna iniustitia omnes actus qui inde nascuntur: ita ut qui scientes tales actus operantur aut ad eos cooperantur habendi sint in eorum numero qui ad regnum cæleste sine pœnitentia peruenire non possunt. 1. Cor. vi. 10.
 Vera autem pœnitentia, si tempus & copia suppetat, omnino requirit ut is qui damnum dedit siue interficiendo siue res corrupendo, siue prædas agendo, id ipsum resarciat. Ideo Deus negat grata sibi esse ieiunia eorum qui non iure captos detinebant: & Niniuitis rex indicens iustitiam præcipit ut rapina manus vacuefaciant, naturæ ductu agnoscens sine tali restitutione pœnitentiam fictam & inanem fore. Atque ita videmus sentire non Iudæos tantum & Christianos sed & Mahumetistas. Ion. iii. 10.

IV. Ad restitutionem autem tenentur secundum ea quæ generaliter à nobis alibi explicata sunt belli auctores, siue potestatis iure, siue consilio, de his scilicet omnibus quæ bellum consequi solent: etiam de insolitis, si quid tale iusserunt aut suaserunt aut cum impedire possent non impedierunt. Sic & duces tenentur de his quæ suo ductu facta sunt: & milites in solidum omnes qui ad actum aliquem communem, puta urbis incendium, concurrerunt: in actibus diuiduis pro damno quisque cuius ipse causa vnica, aut certè inter causas fuit. Silu. in verba bellum, p. 1. num. 10. & 11. & 12. Covarr. d. § 11. n. 8.

V. Neque admittendam putem exceptionem quam nonnulli adferunt de his qui aliis operam nauant: si modo in ipsis aliquid hæreat culpæ. Ad restitutionem Less. lib. 11. c. 13. dub. 4. Adde l. vulgaris § si deo D. de furtis. Silu. d. loco, num. 10.

enim sine dolo culpa sufficit. Sunt qui videntur existimare res bello captas, etiam si iusta belli causa non adfuerit, reddendas non esse eo quod bellantes inter se cum bellum inierunt ista capientibus donasse intelligantur. Sed nemo suum iactare temerè præsumitur: & bellum per se longè abest à contractuum natura. Ut vero pacati populi certi quid haberent quod sequerentur, nec bello implicarètur inuiti, sufficiebat introductio externi de quo diximus domini, quod cum interna obligatione restitutionis potest consistere. Atque id illi ipsi auctores videntur statuere in iure captiuitatis personarum. Ideo Samnites apud Livium, *res hostium in præda captas quæ belli iure nostræ videbantur remisimus*. Videbantur ait, quia iniustum id bellum fuerat ut iam ante agnouerant Samnites. Non dissimile est quod ex contractu sine dolo inito cui inest inæqualitas, iure gentium nascitur facultas quædam cogendi eum qui contraxit ad implenda pacta: nec eo tamen minus qui plus æquo stipulatus est rem ad æqualitatem reducere ex probi ac pij hominis officio tenetur.

vi. Sed & qui damnum ipse non dedit, aut sine omni culpa dedit, sed rem bello iniusto captam ab alio penes se habet, tenetur eam reddere, quia cur alter ea carere debeat nulla causa subest naturaliter iusta, non consensus ipsius, non malum meritum, non compensatio. Non aliena ab hac re historia est apud Valerium Maximum: *Populus, inquit, Romanus cum P. Claudius Camerinos ductu atque auspiciis suis captos sub hasta vendidisset, etsi ararium pecunia, fines agris auctos animaduvertebat, tamen quia parum liquida fide id gestum ab imperatore videbatur, maxima cura conquisitos redemit*

Vasq. lib. 1.
contra ill. c. 9.
num. 17. Molina disp. 118.
§. vt vero.

Lib. IX.

Lib. VIII.

Vide supra
lib. II. c. II.

Vide supra
lib. II. c. 9.

Lib. VI. c. 5.

& pradia restituit. Similiter Phocensibus Romano-
rum decreto reddita libertas etiam illa publica, & qui Liu. li. xxviii.
crepti erant agri. Poterit tamen siquid sumtus aut
operæ impendit is qui rem tenet, deducere tantum
quantum domino valebat adipisci desperatam posses-
sionem secundum ea quæ alibi explicata sunt. Quod
si rei possessor culpæ exsors eam consumserit aut alie-
nauerit, non tenebitur nisi in quantum censeri potest
locupletior factus.

C A P V T X I.

Temperamentum circa ius interficiendi
in bello iusto.

- I. *In bello iusto actus quosdam interna iustitia carere: quod exponitur.*
- II. *Interfici qui possint secundum iustitiam internam.*
- III. *Ob infortunium neminem rectè interfici, ut qui coacti partes sequuntur:*
- IV. *Nec ob culpam mediam inter infortunium & dolam: cuius natura explicatur*
- V. *Distinguendos auctores belli ab his qui sequuntur.*
- VI. *In ipsis auctoribus distinguendas causas probabiles ab improbabilibus.*
- VII. *Etiam mortem meritis hostibus sepè pœnam rectè condonari.*
- VIII. *Cauendum quantum fieri potest ne innocentes, etiam præter propositum, occidantur.*
- IX. *Pueris semper parcendum: feminis nisi quid grauius admitterint.*
- X. *Parcendum & his qui sacra aut literas tantum curant:*
- XI. *Et agriculis:*
- XII. *Et mercatoribus ac similibus:*
- XIII. *Et captis.*

- XIV. *Recipiendos qui dedere se volunt sub aequis conditionibus.*
 XV. *Parcendum & his qui sine conditione se dediderunt.*
 XVI. *Hac ita vetera nisi grane delictum antecesserit: quod quomodo accipiendum.*
 XVII. *Delinquentibus ob multitudinem rectè parci.*
 XVIII. *Non occidendos obsides nisi ipsi deliquerint.*
 XIX. *Abstinentum ab omni dimicatione inutis.*

I. ED nec in bello iusto admittendum est quod dicitur

Omnia dat qui iusta negat.

Melius Cicero. *Sunt quedam officia etiam aduersus eos seruanda à quibus iniuriam acceperis. Est enim ulciscendi & puniendi modus. Idem laudat vetera Romanorum tempora cum exitus bellorum erant aut mites aut necessarij. Crudeles vocat Seneca, qui puniendi causam habent, modum non habent. Aristides Leu&trica prima: ἔστι γὰρ ἔστι καὶ ἀμειωμῶδες ἀμείπτως ἀδικεῖν. καὶ ὡς οἷς τὰς ὑμμερίας αἰαπληροῖ, πρὸς τὰ ἀδικήματα τῶν τοῖς ὑπερβῆ δὲ τεροε, ἀρχὴ πάλιν. Possunt sane possunt etiam qui se vindicant iniusti esse si modum excedant. Nam & qui in puniendo progreditur ad id quod iniquum est, secundus est iniuriæ auctor. Sic Ouidio iudice quidam*

cade nocentum

Se nimis ulciscens exstitit ipse nocens.

Platæenses in Isocratea oratione quaerunt, *εἰ δίκαιόν ἐστιν ὑπερ τῆς πικρῶν ἐγκλημάτων ἕως ἀνόμους καὶ δόνας ποιῆσαι τὰς πικρίας: an aequum sit ob tantilla peccata tam graues & iniquas pœnas exigere?*

II. Quando autem iusta sit interfectio (inde enim nobis incipiendum est) in bello iusto, secundum iustitiam internam, quando non sit, ex iis intelligi potest

Lucanus.

Off. I.

Off. II:

II. de Clem.
cap. 4.

test quæ capite primo huius libri à nobis explicata sunt. Interfici enim aliquem contingit ex proposito, aut citra propositum. Ex proposito iuste interfici nemo potest nisi aut in pœnâ iustam aut quatenus abque eo vitam & res nostras tueri non possumus: quamquam illud ipsum ob res caducas hominem occidere, etiamsi à iustitia strictè dicta non abeat, à caritatis tamen lege discedit. Pœna vero iusta ut sit opus est ut ipse qui interficitur deliquerit, & quidem tantum quod apud æquum iudicem mortis supplicio possit vindicari. quæ de re eo nuñc minus disseremus quia quicquid eius sciri oportet satis explicatum arbitramur capite de pœnis.

III. Supra cum de supplicibus ageremus (sunt autem ut in pace ita & in bello supplices) discrevimus ἀτυχία *vel ἀδύνη* infortunium & iniuriam. Gylippus eoque quem ibi citare cœpimus Diodori Siculi loco quærit utra in classe Athenienses poni debeant, infortunatorum an iniustorum: & pro infortunatis habendos negat qui ultro nulla lacessiti iniuria Syracusanis bellum intulissent: vnde infert cum sponte bellum susceperint, ferenda quoque ab ipsis belli mala. Infortunatorum exemplū sunt illi qui non hostili animo apud hostes sunt, quales Athenienses temporibus Mithridaticis, de quibus sic loquitur Velleius Paterculus. Si quis hoc rebellandi tempus, quo Athenæ oppugnatae à Sulla sunt imputat Atheniensibus, nimium veri vetustatisque ignarus est. adeo enim certa Atheniensium in Romanos fides fuit, ut semper & in omne re, quicquid sincera fide gereretur id Romani Attica fieri predicarent. Caterum tum oppressi Mithridatis armis homines miserrimæ conditionis cum ab inimicis tenerentur, oppugnabantur ab amicis, & animos

Vid. de iure belli, n. 36. & 41.

lib. II.

extra mœnia, corpora necessitati seruientes, intra muros ha-
 bebant. Nimirum, vt ait Cicero, omnes quorum in alterius
 manu vita posita est, sepius cogitant quid possit is, cuius in-
 dirione ac potestate sunt, quam quid debeat facere. Atque
 hoc secutus est Iulianus in causa Aquileiensium teste
 Ammiano, qui cum paucorum supplicium narrasset,
 adiicit: Residui omnes abierunt innoxij, quos in certami-
 num rabiam necessitas egerat, non voluntas. Ad Thucy-
 didis locum de Corcyrensiu captiuis venditis vetus
 commentator: τὸ ἡμῶν τῶ ἐν ταῖς ἑπτὰ δήλοϊ καὶ οἱ
 ἀπολωῖς καὶ μάχην τοῖς ἐαλωκότας θανάτου ἄλλως τε καὶ
 δόλους τοῖς μὲν καὶ νόμῳ οὐκ αἰσῶν περιμῶντας. Ostendis cle-
 mentiam dignam Græcorum ingenii: durum enim post pu-
 gnam captos occidere, seruos præsertim, qui non sua volun-
 tate bellum gerunt. Platæenses in dicta oratione apud
 Hæcratem: ἢ γὰρ ἐκείνους ἀλλ' ἀναίτια δύντασιν αὐτοῖς ἀδύνατον
 non volentes sed coacti illis (Lacedæmonijs) seruimus,
 Idem de Græcis alijs: τοῖς σάμασι μὲν ἐκείνῳ ἀναλωθῆναι
 ἴσασκεν ἡμῶν. τοῖς δὲ εὐπορίαις μὲν ὑμῶν ἦσαν: illorum (Lacedæ-
 moniorum) partes corpore sequi cogebantur, animo uobis
 cuncti orant.

IX. Sed notandum est inter plenam iniuriam & me-
 tum infortunium medium sæpè aliquid intercedere,
 quod ex utroque quasi conflatum sit, ita vt actio ne-
 que merè scientis & volentis neque merè aut igno-
 rantis aut inuiti dici possit. Aristoteles huic generi no-
 men posuit ἀμάρτημα: Latine culpam aliquam liceat
 dicere. Sic enim ille Moralium libro quinto capite
 decimo: Eorum quæ sponte facimus alia facimus delibe-
 rato, alia non deliberato. Deliberato fieri dicuntur quæ pra-
 cunte consultatione quadam animi sunt: quæ uero aliter,
 indeliberato. Cum ergo damni datio tribus modis in homi-

num societate contingat, ea quæ ab ignorantia procedit infortunium dicitur, ut si quis egerit quippiam non in quem existimabat, aut non quod putabat, aut non quo putabat modo, aut non tali fine: ut si quis se ferire non hoc instrumento, non hunc hominem, aut non huius rei causa credidit: sed evenit quod ipse non proposuerat sibi: puta vellicare voluit non vulnerare, aut non hunc, non hoc modo. Ergo si ita præter id quod expectari potuit damnum detur, erit infortunium. At si ita ut expectari ac prævideri aliquo modo potuerit, sed non improbo animo, culpa erit aliqua: nam culpa affinis est qui in se habet agendi principium: qui vero extra, infelix. At quoties quis id quod facit sciens facit, non tamen deliberato, fatendum est adesse iniuriam: ut quæ facere homines solent per iracundiam & perturbationes similes aut naturales aut necessarias. nam qui ita commoti ledunt & culpam admittunt ab iniuria non vacant: neque tamen iniusti aut improbi dicuntur: at si quis idem consulto admittat, is verò improbus & iniustus recte nominabitur. Merito igitur quæ per iram fiunt censentur non ex prouiso fieri, non enim incipit is qui ex ira quid facit, sed is qui iram prouocauit: atque eo fit ut sæpè in iudiciis rerum eiusmodi non facti, sed legitima fiat questio. nascitur enim ira ex eo quod quis iniuriosè factum existimat. Non ergo sicut in contractibus, an hoc factum sit disputant: ibi enim nisi quæ intercesserit obliuio, omnino altera partium improba est, quæ fidem non implet: sed an iuste factum sit quod factum est, exquiri volunt. At qui prior struxit insidias nihil ignorans fecit: quare non mirum si alter sibi iniuriam factam putat, alter non putat. Est tamen ut & qui tali ex causa ledit iniustus censeri debeat, si nempe æqualitatis aut proportionis normam excedat quod reponitur. Sic iustus est qui deliberato iuste agit: alioqui iuste agere potest aliquis sponte tantum, non &

*deliberato. Caterum eorum quae non sponte fiunt alia venia digna sunt, alia minus. Venia digna quae non ab ignorantibus modo sed & ob ignorantiam fiunt: At si quae ab ignorantibus admittantur, nec tamen per ignorantiam, sed tali animi morbo qui communes humanae naturae fines excedat, non digna sunt quibus ignoscas. Locum sane egregium & vsus maximi integrum Latinè posui quia minus rectè verti ideoque nec satis intelligi solet. Michaël Ephesus eum locum interpretans eius quod exspectari non potuit exemplum ponit, in eo qui fores aperiens patrem læsit, aut in loco solitario iaculando se exercens aliquè vulneravit. Eius quod prouideri potuit, sed sine dolo, in eo qui iaculatus est in via publica. Idem scriptor necessitatis exemplum ponit in eo qui fame, aut siti adigitur ut quid faciat: perturbationum naturalium, in amore, dolore, metu. Per ignorantiam fieri ait ubi factum ignoratur, ut si quis mulierem nesciat nuptam. Ab ignorante non per ignorantiam, ubi ius ignoratur. Ius autem ignorari interdum excusabiliter, interdum inexcusabiliter: quæ cum Iurisperitorum dictis optimè congruunt. Est eiusdem Aristotelis locus huic non dissimilis libro de arte oratoria. *Æquitas imperat ne pari loco habeamus iniurias & culpas, neque item culpas & infortunia. Infortunia autem sunt quæ nec prouideri potuerunt nec improbo animo admittuntur: culpa quæ prouideri potuerunt, non tamen improbo animo fiunt: iniuriæ quæ & destinato & animo improbo. Similis est diuisio apud Marcianum: delinquitur aut proposito, aut casu. proposito delinquunt latrones qui factionem habent: impetu autem cum per ebrietatem ad manus aut ad ferrum venitur: Casu verò cum in venando telum in feram missum hominem interfecit. Philo in legum specialium**

XII. Nic. II.

D. & C. de iniuriis & facti ign.

lib. I.

L. perspicendum, D. de poenis.

explicatione ait ἡμετεροι πλεονεξουν εἰς τὴν δίκην καὶ
 ἀσεβειαν καὶ ἀνομίαν ἐν μακρῷ τῷ χρόνῳ διμυρομένην διμυρομένην esse
 facimus ubi non antecessit longa animi deliberatio. Cuius
 generis ea praecipue sunt quae necessitas si non defen-
 dit tamen excusat. Thucydides libro quarto: πῶς δ'
 εἰκός ἐστι πρὸς πόλεμον καὶ θάνατον καὶ καταστροφὴν ζυγιστῶν καὶ
 γίνεσθαι καὶ πρὸς τὸ θεῶν καὶ γὰρ τῶν ἀνομιῶν ἀμαρτημάτων
 καὶ ἀσεβειῶν εἰς τοὺς βασιλεῖς. Ἐπισημασθε τὰ πρὸς τοὺς μὴ αἰετ-
 κῆ κακοῖς ὀνομασθέντας καὶ ἐκ βίας τοῖς ἀπὸ τῶν συμφορῶν ὑπελ-
 μήτασι. Credibile esse apud Deum quodque paratam esse ve-
 niam his qui bello aut qua simili necessitate coacti aliquid ad-
 mittunt. nam & Deorum altaria perfugium patere culpis
 non voluntariis: & iniustitiam eis asscribi qui ultro mali
 sunt, non his quos ad audendum res extrema impellunt. Ta-
 lis & ille apud Aristotelem ἡμιπονηρὸς καὶ ἐκ ἀδίκου: ἔστι
 ὁ ἐπιβροχός. semipraevus, non iniustus, non insidiator. Disci-
 mina haec ad argumenti nostri usum sic aptat Themi-
 stius in laudibus Valentis Imperatoris: καὶ δίκην καὶ ἀδικη-
 μα καὶ ἀμαρτημα, καὶ ἀτέλημα: καὶ γὰρ εἰ καὶ τὰ πλα-
 τανος ἀποδοματίζει μηδὲ πρὸς ἀριστοτέλους μετὰ χειρὸς, ἀλλὰ
 τὰ γε ἐκ εἰρηνοῦς δοκῶντα τοῖς ἔργοις βεβαιοῖς: ἔστι γὰρ τῆς ἰσῆς τι-
 μωρίας ἀξίους ἀνδρῶν τῶν οὗτοι ἀρχῆς βυλάσσαντες πλεονε-
 κταίαν καὶ τῶν ἰσῆς ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἀποσπείροντες, καὶ τῶν
 τὰς δόμων καὶ τῶν ἰσῆς ἀποκτείνοντες. ἀλλὰ τῶν μὲν κατεργασ-
 τῶν δὲ ἐμμελῶν, τοῖς δὲ σωηλῆσιν. Distinxisti inter iniq-
 riam & culpam & infortunium. Quanquam nec Platonis
 verba ediscis, nec Aristotelem tractas, ipsorum tamen placida
 facta exsequeris. Non enim pari poena dignos existimasti qui
 ab initio bellum suaserant, & qui postea abrepti sunt arm-
 rum impetu, & qui succubuerunt ei qui iam rerum posiri vi-
 debatur. Sed illos damnasti, hos castigasti, postremos mis-
 eratus es. Sic apud Iosephum Titus unum criminis du-

Lib. v. belli
Iud.

cem punit *ad reus et reus*, re ipsa, multitudinem *magis* sola verborum increpatione. Mera infortunia nec poenam merentur, nec ad restitutionem damni obligant. Iniustæ actiones ad utrumque. Culpa mediæ ut restitutioni obnoxia est, ita poenam sæpè non meretur, præsertim capitalem.

Lib. xxvi.

v. Quod monet Themistius distinguendos qui auctores belli fuerunt ab his qui alios ducen~~tes~~ secuti sunt, eius passim exempla in historiis existant. Valerius Leuinus narrante Liuius, Agrigento capto, qui capita rerum erant, virgis casos securi percussit: ceteros prædamque vendidit. Idem alibi Atella Calasiaque in deditionem acceptæ: ibi quoque in eos qui capita rerum erant, animaduersum. Rursum alibi: Quoniam defectionis auctores meritas penas à Dijs immortalibus & à vobis habent P. C. quid placet de innoxia multitudine fieri? Tandem ignotum est illis & ciuitas data. Laudatur apud Euripidem Eteoclus Argiuus quia

Culpam ferebat semper illo iudice

Reus ipse: non urbs patria, quæ passim mali

Reactoris ergo sustinet calumniam.

vi. de iure belli, n. 59.

Lib. ii. de Clem. c. 7.

Lib. vii.

App. Syr.

vi. Sed in ipsis quoque belli auctoribus distinguenda causa: sunt enim quædam non iustæ quidem sed tamen tales ut non improbis possint imponere. Sapiens Senecæ, hostes dimittet saluos, aliquando etiam laudatos, si honestis causis pro fide, pro federe, pro libertate in bellum accincti sint. Apud Liuium petunt error veniam Carites quod fuerint auxilio consanguineis Phocensibus. Chalcidensibus & alijs qui ex federe Antiochum iuuerant data à Romanis venia. Cicero de officiis primo conseruandos eos dicit qui non crudeles in bello, non immanes fuerunt: tum bella quibus impe-

rij gloria proposita est, minus acerbe gerenda esse. Se-
uerus apud Herodianum: *Cum bellum aduersus Nigrum
gestimus non ita sane speciosas inimiciarum causas habebamus.
nam positum in medio principatum, atque adhuc in dis-
ceptatione versantem pari ambitu, uterque nostrum ad se
trahebat. Sæpè habet locum quod de bello Cæsaris &
Pompeij est apud Ciceronem: Erat obscuritas quedam:
erat certamen inter clarissimos duces: multi dubitabant quid
optimum esset. Et quod idem alibi: etsi aliqua culpa tene-
mur erroris humani, à scelere certè liberati sumus. Quod de
bellis ciuilibus Brutus scripserat putem non male ad
pleraque bella alia referri posse: acrius esse prohibenda,
quam in superatos iracundiam exercendam.*

Lib. III.

Cic. Epist. ad
Brutum. 2.

Pro Ligario.

VII. Etiam vbi iustitia hoc non exigit, sæpè tamen
conuenit bonitati, conuenit modestiæ, conuenit ani-
mo excelso. Ignoscendo auxisse populi Romani magniti-
dinem ait Sallustius. Taciti est: *quanta pernicacia, in ho-
stem, tanta beneficentia aduersus supplices utendam: At Se-
neca: Ferarum, nec generosarum quidam permordere et
urgere abiectos. Elephantès leonesque transeunt que impu-
lerunt. Est in eam rem insignis locus in libro quarto ad
Herennium: Bene maiores nostri hoc comparauerunt, ut
veminem regem quem armis cepissent vita priuarent. Quid
ita? quia, quam nobis facultatem fortuna dedisset, iniquum
erat in eorum supplicio consumere, quos eadem fortuna paulo
ante in amplissimo statu collocarat. Quid quod exercitum
contra duxit? desino meminisse. Quid ita? Quia viri fortis
est, qui de victoria contendant, eos hostes putare: qui victi
sunt, eos homines iudicare, ut possit bellum fortitudo minuere,
pacem humanitas augere. At illo, si vicisset, num idem fe-
cisset? Quid igitur ei parcis? quia talem stultitiam contem-
nere, non imitari consueui. Si de Romanis hoc accipias*

Ann. XII.

De Clem. I.
cap. 5.

(incertum enim hoc, cum & peregrinis & factis argu-
 mentis utatur is scriptor) adversa fronte pugnat cum
 eo quod habemus in panegyrico qui dicitur Constantino Constantij filio: *Cavrior licet sit qui devinctos
 habet per veniam perducetes, fortior tamen est qui calcat ira-
 ros. Renouasti Imperator veterem illam Romani Imperij
 fiduciam qui de captis hostium ducibus vindictam morte su-
 mebat. Tunc enim captivi reges cum à portis usque ad forum
 triumphantium currus honestassent, simulatque in Capito-
 linum currum spectere cæperat Imperator, abrepti in carcerem
 necabantur. unus pro se ipso Paulo qui sedentem se accepe-
 rat deprecante (lege: unus Perseus ipso Paulo qui dedentem
 se acceperat deprecante) legem illius severitatis evasit: ceteri
 in vinculis luce privati alijs regibus dedere documentum, ut
 nullent amicitiam colere Romanorum quam exasperare in-
 stitiam. Sed & hic nimis laxè. Dicit quidem Iosephus
 idem de severitate Romanorum in historia interfecti
 Simonis Barjoræ: sed de ducibus loquitur qualis Pon-
 tius Sannis, non de his quibus regium esset nomen.
 Verborum sensus Latine sic habet, *Finis triumphi eras
 postquam ad Capitolium Iouis ædem erat peruentum: nam
 ibi expectare imperatores mos antiquus patria iubebat donec
 nuntiata esset mors hostium ducis. Is erat Simon Ioræ filius
 qui inter captivos in triumpho ducebatur: is tum iniecto la-
 queo in forum trahitur verberantibus insuper ipsum custo-
 diibus. Nam eo in loco mos est Romanis supplicium sumere de
 damnatis ob noxas capitales. Hic ubi vitam finisse nuntia-
 tus est, secuta sunt fausta omnia, deinde sacrificia. De duci-
 bus passim exempla existant: de regibus aliqua ut de
 Aristonico, Iugurtha, Artabaldo: sed tamen præter
 Persea Syphax, Gentius, Iuba tale supplicium evase-
 runt; ut appareat & belli causas & gerendi modum
 spectata**

Vide Pluc.
 Paulo Emi-
 Ro.

ſpectata à Romanis quos tamen æquo aſperiores in victoria fuiſſe Cicero atque alij agnoſcunt. Hoſtis ergo qui non id quod humanæ leges permittunt, ſed quod ſui eſt officij, quod fas & pium eſt volet reſpicere, parceret etiam hoſtili ſanguini: neminique mortem irrogabit niſi quo mortem mortiuæ ſimile quid euitet, aut ob peccata perſonæ propria quæ ad capitalem meſuram deuenierint: Et tamen quibusdam id meritis aut omnem aut mortis pœnam condonabit, ſiue humanitatis intuitu ſiue ob alias probabiles cauſas.

VIII. De nece autem eorum qui caſu non deſtinato occiduntur, tenendum quod ſupra diximus, ſi non iuſtitia, miſericordiæ tamen eſſe non niſi magnis & ad multorum ſalutem peruenturis cauſis tale quid aggredi unde innocentibus imminere perniciet poſſit. Idem nobiſcum ſenſit Polybius qui libro v. ſic loquitur, ἔ γάρ ἐπ' ἀπωλεία δὲ καὶ ἀφανισμῷ τοῖς ἀγνώμοσι πολλοῖς τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράς ἀλλ' ἔπι διορθώσῃ καὶ μεταθέσῃ τῶν ἡμαρτημάτων οὐδὲ στυγαγαρεῖν τὰ μηδὲν ἀδικημάτων τοῖς ἰδικηκόσι· ἀλλὰ συσώζειν καὶ σωεξαρεῖσθαι τοῖς αἰατιοῖς (male editur ἐλατιοῖς) τὰς ἀδικημάτων ἀδικεῖν. *Bonorum virorum eſt etiam cum minus probis non internecinum gerere bellum ſed hæcenus ut delicta ſarciantur atque emendentur: neque inſontes cum ſontibus una pœna inuoluere ſed inſontium cauſa etiam ſontibus parcere.*

IX. His cognitis de his quæ magis ſpecialia ſunt non difficilis erit definitio. *Puerum ætas excuſet, feminam ſexus,* ait Seneca libris quibus iræ irascitur. Deus ipſe in bello à ſe decreto etiam poſt pacem oblatam & repudiaram parci vult feminis & infantibus: extra paucas gentes ſpeciali iure exceptas. Et cum mulieres Ma-

Lib. III. 240

Deut. XX. 14.

Num. xxi:
18.
Ionas iv. 2.

De ira ii.
cap. 9.

Vit. de iure
belli, n. 36.

Vita Camilli.

Lib. i.

Octavia.

Lib. v.

dianitidas vellet occidi ob proprium ipsarum crimen, excepit virgines intactas. Imò cum Niniuitis ob gravissima peccata internecionem severe admodum minatus esset, retrahi se passus est miseratione multorum millium eius ætatis quæ honesti & inhonesti discrimina ignoraret. Cui similis est apud Senecam sententia: *Numquid irascitur pueris, quorum ætas nondum novit rerum discrimina?* Si hæc Deus fecit ac statuit, qui quosvis homines cuiuscunque sexus aut ætatis sine vlla causa non iniuste potest occidere, utpote vitæ dator ac dominus, quid homines facere æquum est quibus ille nullum iustribuit in homines, quod non ad hominum salutem ac societatem conservandam esset necessarium? Accedit primum de pueris iudicium eorum populorum ac temporum quibus fas maximè valuit. *Arma habemus* (ait apud Livium Camillus) *non aduersus eam ætatem cui etiam captis urbibus parcitur: sed aduersus armatos.* Addit hoc esse inter belli iura, naturalia scilicet. Plutarchus de eadem re agens: *Sunt inquit, apud bonos etiam belli quedam leges.* Vbi nota illud apud bonos, ut hoc ius ab eo quod in moribus & impunitate positum est discrimines. Sic Florus negat aliter fieri potuisse salva integritate. Quod autem in pueris rationis usum non adeptis semper, id in feminis plerunque obtinet, id est nisi aliquid peculiariter vindicandum admiserint, aut virilia officia & ipsæ usurpent. Est enim, ut Stadius loquitur, *sexus rudis insciusque ferri.* Neroni hostem vocanti Octaviam in tragœdia reponit præfectus

————— *Femina hoc nomen capit?*

Alexander apud Curtium. *Cum captivis & feminis genere bellum non soleo: armatus sit oportet quem oderim.*

x. Idem statuendum vniuersaliter de maribus quorum vitæ genus ab armis abhorreret. *Iure belli in armatos repugnantefque cades* vt ait Eiuulus, id est eo iure quod naturæ congruit. Sic Iosephus æquum ait vt in pugna pœnas dent qui arma ceperunt, infontibus non nocendum. Camillus Veijs expugnatis edixit, vt ab inermi abstineretur. In hac classe primum ponendi sunt hi qui sacra curant. nam vt hi ab armis abstinerent mos ab antiquo fuit gentium omnium: atque ideo vicissim vi in illos temperabatur. Sic Philisthæi hostes Iudæorum non nocebant collegio Prophetarû quod erat Gabæ vt videre est 1. Sam. x. 5. & 10. Et sic ad alium locum vbi simile erat collegium tanquam sepositum ab omni armorum iniuria cum Samuèle confugit Dauid 1. Sam. xix. 18. Sacerdotibus merito hac in parte æquantur qui vitæ genus simile elegerunt, vt monachi & conuersi id est pœnitētes, quibus proinde æque vt sacerdotibus parci volunt canones naturalem æquitatem secuti. Addas his merito eos qui studijs literarum honestis & humano generi vtilibus operam nauant.

Viſt. d. loco.
Lib. xxviii.

Ant. xii. c. 2.
Lia. lib. v.

c. 2. detreng.
& pace.

xi. Deinde agricolas quos & canones ascribunt. Diodorus Siculus de Indis cum laude refert: *ἀμφοτέροι* γὰρ οἱ πολεμιοῦντες ἀλλήλους μὴ σκοπεῖναι ἐν ταῖς μάχαις, τὰς δὲ πρὸς τὴν γεωργίαν ὄντας ἑῶσιν ἀβλαβεῖς, ὡς κτηνὰς οἷα ἀπιδύτων διεργέτας. *In præliis quidem hostes atq; alios interficiunt: at agricolas relinquunt intactos tanquam in commune viles.* De Belisario Suidas: *Εἰς ἣ τὰς ἀρεταῖς ποσούτη φειδῶν τε καὶ παρνοία ἐχρῆτο, ὥστε βιασθῆναι μὴ αὐτὰς ἔδεν πώποτε στρατηγῶτος Βελισσαρίου τετύχηκεν.* *agricolis ita parcebat, ac tantam pro illis curam gerebat vt eo duce nulli vnquam eorum vis illata fuerit.*

Lib. ii. libl.

xii. Addit canon mercatores, quod non tantum de his qui temporariam in hostico moram agitant intelligendum est, sed & de subditis perpetuis: nam & horum vita ab armis aliena est: ac sub hoc nomine continentur simul alij opifices & artifices quorum quæstus pacem amat, non bellum.

xiii. Vt ad eos veniamus qui arma gesserunt, iam ante retulimus dictum Pyrrhi apud Senecam qui vetari nos ait pudore id est æqui respectu ne capto vitam adimamus. Similem Alexandri sententiam attulimus quæ cum feminis coniungit captiuos. Accedat illud Augustini: *Hostem pugnantem necessitas perimat, non voluntas: Sicut bellanti & resistenti violentia redditur, ita victo vel capto misericordia iam debetur, maxime in quo pacis perturbatio non timetur.* Propheta Elisæus regem Samariæ sic alloquitur: *An quos captiuos abduceres gladio tuo & arcu tuo eos interimeres?* Apud Euripidem in Heraclidis quærenti nuntio,

Hostem perimere vestra lex ergo vetat?
respondet chorus,

Quem Mars reliquit prælio superstitem.
ibidem Eurystheus captiuus:

Quæ me necabunt non erunt pura manus.

Parcere captiuis iubet boni & æqui natura, vt in philosophicis scriptis dicentem Senecam non diu est cum audiuimus. Et laudari in historiis eos videmus qui cum nimia captiuorum multitudo oneri aut periculo esse posset, dimittere omnes quam occidere maluerunt.

xiv. Easdem ob causas vitam saluam paciscentium, siue in prælio, siue in obsidione non repudianda deditio. In obsessis oppidis obseruatum id Romanis

Ad Bonif.
Epist 1.

II. Reg. vi.
22.

v. de benef.
cap. 18.

antequam murum aries percussisset. **Cæsar Aduaticis** Lib. xi. de bello Gallico. denuntiat se eorum ciuitatem conseruaturū, si priusquam aries murum attigisset, se dedidissent. qui mos nunc quoque obtinet in locis infirmis antequam machinæ ignariæ explodantur: in munitioribus, antequam in mœnia impetus fiat. At Cicerō non tam quid fiat quam quid natura æquum sit respiciens sic ea de re pronuntiat. *Et cum ijs quos vi deuiceris consulendum est, tum ij qui armis positis ad imperatorum fidem confugiunt, quamuis murum aries percusserit, recipiendi.*

OF. I.

xv. Eadem æquitas iubet parci his qui sine conditionibus se victori permittunt aut supplices fiunt. *Trucidare deditos sæuum* censente Tacito. Sallustius similiter de Campanis qui se Mario dediderant, cum puberes interfectos narrasset, addit facinus fuisse contra ius belli, naturale scilicet. Idem alibi: *non armatos neque in pralio belli iure sed supplices interfectos.* Et Liuius ut iam diximus *iure belli in armatos repugnantésque cades.*

Ann. xxi. Bello Iug.

Lib. i. de rep. ord.

xvi. Aduersus hæc æquitatis ac iuris naturalis præcepta exceptiones adferri solent minimè iustæ, nempe si talio exigatur, si terrore opus sit, si pertinacius restitutum sit. Atqui hæc non sufficere ad iustam cædem facile intelliget qui eorum meminerit quæ de iustis occidendi causis supra sunt prodita. A captiuis & deditis aut dedere se cupientibus periculum non est: ut ergo iuste occidantur oportet crimen antecedat, & quidem tale quod æquus iudex morte vindicandum censeret. Atque ita videmus interdum in captos aut deditos sæuitum, aut deditionem sub vitæ pacto non acceptam, si qui de iniustitia belli conuicti tamen in armis perstitissent, si immanibus conuictiis famam hostis lacerassent, si fidem violassent, aut

Vide Viñ. de iure belli, n. 49. & 60.

aliud gentium ius vt legatorum, si transfugæ essent. At talionem natura non admittit nisi in ipsos qui deliquerunt: neque sufficit quod hostium vnum quasi corpus fictione quadam intelligatur, vt ex iis potest intelligi quæ de pœnarum communicatione supra à nobis tractata sunt. Vtilitas etiam quæ ex terrore in posterum speratur ad ius dandum cædis non pertinet: sed si subsit ius, potest inter causas esse ob quas ius non remittatur. Obstinatius autem studium in suas partes, si modo causa earum non sit omnino inhonesta, supplicium non meretur, vt Belisario apud Procopium significant Neapolitani: aut si qua eius pœna est, non debet ad mortem peruenire: neque enim id statueret æquus iudex. Alexander cum in oppido quodam quod acrius restiterat puberes omnes iussisset interfici, visus est Indis bellare latronum more: eamque famam reueritus Rex victoria clementius vti cœpit. Multo vero minus cædem iustam facit dolor ex accepta clade, sicut Achillem, Æneam, Alexandrum amicis suis sanguine captorum aut se dudentium parentasse legimus.

xvii. Sed & vbi delicta sunt talia vt morte digna videri possint, misericordiæ erit ob multitudinem eorum aliquid decedere de summo iure: cuius clementiæ auctorem ipsum habemus Deum qui Cananæis eorumque vicinis populis longè flagitiosissimis pacem offerri voluit quæ vitam ipsis sub tributaria conditione concederet. Pertinet huc Senecæ dictum: *In singulos seueritas imperatoris destringitur: at necessaria est venia, vbi totus deseruit exercitus. Quid tollis iram sapientis? Turba peccantium.* Et Lucani illud?

Tot simul infesto iuuenes occumbere leto

Lib. v. Goth.

Polign. lib.
17.

Deut. xx. 10.

ii. de Ira,
cap. 10.

*Sapè fames, pelagique furor, subitaque ruina,
Aut cæli terraque lues, aut bellica clades,
Nunquam pœna fuit.*

Ne nimium multi panam sabirent, sortitio comparata est, Pro Cluent.
inquit Cicero.

xviii. De obsidibus quid ex iure naturæ statuen-
dum sit accipi potest ex iis quæ in superioribus dicta
à nobis sunt. Olim cum vulgo crederetur quisque in
vitam suam id iuris habere quod in res alias quæ in pro-
prietatem veniunt, atque id ius consensu aut tacito
aut expresso à singulis peruenisse ad ciuitatem, minus
mirandum est si obsides priuatim innoxios ob pecca-
tum ciuitatis morte affectos legamus, siue tanquam
ex suo peculiari consensu siue tanquam ex publico
cui & suus includeretur. At postquam verior sapientia
nos docuit dominium in vitam Deo exceptum, se-
quitur vt solo consensu nemo ius cuiquam dare possit
in vitam aut suam aut ciuis sui. Atque ideo Narseti
bono duci atrox visum de innoxiiis obsidibus suppli-
cium sumere narrat Agathius: de aliis alij. Quod au-
tem ex recetioribus Iurisconsultis non ignobiles, con-
ventiones tales valere dicunt si moribus firmentur,
accipio, si ius vocant solam impunitatem quæ in hoc
argumento sæpè venit sub tali nomine: sin à peccato
immunes putant qui ex conuentione sola vitam adi-
munt alicui, vereor ne & fallantur ipsi & periculosa
auctoritate alios fallant. Plane si qui obses venit est
aut ante fuit in numero grauitè delinquentium, aut
postea fidem à se datam in re magna fefellit, fieri po-
test vt supplicium iniuria vacet. At Clæliæ quæ non
sua sponte sed ciuitatis iussu obses venerat, cum tra-
nato Tyberi effugisset, apud regem Etruscum non

viñ. de iure
belli, n. 43.

Lib. 1.

Menoch arb.
q. 7.

tuta solum sed & honorata virtus fuit, quæ Liuij in hac re enarranda verba sunt.

XIX. Illud adhuc addendum est omnes commissio- nes quæ ad ius consequendum aut bellum finiendum nullius sunt vsus, sed meram habent virium ostenta- tionem propositam, & cum officio Christiani homi- nis & cum ipsa humanitate pugnare. Itaque serio hæc vetare debent rectores, inutiliter fusi sanguinis ratio- nem ei redditori, cuius vice gladium gestant.

CAPVT XII.

Temperamentum circa vastationem & similia.

- I. *Quæ vastatio iusta sit & quatenus :*
- II. *Abstinentiam à vastatione si res nobis fructuosa sit & extra hostis potestatem :*
- III. *Si magna sit spes celeris victoriae :*
- IV. *Si hostis habeat aliunde quo se sustentet :*
- V. *Si res ipsa ad bellum fouendum nullius sit vsus.*
- VI. *Hoc maxime locum habere in his quæ sacra sunt aut sacris accedunt :*
- VII. *Item religiosis :*
- VIII. *Vtilitates quæ ex tali moderatione sequuntur annotare.*

I. Es alterius vt perdere quis sine iniuria possit horum trium vnum antecedit necesse est : aut necessitas talis quæ in primi dominij institutione excepta debeat intelli- gi, vt si quis tertij gladiû quo vsus sit furiosus periculi sui cuitandi causa in amnem proijciat, quo ipso tamen casu manere obligationem damni

damni refarciendi ex veriore sententia alibi diximus, aut debitum aliquod procedens ex inæqualitate, nimirum vt res perdita imputetur in illud debitum quasi percepta: alioqui enim ius non esset: aut meritum aliquod malum cui pœna talis par sit aut cuius mensuram pœna non excedat: nam vt rectè notat sani iudicij Theologus vt propter pecora abacta aut domos aliquas incensas totum regnum vastetur æquitas non fert: quod & Polybius vidit, qui in bello non in infinitum vult vagari pœnam, sed vsque eo vt delicta æquomodo expientur. Et hæc quidè causæ & intra hos duntaxat fines faciunt vt absit iniuria. Cæterum nisi causa utilitatis suadeat stultum sit nullo suo bono nocere alteri: Ideo qui sapiunt utilitatibus moueri solent quarum præcipua est illa, quam annotauit Onesander: *τιὸν δὲ τῶν πολεμίων φθέρετω καὶ καίετω καὶ τεμνέτω ζῆμια δὲ ζημιάτων καὶ καρπῶν ἐνθάδε μίτοι πόλεμον ὡς ὅτ' ἢ ὕσια τρέφῃ.* *Hostium terram perdere, urere, populari meminerit. Nam et pecuniarum et frugum penuria bellum minuit, quantum auget copia:* Et illa quidem populatio ferenda est quæ breui ad pacem petendam hostem subigit; quo genere belli vsus Halyattes in Milesios, Thraces in Byzantios, Romani in Campanos, Capenates, Hispanos, Ligures, Neruios, Menapios. At si rectè rem expendas, plerunque admittuntur talia odio magis quam prudenti ratione. Ferme enim euenit vt aut causæ illæ suadentes cessent, aut vt aliæ sint validiores quæ dissuadeant.

II. Id eueniet primum, si nos ipsi rem frugiferam ita teneamus vt hostibus non possit esse in fructu. Quo propriè spectat lex diuina quæ in vallum bellicæ opera vult impendi arbores feras: frugiferas vero asseruari ad victum, addita causa, quod non vt homines

RRRR

Vict. de iur. bel. n. 51. & 56.

l. v.

Strat. c. 6.

Herod. l. 1.
Pol l. 17.
Front. Strat. III. c. 4.
Liu. l. v. VII.
XXXIV. XL.
Cæs. de bello Gal. l. VI.

ita & arbores aduersum nos in prælium confurgere possint: quod ex rationis similitudine Philon etiam ad agros frugiferos producit legi hæc verba affingens, *Quid rebus inanimis quæ & mites sunt & mites fructus ferunt irasceris? An vero in morem hominum qui hostes sunt, inimicitia significationem arbores produunt, ut pro his quæ faciunt aut facere minantur stirpitus euellenda sint? Quin profunt victoribus præbentque copiam rerum quas necessitas exigit, imo & ad voluptatem. non soli homines tributa ferunt, sed meliora arbores statis temporibus, ac talia ut sine ijs viuere non detur.* Iosephus vero ad eundem locum, si vocem edere possent arbores clamaturas ait, iniquè se, cum belli causæ non sint, perferre belli pœnas. Porphyrius vero mores Iudaïcos describens libro de non edendis animalibus quarto, legem hanc, consuetudine ut puto interprete, etiam ad animantia ruris operi inferuentia producit. nam his quoq; ut in bello parceretur à Mose præceptum ait. Consentit cum hac lege ducis Atheniensis Timothei prudens moderatio, qui narrante Polyæno, *ὅτι ἐπέσειπεν ὅτι οἰκίαν ὅτι ἐπὺ λιν καὶ θαιρεῖν ὅτι μὴ ὅτι ἡμεῶν διδόν ἐκλότειν. non patiebatur aut domū, aut villam dirui, aut arborem frugiferā excindi* Exstat & lex Platonis de Republica quinto, *μητε γλῶ τεμιδη μητε οἰκίαν ἐμπιπείλαι. ne terra vastetur, ne domus incendantur.* Multo vero magis hoc locum habebit post plenam victoriam. Corinthum excisam non probat Cicero, vbi tamen fœde tractati erant Romanorum legati: idemque alibi horrificum, nefarium, omni imbutum odio dicit bellum, quod parietibus, tectis, columnis, postibus fit. Agamemnon apud Senecam:

Equidem fatebor (pace dixisse hoc tua

De creat.

Of. 1.

Troadibus.

*Argira tellus liceat affligi Phrygas,
Vincique volui, ruere & equari solo,
Etiam arguissem.*

Sane docet nos sacra historia vrbes quasdam à Deo damnatas excidio: etiam contra legem illam generalem arbores Moabitaram iussas excindi. Verum non factum id odio hostili, sed in iustam detestationem facinorum quæ aut publicè erant cognita, aut Deo iudice tanti æstimata. Ios. vi.
ii Reg. iii. 19.

III. Secundo eueniet quod diximus etiam in dubia agri possessione, si magna spes sit celeris victoriæ, cuius præmium & ager & fructus futuri sint. Sic Alexander Magnus milites, narrante Iustino, à populatione Asiæ prohibuit, *parcendum suis rebus præfatus nec perdenda ea quæ possessuri venerant.* Lib. xi.
Vita Flamio. Sic Quintius Philippo Thessaliam transcurrente populabunda manu, ipse hortatus est milites, vt Plutarchus loquitur, iter facere tanquam per concessam & ipsorum iam factam regionem. Cræsus Cyro suadens ne Lydiam populandam militi daret: *non meam inquit urbem, non res meas diripies: nihil enim ad me iam ista pertinent: tua sunt: tua illi perdent.* Herod. lib. i. Aliter qui faciunt in eos non male quadrant illa Iocastæ ad Polynicem verba Thebaidibus Senecæ:

*Petendo patriam perdis: vt fiat tua
Vis esse nullam. quin tua causa, nocet
Ipsam hoc, quod armis vertis infestis solum,
Segetesque adustas sternis & toros fugam
Edis per agros. Nemo sic vastat sua:
Quæ corripit igne, quæ meti gladio iubet,
Aliena credis.*

Atque hoc nomine Alexander Isius culpat Philippum libro Polybij xvii. cuius verba Latine hunc in mo-

Lib. xxxii.

dum vertit Liuius: *In bello non congregi (Philippum) equo campo, neque collatis signis dimicare, sed refugientem incendere ac diripere urbes, & vincientium præmia victum corrumpere. At non sic antiquos Macedonum Reges, sed acie bellare solitos, urbibus parcere quantum possent, quo opulentiùs imperium haberent. Nam de quorum possessione dimicetur tollentem nihil sibi præter bellum relinquere, quod consilium esse?*

iv. Tertio idem fiet si hostis habere possit aliunde quo se sustentet: puta si mare, si fines alij pateant. Archidamas apud Thucydidem in oratione qua Lacedæmonios suos à bello in Athenienses dehortatur, quærit quas belli gerendi spes habeant: an forte quod militum copiâ valeant sperent Atticum agrum à se facile posse vastari: atqui, inquit, habent illi & terras alias suæ ditionis (Thraciam & Ioniam intelligens) & maritimis aduectionibus adipisci possunt ea quorum indigent. Tali ergo statu optimum factu ut agricultura etiam in ipso collimitio tuta maneat: quod sub tributo vtrique parti præstando factum diu in Belgico-germanico bello nuper vidimus. Estque id consentaneum mori veteri Indorum, apud quos ut Diodorus Siculus loquitur, τῶν γεωργῶν ἱερῶν καὶ ἀσύλων ἐοικέντων οἱ πολλοὶ τῶν ἀλλοτρίων γεωργῶν τε ἀπέπαυ ἀσάθητοι τῶν κινδύνων εἰσι *Agricola intacti sunt ac velut sacrosancti, imo prope castra & agmina opus faciunt sepositi à periculo. Addit, Ἐὶ χῶρος τῆς ἀντιπολεμῶντων ἢ ἐμπυεζοῦσιν ἔτε δινδεομοῦσιν. Hostiū agros neq, urunt neque excindunt arbores. Inter Cyrum quoque & Assyrium conuenisse ait Xenophon ut cum agricolis pax esset, cum armatis bellum. Sic Timotheus partem agri maximè frugiferam elocabat colonis, ut Polyænus narrat: Imo quod Aristo-*

Lib. v.

teles addit ipsos etiam fructus vendebat hostibus, & ex ea pecuniâ stipendium præbebat militi: quod à Viriato etiam factum in Hispania testis est Appianus: Idque quod ipsum in eo quod diximus Belgicogermaniæ bello summâ cum ratione & vtilitate fieri vidimus, exteris mirantibus. Hos mores humanitatis magistri canones Christianis omnibus, vt maiorem cæteris humanitatem debentibus ac profitentibus, imitandos proponunt, ideoque non agricolas tantum sed & animalia quibus arant, & semina quæ ad agrum portant, extra belli periculum poni volunt; nimirum similem ob causam ex qua ciuiles leges quæ ad arandum vsui sunt vetant in pignus capi, & apud Phrygas olim, postea apud Romanos bouem aratorem occidere nefas erat:

Oecon. 11.

c. 2. de treug. & pace.

Nic. Damasc.

1. executores, C. quæ res pign.

v. Quarto euenit vt res quædam eius sint naturæ quæ ad bellum faciendum aut ducendum nihil momenti habeat: quibus rebus parci etiam manente bello ratio vult. Huc pertinet Rhodiorum oratio ad Demetrium vrbicapum pro pictura Ialyfi, sic à Gellio Latinè expressa, *Quæ malum ratio est vt tu imaginem istam velis incendio adum facto disperdere? nam si nos omnes superaueris, & oppidum hoc totum ceperis, imagine quoque illa integra & incolumi per victoriam potieris: sin vero nos vincere obsidendo nequieris, petimus consideres, ne turpe tibi sit quia non potueris Rhodios vincere, bellum cum Protoгене mortuo gessisse.* Polybius rabiosi esse animi ait ea perdere quæ nec hosti perdita vires adimant, nec peridenti emolumentum adferant, qualia sunt templa, porticus, statuz & similia. Marcellus laudante Cicerone, *adificijs omnibus Syracusarum publicis & priuatis sacris & profanis sic pepercit quasi ad ea defendenda cum*

Lib. xv. c. 31.

Lib. v.

Verr. 11.

Lib. iv.

exercitu non expugnanda venisset. Idem postea: Maiores nostri relinquebant ijs quæ iucunda victis, nobis lenia videbantur.

Syl. de bello,
P. 3. n. 5.

Lib. ii.

L. i. de ciuit.
Dei.

vi. Hoc vero sicut in aliis ornamentis valet ob eam quam iam diximus causam; ita specialis ratio accedit in ijs quæ sacris vsibus dicata sunt: quanquam enim & hæc, vt alibi diximus, publica suo modo sunt, atq; ideo impunè per ius gentiũ violantur, tamen si nullum inde periculum sit, conseruari talia ædificia & quæ eis accedunt suadet rerum diuinarum reuerentia inter eos maximè qui eundem Deum ex eadem lege volunt, etiamsi fortè sententiis quibusdam aut ritibus diffideant. Sic Agathius narrat Francos templis pepercisse vt qui cum Græcis essent eiusdem religionis. Imò & hominibus ob templa parci solitum, quod (ne profanarum gentium quæ multa sunt exempla adferam) in Gothis Romę captoribus sic laudat Augustinus. *Testantur hoc Martyrum loca & basilica Apostolorum quæ in illa vastatione victos ad se confugientes suos alienosque receperunt. huc usque cruentus sæuebat inimicus: ibi accipiebat limitem trucidationis furor: illò ducebantur à miseratibus hostibus, quibus (malim qui nam distinguit mitiores à durioribus) etiam extra ipsa loca pepercant ne in eos incurrerent qui similem misericordiam non haberent: qui tamen etiam ipsi alibi truces atque hostili more sæuientes posteaquam ad loca illa veniebant, vbi fuerat interdictum quod alibi iure belli licuisset, tota sæuendi refranabatur immanitas & captiuandi cupiditas frangebatur.*

vii. Quod de sacris dixi, idem de religiosis intelligendum est, etiam de ijs quæ in honorem mortuorum structa sunt. nam & hæc, quanquam ius gentium impunitatem iræ in ista exercendæ indulget, violari non

possunt nisi contentâ humanitate. Summam esse rationem aiunt Iurisperiti quæ facit pro religione. Tam pro religiosis quam pro sacris pia exstat Euripidis sententia Troadibus:

L. sunt personæ, D. de religiosis.

μῶρος δὲ θνητῶν ὅστις ἐκπερθῆ πόλεις,
ναὺς τε τύμβους τ', ἱερὰ τῶν κεκμηκότων,
ἐρημία δὲς αὐτὸς ὄλεθ' ὑστέρῃ.

Homo quisquis urbes vastat & dīs Manibus

Sedes sacratas, templaque, haud recte sapit:

Nam similis ipsum pestis excidij manet.

Statio Annibal sacrilegus qui deum face miscuit aras. Scipio capta Carthagine milites donis ornat, *χεῖρ* Ρου.

τῶν εἰς τὸ Ἀπολλωνίῳ ἀμφοτέρων, inquit Appianus: exceptis qui in Apollinis templum peccauerant. Marcus Marcellus, quæ victoria profana fecerat, religione impeditus non attigit, ait Cicero Verrinâ quartâ, & ibidem addit hostem in bello religionis & consuetudinum iura retinere. Idem alibi Brenni bellum fano Apollinis illatum nefarium dixit. Philippi bellum similiter Liuius nefarium, quasi dijs superis inferisq; illatum.

Florus de eodem: *Philippus ultra ius victoriae in templa, aras, sepulchra seuijt.* Eandem historiam tangens Polybius hoc addit iudiciū:

τὰ μήτε τοῖς ἰδίοις ὡς ἄγματοισιν ἐπι-
κρίαι μέλλοντα μηδ' ἠτιμῶν ὡς ἀσκυδάζειν, μήτε τοῖς ἐχτροῖς
ἐλάττωσιν, ὡς ὅτε τὸν ἐνεσῶτα πόλεμον, ἐκ ὡς ἐτῶ καὶ
ναὺς, ἅμα δὲ τοῖς αἰδεύασθαι καὶ πᾶσαν δὴ πλεῖ ὡς ἀπὸ τοῦ
κατασκευῶ λυμῆσθαι, πῶς ὑκῶν εἴποι τις εἴη. Ἐπὶ καὶ θυμῶ
λυπῶντος ἔργον. *Qua neque nobis ad bellum futura sunt vsui,*

nec hostibus incommodatura, ea ire perditum, templa maxime & quæ in ijs simulacra & similia ornamenta, quis neget mala mentis & prae ira furibundæ esse opera: Atque ibidem talionis non admittit excusationem.

viii. *Quantquam vero proprie instituti nostri hic non est quid ex usu fit inquirere, sed laxam bellandi licentiam adducere ad id quod natura licitum aut inter licita melius est, tamen ipsa virtus, vilis hoc sæculo, ignoscere mihi debet si, quando per se contemnitur, ex utilitatibus ipsi pretium facio. Primum igitur moderatio ista in seruandis rebus quæ bellum non morantur, magnum hosti telum eripit, desperationem. Archidami dictum est apud Thucydidem, μή γδ ἄλλο τι νομίζετε πλω γλω τῶν πολεμίων ἢ ὄμηρον ἔχειν καὶ ἔχῃ ἥσσαν ὄσα ἀμεινον εἰργασαι, ἢς φείδεσθαι χρὴ ὡς ἔπι πλῆσσει καὶ μή τις ἀπὸνοιαι κατὰ στήθεσιν αὐτῶν ἀληπετότερος ἔχῃ. Terram hostilem non aliud quam obsidem censete, tantoque meliorem quanto magis exculta est: quare ἔσ' ὅτι plurimum ei parcendum est, ne desperatio hostes reddat inuictiores. Hoc est quod dicit Satyra: Spoliatis arma supersunt. Liuius narrans captam à Gallis urbem: Placuerat inquit principibus Gallorum non omnia concremari tecta, ut quodcumque superesset urbis id pignus ad flectendos hostium animos haberent. Adde quod speciem hoc præfert manente bello magnæ de victoria fiduciæ: & quod clementia apta per se frangendis & conciliandis animis. Annibal apud Liuium in Tarentino agro nihil violat: *apparebat, ait, non id modestia militum aut ducis, nisi ad conciliandos Tarentinorum animos fieri.* Simili de causa Augustus Cæsar in Pannonijs rapina absteinebat. Causam Dio adfert, ἡλπίζε γδ εἶθέλωσθαι αὐτοῖς ἐπαίξεσθαι. *Sperabat enim fore ut sic eos sine vi sibi adiungeret.* Timotheus ea cura quam supra narrauimus præter alia πολλῶν πλω ὄνοιαι τῶν πολεμίων εἰθέρουεν, ait Polybius, *magnam ab hostibus ipsis beneuolentiam captabat: De Quintio, & qui cum eo erant Romanis Plutarchus cum quæ supra diximus**

Lib. xxxiv.

Lib. xlix.

Lib. iii.

ximus commemorasset, addit: *Huius modestiæ non multo post fructum cepere. nam ut in Thessaliam peruentum est, defecerunt ad eum vrbes. Tum vero & qui intra Thermopylas habitabant Græci Quintium ardentibus votis desiderabant: Achai vero renuntiatâ Philippi amicitia societatem aduersus eum cum Romanis inierunt.* De Lingonum ciuitate quæ bello, quod ductu Cerealis, auspiciis autem Domitiani in Ciuilem Batauum eiusque socios gerebatur, populationem formidatam euaserat, sic narrat Frontinus, quod contra expectationem inuiolata nihil ex rebus suis amiserat, ad obsequium reducta septuaginta milia armatorum tradidit ei. Verissimum autem sentio, quod à Theologis quibusdam notatum est, & summorum potestatum & ducum qui Christianos se & à Deo & ab hominibus haberi volunt, officium esse, violentis vrbiũ direptionibus & siquid his simile est intercedere, ut quæ abire non possint sine grauissimo multorum innocentium malo, & sæpè ad belli summam parum proficiant: ita ut bonitas Christiana ferè semper, ipsa quoque iustitia plerumque ab ipsis abhorreat.

Lib. v. c. 1.

Ægid. Regius
de actibus su-
pern. disp. 31.
deb. 7. m. 147.

CAPVT XIII.

Temperamentum circa res captas.

- I. *Res etiam hostilium subditorum bello captas retineri ad modum debiti:*
- II. *Non etiam in penam alieni criminis.*
- III. *Debitum hic intelligi etiam quod in bello subascitur. Exempla.*
- IV. *Humanitatis esse summo iure hic non uti.*

SSSS

1.

ED neque peccato vacare aut à restitutionis onere immunis censeretur rerum hostilium in bello iusto captura. Quippe si id quod rectè sit spectas, non vltra licitum est capere aut habe-

re quam causa subest debendi in hoste: excepto quod etiam extra eam ad securitatem necessariam res possunt detineri, sed restituendæ, cessante periculo, in se aut in pretio secundum ea quæ libro II. cap. II. tractauimus. nam quod & in re peccatorum liceret multo magis in re hostium licet. Hoc igitur est capiendi quoddam ius sine acquirendi iure. Cum autem deberi aliquid nobis possit aut ob inæqualitatem rerum, aut ex pœna, potest ex vtraque causa acquiri res hostilis sed cum discrimine tamen. nam supra diximus ex debito illo priore non res tantum debentis sed & subditorum eius ex introducto iure gentium quasi fideiussione obligari. Quod quidem ius gentium alterius generis credimus quam illud quod in impunitate solâ; aut externa vi iudiciorum consistit. Nam sicut in res nostras ex consensu priuato nostro ei qui cum actum est non externum modo sed & internum ius quaritur, sic & ex communi quodam consensu, qui singulorum consensum vi quadam in se continet, quo sensu lex πόλεως σιωθήκη κρινή, communis pactio ciuitatis dicitur. Atque id in hoc negotij genere placuisse gentibus eo est credibilis, quia hæc lex gentium non sola maioris mali vitandi causa sed etiam iuris cuique sui consequendi gratia introducta est.

n. At in altero debendi genere quod pœnale est non video gentium consensu tale ius in res subditorum esse proditum. odiosa enim est talis rerum alic-

Viñ. de iure belli, n. 55. 56.

Casert. in sum. pecc. verbo belli damnū. Couar. ad d. cap. peccatū, p. II. n. II. Viñ. de iure belli, n. 39. & 41. Molina II. tract. disp. 117.

narum obligatio, ideoque latius produci non debet, quam actum appareat. Neque vero par est utilitas in posteriore hoc, & in priore debendi genere. nam prius illud est in bonis, posterius hoc non est, ideoque persecutio eius sine damno omitti potest. Nec obstat quod supra de iure Attico diximus. Nā ibi homines obligabantur non ex eo propriè quod ciuitas puniri poterat, sed dūtaxat ad cogendam ciuitatē id facere quod facere debebat, id est iudiciū reddere in fontē quod debitum ex officio ad prius illud non ad posterius debendi genus refertur: aliud enim est debere punire, aliud debere aut posse puniri, quanquam ex cessatione circa illud hoc sequi solet, sed ita vt distincta sit causa illa & hoc effectum. Ergo pœnæ nomine acquiri res subditorum hostilium non poterūt sed eorum duntaxat qui ipsi deliquerint in quibus & magistratus continentur qui delicta punienda non puniunt.

Lib. III. c. 2.

III. Cæterum res subditorum & capi & acquiri possunt non tantum ad consecutionem debiti primarij, vnde ortum est bellum, sed & subnascentis secundum ea quæ diximus initio huius libri. Et sic accipiendum est quod scribunt Theologi quidam, capta in bello non compensari cum debito principali; intelligendum enim hoc vsque dum secundum sanum iudicium satisfactum sit de eo damno quod in ipso bello datum est. sic in disceptatione cum Antiocho Romani Liuiο narrante impensam quæ in bellum facta esset omnem præstare regem æquum censebant cuius culpa bellum excitatum esset. Apud Iustinum est *impensas belli lege iusta suscepturus*: Apud Thucydidem damnabitur Samij *χρησιμα τα αιρα ωθειτα ενοδεναι*, solvere belli impensas. Et alibi sæpè. Quod autem victis

Syl. verb. bellū, n. 10. Vict. n. 51. Bart. in l. si quia bello, D. de capt.

Lib. XXVII.

Lib. XXXIII.

iuste imponitur idem & bello iuste extorquetur.

IV. Cæterum sciendum est quod & alibi meminimus, latius patere caritatis quam iuris regulas. Qui divitiis floret immisericordiæ reus erit si inopem debitorem omnibus reculis suis excutiat, ut ipse ultimum quadrantem consequatur, multoque magis si is ipse debitor in id debitum venerit sua bonitate, ut si pro amico fideiusserit, ipse autem nihil pecuniæ verterit in rem suam. Tamen tam durus creditor contra ius strictè dictum nihil facit. Quare exigit humanitas ut his qui extra culpam sunt belli, quique non alio quam fideiussorio nomine obstricti sunt, relinquuntur res istæ quibus nos facilius quam ipsi careamus, præsertim vero si satis appareat illos ipsos id quod eo modo amiserunt à ciuitate sua non recuperaturos. Notandum & hoc cum in subsidium introductum sit ius hoc in bona subditorum innocentium, quamdiu spes est nos nostrum satis facile consequi posse ab originariis debitoribus, aut ab iis qui ius non reddendo sponte sua debitores se faciunt, ad eos venire qui culpa vacent, etiam si concedatur cum stricto iure non pugnare, abire tamen ab humanitatis regula. Exempla huius humanitatis extant passim in historia præsertim Romanâ, ut cum agri hostibus deuictis ea conditione concessi ut in ciuitatem venirent, idest victæ ciuitati cederent, aut cum ex agris modicum honoris gratia veteri possessori relinquebatur. Sic deditas vrbes non diripi sæpè legas: & supra diximus non personis tantum sed & rebus agros colentium cum laude & ex pio Canonum præscripto parci, saltem sub tributo & sub simili tributo solere & mereibus concedi à bello immunitatem.

Agidius Regius de actibus supernaturalibus, disput. 31. dub. 7. n. 117.

L. in agris de acq. rer. dom.

D. l. in agris. l. si verberatus. §. non si ager, D. de rei vind. Viq. de iure belli, n. 40. Syl. in verbo bellum, p. 1. §. 10. n. vers. 3.

CAPVT XIV.

Temperamentum circa captos.

- I. *Quousque capere homines liceat iustitia interna:*
 II. *Quid interno iustitia dominio in seruum liceat:*
 III. *Non licere occidere innocentem:*
 IV. *Non punire inclementer:*
 V. *Non operas nimium graues imponere.*
 VI. *Peculium quomodo domini, quomodo serui.*
 VII. *An seruis fugere liceat.*
 VIII. *An è seruis nati domino teneantur & quatenus.*
 IX. *Quid faciendum ubi captorum seruitus in usu non est.*

I. **VI**VS in locis captiuitas hominum & seruitus in more est, si internā iustitiam respicimus limitanda primum est ad rerum instar vt scilicet eousque licita sit talis acquisitio quousque debiti aut primarij aut subnascentis quantitas patitur, nisi forte in ipsis hominibus peculiare sit delictum quod libertatis damno puniri æquitas ferat. Hactenus igitur nec ultra iustum bellum gerens in hostis subditos captos ius habet, idque in alios valide transfert.

II. Sed primum notandum hic est ius illud quod quasi ex fideiussione pro ciuitate oritur neutiquam tam latè parere quam ius quod ex delicto nascitur in eos qui pœnæ serui fiunt. vnde Spartanus quidam captiuum se dicebat non seruum, nam si rem rectè inspiciamus ius hoc generale in captos ex bello iusto par est ei iuri quod habent domini in eos qui se paupertate coacti in seruitutem vendiderunt, demò quod

SSSS iij

Vist. de iure belli, n. 41.
 Dec. l.ii. c. 5.
 dub. 4. Couar.
 c. peccatum,
 pag. 11. §. 11.
 Molina disp.
 120. & 121.
 Valentia disp.
 §. q. 16.

Plataico.

Sen. de benef.
l. II. c. 32.I. de Clem.
c. 18.

Ep. XLVII.

Colof. IV. I.

Ep. VI. 9.

Pæd. vltim.

etiam magis miseranda est eorum calamitas qui non suo facto speciali sed regentium culpa in eam sortem deueniunt. *Διούτατον δειμαλωτοῦ ἡμέρας*: *Res acerbissima est belli iure captiuum fieri*, teste Isocrate. Est ergo seruitus hæc perpetua obligatio operarij pro alimentis itidem perpetuis. Chrysippea definitio huic generi seruorum optimè congruit: *Seruus est perpetuus mercenarius*. Et lex Hebræa eum qui inopia coactus se vendidit diserte mercenario comparat. Deut. xv. 18 40. 53. & in redemptura eius operas ita vult ipsi prodesse sicut fructus ex agro vendito percepti prodesse veteri domino. Deut. xviii. 50. Multum ergo distat id quod impunè in seruum fit ex gentium iure & id quod naturalis ratio fieri sinit. Ex Seneca supracitauimus. *Cum in seruum omnia liceant est aliquid quod in hominem licere contumne ius animansium vetet*. Philemonis istud eodem tendit:

*χρὸ δούλος ἢ τίς ἔστιν ἢ πῶς, δεισποτα,
αἰθρωπος ἔπος ἔστιν αὐτὸ αἰθρωπος ἢ.*

*Here quisquis est homo natus, quamuis seruiat
Is seruit utem, tamen esse homo non desinit.*

Alibi idem Seneca: *Serui sunt, imo homines: serui sunt, imo contubernales: serui sunt, imo humiles amici: serui sunt, imo conserui*. quod plane sensum eundem habet cum Pauli Apostoli dicto. *Dominus est quod æquum est seruis prestare, gnari vobis quoque dominum esse in cælo*. Et alibi vult dominos cum seruis non minaciter agere eo quod iam diximus argumento, quod & ipsi dominum in cælo habeant qui ad talia qualitatium discrimina non attendat. Clemens Alexandrinus seruis nos uti vult tanquam alteris nobis, quando homines sunt non minus quam nos, secutus sapientis Hebræi di-

Εἰ ἔστι σοὶ οἰκέτης ἄγε αὐτὸν ὡς ἀδελφὸν ἴσῃ ὡς ἡ ψυχὴ σου. *Si seruum habeas ut fratre utere, talis enim est qualis tu.*

III. Ius ergo vitæ & necis quod dicitur in seruum domino præstat, ut domesticam habeat iurisdictionem, sed nimirum eadem religione exercendam, quæ publica exercetur. Hoc voluit Seneca eum dixit in mancipio cogitandum non quantum illud impune pati possit sed quantum tibi permittat equi bonique natura quæ parcere etiam captiuis & pretio paratis iubet: qui & alibi, *Quid interest, ait, quali quis teneatur imperio si summo tenetur?* quo loco comparat subditum seruo & ait dispari titulo, paria in illos licere: quod certè in hac parte vitæ adimendæ & si quid eo accedit verissimum est. *Maiores nostri, ait idem Seneca, domum nostram pusillam rempublicam esse iudicarunt.* Cato Censorius narrante Plutarcho si quis seruus capital admisisse videretur de eo supplicium non sumebat nisi postquam damnatus esset etiam confertorum iudicio.

I. de Clem. 18.

Lib. III. de benef. c. 18. Ep. XLVII.

IV. Sed & circa minores pœnas puta verbera in seruos, adhibenda est æquitas, imo & clementia. *Non opprimes eum, non dominaberis ei dure,* ait lex diuina de seruo Hebræo quod nunc prolatâ vi proximitatis ad omnes seruos debet extendi. Deut. xv. 17. 45. 55. Ad quem locum sic Philo: θεράποντες τύχη μὲν ἐλάττοι κέχρηται, φύσεως δὲ τῆς αὐτῆς μεταποιεῖσθαι ποῖς διασπάραι τῶνδε θεῶν νόμοι καὶ τῶν δικαίων ἔστιν ἢ τὸ τύχης, ἀλλὰ τὸ τῆς φύσεως ἐναρμόνιον· διὸ παρορῶν τὴν κρείσσει μὴ κατὰ κόρον κρηναῖαι τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς οἰκείας, ἀλλὰ ζοῦσαν καὶ ἡσυχίαν καὶ ἀνελὼ ὠμότητα ἐπικρυδαμύνας· ταῦτα γὰρ ἔκ' ἐστὶ δεινὰ ματα ψυχῆς εἰρηνικῆς ἀλλ' ἢ τῆς ἀκροσίας τὸν ἄπο βίθυον (male editum ἀβύθουον) ποταμὸς καὶ τὸ ἐπιπικρὸν δάνατον.

Servi fortuna quidem inferiores sunt: natura autem pares dominis: at diuina legi iusti regula est non quod fortuna, sed quod natura congruit. Ideo non oportet dominos potestate sua in seruos proteruè uti, nec eam materiam sumere superbia & insolètia, & dira ferisati. Hac enim signa animi non placidi, sed male temperati, & in subditos tyrannico quodam dominatu seuiantis. Numquid nam æquum est, ait Seneca, grauius homini & durius imperari quam imperatur animalibus mutis? atqui equum non crebris verberibus exterreret dominandi peritus magister, fiet enim formidolosus & contumax nisi cum tactu blandiente permulseris. Et mox: quid stultius quam in iumentis quidem & canibus erubescere iram exercere, pessima autem conditione hominem esse? Hinc est quod Hebræa lege seruo aut ancillæ non pro oculo tantum sed & pro dente excusso, per iniuriam scilicet, libertas debebatur.

Ex. xxi. 16.
17.

Exod. xi. 10.
xxiii. 12.
Deut. x. 14.

v. Sed & operæ cum modo exigendæ sunt, & valetudinis seruorum humanè habenda ratio. Quod ipsum præter alia spectat lex Hebræa in Sabbati institutione, nimirum vt laboribus aliquod daretur spiramentum. Est C. Plinij epistola ad Paulinum quæ sic incipit, *Video quam molliter tuos habeas, quo simplicius consistebor tibi, qua indulgentia meos tractem. Est mihi semper in animo Homericum, illud: ἐκυρὲς δὲ πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἄνθρωποις, ἢ πᾶσι τοῖς ἄλλοις, & hoc nostrum paterfamilias.* In eadem voce veterum humanitatem obseruat & Seneca: *Ne illud quidem videtis quam omnem inuidiam maiores nostri dominis, omnem contumeliam seruis detraxerint? dominum patremfamilie appellauerunt, seruos familiares.* Tertullianus: *Gratius est nomen pietatis quam potestatis: etiam familie magis patres quam domini vocantur.* Hieronymus siue Paulinus ad Celantiam: *Familiam tuam ita rege & constitue ut te*

Ep. XLVII.

matrem

matrem magis tuorum quam dominam videri velis à quibus benignitate potius quam severitate exige reverentiam. Augustinus: Domestica pax à iustis patribus ita olim administrata est ut qui secundum hæc temporalia bona filiorum sortem à seruorum conditione distinguerent, iidem ad Deum colendum omnibus domus suæ membris pari dilectione confunderent: quod naturalis ordo ita præscribit ut nomen patrisfamilias hinc exortum sit, & tam late vulgatum ut inique etiam dominantes hoc se gaudeant appellari. Qui autem veri patresfamilias sunt omnibus in familia sua tanquam filijs ad colendum & promerendum Deum consulunt. Similem pietatem in voce puerorum quo seruos significabant annotauit Seruius ad illud Maronis, *Clandite iam rinos pueri*, nec dissimile quod Heracleotæ seruos suos Mariandynos *δωροδοξας*, id est donatarios appellabant, & *ερασιπυτους* *παιδες* *νικωμενος* *μαγειας* parentes acerbitari nominis, ut ad Aristophanem vetus interpres Callistratus notabat.

Lib. XIX. de Ciuit. Dei, cap. 16.

VI. Pro opera ut diximus alimenta seruo debentur: Est aliquid, ait Seneca, quod dominus præstare seruo debeat ut cibaria, vestiarium. In cibarijs erant quaterni modij frumenti in mensem quos præstitos seruis Donatus auctor est. Marcianus Iuriconsultus esse ait quæ dominus necesse habet seruo præstare ut tunicas & similia. Damnatur ab historiis Siculorum crudelitas qui captiuos Athenienses fame necabant. Insuper Seneca dicto loco probat in quædam liberum esse seruum & beneficij quoque habere materiam, si quid fecerit quod seruilis officij modum excedat, quod non ex imperio sed ex voluntate præstetur, vbi ex ministerio in affectum amici transitur, quod latè explicat. His consentaneum est, ut si quid seruus, quemadmodum apud

Lib. III. de Ben.
Ad Phorm. art. 1. Sc. 1.
L. Peculium nascitur, D. de peculio.
Thuc. li. VII.
Diod. li. XIII.

Inst. quod est
eo qui in alt.
p.

L. depositi,
§. 5 D de pe-
culio.

vii. de benef.
4

L. siquid, D.
de cond. in-
deb.

Dionys. R. 41.

Lib. II. c. 3.

Inst. de his
qui sui vel
al.

Terentium est, suum defraudans genium comparfit,
aut succisui temporis diligentia quæsiuit, id aliquo
modo fit ipsius. Non male Theophilus peculium de-
finit *ἡσίου φουκην* naturale patrimonium quasi contu-
bernum definias naturale matrimonium, sed & Vl-
pianus peculium dixit pusillum patrimonium. Nec re-
fert quod peculium dominus suo arbitrio adimere
potest aut minuere: neque enim quod æquum est fa-
ciat sine causa id faciat: Causam vero intelligo non
pœnam modo, sed & domini necessitatem: nam serui
utilitas utilitatibus domini subest, magis etiam quam
res civium civitati. Apposite ad hanc rem Seneca: *non
ideo nihil habet seruus quia non est habiturus si dominus il-
lum habere noluerit.* Et hinc est quod dominus non
repetit si quid seruo in seruitute debitum post manu-
missionem soluit: quia (vt Tryphonius ait) debiti
vel non debiti ratio in conductione naturaliter intelli-
gitur: dominus autem seruo debere naturaliter potest.
Itaque sicut clientes in usum patronorum & subditos
in usum regum, sic seruos in usus heriles contulisse
legimus, vt si filia doranda, si captiuus filius redimen-
dus, & si quid his euenisset simile: Apud aliquas gen-
tes etiam plenus quoddam res acquirendi ius seruis
concessum legimus, sicut seruitutis plures esse gradus
à nobis libi tractatum est. Ad hanc internam quam
exponimus iusticiam multos apud populos etiam ius
illud exterius dominorum leges retraxerunt. Nam &
apud Græcos seruis durius habitis licebat *ἀγορίαν*
ad venditionem proclamare, & Romæ ad statuas con-
fugere, aut præsidum implorare opem contra serui-
tiam vel famem vel intolerabilem iniuriam. Illud ve-
ro ius non ex iure stricto sed ex humanitate & bono

scientiâ veniet, interdum tali quæ & debeat, ut post longas operas aut valde magnas libertas detur seruo. Postquam iure gentium seruitus inuasit, secutum est beneficium manumissionis ait Vlpianus. Exemplo sit illud Terentianum :

feci è seruo ut esses libertus mihi

Propterea quod seruibas liberaliter.

Saluianus in vsu quotidiano esse ait ut serui etsi non optimæ saltem non improbæ seruitutis libertate donentur. addit, *et illa quæ in seruitute positi conquisierant ex dominorum domo tollere non vetantur.* Et hic quoque laudanda benignitas legis Hebrææ quæ seruum Hebræum certo tempore exacto manumitti omnino iubet nec sine donis, de cuius legis contemptu grauiter quærentur Prophetæ.

VII. Quæstio hic incidit an fugere fas sit ei qui bello iusto captus est. non de eo agimus qui suo proprio delicto pœnam eam est commeritus, sed qui publico facto in hanc fortunam decidit. Verius est fas non esse, quia ex conuentione ut diximus gentium communi operas suas ciuitatis nomine debet. Quod tamen ita est intelligendum nisi intolerabilis sæuitia hanc ipsi imponat necessitatem.

VIII. Mouimus alibi dubitationem an & quatenus nati ex seruis domino teneantur interno iure, quæ hic ob specialem bello captorum considerationem omitti non debet. Si parentes suo delicto pœnam mortis erant commeriti poterunt eorum posterum qui sperabantur, ad vitam seruandam obstringi seruitio, quia alioqui exituri non fuerant. nam & ob alimenta alioquin defutura prolem suam parentes in seruitutem vendere possunt ut ibi diximus. Tale est ius quod in

L. manumissiones. D. de iust. & iust.

Lib. III.

Deut. xv. 13.

Silu. verbo seruitus. §. 3. Fortunus, in l. manumissiones, D. de iustitia & iure.

Egidius Regius de act. supern. disp. 31. dub. 7. n. 119.

Less. l. II. c. 5. dub. 5.

L. II. c. 5.

Deut. xv. 15.

Cananzorum posteros Hebræis Deus concedit. Præ debito autem ciuitatis ij quidem qui iam nati erant vt pars ciuitatis obligari poterint non minus quam parentes ipsi. at in nondum natis non videtur hæc causa sufficere, sed alia requiri: aut ex parentum consensu expresse accedente alendi necessitate, idque etiam in perpetuum: aut ex ipsa alimentorum præstatione idque duntaxat vsque dum operæ totum quod impensum est expunxerint. Si quid ultra iuris in hos domino datur, id videtur ex lege ciuili dominis plus æquo largientibus procedere.

ix. At quas apud gentes ius illud seruitutis ex bello in vsu non est, optimum erit permutari captiuos: proximum dimitti pretio non iniquo. Hoc quale sit præcise definiri non potest: sed humanitas docet non vltra intendi debere quam deducto ne egeat captus rebus necessariis: nam & leges ciuiles hoc multis indulgent qui suo facto proprio in debitum inciderunt. Alibi hoc pactis aut moribus definitur: vt apud Græcos olim mina, nunc inter milites menstruo stipendio. Excelsioris animi est illud Pyrrhi à Cicerone laudatum;

Nec mi aurum posco nec mi pretium dederitis:

Ferro non auro vitam cernamus utrique:

Quorum virtus belli fortuna pepercit

Eorundem libertati me parcere certum est.

Non dubium quin crediderit Pyrrhus iustum à se bellum geri: tamen parcendum existimabat eorum libertati quos probabiles causas in bellum tulissent. Simile Cyri factum, celebrat Xenophon, Philippi Macedonis post victoriam in Chæronea Polybius.

ii. Cyrop.

CAPVT XV.

Temperamentum circa acquisitionem
imperij.

- I. Quatenus iustitia interna permittat imperium acquiri.
- II. Laudabile esse hoc iure in victos abstinere.
- III. Sine eos miscendo victoribus.
- IV. Sine relinquendo imperium hi qui habuerant.
- V. Interdum impoſitū proſidij.
- VI. Aut tributū etiam & ſimilibus oneribus.
- VII. Vtilitas ab hac moderatione indicatur.
- VIII. Exempla: & de mutata forma reipublica apud victos.
- IX. Imperium ſi aſſumendum ſit, recte partem eius victoribus
qui.
- X. Aut verſe libertatem & legum.
- XI. Præcipue in religione.
- XII. Saltem victos clementer haberi oportere: & cur?

I. **Q**UAE in singulos aut exigitur æquitas, aut laudatur humanitas; tanto magis in populos aut in populorum partes quanto in multos insignior est. & iniuria & beneficentia. Iusto bello ut alia acquiri possunt ita & ius imperantis in populum, & ius quod in imperio habet ipse populus: sed nempe quatenus fert aut poenæ necessitatis ex delicto aut alterius debiti modus: Quibus addenda est causa vitandi periculi summi. Sed hæc causa plerumque cum aliis miscetur, quæ tamen ipsa tum in pace constituenda, tum in vitanda victoria maxime spectanda est. Nam cætera est ut remittatur ex misericordiâ: In publico autem periculo quæ modum excedit securitas, in misericordia est. *Isocrates ad Philippum* *lib. 1. cap. 1. §. 1.*

δοσι εν ασφαλεια κατ'επισημιωσιν: barbari hactenus edomandi sunt, quantum satis erit ut tuam regionem in tuto colloces.

Iugurth.

11. Crispus Sallustius de Romanis veteribus, *Maiores nostri religiosissimi mortales nihil victis eripiebant praeter iniuria licentiam. Digna quae à Christiano diceretur sententia: quicum illud eiusdem conuenit: Sapientes pacis causa bellum gerunt & laborem spe omni sustentant. Aristoteles non semel dixerat πολεμων εις ειρωνης χερσιν, εχολλας δ' εχολης bellum pacis & negotium vry causa institutum. Nec aliud vult Cicero cuius hoc est sanctissimum effatum: Bellum ita suscipiatur ut nihil aliud nisi pax quaesita videatur. Eiusdem & hoc simile: Sic suscipienda bella sunt ob eam causam, ut sine iniuria in pace uiuatur. Nihil haec distant ab his quae nos docent verae*

De sep. vii. c. 14. & 15. & x. Nic. c. 7.

De of. 1.

Th. 1. & q. 40. art. 1. ad 3. Vrit Mat. de bello, sec. 19. Quis. Pa. 7. ad

De ciuit Dei, lib. 14. 15.

L. 11. de ira, cap. 14.

religionis Theologi finem belli esse amouere ea quae pacem perturbant. Ante Nini tempora ut ex Trogo tibi dicere coepimus fines imperij tueri magis quam proficere mos erat: intra suam cuique patriam regna timebantur: Reges non imperium sibi sed populis suis gloriam quaerebant, contentique victoria imperio abstinebant: quo nos retrahit quantum potest Augustinus cum ait: *Videant tamen ne forte non pertinet ad viros bonos gaudere de imperij latitudine, qui & hoc addit: felicitas maior est vitium habere concordem, quam viciniam malum subiugare bellantem.*

Ad hoc antiquae innocentiae exemplar proxime accessit veterum Romanorum prudens modestia: *Quid bodie esset imperium, ait Seneca, nisi salubris prouidentia pacis permiscuisset victoribus? Conditor noster Romulus, ait apud Tacitum Claudius, tantum sapientia ualuit ut plerasque populos eodem die hostes, deinde ciues ha-*

buera: Libius rein Romanam autem dicit hostibus in ciuitatem recipiendis. Exempla extant in historiis Sabinorum, Albanorum, Latinorum, deinde aliorum ex Italia: donec postremo,

Lib. 1.

Cesar Gallos in triumphum ducit, idem in curiam Tandem quod mirandum maximè in orbe Romano qui sunt, ex constitutione imperatoris Antonini ciues Romani effecti sunt quæ verba sunt Vlpiani. Et co vt Modestinus ait Roma communis patria est. Et de Roma Claudianus:

L. in orbe, D. de stat. hom. l. Roma, D. ad munic.

Huius pacificis debemus moribus omnes.

Quod cuncti gens una sumus.

17. Alia moderatae victoriae species est victis aut regibus aut populis relinquere quod habuere imperium. Sic Hercules, Priami

Hostis parui victus lacrymis,

Sen. Troad.

Suscipe dixit, rector habenas.

Patriaque sedes celsus folio

Sed sepe fide meliore uere.

Sic Persæ reges victis regibus regnum relinquobant. Sic Porro Alexander. Laudat hoc Seneca, *nihil ex regis victo præter gloriam sumera.* Et Polybius celebrat Antigoni bonitatem, qui cum Spartani haberet in potestate reliquerit ipsi,

Herod. l. vii. Clem. 1.

republicam maiorum ac libertatem, quo ex facto maximas per Græciam laudes consecutus ibidem narratur. Sic Cappadocibus permillum à Romanis uti qua vellent reipublice forma: Et multi populi post bellum relictæ liberi.

Lin. l. xxxii. Pomp. post q. i. mo. i.

Carthago libera cum suis legibus est,

aiunt Rhodij ad Romanos post bellum Punicum secundum Pompeium. Et *Carthago libera cum suis legibus est,*

Mithrid.

inquit Appianus, *ex illis regibus quæ sunt*

reliquis liberas. Et Quintius Aitolis dicentibus pacem firmam esse non posse nisi Philippus Macedo regno polleretur, dixit sententiam eos dixisse immemores Romanorum moris, victis parcendi: addidit: *Adversus victos mitissimum quemque maximum animum habere.*

v. Interdum simul cum concessione imperij consultum victorum securitati. Sic à Quintio decretum, Corinthus redderetur Achæis, ut in Acrocosintho tamen præsidium esset: Chalcidem ac Demetriadem detineri, donec cura de Antiocho decessisset.

vi. Tributorum quoque indictio sæpè non tam ad factorum sumptuum restitutionem quam ad securitatem & victoris & victi in posterum pertinet. Cicero de Græcis: *Simul illud Asia cogitet nullam à senèque belli externi neque discordiarum domesticarum calamitatem abfuturam fuisse si hoc imperio non teneatur: id autem imperium cum retineri sine vectigalibus nullo modo possit, a quo animo parte aliqua suorum fructuum pacem sibi sempiternam redimat atque otium.* Petilius Cerealis apud Tacitum pro Romanis apud Lingonas aliosque Gallos sic disserit: *Nos nunquam potius læsivitate victorie id solum vobis addidimus quo pacem tueri potuimus neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt.* Eadem pertinent & alia quæ expressimus cum de iura quasi federe ageremus, trahero arma, classem, elephantos, non habere sciam, non exercitum.

vii. Vt autem victis relinquatur suum imperiū, non tantum humanitatis est sed sæpè & consilij. Inter Nunnæ instituta laudatur, quod à Firmianis factis omnem sanguinem abesse voluit, significans ad quietem & certam

ad Q. I.
ad Q. II.
ad Q. III.
ad Q. IV.

L. 1. ad Qu.
frat. ep. 1.

Tit. 17.

Plur. quest.
Rom. 15.

Tit. 14.

certam pacem nihil vtilius quàm suis se finibus tenere. Optimè Florus: *Difficilius est prouincias obtinere quàm facere: viribus parantur, iure retinentur.* Darij regis legati Alexandro: *Periculosum est peregrinū imperium: difficile est continere quod capere non possis. Facilius est quadam vincere quàm tueri: quàm Hercule expeditius manus nostræ recipiunt quàm continens.* Quod alibi Plutarchus explicat corij similitudine, quod alia parte se tollat simul aliam pede presseris: Et T. Quinctius apud Liuium comparatione testudinis tutæ ad ictus vbi collecta in suum tegmen est, obnoxia atque infirmæ simul exseruerit sui partem. Plato III. de legibus huc aptat Hesiodi dictum: *Omni dimidium plus.* Et Appianus notat non paucos populos qui sub Romano imperio esse vellent, ab ipsis repudiatos: alijs etiam reges datos.

VIII. Lacedæmonij & initio Athenienses in captas ciuitates nullum sibi vindicabant imperium: tantum eas republica vti volebant ad suam accommodata, Lacedæmonij quidem sub primorum potentia, Athenienses sub arbitrio populi, vt Thucydides, Isocrates, Demosthenes nos docet, quod ipsum in comœdia sic notat Heniochus illorum temporum scriptor.

Thuc. 1. Iloc.
Panog. Dem.
orat. de
Cherl.

γυναικες δ' αὐτὰς δὴ ἐπαγαγίησσι λυε,
αἰεὶ σπυροδοσαι· δημοκρατία γὰρ τετρα,
ἴνομ' ἐστὶ, τῆ δὲ δημοκρατία γὰρ τετρα,
δὲ αὖ περὶ δημοκρατίου ἦδὲ πολλὰ κίς.

Tum geminae ad illas accesserunt mulieres

Quae cuncta conturbarunt: Optimacitas

Est nomen alteri, alteri Popularitas,

Quarum incitatu pridem externata furunt.

Simile est quod Tacitus ab Artabano narrat Seleucis

An. vi.

factum: *Plebem primoribus tradidit*, inquit, *ex suo usu: nam populi imperium iuxta libertatem, paucorum dominatio regia libidini propior est.* Sed eiusmodi mutationes an ad victoris securitatem faciant non est nostræ inspectionis.

Hist. ii.

ix. Si minus tutum sit omni in victos imperio abstinere, temperari tamen res potest, vt aliquid imperij relinquatur ipsis aut ipsorum regibus. Populi Romani consuetudinem vocat Tacitus vt haberet instrumenta seruitutis & reges. Eidem Antiochus inferuientium regum ditissimus. βασιλεὺς Ρωμαίων ὑπάρχων. in commentariis de Mufonio. Lucanus:

Atque omnis Latio quæ seruit purpura ferro.

Sic apud Iudæos mansit sceptrum in Synedrio vsque ad confiscationem Archelai. Nos de modis miscendi imperij diximus alibi. Quibusdam pars regni relicta, sicut veteribus possessoribus agrorum pars: vnde Tetrarcharum nomen.

Lib. vi. epist.
42. & 84. &
117. & 119.

Epist. 97.

x. Sed & cum omne imperium victis eripitur, relinquunt illis possunt circa res priuatas & publicas minores suæ leges suique mores & magistratus. Sic in Bithynia proconsulari prouincia Apamæa ciuitas priuilegium habuit suo arbitrio rempublicam administrandi, vt Plinij epistolæ nos docent, & alibi Bithynis sui magistratus, suus senatus. Sic & in Ponto Amisenum ciuitas legibus suis utebatur Luculli beneficio. Gothi victis Romanis leges reliquerunt Romanas.

xi. Huius indulgentiæ pars est auitæ religionis usum victis nisi persuasis non eripere: quod vt victis pergratum, ita victori innoxium probat Agrippa oratione ad Caium, quam Philo recitat in legationis

suæ renuntiatione. Et apud Iosephum, tum ipse Iosephus tum Titus Imperator rebellibus Hierosolymitis obijciunt, quod Romanorum beneficio sacris suis tanto cum iure vterentur, vt templo alienigenas arcere possent etiam capitis periculo. At si falsa apud victos religio, ne vera opprimatur, rectè curabit victor, quod Constantinus fecit fractis Licinij partibus, & post eum Franci alijque reges.

XII. Postrema cautio hæc est vt in imperio etiam plenissimo & quasi herili, victi clementer habeantur & ita vt eorum vtilitates cum victoris vtilitatibus fociantur. Britanni temporibus Taciti delectum ac tributa & iniuncta imperij munera impigre obibant, si iniuriæ abessent: has ægrè tolerabant: iam domiti vt parerent, nondum vt seruirent. Priuernas ille in Senatu Romano interrogatus qualem ab ipsis pacem Romani exspectandam haberent: *Si bonam dederitis, ait, & fidam & perpetuam. si malam haud disurnam: ratione addita: ne credideris ullum populum, aut hominem denique, in ea conditione cuius eum pœniteat diutius quam necesse sit mansurum.* Sic Camillus dicebat firmissimum imperium esse quo obedientes gaudeant. Salubris ad victoriæ vsum Taciti sententia: *Bellorum egregij fines quoties ignoscendo transigitur.*

Vit. Agr.

Liu. Lib. viii.

Liu. Lib. viii.

C A P V T X V I.

Temperamentum circa ea quæ iure gentium postliminio carent.

- I. *Internam iniustitiam exigere vs reddantur quæ hosti noster alij iniusto bello eripuit.*
- II. *Exempla.*

- III. *An quid deduci possit.*
 IV. *Etiam populos subditos aut populorum partes reddendas his quorum fuerant si ab hoste iniuste occupati sint.*
 V. *Quo tempore obligatio reddendi extinguitur.*
 VI. *Quid faciendum in dubia causa.*

I. VOVSQVE ex bello iusto res capiendum fiant diximus supra, quibus de rebus deducenda sunt quæ recipiuntur postliminij iure. sunt enim hæc pro non captis. At quæ bello iniusto quærantur restituenda diximus, nec ab iis tantum qui ceperunt, sed & ab aliis ad quos res quoquo modo peruenit. nemo enim plus iuris ad alium trāsferre potest quam ipse habuit, aiunt iuris Romani auctores, quod Seneca breviter explicat, *nemo potest quod non habet dare.* Dominium internum non habuit qui primo cepit: quare nec illud habebit qui causam ab ipso obtinet: dominium ergo secundus aut tertius possessor accepit quod docendi causa externum vocamus: id est commodum hoc ut ubique iudiciariâ auctoritate de manu pro domino tuendus sit: quo tamen si utatur aduersus eum cui res malo facto erepta est faciet non probe. Nam quod de seruo qui à latronibus captus mox ad hostes peruenerat responderunt Iurisconsulti nobiles, verum esse eum subreptum esse, nec quod hostium fuisset aut postliminio rediisset ei rei impedimento esse, idem ex naturali iure respondendum est de eo qui bello iniusto captus mox bello iusto aut alia ratione in alterius venit potestatem. nam in iure interno bellum iniustum latrocinio nihil distat.

II. Reddendæ ergo res tales his quibus fuerant ereptæ, quod & factum sæpè videmus. Liuius cum retu-

L. si non al. §
 ex his, D. de
 nox. act. l. tra-
 ditio, D. de
 acquir. dom.
 Lib. v. de be-
 nef. c. 12.

L. latrones,
 D. de capt.

Egid. Regius
 de act. super-
 n. dist. 31. dub.
 7. n. 121.

lisset Volscos à Posthumio dictatore fusos: *Præda pars* Lib. x.
sua cognoscentibus Latinis atque Hernicis reddita: partem
sub hasta dictator vendidit. Idem ubi Samnitium de
 Campanis victoriam narrauerat, quod *letissimum victo-*
ribus fuit, captiuorum recepta septem millia & quadrin-
genti: præda ingens sociorum: accitiquæ edicto domini ad res
suas noscendas recipiendasque præstituta die. Mox simile
 recitat factum Romanorum: Samnites Interamnam colo-
 niam Romanorum occupare conati urbem non tenuerunt:
 agros depopulati cum prædam aliam inde mixtam hominum
 atque pecudum colonosque captos agerent, in victorem inci-
 dunt consulem ab Luceria redeuntem, nec prædam solum
 amittunt, sed ipsi longo ac impedito agmine incompositi ce-
 duntur. Consul Interamnam edicto dominis ad res suas no-
 scendas recipiendasque conuocatis exercitus ibi relicto comi-
 tiorum causa Romam est profectus. Alibi de præda agens
 quam ad Ilipam Lusitanix urbem Cornelius Scipio
 ceperat sic ait idem scriptor: *Ea omnis ante urbem ex-*
posita est, potestasque dominis res suas cognoscendi facta: cete-
ra vendenda quaestori data: quod inde effectum est, militi
diuisum. Post pugnam T. Gracchi ad Beneuentum: Lib. xxv.
præda omnis, præterquam hominum captiuorum, militi con-
cessa est & pecus exceptum est quod intra triginta dies domi-
ni cognouissent, eodem Liuiò auctore. De L. Æmylio Hist. l. ii.
 Gallorum victore Polybius *πλοῦς λείας ἀπέδωκε τῷ κοί-*
νητον, prædam ijs reddidit à quibus abacta fuerat. Idem Plut. Apoph.
 fecisse Scipionem Plutarchus & Appianus narrant App. Pun.
 cum Carthagine captâ multa ibi inuenisset donaria
 quæ è Sicilia urbibus & aliunde Pœni eo aduexerant.
 Sic Phaneas Ætolus restitui Ætolis æquum cense-
 bat quæ ante bellum habuissent: Nec negabat T.
 Quinctius, si de urbibus bello captis ageretur, & so- Lib. L. xxxiii.

cietatis leges non rupissent Ætoli.

III. Quod si commercio res talis ad aliqué peruen-
rit, poteritne is ei cui res fuit erepta pretium à se nume-
ratum imputare? Consentaneum est his quæ alibi dixi-
mus posse imputari, in quantum ipsi qui rem amiserat
valitura fuerat desperatæ possessionis recuperatio.
Quod si tale impendiû repeti potest, quidni & estimatio
laboris ac periculi, perinde ac si quis rem alienâ in
mari perlitam vrinando eduxisset? Apposita ad hanc
quæstionem mihi videtur historia Abrahami cum
quinque regum victor Sodoma rediret וַיָּבֹאוּ אֵלָיו מֶלֶךְ שֹׁדֵם
ait Moses, *Reduxit omnes illas res nempe quas à re-
gibus captas superius narrauerat: Nec alio referenda
conditio regis Sodomorum quam fert Abrahamo,
vt captiuos redderet, cætera sibi retineret pro labore
& periculo. At ipse Abrahamus vir non pij tantum
animi sed & excelsi, sibi quidem nihil voluit sumere:
cæterum de rebus receptis (nam ad eas vt diximus spe-
ctat ista narratio) quasi suo iure decumam Deo dedit,
detraxit sumtus necessarios & sociis suis partem ali-
quam tribui voluit.*

IV. Sicut autem res domino reddendæ sunt, ita &
populi & partes populorum his qui ius imperij ha-
buerant, aut etiam sibi, si sui fuerant iuris ante vim ini-
iustam. Ita Sutrium receptum restitutumque sociis
Camilli æuo ex Liuiο discimus. Græciæ ciuitates quas
Macedones inuaserant à Flaminio redditæ libertati.
Idem & in colloquio cum Antiochi legatis æquum
esse censuit liberari Asiæ vrbes quæ Graij essent no-
minis quas Seleucus Antiochi proauus bello ceperat,
amissas receperat idem Antiochus: *Neque enim in Æo-
lidem Ioniamque colonia in seruitatem regiam missæ sunt,*

Gen. xiv. 16.

Com. 10. 21.
22. 23. 14.

Liū. lib. vi.
Id. LXXIII.

Lj. xxxiv.

aiebat, *sed stirpis augenda causa gentisque vetustissima per orbem terrarum propaganda.*

v. Solet & de temporis spatio quæri, quo reddendæ rei obligatio interna possit exstingui. Sed hæc quæstio inter eiusdem imperij ciues definienda est ex legibus ipsorum (si modo illæ internum ius concedunt, non in externo solo consistunt; quod ex verbis & proposito legum prudenti inspectione colligendum est) inter eos verò qui alij aliis externi sunt ex sola coniectura derelictionis de qua diximus alibi quantum in- Lib. II. c. 4. stituto nostro sufficit.

vi. Quod si valde ambiguum sit ius belli, optimum Cic. off. II. erit Arati Sicyonij consilium sequi; qui partim novis possessoribus persuasit vt pecuniam accipere mallent; possessionibus cederent; partim veteribus dominis vt commodius putarent numerari sibi quod tanti esset quam suum recuperare.

CAPVT XVII.

De his qui in bello medij sunt.

- I. *A pacatis nihil sumendum nisi ex summa necessitate cum restitutione pretij:*
- II. *Exempla abstinentiæ & præcepta.*
- III. *Quod sit officium pacatorum circa bellantes.*

SUPERVACVVM videri posset, agere nos de his qui extra bellum sunt positi, quando in hos satis constat nullum esse ius bellicum. Sed quia occasione belli multa in eos, finitimos præsertim, patrari solent prætexta necessitate, re-

Lib. II. c. 12.

petendum hic breuiter quod diximus alibi, necessitatem vt ius aliquod det in rem alienam summam esse debere: requiri præterea vt in ipso domino par necessitas non subsit: etiam vbi de necessitate constat, non vltra sumendum quàm exigit: id est si custodia sufficiat, non sumendum vsus: si vsus, non sumendum abusus: si abusu sit opus, restituendum tamen rei pretium.

Num. xx. 17.

11. Moses cum summa ipsum & populum necessitas urgeret transeundi per agros Idumæorum, primum ait transiturum se via regia, neque deflexurum in arua aut vinea: Si vel aqua ipsorum opus haberet, persolaturum se eius pretium. Idem præstiterunt laudati & Græcorum, & Romanorum duces. Dercyllides nar-

Lib. II.

rante Xenophonte *πρῆγμα δ' ἐράτευμα διὰ τῆς φιλίας χάρας μηδὲν βλάψας τοῖς συμμάχοις*, copias duxit per fines pacatos ita vt nullo detrimento socij afficerentur. De Sulla Velleius: *Putares venisse in Italiam, non belli vindicem, sed pacis auctorem: tanta cum quiete exercitum per Calabriam Apuliámque cum singulari cura frugum, agrorum, urbium, hominum, perduxit in Campaniam.* De Pompeio Magno Tullius: *Cuius legiones sic in Asiam peruenierunt, vt non modò manus tanti exercitus, sed nec vestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur.* De Germanico ita

Pro lege Manilia.

Lib. II. Stras. cap. II.

Frontinus: *Cùm in finibus Vbiorum castella poneret, pro fructibus eorum locorum qua vallo comprehendebas pretium solui iussit, atque ea iustitie famâ omnium fidem sibi astrinxit.* De Parthica Alexandri Seueri expeditione Lampridius: *Tanta disciplina, tanta reuerentia sui egit, vt non milites, sed senatores dicerentur: quacumque iter milites faciebant, tribuni accincti, centuriones verecundi, milites amabiles erant: ipsum verò ob hæc tot & tanta bona provinciales*

vt

ut Deum suscipiebant. De Gothis, Hunnis, Alanis, qui Theodosio merebant Panegyrista : Nullus tumultus, nulla confusio, nulla direptio ut à barbaris erat ; quin si quando difficilior frumentaria res fuisset, inopiam patienter ferebat, & quam numero arctatas annonam comparcenda laxabat. Stiliconi Claudianus idem tribuit :

Tanta quies tantusque metus servator honesti

Te moderante fuit, nullis ut vinea furtis

Aut seges erepta fraudaret messe colonum.

Et Belisario Suidá. Hoc præstabat exacta cura provi-
sus rerum necessariorum, & bene soluta stipendia, & vigor disciplinæ, cuius legem audis apud Ammia-
num : *pacatorum terras non debere calcari. Et apud Vo-*
piscum : Nemo pallium alienum rapiat : onem nemo con-
tingat, uvam nullus auferat, segetem nemo deterat, oleum,
sal, lignum nemo exigat, annona sua contentus sit. Item
apud Cassiodorum : Vivant cum provincialibus, iure ci-
vili: nec insolescat animus qui se sentit armatum: quia clypeus
ille exercitus tui quietem debet præstare paganis. Ex quibus
dictis optimè interpreteris illud magni Prophetæ,
imo Prophetæ maioris monitum : $\mu\alpha\delta\iota\upsilon\alpha \Delta\epsilon\gamma\sigma\iota\omega\tau\epsilon, \mu\alpha\delta\iota$
 $\sigma\upsilon\kappa\omicron\phi\alpha\tau\iota\omega\tau\epsilon \kappa\epsilon\iota \delta\prime\pi\alpha\iota\delta\epsilon \tau\omicron\iota\varsigma \omicron\prime\sigma\alpha\iota\omicron\iota\varsigma \upsilon\mu\acute{\iota}\varsigma$: A concussione,
à calumnia in quosuis abstinete. contenti estote stipendius ve-
stris. Cui simile illud Aureliani apud Vopiscum : an-
nona sua quisque ut contentus esset, de præda hostis non de
lachrymis provincialium viveret. Nec est quod quis putet
dici hæc pulchrè sed præstari non posse. Neque enim
aut monetet hæc vir diuinus, aut sapientes legum au-
ctores præciperent, si crederent impleri non posse.
Denique necesse est concedamus fieri posse, quod fa-
ctum videmus. Ideo attulimus exempla, quibus acce-
dat illud insigne quod ex Scauro memorat Frontinus,

Lib. xviii.
Aurelian.

Lib. ii. b. 24.

Lib. iv. c. 2.

Egid. Regius
de actibus su-
per naturali-
bus, disp. 31.
dub. 7. n. 95.

pomiferam arborem quam in sede castrorum fuerat complexa metatio postero die abeunte exercitu intactis fructibus relictam. Atque hîc omittere non possum Theologorum sententiam quam verissimam puto, regem qui quæ debet stipendia militibus non soluit, non tantum militibus teneri de damnis inde secutis, sed & subditis suis & vicinis quos inedia coacti milites male habuerunt.

Lib. III. c. 15.

III. Vicissim eorum qui à bello abstinent officium est nihil facere quo validior fiat is qui improban foveat causam, aut quod iustum bellum gerentis motus impediatur secundum ea quæ dicta à nobis supra sunt: In re vero dubia æquos se præbere utrisque in permittendo transitu, in comiteu præbendo legionibus, in obsessis non subleuandis. T. Quintius in colloquio cum Nabide: *Vos tamen, inquis, vestramque amicitiam ac societatem propriè non violavi. Quoties vis te arguam id fecisse? sed nolo pluribus: summam rem completar: quibus igitur rebus amicitia violatur? nempe his maxime duabus, si socios meos pro hostibus habeas, si hostibus te coniungas.* Apud Agathium legimus hostem esse qui faciat quod hosti placet, & in Procopio, in exercitu hostium eum censerî qui quæ propriè ad bellum vsui sunt hostili exercitui subministrat. Demosthenes olim dixerat: *ὃ γὰρ οἷς αὐτῶν λησθεῖν τῶντα πρὸς τὴν καὶ καταστροφῆς ἕνεκα ἐμοὶ πολέμου καὶ μήπω βάλθη μὲν τὸ ξύλον.* *Qui ea facit & machinatur quibus ego capi possim, etiamsi nec feriat, nec iaculum emittat, hostis mihi est.* Proderit etiam cum vtraque parte bellum gerente fœdus miscere ita ut cum vtriusque bona voluntate à bello abstinere, & communia humanitatis officia vtriusque exhibere liceat.

Lib. III.

Geop. 2.

CAPVT XVIII.

De his quæ in bello publico priuatim fiunt.

- I. *An priuatim hosti nocere liceat expositum cum distinctione iuris naturalis, Gentium & ciuiliſ.*
- II. *His qui suo summa militant aut naues instruunt quid per internam inſtitiam liceat reſpectu hoſtium:*
- III. *Quid reſpectu ſuæ ciuitatis:*
- IV. *Quid Chriſtiana dilectionis regula ab ipſis exigat.*
- V. *Quomodo bellum priuatum cum publico miſceatur.*
- VI. *Ad quod teneatur qui ſine mandato hoſtibus nocuit, cum diſtinctione explicatur.*

I. **U**Æ diximus hætenus pleraque ad eos pertinent, qui aut summum in bello arbitrium habent, aut publica imperia exsequuntur. Videndum etiam quid priuatim in bello liceat, quæ nature, quæ diuino, quæ gentium iure. Narrat Officiorum primo Cicero in Pompeij imperatoris exercitu militasse Catonis Censorij filium, sed mox dimissam legionem in qua is militabat. cum nihilominus adolescens amore pugnandi in exercitu remansisset, Catonem scripsisse ad Pompeium ut si eum vellet remanere in exercitu, secundo eum sacramento militæ obligaret, addita causa, quia priore amisso, iure cum hostibus pugnare non poterat. Addit & ipsa Catonis ad filium verba ex epistola, quibus eum monet ut caueat ne prælium ineat: neque enim ius esse qui miles non sit pugnare cum poste. Sic & Cyri militem laudatum legimus qui hosti imminens repressit ensẽ, simul receptui canere audierat. & Seneca: *inutilis miles dicitur, qui signum receptui datum*

Plur. Lac.

De ira, c. 9.

negligit. Sed falluntur qui venire hoc putant ex iure gentium externo: nam id si spectes, sicut rem hostilem cuilibet occupare licet, ut supra ostendimus, ita & hostem occidere: nam illo iure hostes pro nullis habentur. Venit ergo quod Cato monebat ex disciplina militari Romanâ, cuius ea lex erat Modestino notante, ut qui mandata non servasset capite puniretur etiamsi res bene cessisset: mandata autem non servasse intelligebatur etiam qui extra ordinem sine ducis imperio in hostem pugnasset, ut Manliana imperia nos docent: nimirum quia si id temere liceat, aut stationes desererentur aut etiam progrediente licentia exercitus parsve eius inconsultis præliis implicaretur, quod omnino cauendum erat. At ius naturæ & internum si respicimus, videtur in bello iusto cuilibet concessum ea facere quæ parti innocenti intra iustum bellandi modum profutura confidit: non etiam res captas suas facere, quia nihil ipsi debetur: nisi forte pœnam iustam exigat communi hominum iure: Quod postremum quomodo per Evangelij legem restrictum sit ex his quæ supra à nobis tractata sunt intelligi potest. Mandatum autem esse potest aut generale aut speciale. Generale ut in tumultu apud Romanos Consul dicebat, *qui rempublicam saluam volunt me sequantur.* Imo & singulis interdum subditorum ius datur occidendi etiam extra sui tutelam ubi ad publice expedit.

Elb. 117. c. 6.

L. de feroce,
D. de re mili-
lit.

Lia. l. VII.

L. II. c. 17.

Seru. ad VIII.
Æncid.

C. quando li-
ceat vnicuique
que, l. 1. & 2.

II. Speciale mandatum habere possunt non hi tantum qui stipendia percipiunt, sed & qui suo sumtu militant. & qui, quod plus est, suo sumtu partem belli administrant, ut qui naues instruunt ac sustentant suis impendiis quibus vice mercedis concedi solet ut

capta sua faciant, sicut alibi diximus. Id vero quatenus L. III. c. 6. procedat illæsa iustitia interna, & caritate non immerito quæritur. Iustitiâ aut hostem respicit aut ipsam ciuitatem cum qua contrahitur. Hosti diximus eripi posse possessionem rerum omnium quæ bellum alere possunt, securitatis causa, sed hoc sub onere reddendi: ipsum vero dominium ad compensationem vsque eius quod aut ab initio belli aut ex postfacto ciuitati iustum bellum gerenti debetur: siue res sint ciuitatis hostilis, siue singulorum, etiam per se innocentium, bona vero nocentium etiam ex pœnæ causa adimi & acquiri capientibus posse. Fient ergo res hostiles eorum qui belli partem suo sumtu administrant, quod hostes attinet hætenus, ut is quem expressi modus non excedatur, quod æquo arbitrato æstimandum est.

III. Aduersus suam autem ciuitatem iustum iustitia interna id ipsum erit, si contractui æqualitas inest, hoc est si sumtus & pericula tanti sint, quanti prædæ alea. nam si hæc spes multo pluris valeat, reddendum erit ciuitati quod supererit, perinde ac si quis nimium vili pretio iactum incertum quidem, sed tamen facilem & magnæ spei emisset.

IV. Cæterum etiam cum iustitia strictè dicta non læditur, est ut peccetur aduersus id officium quod in aliis diligendis consistit, præsertim quale Christiana lex præscribit, ut si appareat talem prædationem præcipuè nocituram non hostium vniuersitati, aut regi, aut his qui per se fontes sunt, sed innocentibus, & quidem adeo ut eos detrusura sit in summas calamitates, in quas etiam eos qui priuatim nobis debent conijcere immisericiordiæ foret. Quod si ad hæc accedat

Syl. in verbo
bellum, n. 2.
vers. 5.

vt ea deprædatio neque ad finem bello imponendum, neque ad hostium publicas vires accidendas notabile aliquod momentum habeat, tum vero probo homine, præsertim Christiano, indignus censeri debet quæstus ex sola temporum infœlicitate.

L. II. c. 1.

v. Euenit autem interdum, vt occasione belli publici nascatur bellum priuatum, puta si quis in hostes inciderit, & vitæ aut rerû adeat periculum, quo euentu ea erunt obseruanda quæ de concessio truendi se modo alibi diximus. Solet & coniungi auctoritas publica cum priuata utilitate: vt si quis magno ab hostibus damno affectus impetret ius ex rebus hostium damna sarcienti: quod ius definiendum est ex iis quæ de pœgnationibus supra à nobis sunt tradita.

L. III. c. 2.

vi. At si quis miles aut alius etiam in bello iusto ædificia hostium incenderit, agros vastauerit atque id genus dederit damna, non iustus, adde cum neque necessitas subesset, neque iusta causa, teneri eum ad sarcienda damna rectè à Theologis est proditum. Merito autem addidi quod ab illis omissum est si iusta causa non subsit. nam ea si adsit, tenebitur forte suæ ciuitati cuius leges transgressus est. non item hosti cui nullam fecit iniuriam. Non dissimile est quod Carthaginiensis quidam Romanis Annibalem dedi postulantibus respondebat: *Non priuato publico ve consilio Saguntum oppugnatum sit querendum censeo: sed utrum iure an iniuriâ. nostra enim hæc questio atque animaduersio in ciuem nostrum est, nostro an suo fecerit arbitrio: vobiscum una disceptatio est licueritne per fœdus fieri.*

Syl. in verbo
bellum, p. 1.

CAPVT XIX.

De fide inter hostes.

- I. *Fidem deberi hostibus quibus suis.*
- II. *Refellitur sententia qua praeconibus & tyrannis fidem seruandam negat.*
- III. *Soluitur argumentum sumptum ex eo quod tales penam merentur & ostenditur hoc non considerari ubi tanquam cum tali actum est.*
- IV. *Non obflare quod promissio metu extorta sit, si ei qui promissit metus illatus non sit:*
- V. *Aus si iuramentum accesserit, quanquam id aduersus praedonem impune quod homines attinet violatur.*
- VI. *Eadem aptata ad subditos bellantes.*
- VII. *Specialis difficultas circa promissa subditis facta ob supereminens dominium tractatur:*
- VIII. *Et ostenditur talia promissa firmari ciuitatis iureiurando:*
- IX. *Aus si tertius se interponat cui fiat promissio.*
- X. *Mutatio status publici quomodo fiat.*
- XI. *Metus exceptionem ad bellum solenne iuris gentium non pertinere:*
- XII. *Quod intelligendum de metu tali quem ius Gentium agnoscat.*
- XIII. *Seruandam fidem & perfidis:*
- XIV. *Non si conditio deficiat: quod locum habere si alter parti pactorum non stet:*
- XV. *Nec si iusta compensatio opponatur:*
- XVI. *Quamuis ex alio contractu:*
- XVII. *Aus damno dato:*
- XVIII. *Imo & ex poena:*
- XIX. *Quomodo hac in bello locum habeant.*

I. **V**ID quantumque in bello liceat, diximus partim nude spectari, partim ex promisso antecedente. Parte priore absoluta restat posterior, quae est de fide hostium inter se.

Egregium est Consulis Romani Silij Italici dictum:

optimus ille

*Militia, cui postremum primumque tueri
Inter bella fidem.*

Lib. xiv.

Lib. ii. c. 19.

Epist. 1. ad
Bonif.

Sic & Ambrosius: *Liquet igitur etiam in bello fidem & iustitiam servari oportere. Et Augustinus: Fides quando promittitur etiam hosti servanda est contra quem bellum geritur: Nimirum hostes qui sunt homines esse non desinunt. At homines omnes qui ad rationis usum pervenerunt capaces sunt iuris ex promisso. Camillus apud Livium ait sibi cum Faliscis eam esse societatem quam ingeneravit natura. Ex hac autem societate rationis & sermonis, nascitur ea de qua agimus obligatio ex promisso. Neque vero putandum est quia hosti falsum eloqui aut licere aut crimine vacare ex multorum sententia supra diximus, pari ratione hoc & ad fidem datam referri posse. Nam verum eloquendi obligatio est ex causa quæ bello fuit anterior & bello tolli forte aliquatenus potest: at promissio per se ius novum confert. vidit hoc discrimen Aristoteles quum de veriloquio agens ait: ὃ περὶ τῶν ἐπιχειρημάτων ἀληθῆς λέγοντων, ἔδ' ὅσα εἰς ἀδικίαν καὶ διεφθορίαν σφαιροῦνται, ἀλλὰ καὶ ἂν εἰς τὴν ἀρετὴν. Non de eo loquimur qui in conventionibus verax est & in ijs quæ ad iustitiam & iniustitiam pertinent: sunt enim hac alterius virtutis.*

Num. 17. 19.

II. Et supra iam diximus non recipienda illa Ciceronis: *Nulla nobis societas cum tyrannis, sed potius summa distractio est. Item: Pirata non est ex perduellium numero definitus: cum hoc nec fides esse debet nec iusjurandum commune. De Tyranno etiam Seneca: Quicquid erat quo mihi cohereret intercisâ iuris humani societas abscidit. Ex quo fonte error Michaëlis Ephesij profluxit, qui ad quintum*

Lib. vii. de
benef.

quintum Nicomachiorum dixit in tyranni vxorem
adulterium non committi. Atqui belli piratici ma-
gnam partem Cn. Pompeius pactionibus confecit,
vitam illis pollicitus, & sedes in quibus sine rapto vi-
uerent. Et tyranni interdum libertatem reddiderunt,
impunitatem pacti. Cæsar belli ciuili tertio à Roma-
nis ducibus cum prædonibus & fugitiuis qui in Pire-
næis erant montibus actum de compositione scribit.
quis dixerit si quid conuenisset nullam inde exstiru-
ram fuisse obligationem? Non habent quidem ista
specialem istam communionem quam inter hostes in
bello solenni & pleno introduxit ius gentium: at quia
homines sunt communionem habet iuris naturalis, vt
recte differit Porphyrius libro de non esu animalium
tertio, ex quo nascitur vt pacta seruanda sint. Sic Dio L. 56.
scribit ab Augusto Crocotæ latroni persolutum præ-
tium capiti eius impositum cum se ipse listeret, no
fides violaretur.

III. Videamus tamen ecquid à Cicerone non alla-
tum proferri speciosius possit. Primum hoc est, quod
qui atrociter malefici sunt, neque pars sunt vllius ci-
uitatis, hi à quouis homine puniri possunt si ius natu-
ræ respicimus, vt alibi à nobis explicatum est. At qui
puniri possunt vt vitam amittant, his & res & iura sua
possunt auferri: sicut rectè dixit idem Cicero: *Non est* Off. III.
contra naturam spoliare eum si possis quem honestum est ne-
care. Inter iura autem est & hoc ius ex promisso qua-
situm: potest igitur & hoc in pœnam ei auferri. Res-
pondeo, processurum hoc, si non tanquam cum ma-
lefico actum esset; at si quando cum tali qua talis est
actum est, simul de remittenda, quod hanc rem atti-
ner, pœna actum censeri debet, quia semper, vt alibi;

diximus, ea sumenda est interpretatio quæ cauet ne actus in vanum recidat. Non male apud Liuium Nabis cum tyrannidem ipsi obijceret Quintius Flaminus: *De nomine hoc respondere possum, me qualiscumque sum, eundem esse qui fui cum tu ipse mecum T. Quinti societatem pepigisti.* Et mox: *Iam feceram hæc, qualiacumque sunt, cum societatem mecum pepigistis.* Addit, *si quid ego mutassem mihi mea inconstantia: cum vos mutetis vobis vestra ratio reddenda est.*

Lib. vi. c. 27.

iv. Deinde obijci potest quod alibi diximus, cum qui metu causam dedit promisso, teneri liberare promissorem quia damnum dedit per iniustitiam, idest per actum pugnantem & cum natura libertatis humanæ & cum natura actus qui liber esse debuit. Hoc vero sicut fatemur interdum locum habere ita non ad omnia promissa prædonibus facta pertinet. nam vt cui promissum quid est ad liberandum promissorem teneatur, opus est ipse metu iniusto causam promisso dederit. Si quis ergo, vt amicum vinculis eximeret, promiserit pretium, tenebitur: huic enim metus illatus non est qui ad contrahendum sponte venit.

v. Adde quod & qui iniusto metu coactus promissit, teneri poterit accedente iurisiurandi religione, nam inde vt alibi diximus homo non homini tantum sed & Deo obstringitur: aduersus quem metus exceptio non est. Verum tamen est, ex tali vinculo solo promittentis heredem non teneri, quia in heredem transeunt quæ in humano sunt commercio ex prima-ua domini lege. at in his non est ius illud Deo quæsitum qua tale. Iterum illud quoque ex superioribus repetendum est, si quis fidem iuratam aut iniuratam prædoni datam violet, cum eo nomine pœnam apud

alias gentes non debiturum : quia odio prædonum placuit gentibus quæ aduersus eos etiam victiosè committuntur, dissimulare.

vi. Quid dicemus de subditorum bellis aduersus reges aliasque summas potestates? His, etiam si causam per se non iniustâ habeant, ius tamen per vim agendi deesse ostendimus alibi. Potest interdum & tanta esse aut causę iniustitia aut resistendi improbitas vt puniri grauitè possit. Tamen si quasi cum desertoribus aut rebellibus actum sit, pœna promisso opponi non potest secundum ea quæ modo diximus. Metus autem illati exceptio & hîc poterit elidi interposito iureiurando, sicut M. Pomponius tribunus plebis iureiurando obstrictus seruauit quod L. Manlio metu coactus promiserat.

vii. Sed hîc supra priores specialem difficultatem facit ius legis constituendæ & ius supereminens dominij in res subditorum quod ciuitati competit & eius nomine à summam potestatem habente exercetur. Id enim ius si ad omnes spectat res subditorum, quidni etiam ad ius ex promisso bellico natum? quod si conceditur, videntur inanes fore omnes tales pactiones ac proinde belli nisi per victoriam finiendi spes nulla. Sed notandum contra est, ius illud supereminens non promiscuè competere sed quatenus communiter expedit in regimine non dominico sed ciuili, etiam regio. Plerumque autem communiter expedit pacta talia seruari quo ea pertinent quæ de præsentis statu tuendo alibi dicta à nobis sunt.

viii. Præterea possunt pacta sanciri iureiurando, nec tantum à rege aut senatu sed & ab ipsa ciuitate, quomodo in leges suas Lacedæmonios iurare fecit Lycur-

gus, & ne personarum mutatione ius iurandi in-
tercideret, repeti quotannis iusiurandum. Id enim si
fiat omnino ne publicæ quidem utilitatis causa rece-
dendum à promisso erit: nam & de suo cedere ciuitas
potuit, & verba possunt ita esse aperta, vt nullam ex-
ceptionem admittant. Est ad hanc rem pertinens dis-
putatio per se obscurior apud Lium libro tertio vbi
ex sententia multorum iuris interpretum ait tribunos
esse sacrosanctos, non etiam ædiles, iudices, decem-
uiros, quorum tamen si cui noceretur id non iure fie-
ret. Causa discriminis est quod ædiles atque alij lege
sola defendebantur: quod autem postremum popu-
lus iussisset id ratum erat: manente tamen lege nemini
contrà agere ius erat. at tribunos religio publica po-
puli Romani tuebatur. nam iusiurandū intercesserat
quod ab his ipsis qui iurauerant salua religione tolli
non poterat. Dionysius Halicarnassensis libro sexto:
*Βρῦτος ἐκκλησίᾳ συναγαγὼν συνέλαβε οἷς δημοταῖς ἰερεῖν καὶ
 ἄστυνον ἀποδείξαι πλεὺ δὲ χιλίω νόμοισι καὶ ὄρκω βεβαιωῦσας αὐ-
 τὰ τὸ ἀσφαλές· ἰδοὺ δὲ τῶντα πᾶσι.* Brutus concione aduocata
*quiritibus fuit vt magistratum hunc non lege tan-
 tum sed et iureiurādo inuolabilem redderent quod omnibus
 placuit.* Ideoque improbatum fuit bonis factum Ti-
berij Gracchi cum Octauio tribunatum abrogauit,
dicens tribunitiam potestatem à populo habere san-
ctimoniam non aduersus populum. Ergo vt diximus
iureiurando & ciuitas & rex obstringi poterunt, etiam
in causa subditorum.

ix. Sed & tertio, qui metum non intulit, promissio
valide fiet: nec scrutabimur quid aut quatenus eius
interfit, quæ iuris Romani sunt subtilitates. Natura
cum omnium hominum interest vt hominibus alijs

consulatur. Sic Philippo pace cum Romanis in ita ius
 sãuendi in Macedonas qui in bello ab eo defecerant
 ademptum legimus. Lio. L. XXIX.

x. Sed &, quemadmodum probauimus alibi status
 mixtos interdum existere, sicut de statu puro in pu-
 rum, ita & in mixtum transiri pactis potest: ita vt sub-
 diti qui fuerant incipiant summum habere imper-
 rium aut certè partem eius, etiam cum libertate partis
 eius vi tuendæ.

xi. Bellum vero solenne, idest publicum vtrique
 & indictum, sicut alia habet peculiaria in iure externo
 posita, ita & hoc vt quæ in eo bello aut eius finiendi
 causa promittuntur adeo sint validæ vt ex causa metus
 iniuste illati, inuito eo cui promissa sunt in irritum de-
 duci non possint: quia sicut alia multa quantumuis
 vitio non carentia ex iure gentium prouultis habentur,
 ita & metus qui tali bello vtrique infertur.
 Quod ni id placuisset, bellis talibus quæ valde sunt
 frequentia, nec modus nec finis potuisset imponi:
 quod tamen fieri interest humani generis. Et hoc po-
 test intelligi ius illud esse bellicum quod cum hoste
 seruandum ait Cicero, cui & alibi dictum, hostem in
 bello iura retinere, scilicet non tantum naturalia, sed De Off. III.
 & quædam ex gentium consensu orta: neque tamen Verr. IV.
 hinc sequitur, cum qui tale quid bello iniusto extor-
 sit, salua pietate, saluis viri boni officis posse retinere
 quod accepit, aut etiam cogere alterum vt stet pa-
 ctis, siue iuratis siue iniuratis. Intus enim, & ipsa in-
 iura id iniustum manet: neque interna hæc iniustitia
 actus tolli potest nisi ex nouo & vere libero consen-
 su.

xii. Cæterum quod metum dixi haberi pro iusto

qui bello solenni inferitur, de eo metu intelligi debet quem ius gentium non improbat. Nam si stupri inferendi metu extortum sit quippiam, aut alio terrore contra datam fidem, verius erit rem constituram intra ius naturale: quia ius gentium ad talem metum suam vim non porrigit.

Lib. VI. C. 6.

XIII. Seruandam autem fidem etiam perfidis, & nos in generali tractatione supra diximus, & idem docet Ambrosius: quod haud dubiè porrigendum ad hostes quoque perfidos: quales Poeni, quibus Romani fidem sanctè seruauerunt. *Senatus non eos quibus hoc præstabatur aspexit*, ait in hoc argumento Valerius Maximus. Appianus de Lusitanis scedifragis quos Sergius Galba noua pactione deceptos trucidauerat: *ἀπιστία καὶ ἀνομία μάλιστα, ἢ ἀξίως δὲ πομπῆς μνησθέντες βαρβάρους. Perfidia perfidiam vltus contra Romanam dignitatem barbaros imitabatur.* Eoque nomine idem Galba postea à Libone tribuno plebis accusatus est: quam rem narrans Valerius Maximus: *Misericordia, inquit, illam questionem, non aequitas rexit: (male editur rexit) quoniam quæ innocentia tribui non poterat absolutio respectui puerorum data est.*

Lib. VIII.
C. II.

XIV. Sed simul sciendum est duobus modis fieri posse ut quis à perfidia vacet, nec tamen id faciat quod promissum est, defectu scilicet conditionis, & per compensationem. Defectu conditionis non verè liberatur promissor, sed euentus ostendit nullam esse obligationem ut quæ non nisi sub conditione contracta erat. Et huc referendus casus, si prior alter non implet quod ex sua parte implere tenebatur. Nam vnus eiusdemque contractus capita singula alia aliis inesse videntur per modum conditionis, quasi expres-

sum esset, hæc ita faciam si & alter faciat quæ promissit. Ideo Tullus Albanis respondens, *Deos testes facit, uter prius populus res repetentes legatos aspernatus dimiserit, ut in eum omnes expetant clades belli. Non tenebitur pro socio*, ait Ulpianus, *qui ideo renuntiauit, quia conditio quadam qua societas erat inita ei non præstatur.* Hanc ob causam quoties alia mens est, solet diserte poni, ut si contra hanc aut illam partem quid fiat cætera non eo minus rata maneant.

L. si conuen-
rit, D. pro
socio.

xv. Compensationis originem alibi indicauimus, cum diximus nos, si quid nostrum est aut quod nobis debetur consequi aliter non possumus, ab eo qui nostrum habet aut nobis debet tantundem in re quauis accipere posse: unde sequitur ut multo magis possimus id quod penes nos est siue corporale est siue incorporale retinere. Ergo quod promissimus poterit non præstari si non amplius ualeat quam res nostra quæ sine iure est penes alterum. Seneca libro de beneficiis sexto: *Sic debitori suo creditor sæpe daturatur ubi plus ex alia causa abstulit quam ex credito pesit. Non tantum inter creditorem & debitorem iudex sed et quidam perenniam credidisti. Quid ergo? agellum quem non emeris possides: estimatione facta debitor discede quæ creditor ueneras.*

xvi. Idem erit si ex alio contractu is qui eum negotium est, plus aut tantundem debet, idque ego aliter consequi non ualeo. In foro quidem, ut idem Seneca ait, actiones quædam separantur, nec confunditur formula: sed illa exempla, ut ibidem dicitur, certis locis continentur, quas necesse est sequi: lex legi non miscetur: eundem est qua ducimus. Ius gentium ista discrimina non agnoscit, ubi scilicet alia iuris sui obtinendi spes non est.

xvii. Idem dicendum erit si qui promissum vrget non contraxerit sed damnum dederit. Seneca ibidem:

Colonum suum non tenet quamuis tabellis manentibus qui segetem eius proculcauit, qui succidit arbusta, non quia recipit quod pepigerat sed quia ne reciperetur effecit. Mox alia addit exempla: Pecus abegisti, seruum eius occidisti. Deinde: licet me comparare inter se quantum profuerit mihi quisque aut quantum nocuerit & tum pronunciare utrum plus debeat mihi an debeam.

xviii. Postremo & quod ex poena debetur ei quod promissum est potest contribui, quod eodem loco late explicatur. Et beneficio gratia debetur, & iniuria ultio; nec ego gratiam illi debeo, nec ille mihi poenam: alter ab altero absoluihur. mox: comparatione facta inter se beneficij & iniuria, videbo an etiam ultro mihi debeat. homo h. xiii

xix. Sed sicut si quid inter litigantes conuenerit ei quod promissum est opponi lite manente non poterit aut actio de qua lis erat, aut litis damna & impensa, ita nec manente bello compensari poterit aut id unde ortum est bellum aut quidquid bellico gentium iure fieri solet. Negotij enim natura, ne nihil actum sit, ostendit conuenisse sepositis belli controuersis. nam alioqui nulla esset pactio qua non posset eludi: nec forte male huc aptem quod apud eundem quem iam laudauimus aliquoties Senecam est: *Nullam excusationem receperunt (maiores) ut homines scirent fidem utique praestandam. Satius enim erat a paucis etiam istam excusationem non accipi, quam ab omnibus aliquam tentari. Quae ergo sunt quae compensari cum eo quod promissum est poterunt? nimirum siquid alter quamuis ex alio contractu inter bellum inito debet: si damnum dedit intra induciarum tempora: si legatos violauit,*

aut

aut aliud quid fecit quod inter hostes ius gentium damnat. Obseruandum tamen vt inter easdem personas fiat compensatio, ac ne ius tertij cuiusquam lædatur, ita tamen vt subditorum bona pro eo quod ciuitas debet iure gentium obligata intelligantur, vt alibi diximus. Quæ vero de fide hostibus data incidere solent quæstiones, ferme omnes solui possunt si adhibeantur regulæ supra traditæ, cum de vi tum quorumuis promissorum, tum speciali iusiurandi, federis, ac sponsionum, & de regum iure ac obligatione, deque ambiguis interpretandis dissertauimus. Tamen vt & antedictorum vsus sit manifestior & siquid præterea controuersi est discutiatur, specialium quæstionum frequentiores atque illustriores attingere non pigebit.

C A P V T X X.

De fide publica qua bellum finitur, vbi de pacis
 pactione, de sorte, de certamine condicto,
 de arbitrio, deditioe, obsidibus,
 pignoribus.

- I. *Fidei inter hostes diuisio ad ordinem sequensium.*
- II. *Pacem facere in regia statu esse regis.*
- III. *Quid si rex sit infans, furiosus, captiuus, exsul?*
- IV. *In procerum aut populi statu ius pacis faciendæ esse penes plures.*
- V. *Quomodo imperium aut pars imperij aut regni bona pacis causa valide alienentur.*
- VI. *Quatenus ex pace per regem facta populus aut successores seneantur.*
- VII. *Res subditorum pace concedi posse ob utilitatem publicam,*

ZZZZ

sed cum onere damni resarciendi.

- VIII. *Quid de rebus iam bello amissis?*
 IX. *Non distingui hic inter quæstia iure gentium & iure civili.*
 X. *Utilitatem publicam apud externos pro probata haberi.*
 XI. *Regula generalis in pace interpretanda.*
 XII. *In dubio credi conuentum ut res maneant quo sunt loco, quod quomodo accipiendum.*
 XIII. *Quid si conuenerit ut restituantur omnia in eum statum quo ante bellum fuerant?*
 XIV. *Tunc, qui sui iuris cum essent sponte se alicui subiecerunt, non reddi.*
 XV. *Damna bello data remissa in dubio cæferi:*
 XVI. *Non etiam que ante bellum priuatis debebantur.*
 XVII. *Pænas etiam ante bellum publicè debitas in dubio remissas cæferi.*
 XVIII. *Quid de iure priuatorum ad pænas?*
 XIX. *Ius quod ante bellum publicè obtendebatur, sed controuersum erat, facile cæferi remissum.*
 XX. *Capta post pacem reddenda.*
 XXI. *De pacto reddendarum rerum qua bello capta sunt regule quedam.*
 XXII. *De fructibus.*
 XXIII. *De nominibus regionum.*
 XXIV. *De relatione ad pactum antecedens: & de eo per quem fctis.*
 XXV. *De mora.*
 XXVI. *In dubio interpretationem faciendam contra eum qui leges dedit.*
 XXVII. *Distinguantur, nouam bello causam præbere, & pacem rumpere.*
 XXVIII. *Quomodo rumpatur pax faciendo contra id quod omni paci iurest:*
 XXIX. *Quid si socij vim intulerint?*
 XXX. *Quid si subditi? & quomodo eorum factam approbatum cæferi debeat:*
 XXXI. *Quid si subditi alii militent?*
 XXXII. *Quid si subditis nactum sit? ubi distinctio adhibetur:*
 XXXIII. *Quid si sociis? ubi item distinguitur:*
 XXXIV. *Quomodo rumpatur pax faciendo contra id quod in pace est.*

- XXXV. *An facienda distinctio capitum pacis.*
 XXXVI. *Quid si pœna sit adiecta?*
 XXXVII. *Quid si necessitas obstiteris?*
 XXXVIII. *Pacem manere si id velit is qui laesus est.*
 XXXIX. *Quomodo rumpatur pax faciendo contra id quod est de speciali natura cuiusque pacis.*
 XL. *Amicitia nomine quid veniat.*
 XLI. *Subditos & exsules recipere an contra amicitiam sit.*
 XLII. *Sorte quomodo bellum finiatur.*
 XLIII. *Quomodo condicito certamine & an id licitum.*
 XLIV. *An factum regum populos hic obliget.*
 XLV. *Quis victor censendus.*
 XLVI. *Quomodo per arbitrium finiatur bellum & arbitrium hic intelligi sine prouocatione.*
 XLVII. *Arbitros in dubio intelligi adstrictos iuri.*
 XLVIII. *Arbitros de possessione pronuntiare non debere.*
 XLIX. *Que sit vis deditiois pura.*
 L. *Quod officium victoris circa eos qui sic se dedunt.*
 LI. *De deditioe conditionata.*
 LII. *Obsides dari qui possint & debeant.*
 LIII. *Quod ius in obsides.*
 LIV. *An fugere obsidi liceat.*
 LV. *An obses in aliam causam recte retineatur.*
 LVI. *Mortuo eo pro quo quis obses venit obsidem liberari.*
 LVII. *Rege qui obsidem dedit mortuo, an obses teneatur?*
 LVIII. *Obsides interdum principaliter obligari.*
 LIX. *Obsides alterum ex alterius facto non teneri.*
 LX. *Pignorum obligatio quales.*
 LXI. *Luendi ius quando amittatur.*

I. NTER hostes quæ conveniunt fide aut expressa aut tacita constant. Fides expressa aut publica est aut privata. Publica aut summarum potestatum aut inferiorum. Quæ summarum est potestatum aut bello finem imponit aut eo manente vim habet. In his quæ bellum finiunt spectantur principalia, & accessiones. Principalia sunt ipsa quæ

bellum finiunt, siue actu suo, vt pactiones, siue ex consensu ad aliud relato, vt sortes, prælij exitus, arbitri pronuntiatio. quorum illæ mere sunt fortuitæ, alia duo casum temperant cum viribus animi aut corporis aut cum facultate iudicante.

II. Pactiones inire quæ bellum finiant eorum est quorum est bellum. rei enim suæ quisque moderator. Vnde sequitur vt in bello vtrunque publico hoc eorum sit qui summi imperij exercendi ius habent: Regis igitur hoc erit in statu verè regio, modo is rex etiam ius habeat non impeditum.

III. Nam rex qui ætatis est eius quæ iudicij maturitatem non habet, (quod in regnis aliquibus lege definitur, alibi probabilibus coniecturis erit æstimandum) qui imminutæ mentis est pacem facere non potest. Idem dicendum est de rege captiuo si modo regnum ex consensu populi ortum habet. non enim credibile est à populo imperium delatum ea lege vt & à non libero exerceri possit. Ergo & hoc casu imperij non quidem ius totum sed exercitio & quasi tutela erit penes populum aut eum cui id populus commiserit. De his tamen quæ priuatim sua sunt si quid pepigerit rex etiam captiuus valebit, ad exemplum eorum quæ de priuatis conventionibus dicemus. Quod si exsul sit Rex, pacemne facere poterit? Sane, si constet eum non obnoxium viuere: cetero qui parum à captiuo fors eius distabit: nam sunt & laxæ custodiæ. Regulus sententiam in senatu dicere recusauit, dicens quandiu iureiurando hostium teneretur non esse se Senatorem.

Cic. de Off.
II.

IV. In procerum aut populi imperio ius paciscendi erit penes maiorem partem, illic consilij publici, hic

ciuium sententiæ dicendæ ius ex more habentium secundum ea quæ diximus alibi. Itaque sic pacta obligabunt etiam eos qui aliter senserunt: *Liuius, Vbi semel decretum erit, omnibus id etiam quibus ante displicuerit, pro bono atque utili federe defendendum.* *Dionysius Halycarnassensis, διχαρον πειθεσθαι τοῖς ὑπὸ πλεόνων κελευθεῖσιν, parendum his quæ pars maior censuerit.* *Appianus δὲ πλωτας τὸ κελευθὲν ἀπερροφασίως ποιεῖν: Omnes decreto obsequi tenentur, nulla admissa excusatione.* *Plinius: quod pluribus placuisset cunctis tenendum.* Quos autem obligat pax, iisdem & volentibus prodest.

L. II. c. 3.

L. XXXII.

L. VI.

L. VI. Epist. 13.

v. Nunc de rebus pactioni subiectis videamus. Imperium aut omne aut eius partem reges, quales nunc sunt plerique regnum habentes non in patrimonio sed tanquam in usufructu, paciscendo alienare non valent. Imo antequam regnum accipiant, quo tempore populus adhuc ipsis superior est, lege publicâ tales actus in futurum plane irriti reddi possunt, ita ut nec ad id quod interest obligationem pariant. Atque id populos voluisse credibile est, ne alioqui si ad id quod interest salua esset actio contrahenti, subditorum bona pro debito regis caperentur ac sic de non alienando imperio vana esset cautio. Ergo ut imperium totum valide transeat, populi totius consensu opus est, qui expediri potest per partium legatos quos Ordines vocant. Ut pars aliqua imperij valide alienetur duplici opus est consensu, & corporis, & specialiter eius partis de qua agitur ut quæ inuita à corpore cui coaluit auelli nequeat. Sed pars ipsa tamen valide in se imperium transcribet sine populi consensu in summa atque alias ineuitabili necessitate quia eam potestatem credibile est receptam cum societas ciui-

Vsq. cont. ill. l. c. 4 ibi multos allegat. & c. 5.

lis coita est. At in regnis patrimonialibus quo minus rex regnum alienet nihil impedit. Fieri tamen potest vt talis rex partem aliquam imperij alienare non valeat, si nempè regnum sub onere eius non diuidendi in proprietatem acceperit. Bona vero quæ regni dicuntur quod attinet, possunt & hæc in patrimonium venire regis duobus modis, aut separabiliter, aut indiuiduè cum ipso regno: Si hoc modo, transcribi poterunt, sed non nisi cum regno: si illud, etiam seorsum. Qui vero reges in patrimonio regnum non habent, his vix est vt ius regni bona alienandi concessum videatur, nisi diserte id appareat ex primitiua lege aut more cui contradictum nunquam sit.

L. II. § 13.

VI. Sed & quatenus promisso regis populus ac simul successores obligentur alibi diximus: nempè quatenus obligandi potestas sub imperio comprehensa est. quod nec in infinitum protrahi nec ad angustias nimias arctari debet, sed ita intelligitur valeat quod probabili ratione nititur. Plane aliud erit si quis rex simul subditorum dominus sit, neque tam ciuile quam familiare imperium acceperit: vt qui bello victos in seruitutem redigunt: aut si in personam quidem dominium non habeat sed in res habeat, vt Pharaon in terra Ægypti ex emto, & alij qui aduenas in suum priuatum receperunt. Nam hic ius præter regium accedens efficit vt ex eo consistat, quod alioqui per se solo regio iure consistere non posset.

Vasq. d. c. 5.
n. 9.

VII. Disputari & hoc solet quid in res singulorum possint pacis causa statuere qui reges sunt, nec in res subditorum aliud ius habent quam regium. Alibi diximus res subditorum sub eminenti dominio esse ciuitatis, ita vt ciuitas, aut qui ciuitatis vice fungitur, iis

rebus uti, easque etiam perdere & alienare possit, non tantum ex summa necessitate, quæ privatis quoque ius aliquod in aliena concedit, sed ob publicam utilitatem, cui privatas cedere illi ipsi voluisse censendi sunt qui in civilem cœtum coierunt. Sed addendum est, id cum sit civitatem teneri his qui suum amittunt, sarcire damnum de publico, in quod publicum nomen & ipse qui damnum passus est, si opus est, contribuet. Neque hoc onere leuabitur civitas si nunc forte ei præstationi par non sit, sed quancumque copia suppetit, exferet sese quasi sopita obligatio.

Vasq. l. 1 c. 5.
Rom. confi.
310. Sylu. in
verb. bellum.
l. 5 43:

VIII. Neque illud indistinctè admitto, quod dicit Ferdinandus Vasquius, agnoscere civitatem non debere id damnum quod iam bello datum est, eo quod ius belli talia permittat. Nam ius illud belli populos alios spectat, ut alibi exposuimus: partim & hostes inter se, non ciues inter se, qui cum socij sint, æquum est ut communia habeant damna quæ societatis causa contingunt. Plane civili lege & hoc constitui poterit ut rei bello amissæ causâ nulla aduersus civitatem actio sit, ut sua quisque acrius defendat.

L. III c. 6. III.
c. 3 in fine.

IX. Sunt qui latum discrimen collocant inter ea quæ civium sunt ex gentium iure & ea quæ eorundem sunt ex iure civili ut in hæc ius laxius regi concedant, etiam auferendi sine causa & compensatione, in illa non item: Peruersè: nam dominium ex qualicumque causa ortum sit, suos semper effectus habet ex ipso iure naturali ut scilicet auferri nequeat nisi ex causis quæ aut dominio insunt suapte naturâ aut ex dominorum facto ortum habent.

L. cum duob.
§ quidam, D.
pro socio.

X. Sed hæc inspectio ne nisi ex publica utilitate res privatorum concedantur regem spectant & subditos,

vt illa de damno sarciendo ciuitatem & singulos. Nam externis, qui cum rege contrahunt, sufficit factum regis, non tantum ob præsumptionem quam secum adfert dignitas personæ, verum etiam ob gentium ius quod bona subditorum obligari ex facto regis patitur.

L. III. c. 2.

L. II. c. 15.

XI. Circa interpretandas pacis conuentiones obseruandum est quod supra à nobis est traditum, quo quidque plus habet fauoris, eo laxius accipiendum: quo longius abit, eo restrictius. Si ius naturæ merum spectamus maximus fauor in eo esse videtur, vt suum quisque consequatur: & proinde videtur ambigüe positorum interpretatio eo ducenda vt qui iusta arma habuit id consequatur ob quæ arma sumit & damna sumtusque recuperet: non item vt pœnæ nomine quicquam lucretur, id enim est odiosius. Sed quia ad pacem veniri vix solet iniuriæ confessione, ideo ea sumenda est in pactis interpretatio quæ partes quoad belli iustitiam quam maximè æquet: quod fieri solet duobus maximè modis: aut vt quarum rerum turbata bello possessio est ex formula iuris antiqui componatur: (quæ verba sunt Menippi in oratione qua de fœderum generibus disserit) aut vt res maneant quo sunt loco.

Sic. L. XXXIV.

L. in bello, D. de captiuis.

Supra hoc libro, c. 9.

XII. Ex his duobus posterius est in dubio magis est vt præsumatur, quia facilius est & nullam inducit mutationem. Hinc est illud quod à Tryphonino notatum est vt in pace illis demum captiuis postliminium sit de quibus id in pactis erat comprehensum vt rectè emendare Fabrum diximus supra & certis argumentis euicimus. Sic & transfugæ non reddentur nisi conuenerit. Nam transfugas iure belli recipimus: id est

ideſt perius belli licet nobis admittere, & noſtris aſcribere eum qui partes mutat. Res cæterę tali pacto manent penes tenentem. Illud autem tenere non ciuilitè ſed naturaliter ſumitur : in bellis enim ſufficit facti poſſeſſio, nec alia attenditur. Agros autem diximus ita teneri ſi munitionibus quibuſdam clauſi ſunt: nam temporariam inſeſſionem vt per ſtatiua hic non ſpectari. Demoſthenes pro Cteſiphonte feſtinatum ait à Philippo vt quæ poſſet loca occuparet, gnarus vt res erat, pacis confecto negotio, retenturum ſe quæ teneret. Incorporalia non tenentur niſi per res quibus adhærent, vt ſeruitutes prædiorum, aut per perſonaſ quarum ſunt, dum ne in ſolo quod hoſtium fuit exercenda ſint.

L. quanquam,
D. de acqui. r.
dom.

Dec. T. III.
conſ. 74.

XIII. In altero illo pacificendi genere quo reſtituitur poſſeſſio bello turbata notandum eſt vltimam quæ ante bellum fuit poſſeſſionem reſpici, ita tamen vt priuatis deiectis interdicto aut vindicatione apud iudicem experiri liceat.

XIV. At ſi quis ſui iuris populus ſponte ſe bellantium alteri ſubiecerit, ad eum reſtitutio non porrigetur, vt quæ ad ea tantum pertineat quæ vi, metu facta ſunt, aut alioqui & dolo non niſi in hoſtem licito. Sic pace inter Græcos Thebani Platæam retinuerunt dicentes, ἡ βία δὴν ἐμολογία αὐτῶν προσηροσθέντων καὶ ἡ προδοσιῶν ἔχει τὸ χειρὶον, habere ſe eum locum non vi, non prodiſione, ſed eorum quorum erat liberâ voluntate. Parique iure Niſæa penes Athenienſes manſit. Eadem diſtinctione aduerſus Ætolos utebatur T. Quinctius: *Captarum, inquit, urbium illa lex. Theſſalia ciuitates ſua voluntate in ditionem noſtram venerunt.*

Liu. L. XXXIII.

XV. Si nihil aliud conuenerit, omni pace id actum

AAAAA

censeri debet ut quæ bello data sunt damna eorum nomine actio non sit, quod de damnis etiam priuatim acceptis intelligendum est: nam & hæc belli effecta sunt. In dubio enim ita censentur contrahere voluisse bellantes, ut neuter iniustitiæ damnaretur.

Dec. Conf.
61.

L. II. Off.

xvi. Non tamen & quæ priuatis deberi cœperunt belli tempore condonata censeri debent: nam hæc non belli iure quæsitæ sunt sed bello tantum exigere vetita. Itaque sublato impedimento vim suam retinent. Ius vero quod ante bellum fuit, quanquam nemini facile ademptum censeri debet (hanc enim ob causam maximè ut sua tenerentur respublicæ ciuitatesque constitutæ sunt ut rectè ait Cicero) intelligendum id tamen de eo iure quod ex rerum inæqualitate nascitur.

xvii. De iure ad pœnas non æquè. nam id ius quatenus inter ipsos reges aut populos versatur remissum ideo censeri debet, ne pax non satis pax sit si veteres ad bellum causas relinquant. Quare & ignorata hic venient sub verbis generalibus, ut de mercatoribus Romanis quos à Carthaginensibus merfos ignorabant Romani narrante Appiano. *καλιταὶ ἀφαιμαζαὶ ἐν αἰεὶ ἔδει ἔστι ἐγκόβη ἔδει μνηστικῶν*, inquit Dionysius Halicarnassensis: *optima conciliationes qua iram et offensarum memoriam delent.* Isocrates Plataica: *εἰρήνην ἔσθ' ἔπειτα ἀποδοῦναι μνηστικῶν καὶ ἐπὶ τῷ τότε θυμῶν*: *In pace non decet ante peccata exsequi.*

xviii. De priuatorum iure ad pœnam non tanta est ratio ut remissum censatur: quia sine bello iudiciis expediri potest. Tamen cum hoc ius non ita nostrum sit ut quod ex inæqualitate nascitur, & pœnæ semper aliquid odij habeant, leuis verborum coniectura sufficiet, ut hoc quoque donatum intelligatur.

xix. Quod vero diximus, ius quod ante bellum fuit ademptum facile censei non debere, id in priuatum iure firme tenendum est, in iure autem regum & populorum facilius est vt condonatio aliqua intelligatur facta, si modo verba aut coniectura non improbabiles suppetant: maximè vero si ius de quo agitur non liquidum erat, sed in controuersiâ positum. Benignum enim est credere id actum vt belli semina euellerentur. Idem quem modo laudauit Dionysius Halicarnassensis: ἔκ ἀπόχρη τῆτο μόνον ἡμῶς σκοπεῖν ὅπως αὐτῶ παρῶσαν ἔχθραν ἀφελουσαίμεθα πρὸς ἀλλήλους, ἀλλ' ὡς μὴδ' αὐθις πότε πολεμίσωμεν ἔτι δεῖ πρὸς ἀποκλιθεῖσθαι. ἔγδ' αἰαβορῶς ποιησόμενοι τῶν κακῶν στυγλιθαιῶν ἀλλ' ἀπαλλαγῶς. *Non tam cogitandum est de sarcienda in præsens amicitia, quam id curandum ne bello iterum implicemur: neque enim ad differenda sed ad auferenda mala conuenimus: quæ postrema verbo tenus ferme desumpta sunt ex Isocra-* L. III.
tea oratione de pace.

xx. Quæ post perfectas pactiones capta sunt, reddenda satis constat. sublatum enim iam erat bellius.

xxi. At in pactiõibus, quæ sunt de reddendis his quæ bello capta sunt, primum latius interpretandæ quæ mutuae sunt quam quæ claudicant: deinde quæ de hominibus agunt plus fauoris habent quam quæ de rebus: & inter eas quæ de rebus hæ quæ de agris plus quam quæ de rebus mobilibus: & quæ de his quæ penes publicum sunt plus quam quæ penes priuatos: & inter eas quæ penes priuatos, plus illæ quæ reddi iu- Cic. de Off. 11.
 bent lucratiuo titulo possessa, quam oneroso, vt quæ emtionibus, quæ dotibus tenentur.

xxii. Cui pace res conceditur ei & fructus conceduntur à tempore concessionis, non retrò, quod rectè

App. civil. v.

defendit Cæsar Augustus contra Sextum Pompeium qui Peloponneso sibi concessa simul etiam tributa quæ pro exactis annis debebantur sibi vindicabat.

xxiii. Nomina regionum accipienda ex vsu præsentis temporis, non tam vulgi quam peritorum. nam à peritis negotia talia tractari solent.

xxiv. Habent & illæ regulæ frequentem vsum, quoties relatio fit ad pactum antecedens aut vetus, toties repetitas censei qualitates aut conditiones priore pacto expressas, & pro faciente habendum qui facere voluit si per illum steterit quo minus fieret.

xxv. Quod vero quidam aiunt moræ purgationem intra breue tempus admitti, verum non est nisi improuisa necessitas impedimento fuerit. Nam quod canones nonnulli purgationi tali fauent, mirum non est, cum eorum officium sit, Christianos ad ea per-mouere quæ caritati mûnæ conueniunt. At in hac quæstione de pactis interpretandis non iam quærimus quid melius sit, imo nec quid à quoque religio & pietas exposcat, sed ad quid cogi possit, quod totum versatur in eo iure quod externum diximus.

xxvi. In dubio autem sensu magis est vt contra eum fiat interpretatio qui condiciones elocutus est, quod esse solet potentioris: (est eius qui dat non qui petit condiciones pacis dare, ait Annibal) sicut & contra venditorem fit interpretatio. Habet enim quod sibi imputet qui non apertius locutus est: alter autem quod plures sensus recipiebat id suo iure accipere potuit in partem sibi vtiliorem. vnde alienum non est quod Aristoteles dixit: *Ἄρα τὸ χρησιμὸν τῆς φιλίας ἔστιν ἢ τῆς πᾶθ. ἵως ὠφέλεια μὲν ἐστὶν, ὅπου ὡφελείας ἕνεκα*, Vbi utilitatis causa amicitia est, ibi eius qui accipit utilitas eius quod debetur mensura est.

xxvii. Quotidiani usus & illa disputatio est quando pax rupta censeatur. non enim idem est nouam bello causam præbere & pacem rumpere: sed multum inter hæc interest, tum ad committendam pœnam à peccante, tum ad liberandam in cæteris fidem eius in quem peccatum est. Rumpitur pax tribus modis, aut faciendo contra id quod omni paci inest, aut contra id quod in pace dictum est aperte, aut contra id quod ex pacis cuiusque natura debet intelligi.

xxviii. Contra id quod omni paci inest fiet, si vis bellica inferatur, nimirum vbi nulla noua subest causa: quæ si probabiliter adferri potest, fatius est iniustitiam sine perfidiâ quam cum perfidiâ admissam credi. Illud Thucydidis vix opus habet moneri: *ἀλλὰ τὰς ὁ πόδας ἔτι οἱ ἀμυνόμενοι, ἀλλ' οἱ πρῶτοι ἐπιόντες*, *Pacem rumpunt non qui vim vi arcunt sed qui priores vim inferunt.* Hoc posito à quibus, & quibus illata vis armata pacem soluat videndum est.

xxix. Qui socij fuerunt siquid tale faciant, pacem rumpi, video esse qui sentiant. Nec nego ita conueniri posse, non propriè vt ex alieno facto alius fiat pœnæ obnoxius, sed vt pax non videatur plenè inira, sed sub conditione, partim potestatiua, partim casuali. Verum hoc modo facta pax, ni manifeste appareat, credi non debet: est enim enorme, & communi pacem facientium voto non conuenit. ergo qui vim intulerunt alijs non adiuuantibus pacis ruptæ tenebuntur. & in eos bellandi ius erit, non in alios: contra quam Thebani aliquando contra Lacedæmoniorum socios dixerunt. Paul. 12.

xxx. Si quid subditi per vim armatam faciunt sine iussu publico, videndum erit an priuatorum factum

Lib. II. c. 20.

publicè probatum dici possit : ad quod tria requiri, scientiam, puniendi potentiam, & neglectum ex his quæ supra tractauimus facile potest intelligi. Scientiam euincunt facta manifesta aut denuntiata. Potentia præsumitur nisi rebellio appareat. neglectum ostendit elapsum temporis spatium quale in quaque ciuitate ad crimina punienda sumi solet : Et talis neglectus decreto idem valet, nec aliter accipiendum quod ait apud Iosephum Agrippa, regem Parthum arbitratum pacem rumpi, si subditi sui contra Romanos armati procedant.

L. VII.

Cæll. VII. c. 3.

xxxI. Quæri sæpè solet an & hoc locum habeat, si cuius subditi non per se arma moueant sed aliis bellum gerentibus militent. Certè Cerites apud Liuium se purgant, suos non publico consilio militasse. Eademque Rhodiensium fuit defensio. Et verius est vt id quoque permittendum non sit, nisi probabilibus argumentis appareat actum aliud vt nunc interdum fieri solet, exemplo veteri Ætolorum quibus pro iure erat; ἀγὴν λαφύρειν ἀπὸ λαφύρων, ex omni præda prædam sumere, cuius moris hanc vim esse ait Polybius: καὶ ἐπεὶ οἱ ἄλλοι πολέμοισι πρὸς ἀλλήλους, ὄντες Ἀἰτωλῶν φίλοι καὶ σύμμαχοι, μηδὲν ἤπειν δεῖσθαι τοῖς Αἰτωλοῖς αὐτὸ κρίνειν δόγματος καὶ παρ' ἀμφοτέρωσιν πολέμοισι πλὴν λαφύρειν ἄγειν τῶν ἀμφοτέρων. *Etiã si non ipsi sed alij bellum gerant amici ipsorum aut socij, vt eo non minus Ætolis liceat citra publicum decretum utrique parti militare, & utrinque prædas agere. Liuius de iisdem : Iuuentutem aduersus suos socios publica tantum auctoritate demta militare sinunt, & contrarie sæpè acies in utraque parte Ætolica auxilia habent.*

Polyb. lib. XVII.

xxxII. Rursum pax rupta censerì debet non modo si toti corpori ciuitatis sed & si subditis vis armata in-

feratur, nimirum sine noua causa. Nam ut omnes subditi tuti sint, pax initur: est enim pax actus ciuitatis pro toto & pro partibus. Imo & si causa noua subsit, per pacem licebit se suaque defendere. Naturale enim hoc ut ait Cassius arma armis repellere: ideo abdicatum inter pares non est ut facile credatur. vlcisci autem aut oblata recuperare per vim non licebit, nisi postquam iudicium erit negatum: Hæc enim res moram fert: illa non fert. At si quorum subditorum ita perpetuum sit maleficium ac iuri naturæ contrarium, ut quod faciunt id credendi sint omnino facere rectoribus suis improbantibus, & in eos iudicium postulari non possit, quales sunt qui piraticam exercent, ab his & res recuperare & vltionem exposcere licebit tanquam à deçitis. At alios innocentes eo nomine armis impetere, id vero est contra pacem.

L. vim vi, D.
de vi & vi
arm.

xxxiii. Sociis quoque vis armorum illata pacem rumpit: sed his demum qui in pace comprehensi sunt, ut ostendimus cum Saguntinam controuersiam examinauimus. Et hoc quoque intelligendum postquam satis constat eos socios pacem ratam habuisse. nam quamdiu adhuc incertum est an ratam habere velint, hostium loco sunt. Aliorum sociorum ut & cognatorum & affinium, qui nec subditi sunt nec in pace nominati, separata causa est, nec ad pacem ruptam vis in eos trahi potest. neque tamen sequitur ut & supra diximus bellum eo nomine suscipi non possit, sed id bellum erit ex noua causa.

L. ii. c. 15.

Cep. conf.
690.
Dec. conf.
331.

xxxiv. Rumpitur & pax ut diximus faciendo contra id quod in pace dictum est: sub faciendo autem comprehenditur & non facere quod & cum oportet.

xxxv. Neque admittam hic discrimen capitum pacis quæ maioris quæque minoris momenti sint. Satis enim magna ut seruentur videri debent quæ pace comprehensa sunt. Bonitas tamen, maximè Christiana, leuiore culpas, accedente præsertim pœnitentiâ facilius condonabit, ut illud locum habeat,

Sen. Ag.

Quem pœnitet peccasse, penè est innocens.

Sed quo magis paci caueatur consultum erit ut capitibus minoris momenti adiiciatur, ut siquid aduersus ea factum erit pacem non rumpat.

xxxvi. Et plane sentio id actum videri, si qua specialis pœna adiecta sit: non quod nesciam posse ita contrahi, ut electio sit eius cui facta est iniuria, pœnam malit, an à transactione recedere, sed quod negotij natura hoc quod dixi potius requirat. Illud quidem constat & iam supra dictum à nobis est & historię auctoritate probatum, pacem non rumpere qui pactis simpliciter factis posterior non stat: neque enim tenebatur nisi sub conditione.

xxxvii. Quod si necessitas aliqua in causa sit quo minus pars vna impleat id quod promissum est, puta si res perierit, aut ablata sit, aut factum redditum sit aliquo euentu impossibile, pax quidem rupta non censetur: nam ut diximus, non solet illa pendere à conditione casuali. Sed alter optabit an expectare malit, si qua spes sit impleri promissum serius posse, an æstimationem accipere, an mutuis præstationibus isti capiti respondentibus aut æquum valentibus liberari.

xxxviii. Certè etiam post læsam fidem integrum est innocenti pacem seruare, sicut Scipio fecit post multa Carthaginensium perfida facta, quia contra obligationem

obligationem faciendo nemo se obligationi eximit: & si additum est ut tali facto pax rupta habeatur, adiectum id censeretur debet in commodum innocentis duntaxat, si eo uti velit.

XXXIX. Postremo diximus pacem solui faciendo id quod specialis pacis natura repudiat.

XL. Sic quæ contra amicitiam sunt, rumpunt pacem quæ sub amicitia lege contracta est: quod enim inter cæteros solius amicitia officium exigeret, hic etiam pacti iure præstandum est. Et huc, non vero ad quamvis omnino pacem (est enim & fedus non amicitia causa ut nos Pomponius docet) refero multa quæ de iniuriis non armatis, & contumeliis à legum peritis dissertari solent & præcipuè illud Tullij: *Post reditum in gratiam si quid est commissum, id non neglectum sed violatum putatur, nec imprudentia sed perfidia assignatur.* Sed hic quoque detrahenda quantum fieri potest factò invidia. Itaque personæ quamvis coniunctæ aut subditæ facta iniuria, ipsi qui cum pax inita est facta non censetur, nisi apertè ad ipsius fugillationem facta sit, quam naturalem æquitatem in servis atrociter læsis sequuntur leges Romanæ: & adulterium aut stuprum libidini potius quam inimicitia imputabitur: & inuasio rei alienæ nouæ potius cupiditatis reum faciet quam fidei læsæ. Atroces sane minæ nulla noua causa præcedente cum amicitia pugnant: & huc referam arces in finibus structas, non tuendi sed nocendi causa, & insolitam copiarum conscriptionem, si iustus satis indicij appareat in non alium hæc quam in eum qui cum pax facta est comparari.

XLI. Subditos singulos qui ex altera ditione in alteram migrare volunt suscipere, non est contra amici-

BBBBB

l. postliminij,
D. de capt.

Pro Gabin.

l. item si cui,
D. de iniur.
Instit. §. servis
cod. t. Alex.
II. Conf. n. 3.

L. II. c. 5.

tiam. Neque enim naturalistantum sed & fauorabilis est ista libertas vt alibi diximus. Eodem loco pono perfugium exsulibus datum. Nam in exsules vt ex Euripide diximus alibi nullum ius ciuitati. Perseus apud Liuium rectè: *Quid attinet cuiquam exsiliū patere si nusquam exsuli futurus est locus?* Plane oppida aut magnos cœtus, qui ciuitatis partem integram faciant, recipere non licet, vt alibi diximus: neque magis eos qui ex sacramento aut aliter ministerium aut seruitutem debent. De his autem qui belli sorte serui sunt idem introductum gentium iure apud quosdam populos supra memorauimus. Sed & de his qui exsules non acti pœnam iustam effugiunt dedendis egimus alibi.

L. XLII.

L. II. c. 20.

XLII. Sortis aleæ subijci, belli exitus licitè non semper potest, sed tum demum quoties de re agitur in quam plenum habemus dominium. Nam ad subditorum vitam, pudicitiam, & familia tuenda ciuitas, & ad bonum ciuitatis tuendum rex arctius obligatur quam vt omittere possit eas rationes quæ ad sui & aliorum tutelam maximè sunt naturales. Attamen si vera æstimatione qui iniusto bello impetitur, tanto fit inferior vt resistendi nulla spes sit, videtur sortem offerre posse, vt certum periculum incerto euadat. hoc enim est de malis minimum.

Paul. v.

XLIII. Sequitur valde agitata quæstio de præliis quæ definito numero condicuntur belli finiendi causa, puta inter singulos vtrunque vt Æneam & Turnum, Menelaum & Paridem; inter binos vtrunque vt inter Ætolos & Eleos; inter ternos vtrunque vt inter Horatios Romanos & Curiatios Albanos; inter tricenos vtrunque vt inter Lacedæmonios & Argiuos. Si ius gentium externum tantum spectamus non est dubi-

tandum quin per id ipsum talia certamina sint licita: hostium enim cedem id ius indiscrete permittit. Quod si vera esset veterum Græcorum Romanorum & aliarum gentium opinio, quemque vitæ suæ esse summo iure dominum, iam & interna iustitia talibus præliis non deesset. Sed hanc sententiam rectæ rationi ac Dei præceptis pugnare aliquoties iam diximus. In proximi caritatem peccare cum qui ob res quibus carere possumus retinendas hominem occidit alibi ostendimus & ratione & sacrorum oraculorum auctoritate. Lib. II. c. 8.

Addemus nunc, & in se & in Deum peccare qui vitam sibi à Deo pro magno beneficio concessam tam vili aestimat. Si res bello digna agitur ut multorum innocentium salus, pro ea totis viribus nitendum est. Condicto certamine uti tanquam testimonio bonæ causæ aut iudicij diuini instrumento, vanum est & à vera pietate alienum. Vna res est quæ tale certamen iustum accipium potest reddere ex vna duntaxat parte, si alioquin omnino expectandum sit ut qui iniustam causam fouet victor sit futurus cum magna innocentium strage. Th. II. 2. q. 95. art. 8. & ibi Caiet.

nihil enim ei imputandum est qui mauult ea ratione certare quæ spem ipsi maximè probabilem ostentat. Caiet d.l.

Sed & hoc verum est quædam quæ non rectè fiunt, ab aliis tamen rectè, non probari, sed permitti, ut grauiora mala quæ aliter vitari non possunt vitentur. quomodo multis in locis tolerantur & improba fœnora, & impudicitiam professæ mulieres. Quod ergo supra diximus cum de præueniendâ bello ageretur, si duo quos inter de regno controuersia est, parati sint inter se armis cernere, pati id posse populum ut maior calamitas ceteroquin imminens euitetur. idem & cum de bello finiendâ agitur dicendum erit. L. II. c. 22.

Egid. Regius
disp. 32. dub.
2. n. 28.
L. III.

apud Dionysium Halicarnassensem Metius ait, non iniquum fuisse vt ipsi principes populorum armis rem inter se disceptarent, si de ipsorum non de populorum potentiâ aut dignitate controuersia fuisset. Sic Heraclium Imperatorem cum Cosroë filio Persarum rege pugnassee singulari certamine legimus.

XLIV. Cæterum qui sic in prælij exitum conijciunt controuersiam, sibi quidem ius si quod habent adimere possunt, non & alteri qui non habet dare, in illis quidem regnis quæ in patrimonio non sunt. Itaque vt valeat pactio & populi & si qui iam nati ius ad successionem habent consensum necesse est accedere: in feudis non liberis etiam domini siue senioris.

Lib. III.

XLV. Sæpè in talibus præliis quæri solet vter pro victore sit habendus. Victi non possunt videri nisi qui aut omnes occubuerunt aut in fugam dati sunt. Sic in fines se aut oppida recipere apud Liuium victi signa. Apud tres nobiles historicos Herodotum, Thucydidem, Polybium tres proponuntur de victoria controuersia, quorum primum ad conditum certamen pertinet. Sed si quis rectè aduertat inueniet omnibus illis præliis sine vera victoriâ discessum. Nam Argiui non fugati ab Othryade sed nocte superueniente abierant victores se rati & id suis renuntiaturi. Neque Corinthios fugauerant Corcyræi, sed Corinthij cum fœliciter pugnasent Atheniensium classem validam conspicati nullo cum Atheniensibus virium periculo factò cessim ierant. Philippus vero Macedo Attali quidem nauem à suis desertam ceperat, at classem nihil minus quam fugauerat: Itaque vt Polybius notat magis pro victore se gerebat quam victorem se sentiebat. Illa vero, spolia legere, cadauera ad sepulturam

Her. I.

Thuc. I.

L. XVI.

concedere, prælio iterum laceffere, quæ & dictis locis & apud Liuium aliquoties reperias vt signa poni victoriæ, per se nihil probant, nisi quatenus cum aliis indiciis valent ad docendam hostium fugam. Et certè qui loco cessit in dubio magis est vt fugisse credatur. At vbi victoriæ firma argumenta non sunt, res manet eo loco quo ante prælium fuit: & aut ad bellum aut ad nouas pactiones veniendum est.

Lib. xxix. xl.

XLVI. Arbitrorum Proculus nos docet duo esse genera, vnum eiusmodi vt siue æquum siue iniquum parère debeamus, quod obseruatur, ait, cum ex compromisso ad arbitrum itum est; alterum eiusmodi vt ad boni viri arbitrium redigi debeat, cuius generis exemplum habemus in Celsi responso: *Si libertus, inquit, ita iurauerit dare se quot operas patronus arbitratus sit, non aliter ratum fore arbitrium patroni quam si æquum arbitratus sit.* Sed hæc iurisiurandi interpretatio, vt Romanis legibus induci potuit, ita verborum simplicitati per se spectatæ non conuenit. Illud tamen verum manet vtrouis modo arbitrum sumi posse, aut vt conciliatorem tantum, quales Athenienses inter Rhodios & Demetrium fuisse legimus, aut vt cuius dicto parendum omnino sit. Et hoc est genus de quo nos hic agimus, & de quo nonnulla supra diximus cum de cauendi belli rationibus loqueremur. Quanquam vero etiam de talibus arbitris in quos compromissum est lex ciuilis statuere possit, & alicubi statuerit, vt ab iis prouocare & de iniuria queri liceat, id tamen inter reges ac populos locū habere nō potest. Nulla enim hic est potestas superior quæ promissi vinculū aut impediat aut soluat. Standum ergo omnino siue æquū, siue iniquum pronuntiauerint, ita vt Plinij illud huc rectè

I. societatem, D. pro socio.

Si libertus, D. de op. lib.

Lib. xi. c. 22.

Præf. nat. hist.

aptes : *summum quisque causæ suæ iudicem facit, quemcumque eligit.* Aliud enim est de arbitri officio, aliud de compromittentium obligatione quærere.

Lib. II. de be-
nef. 6. 7.

Rhet. I. c. 19-

XLVII. In arbitri officio spectandum, an electus sit in vicem iudicis, an cum laxiore quadam potestate quam arbitri quasi propriam vult Seneca cum dicit : *Melior videtur conditio causæ bonæ si ad iudicem quam si ad arbitrum mittitur : quia illum formula includit & certos quos non excedat terminos ponit. Huius libera & nullis adstricta vinculis religio & detrahere aliquid potest & adijcere & sententiam suam non prout lex aut iustitia suadet, sed prout humanitas & misericordia impulit regere.* Aristoteles quoque ἑπιδικῆς, idest æqui & commodi hominis esse ait, εἰς διατῶν μάλιστα ἢ εἰς δικῶν βύλασθαι ἵέναι, malle ire ad arbitrum quam in ius, rationem adijciens, ὁ γὰρ διατῆς τὸ ἐπιδικῆς ὄρα· ὁ δὲ δικῆς τὸν νόμον καὶ τὰς ἐνεκα διατῆς εὐρέθην ὅπως τὸ ἐπιδικῆς ἰσχύη : *Nam arbiter id quod æquum est respicit : index legem : imo arbiter eius rei causa repertus est ut valeret æquitas.* Quo in loco æquitas non propriè significat ut alibi partem illam iustitiæ quæ legis sonum generalem ex mente auctoris adductius interpretatur (nam hæc & iudici commissa est) sed omne id quod rectius fit quam non fit, etiam extra iustitiæ propriè dictæ regulas. Sed tales arbitri, sicut inter priuatos & eiusdem imperij ciues frequentes sunt, & specialiter Christianis commendantur ab Apostolo Paulo, I. Cor. v. ita in dubio non debet tanta potestas concessa intelligi : in dubiis enim quod minimum est sequimur : præcipuè verò id locum habet inter summam potestatem obtinentes qui cum iudicem communem non habeant, arbitrum censendi sunt adstrixisse ijs regulis quibus iudicis officium adstringi solet.

XLVIII. Illud tamen obseruandum est arbitros lectos à populis aut summis potestatibus de principali negotio pronuntiare debere, non de possessione. nam possessoria iudicia iuris ciuilibus sunt: Iure gentium possidendi ius dominium sequitur. Ideo dum causa cognoscitur nihil est innouandum tum ne præiudicium fiat, tum quia difficilis est recuperatio.

XLIX. Alterius generis est arbitri sumtio cum quis ipsi hosti de se arbitrium permittit, quæ est deditio pura, subditum faciens eum qui se dedit, ei vero cui fit deditio summam deferens potestatem. Sic Ætolos in senatu rogatos legimus permitterentne de se arbitrium populo Romano. Consilium L. Cornelij Lentuli apud Appianum circa finem belli Punici secundi de re Carthaginensum hoc erat: *Permittant, inquit, Carthaginenses se arbitrio nostro ut victi solent, & multi antehac fecerunt; videbimus deinde nos, & siquid fuerimus largiti habebunt nobis gratiam: neque enim fedus dicere poterunt. permultum autem interest. Quamdiu federa cum illis inimus ut ea rumpant semper aliquid causabuntur, tanquam læsi aduersus aliquam federis partem. Nam quia multa sunt dubiæ interpretationis, patet semper perplexandi materia. At ubi ut deditis abstulerimus arma, corpora ipsa acceperimus in potestatem, tum demum intelligent nihil se habere proprium, demittent animos, & quodcumque à nobis acceperint id tanquam de alieno datum libentibus animis accipient.* Sed hic quoque distinguendum est quid victus pati debeat & quid victor iure, quid etiam saluo omni officio facere possit, quid denique eum maxime deceat. Victus post deditionem nihil non patendum habet. quippe iam subditus, & si ius belli externum respicimus, eo in loco ut ei nihil non eripi possit;

LII. L. XXXVII.

Lib. VIII.

etiam vita, etiam libertas personalis, multo magis bona non publica tantum, sed & singulorum. Cita-
uimus alibi: *ubi omnia ei qui armis plus potest dedita sunt, quae ex ijs habere victor, quibus mulctari eos velit, ipsius iudicium atque arbitrium est.* Eodem illud Liuij pertinet: *Romanis mos vetustus erat cum quo nec federe nec equis legibus iungerentur amicitia, non prius imperio in eum tantquam pacatum uti, quam omnia diuina humanaque dedidisset, obsides accepti, arma ademta, praesidia urbibus imposita forent.* Etiam occidi licite interdum deditos ostendimus.

L. At victor nequid iniuste faciat spectare primum debet ne quem occidat, nisi id suo facinore meritum. sic & ne cui quicquam auferat nisi in iustam poenam. Intra hunc autem modum, quantum securitas patitur, ad clementiam & liberalitatem propendere semper honestum est, interdum pro circumstantijs etiam ex morum regula necessarium. Diximus alibi bellorum egregios fines quoties ignoscendo transigitur. Et Caesar Octavius apud Appianum, L. Antonium qui se deditum venerat alloquens, *σπονδαὶ μὲν ἡθέλωμος ἔτυχες αὐτὸν ἡδίκημένος καὶ νεικηκός. ἀσπονδοὶ δὲ σωτὴν τε καὶ τὸς φίλους ἐπιτρέπων ἡμῖν καὶ τὸν στρατὸν, ἀφαιρῆ μὲν πᾶσαν ὀργλήν, ἀφαιρῆ δὲ καὶ τὴν ἐξουσίαν ἡμῶν σπονδαίματος αὐτῶν ἔδωκας (male editur ἔδωκα) ἵνα ἀνάγκης. συμπέπλεκται γὰρ οἷς ἀξιοὶ ὑμᾶς παθεῖν τὸ πρῶτον ὡς ἐμὲ δευτὸν ἔστι ποιεῖν. ὃ δὲ πρῶτον ἔμελλεν.*
Si ad federa paciscenda venisses, sensisses me esse victorem et iniuria affectum. nunc cum te et amicos et exercitum arbitrio nostro permittis, demis mihi iram, demis et eam potestatem quam in federe coactus esses concedere. Nam cum eo quod vos dignum est pati, simul iam et alterum spectandum est, quid me facere par sit: atque hoc preferam. Occurrit sæpè in

pè in Romanis historiis locutio tradere se in fidè, tradere in fidè & clementiam. Sic apud Liuiũ lib. xxxvii. *Legationes finitimas tradentes in fidem ciuitates suas benigne audiuit.* Lib. xliv. *Paulo vt se suaq; in fidem & clementiam populi Romani permetteret contendente,* vbi de rege Perseo sermo est. sciendum autem est his verbis nihil aliud quam deditorem meram intelligi: neque fidei nomen his in locis aliud significare quam ipsam probitatem victoris cui se victus committit. Nobilis est apud Polybium & Liuium historia de Phanea Ætolorum legato, qui in oratione ad Manium consulem eo prolapsus est vt diceret: *διότι κέκεσθαι τοῖς αἰτῶσις σφας αὐτῶς ἐγγείζειν εἰς τὴν ῥωμαίων πίστιν.* Ætolos (ita vertit Liuius) *se suaque fidei populi Romani permittere.* Cumque percunctanti consuli iterum id affirmasset, postulasse consulem, vt quidam belli incentores sibi sine mora dederentur. Cum Phaneas excepisset, non in seruitutem sed in fidem tuam nos tradimus, & quod imperaretur non esse moris Græcorum, respondisse consulem nihil se curare quid Græci esset moris: se more Romano imperium habere in deditos suo decreto, & catenis vinciri legatos iussisse. In Græco est: *ὡεὶ τὸ δῖονος καὶ καθήκονος ποιῆτε λόγον δεδωκότες ἑαυτοὺς εἰς τὴν πίστιν;* *De officio & decore hic disputatis cum iam vos fidei nostra permisistis?* Ex his verbis apparet quantum impunè & non violato gentium iure facere possit is in cuius fidem populus aliquis se permisit. Neque tamen hac potestate vsus est Romanus Consul, sed & legatos dimisit & Ætolorum concilio de integro deliberandi fecit potestatem. Sic populus Romanus Faliscis respondisse legitur, edoctum se Faliscos se non potestati sed fidei Romanorum commisisse. Ad officium vero

Liui. l. xxxvi.

Val. Max. lib.
vi. c. 4.

L. II. de Clem.
7.

cuius cui facta est deditio non male retuleris Senecæ illud: *Clementia liberum arbitrium habet: non sub formula sed ex æquo & bono iudicat, & absolueri illi licet, & quanti vult taxare litem.* Neque referre existimo an dedens se dicat se dedere alterius sapientiæ, an moderationi, an misericordiæ. hæc enim omnia blandimenta sunt; res manet vt victor arbiter fiat.

Lib. I. c. 3.

LI. Sed sunt tamen & deditiones conditionatæ, quæ aut singulis consulunt, vt quibus vita salua, aut & quædam bona excipiuntur, aut etiam vniuersitati, quarum nonnullæ etiam mixtum quoddam imperium possunt inducere, de quo egimus alibi.

LII. Accessiones pactioinum sunt obsides & pignora. Obsides diximus dari aut sua voluntate, aut eius qui imperium habet. nam in summo ciuili imperio comprehenditur & ius in actiones subditorum, vt in bona. Sed ciuitas aut eius rector tenebitur illud incommodum ei qui patitur aut proximis repensare; & si plures sint, quorum quis obses eat reipublicæ nihil intersit, danda opera videtur vt forte res dirimatur. In vasallum, nisi idem subditus sit, ius hoc feudi dominus non habet: neque enim reuerentia & obsequium, quæ debet, huc vsque pertingunt.

L. Diuus. de
iure fisci.

LIII. Interfici obsidem posse diximus per ius gentium externum. non etiam interno iure nisi par ipsius culpa accedat. Serui quoque non fiunt: imo & iure gentium bona habere & hæredibus relinquere possunt, quanquam Romano iure cautum est vt bonorum in fiscum cogantur.

LIV. An fugere obsidi liceat quæritur? & constat non licere, si ab initio aut postea quo laxius haberetur fidem dederit. Alioqui videtur non is animus fuisse

ciuitatis obligandi ciuem ne aufugeret, sed hosti dandi facultatem qualis vellet custodiæ. Et sic defendi potest Clæliæ factum. Sed etsi ipsa nihil peccauerat, ciuitas tamen recipere & retinere obsidem non poterat. Sic Porfenna: *Si non dedatur obses pro rupto se fedus habiturum.* Deinde: *Romani pignus pacis ex federe restituerunt.*

Liu. lib. II.

LV. Odiosa autem est obsidum obligatio, tum quia libertati inimica, tum quia ex facto alieno venit. Ideoque stricta interpretatio hic locum habet. quare in vnam causam dati in aliam retineri non poterunt, quod ita intellige si aliud quid sine obsidum accessione promissum sit. At si in alia causa fides iam violata sit aut contractum debitum, iam poterit obses retineri, non vt obses, sed eo gentium iure quo subditi ex facto imperatium detineri possunt, κατ' ἀδρόληϊαν, quod ipsum tamen ne fiat caueri poterit, adiecto pacto de reddendis obsidibus vbi id cuius nomine dati erunt impletum erit.

LVI. Qui obses datus est tantum vt alterum captiuum aut obsidem redimat, eo mortuo liberatur. nam in illo dum moritur ius pignoris extinctum est vt in captiuo redempto dixit Vlpianus. quare sicut in Vlpiani quaestione pretium non debetur, quod in personæ locum successit, ita nec hic persona manebit obligata quæ personæ vicaria facta est. Sic Demetrius à Senatu Romano nõ iniquè postulabat dimitti, ὡς Αντιόχου μὲν ἀνδρόθεος, Αντιόχου δὲ Σανδρακόουτος, inquit Appianus: Iustinus ex Trogo: *Demetrius qui obses Romæ erat cognita morte Antiochi fratris senatum adiit: obsidemque se (malim legere obsidem inquiens se, vt cohæreat oratio) viuo fratre venisse, quo mortuo cuius obses sit ignorare.*

I. si patre, D.
de capt.

Syr.
L. XXXIV.

L. II. C. 15.

LVII. Rege autem qui fedus fecit mortuo an teneatur adhuc obses, pendet ab eo quod alibi tractauimus an foedus habendum sit personale an reale. nam accessoria non possunt efficere vt in principalium interpretatione à regula recedatur. eius autem naturam & ipsa sequi debent.

L. II. C. 14.

Alb. Gent.
L. II. C. 19.

LVIII. Obiter hoc addendum est, obsides interdum non accessionem esse obligationis sed reuera partem principalem, vt cum quis ex contractu factum promittit non suum, & quia eo non præstito tenetur ad id quod interest, eius vice obsides obligantur, quam fuisse videri sententiam Caudinæ sponsionis diximus alibi. Non dura tantum sed & iniqua est sententia existimantium obsides etiam sine consensu suo alterum ex facto alterius posse obligari.

LIX. Pignora quædam communia habent cum obsidibus, quædam propria. Commune, quod & ex alio iam debito retinentur, nisi obstet data fides: proprium quod quæ de ijs est pactio non tam strictè sumitur quam illa de obsidibus: neque enim æquale est odiû. Res enim natæ sunt vt teneantur, non & homines.

LX. Illud alibi quoque diximus nullum tempus id efficere posse ne luitio sit pignoris si id præstetur pro quo pignus suppositum est. Nam qui actus causam veterem & notam habet, non creditur ex noua procedere. Ideo patientia debitoris veteri contractui non derelictioni imputatur, nisi certæ coniecturæ aliam interpretationem expriment: vt si quis luere cum vellet impeditus id silentio transmisisset tanto tempore, quod ad consensus coniecturam sufficere possit.

CAPVT XXI.

De fide manente bello, vbi de induciis, commeatu,
captiuorum redemptione.

- I. *Inducia quid sint & an id tempus veniat pacis an belli nomine.*
- II. *Vocis origo.*
- III. *Noua inductione post inducias non opus.*
- IV. *Quomodo comparanda sint tempora induciis prefinita.*
- V. *Quando obligare incipiant.*
- VI. *Quid per inducias liceat:*
- VII. *An retrocedere & reficere maria & familia:*
- VIII. *De locis occupandis distinctio.*
- IX. *An redire possit qui vi maiore retentus est circa exitum induciarum.*
- X. *De specialibus induciarum pactionibus & qua inde queri solent.*
- XI. *Induciarum pactionibus ab altera parte ruptis alteram bellum mouere posse.*
- XII. *Quid si pœna addita fuerit?*
- XIII. *Primatum facta quando inducias rumpant.*
- XIV. *In iure commeandi extra inducias qualis sumenda interpretatio:*
- XV. *Qui militum nomine veniant:*
- XVI. *Ite, venire, abire quomodo hic accipienda:*
- XVII. *De extensione ad personas:*
- XVIII. *Ad bona:*
- XIX. *Comitis & gentis nomine qui veniant:*
- XX. *An concessio iuris commeandi morte extinguatur:*
- XXI. *Quid si data sit donec qui dedit voluerit?*
- XXII. *An securitas & extra territorium debeat.*
- XXIII. *Fauor redemptionis captiuorum:*
- XXIV. *An lege interdici redemptio possit distinctione explicatur.*
- XXV. *Ius in captiuum cedi posse:*
- XXVI. *Posse ab uno pretium pluribus deberi:*

- XXVII. *Conventio an rescindi possit ob dimittas captivi ignoratas.*
 XXVIII. *Qua bona capti captorem sequantur.*
 XXIX. *An heres pretium debeat distinctione explicatur.*
 XXX. *An redire debeat qui dimissus est ut alterum liberet, eo mortuo.*

Hiſt. III.

I.

SOLENT & inter bellum à summis potestatibus concedi quædam, ut cum Virgilio & Tacito loquar, belli commercia, qualia sunt induciæ, com-
 meatus, captiuorum redemptio. Indu-

ciæ sunt conventio per quam bello manente ad tempus bellicis actibus abstinendum est. Bello inquam manente: nam bellum status est nomen, qui potest esse etiã cum operationes suas non exserit: Δοκεῖ εὐδὶ-
 χασθαι καὶ καθ' ἑαυτὸν ἔχοντα πλεὺν ἀρετῶν ἢ ἀπερχομένου ἀφ' ἑβίου,

VIII. Nic.

ait Aristoteles: *fieri potest ut virtute quis sit præditus et aut dormiat aut vitam agat actione vacuum.* Idem alibi: οἱ πόποι ἔδρα λύσοι πλεὺν φιλίας ἀπλῶς, ἀλλὰ πλεὺν ἐπιέργειας. *non ipsam amicitiam dissolunt locorum intervalla sed usum eius.* Eustratius ad sextum Nicomachiorum: ἢ ἐξῆς πρὸς πλεὺν ἀπλῶς δύναμιν ἐπιτελέχεια λέγεται: πρὸς δὲ πλεὺν ἐπιέργειας καὶ πρὸς αἴρεσιν δύναμις, ὡς εἰ πρὸς κριμωμείω γεωμέτρῃ γεωμετεία. *Habitus potentie simpliciter dicta ratione habita, actus dicitur: at ipsi actioni siue exercitio comparatus, vocatur potentia, ut ars mensoria in dormiente mensore.*

Horatius.

*Ut quamvis tacet Hermogenes cantor tamen atque
 Optimus est citharædus: Et Alfenus vaser omni
 Abiecto instrumento artis clausaque taberna
 Sutor erat.*

Quod eo dico ut sciamus si quid conuenit ut belli tempore valeat, id per inducias quoque valere, nisi manifeste appareat non statum spectari sed ipsas fun-

Etiones. Contra si quid de pace dictum erit, id induciarum tempore locum non habebit: quanquam Virgilius pacem sequestram dixit, Seruius ad eum locum pacem temporalem, Varro pacem castrorum, paucorum dierum, quæ omnes sunt non definitiones sed delineationes quædam eæque figuratæ. Qualis & illa Varronis qui cum inducias dixit bellorum ferias, potuerat & belli somnum dicere. In M. Varronis autem expositione quam & Donatus sequitur hoc rectè reprehendit Gellius quod paucos dies adiecit, ostendens solere & in horas dari, addam ego & in annos etiam viginti, triginta, quadraginta, etiam centum: quarum apud Liuium exempla: quæ & illam Pauli Iurisconsulti definitionem redarguunt: *Inducia sunt cum in breue & in presens tempus conuenit ne inuicem se lacessant.* Fieri tamen poterit, vt si appareat alicuius conuentionis rationem vnicam & per se mouentem in solidum fuisse cessationem actuum bellicorum, vt tunc quod de pacis tempore dictum est per inducias valeat, non ex vi vocis, sed ex mentis certa collectione de qua alibi egimus.

11. Videtur autem induciarum nomen non ab eo quod Gellius vult inde vt iam, nec ab endoitu id est introgressu vt Opilius voluit venisse, sed quod inde, id est à certo tempore otium sit, quomodo *εὐχέλαια* Græci vocant. Apparet enim etiam ex Gellio & Opilio, veteribus per t, non per c, literã scriptum hoc nomen, quod nunc pluraliter profertur, olim haud dubiè etiam singulariter. Vetus scriptura fuit indoitia; nam otium tunc oitium enunciabant à verbo oiti, quod nunc vti dicimus, sicut ex poina (nunc pœnam scribimus) fit punio, & ex Poino (qui nunc Pœnus) fit

Ad Ter. Eun.
Act. 1. Sc. 1.

Lib. 1. c. 21.

L. postliminium, D. de captiuis.

Lib. III. c. 17.

Punicus. Sicut autem ex eo quod est ostia, ostiorum, factum est nomen ostia ostiæ, sic ex indoitia indoitorum, factum est indoitia, indoitiæ: deinde induitia, cuius ut dixi plurale nunc tantum in usu est. non longè abit Donatus cum inducias dictas vult quod in dies otium præbeant. Sunt ergo induciæ in bello otium, non pax: itaque accurate loquuntur historici qui narrant sæpè, pacem negatam, inducias datas.

Ad Ter. Eun.
d. loco.

Xiu. Plut.
Iustin.

III. Quare nec nova indictione opus erit: nam sublato impedimento temporali ipso iure se exserit status belli non mortuus sed sopitus, ut dominium & patria potestas in eo qui à furore conualuit. Legimus tamen apud Liuium ex feccialium sententia finitis induciis indictum bellum: sed nimirum istis non necessariis cautionibus ostendere veteres Romani voluerunt quantopere pacem amarent & quam iustis de causis in arma traherentur. Innuit hoc ipse Liuius: *Cum Veientibus nuper acie dimicatum ad Nomentum & Fidenas fuerat, induciæque inde, non pax facta, quarum & dies exierat, & ante diem rebellauerant: missi tamen fecciales, nec eorum, cum more patrum iurati repeterent res, verba sunt audita.*

Lib. IV.

IV. Tempus induciis ascribi solet aut continuum ut in centum dies, aut cum designatione termini ut usque calendas Martias. In priori ad momenta temporum faciendæ est numeratio: id enim naturæ conuenit. nam quæ fit ad ciuiles dies computatio ex legibus aut populorum moribus venit. In altero genere dubitari solet utrum ad quem diem aut mensem aut annum dictum est duraturas inducias, is dies, mensis, annus exclusus an comprehensus intelligatur. Certè in rebus naturalibus duo sunt terminorum genera,

L. anniculus,
D. verb. Sig.

genera, intra rem, vt cutis terminus est corporis, extra rem, vt flumen terminus est terræ. Ad vtrumque hunc modum etiam qui voluntate constituuntur termini constitui possunt. Magis autem naturale videtur vt terminus sumatur qui pars sit rei: *περος λέγουσιν τὸ ἔσχατον ἐκείνου* terminus dicitur quod vltimum cuiusque est, inquit Aristoteles: nec vltus repugnat. *si quis sic dixerit vt intra diem mortis eius aliquid fiat, ipse quoque dies quo quis mortuus est numeratur.* Prædixerat Cæsari Spuria periculum quod non vltra Idus Marrias proferretur. Interpellatus ipsis Idibus, dixit venisse quidem, sed non præterijisse. Quare multo magis sumenda est hæc interpretatio vbi temporis productio fauorem in se habet, vt in induciis quæ humano sanguini parcunt.

Met. iv. 17.

l. si quis, D. de Verb. Sig. Suet. in Cæs.

v. Illud obiter addam inducias & siquid est simile ipsos contrahentes statim obligare ex quo contractus absolutus est: at subditos vtrinque obligari incipere vbi induciæ acceperunt formam legis cui inest exterior quædam publicatio: qua facta statim quidem incipit habere vim obligandi subditos, sed ea vis, si publicatio vno tantum loco facta sit, non per omnem ditionem eodem momento se exferit, sed per tempus sufficiens ad perferendam ad singula loca notitiam. Quare si quid interea à subditis contra inducias factum sit, ipsi à pœnis immunes erunt. neque tamen eo minus contrahentes damnum rescire debent.

Bart. l. omnes populi. Pan. c. 2. de const. & ibid. Fel. n. 7.

vi. Quantum per inducias liceat, quantum non liceat ex ipsa definitione datur intelligi. Illiciti enim sunt omnes actus bellici: siue in personas: siue in res: id est quicquid vi fit aduersus hostem. Etiam quæ res

DDDDD

hostium casu aliquo ad nos pervenerunt eæ reddendæ erunt, etiamsi ante nostræ fuissent: quia quod ius externum attinet, ex quo hæc dijudicanda sunt, ipso-
rum sunt factæ: Et hoc est quod ait Paulus Iuriconsultus induciarum tempore postliminium non esse, quia postliminium requirit ut antecedit ius bello capiendi: quod per inducias non est. Ire & redire ultra citroque, sed eo paratu qui periculum nullum ostendet, liceat. Notatum hoc à Servio ad illud Maronis, *Mixtique impunè Latini*, ubi & hoc narrat obfessa vrbe à Tarquinio inter Porsennam & Romanos factis induciis, cum ludi Circenses in vrbe celebrarentur, ingressos hostium duces curuli certamine contendisse & victores coronatos.

Lib. xxxi.

VII. Interius recedere cum exercitu quod Philippum fecisse legimus apud Liviū, cum induciis non pugnat: nec reficere mœnia, nec militem conscribere, nisi quid specialius conuenerit.

VIII. Corruptis hostium præsiidiis loca inuadere quæ ipsi tenebant, haud dubiè contra inducias est. talis enim acquisitio iusta esse non potest nisi ex iure belli. Idem habendum si qui subditi deficere ad hostem velint. Exemplum est apud Liviū, libro XLII. *Coronæi & Haliartij fauore quodam insito in reges, legatos in Macedoniam miserunt præsidium petentes quo se aduersus impotentem superbiam Thebanorum tueri possint. Cui legationi responsum ab rege est, præsidium se ob inducias cum Romanis factas mittere non posse. Derelicta sane occupare licet, dum verè derelicta, id est eo animo ne amplius sine quorum fuerant, non si incustodita, siue custodia ante inducias, siue factis induciis omissa sit. dominium enim manens iniustam facit alterius possessio-*

nem quo refellitur Belisarij aduersus Gothos cauillatio, qui tali obentu loca præsiidiis nudata per inducias inuaserat.

Procop. II.
Goth.

ix. Quæritur an qui vi maiore impeditus quo minus recederet, intra fines hosticos deprehenditur postquam exierint induciæ, ius redeundi habeat. Si ius externum gentium respicimus, non dubito quin hic par sit ei qui cum in pace venisset bello repente exorto inter hostes fato suo deprehenditur, quem captiuum manere ad pacem vsque supra notauimus, neque iustitia interna deest quatenus bona & actiones hostium pro debito ciuitatis obligantur, & in solutum capiuntur: nec magis hic quod queratur habet quam tot alij innocentes in quos bellorum mala recidunt. nec quæ de commissi causa circa merces tractantur adferri huc debent, nec quod apud Ciceronem est de inuentione secundo, de naue rostrata vi ventorum in portum delata quam ex lege quæstor publicari volebat. Ibi enim vis maior à pœna liberat, hic propriè de pœna non agitur, sed de iure quod certo tantum tempore interquiescebat. Tamen quin talem remittere benignius, quin & generosius sit nullam habet dubitationem.

Lib. III.
c. 9.

I. Cæsar. I. inter-
dum. § si
propter, D. de
public.

x. Sed & quædam per inducias illicita ob specialem conuentionis naturam; vt si tantum sepeliendorum hominum causa datæ sint induciæ, nihil erit immutandum; sic si obsessis datæ induciæ tantum ne oppugnentur, iam auxilia & commeatus admittere non licebit. nam cum tales induciæ alteri partium profint, non debent interim eius qui dedit causam duriolem facere. Interdum & conuenit ne commeare liceat. Interdum personis cauetur, non & rebus: Quo casu

DDDDD ij

si ad res defendendas lædantur personæ, nihil contra inducias fiet: nam cum liceat res defendere, personarum securitas ad id quod principale est, non quod in alicuius consequentiam venit referendum est.

Libro hoc c.
19. & 20.

Li. lib. ix. &
xi.

xI. Si fides induciarum à parte altera rumpatur, quin læso liberum sit etiam sine indictione ad arma venire, frustra dubitatur. Nam capita conventionis insunt conventioni per modum conditionis vt paulo ante diximus. Reperias quidem in historiis exempla eorum qui sustinuerint in finem induciarum: Sed & bellum illatum Hetruscis & aliis quod contra inducias fecissent legas: quæ diuersitas argumento est ius ita esse vt dicimus, sed eo iure vti vel non vti in arbitrio esse eius qui læsus est.

xII. Illud constat si pœna conuenta poseitur & persoluitur ab eo qui contra fecit, iam bellandi ius non esse. Ideo enim pœna soluitur vt cætera salua maneant. Et contra si bellum moueatur, recessum à pœna censi debet, quando optio data est.

xIII. Priuata tamen facta non rumpunt inducias, nisi publicus actus accedat, puta imperij aut rati habitationis, quæ etiam intelligitur accedere, si qui deliquerint nec puniantur nec dedantur: si non reddantur res.

xIV. Ius commeandi extra inducias priuilegiû quoddam est. quare in eius interpretatione sequenda sunt quæ de priuilegiis traduntur. Est autem hoc priuilegium neque tertio noxium, neque danti admodum graue: ideo intra verborum proprietatem laxa magis quam stricta interpretatio admittenda est, eoque magis si non petenti datum beneficium, sed vltro oblatum sit, multoque magis, si vltra priuatam pu-

blica quædam utilitas in negotio vertatur. Reijcien-
da ergo stricta interpretatio etiam quam ferunt verba,
nisi alioqui absurdum aliquod sequeretur, aut eo du-
cant probabiles admodum voluntatis coniecturæ.
Contra vero etiam extra proprietatem laxior inter-
pretatio locum habebit ut simile absurdum vitetur,
aut ex valde urgentibus coniecturis.

Can. in e.
cum in cum-
tis. §. cum
vero: ce
elect.

xv. Hinc colligimus datum militibus com meatum
non ad medios tantum sed & summos duces porrigi:
quia verbi proprietas admittit eam significationem,
quanquam est & alia strictior. Sic nomine clerico-
rum venit episcopus. Etiam qui in classibus sunt nau-
tæ milites intelliguntur & omnes omnino qui sacra-
mentum dixerunt.

l. i. §. i. D. de
bon. poss. ex
test. mil.

xvi. In itinere cautum & de reditu censetur, non hoc
ex vi verbi, sed ut absurdum videtur: neque enim in-
utile esse beneficium debet. Et abitus tutus intelligen-
dus vsque dum eo peruenerit ubi in tuto sit, vnde Ale-
xandri fides accusata qui quibus abitum indulserat
eos in ipso itinere iussit interfici. At cui abire datum,
non & redire: sed nec cui venire concessum est mit-
tere poterit: nec contra: sunt enim hæc diuersa nec
extra verba exspatiari ratio cogit: ita tamen ut error et-
si ius non det, à pœna certè si qua adiecta est releuet.
Sed & cui venire permissum est, semel veniet, non ite-
rum, nisi temporis adiectio aliam suppeditet conie-
cturam.

Diod. Sic. lib.
xvii.

xvii. Patrem filius, vxor virum non sequitur, aliter
quam in iure commorandi. nam morari solemus cum
familia, peregrinari sine eâ. Famulus tamen vnus aut
alter etiam si expressus non sit comprehensus cense-
bitur in eo quem sine tali comitatu ire indecorum

l. penult. de
Precario.

Abbas c. quã
fir. de Judicis.

foret. nam qui aliquid concedit, concedit quæ necessario sequuntur. necessitas autem hic moraliter intelligenda est.

xviii. Similiter bona non quævis comprehenduntur, sed quæ solita sunt ad iter assumi.

xix. Expresso comitum nomine non sunt intelligendi hi quorum causa magis est odiosa, quam ipsius cui prospicitur. Tales sunt piratæ, latrones, transfugæ, desertores. Gentis expressum nomen in comitibus, satis ostendit facultatem ad alios non porrigi.

Lib. II. c. 19.

xx. Ius commeandi cum veniat ex vi potestatis, in dubio non extinguitur morte concedentis, secundum ea quæ alibi diximus de regum & aliorum imperantium beneficiis.

Canon. in c.
si gratiosa de
Refer. in vi.

xxi. Disputari solet de eo quod dictum est in hunc modum, quam diu voluero. Et verior est sententia eorum qui existimant durare beneficium tale etiam si novus volendi actus non intercedat, quia durare in dubio præsumitur, quod ad iuris effectum sufficit, non etiam ubi is qui concessit desijt posse velle, quod per mortem contingit. Persona enim sublatâ collabitur etiam illa præsumtio durationis, sicut accidens interitu substantiæ.

xxii. Commeandi autem securitas ei cui data est debetur etiam extra territorium concedentis: quia datur contra ius belli quod per se territorio non includitur: ut alibi à nobis dictum est.

Lib. III. c. 4.

Mac. XXV.
36, 39.

xxiii. Captiuorum redemptio multum habet fauoris, maximè apud Christianos, quibus lex diuina hoc misericordiæ genus peculiariter commendat. Ambrosio captiuos redimere, maximè ab hoste barbaro, præcipua & summa liberalitas vocatur. Idem defen-

dit suum & Ecclesie factum, quod vasa ecclesie, etiam Lib. II. off. 6. 15.
 initiata, confregerint ut captiui redimerentur. Or-
 natus, inquit, sacramentorum redemptio captiuorum est, & Lib. II. c. 13.
 multa alia in eandem sententiam.

xxiv. Quibus adducor ut non audeam indistincte
 probare leges illas quæ captiuos redimi vetant quales
 apud Romanos fuisse legimus: *Nulli ciuitati viliores ca-* Liv. L. xxii.
ptiui quã nostræ, ait in senatu Romano quidam. Eadem
 ciuitas Liuiο dicitur minimè in captiuos iam inde an- Ibid.
 tiquitus indulgens. Nota est in hanc rem Horatij
 ode, vbi captiuos redimere vocat conditiones fœdas
 & exemplum perniciem trahens: flagitio additum
 damnum. Sed quod Aristoteles in Laconum institutis
 reprehendit, idem in Romanorum culpari solet:
 nimis scilicet illa omnia directa ad res bellicas, quasi
 in illis solis salus ciuitatis consisteret. Atqui si rem hu-
 manitatis modo æstimamus, satius sæpè esset, ius
 quod bello petitur amitti, quam plurimos homines,
 & quidem cognatos aut populares, relinqui in gra-
 uissimis ærumnis. Non videtur ergo lex talis iusta,
 nisi appareat opus tali rigore ut maiora aut plurimum
 mala alioqui moraliter ineuitabilia caueantur. Nam
 in tali necessitate, cum ipsi captiui ex caritatis lege
 suam sortem patienter ferre debeant, potest & hoc eis
 iniungi, & aliis nequid contra faciant præcipi, secun-
 dum ea quæ de ciue ob bonum publicum dedendo
 scripsimus alibi.

xxv. Non sunt quidem moribus nostris serui qui
 bello capiuntur: non dubitem tamen quin ius exi-
 gendi pretium redemptionis à capto, possit ab eo qui
 captum tenet in alium transferri: nam & incorpora-
 lia alienari natura patitur.

xxvi. Et potest idem pluribus debere pretium, si ab vno dimissus, pretio nondum soluto, captus sit ab alio: sunt enim diuersa hæc debita ex diuersis causis.

xxvii. Conuentio de pretio facta rescindi non potest eo quod captus intelligatur locupletior quam credebatur: quia iure gentium externo, de quo quaerimus, nemo cogitur supplere quod in contractu minus æquo pretio promissit, si dolus non intercessit; vt intelligi potest ex his quæ de contractibus supra à nobis explicata sunt.

xxviii. Ex eo quod diximus captiuos nostros seruos non esse, sequitur cessare illam acquisitionem vniuersalem, quam accessionem esse dominij in personam diximus alibi. Non alia ergo captori acquiruntur quam quæ specialiter apprehenderit: quare si quid clam secum habet captiuus, non erit acquisitum, quia nec possessum. Sicut Paulus Iurisconsultus contra Brutum & Manlium respondit, qui fundum possessione cepit, thesaurum quem in fundo esse nesciat non cepisse: quia qui nescit nequeat possidere. Cui consequens est vt res eo modo celata ad redemptionis pretium soluendum prodesse possit, quasi retento dominio.

l. possideri. §. Neratius, D. de acq. poss.

xxix. Quæri & hoc solet an pretium conuentum, & ante mortem non solutum ab hærede debeat. Expedita mihi videtur responsio, si in carcere mortuus est, non deberi: promisso enim inerat conditio si liberaretur, mortuus autem non liberatur. Contra si mortuus est cum in libertate esset, deberi. Iam enim lucratus erat id pro quo promissum erat pretium. Plane fateor & aliter conueniri posse vt ab ipso contractus momento

momento pure debeat pretium, & captiuus tantum retineatur, non iam ut iure belli captus, sed ut à se oppugneratus: Et contra pactum iniri posse, ut procedat pretij solutio si die præstituto qui captus sit liber viuat. Sed hæc ut minus naturalia non præsumuntur acta, nisi manifestis documentis.

xxx. Proponitur & illud an in carcerem redire debeat qui dimissus est sub pacto ut faceret dimitti alterum, qui factum morte præuenerit. Diximus alibi factum tertij liberaliter promissum satis impleri, si nihil omittitur ex parte promissoris: at in onerosis obligari promissorem ad id quod tantundem valet. Sic ergo in proposita quæstione non tenebitur quidem dimissus reddere se custodiæ, neque enim id conuentum fuit, neque tacite actum intelligi patitur fauor libertatis, neque debet lucrifacere libertatem, sed eius quod præstare non potest æstimationem præstabit. Hoc enim naturali simplicitati congruentius, quam quæ in actione de præscriptis verbis & de conditione ob causam dati causa non secuta, Romani iuris interpretes tradunt.

Lib. II. c. 10.

l. naturalis,
§. 1. de præsc.
verb. l. ult. D.
de cond. ob
caus. dati.

C A P V T X X I I.

De fide minorum potestatum in bello.

- I. *Ducum genera.*
- II. *Quatenus eorum pactio obliget summam potestatem:*
- III. *Aut occasionem obligationi des.*
- IV. *Quid si factum quid contra mandatum? ubi distinctiones adhibentur.*
- V. *An tali casu pars altera obligetur.*

EEEE

VI.

*Quid belli duces aut magistratus possint circa inferiores se,
aut pro ipsdem.*

VII.

Pacem facere ducum non esse:

VIII.

An inducias dare, distinguitur.

IX.

Quæ securitas personarum, quæ res ab ipsis concedi possint.

X.

Stricte interpretanda talia pacta & quare.

XI.

Quomodo interpretanda deditio à duce accepta.

XII.

Quomodo cautio, si regi aut populo visum fuerit.

XIII.

Quomodo promissum de oppido tradendo.

I. conventio-
num, D. de
pactis.

INTER publicas conventiones Ulpianus & hanc speciem posuit quoties inter se duces belli quædam paciscuntur. nos diximus post fidem datam à summis potestatibus agendum & de

ea quam dant minores inter se aut aliis: siue minores illi summis sint proximi, quales sunt duces excellenter dicti, de quibus illud Liuij capiendum: *Nec ducem nouimus nisi cuius auspicio bellum geritur: siue longius remoti.*

Lib. IV.

II. Est autem in horum promissis duplex inspectio. nam aut hoc quæritur an summam potestatem obligent, aut an se ipsos. Prior quæstio definienda est ex eo quod alibi diximus obligari nos & per eum quem voluntatis nostræ ministrum elegerimus, siue voluntas illa specialiter expressa est, siue ex ipsa præpositionis naturâ colligitur. Nam qui dat facultatem dat quantum in se est quæ ad facultatem sunt necessaria, quod in materia morali intelligendum est morali modo. Duobus ergo modis potestates minores supremam suo facto obstringunt, faciendo id quod probabiliter ipsorum officio contineri censetur, aut etiam extra illud ex speciali præpositione notâ publicè aut iis quorum res agitur.

Lib. II. c. 10.

III. Sunt & alij modi quibus potestas summa obligatur antecedente ministrorum facto, sed non ita ut id factum causa sit propriè dicta sed ut occasio sit obligationis: idque dupliciter, vel per consensum, vel per rem ipsam: Consensus apparet rati habitione, non tantum expressa, sed & tacita, id est ubi sciuit summa potestas quod actum erat & fieri passa est quæ ad aliam causam referri probabiliter non possunt. quod ipsum quomodo procedat alibi tractauimus. Per rem hæc tenentur obligantur ne locupletiores fiant aliena iactura, id est ut aut contractum præstent ex quo commodum volunt consequi, aut de commodo discedant, de qua æquitate itidem à nobis alibi dictum est. Et hæc tenentur nec ultra recipi potest quod dicitur valere si quid utiliter gestum est. Contra vero ab iniustitia excusari non possunt qui cum pacta improbent, tamen retinent quod sine pactis non haberent: Ut cum Senatus Romanus, narrante Valerio, factum Cn. Domitij neque probare potuit, neque rescindere voluit: qualia multa in historiis occurrunt.

Lib. II. c. 4.
& c. 14.

Lib. II. c. 9.

Lib. IX. 16.

IV. Illud quoque ex supra à nobis dictis repetendum est, obligari eum qui præposuit etiam si præpositus fecit contra mandata arcana, intra limites tamen publicæ functionis. Hanc æquitatem rectè securus est Prætor Romanus in institoria actione: neque enim omne quod cum institore geritur obligat eum qui præposuit, sed ita si eius rei gratia cui præpositus fuerit contractum est. de quo autem palam proscriptum fuit ne cum eo contrahatur, is præpositi loco non habebitur: quod si proscriptum quidem sit, sed non pateat, tenetur qui præposuit, conditio quoque præpositionis seruanda est: nam si quis sub certa lege vel in-

Lib. XI. c. 10.

l. cuiusque,
§. non tamen,
D. de inst. act.

l. sed si, §. de
quo, & §. pro-
scribere, & §.
proscriptum
cod. tit.

teruentu cuiusdam personæ contrahi voluit, æquissimum erit id seruari in quo præpositus est. Cui consequens est vt alij reges aut populi magis, alij minus ex ducum suorum contractibus teneri possint, si satis notæ sint ipsorum leges atque instituta. De his si non constat, sequendum est quod coniectura dicat, vt concessum intelligatur id sine quo satis commodè quæ officij sunt expediri non possunt. Mandati fines si excesserit minor potestas, tenebitur ipsa, si quod promisit præstare non potest, ad æstimationem: nisi lex aliqua satis cognita id quoque impediatur. Quod si dolus accesserit, id est si præ se tulerit ius maius quam habebat: iam tenebitur & de damno culpa dato, imo & ex crimine ad pœnam crimini respondentem. Ex priore causa bona obligantur & si ea deficient operæ, aut libertas corporis: ex posteriore quoque persona, aut bona, aut vtrumque pro delicti quantitate. Quod autem de dolo diximus procedet etiam si quis testationem interposuerit semetipsum obligari nolle, quia & damni dati & pœnæ iustæ debitum cum delicto non voluntario sed naturali nexu cohærent.

v. Quia verò semper aut summa potestas obligatur aut minister eius, ideò & certum est partem alteram obligari, nec dici posse claudicare contractum. Egimus de comparatione eorum qui medijs sunt ad superiores.

vi. Videamus & quid in inferiores possint: Nec puto dubitandum quin dux, milites, magistratus, oppidanos obligent intra eos actus qui solèt ab ipsis imperari: alioquin consensu opus esset. Contra ducis aut magistratus pactum inferioribus proderit in merè utilibus omnino: id enim in potestate comprehen-

sum satis est: in his quæ onus annexum habent, intra ea quæ imperari solêt, omnino; extra ea, ita si acceptauerint: quæ congruunt his quæ de stipulatione pro tertio ex naturali iure alibi differuimus. Generalia hæc illustriora facient subjectæ species.

Lib. II. c. 10.

VII. De belli causis & consequentibus transigere ad belli ducem non pertinet, neque enim belli gerendi pars est bellum finire: imò etsi cum maxima potestate præpositus fuerit, ea de belli ductu erit intelligenda. *Quam pacem A. Albinus cum Iugurtha rege senatus iniussu fecerat, senatus rescidit*, inquit Sallustius: Sic Caudina, sic Numantina sponsio populum Romanum ut alibi exposuimus non obligauit. Et eatenus verum est illud Posthumij, *si quid est in quo obligari populus potest, in omnia potest*, nempe eorum quæ ad ductum belli non pertinent, quod ostendunt antecedentia, de deditioe, de sponsione relinquendæ aut incendendæ vrbs, de statu mutando.

Iugurth.

VIII. Inducias dare ducum est, nec summorum tantum, sed & minorum, ijs nempe quos oppugnant aut obsessos tenêt, & se suasque copias quod attinet. Nam alios duces pares non obligant, quod Fabij & Marcelli historia apud Liuium declarat.

Lib. XXIV.

IX. Homines, imperia, agros bello quæ sita concedere itidê ducû non est. Hoc iure Syria Tigrani adempta quanquam Lucullus dederat. De Sophonisba quæ bello capta erat ait Scipio senatus populique Romani iudicium atque arbitrium esse; ided a Masanissa, quo duce capta erat, libertatem ei dari non potuisse. In res alias quæ in præda sunt ius aliquod concedi imperantibus videmus non tam ex vi potestatis quam cuiusque populi moribus. qua de re satis superius à

Iustin lib. XL
Liuius lib.
XXX.
Cast. de Iust.
& iure, l. 1.

Lib. III. c. 6.

nobis dictum est. At nondum quaesita condonare omnino in ducum est potestate: quia oppida pleraque & homines sæpe in bello dedunt se sub conditionibus vitæ saluæ, aut & libertatis, aut & bonorum, de quibus summæ potestatis arbitrium exquiri res plerumque non patitur. Pari ratione ius hoc & ducibus non summis dandum est intra ea quæ ipsis agenda commissa sunt. Maharbal Romanis quibusdam, qui ex prælio ad Thrasymenum euaserant, satis longe absente Annibale, fidem dederat non tantum vitæ *πῆς σωτηρίας*, vt nimium concise narrat Polybius, sed si arma tradidissent abire cum singulis vestimentis passuram: retinet eos Annibal hoc causatus *ὅτι Μααρχίας ἐκ ἐπιχώριος αἰὲρ τῆς αὐτοῦ γνώμης διδύς τιὸ ἰσραηλῆαι τῶν ἑσπέρων*. In potestate Maharbalis non fuisse se inconsulto fidem dare se deditibus qua ipsos illæsos aut indemnes præstaret. Iudicium de hoc factò Liuij sequitur: *Punica religione seruata fides ab Annibale est.* Quare & M. Tulliū, in Rabirij causa vt oratorem audire debemus, non vt iudicem. Vult à Rabirio Saturninum iure cæsum quem Consul C. Marius data fide ex Capitolio abduxerat. *Fides ait, qui potuit sine senatusconsulto dari?* & ita ré agit quasi Marium solum fides ista obstringeret. Atqui C. Marius ex senatusconsulto potestatem acceperat operam dandi vt imperium populi Romani maiestafque conseruaretur. In ea potestate, quæ Romanis moribus erat maxima, quis neget comprehensum ius dandæ impunitatis si eo modo omne periculum à re publica receretur?

x. Cæterum in his ducum pactis, quia de re agunt alienâ, quatenus contractus natura patitur, adstringenda interpretatio, nempe de aut ex ipsorum facto

summa potestas plus quàm vellet obligetur; aut ipsi
damnum subeant officium faciendo.

xi. Ita qui in deditiōem puram à duce accipitur, eo
iure acceptus censeatur vt de eo victoris populi aut re-
gis arbitrium sit. cuius exemplum est in Gētio Illyrij,
& Perseo Macedoniæ rege, qui se, ille Anicio, hic
Paulo dederunt.

xii. Sic adiecta cautio, ita ratum sit, si populus Roma-
nus censuisset, quam sæpe in sponsionibus inuenias,
efficiet vt rati habitiōe non secutâ, dux in nihil ipse
teneatur, nisi si quâ locupletior factus sit.

xiii. Et qui oppidum tradere promiserunt possunt
præsidium dimittere, vt fecisse Locrenses legimus.

Liv. lib. xxiv.

CAPUT XXIII.

De fide priuata in bello.

- I. *Refellitur sententia statuens priuatos fide hosti data non ob-
stringi.*
- II. *Ostenditur obstringi eos etiam pirata & latroni: & qua-
tenus:*
- III. *Minor hic non excipitur:*
- IV. *Error an liberet:*
- V. *Soluitur obiectio sumpta ex publica utilitate.*
- VI. *Apertur ante dicta ad fidem datam reditus in carcerem:*
- VII. *In certum locum non redeundi: non militandi:*
- VIII. *Non fugiendi.*
- IX. *Captum alij se dare non posse.*
- X. *An priuati cogendi sint a suis potestatibus implere quod
promiserant.*
- XI. *Qualis interpretatio in huiusmodi pactis adhibenda.*
- XII. *Quomodo sumenda voces vite, vestium, aduentus, auxiliij.*
- XIII. *Redisse ad hostem quis dicendus.*

XIV.

Iusta auxilia que, in ditione sub conditione facta.

XV.

Que ad executionem pertinent, conditionem non facere.

XVI.

De talium pactorum obsidibus.

I.

ICERONIS est illud satis tritum:

*Etiam si quid singuli temporibus adducti
hosti promiserint est in eo ipso fides conser-
uanda: singuli, milites puta aut pagani:*

nihil enim ad fidem refert. Mirum est inuentos esse iuris magistros qui docerent pacta publice cum hostibus inita fidem adstringere: at quæ à priuatis fierent non item. Nam cum priuati iura priuata habeant quæ obligare possunt, & hostes capaces sint acquirendi iuris, quid esse potest quod obligatione impediat? Adde quod nisi id statuatur, datur cædibus occasio, libertati impedimentum: nam & illæ caueri sæpe, & hæc obtineri à captiuis fide priuatorum sublata non poterit.

II. Imò non hosti tantum illi quem ius gentium agnoscit, sed & latroni & piratæ data priuatim fides obligat perinde vt de fide publica supra diximus. Id interest, quod si metus iniustus ab altero incussus impulerit ad promittendum, is qui promisit petere restitutionem aut si alter nolit sibi eam præstare potest. Quod in metu procedente ex bello publico iurif-

gentium locum non habet. Quod si & iusiurandū accesserit, iam omnino quod promissum est præstādum erit ab eo qui promisit, si periurij crimē effugere volet. Sed tale periurium si in hostem publicum commissum sit puniri ab hominibus solet, si in latrones aut piratas dissimulari odio eorum quorum commodum agitur.

III. In hac quoque priuata fide minorem non excipimus qui eius status est vt actum intelligat. Nam quæ minoribus consulunt beneficia ex iure sunt ci-

uili.

Bart. in l. con-
ventionum
D. de pactis.
Zaf. in apol.
contra Ecriū

C. XIX.

Oldr. Conf. 7.

Couar. de
matrim part.
II. c. 3 §. 4. n.
21.

ne benigna ita accipiendæ sunt vt casus summæ necessitatis excludant. Quod si actus qui lege aut præcepto interdictus erat, & valere vetitus, interdicti æquo iure potuit, iam irritus erit actus priuati, sed puniri tamen idem poterit, ideo quod promisit id quod sui iuris non erat, maximè si iuratus id fecerit.

Off. III.

VII. Promissio captiui de redeundo in carcerem merito toleratur. Neque enim deteriorem reddit captiui conditionem: non ergo vt quidam existimant gloriose tantum fecit M. Attilius Regulus, sed & quod debebat: *Regulus*, inquit Cicero, *non debuit conditiones pactionesque bellicas & hostiles perturbare periurio*. Nec obstat illud:

Horat.

*Atqui sciebat quæ sibi barbarus
Tortor pararet.*

Lib. VII. c. 18.

Nam & hoc fieri posse iam scierat cum promitteret. Sic & de decem captiuis, vt quidam ex antiquis scriptoribus rem narrat Gellius, *octo postliminium iustum non esse sibi responderunt quoniam deiurio vincti forent*.

Lib. I.

VIII. Solent & promittere quidam ne in certum locum redeant, ne aduersus eum qui ipsos in potestate habet militent. Prioris exemplum apud Thucydidem, vbi sic Ithomenses promittunt Lacedæmonijs, exituros se Peloponneso, nec vnquam redituros. Posterius nunc frequens est. Vetus exemplum est apud Polybium vbi dimittuntur ab Amilcare Numidæ, sub lege, *μηδὲνα φέρει ἔπλοι πολέμοι κατ' αὐτῶν*, *Ne aduersus Carthaginenses eorum quisquam arma hostilia ferret*. Simile pactum habet in Gothicis Procopius. Hoc pactum quidam irritum pronuntiant, quia sit contra officium quod patriæ debeatur. At non quicquid contra officium est statim & irritum est, vt & alibi & su-

Goth. III.

pra diximus. Deinde vero ne contra officium quidem, libertatem sibi parere id promittendo quod iam est in hostis manu. Nihilo enim deterior fit patriæ causa, cui is qui captus est, ni liberetur, iam periisse censendus est.

ix. Promittunt & nonnulli non fugere. tenet hoc eos, etiamsi vincti promiserint contra quam quidam sentiunt. Nam & sic solet aut vita seruari aut mitior obtineri custodia. Si vero vinctus sit postea, ita demum liber erit si ideò promiserit ne vinciretur.

x. Satis ineptè quæritur an qui captus est alij dedere se possit. Nimis enim certum est neminem sua pactione ius alteri quæsitum adimere posse. Est autem captori ius quæsitum aut ipso belli iure, aut partim belli iure, partim concessu eius qui bellum gerit secundum ea quæ supra exposuimus.

Lib. III. c. 6.

xi. Circa effectus pactorum egregia quæstio est, an priuati si in fide præstanda negligentes sint à suis potestatibus cogendi sint eam implere. Et cogendos verius est in bello duntaxat solenni, ob ius gèrium, quo bellum gerentes obstringuntur. alter alteri ius reddere, etiam de factis priuatorum, vt puta si à priuatis violati essent hostium legati. Sic Cornelius Nepos

Lib. VIII. c. 6.

recitante Gellio scripserat multis in Senatu placuisse vt ij de decem captiuis qui redire nollent datis custodibus ad Hannibalem deducerentur.

xii. De interpretatione, tenendæ regulæ iam aliquoties memoratæ vt à proprietate verborum non recedatur nisi absurdi vitandi causa, aut ex alia satis certæ mentis coniectura: vt in dubio magis interpretemur verba contra eum qui legem dedit. Vitam pactus non etiam ad libertatem ius habet. Vestium nomine arma

non veniunt: sunt enim hæc diuersa. Venisse auxilium rectè dicitur si sit in conspectu, etiamsi nihil agat; nam ipsa præsentia suam vim habet.

De off. iiii.

Lib viii. c.
19.

xiii. At rediisse ad hostem non dicitur qui clam redijt vt statim exiret: rediisse enim ita intelligi debet vt in potestate hostium iterum sit. Contraria interpretatio veteratoria Ciceroni, stulte callida, quæ fraudem in se & periurium habeat. Eadem Gellio fraudulenta calliditas, à Censore ignominie notata, qui eam adhibuerant intestabiles & inuisi.

xiv. Iusta auxilia in pacto deditiois non faciendæ si ea aduenerint, intelligi debent talia quæ periculum cessare faciant.

xv. Notandum & hoc, si quid de executionis modo conuenit, id conditionem non iniicere pacto, vt si dictum certo loco solui, qui locus postea dominum mutauerit.

xvi. De obsidibus tenendum quod supra diximus plerumque eos accessionem esse principalis actus: sed tamen conueniri etiam posse vt disiunctiua sit obligatio, nimirum vt aut fiat aliquid aut obsides retineantur. Sed in dubio tenendum est illud, quod maximè est naturale, id est vt accessio tantum credantur.

CAPVT XXIV.

De fide tacita.

- R. *Tacite quomodo fides interponatur.*
- II. *Exemplum in eo qui in tutelam recipi à populo aut rege ex-
petit:*
- III. *Qui colloquium postulat aut admittit:*
- IV. *Huius tamen dum collocutori non noceat integrum esse res
suas promonere.*
- V. *De mutis signis ex consuetudine aliquid significantibus.*
- VI. *De tacita approbatione sponsionis.*
- VII. *Pena quando tacite remissa.*

I. ILENTIO quædam conueniri non male à Iauoleno dictum est, quod & in publicis, & in priuatis & in mixtis conuentionibus vsu venit. Causa hæc est quod consensus qualitercumque indicatus & acceptatus vim habet iuris transferendi. Signa autem consensus sunt & alia præter voces & literas vt non semel iam indicauimus. Quædam natura insunt actui.

l. ea lege, D. locati.

Lib. II. c. 4.
Lib. III. c. 2.

II. Exemplum sit in eo qui aut ab hostibus aut ab externis veniens in alterius populi aut regis fidem se dat. nam hic quin tacite se obliget nequid faciat aduersus eum statum in quo præsidium petit, dubitari non debet. Quare sequendi non sunt qui Zopyri factum à reprehensione remotum aiunt: neque enim fides eius in regem perfidiam in eos ad quos confugerat excusat. Idem de Sexto Tarquinij filio qui ad Gabios se contulerat dictum esto. De Sinqone Virgilius:

Li. lib. I.

Æncid. II.

*Accipe nunc Danaum insidias, & crimine ab uno
Disce omnes,*

Lib. XXVIII.

Lib. X. C. 6.

III. Sic & qui colloquium aut postulat, aut admittit tacite pollicetur collocutoribus id innoxium fore. Hostibus per colloquij speciem violandis ius gentium violari pronuntiat Livijs. Cn. Domitius eo quod Bituitum regem Aruernorum per colloquij simulationem accersitum, hospitioque exceptum vinxit, hoc à Valerio Maximo iudicium refert: *Nimia gloria cupiditas perfidum existere coëgit.* Quamobrem mirari subit cur scriptor libri octavi belli Gallici Cæsaris, siue is Hirtius est, siue Oppius, simile factum T. Labieni referens adiecerit, *infidelitatem eius (Comij scilicet) sine ulla perfidia indicavit comprimi posse,* nisi hoc Labieni magis quam scriptoris iudicium est.

Liu. lib. XLII.

Lib. III. C. 2.

IV. At non ultra tacita illa voluntas trahenda est quam dixi. nam dum collocutores nihil patiatur, specie colloquij auertere hostem à belli consilijs, sua interim promovere, perfidiâ vacat, & dolis bonis annumeratur. quare qui deceptum spe pacis regem Perseum arguebant, non tam iuris & fidei quam animi excelsi & gloriæ bellicæ habebant rationem, ut ex his quæ de dolis bellicis diximus satis potest intelligi.

Lib. III. C. 4.

Lib. II. C. 20.

C. 22.

V. Sunt & signa quædam muta ex consuetudine significantia, ut olim vittæ & rami obliuarum, apud Macedones hastarum erectio, signa supplicis deditio, quæ proinde obligant ad arma ponenda. Qui vero deditioem accipere se significat an obligetur & quatenus, ex his quæ supra dicta sunt petendum est. Hodie vela candida tacitum habent signum petiti colloquij: obligabunt ergo non minus quam si voce petitum esset. Sponsio à ducibus facta quatenus tacite

approbata à populo aut rege censeri debeat & hoc c. 22.
iam supra diximus, nimirum ubi & actus fuit cognitus,
& aliquid factum aut non factum cuius rei alia causa
extra voluntatem federis probandi dari non possit.

VI. Pœnz remissio ex sola dissimulatione non po-
test colligi: sed opus est accedat actus talis qui aut ami-
citiâ per se ostendat, ut fedus amicitiâ causa: aut
opinionem de tali virtute cui merito antefacta con-
donari debeant, siue ea opinio verbis indicata est, siue
rebus quæ ex more institutæ sint ad talem significa-
tionem.

C A P V T X X V.

Conclusio cum monitis ad fidem
& pacem.

- I. *Monita ad fidem seruandam.*
- II. *In bello pacem semper spectandam:*
- III. *Et amplectendam etiam cum damno, Christianis præfer-
tim:*
- IV. *Vtile id victis:*
- V. *Et victori:*
- VI. *Et quorum res dubia sunt.*
- VII. *Pacem factam summa religione seruandam.*
- VIII. *Votum & finis operis.*

I. T O V E hic finire me posse arbitror,
non quod omnia dicta sint quæ dici
poterant, sed quod dictum satis sit
ad iacienda fundamenta, quibus si
quis velit superstruere speciosiora opera adeo me in-
videntem non habebit, vltro & gratiam referet. Tan-
tum antequam dimitto, lectorè, sicut cum de bello sus-

cipiendo agerem monita quædam de bello quantum fieri potest declinando adieci, ita nunc quoque monita pauca addâ quæ in bello & post bellum valeant, ad fidei curam & pacis: & fidei quidem tum propter alia tum ne spes pacis adimatur. Fide enim non tantum respublica quælibet continetur vt Cicero dicit, sed & maior illa gentium societas: Hac sublata vt verè Aristoteles ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ἀλλήλων χρείας τῆ ἀνθρώπων, tollitur quod inter homines est commercium. Itaque merito idem ille Cicero nefarium esse ait fidem frangere quæ continet vitam: *Sanctissimum*, vt Seneca loquitur, *humani pectoris bonum*: quam tanto magis præstare debent summi hominum rectores quanto cæteris impunius peccant: Itaque fide sublata feris erunt similes quarum vim omnes exhorrent. Et iustitia quidem in cæteris sui partibus sæpè habet aliquid obscuri: at fidei vinculum per se manifestum est, imo ideo quoque vsurpatur vt de negotiis omnis dematur obscuritas. Quo magis regum est religiosè hanc colere, primum conscientie, deinde & famæ causa quâ stat regni auctoritas. Ne dubitent igitur eos qui ipsis fallendi artes instillant, id ipsum facere quod docent. Non potest diu prodesse doctrina quæ hominem hominibus infociabilem facit: adde & Deo inuisum.

II. Deinde in tota belli administratione non potest securus & Deo fidens animus retineri nisi semper in pacem prospectet. Verissimè enim dictum à Sallustio: *Sapientes pacis causa bellum gerere*: Cui congruit Augustini sententia: *non pacem queri vt bellum exerceatur, sed bellum geri vt pax acquiratur*. Ferinum quiddam vis est: quæ in bello maximè eminet: quo diligentius curandum est vt humanitate temperetur ne nimium feras imitando

Off. III.

Rhet. ad
Theod. I.
c. 15.

Ep. LXXVIII.

Cic. pro Q.
Ros.

Orat. ad Cæf.

Epi. I. ad
Bonif.

imitando dediscamus hominem.

III. Pax ergo tuta satis haberi si potest, & malefactorum & damnorum & sumtuum condonatione non malè constat: præcipuè inter Christianos, quibus pacem suam Dominus legavit. Cuius optimus interpretres nos vult, quantum fieri potest, quantum in nobis situm est, cum omnibus pacem quærere.

Rom. xii. 18.

IV. Satis quidem hoc vnum esse debet, sed & plerumque vtilitas humana eodem trahit: primum eos qui minùs valent: quia periculosum est longum cum valentiore certamen, & vt in naui fit, iacturâ aliquâ redimenda maior calamitas, omissa ira ac spe fallacibus, vt rectè Liuius dixit, auctoribus. hunc sensum Aristoteles sic enuntiat: κρείττον τοῖς κρείττοσι μέγας ἢ πῦρ ὑπὲρ γήινωι παρέσθαι, ἢ πολέμω κρατηθέντας αἰσὺς αἰσὺς χεῖμασι ἀπολέσθαι. *Satius est his qui plus pollent aliquid rerum suarum relinquere, quam bello victos cum rebus perire.*

V. Sed & eos qui validiores sunt: quia bonis suis rebus, vt idem Liuius non minus verè ait, ampla ac speciosa dantibus pax est. Cogitandus quoque Mars communis: διεξιπτοί, ait Aristoteles, τὰ μεταβολὰς τὰ ἐν πολέμω ὡς πολλαὶ καὶ ἀδρόγρι γήροισι. *Cogitandum in bello quam multa quamque improuise mutationes accidere soleant. Et maximè metuenda desperantium audacia, tanquam acerrimi morientium belluarum morsus.*

VI. Quod si vterque pares sibi videantur, id vero Cæsare auctore optimum tempus de pace agendum sibi vterque confidit.

Bel. ciuil. 1.

VII. Pax autem facta qualibuscumque legibus, seruanda omnino ob eam quam diximus fidei sancti-

GGGG

moniam, sollicitéque cauenda, non tantùm perfidia, sed & quidquid animos exasperat. Nam quod de priuatis amicitijs dixit Cicero, ad has publicas non minus rectè aptes, cum omnes summa religione ac fide tuendas, tum eas maximè quæ ex inimicitijs reuocatae sunt in gratiam.

VIII. Inscribat hæc Deus (qui solus hoc potest) cordibus eorum quorum res Christiana in manu est, & iisdem mentem diuini humanique iuris intelligentem duit, quæque semper cogitet lectam se ministram ad regendos homines, Deo carissimum animal.

FINIS.

EX THEOLOGIS.

Synodus Nicena can. xii.	50.
Synodus Arelatensis I. can. III.	52.
Concilium Toletanum I.	190.
Leonis epistola.	51.
Augustinus quæst. super Iosue.	559.
de libero arbitrio.	57. 134.
de mendacio.	564. & seq.
de ciuitate Dei.	686.
c. si quis seruum. xvii. q. 4.	198. 639.
c. de Iudæis, dist. 45.	444.
c. 2. de Treuga & pace.	675. 685.
Adrianus quodlibet. 2.	504.
Dominicus Soto de Iust. & iure lib. v. c. 1.	463.
Franciscus Victoria relectione de Indis: & de iure belli.	62. 154. 416.
Medina de restitutione, q. 10.	561.

EX IVRE.

Lex Solonis.	56. 131.
Lex xii. tabularum.	39. 56. 131.
Digestis.	
De Iustitia & iure. l. 1. §. huius studij.	605.
l. ex hoc iure.	21.
De diuisione rerum. l. quædam.	357.
De pactis, l. conuentionum.	322.
De minoribus. l. in causæ cognitione.	291.
Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur. l. 1. 21.	
Ad legem Aquiliam. l. scientiam. §. quicum. 125.	
l. quemadmodum. §. item.	144.
De religiosis & sumtibus funerum. l. cum loca.	605. 664.

De conditione indebiti. l. Iulianus.	579.
De lege Rhodia de iactu. l. 2. §. cum in eadem.	144.
l. actionis.	471.
Depositum. l. bona fides.	254. 255. 305.
De distractione pignorum. l. rescriptum. §. 1.	579.
II. De legatis & fideicommissis. l. cum ita legatum.	
§. in fideicommissis.	223.
Ad legem Falcidiam. l. pretia.	284.
Si tabulæ testamenti nullæ exstarent, unde liberi.	
l. scripto. §. 1.	213.
De damno infecto. l. Fluminum. §. ult.	
& l. Proculus.	462.
De acquirendo rerum dominio. l. quod in littore.	157.
l. in agris limitatis.	161.
l. transfugam.	573. 736.
De acquirenda vel amittenda possessione.	
l. 1. §. 1.	612.
Nequid in loco publico vel itinere fiat.	
l. littora.	157.
De diuersis temporum præscriptionibus.	
l. si quisquam.	158.
De furtis. l. 1.	7.
De incendio, ruina, naufragio. l. quo naufragium. §. quod ait.	144.
De sepulchro violato. l. sepulchra.	608.
Ad legem Corneliam de sicarijs.	
l. furtum.	133.
De pœnis. l. aut facta.	432.
l. crimen.	463.
De iure fisci. l. Imperatores.	398.
De captiuis & de postliminio. l. nauibus,	

& seq.

LOCI SCRIPTORVM
IN HOC OPERE SPECIALITER
EXPLICATI, AVT EXAMINATI,
AVT EMENDATI.

EX SACRIS LITERIS:
VETERIS TESTAMENTI.

Genesis.	IV. 14.	Pag. 23.
	24.	24.
	IX. 5. 6.	23.
	XIV. 16. & seq.	710.
	20.	609.
	XVIII. 23.	557.
	XX. 12.	560.
	XXV. 6.	214.
	XXXVIII.	269.
Exodus.	XV 11.	20.
	XX. 2. & seq.	439.
	5.	462.
	12. & seq.	427.
	17.	434.
	XXI. 14.	457.
	XXII. 2.	56. 32.
	•.	431.
Leuiticus.	XVIII.	185.
Numeri.	XIV. 30.	297.
	XX. & XXI.	146.
Deuteronomium.	XIII. 19.	430.

	XX. 10. 15.	10.
	11.	586.
	19.	681.
	XXII. 28.	106. & seq.
	XXIII. 6.	329.
Iofuc.	IX.	297.
Iudicum.	III. 15.	117.
	XX.	298.
I. Samuelis qui		
Latinis I. Regum. VIII. 2.		97.
	X. 5. 10.	675.
	XI.	570.
	XIX. 16.	675.
	XXV.	299.
II. Regum qui		
Latinis IV. Regum. III. 19.		689.
	VI.	570.
	XVIII.	568.
I. Paralipomenon. XIX. 2.		86.
	XXIII.	115.
	XXVI. 32.	86.
II. Paralipomenon. XVI. 2. 7.		330.
	XIX. 2.	329.
	XX. 37.	330.
Pfalms.	II.	29.
Efaias.	II. 4.	56.
Ieremias.	XXXVIII. 5.	686.
	26.	560.
Ezechiel.	XVIII.	418.
Ecclesiastes.	XII. 7.	380.
Prouerbia.	XVI. 4.	400.

NOVI TESTAMENTI.

Matthæus. v. 17.

21. & seq.

34.

39. & seq.

44. & seq.

XI. 13.

XXII. 20.

XXIII. 21.

XXVI. 25.

52.

Marcus. VI. 48.

IX. 19.

Lucas. II. 1.

XIV. 13.

XVII. 3.

XXII. 30.

XXIV. 28.

Iohannes. IV. 9.

VIII. 7.

XVIII. 36.

Acta Apostolorum. X. 2.

XVI. 3.

XVII. 4.

Ad Romanos. I. 25.

III. 27.

VII. 14.

X. 5.

XII. 17.

19.

XIII. 1.

2. 45.

37.

27.

302. 309.

37. 38. 56. 58.

31.

31.

117.

302.

567.

57. 59. 60.

562.

434.

470.

444.

413.

565.

561.

329.

398.

472.

12.

562.

12.

442.

27.

28.

15.

42.

59.

29.

97. & seq.

GGGGG ij

	4.	29. 35.
	XIV. 23.	476.
I. ad Corinthios.	VII. 21.	198.
	25.	185.
	36.	182.
	XI. 14.	292.
II. ad Corinthios.	X. 3.	43.
	XI. 3.	139.
	XII. 14.	213.
Ad Galatas.	III. 25.	15.
	IV. 1.	156.
	VI. 5.	198.
Ad Ephesios.	I. 1. 3.	292.
	VI. 12.	49.
Ad Colossenses.	III. 22.	198.
I. ad Timotheum.	II. 1. 2. 3.	28.
Ad Titum.	II. 9.	198.
Ad Hebraeos.	VI. 17.	296.
	VII. 13.	27.
	19.	15.
	VIII. 7.	15.
	XI. 6.	441.
	33. 34.	20.
Jacobus.	I. 15.	425.
	IV. 1.	44.
	V. 12.	309.
I. Petri.	II. 12.	100.
	16.	198.
I. Iohannis.	II. 16.	426.
	III. 16.	26.
	V. 16.	404.

& seq.	654.
l. postliminij. §. in pace.	657.
l. non dubito.	88. 657. 696.
l. in bello.	647.
l. postliminium. §. postliminio.	646. 759.
§. filius quoque.	651.
l. si captiuus.	648.
l. hostes.	582. 583.
l. si quid bello.	648.
De verborum significationibus.	
l. probrum.	7.
De regulis iuris. I. ius nostrum.	292.

CODICE.

De Iudæis. l. nulli.	406.
De legibus. l. non dubium.	191.
Quando Imperator inter pupillos cognoscat.	84.
Quando liceat vnicuique vindicare se, vel publicare deuotionem.	417.
De postliminio reuersis. l. ab hostibus.	653.
Ad legem Iuliam Majestatis. l. vlt.	348.
De emendatione propinquorum.	403.

INSTITVTIONIBVS.

De rerum diuisione. §. i.	157.
---------------------------	------

EX IVRISCONSULTIS.

Bartolus in l. conuentionum. D. de pactis.	776.
in l. Hostes. D. de captiuis.	470.
Zafius apologia contra Eckium.	776.
Didacus Couarruias in Clem. si furiosus:	

HHHHH

De Homicidio. parte III. §. 1.	129. 130.
in c. peccatum. p. II. §. 10.	437.
Ferdinandus Vasquius Menchacensis controuersiarum illustrium I. c. 9.	662.
c. 13.	493.
c. 25.	436.
c. 46.	424.
II. c. 51. n. 34.	314.
III. c. 3.	735.
Menochius arbitrariarum quaestionum VII.	679.
Ioannes Bodinus de republica, lib. I. c. 8.	312. 320.
v. c. vlt.	349.
vi. c. vlt.	430.
Guilielmus Barclaius aduersus Monar- chomachos. III. 8.	105.
I V. 16.	113.
V I. 23. 24.	105.

EX PHILOSOPHIS.

Plato, Gorgia.	400.
de legibus. IX.	132.
XII.	659.
Xenophon I. Socraticorum. I V.	184.
Aristoteles Nicomachiorum. v. 10.	666. & seq.
15.	387.
Politicorum IV. 4.	65.
Problematum sectione XXIX.	477.
M. Tullius Cicero de officiis I.	488.
III.	280. 560.
Ad Atticum XIII. 27.	488.
L. Annæus Seneca. De beneficiis IV.	307. & 355.
Plutarchus quaestionum Romanarum CVIII.	183.

EX HISTORICIS.

Polybius.	457. 673.
Liuius v.	150.
XXXIV.	323.
Appianus Ciuilibus.	752.
Mithridatico.	357.
Iustinus ex Trogo.	755.
Tacitus Annalium 11.	246.
Eucherius in historia martyrum Agaunensium.	111.

EX ALIIS.

Virgilius.	367.
Scriptor ad Herennium. IV.	671.
Horatius.	765.
Philo de legibus specialibus.	605.
Plinius VIII. epistola ad Aristonem.	192.
Panegyricus dictus Constantino Constantij filio.	672.
Festus Pompeius.	309. 647.
Dantes.	471.

INDEX
RERVM PRAECI-
PVARVM AC VERBORVM
QVÆ IN HOC OPERE
CONTINENTVR.

A

- A**bdicari regnum
an possit. 224
- Abdicato filio
an quid debeat-
tur. 213
- Abitus tutus quomodo sumat-
tur. 765
- Abrahamus bello adiuuit ex-
traneos. 324
- Abrahamus res hostiles sibi
acquisitas iudicat. 609
- Abrahami filij ex Cethura
non habuerunt partem he-
reditatis. 214
- Absentes an partem prædæ
ferant. 623. & 625
- Absentium ius præsentibus
accrescit. 193
- Absolvere cur satius quàm
condemnare. 477
- Absolutio à iuramento, ut
de vim habeat. 308
- Abstinentiæ in solo pacato-
rum exempla. 712
- Absurdus intellectus vitan-
dus. 343. & 352
- Acceptatio pro altero facta
quid operetur. 273
- Acceptatio an præcedere a-
lienationem possit. 201
- Accessionis ius quale. 242
- Accipi plus potest quàm
quod nostrum est, sed sub
onere restituendi quod
excedit. 556
- Accusare an Christiano eon-
ueniat. 414
- Accusatores ex officio publi-
co constitui melius. 418
- Achæi dolis abstinebant. 572
- Acquiri bello non possunt
quæ penes hostes sunt, sed
non hostium. 613. & 634
- Acquiruntur bello quoad ius
externum, quæ hostis no-
ster bello acquisiuerat. 614
- Acquisitio naturalis in bello.
609
- Acquisitio rerum originaria.
154

INDEX.

- Acquisitiones improprie di-
ctæ iuris gentium. 231
- Actio iniuriæ an Christiano
conueniat. 413
- Actio iniustarum gradus.
427
- Actio forum & belli
ijdem fontes. 123
- Actor vt bellum vitetur, re
dubia potius cedere debet.
481
- Actus homini inuitabiles an
puniri possint. 420
- Actus, qui humanam socie-
tatem non spectant, pu-
niendi non sunt. *ibid.*
- Actus ex more communes
nemini prohibendi. 152
- Actus interni an punibiles
inter homines. 419
- Actus imperfecti an punian-
tur iure gentium. 433
- Actus contra conscientiam
illiciti. 476
- Actus publici, & privati in
bello publico. 617
- Actus benefici. 276
- Actus permutatorij. *ibid.*
- Actus diremtorij. 277
- Actus communicatorij. *ib.*
- Actus mixti. 279
- Actus positivi, & negatiui
quantum differant. 338
- Actus communes à diuiduis
distinguendi circa restitu-
tionem. 661
- Actus contra iuramentum fa-
ctus quando sit vitiosus
tantum, quando & irritus.
306. 307
- Actuum humanorum, qui
alijs hominibus sunt vtiles,
plura genera. 276
- Adiuramentum.* 234
- Admiralitatæ natura. 291
- Admiralitatæ contractus. 279
- Adonia à regno exheredatus.
224
- Adopratus ex coniectura vo-
luntaria succedit. 214
- Adoptiui non succedunt in
regnis à populo delatis.
219
- Adulter & adultera ad quam
restitutionem teneantur.
363
- Aduocatus ius. 87
- Ædificare in litore an liceat
& quotiens. 149
- Ædificatio in mari, aut lito-
re. 157
- Æqualitas exigendi in con-
tractu qualis exigatur, &
quare. 281
- Æqualitas in contractibus re-
quisita quotuplex. 280
- Æqualitas rei in contractibus
qualis. 282
- Æquiuocatio, *vide* Locutio
ambigua.
- Æs, & aurum diduci possunt.
242
- Ætas est quid personale. 220
- Ætolorum mos. 742
- Ætiorum mos circa prædam.
621
- Agamemnonis iuramentum
de re illicita. 499

INDEX.

- Ager potest vendi mensura nominata, non tamen ad mensuram. 238
- Agri diuisi, siue assignati, siue limitati: mensura cōprehēsi. arcifinij siue occupatorij. 161
- Agri capti quando intelligantur. 613
- Agri capti publici fiunt. 617
- Agri capti: de his Hebræorum, Lacedæmoniorum, & Romanorum mos & consuetudo. 618
- Agri in dubio non censentur arcifinij. 238
- Agri postliminio recipiuntur. 653
- Agricolis parcendum. 675
- Ager Bœotus secundum fines, qui ante bellum erant, intelligendus. 343
- Agésilai dictum. 559
- Agri.* 462
- Agnatica successio linealis. 223
- Alapam occidendo alterum arcere an liceat iure naturæ, an Euangelico. 129
- Alendi liberi, etiam vulgò quæsit: etiam ex incestis: quod ius Romanum spreuit. 210
- Alexander latro & prædo dictus. 123
- Algerienses prædones. 658
- Aliena res occupari potest ad vitandum periculum. 355
- Aliena res ad debiti consecutionem accipi quando possit. 208
- Alienam rem accipere pro debito non licet, vbi debitum per iudicium consequi datur. 208
- Alienam rem restituere vnde, & quatenus teneamur. 254
- Alienam rem reddens præmium inuentionis non rectè petit. 255
- Alienandi sua ius naturale. 200
- Alienati imperij exempla. 78
- Alienatio requirit actum externum & acceptationem. 201
- Alienationis requisita quædam merè sunt iuris ciuilibs. *ibid.*
- Alieno vti quomodo liceat. 144
- Alieno qui vtitur in necessitate, tenetur ad restitutionem. 145
- Alieno debito nemo obligatur naturaliter, nisi heres. 574
- Alimenta an liberis debeantur, & quo sensu. 209
- Αλλοδαπία.* 304
- Allodialia regna quam successiōem sequantur. 271
- Alluuio cuius naturaliter. 237
- Alluuio quando cedat proximorum prædiorum dominis. 238
- Aluei mutatio an fines immutet. 162
- Alueus siccatus cuius natura-

INDEX.

liter.	236	Hebræos.	106
Alueus siccatus priuatis quâ- do cedat.	239	Ἀνθρωποφάγος figura.	296
Aluei siccati cuius iure gen- tium.	235	Anthropophagi.	380
Ἀμύθημα quid.	666	Aodis factum quale.	117
Amens promittendo non o- bligatur.	265	Ἀφάρσια quid.	139
Amenti falsum dicere non est mendacium.	567	Ἀπλότης quid.	<i>ibid.</i>
Amentes populi an domi- nium habeant.	469	Appellationis exemptio an à subdito acquiri possit.	173
Amici qui sint in iure postli- minij.	646	Ἀποστρέψω.	434
Amicorum causa bellum re- cè suscipitur.	492	Apostolorum iudicatio qua- lis.	472
Amicitia non ex sola indigen- tia nascitur.	129	Aptitudo iuris species, quid.	34
Amicitiz conuentio in pace quid operetur.	745	Aptitudo moralis non facit nasci obligationem restitu- tionis.	359
Ammonitz nec federati, nec perpetui hostes Hebræo- rum.	324	Aptitudo, & propriè debi- ctum bene distinguenda, ubi concurrunt.	360
Ἀμφοβία apud Rhetores.	341	Aqua profluens quænam sit.	146
Animantia muta alunt sobo- lem.	210	Aquas corrumpere in bello an liceat.	601
Animantibus quæ ruri infer- uiunt parcendum.	682.685	Ara Misericordiz apud Athe- nienses.	457
Ἀποβολή quid.	576	Aratori boui parcendum.	685
Angariatus sequi quo sensu à Christo iubeatur.	38	Arbiter de bello lectus de possessione pronuntiare nõ debet.	751
Angliz regni successio.	228	Arbitri officium quod.	750
Angliz ius circa prædationes, quæ contra legem fiunt.	365	Arbitri inter Reges vel iudi- ces.	<i>ibid.</i>
Animus viciat actiones sui na- tura licitas.	330	Arbitrorum genera.	749
centum Anni tres ferme sta- tes.	168	Arbor scientiz boni & mali cuius rei symbolum.	139
Antiochus an ius habuerit in		Arbor vitæ cuius rei symbo- lum.	<i>ibid.</i>
		Arcifinij agri siue occupato- rij.	161

INDEX.

Appendix Aristotelis quæ.

66

Argumentis paribus pars vtra præferenda. 477

Argumenta, qualia in iudicandis moralibus. *ibid.*

Arma apud Romanos postliminio cur recepta. 655

Arma hosti alicuius subministrare hostis est. 557

Armis hostium vti licitū. 563

Armorum vox quid significet. 342

Arragonica successio. 229

Arrogatio. 195

Arx quid. 341

Artium vocabula quomodo accipienda. *ibid.*

Asiæ mos circa prædam. 620

Asmonæi. *vide* Macabæi.

Assurationis contractus. 278. natura. 289

Assertio à promissione multum distat. 571

Assertio mera futuri quid, & quam vim habeat. 263

Atticum ius de captiuis redemptis. 651

Auctores belli iniusti ab alijs discernendi. 670

Aues quorum sint. 143

Auxilia ab vna parte promissa intelliguntur sumptu petentis. 345

Auxilium mittere quis excusetur. 355

Auxilium venisse quando dicatur. 780

B

BArbari malè à Græcis pro hostibus habiti. 469

Barclaij sententia de iure resistendi, quòd sit penes populum, vel majorem eius partem. 105

Bellandi pro alio iustæ causæ. 492

Bellandi ius inferioribus potestatibus quibusdam concessum. 63

Bellantium extra territorium quæ capiuntur, an iure belli acquirantur. 634

Bellare quidam lege vetantur. 119

Bellum à naturâ quo sensu. 18

Bellum iuris gentium quo sensu. 21

Bellum an veterur lege, quæ data est Noæ. 22. an veterur lege Evangelica. 26

Belli definitio. 2

Belli vocis origo. *ibid.*

Bellum an iustum aliquod iure naturæ. 16

Bellum aliud priuatum: aliud publicum: aliud mixtum. 54

Bellū priuatū an licitum post constituta iudicia, & quibus casibus. 54. priuatū ali-quod lege Mosis permisū. 56. an cum Evangelio pugnet. *ib.* Ambrosij & Augustini dicta cōtra illud. 57

Bellum

INDEX.

- Bellum iustum , ac solemne
quid. 581
- Bellum ex edicto. 584
- Bellum Cn. Manlij in Galatas an iustum. 63. Caij Cæsaris in Germanos an iustum. 64. Octauij & Decimi an iusta Bella : Cassij quoque bellum an iustum. 64
- Bellum publicum solemne, vel minùs solemne. 61
- Bellum gerere reseruatum habenti summũ imperium. *ib.*
- Bellum quando & quatenus ab inferioribus potestatibus geri possit : & an tale bellum publicum dicendum. 62. & an geri possit ab illis ex coniectura voluntatis superioris. 63
- an Bellum ciuile sit peius tyrannide. 116
- Bellum pro socijs, & pro amicis. 495
- Bellum suscipi potest pro quibusuis hominibus. 496
- Bellum an licitum pro amicis alienis. *ibid.*
- Bellum geri potest per homines improbos. 505
- Bellum an licitum in eos, qui in naturam delinquant. 435
- Bellum an licitum, vt cogantur aliqui fieri Christiani. 443
- ad Bellum iniustum obligatur nemo. 334
- Bellum pro solo offensiuo quando sumendum. 347
- Bellum non licitum ob nimiam potentiam vicini tantũ. 136
- Bellum iustum aliunde vitium habere potest. 474
- Bellum an vtrimque iustum detur. 482
- Bellum omittendum sæpe nostri, & nostrorum causa. 487.
- Bellum ob pœnam suscipere debet esse validioris multo. 490
- Bellum suscipiendum ex necessitate aut occasione. *ib.*
- Bellum pacis causa gerendum. 784
- Bellum statim geri potest, vt indictum est. 589
- Bellum iniustum qui gessit rectè ad impensas soluendas cogitur. 691
- Bellum pacis causa. 702
- Belli causæ iustificæ debent publicari. 504
- Belli efficientes causæ, principales, adiuuantes, instrumentales. 117
- Belli causa iusta, iniuria sola. 123. & defensio vitæ. 124. causæ Belli suasorix : iustificæ, & principia illius. 122
- Belli iniusti effectus iniusti. 661
- Belli vindicta modum excedere non debet. 664
- Belli non iusti causæ possunt esse probabiles. 670. 671

I N D E X.

- Belli iure quinam occidi possint.** *vide* Occidere & Occidi. 587
Belli denunciandi formulæ. 587
Belli indictio. 586. 587
circa Belli indictmentem instituta ciuilia. 587
Bello non indicto an capta capientium fiant. 589
Bello capta iure gentium acquiruntur. 611
Bello capta cuius iure ipso gentium fiat. 615
Bello capta singulorum fieri frequens sententia. 616
Bellorum ciuilium crudelitas. 638
Bello iniusto capta an restituenda ab eo, qui cepit. 662. & an restituenda ab eo qui detinet. *ibid.*
Bello iniusto capta, cum restituantur, an quid detrahi possit. 663
Bello iniusto capta, si consumpta sint, bonæ fidei possessor non restituit. *ibid.*
Bello ciuili res quomodo acquirantur. 634
Bello non solemniter res quomodo acquirantur. *ibid.*
Bello quæ sita quædam Regis propria fiunt. 78
Bello iniusto extortum secuta pace an repeti possit. 363
ex Bello irregularitas. 491
in Bello quæ capi & non capi possunt. 690. & seq.
Bellorum mala. 491
Bellorum pro alienis subditis susceptorum exempla. 498
Bella publica, sine causa, iniusta. 123
Bella pro alijs per naturam licita & probata. 118
Bello an peti possint persecutores Christianismi. 445
Bella sine ullis causis, feritas. 467
Bella ex causis suaforijs, non iustificis, prædatoria. *ibid.*
Bella an suscipienda ob delicta in Deum. 437
Bella pro subditis iusta: & an necessariò suscipienda. 493
Bella ob leues causas vitiosa. 485
Bella iusta ante Moysen. 19
Bella iusta Moysis extra causas à Deo iustas. *ibid.*
Bella improba Hebræorum postremis temporibus. 44
Bella ob legatos violatos. 376. ob sepeliendos mortuos. 379. ob pœnam. 407. & 433
Benjaminitarum cum cæteris Israelitis controuersia. 298
Beneficia principis an durent post eius mortem. 319
Beneficia principum an semper reuocari possint. 320
Beneficia Regum quoduplicia. *ibid.*
Beneficia quædam ignotis tribuenda. 328
Beneficia etiam malis debent Christiani. 331

I N D E X.

- in Beneficijs conferendis gradus obseruandi. *ibid.*
- Bestiæ dominus an ex facto bestiæ teneatur. 365
- publicum Bonum priuato præhabendum. 99
- Bona auita in successione distinguuntur à nouiter quæsitis. 215. quibus naturaliter relicta censeantur. *ibid.*
- Bona nouiter quæsitata naturaliter creduntur proximo relicta. 217
- Bona legatorum an possint pro delicto capi. 374
- Bona subditorum ex facto superiorum obligantur ex iure gentium. 575
- Bona iure ciuili, aut iure gentium quæsitata æquè alienantur in pace. 735
- Βουλητικὰ* quæ Aristoteli. 66
- Brabantorum lex contra liberos ex secundis nuptijs. 215
- Brasidæ dictum. 559
- C
- C**Ælare quid. 280
- C. Cæsaris bellum in Ariouistum quale. 588
- Cananzis se deditibus parcere potuerunt Israelitæ. 298
- Canones quid constituent circa populationes. 685
- Canones de seruis quomodo intelligendi. 639
- Capere bello quomodo sit contra charitatem. 692
- Capere homines in bello quatenus liceat. 693
- Capienda non sunt bona innocentium, si ex debitoribus principalibus nostrum consequi possumus. 692
- Capita rerum. 670
- Capitalia quædam delicta post Euangelium prædicatum. 35
- Capitales cognitiones cur defugerint Christiani. 48
- Capti quando possint interfici. 677
- Captio Romanorum aduersus Carthaginenses. 348
- Captionum exempla. 341
- Captius idem pluribus pretium debere potest. 768
- Captius an redire debeat, mortuo eo, quem redimere debebat. 769
- Captiui promissum de reditu in carcerem valet. 778
- Captiui res, nisi apprehensæ, non acquiruntur. 768
- Captiui quorum in potestate nunc sint. 645
- Captiui occidi belli iure possunt. 597
- Captiui an quouis tempore occidi possint. 598
- de Captiuis & rebus cur specialiter cõueniri debeat 648
- Captiuorum redemptio. 700.
- permutatio. *ibid.*
- Captiuorum redemptio quàm

INDEX.

fauorabilis. 766 Captiuorum posteri, serui. 636 Captiuorum redemptionem quæ vetant leges, an iustæ. 767 Captiuorum bona Romano iure fisco cedunt, si heres nullus sit. 652 Captus alij se dedere non potest. 779 Captus in bello iusto an licitè fugiat. 699 Capta actu bellico quorum sint. 619 Capta bello quatenus conscientia pura acquirantur aut retineantur. 690 Capta bello iniusto non sunt capientium iure interno. 708 Capta bello iniusto, prioribus dominis reddita. <i>ibid.</i> Capta post pacem initam reddenda. 739 Capti bello serui fiunt etiam citra delictum. 635 Capti censentur qui intra præsidia ducti sunt. <i>ibid.</i> Capti gratis dimissi. 700 Capti quibus acquirantur. 638 Captorum bello liberi an serui: & quatenus. Captis parcendum in bello. 676. exceptiones, quæ vulgò contra adferuntur. 677 Captis quid faciendum, ubi seruitus in usu non est. 700 Captiuitatis ius etiam iniuria dicitur. 639	Captiuitatis ius non est ius gentium vniuersale. 640 Captiuitatis ius quale his temporibus. 641 Caput ciuitatis interitus. 247 Carnifex quomodo de iustitia sententiæ instruendus. 505 Caro imbecillam corporis conditionem significat. 43 Carthago ciues an urbem significet. 348 Castellæ regni successio. 222. 228 Castigatio utilis ei qui castigatur. 403 Casus improvisi conductorem non liberant. 287 Catonis Censorij dolus. 568 Causæ iniustæ, & suasoriæ, & exempla vtriusque. 466 Causæ impellentes quæ peccatum excusant. 426 Causæ abstrahentes à peccato quæ. 427 Causæ dispensandi intrinsecæ & extrinsecæ. 424 Causæ subnascens in bello. 555 Cepisse bello rem quando quis dicatur. 612 Certamen singulare an permittendum ad bellum vitandum. 480 Certamina certo numero an licita. 746 Certus non est certiorandus. 281 Charitas non obligat sæpe, vt clarè loquamur, 565

I N D E X.

- Charitas multa vetat, quæ ex iure strictè sumto fieri possunt.** 692
- Charitas vetat sæpe quod ius permittit.** 556
- Chirographi Theſſalorum controuerſia.** 644. & 650.
- Chriſtus non eſt tantùm interpres legis per Moſem data.** 26
- Chriſti facta non omnia nos ad imitationem obligant.** 60
- Chriſtiani non reſtiterunt malis Imperatoribus: etiam cùm prætextus eſſet probabilis reſiſtendi.** 100
- Chriſtiani iurarunt per res creatas cum reſpectu ad Deum.** 303
- Chriſtiani etiam ſine armis militant.** 506
- Chriſtiani tenentur auxilio eſſe Chriſtianis periclitantibus ob Religionem.** 333
- Chriſtianis an reſiſtere ſuperioribus permittatur in ſumma neceſſitate.** 108.
- veteres etiam in ſumma neceſſitate non reſtiterunt, cùm poſſent.** 109
- Chriſtianorum fedus inter ſe: eius obligatio.** 333. 334
- Chriſtianorum veterum ſententia de iuramento.** 310
- Chriſtianorum mos circa captos.** 641
- Chriſtianos an deceat ex præda quæſtum facere.** 717
- Circuncidi Chriſtiani an poterint.** 562
- Circunciſio ad quos populos pertinuerit. 12. olim multis populis cur neceſſaria. 12. 13. ab extraneis ſponte ſuſcepta, & quare.** 13.
- Citatio in locis non tutis.** 590
- Citatio in reſſalijs.** 580
- Ciuis eorum capi poteſt, qui noſtrum ciuem iniuria detinent.** 578
- Ciuis innocens an iuſtè dedi poſſit, vt excidium vitetur.** 494
- Ciuum & ſeruorum differentia.** 643
- Ciues Romani quo ſenſu dicantur, qui in orbe Romano viuunt.** 250
- Ciues quando ius damni repetendi habeant in Magiſtratus.** 359
- Ciues an abſcedere à ciuitate poſſint.** 194
- Ciuis ciuitatem indemnem quomodo præſtet.** 195
- Ciuitas quomodo diuidatur, & quo effectū.** 249
- Ciuitas bello viſta an deſinat ciuitas eſſe.** 643
- Ciuitatis res belli iure acquiruntur.** 644
- Ciuitas iniuſta non deſinit ciuitas eſſe.** 582
- Ciuitas iniuſta à piratarum cœtu quid diſtet.** *ibid.*
- Ciuitatis ius in ciues.** 194
- Ciuitates federatæ imperio**

INDEX.

distinctæ. 67 Ciuitates immortales quo sensu. 245 Ciuitates desciscientes recipere, contra amicitiam est. 746 Ciuitatis ius in magistratus quale. 359 Classis quid. 341 Clausula, vt cætera tamen rata maneat. 744 Clarigatio. 586 Clausula, si populus velit, quid operetur. 775 Clemens Alexandrinus pro pœnis & militia. 48 Clementia in bello. 671 Clerici bello arcentur, & quatenus. 119 Clericis interdicta est militia. 51 Clero olim exclusi, qui post baptismum militassent, aut magistratum gessissent. 52 Coemptio an licita. 152 Cogendus ad religionem Christianam nemo. 444 Cogere pugnat cum statu inferioris. 83 Cognatica successio linealis: & eius fundamentum. 222 Collegio destructo an res maneat eorum, qui alijs superfuit. 247 Colloquium postulans ad quid obligetur. 782 Colloquio durante res suas promouere licet. 782 Colloquij usus ad vitandum	bellum. 478 Coloniæ naturaliter non sunt ciuitati matrici. 249 Comites legatorum an sint inuiolabiles. 374 Commeandi ius qualem interpretationem recipiat. 764 Commeandi securitas etiam extra territorium dantis porrigitur. 766 Commeatus an ad bona extendatur. <i>ibid.</i> Commeatus morte dantis an extingatur. <i>ibid.</i> in Commeatu comites qui. <i>ibid.</i> Commodatarius ad quid tenetur. 282 Comminatio nemini ius dat. 297 Commissiones. <i>vide</i> Dimissiones. Commerciorum libertas. 248 Commodator quando intra prædictum tempus rem repectere possit. 353 Communio an durare possit. 139 Communio quibus ex causis cessauerit. 140 Compensari non potest id quod bello causam dedit, aut iure gentium factum est. 728 Compensatio debetur subditis, quorum bona pace alienata sunt. 735 Compensatione non est lex

INDEX.

- dendum ius tertij. 729
- Compensatur cum promisso
res iniuste detenta. 727
- Compensatur cum promisso
debitum. *ibid.*
- Compensatur cum promisso
damnum datum. 728. &
pœna. *ibid.*
- Compromissi vsus ad bellum
vitandum. 479
- Concessio immunitatis à ve-
ctigalibus & tributis quo-
modo intelligenda. 355
- Concessum an morte conce-
ssoris intereat. 766
- Concubinatus quidam spe-
cies matrimonij naturalis.
- Concupiscere in Decalogo
quid. 434
- Condicere. 586
- Conditio non impleta liberat
fidem. 726
- Conditiones contra eum, qui
elocutus est, potius inter-
pretandæ. 740
- Conditio, si res maneat eo-
dem loco, quando tacite
insit. 353
- Conditionem deferentis an
accipientis verba plus va-
leant. 357
- Conjecturæ ad interpretatio-
nes. 350
- Conjecturæ extendentes. 350.
351
- Conjecturæ restringentes. 350.
353
- Conjunctorum locus ad in-
terpretationem. 343
- Conjugium. *vide* Matrimo-
nium.
- Consensus solus inducit obli-
gationem. 576
- Consensus populi in rebus
modicis sequi facilius præ-
sumitur. 204
- Consilia & præcepta inter-
dum indistinctè efferun-
tur. 47
- Consilia sapietum quantum
valeant. 477
- Consiliarij Regum quomo-
do obligentur ex bello in-
iusto. 661
- Consilia an solo cedant. 242
- Constantiæ debitum quale.
264
- Constantinopolitani nullum
ius ad eligendum Impera-
torem habuerunt, quod
non dependeret à popu-
lo Romano. 250
- Constituens non semper su-
perior constituto. 71
- Consuetudo quomodo intro-
ducatur. 167
- Consuetudo pro consensu
populi in iure conceden-
darum jurisdictionum. 204
- Consuetudo horum tempo-
rum de mobilibus bello ca-
ptis. 655
- Consuetudo hodierna de re-
cipiendis deditis. 677
- Consumens nummos furti-
uos ad restitutionem tene-
tur. 256
- Consortia impiorum vitare,

I N D E X.

sapiens monitum. 330 ad Contrahendum nemo motu impellendus. 281 Contractus quid. 280 Contractuum diuisio. 277 Contractus innominati qui, & vnde dicti. <i>ibid.</i> Contractu populi facto cum liber esset, Rex postea factus tenetur. 319 Contractus vergens ad perniciem publicam an obliget. <i>ibid.</i> Contractus Regum secum ferentes alienationem pecuniarum populi, regni, partis regni, patrimonij regalis, an valeant. <i>ibid.</i> Contractus Regis an actionem pariant. 315 Contractus Regis subditis jus cogendi non dant. <i>ibid.</i> Contractus Regum an leges dicendæ. 316 Contractus & leges misceri possunt. 317 Contractus perfectus sine scriptura. 357 Contractus Regum & populorum an interpretandi ex iure Romano. 357 Contractui extrinseca non sunt indicanda. 280 in Contractibus vitium rei indicandum, & quare. <i>ibid.</i> de Contractibus leges Rom. & Hebræorum. 283 Contractibus inuasorum siue tyrannorum populi non	tenentur. 320 Contractuum natura repudiatur ambiguas locutiones. 565 Contumelia quo sensu ab iniuria distinguatur. 39 Conuentio de redemptione an rescindi possit ob læsionem. 768 Conuentionum diuisio in publicas, & priuatas. 322 Conuentionum publicarum diuisio. <i>ibid.</i> Conuentiones. <i>vide</i> Contractus, & Federa. Conuictus cum impijs & contumacibus quatenus sit illicitus. 331. qualis prohibeatur. 332 Cornelius mansit Centurio post baptismum. 34 Cornelia lex pro heredibus eorum, qui postliminio redierunt. 652 Corpus ad seruitutem obligari potest. 337 Corpus naturale idem quam diu dicatur. 245 Corpus ex terra ortum terræ debetur. 380 Corpus humanum bestijs dari miserandum. 382 Corpora hominum debent dissolui extra conspectum. 382 Coreyrensis controuersia inter Athenienses & Corinthios. 347 Corraria quid. 619 Credens

INDEX.

- C**redens pecuniam patri ad alendum filium, actionem habet in filium. 257
- C**reditor tenetur de perceptis fructibus supra usuram. 256
- C**ulpa sine dolo sufficit ad restitutionis obligationem. 661
- C**ulpa media inter iniuriam & infortunium. 666. & *seq.*
- C**uratores regni summum imperium habere possunt. 77
- C**uræ clericis interdictæ. 52
- C**yræ & Aricæ controuersia. 226

D

- D**amnum quid, & unde dictum. 359
- D**amnum contra honorem & famam datum. 365
- D**amnum faciendo quomodo detur. 361
- D**amnum non faciendo quomodo detur. *ibid.*
- D**amni directè dati, & in consequentiam, distinctio. 462
- D**amni causa qui dicantur. 361
- D**amni dati consequentia quæ censeantur. 362
- D**amna in dubio pace remissa censeantur. 738
- D**atum ob causam turpem retineri potest. 259
- D**atum ob rem honestam, sed alioqui debitam, an retineri possit. *ibid.*
- D**avid quo modo & quatenus Sauli restitit. 106
- D**avid res acquirit iure belli. 614
- D**avid à iuramento illicito implendo abstinet. 299
- D**ebendi vox diuersas habet significationes. 209
- D**ebitum non ex iustitia causam iustam bello non dat. 473
- D**ebita an remissa pace præsumantur. 738
- D**ebito vniuersitatis an singuli obligentur, & quatenus. 191
- D**ebitorem carceri eximens creditori tenetur. 556
- D**eceptiones, quæ vitandæ Christianis. 689
- D**ecemuirorum Romæ iuramentum de re illicita. 299
- D**ecima de præda consecrata. 609
- D**editus nec receptus an cuius maneat. 455
- D**editi sine conditione an occidi possint. 598
- D**editio conditionata, & eius effectus. 326
- D**editi quando possint interfici. 677
- D**editi recipiendi. 676. 677
- D**editis purè quid faciendum sit, statuendum à Rege, aut à populo. 775
- D**editorum oppida incendi

K K K K K

I N D E X.

- possunt iure belli. 605
Deditio pura. 751
Deditio antequam murum a-
ries percusserit. 677
Defendere innocentem an
teneamur, & quando. 496
Defendens se non opus habet
denuntiatione iure naturæ.
 584
Defensio an ius det in tertium
qui non inuadit. 125
Defensio rerum an ius det oc-
cidenti. 131
Defensio licita in aggressoris
adiutores. 555
Defensionis actus pacem non
rumpit. 743
Defensio in bellis publicis
quæ, & qualis. 136. in his,
 qui bello causam dede-
 runt, non licita. *ibid.*
Deflorator virginis ad quid
teneatur. 363
Defunctis gratia redditur in
liberis. 216
Deiectus dicitur qui vetitus
est accedere. 345
Deliberati & indeliberati a-
ctus distinctio. 666. & seq.
super Deliberationibus poli-
ticis regulæ. 488
Deliberationum fines, & me-
dia inter se comparanda: &
quomodo. *ibid.*
Delicta quando contractibus
comparentur. 398
Denuntiatio honesta etiam
vbi non necessaria. 585
Denuntiatio in quibus bellis
necessaria. 584
Denuntiatio pura & condi-
tionata. 586
Denuntiatio ad proximum
præsidium. 587
Denuntiatio cur requiratur.
 589
Denuntiatione an opus, vbi
legati violati sunt. 590
Depositarius ad quid tenea-
tur. 283
Depositum prædoni reddend-
um, si dominus appareat.
 304
Deposita bona post publica-
tionem fisco non priori do-
mino reddenda, & quare.
 255
Depositam apud se rem suam
nemo reddere tenetur. *ib.*
Derelictum quid censetur,
spe recuperandi amissâ. 167
Desertores ius legationis non
habent. 368
Desperatio hosti eripitur, re-
bis seruatis. 688
Despoliatio quid. 633
Deus promittendo obliga-
tur. 264
Deus in iuramento testis &
vltor. 301
Deus probauit ius prædæ. 610
Deus nocentibus parcit in-
nocentum causa. 556
Deus quo iure efficiat, vt pec-
cata posteris noceant. 462
Deus quo sensu dicatur mu-
tare consilium, & poeniten-
tia duci. 296. quando dica-

I N D E X.

- tur impropiè nos fallere. 297
 Deus populo cladem immit-
 tit ob Regum facta. 464
 Deus *αὐτοῦ* quo sensu. 400
 Deus propter se omnia fecit-
 se quo sensu dicatur. *ibid.*
 Deus an non possit agere, nisi
 ob finem. *ibid.*
 Dei ius in homines. 556
 Dei lenitas in nouo federe.
 415
 Dei honor vbi agitur, clarè
 loquendum. 565
 Dei factum circa liberos pec-
 cantium cur hominibus
 non imitandum. 463
 Deo mendacium non conue-
 nit. 568
 Deo magis quàm hominibus
 obediendum agnoscunt &
 Philosophi. 95
 Deo potius quàm hominibus
 parendum. 378
 Dictatoris potestas aliquan-
 do summa. 76
 ad eum Diem, exclusiue, an
 inclusiue intelligendum.
 760
 Dierum vox in federibus
 quomodo intelligenda. 342
 Dijs ascripta quæ iuris sunt
 gentium. 378
 Διαφορα *Διαφορα* 6
 Διαφορα quæ Aristoteli. 66
 Delatio conditionis ante ac-
 ceptationem non obligat.
 357
 Diligendorum gradus. 41
 Dimicatio singularis quibus
 casibus licita. 135
 Dimicationes sine fructu illi-
 citæ. 680
 Dimidium nauium de inte-
 gris intelligendum. 342
 Direptio prædæ qualis. 626
 Direptionis concedendæ aut
 negandæ rationes. *ibid.*
 Disciplina militaris Romana.
 716
 Dispensandi in lege pœnali
 causæ quæ. 424
 Dispensatio distinguitur ab
 æquitate. 425
 Dissimulatio an licita. 560.
 & 565
 Diuisio rerum. 154
 Diuisio rei ad bellum vitan-
 dum.
 Diuortia olim licita. 179.
 Christianis prohibita. 180
 Do vt des. 277
 Dolor non dat ius occidendi.
 678
 Dolus bonus quis. 559
 Dolus an ex genere semper
 malorum. 560
 Dolus in bello an licitus, &
 quis. 559
 Doli mali vox. 256
 Dolo contrahens ad quam re-
 stitutionem teneatur. 363
 Dolo res hostium capere li-
 cet. 608
 Dolis abstinere generosum.
 572
 Domanij fructus distinguen-
 di à domanio. 205
 K K K K K ij

INDEX:

- Domanium.** *vide* Patrimonium populi.
- Dominatio paucorum ad regnum accedit.** 706
- Dominium externum.** 611
- Dominium naturaliter & per alium acquiritur.** 616
- Dominium furiosi vnde.** 155
- Dominium infantis vnde.** *ib.*
- Dominium conditionatum.** 163
- Dominium rerum, quæ ponere, mensura, & numero constant, quando transeat.** 259
- Dominium externum sine interno.** 638
- Dominia quomodo intereant sublato subiecto.** 244
- Dominus rei præferendus ei, qui deposuit, & quare.** 254
- Dominus qui denuntiavit ne seruo crederetur, tenetur de peculio aut in rem verso.** 256
- Dominum rei, quam possidet, ignorans, nemini tenetur.** 259
- Domini rerum, quæ de navi iactæ sunt, partem ab alijs reperunt.** *ibid.*
- Domos incendere inhumanum.** 682. 685
- Donare, pro transigere.** 342
- Donatio an acceptari possit mortuo donatore.** 272
- Donationes à magistris militum factæ.** 625
- Δωρεῶν serui, vnde.** 627
- Dubitare quis potest contemplatiuè, non actiuè.** 502
- Dubitans subditus an rectè militet.** 503
- Dubitans de iure quid facere debeat.** 476
- Dubitans quomodo ad iudicandum dirigi possit.** *ibid.*
- Duellum.** *vide* Dimicatio singularis.
- Dux propriè quis.** 770
- Dux milites quatenus obliget.** 772
- Dux de belli causis transigere non potest.** 773. *inducias dare potest.* *ibid.*
- Dux homines, imperia, agros iam acquisita concedere non potest.** *ibid.*
- Dux condonare potest nondum quæsitæ: etiam qui summus dux non est.** 774
- Ducis belli ius eximium in præda.** 624
- Duces belli dispensatores prædæ apud Romanos.** 621
- Duces Romani quomodo se gesserint circa prædam.** 622
- Duces belli quidam de præda nihil decerpserunt.** 624
- Duces belli quomodo obligentur ex bello iniusto.** 661
- Ducum pacta quam recipiant interpretationem.** 774
- E**
- Ecclesia ius an habeat in infidelibus.** 471

INDEX.

Καδικίη quid apud Paulum A-	Εδορκίη.	304
postolum.	59	
Βίβλων quid.	324	Εξάρτησις.
Eleazari factum.	602	624
Eligens indignum, reipubli-		Exceptionem habens ius ha-
cæ tenetur.	369	bet ad pecuniam redactam
Emens rem alienam, restituere		ex bonis suis venditis. 257
eam venditori non potest.	259	Executionis ad modum quod
Ementi pignus à creditore,		pertinet, conditionem non
tenetur qui oppignoravit;		facit. 780
etiamsi res sit aliena. 256		Exercitoria actio unde. 270
Emtor rei captæ bello iniusto,		Exercitores an teneantur in
an quid impendij deducat.		solidum ex facto magistri.
710		<i>ibid.</i>
Επαιτιογραφία.	341	Exercitus quid. 341
Επιχειρηματίαι.	375	Exules non tenentur imperiis
Επιτάλαι.	6	ciuitatis. 195
Επιτήκεια.	354	Exhæredato filio, an quid
Επιτήκεια fontes & regulæ. <i>ibid.</i>		debeat. 213
Επιτιμωρία.	325	Εξίς.
Επιτιμωρίαι.	304	245
Episcoporum consilia circa		Exitus liber cum itinere libe-
bella. 477		ro intelligendus. 342
Επιτομίαι.	158	Exploratores grauius puni-
Equi & Equæ quæ postlimi-		endi causa. 602
nio apud Romanos recep-		Exteri quomodo de rebus
pta. 655		bello captis iudicare de-
Errans hosti obligatur ex pa-		beant. 633
cto. 777		Exteris quomodo ius nasci-
Errantes in partem Christian-		tur ex lege civili. 243
næ religionis an puniendi.		Exteriorum res retinentur pro
449		iure nostro, aut ciuis nostri.
Error an irritum actum fa-		579
ciat. 266		Externi testari non prohiben-
Esseni non iurabant. 310		tur iure naturali. 205
Euangelij præcepta an con-		Externi iuris qualis efficacia.
tineantur in iure naturali. 26		640
		Externum dominium sine in-
		terno. 638
		Extrinsicæ contractui non
		sunt indicanda. 280

INDEX.

F

- F**Acio vt facias. 277
 Facio vt des. *ibid.*
- Facinorosi an sepeliendi. 384
- Facultas, iuris species, quid, & quotuplex. 4
- Facultas eminens, quid. *ibid.*
- meræ Facultatis quæ sunt, an tempore amittantur. 174
- Falsum dicere amenti, & infanti, non est mentiri, strictè sumta voce. 567
- Fato fieri quæ dicantur. 618
- Favor in promissis. 344
- Fauorabilia in dubio realia. 349
- Fauorabiliora quomodo interpretanda. 345
- Fecialium vsus Romæ. 477
- Federatus an defendendus contra federatum. 492
- Fedus quid. 322
- Fedus quando renouatum censetur. 335
- Fedus an duret parte violata. *ibidem.*
- Fedus antiquius quando præferendum. 334
- Fedus cum populo reale. 348
- Fedus cum Rege non semper personale. *ibid.*
- Fedus ius dat Regi, qui regno pulsus est. 349
- Fedus cum populo, aut iusto Rege, inualori siue tyranno non prodest. 350
- Fedus inæquale propriè iurisdictionem non dat. 89
- Fedus inæquale quod. 87
- Federe inæquali qui tenetur populus, liber esse non desinit. 88
- Federe inæquali qui tenetur rex potest summum imperium retinere. *ibid.*
- in Federe superior quis dicitur. *ibid.*
- Federis rumpendi materia odiosa. 346
- Federa quædã idem statuunt, quod ius naturæ, & quare. 324
- Federis princeps imperium in quibus rebus habeat. 90
- Federis inæqualis pericula vnde. 91
- Federa æqualia contrahuntur, etiam vbi bellum non fuit. 327
- Federa an contrahi possint cum his, qui alieni sunt à vera Religione, quæ, & quatenus iure naturæ, iure Hebræo, iure Euangelico. 327. 328. 329. & sequent.
- Federa cum quibusdam populis vetita lege Hebræa. 327
- Federa, quæ fauorabilia, quæ odiosa. 349
- Federa æqualia, tum pacis, tum societatis. 325
- Federa inæqualia. *ibid.*
- Federa æqualia de commerciis. *ibid.*
- Federa personalia. 348

I N D E X.

Federa realia.	<i>ibid.</i>	debetur.	<i>ibid.</i>
Federati inæquales an ius le-		Fides perfido an seruanda?	
gandi habeant.	367		726
Federum diuifio.	323. 324	Fides compenfando quomo-	
Federum inæqualium diuifio.		do liberetur.	727
	326	Fides tacita quæ.	781
Federum diftinctio circa ius		Fides commendata in bello.	
postliminij.	656		784
Feminæ captiuarum : Hebræo-		Fides quæ vim habeat iura-	
rum lex pro illis.	604	menti.	310
Feminæ fuccedunt in regnis		in Fide eſſe quid?	89
patrimonialibus.	218	bona Fide rem alienam qui	
Feminæ quomodo obnoxia		emit, pretium an reperat.	
bellico iuri.	674		258
Feminis parcendum.	673.	Fidei bellicæ partitio.	731
	674.	bonæ Fidei, & ſtricti iuris	
Feræ quorum ſint. 143. lex,		diſcrimen an valeat inter	
quæ eas regi addicit, non		populos diuerſos.	344
iniuſta.	143	bonæ Fidei poſſeſſor non te-	
Feræ in ſyluis priuatis non		netur de re, quæ perijt.	
ſunt nullius.	232		257
Feræ ſunt Principum in Ger-		bonæ Fidei poſſeſſor, ſi rem	
mania.	233	aliij donauerit, an teneat-	
Feras an dominus amittat, ſi		tur. 258. ſi rem vendiderit,	
aufugerint.	232	an & quando teneatur. <i>ib.</i>	
Ferruminatio non facit con-		bonæ Fidei poſſeſſor an natu-	
fuſionem.	242	raliter fructus ſuos faciat.	
Feuda Franca, ſiue libera.	93		242
Feuda longæua poſſeſſione		bonæ Fidei poſſeſſor ad rei	
acquiruntur.	171	reſtitutionem tenerur.	254
Feudale ius in perſonam, &		malæ Fidei poſſeſſor quale	
in rem.	92	ius tempore acquirat.	638
Feudalis obligatio non tollit		malæ Fidei poſſeſſor an ſpe-	
ſummum imperium. <i>ibid.</i>		ciem perdat.	241
Feudalia regna qua ſucceſſio-		bonæ Fidei poſſeſſor rectè	
ne deferantur.	221	impendia repetit, & quæ.	
Feudum ligium.	93		243
Fides in bello.	720	malæ Fidei poſſeſſor impen-	
Fides prædoni, & tyranno		diarepetit.	<i>ibid.</i>

I N D E X.

Fideicommissum familiz re-	perij fines mutentur. 161
lictum quem ordinem se-	Fœnus nauticum. 279
quatur. 223	Funeraria actio cuius naturæ.
Fideicommissio obnoxia lon-	259
gæuo tempore acquirun-	Francici iuris successio in re-
tur. 171	gnis. 223
Fideiubens & solvens pro a-	Francorum imperium distin-
liquo contemplatione ter-	ctum à Romano. 251
tij actionem habet in eum	Francorum regni diuisio in
qui liberatus est. 256	orientale & occidentale. <i>ib.</i>
Fideiussio qualis actus. 279	Francorum regum successio
Fideiussor ad mortem obli-	olim aliquatenus à populi
gari non potest, ad exilium	voluntate pependit. <i>ibid.</i>
potest. 464	Francorum ius de postliminio
Fideiussoris obligatio, imme-	extra bellum publicum. 658
diatè vnde. 463	Francorum ius circa seruos.
Filia fratris majoris an præfe-	641
renda fratri minori in re-	Francorum mos ad bellum
gni successione. 229	vitandum. 480
Filius an debeat accusare pa-	Francorum moderatio in bel-
trem proditorem. 372	lo circa res sacras. 686
Filius à patre Rege in regno	Francorum mos circa præ-
exheredari an possit. 223	dam. 621
Filius natus patre jam rege, an	Frater minor an præferatur
præferendus antè nato. 225	fratris maioris filio. 228
Filio abdicato & exhereda-	Fratris filius an patruo regis
to an quid debeatur. 213	præferendus in successio-
Filiij naturales an succedant	ne. 228
patri; & adoptari possint.	Fraudantes vectigalia ad quid
214	teneantur. 363
Finitivus status Rhetorum.	Fructus vt vni populo vendan-
341	tur pactio an licita. 152
Flacci dolus. 568	Fructus qui restituendi. 257
Flumen totum interdum ri-	Fructus industriales rei non
pam alteram sequitur. 162	debentur. <i>ibid.</i>
Flumen idem quo sensu. 245	Fructus consumpti an resti-
Flumina quomodo occupen-	tuendi. <i>ibid.</i>
tur. 156	Fructus in pace qui concessi
Fluminis cursu mutato an im-	intelligantur. 739
	Fructus

I N D E X.

F ruſtus cum re reſtituendi.	255	G radus in Leuitico prohibiti,	an & tunc matrimonia impediunt.	185
Fruſtus reſtituendi ex damno dato.	360	Gradus qui in Leuitico per interpretationem prohibiti cenſeantur.	187	
Fur ad quid teneatur.	363	Græci aliquando plures vxores habuere.	181	
Furis nocturni & diurni diſtinctio quo iure nitatur.	132	Græcorum mos circa prædam.	619. 620	
Furioſus promittendo non obligatur.	265	Gratia mortuis quomodo reddatur.	216	
Furtum contra ius naturæ.	7	Gratiam referre ptius quàm beneficium conferre.	215	
G		Graua ſupra modum eximenda à verborum vniuerſitate.	354	
G abaonitarum controuerſia.	297	Gubernandi tres formæ.	70	
Gallicum ius de præda maritima.	633	H		
Galliz ius circa prædationes quæ contra legem publicam fiunt.	365	H abitatio an concedenda externis, & quibus legibus.	149	
Germani vna vxore contenti antiquitus.	181	Hæres non tenetur ex vi ſola iuramenti facti à defuncto.	306	
Gelricum ius de inſula & alluione.	239	Hæres an de pœna teneatur.	465	
Generis nomen ſæpe adhæret ſpeciei.	344	Hæreticus Auguſtinus quis.	446	
Germania non fuit pars Romani imperij.	250	Harmonica proportio an in pœnis locum habeat.	430	
Germanorum veterum latrocinia.	583	Hæſtarum erectio.	782	
Gigantum ætas.	139	Hebræi iuſſi ſacra Gentium abolere.	606	
Gladium accipiens gladio peribit, quo ſenſu dictum.	59	Hebræis an licuerit beneficia dare extraneis, aut ab eis accipere.	328	
Gladios gesserunt Apoſtoli quidam.	58			
Græci ariſtoteſi quid.	354			
Gothorum moderatio in bello circa res ſacras.	686			

L L L L L

INDEX.

- Hebræorum lex pro feminis captiuis.** *vide* Feminæ captiuæ. 617
Hebræorum mos de agris captis. 618. de corona victi Regis. 631
Hebræorum ius circa seruos. 641
Hebræorum lex. *vide* Lex.
Hebræorum ius in liberos. 178
Hebræorum lex de arboribus in bello. 681. pro seruis. 699
Hebræorum leges in contractibus. 285
Hebræorum sententia distinguens ea, quæ naturâ honesta sunt. 315
Herodis Magni liberorum controuersia. 226
Hispanicum ius de prædis tetroscribis & maritimis. 633
Hispanicum ius de postliminio, de Comitibus & arcibus. 654. de nauibus, quas piratæ ceperunt. 656
Hollandiæ ius circa prædationes, quæ contra legem fiunt. 365
Hollandiæ mos circa obligationes exercitorum. 271
Hollandicum ius de agris inundatis. 237. circa insulas, & alios siccatos. 255
Homicida quid restituere teneatur. 362
Homicidas occidere licet, unde ortum habeat. 223
Homo ad quæ ius habeat. 359
Homo homini instrumentum. 617
Hominum reddendorum patrum de viuis intelligendum. 342
Honestatis generale præceptum in Euangelio. 36
Honestum quid & quotuplex. 17
Honoribus arcentur nocentum liberi. 464
Hostis quid antiquis. 324
Hostis occisio indistincta quo sensu licita. 593
Hostis an offendi possit in solo pacato. 596
Hosti subministrans res an pro hoste habendus. 557
Hosti mentiri licere qui fenserint. 570
Hostem spoliare an liceat, vide Spoliare.
res ad Hostem missæ quando, & quatenus intercipi possint. 558
Hostes sepeliendi. 383
apud Hostes esse possunt qui non hostili sint animo. 665. 666
Hostes qui. 582
Hostes sunt & qui pro parte summum imperium habent. 584
Hostes sunt etiam, qui inæqualiter federati sunt. *ibid.*
Hostium subditi, hostes. 578
Hostium subditi ubique offenduntur iure belli. 596

INDEX

- I**
- I**acobus probat ius acquirendi bello. 609
- Iacobi filij ex ancillis ab ipso adoptari in ius succedendi. 414
- Idololatrias quos morte puniat lex Hebræa. 442
- Idololatriæ species & gradus. 443
- Iehu factum quale. 117
- Iephthis controuersia cum Ammonitis. 165
- Ignoscere an liceat interdum. 431. an liceat posita lege pœnali. 423
- Ignorantia quæ delictum minuat. 437
- Illicita eximenda à verborum vniuersalitate. 354
- Illyrij prædari soliti, triumphati. 583
- Immemoriale tempus. *Vide* Tempus immemoriale.
- Immunitas rerum ad agriculturam pertinentium. 602
- Impediens aliquem à petendo munere quando tenetur. 360
- Impendens in rem alienam receptu difficilem sumptus seruat. 258
- Imperator Romanus an imperium habeat in omnes. 470
- Imperator Romanus quæ talis, vnde ius suum habeat. 252. vicarium. si quis dare possit. *ibid.*
- Imperator Germaniæ quæ talis, vnde ius suum accipiat. *ibid.*
- Imperium acquiri quatenus possit. 701
- Imperium in victos accipi rectè ad sui tutelam. *ibid.*
- Imperium bello acquiritur. 642
- Imperium vt in Rege est bello acquiritur. 643
- Imperium alienari potest à Rege consensu populi. 201
- Imperium Romanum distinctum ab imperio Francorum, & regno Langobardorum. 251
- Imperium & maiestatem conseruare, quid? 87
- Imperij Romani nunc non sunt omnia quæ olim fuerunt. 471
- Imperij summi ius tam populo, quam Regi longa possessione acquiritur. 171
- Imperij subiecta personæ, & territorium. 154
- Imperij pars pignori dari non potest. 204
- Imperij exempla. 77
- Imperij summi partitio quomodo fiat. 83
- Imperij vox improprie sumpta pro ductu, & pro postulatione. 91
- Imperio partito singuli impetantes pro sua parte ius bel-

INDEX

- si habent. 313
Imperia magna difficulter eu-
stodiuntur. 705
Imperia successiua non sem-
per summa. 75
Imperia non summa plenè ha-
beri, & in patrimonio esse
possunt. 80
Imperia electiua quædam
summa. 76
Imperia quædam in patrinio-
nio, & alienabilia. 77
Imperia quomodo intereant
sublato subiecto. 244
Imperia prophanorum spon-
te non subeunda. 332
Impietatis authores iure gen-
tium punibiles. 442
Impossibilitas facti promissi
excusat, ne pax rumpatur.
 745
Inæqualitas, quæ inest con-
tractui, iure gentium non
resarcitur. 291
Incarcerans alterum iniuste
ad quid teneatur. 362
Incestum iure gentium. 184
Incorporalia cum persona ac-
quiruntur. 637
Iuramentum militare Ro-
manorum de præda. 629
Indefinita pro vniuersali quæ-
dam sumenda. 345
Indi plures vxores habebant.
 181
Indictum bellum principali,
simul indictum subdijs &
socijs. 588
Indictio belli. 586
Indictio belli vtrinq; facta
 587
Indictio specialis non requiri-
tur, si socij per se, & apud se
bello imperantur. 588
Indirectè licent quædam,
quæ directè non licent. 555
Induciz quid: & vnde dictæ.
 758. 759. quando incipiãt
 obligare. 761
Induciz ad certum finem; &
earum effectus. 763
Induciz à ducibus dantur. 773
Induciarum tempus an veniat
sub belli an pacis nomine.
 758
Induciarum tempus quomo-
do computandum. 760
Inducijs finitis noua inductio-
ne non opus. 760. earum
 tempore quid liceat: 761.
 an deficientes & derelictos
 recipere liceat. 762
Inducijs elapsis, qui sine culpa
penes hostem reperitur, an
capi possit. 763
Inducijs ab altera parte ruptis
indictione non opus. 764
Inermibus parcendum. 675
Infans promittendo non obli-
gatur. 265
Infantis dõminium vnde. 155
Infantium dõminium quale.
 177
Infantibus parcendum. 673.
 2074
Infeudatio est alienatio. 203
Infeudationes regnorum irri-
tæ sine consensu populi. 230

INDEX.

Infortunium & iniuria quo distent.	457	Intentio mala per se ad restitutionem non obligat.	474
Infortunij & iniuriæ distinctio.	665. & seq.	Interfectio. <i>vide</i> Occisio.	
Ingrati non puniuntur.	421	Interim pro interdum.	300.
Inimici sepeliendi.	383	Inuasor imperij præceptis suis quatenus obliget.	114.
Iniuria quando alteri in persona alterius facta censetur.	745	quomodo possit interfici belli iure: & ex lege antecedente: & ex autoritate ius imperandi habentis.	114. 115. cur extra casus exceptos interfici à priuato non possit.
Iniuriæ, culpæ, & infortunij discrimen.	669. 670		115
Iniuriæ quædam ferendæ, & quales.	39	Inuentionis titulus locum non habet in his quæ iam possidentur.	469
Iniustitia committi potest in bello iusto.	664	Inuoluntarium ex voluntario habendum pro voluntario.	363
Iniustum, quid.	3		
Iniusti iudices, testes, accusatores ad quid teneantur.	363	Ioannis Baptistæ & Christi doctrina quatenus eadem.	31
Innocentem an teneamur defendere, & quando.	496		
Insignia regiarum potestatis conceduntur principibus populi liberi.	75	Ioannes Iudæus in legis expositione Romanis blanditur.	606
Institoria actio unde.	270	Iosephe Patriarchæ dolus.	568
Instrumenta ruris pignori capi vetita.	685	Iosephe Patriarchæ monopolium.	285.
Insula quomodo distinguatur ab alluione.	239	Ira quid.	401
Insulæ cuius?	142	Ira in Deo quatenus.	205
Interpretationis fontes.	340	Irregularitas ex bello.	491
Interpretandi regulæ.	344	Irriti actus quinam iure naturæ.	181
Inundati agri cuius iure Romano.	235	Irriti actus à lege ciuili non sunt, nisi eorum qui subsunt.	189.
Inundationis duæ species. <i>ib.</i>		Itus quomodo reditum comprehendat.	765
Inundatione dominium naturaliter non amittitur.	236.	Iudæi. <i>vide</i> Hebræi.	
Inundatus ager quando derelictus habeatur.	237		

INDEX.

- Iudiciorum opinio de necessitate restitutionis.** 661
Iudex quasi pater. 487
Iudicandi libertas homini ab homine quomodo debeatur. 366
Iudicare an possit de regni successione, siue Rex, siue populus. 522
Iudicium zeli. 409
Iudicij cessatio momentanea aut continua. 55
Iudicij cessatio iure aut facto. *ibid.*
Iudicia criminalia quare instituta. 406. & 408
Iudicia capitalia an permissa Christianis. 414. non sunt affectanda. 418
Iudicia apud Hebræos quædam regiz potestati exempta. 85
Iurans non daturum se potest repetitionem crepti omittere. 298
Iurans prædoni, datum non rectè repetit. 305
Iurans redire ad hostem, si clam redeat, non satisfacit. *ibid.*
Iurans tenetur ex animo iurare, & re implere quod iuravit. 304
Iurans quando Deo tantum obligetur, quando & homini. *ibid.*
Iurans non tenetur, si is, cui iuratum est, cum liberet. 306
Iurans implere debet contractum, cui inest inæqualitas. *ibid.*
Iurantis verba quomodo accipienda. 295
Iurare volens obligatur, et si obligare se nolit. 295
Iurans deliberato animo se non obligandi, tamen obligatur. *ibid.*
Iuravit Paulus. 309
Iuramentum per sceptrum, salutem, & similia. 302
Iuramentum per salutem Principis, & majestatem Imperatoris. 303
Iuramentum per Deos falsos an obliget. *ibid.*
Iuramentum piratæ aut tyranno præstitum obligat. 305
Iuramentum metu extortum non obligat. 304
Iuramentum periuro datum an obliget. 305
Iuramentum per res creatas an licitum, & quo sensu. 301
Iuramentum de re impossibili nihil operatur. 301. de re pro tempore impossibili quid operetur. *ibid.*
Iuramentum, impediens maius bonum morale, non valet. 300
Iuramentum violatum. *vide Periurium.*
Iuramentum quomodo ex lege actui inualido validita-

INDEX.

- tem conferat.* 308
 Iuramentum de re illicita non valet. 299
 Iuramentum non extendendum. ultra consuetam significationem. 298
 Iuramentum Regis irritum esse potest ob actum ipsius præcedentem. 313
 Iuramentum dolo elicitedum quam vim habeat. 297
 Iuramentum non intelligendum sub conditione tacita. 296
 Iuramenti forma. 301
 Iuramenti effectus. 303
 Iuramenti efficacia quatenus pendeat à superiore. 307. 308
 Iuramenti vis & interpretatio. 571. & 294
 Iuramenti violati poena ad posteros manet. 294
 Iuramenti obligatio ex animo deliberato. 295
 Iuramento promissum non potest retineri ob peccatum alterius antecedens. 308
 Iuramento conuenit maxima simplicitas. 297
 Iuramento testis & vltor Deus. 301
 absolutio à Iuramento, vnde vim habeat. 308
 circa Iuramenta quid possint superiores. *ibid.*
 Iuramento promissum compensari non potest cum eo, quod antè erat controuersum. *ibid.*
 leges Romanæ circa Iuramenta quid statuunt. *ibid.*
 Iuramenta à Christo quæ prohibita. 309
 Iuramenta Regum. *vide Reges.*
 Iuratum pactum fortius non iurato. 317
 Iurisdictiones summa inferiores concedi iure hereditario possunt populi consensu. 204
 Iuris naturæ dictata alia magis, alia minus manifesta. 436
 Iuri naturæ non pugnant quædam, quæ vetita sunt lege diuina. 438
 Iusiurandum. *vide Iuramentum.*
 Iusiurandum à ciuitate factum, & repetitum. 723
 Ius pro eo quod iustum est. 3
 Ius pro qualitate sumtum, quid sit. 4
 Ius pro lege. 5
 Ius pro lege ad aliarum à iustitia virtutum materiam pertinet. 6
 Ius naturale. 6. quid, & quomodo differat à diuino voluntario. *ibid.*
 Ius voluntarium, *n. à m. 1. ib.*
 Ius naturale à Deo immutabile, & quare 7. est aliud quod consequens actum humanum. 7. suscipitur ali-

INDEX

- quando pro eo quod est honestum. *ibid.* videtur mutari propter materię mutationem. 8. esse aliquid iuris naturalis probatur à priori & à posteriori, quomodo. 9. iuris naturalis reductiue quę sint. 6. eius iuris permissiue tantum quę sunt, & præcipi, & vetari à Deo possunt. 22
- Ius naturę pro certo statu. 8
- Ius naturę & gentium quomodo à Romanis Iurifconsultis sumatur, & an rectè. 8
- Ius rectorium, & æquatorium. 3
- Ius non est in brutis animalibus. 8. de illis impropriè quo sensu dicatur. 9
- Ius voluntarium humanum, vel diuinum. 10
- Ius voluntarium humanum ciuile, ciuili latius, ciuili arctius. *ibid.*
- Ius voluntarium diuinum. *ibid.* aut est vnus populi, aut omnium. 11
- Ius voluntarium diuinum omnibus populi commune triplex. *ibid.*
- Ius gladij quid in sacris & prophanis literis. 29
- Ius diuinum Hebraicum alios populos non obligat. 11
- Ius Hebręum quoad nos abrogatum non rectè dicitur. 13. quem vsum nunc habeat: & quem in permissis. 14. nihil continet iuri naturę contrarium. *ibid.*
- Ius gentium quid: & quomodo probetur. 10. non est commune omnibus populis. *ibid.*
- Ius, & vsus iuris distinguenda. 93
- Ius supereminens Regis, aut ciuitatis, an liberet à fide subditis data. 723
- Ius exterorum quale. 658. 659. 660
- Ius pro iure externo. 660
- Ius Regum & populorum quando pace remissum censetur. 739
- Ius gentium circa inæqualitatem in contractibus. 291
- Ius internum ab externo distinctum. 282
- Ius exterorum supereminenti dominio non subest. 316
- Ius naturę moribus obliteratur. 324
- Ius gentium de bello captis. 611
- Ius pignoris, retentionis, seruitutis an bello acquiratur, & quomodo. 634
- Ius captiuitatis etiam iniuria dicitur. 639
- Ius gentium vetat permissa iure naturę, & permittit vetita. 599
- Ius gentium apud populos quosdam. 604
- Ius

I N D E X.

<p>Ius gentium improprie quod multi populi vsurpant sine mutua obligatione. 561</p> <p>Ius saepe remittendum vt bellum vitetur. 484</p> <p>Ius luendi pignoris an tempore amittatur. 174</p> <p>Iure gentium bona subditorum obligantur ex facto superiorum. 575</p> <p>Iuri naturæ non pugnant quædam quæ vetita sunt lege diuina. 436</p> <p>Iuris gentium dicuntur multa, quæ communia sunt populis sine mutua obligatione. 155</p> <p>Iuris derelicti signa ex factis & non factis. 166</p> <p>Iura quædam ad summum imperium pertinent separabiliter aut communicabiliter. 173</p> <p>Iuris naturæ quædam sunt, quæ non vbique obseruantur. 184</p> <p>Iuris gentium multa improprie dicuntur. 231</p> <p>Iuris quæsitum iure naturali an iure ciuili distinctio repudianda. 316</p> <p>Iuris feccialis origo. 591</p> <p>Iuris externi efficacia qualis. 640</p> <p>Iuris ignorantia aut excusabilis, aut inexcusabilis. 668</p> <p>Iura quædam realia quo sensu dicantur. 4</p> <p>Iuris societas aliqua cum præ-</p>	<p>done. 305</p> <p>Iustitia expletrix. 5</p> <p>Iustitia attributrix, <i>Harquani.</i> <i>ibid.</i></p> <p>Iustitia attributiua an tantum circa res communes, expletrix circa res singulorum versetur. <i>ibid.</i></p> <p style="text-align: center; margin: 20px 0;">L</p> <p>Lacedæmone nepos ex filio maiore filio minori natu in regno prælatus. 228</p> <p>Lacedæmone filius rege patre natus præferebatur ante nato. 226</p> <p>Lacedæmonij dolum in bello pluris quam vim faciebant. 559</p> <p>Lacedæmoniorum mos de agris captis. 618</p> <p>Laconum ius in Messenam. 165</p> <p><i>Læques.</i> 632</p> <p>Latroni fides seruata. 721</p> <p>Latrones ius legationis non habent. 369</p> <p>Legationes assiduæ reijci possunt. <i>ibid.</i></p> <p>Legatus an iurisdictionem habeat. 374</p> <p>Legatus, si quid debeat, quomodo compellendus. 375</p> <p>Legati mittentem obligant etiam contra arcana mandata. 270</p> <p>Legatus quando sponte domum redire possit. 353</p>
--	---

I N D E X.

Legati qui iure gentium vnan- tur. 367	& quomodo sublata. 32
Legati in bellis civilibus qua iure sint. <i>ibid.</i>	Lex Mosis. <i>vide</i> his He- bræum.
Legati an admittendi. 368	Lex Mosis non habet prius & posterior. 187
Legati ob quas causas possint non recipi. <i>ibid.</i>	Lex non semper irritum facit quod vetat. 189
Legati quo casu mutabiles. 369	Lex imperfecta Vlpiana qua. 191
Legati referunt personam mittentis. 371	Lex de sabbato & de decimis quomodo ad Christianos pertinet. 15
Legati iure civili loci ubi sunt non tenentur. <i>ibid.</i>	Lex idem potest quod con- sensus expressus. 690
Legati habentur quasi essent extra territorium. <i>ibid.</i>	Lex in præsumptione facti non existentis fundata, an obli- get. 266
Legati delictum per quem puniendum. <i>ibid.</i>	Lex Romana de læsis ultra dimidium pretij. 282
Legati per modum defensionis occidi aut repelli pos- sunt. 372	Lex occidi aliquem permittens an conscientiam liberet, & quando. 135
Legati an subiaceant iuri ta- lionis. 373	Lex, quæ feræ, pisces, aves regi addicit, non iniusta. 143
Legati domus an pro alylo. 374	Lex iusta, quæ vetat, quod iure naturæ licet. <i>ibid.</i>
Legatorum ius. 366	Lex de vscapione an perti- near ad summum impe- rium, aut eius partes. 172
Legatorum ius an valeat a- pud eos, ad quos non mit- tu ntur. 373	Legis ratio particulariter ces- sans casum à lege non eximit. 63
Legatorum ius valet in bello. <i>ibid.</i>	Legis dispensatio Regem non obligat. 320
Legatorum comites an inuio- labiles. 374	cessatio Legis in particulari dispositio est ad dispensa- tionem. 424
Legatorum bona an possint pro delicto capi. <i>ibid.</i>	Lex condempnans se obliget.
ob Legatos violatos bella. 376	
Lex quid. 5	
Lex Mosis dupliciter sumi- tur. 27	
Lex Mosis iudiciaria quando	

I N D E X.

<p>& quatenus. 172</p> <p>Lex Hebraea an prohibeat diuortia & matrimonia plurimum vxorum. 179</p> <p>in Lege pœnali dispensandi causæ quæ. 424</p> <p>Leges pœnales aut coactiuæ locum non habent circa actus Regum. 313</p> <p>Leges Romanæ de contractibus. 283</p> <p>Leges Romanorum pœnales in quo iniquæ. 431</p> <p>Leges quæ obligent. 777</p> <p>Leges à Christianis ferri possent similes Hebraicis, nisi trium causarum aliqua obsteret. 15</p> <p>Leges & contractus misceri possunt. 317</p> <p>Leges non omnes obligant. 318</p> <p>Leges quæ validiores si casu confligant. 356</p> <p>Leges interficere aliquos permittentes quando ius internum dent, quando solam impunitatem. 418</p> <p>Leges an obligent summam potestatem. 423</p> <p>Leges quasi pacta. 262</p> <p>Leges ciuiles quædam planè iniustæ. 205</p> <p>Leges humanæ quædam præcipere possunt cum mortis periculo obseruanda. 104.</p> <p>humanius sunt interpretandæ. 105</p> <p>Leges quædam, etiam diu-</p>	<p>inæ, necesse habent exceptionem summæ incoffinitis. 164</p> <p>Leges respiciunt id quod plerumque. 158</p> <p>Leges ferri possunt de tempore quo summum imperium amittatur. 173</p> <p>Leges de re promissa obligant. 265</p> <p>Leges iniustæ, quæ propinquos nocentium innocentes interfici iubent. 464</p> <p>Leges ciuiles de promissis minorum. 266</p> <p>Legitima an lege humana tolli possit, & quatenus. 211</p> <p>Legum finis & efficacia. 282</p> <p>Legum diuersitas circa venditionem & emtionem. 284</p> <p><i>Adæ.</i> 627</p> <p>Lenitas in errantes circa diuina. 446</p> <p>Liber homo postliminio quomodo redeat. 649</p> <p>Liber homo postliminio sua recuperat: an & alienata? <i>ibid.</i></p> <p>Liberam fore Carthaginem quomodo interpretandum. 348</p> <p>Liberi filiarum alendi. 211</p> <p>Liberi pignorari ac vendi à parentibus quando possint. 178. ius ipsorum in liberos. 176</p> <p>Liberi ex quibusdam matri-</p>
---	---

INDEX.

<p>monijis impediuntur succedere. 214</p> <p>Liberi ob parentum delicta non puniendi. 461. & 463</p> <p>Liberis an debeantur alimenta, & quo sensu. 209. an alendi vulgò quæsitæ; & ex incesto nati. 210</p> <p>Liberos cogendi ius. 177</p> <p>Liberorum cum parentibus matrimonia contra ius naturæ. 184</p> <p>Libertas quando iusta belli causa. 469</p> <p>Libertas quo sensu naturalis. 470</p> <p>Libertas an pax placeat, gravis interdum deliberatio. 489.</p> <p>Libertati præferenda vita populi totius. <i>ibid.</i></p> <p>Libertas populi quid significet. 77</p> <p>Libertas subditorum obligatur ex facto superiorum. 577</p> <p>Libertas bellandi non præsumitur abdicata. 346</p> <p>Licere pro iure externo. 660.</p> <p>Licere, vox ambigua quas significationes habeat. 591. & 594</p> <p>Licere quædam dicuntur, quæ rectius aliter sunt. 592</p> <p>Licere quædam dicuntur, quæ impunitatem. <i>ibid.</i></p> <p>Licere, oppositum ei quod decet, aut oportet. 593.</p> <p>Limes & limes idem. 646</p>	<p>Limitati agri. 161</p> <p>Lis potest utriusque esse sine peccato. 483</p> <p>Literæ Marcæ. 578</p> <p>Litigare Christianis quo sensu vetitum. 37</p> <p>Littus quorum. 157</p> <p>Loca in solo pacato posita quo casu rectè occupantur à bellante. 145</p> <p>Locans pluribus operam an à singulis mercedem in solidum exigere possit. 287</p> <p>Locationis & conductionis natura. 286</p> <p>Locator tertio rem locans, conductori tenetur de eo quod percipit. 287</p> <p>Locator operæ ad quid tenetur. 283.</p> <p>Locupletatus ex realiena, cætenus ad restitutionem tenetur, & quare. 255</p> <p>Locutio de futuro nostræ potestatis quotuplex. 263.</p> <p>Locutionis ambiguitas usurpatio quando licita. 565.</p> <p>Ludouici & Galeatij controversia de Mediolano. 226.</p>
---	--

M

<p>Macabæi bello adiuuerunt extraneos. 329</p> <p>Macabæorum resistentia qualis. 106.</p> <p>Macedonum lex quædam iniusta. 464.</p> <p>Magistratus inferiores sum-</p>

INDEX.

- mum imperium habenti iuste resistere non possunt. 102
 Magistratus Christiani Pauli tempore. 30
 Magistratus Hebræi non resistenterunt malis Regibus. 103
 Magistratus ex quibus damnis teneatur. 364
 Magistratus an teneantur, eo quòd à nautis cautionem non exegerint *ibid.*
 Magistratus opidanos quatenus obliget. 772
 Maharbafis factum. 774
 Mahumeristarum opinio de necessitate restitutionis. 661
 Majestas pro dignitate imperantis sumitur. 76. quid sit. 87
 Maioratum iura tempore amittuntur. 171
 Maioratum successio in regno Castellæ. 222
 Mandantis morte an pereat mandatum. 272
 cum Mandatario qui contrahit, etiam si mandatarius mandatum excedat, obligatur. 772
 Mandatarius mandatum excedens quando nos obliget. 270
 Mandator ad quid teneatur. 282.
 Mandatum an impleri possit per æquipollens. 352
 Mandatum excedens, & sic cum alio contrahens, ad quid obligetur. 772
 Mandatum generale, & speciale in bello. 716
 Mandata publica, quæ nautis dantur aduersus piratas. 417
 Manlij bellum in Gallogræcos quale. 588
 Manubiæ quid. 621. 624
 Manumissio interdum omitti sine peccato nequit. 699
 M. Marcelli moderatio in victorijs. 687
 Mares feminis præferuntur in regnis à populo delatis. 220
 Mare an proprium fieri possit. 141. an terra contineatur. 142
 Mare non diuisum. 142
 Mare in fundum admissum. 158
 Mare occupatione omiffa ad naturam redit. 159. nauigandi ius in Mari. *ibid.* imperium in Mari quorum sit. *ibid.*
 Maris pars quatenus occupari possit. 156
 Mariti ius supra vxorem. 179
 Masculina pro communibus. 144. 145
 Mater quomodo magis certa patre. 213
 Matrimonium quid sit ex iure naturæ. 179
 Matrimonium an irritum deficiente consensu parentum. 181.

I N D E X.

- Matrimonium irritum cum** ipso delatis praefertur
alterius viuentis coniuge. *inter pares sunt.* 220
 183
Matrimonium ad morgenga-
bicam. 214
Matrimonium apud veteres
Romanos postliminio non
restituatur. 651
Matrimonij petitio iniusta
belli causa. 469
Matrimonij iura ex lege Chri-
stiana. 180
Matrimonia non ineunda
cum prophanis. 332
Matrimonia quaedam talia
sunt ex lege, vt liberi ad
hæreditatem non admit-
tantur. 214
Matrimonia plurium vxorum
olim licita. 179
Matrimonia cum propinquis
sanguine, aut affinitate,
vn-de, & quatenus illicita.
 183
Matrimonia parentum cum
liberis, & liberorum cum
parentibus contra ius na-
turæ: & vn-de illicita. 184
Matrimonia an licita ingradi-
bis expressis in Leuitico. 185
Matrimonia fratrum & foro-
rum quo iure vetita & vn-
de illicita. 187
Matrimoniorum contrahen-
dorum libertas quibus, &
quatenus debeat. 151
Maxillam obuertere Hebræis
quid. 40
Maximus natu in regnis à
populo delatis praefertur
inter pares sunt. 220
Membri conseruandi causa
interfectio licita. 117
Mendacium prohibitum quo
sensu. 563. & seq.
Mendacium qui authores
certis casibus admittant.
 564
Mendacium dicere & Men-
tiri apud Gellium quomo-
do distinguantur. *ibid.*
Mendacium à Deo alienum.
 568
Mendacium strictè dictum
quid. 566
Mendacium non committi-
tur respectu tertij, ad quem
sermo non dirigitur. 567
Mendacium pro rebus nostris
an licitum. 570
Mendacij quid materiale,
quid formale. 564. & seq.
de Mendacio & æquiucatio-
ne Scholasticorum sen-
tentia. 570
Mendacium pro vita an lici-
tum. 569
Mensura eius quod res va-
lent. 283
Mentiri apud volentem an
liceat. 569
Mentiri hosti licere qui sen-
serint. 570
Mentitur qui dicit quod fal-
sum putat, licet verum sit.
 564
Mercatoribus parcendum in
bello. 576

I N D E X.

- Meritum ex libera voluntate.** 465
- Metus à tertio illatus an actum vitiet.** 268
- Metus alterius an tollat ius transire volentis.** 147
- Metus à vicino an iusta belli causa.** 468
- Metus solus non sufficit ad ius interficiendi alterum.** 126
- Metus exceptio non liberat à religione iurifurandi.** 722. & seq.
- Metus qui pro iusto habeatur in bello publico.** 726
- Metu promittens an teneatur.** 267
- Metu quid faciens, absolute velle dicendus.** 268
- Metu causam dans contra-ctui quando ad restitutionem teneatur.** 363
- Metum inferens tenetur ad restitutionem.** 268
- Miles de incendijs, & raptu sine iussu publico, an teneatur.** 718
- Milites Christiani sub Iuliano.** 52. sub Diocletiano. 53.
- Militis Christiani officium.** 53
- Milites Iudæi externis militabant.** 31
- Militi quæ ex præda cederent apud Romanos.** 633
- Milites ab Ecclesia non excommunicati.** 48
- Milites quomodo tenentur ex bello iniusto.** 701
- Militibus datus commeatus prodest & duci.** 765
- Militum nomine qui veniant.** 765
- Militare propter prædam, aut stipendium præcipuè, non licet.** 499
- Militia mercenaria sine delictu causæ improbatur.** *ibid.*
- Militia pœnitentibus olim interdicta, & quare. si est interdicta clericis.** *ib. eam Ecclesia vetus probat.* 52
- Militiæ repetitio qualis damnata Synodo Nicænsi.** 50
- Militiam concedit Origenes interdum Christianis.** 45.
- Militiam & capitalia supplicia concedit illis Tertullianus.** *ibid.*
- Militiam ob quas causas Iudæi detrectauerint.** 46. quas ob causas olim etiam Christiani eam detrectauerint. 47
- Minor annis hosti obligatur.** 776
- Minor an promittendo obligetur.** 265
- Misericordia digni qui bello capiuntur.** 694
- Misericordiæ ara apud Athenienses.** 457
- Mobiles res quando fiant singulorum capientium.** 618
- Mobilia generaliter postliminio non recipiuntur.** 654
- Moderatio in belli iure circa**

INDEX.

personas.	671	incognita.	351
Modus in poena vnde petendus.	425	Multitudini etiam in delicto parcendum.	678
Modi habendi qui.	76	Mundiburgij ius.	87
Monomachia bellum finire an liceat.	746	Murenzæ controuersia cum Mithridate.	357
Monomachiz de regno quis effectus.	<i>ibid.</i>	Muri faciendi prohibitio quâdo ad aggeres extendatur.	351
Monopolia quæ licita, quæ contra ius, & quæ contra charitatem.	285	Mutij Sczuolzæ factum.	601
Monopolium. <i>vide</i> Coemptio.		Mutilator quid restituere tenetur.	362
Mora in territorio alieno an licita.	149	Mutuum gratuitum quo sensu.	287
Morzæ purgatio in pace an admittenda.	740	Mutuam accipiens pecuniam à debitore meo, mihi tenetur.	257
Moralium incertitudo vnde.	475		
Mori Hebræis dimitti vocatur.	387	N	
Mores generales in aliqua parte mundi non faciunt ius naturæ.	436	N Abidis cōtrouersia cum Romanis.	350
Mors deportationem quando comprehendat.	344	<i>Nai vai</i> quid.	309
Mors pro vera religione quâti facienda.	111	<i>Nai</i> quid significet.	<i>ibid.</i>
Mortem pati potiùs quàm alium occidas, quando liceat, quando non.	127	<i>Nai vai si s'</i> quid significet.	<i>ibid.</i>
Mortem æternam aggressoris an quis sua morte cauere debeat.	57	nondum Nati an ius suum amittant, & quomodo.	170.
Mortis casus expressio quando extendatur ad casum non nati.	351	leges possunt eorum ius conseruare.	171
Muli qui apud Romanos postliminio recepti.	655	Naturale, vox, pro solito fieri.	291
Mulierum imperia Romanis		Naturales filij succedunt patri, nisi lex impediât: & adoptari possunt.	214.
		non succedunt in regnis à populo delatis.	219
		Naturalia pro certo statu.	233
		Naturæ prima & consequentia	

I N D E X

tia quæ? 16 Naturaliter licita an omnia etiam apud Deum licita. 130 Naufragorum bona confisca- re iniultum. 207 Navigandi libertas pactis im- minui potest. 160 Navis, quæ apud Romanos postliminio recepta. 655 Navis si cui nocuit, an domi- nus teneatur. 365 Navis in qua innocentes sunt an peti tormentis possit. 556 Naues captæ quando iure bellicenseantur. 612 Naues nunc nullæ postlimi- nio redeunt. 655. 656 Necessaria ad finem licitum licita. 554 Necessitas excepta in lege dominij. 144 Necessitas ius non dat, si sit evitabilis. 145 Necessitas quod ius det in pa- catos. 719 Necessitate factum pacem non rumpit. 744 Necessitate pari possessor præferendus. 145 Neglectus puniendi punibili- lis. 452 Negotium alienum gerens sui lucri causa, repetit im- pensas, in quantum alter est locupletior. 259 Nepos ex filio priore an filio posteriori præferendus in	regno. 216 Nepos ex filio an filio præfe- rendus. 229 Nepos minor ex filio an præ- feratur nepoti maiori ex fi- lia in regni successione. <i>ibid.</i> Neptis ex primogenito an fi- lium alterum excludat. <i>ibid.</i> Nepotes alendi. 211 Nintus primus imperium am- pliauit. 642 Nocentes dedendi aut pu- niendi. 454 Nocentes dedendi obligatio, unde. <i>ibid.</i> Nocumentum quod ex occa- sione peccati non ob pec- catum sentitur, pœna pro- priè non est. 463 Nocentibus parcendum ob multos innocentes. 556 Nocentibus sæpe parcendum innocentum causa. 673 Nomina regionum in pace quomodo accipienda. 740 Nostrum quibus ex causis quid dicatur. 138 Notitia de Deo quod incon- spicius. 439 Notitia de Deo vno. <i>ibid.</i> Notitia de Deo ut omniscio. 440. & ut creatore. <i>ibid.</i> Notitiæ actiæ de Deo. <i>ibid.</i> Notitiæ de Deo quomodo probentur. <i>ibid.</i> Notitiæ de Deo quæ maximè vniuersales. 444 Notitiæ de Deo, quæ obli- terantur. 442
---	---

NNNNN

I N D E X

- Notitiz de Deo quæ & qua-
les. 439
- Noxales actiones ex quo iure.
365
-
- O**bedientia sæpe illicita.
501
- Obligari naturaliter quis
quot modis dicatur. 315
- Obligari civiliter quis quot
modis dicatur. *ibid.*
- Obligatur nemo ad bellum
iniustum. 334
- Obligemur quomodo per a-
lium. 270
- Obligatur validè prædoni is,
cui metus incussus non est.
722
- Obligatio ex facto ministro-
rum cuius sit iuris. 365
- Obligationis sine coactione
exempla. 235
- Obligatio ex culpa qualis.
359
- Obligatio cadit in actum aut
facultatem: & quomodo
hæc differant. 81
- Obligatio feudalis non tollit
summum imperium. *vide*
Feudalis obligatio.
- Obligatio ex dominio qualis.
253
- Obligatio ex rebus exstanti-
bus, & non exstantibus.
ibid.
- Obligatio interdum est in no-
bis ita, ut alteri ius nullum
quæzatur. 264
- ad Obligationem requiritur
animi deliberatio. 265
- Obses an teneatur, mortuo
qui misit. 756
- Obses qui fugie recipi à civi-
tate non potest. 751
- Obses datus pro altero, si is
mortuus sit liberatur. *ibid.*
- Obses an ex alia causa possit
retineri. *ibid.*
- Obsidi fugerean liceat. 679
- Obsides an occidi possint iu-
re belli. 599
- Obsides an occidi possint iu-
re interno. 679. ex delicto
possunt, *ibid.*
- Obsides serui non sunt: 754.
an illis fugere liceat. *ibid.*
- Obsidum bona cui cedant,
ibid.
- Obsidum obligatio odiosa.
755. eorum obligatio in-
terdum principalis. 756
- Obsidum alter an ex facto al-
terius teneatur. *ibid.*
- Obstinata resistentia non suf-
ficit ad ius internum occi-
dendi. *vide* Resistentia ob-
stinata.
- Occidere hostem, ius belli
dicitur. 594
- mortem pati potius quàm a-
lium Occidas, quando li-
ceat, & quando non. 127
- Occidere se an unquam li-
ceat. 387
- Occidere supplices an liceat.
598

INDEX.

Occidere obsides an liceat. 599	Occupatio non est nisi in re terminata. 142
Occidendi deditos aut captos an iusta causa talio, aut resistendi pertinacia. <i>ibid.</i>	Occupatio, alia per vniuersitatem, alia per fundos. <i>ibid.</i>
Occidi possunt iure belli, qui intra hostium fines sunt. 595	Occupatio imperij. 154
Occidi an possint, qui ante bellum aliquò venerunt. 595	Occupatio dominij. <i>ibid.</i>
Occiduntur senes belli iure. 597	Odiū in promissis. 344
Occiduntur captiui belli iure. <i>ibid.</i>	Odio carentia quomodo intelligenda. <i>ibid.</i>
Occiduntur infantes belli iure. 596	Odiōsa quomodo interpretanda. 345
Occiduntur mulieres belli iure. <i>ibid.</i>	Odiōsa in dubio personalia. 349
Occisio quando licita iure interno in bello iusto. 664. 665	<i>Occupatio.</i> 582
Occisio quatenus licita in repressalijs. 579	<i>Occupation.</i> 471
Occisio hostis indistinctè quo sensu licita. 593	Onus vitandum in verbis interpretandis. 345
Occisio extra propositum, siue indirectè, quando licita. 556	Onera ex federe transitoria aut manentia. 326
Occisio pro vitæ defensione quomodo vitiosa. 128	Opera & pecunia quot modis inter se comparentur. 290
Occisio, ne fugere cogamur: pro tuenda existimatione: & pro rebus an licita. 130. 131	Operas qui promittit, quibus ex causis excusetur. 355
Occupandi ius in statu rerum communium. 138	Opificibus parcendum in bello. 676
Occupatio post ommissam cõmunione. 143	Oppidum tradere qui promittit, potest presidium dimittere. 775
	Orbis quid. 309
	Orbis pro Romano dictus. 471
	Orbi toti an vnum imperium expediat. 471
	Ordo eorum qui damnata dederunt in debito restitutionis. 361
	Ordo qui seruandus inter socios. 193
	Ordo confidendi inter Reges

I N D E X.

- Christiani.** *ibid.* vendere quando possint. 178
Ordo inter eos, qui partes in re dispartes habent. *ibid.* Parentum ius in liberos secundum tempus distinguitur. 176
Ordinum conventus populorum referunt. 203
Ordinum conventus a libi alios usus habet. 75
Ordinatio divina esse regia potestas quo sensu dicatur. 30
P
Pacatorum quod officium circa bellantes. 714
Pacta quae pactis alijs praevalcant, si casu collidantur. 356
Pacta, quibus imperij mixtura sit. 725
Pacta nuda an obligent iure naturae, & gentium. 261
Pacta in mari, in vacua insula, aut inter diversarum civitatum ciues per literas facta, reguntur iure naturae, & gentium. 266
Pacta Regum quo iure regantur. *ibid.*
Pacta venantium. *ibid.*
à Pactis posterior discédens non est perfidus. 727
Pactorum personalium & mercatorum discrimen. 348
Paganus an hostem licet occidat. 715
Parentes alendi. 211
Parentes liberos pignora ac
- Partes major ius habet uniuersitatis.** 191
Participes delicti qui. 450
Partus an ventrem sequatur, & quo iure. 241
Partus matrem naturaliter non magis quam patrem sequitur. 197
Pater ius suum in filium alienare an possit. 195
Pater familias quid significet. 696
Patientia quae punibilis in rectoribus, aut republica. 451
ad Patientiam Christi exemplo inuitamur. 111
Patrimonium populi rex alienare non potest. 204. **illius pars, id est, domanij à Rege oppignerari cur possit.** 205
Patorum dominatio. vide Dominatio.
Paulus Apostolus non improbat praesidium militare. 34
Pax religiose seruanda. 785
Pax utilis validioribus, inuvalidioribus, & paribus. *ibid.*
Pax rupta quando censatur. 741
Pax rumpitur ab eo, qui ex

I N D E X.

veteri causa vim infer. 741 Pax alienans bona coronz. 734 Pax, qua imperium, aut pars imperij alienatur. 733 Pacis causa an bona subdi- torum valide alienentur. 734 Pacis conventionum inter- pretationes. 736 Pacis capita an distinguenda in maiora & minora. 744 Pace non reddi civitates libe- ras, quæ se sponte subiece- runt. 737 Pace Regis an teneantur suc- cessores: & populus. 734 Pacem servare qui vult post- quam ab adversario rupta est, potest. 745 Pacem facere cuius fit. 732 Pacem maior pars faciens obligat vniuersitatem. 733 an Pacem facere possit Rex aut minor, aut captivus, aut exul. 732 Pactiones de rebus redden- dis, quæ magis minusque favorabiles. 739 Peccandi facilitas causa non minuendæ pœnz. 431 Peccatum ad mortem. 404 Peccata quæ facile condo- nanda. 414 Peccata quæ excusabiliora. 0428 Peculatus committitur circa prædam. 618.619 Peculium quid. 698	Peculium quatenus domini, quatenus serui. <i>ibid.</i> Pecunia communis mensura. 366 Pecunia quanti æstimanda. 286 Pecunia sterilis quo sensu. 287 Pœnitentibus militia olim in- terdicta & quare. 51 Pensitatio non repugnat cum summo imperio. 92 Percussorem immittere an li- ceat in bello. 601 Peregrini tenentur legibus loci, in quo contrahunt. 266 Perfidiaz vsus in defectores, piratas, latrones, iure gen- tium dissimulatur. 603 Perfidorum opera vti contra ius gentium. 602 Periurij pœna posteritatem contingit. 294 Periurij voluntas punitur. <i>ib.</i> Periurus in piratam, aut la- tronem non punitur. 723 Permissio quotuplex. 14 Permissio ex more distingui- tur à permissione ex bene- ficio. 152 Permissio an legis sit actus. 6. quotuplex. 14 Permittere se arbitrio alio- rum quid sit. 751 Permutatio, contractus anti- quissimus. 278 Perse multas vxores habe- bant. 181

INDEX.

Perfarum opinio de Deo.	607	bene.	368
Perfarum mos in iudicijs. criminum.	428	Piscandi ius in mari, quorum sit.	158
Perfarum lex quædam iniusta.	464	Piscandi ius in diverticulo fluminis occupari potest.	<i>ibid.</i>
Perfarum ius in liberos.	178	Pisces quorum sint.	143
Persecutio difficilis præsumi facit derelictionem.	233	Pisces in stagno privato non sunt nullius.	232
Persei Macedonis controuersia cum Romanis.	348	Pœnz definitio.	395
Personarum aptitudo ad causas peccandi impellentes, & abstrahentes.	428	Pœna iusta nulla nisi ob culpam.	396
Petenti dare, quo sensu Christus præcipiat.	39	Pœna deberi quo sensu dicitur.	397
Petri factum gladio utentis cur improbatum?	59	Pœna exigi debet propter quid.	399
Plantata an solo cedant.	242	Pœna debita quo sensu dicitur.	421
Plebs in Aristocratico regimine exors omnis potestatis ciuilis.	69	Pœna diuina qualis & an ob finem.	400
Pignorationes iure ciuili irritæ.	575	Pœna cum benefactis compensatur.	422
Pignus accipiens ad quid tenetur.	283	Pœna potest esse citra legem pœnalem.	<i>ibid.</i>
Pignoris datio qualis actus.	278	Pœna an semper prærequirat iurisdictionem.	436
Pignorum conuentio quam interpretationem recipiat.	756	Pœna an transeat in eos qui non deliquerunt.	462
Pilagium quid.	633	Pœna accepta aufert ius belli mouendi.	764
Pipini factum.	601	modus in Pœna vnde petendus.	425
Piratæ non triumphantur.	583	Pœna propriè dicta in bestias non cadit.	464
Piratæ quæ capiunt non mutant dominium.	655	Pœna an delictum excedere possit.	430
Piratis datum repeti potest.	364	Pœna remittenda, ne ad bellum veniatur.	485
Piratæ ius legationis non ha-		Pœna maximè remittenda ab	

INDEX.

eo, qui læsus est, etiam re- ge. 486	condonanda. 475
Pœna pace remissa quæ cen- setur. 738	Πόλις unde dictum. 3
Pœnæ priuatæ permissio. 408	Pollicitatio quid, & quem effectum habeat. 264
Pœnæ exactio an Euangelio permissa. 410	Πολιτικὴ ars quæ Aristoteli. 66
Pœnæ impropriè, irregulari- tates. 395	Politici scriptores magis spe- ctant quotidianam admi- nistrationem quàm ius im- perij. 84
Pœnæ exactio ad quam iusti- tiæ speciem spectet. 396	Pompeius templum Hieroso- lymorum ingressus contra legem. 607
in Pœnis æqualitas primò ac per se quæ spectetur. 396	Pontifex Romanus coronat Imperatorem Romanum quæ talis est. 352
Pœnæ in mari. 406	Pontifex Romanus pronun- tiavit electionem factam à populo Romano. 251
finis Pœnæ. 399	Pontifex Romanus vacante imperio, feudorum inue- stituras quo iure tribuat. 252
Pœnæ omittendæ causæ. 422.	Populus potest ius se regendi totum alienare. 68. eorum exempla qui se alijs subie- cerunt. <i>ibid.</i>
& seq. fines quomodo ces- sent. 422	Populus factò Magistratum sine mandato non obliga- tur. 336
Pœnæ quomodo ab alijs in alios transeant. 450	Populus Romanus ius impe- ratorem eligendi semper retinuit. 250
Pœnæ ciuitatum distinctæ à pœnis singulorum. 461	Populus Romanus idem qui olim. <i>ibid.</i>
Pœnæ obligatio in vniuersita- te quamdiu duret. <i>ibid.</i>	Populus regimine mutato te- netur de debito antè con- tracto. 248
Pœnæ remissio quibus signis intelligatur. 783	Populus liber factus sedet eo loco quo antè rex aut prin-
Pœnæ minuendæ aut non minuendæ causæ. 431	
Pœnæ mensura. 430	
Pœnæ ius remissum, vbi a- ctum est cum tyranno, qua- si cum prædone. 721	
Pœnarum partitio: fines. 402.	
& seq.	
Pœnale pactum aut lex for- tior non pœnali. 356	
Pœnalia quando ad hæredes transeant. 465	
Pœnitentibus an pœna omnis	

INDEX.

- acceps. 249
 Populus idem sub Monarchico, Aristocratico, Democratico regimine. 248
 Populus migrans idem. 246
 Populus idem quamdiu. *ibid.*
 Populus quomodo intereat. *ibid.*
 Populus subditus an ob Regis delictum puniri possit. 464
 Populi ob regum peccata puniri, quare. 73
 Populi pars alienari non potest, nisi & ipsa consentiat. 201. nec potest recedere à populo, nisi ex summa necessitate. 202. ne quidem ex necessitate rectè alienatur. *ibid.*
 Populi consensus circa alienanda imperia quomodo intelligatur. 203
 Populi testimonium de iure successionis quid valeat. 225
 Populi minor pars populum non obligat. 323
 Populi an postliminio à regibus recipiantur. 653
 Populo destructo an res maneat eorum, qui populo supersunt. 247
 Populatio inutilis ubi hostis aliunde ali potest. 684
 Populatio quibus ex causis inhibenda. 680. & seq.
 Populatio quæ utilis: & quæ inutilis. 681
 Populatione abstinendum ubi spes est celeris victoriæ. 683
 Populatione inhibita conciliantur hostium animi. 688
 in Populationibus inhibendis Belgarum, & Indorum mos. 684
 Possessio per alium acquiritur. 616
 Possessio in re dubia imperij sequenda privato. 117
 Possessio ferarum per instrumenta quomodo quaeratur. 233
 Possessio longæva inter reges & populos. 165
 Possessio non acquiritur iaculi immisione. 234
 Possessionis longæ favor circa impetia. 169
 Possessionis immemorialis quæ vis iure gentium. 170
 Possessor necessitate pari præferendus. 145
 Possessor malæ fidei quale ius acquirat. 638
 Possidentis ius. 145
 Possidentis melior conditio in re dubia. 481
 Posterii captiuorum, serui. 636
 Posteriora prioribus derogantur. 342
 Posteriora fortiora prioribus. 356
 Postliminium quid: & illius vocis origo. 646
 Postliminium apud socios, &

I N D E X.

- & amicos. *ibid.*
 Postliminium in bello & pace. 647
 Postliminij species. *ibid.*
 Postliminium an dediti habeant. 650
 Postliminium extra bellum unde ortum : & apud quos locum habeat. 656
 Postliminij non est ius durantibus induciis. 650
 Postliminio quæ dicantur recepta. 647
 pace qui Postliminio redeant, qui non. *ibid.*
 qui Postliminio rediit, iura in eum restituantur. 650
 Postliminio an aliquando populi se suæque recipiant. *ibid.*
 ciuitas Postliminio quomodo redeat. *ibid.*
 Potestas. 4
 Potestas ciuili in quibus rebus rebus consistat. 65
 Potestas summa quæ. 66. illius subiectum. 67. non est semper penes populū. *ibid.*
 Potestas summa temporaria aliqua. 71
 Potestas regia quo sensu bono nostro inferuire à Paulo dicatur. 98
 Potestas ciuili humana ordinatio Petro, Paulo diuina : quo sensu. 105
 Potestas patria quædam ex iure ciuili. 178
 Potestas summa per res quomodo obligetur, ex pacto minorum potestatum. 771.
 quomodo obligetur ratum habendo, & ex eo quod contra arcana mandata factum est. *ibid.*
 Potestates minores quibus modis summam obligent. 770
res. a. n. n. 678
 Præceptum Christi de non resistendo, quem sensum habeat. 58
 Præcepta Euangelij an contineantur in iure naturali. *vide* Euangelij præcepta.
 Præceptorum ordo secundæ tabulæ in Decalogo. 427
 Præda : Græcorum, Asiæ, Afrorum, Francorum, & Romanorum mos circa eam. 620. 621
 Præda militibus interdum data, & quibus ex causis. 623
 Præda eadem in diuersos vsus distributa. 627. 628
 Præda in solutum concedi solet. *ibid.*
 Præda militi dari quando ceperit apud Romanos. 632
 de Præda lex ciuili statuere potest. 629
 Præda interdum subditis conceditur. 630. socij aliquando partem habent in ea. *ibid.*
 Prædæ decima consecrata. 609
 Prædæ ius probauit Deus. 610

INDEX.

- Prædæ nomine vrbes & agri 777
 veniunt in piis causis. 627
- Prædæ genera. *ibid.*
- Prædæ diuisio quot modis facta. 623
- Prædæ pars data iis qui non militarent. 626
- Prædæ pars data miserabilibus personis. 630
- Prædari vetitum manente periculo. 632
- Prædandi licentia olim inter populos diuersos. 324
- Prædictio diuina an ius det. 473
- Prædoni fides debetur. 720
- Prædones duces facti. 583
- Præmium cui debeat, si duo simul impleuerint conditionem. 350
- Præsentem reipublicæ statum tueri ciuis boni est. 169
- Præsumitur in dubio pax inita hoc sensu, vt res maneant in statu, in quo postremo erant. 736
- Prætia rerum vnde. 284
- Primi vox quid significet. 350
- Princeps. *vide* Rex.
- Princeps nouiter factus sedet eo loco, quo antè populus. 249
- Principes populi liberi vi reprimi possunt. 112
- Priuatus non debet ad se rapere iudicium quod est populi. 116
- Priuatus se obligans hosti an contra rempublicam faciat. 777
- Priuati an cogendi à superioribus implere, quod hosti promiserunt. 779
- Priuati pactis cum hoste obligantur: & quo sensu etiam piratis & latronibus obligentur. 776
- Priuati interfectionis exempla. 409
- Priuatis Christianis an liceat punire maleficos. 417
- Priuati quatenus capta sua faciant. 716
- Priuati de bello captis quando hosti, quando ciuitati teneantur. 717
- Priuatorum pacta cum hostibus quæ irrita. 778
- Priuata causâ cum publica in bello coniungi potest. 118
- Priuilegia quomodo interpretanda. 370
- Priuilegia quæ latè interpretanda. 764
- Prohibita non semper etiam irrita. 191
- Promissio non omnis tollit summum imperium. 81
- Promissio vt valeat acceptanda. 271. illius acceptatio quomodo fiat: & an innotescere debeat promissori, vt perfectam vim habeat promissio. *ibid.*
- Promissio an reuocabilis ante acceptationem: & mortuo ante acceptationem promissario. 272

INDEX.

- Promissio an reuocari possit
mortuo internuntio: item
mortuo tabellario. *ibid.*
- Promissio per ministrum facta
quando reuocabilis. *ibid.*
- Promissio facti alieni quid o-
peretur. 275
- Promissio requirit vsu ratio-
nis in promittente. 265
- Promissio in errore fundata
quando dicatur, & quid o-
peretur. 267
- Promissio rei illicitæ non va-
let. 268
- Promissio facti, quod nunc in
potestate promittentis non
est, quid valeat. *ibid.*
- Promissio ex metu. 267
- Promissio ob causam antè de-
bitam an obliget. 269
- Promissio perfecta quid, &
quam vim habeat. 264
- Promissio nouum ius confert.
571
- Promissio de non fugiendo à
vincto facta valet. 779
- Promissio de non redeundo
in certum locum, & de non
militando, hosti facta va-
let. 778
- Promissionis materia qualis
esse debeat. 268
- Promissionis vis. 263
- Promissioni onus adiaci quan-
do possit. 274
- Promissiones causam expref-
sam non habentes natura-
liter valent. 275
- Promissum ob causam tur-
pem an præstandum. 269
- Promissi onus in commodum
tertij adiunctum, quid ope-
retur. 274
- Promissa multa, quæ natura
valent, lex ciuilis irrita fa-
cit. 269
- Promissa, quæ plus nocent
promittenti quàm alteri
profunt, an præstanda. 355
- Promissa fauorabilia, odiosa,
mixta, vel media. 344
- Promissa Regum. *vide Reges.*
- Promittendi modus quis. 270
- Promittens metu an tenta-
tur. 267
- Prophetarum dicta de pace
sub Euangelio quem sen-
sum habeant. 36
- Proporatio Arithmetica &
Geometrica an propriè di-
stinguant iustitiam exple-
tricem & attributricem. 5
- Propositi, impetus, & casus
distinctio. 668
- Proprietatis exordium. 138
- Proprietate.* 329
- Proprietate* maris quorum sint. 158
- Prouisi & improuisi distin-
ctio. 667. 668
- Prouocatio non datur ab ar-
bitris lectis inter summas
potestates. 749
- Proximus quis in lege He-
bræa: & quis in lege Evan-
gelica. 41
- Proximi nomine venit etiam
qui per representationem
consequitur ius gradus su-
296 ○○○○○ ij

I N D E X.

perioris. 227 <i>Ratio</i> in sacris literis quid. 296 <i>Ratio</i> 304 Publica utilitas ad alienanda, &c. <i>vide</i> Utilitas publica. Pudicitiae conseruandae causa interfectio licita. 127 Pudor quid, vbi de iure agitur. 659 Pueri, id est, serui. 697 Pugnare in hostem, qui miles non sit, quo iure veteretur. 715 Punici belli secundi contro- uersia. 364 Puniri an possint qui in falsos Deos impiè agunt. 448 Punitio exemplaris. 407 Pupillus ex commodato tenetur in quantum locupletior. 256	Ratio saepe consideranda secundum potentiam, non secundum existentiam. 353 Ratio legis non planè idem cum mente. 343 Ratio adaequata quae, & quid operetur. 343 Rationis identitas quando inducat extensiuam interpretationem. 351 Razis mors. 390 Redempti ex captiuitate redemptori quomodo tenentur. 651 Rediisse ad hostem quis dicendus. 780 Regimen non omne eius causa qui regitur. 72 Regnum. <i>vide</i> Imperium. Regnum quomodo diuidatur, & quo effectu. 249 Regnum patrimoniale, si sit indiuiduum, debetur maximo natu. 218 Regnum à populo delatum est hereditas separata à cetera hereditate. 220 Regni & principatus voces significatu proprio & improprio. 74 Regni pleni siue absoluti exempla. 70 Regni à populo delati successor non tenetur ad onera hereditaria. 220 Regna media inter absolutum & Laconicum. 84 Regna à populo delata inducuntur indiuidua. 219
-
- Q**
Quintij Consulis salubre mendacium. 569 Quiritari vnde dictum. 118	
-
- R**
Rabirij factum. 774 Rami oliuarum. 782 Ratam rem haberi, obligatio qualis. 323 Ratihabitione summa potestas quomodo obligetur. 771 Ratio iuris fundamentum. 9 Ratio adaequata quae. 351	

I N D E X.

- Regna à populo delata nō deferuntur ad eos, qui à primo Rege non descendunt. 219. non veniunt ad naturales nec ad adoptiuos. *ibid.*
- Regna à populo delata ad mares veniunt potius quàm ad feminas. 220
- Regna quomodo deferantur per successionem ab intestato. 218
- Regna patrimonialia peruenire possunt ad eos, qui à primo Rege non descendunt. 21
- Regnum Italix. 252
- Regulæ de eo quod licet in bello. 554
- Regula, secundum naturam esse, vt quem sequuntur incommoda, & comoda sequantur, quomodo intelligenda. 240
- Regulæ super deliberationibus politicis. 488
- Relatum in referente. 740
- Religio quo sensu iuris gentium. 441
- Religio Christiana, quæ talis propriè, naturalibus argumentis non nititur. 443
- Religionis publicæ status apud Hebræos à Rege pendebat. 103
- Religionis ius ad societatem humanam. 438
- Religionem multi affectu, non iudicio sequuntur. 443
- Religiosa belli iure destruantur. 607
- Religiosa loca hostibus religiosa non sunt. 608
- Religiosis locis parcendum in bello. 686
- Renunciare. *vide* Abdicare.
- Renuntiatio de regno an nocet liberis natis iam nascituris. 224
- non Repetere aliud quàm dare. 298
- Repræsentatio apud Hebræos. 213
- Repræsentationis ius vnde. 212
- Repræsentatio Germanis serò cognita. 227
- Repræsentatio in dubio admittenda. *ibid.*
- Repræsentatio non surrogat in priuilegium, quod sexus aut ætatis erat proprium. 220
- Repressaliæ. 578: quid 579
- Repressaliarum facultas imperari à principe solet. 580
- in Repressalijs exortio. *ibid.*
- Repressalijs qui culpa sua causam dederunt, tenentur eos qui damnum passi sunt indemnes præstare. 581
- Repressalijs obnoxij qui sint. 580
- Repressalijs non subsunt legati & res eorum. *ibid.*
- Repressalijs enim lege ciuili solent mulieres, infantes, res studiosorum, aut ad nundinas missæ. *ibid.*
- Repressaliarum iura alia sunt iuris gentium, alia iuris ciuilis. 580.

INDEX.

- Res repentina quid significet.** 128
 586
Res rapere quid veteribus Latinis. 591
Res reddere pro quavis satisfactione. *ibid.*
Res possunt capi etiam in compensationem debiti in bello subnascentis. 691
Res hostiū perdere quousque liceat iustitia interna. 680
Res amicorumquæ reperiuntur in nauibus hostium an belli iure acquirantur. 614
Res & modus circa imperium distinguuntur. 76
Res nō perductę intra præsidia dominium non mutant. 655
Rebus ad bellum non faciendis parcendum. 685
Rerum defensio an ius det occidendi. 121
Rerum seruandarum causa vis per Euangelium an & quatenus licita. 134
Recessoria actio ex postliminio apud Romanos. 652
Resistere an liceat superiori in summa necessitate. 104
Resistentia obstinata non sufficit ad ius internum occidendi resistentem. 678
Resistentia aliqua in delatione imperij reseruari interdum solet. 114
Res publica non tenetur ex factis subditi. 450
Reipublicæ bonum an nostrum tantum causa desideremus.
- Reipublicæ forma mutata apud victos, & an recte.** 705
Restituere qui teneantur faciendo, aut non faciendo. 360
Restitutio non debetur ex bello iusto ob vitiosam intentionem. 474
Restitutio rerum captarum in bello in iure dubio quomodo temperanda. 711
Restitutio eorum, quæ hosti iniuste tenenti erepta sunt. 709
Restitutionem qui debeantia solidum vel ex parte. 362
Restitutionis obligatio ex bello iniusto. 661
Restitutum debitum ex quo iure oriatur. 361
Resurrectionis spes an causa sepeliendi. 381
Reuocatio promissionis. vide Promissio.
Reum iudici eximens crimen committit. 558
Rex vnus esse potest plurimum regnorum distinctorum. 67
Rex an se aduersus contractum restituere possit. 312
an iuramento teneatur. *ibid.*
Rex actus suos priuatos à lege potest eximere. 313
Rex subdito frum auferens debet compensationem facere ex communi. 316
Rex populum aut successores

INDEX.

- non obligat in infinitum. 318. & quatenus obliget. 319. 320
- Rex** stipendia non solvens tenetur vicinis de damnis datis. 714
- Rex** minor an pacem facere possit. 732
- Rex** captivus an pacem facere possit. *ibid.*
- Rex** exul an pacem facere possit. *ibid.*
- Rex** priuatus sit vi legis commissoriae. 113
- Rex** partem populi alienare non potest. 203
- Rex** hostis totius populi regnum amittit: & quomodo hoc capiendum. 113
- Rex** regno pulsus ius habet ex federe. 349
- Rex** subditis ius suum auferre potest in pœnam: & ex vi dominij supereminentis. 316
- Rex** imperium derelinquens priuatus sit. 112
- Rex** regno eiectus an ius legandi habeat. 367
- Rex** temerè bellum suscipiens ad restitutionem subditis tenetur. 490
- ius Regis apud Samuelem. 97
- Regis** persona inuiolabilis. 107
- Regi** regnum alienanti quatenus resistere liceat. 112
- Regi** curæ esse debet Regum salus. 603
- Reges** possunt esse Christiani. 18. seruire Christo debent quâ reges sunt. 29
- Reges** quidam non subsunt populo etiam vniuersum sumpto. 69
- Reges** improptè dicit. 71
- Reges** non omnes constituuntur à populo. 72
- Reges** Persarum summum imperium habebant, quædam tamen facere iustè non poterant. 82
- Reges** Æthiopiæ summi, adstricti promissis. *ibid.*
- Reges** Hebræi summum imperium habebant. 84
- Reges** Orientis, Persæ, Ægyptij, Syri, Asiatici summum imperium habebant. 85
- Reges** veteres Germaniæ & Galliæ non habebant summum imperium. *ibid.*
- Reges** Romani cum populo partiti summum imperium. 86
- Reges** Ægyptij summi, adstricti promissis. *ibid.*
- Reges**, cum acta quædam sua ab aliis expendi volunt, aut etiam rescindi, non eò partuntur summum imperium.
- Reges** creduntur in dubio velle sequi successionem, qualis in usu est in suis locis. 218
- Reges** mediij deberent cogere bellantes ad accipiendam

I N D E X.

- æquam pacem. 480
 Reges minores in actibus publicis cum effectu obligantur. 312
 Reges etiam cum homini non obstringuntur, Deo obstringuntur. 314
 Reges tenentur ex promisso, etiam causa non expressa. *ibid.*
 Reges ex contractibus naturaliter, an & ciuilitè obligentur. 315
 Reges an ex militum, aut nauarum facto teneantur. 365
 Reges quomodo obligentur ex bello iniusto. 661
 Regum fides pro iuramento. 310
 Regum iudex solus Deus. 73
 inter Regem & populum mutua subiectio non est ordinariè. *ibid.*
 Regum actus non sunt irriti contradictione parentum. 178
 Regum memoria damnata. 82
 Regum actus priuati legibus communibus ciuitatis reguntur. 313
 Regum non plenè regnantium actus possunt irriti fieri per legem populi. *ibid.*
 Regum cura generalis pro societate humana. 437
 Regibus captis an parcendum. 671. Romanorum mos circa eos. 672
 Regum res fiunt Regis victoris. 632
 Ripa priuatis quando cedat. 239
 Ripæ cuius iure Romano. 237. cuius naturaliter. 236
 Roma quondam communis patria. 703
 Romani cur stipulationibus plus tribuant, quàm pactis. 265
 Romaniasperi in victoria. 673
 Romanus. *vide* Populus & Imperium.
 Romani veteres dolis abstinabant. 572
 Romani imperij quæ fuerunt, cuius nunc sint. 249
 Romani sibi vindicant, quæ hostis ipsorum alijs eripuerat. 615
 Romani duri in captiuos populares. 767. eorum instituta ad res bellicas directa. *ib.*
 Romanorum ius in liberos. 178
 Romanorum cōtrouersia cum Latinis, & alia de duratiōne federis. 349
 Romanorum ius de postliminio. 651
 Romanorū mos de agris captis. 618. circa prædam. 621
 Romanorum Imperator idem Germanorum: unde. 251
 Romanorum ius de captiuis redemptis. 651
 Romanorum ius pro ijs, qui postliminio redierunt. 652
 Romanorum lex circa res captas.

I N D E X.

ptas.	692	Sciens præfens & tacens	
Romanorum mos circa Reges		quando consentire creda-	
captos.	672	tur.	167
Ruben exheredatus à iure pri-		Scientia quando præsumatur.	
mogenituræ.	224	453	
		Scholasticorum sententia de	
		mendacio & æquiuatione.	570
S		Scriptura in dubio ad monu-	
S Abbati lex pro seruis.	696	mentum contractus adhi-	
Sabbati lex cuius rei sym-		bita censetur.	357
bolum.	440	Scripturæ & picturæ eadem	
Sabbati violati pœna cur capi-		ratio.	242
talis.	<i>ibid.</i>	Scripti & sententiæ locus a-	
Sacerdotibus & eorû affeclis		pud Rhetores.	342
parcendum in bello.	675	<i>Σύλλα.</i>	632
Sacramentum militare post		Semipraui.	669
Constantinum.	49	Sedis mutandæ amor, iniusta	
Sacra corrumpi an possint iu-		belli causa.	469
re belli.	605	Senatus Romanus aliquo	
Sacra quo sensu publica.	<i>ibid.</i>	tempore partitus summum	
Sacra in deditione compre-		imperium cum populo.	86
henduntur.	605	Seruorum deliberatrix facul-	
Sacra hosti sacra an sint.	604	tas imperfecta.	503
Sacra populi voluntatę pro-		Sententia ius propriè non dat.	
fana facta.	606	579.	
Sacris parcendum in bello.		Sententiæ quæ diuidendæ,	
686		aut coniungendæ.	192
Saguntina controuersia inter		Sententiæ quomodo nume-	
Romanos & Carthaginien-		randæ inter eos qui dispa-	
ses.	346	res partes in re habent.	193
Samsonis mors.	390	Sententiarum pari numero	
Sapiens natura magistratus,		reus absoluitur & possessor	
quo sensu.	407	vincit.	192
Satisfactio offerenda ab eo,		Sepeliendi ius quale.	377
qui deliquit antequam iu-		Sepeliendi mos vnde ortus.	
stum bellum gerere possit.		379	
137		Sepeliendi hostes & inimici.	
Saül an in impietate mortuus.		383	
390			

I N D E X.

ob Sepeliendos, mortuos bel- la. 379 Sepultura an debeat his, qui se occiderunt. 385 Sepulturam prohibere furor dicitur. 384 Sergius Paulus in Magistratu manet factus Christianus. 34 Seruitus ex voluntate. 196 Seruitus ne utiquam pugnat com iure naturali. <i>ibid.</i> Seruitus ex pœna. 199 Seruitus perfecta, & imper- fecta quæ. 196 Seruitus quo sensu contra na- turam dicatur. 635 Seruitus imperfectæ genera. 198 Seruitus bellicæ causa. 637 Seruus mercedem laboris sui an sumere possit. 639 Seruus resistere an licitè pos- sit domino. 640 Seruus cognosci debet ne postliminio recipiatur. 652 Seruus recipitur, etiamsi ani- mum res nostras sequendi non habeat. 653 Seruus mercenario compara- tur. 694 in Seruum quid vis licet. 636 Serui fratres nostri. 694 Serui naturaliter Philosophis qui. 470 Serui ad operas virgendi mo- deratè. 696 Serui quo casu fugere possunt. 198	Serui transfugæ recipiuntur postliminio. 653 Serui quando postliminio re- cipiantur. 652 Serui etiam manumissi post- liminio recipiuntur. <i>ibid.</i> Serui redempti quod ius apud Romanos. 653 Serui dicuntur populi subie- cti. 77 Serui pto dominis bellant. 119 Serui res sunt domini. 636 Seruis Romanis licebat ad statuas confugere. 698 Seruo dominus quæ præstare debeat. 697 Seruorum nati matrem se- quuntur. 637 Seruorum filij an naturaliter serui, & quatenus. 197 in Seruos lenitas adhibenda. 695. ius vitæ & necis in eos quale. <i>ibid.</i> in Seruos ius vitæ ac necis dominorum quale. 197 Seruos Romana lex bello ar- cebat. 119 circa Seruos Francorum ius & Hebræorum. 641 Seueritas laudabilis Dei, Mo- lis, Christi & Apostolo- rum. 41. 42 Sexus est quid personale. 220 Sexus privilegium maius quàm ætatis in regnorum successione. 220 Siculæ successione contro- uersia. 228 Signa voluntatis. 166

I N D E X.

Signis hostium vti licitum. 563	Societatis bellicæ diuisio. 325
Significatio impropria quando admittenda. 345	in Societate partes æquales quomodo intelligendæ. 291
Significatio strictior, laxior, & media. 343	Socius socium cogere potest, vt stet federi. 89
Silentium non liberum nihil operatur. 168	Socij socijs ius reddere debet, si subditi sui accusentur. <i>ib.</i>
Silentium quando consensus probet. 337	Socij defendendi, quando. 495
Simulatio quæ licita. 561	Socij qui sint in iure postliminij. 646
Singularium certaminum origo. 406	Socij quando partem habeant in præda. 630
Singulatim licet quod gregatim non licet. 194	Socijs illata vis quando pacem rumpat. 743
Singuli quando punibiles ex facto vniuersitatis. 461	Socii in bello iniusto de damnis tenentur, interdum & puniri possunt. 553
Societas à ciuitate in quo differat. 90	Sociorum controversiæ iudicari quomodo soleant. 90
Societas ciuilis ab humano instituto coepit. 105	Sociorum à socijs oppressorum exempla. 92
Societas cum quibus illicita Hebræis. 329	Sociorum plurium quis præferendus. 334
Societas an iniri possit, vt alter damni immunis sit. 290	Sociorum nomine an futuri veniant. 345
Societas, vbi opera & pecunia inter se comparantur. <i>ibid.</i>	Socios in federe non nominatos adiuuare non est contra fedus. 346. 347
Societas cum profanis quæ, & quatenus periculosa, & quomodo periculis occurri possit. 332. 333	Sollicitare subditos alienos non licet. 573
Societas, ex qua alter nihil lucri sperat, non valet. 291	Solum in cultum an concedendum externis. 150
Societas bonorum vniuersorum qualis. <i>ibid.</i>	Sorores duas ducere olim licitum. 189
Societas naualis. <i>vide</i> Admiralitas.	Sorte amplius quando aliquid licitè exigì possit. 289
Societatem morte finire, non est iuris naturalis aut gentium. 349	Sortis vsus ad bella vitanda. 480

I N D E X .

- Sparta. vide Lacedæmon.**
- Specialia fortiora generalibus.** 356
- Species pars substantiæ.** 241
- Species populi quomodo tollatur.** 247
- Species, id est, formæ plures vnius rei artificialis.** 248
- Specificatione an res acquirantur.** 241
- Spes lucri quando veniat, in restitutionem.** 360
- Spiritus, id est forma.** 245
- Spolia hosti detracta quorum sint.** 619
- Spoliare hostem licet iure gentium.** 604
- Spolijs quid.** 324. 325
- Sponsio quid.** 322
- Sponsio an ex notitia & silentio Regem aut populum obliget.** 337
- Sponsionis Caudinæ & Numantinæ controuersia.** 335
- Sponsionis Luctatianæ controuersia.** 337. 338
- Sponsores ad quid teneantur si improbetur sponsio.** 335
- Sponsores tenentur in id quod interest.** 323
- Sponsorum bona ad id quod interest obligata.** 336. 337
- Stipulari pro tertio naturaliter licet, & quo effectu.** 273
- Romanæ leges circa stipulationem aut acceptationem pro tertio.** *ibid.*
- Studiofis litterarum parcendum in bello.** 675
- Stupra an contra ius gentium in bello.** 603
- Sua homini quæ.** 359
- Subditi hosti militantes an pacem rumpant.** 743
- Subditus cogi potest, ut obseques eat, & quomodo.** 754
- Subditus dubitans an rectè militet.** 505
- Subditi alieni an bello defendi possint.** 496. eos sollicitare non licet. 573
- Subditi quando iustè bellum gerant.** 500
- Subditi qui.** *ibid.*
- Subditi hostium vbique offenduntur iure belli.** 596
- Subditi reddendi superioribus, si bello iniusto abstracti sint.** 710
- Subditi quomodo frant participes delicti superiorum.** 460
- Subditi an semper se in libertatem vindicare possint.** 173
- Subditi bellare possunt in magistratus summæ potestatis iussu.** 95
- Subditi resistere imperantibus prohibentur ex ipsa natura ciuilis societatis.** 95. eorum resistètia est verita iure Hebræo, & iure Euāgelico. 97
- Subditi pro imperantibus bellant.** 119
- Subditis illata vis pacem rumpit.** 743
- Subditis alterius, qui piratæ sint, vis illata, pacem non rumpit.** 743

I N D E X.

- Subditis bellantibus promissa an teneant.** 723
Subditis dubitantibus tributa potius imperanda, quam opera militaris. 505
Subditis interdū præda conceditur. 636
Subditorum facultas deliberatrix imperfecta. 503
Subditorum ratione an bellum vtrunque iustum. 503
Subditorum defensio an aliqua iusta in bello iniusto. 506
Subditorum libertas obligatur ex facto superiorū. 577
Subditorum factum an pacem rumpat. 741
Subditorum innocentium res in pœnam non rectè capiuntur. 691
Subditos suscipere migrantes, non est contra pacem, quæ amicitiam complectitur. 745
Subiectio ciuilis ex pœna. 199
Subiectio ciuilis. 642
Subiectio herilis. *ibid.* & 643
Subiectio mixta. *ibid.*
Subiectio populi perfecta & imperfecta. 199
Subordinationis natura & effectus. 102
Substantiæ vox pro more perpetuo. 292
Successio titulum veterem continuat. 75
Successio linealis in regnis quæ. 221
Successio cognatica linealis. 222. 223
Successio linealis nullis gradibus terminatur. 223
Successio regnorum in Africa partibus quibusdam. *ib.*
Successio in regnis patrimonialibus. 218
Successio ab intestato vnde. 209
Successio cur magis descendat quàm ascendat. 211
Successionis ab intestato duo præcipui fontes. 215
Successionem quisque elegisse creditur, quæ in more patriæ est. 218
Successionum leges diuersæ. 217
Succedens in regno patrimoniali indiuiduo debet alijs hæredibus id ipsum repensare. 219
Successores Regum quando & quatenus teneantur. 317
Συμπλοια quid. 279
Superior an & quomodo in subditum mendacium committat. 568
Superior non is semper, cuius vtilitati regimen inservit. 73
Superior quid possit circa iuramentum. 307. 308
Superior subditum cogere potest ad ea, quæ non ex iustitia, sed ex alia virtute debentur. 495
Superficies an solo cedat. 242.

INDEX:

- Superioris præceptum, quando excuset.** 502
Supplicia capitalia antiquissima & in quibus criminibus. 24. non solum Hebræis ea concessa. 25
Supplicibus parcendum. 677
Supplices dum causa cognoscitur defendendi. 454
Supplicum ius quibus debeatur. 456
Supplicum defensorum & non defensorum exempla. 458
Supplicum ius in bello quale. 665
Supplices an belli iure occidantur. 598
Supplicum causa ex quo iure cognoscenda. 460
Syrtes an cuiquâ propriæ. 141
- T**
- T** Alio non transit personam. 678
Talionis postulatio Hebræis quo sensu licita. 412
Talionis usus qui apud Hebræos & Romanos. 414
Talionem in iudicio exigere Hebræis indultum. 39
Telum quid iure Romano. 133
Templum Hierosolymorum intrauit Pompeius, incendit Titus. 607
Templi Hierosolymitani religio. *ibid.*
- Templa Gentium à Iudæis incensa.** *ibid.*
Templis parcendum. 687
Tempus immemoriale in dubio sufficit ad derelictionis præsumptionem. 168
Tempus immemoriale à centenario differt. *ibid.*
Tempus ad poenitentiam dandum his qui supplicio afficiuntur. 415
Temporis quæ vis ad præsumendam derelictionem. 168
Teneri bello quæ intelligantur. 737
Termini sacra sine sanguine. 704
Terminorum duo genera. 761
Terræ hostili quare parcendum. 686
Territorium vnde dictum. 613
Territorij pars populo vacua alienari potest. 203
Terror non sufficit ad ius internum occidendi. 678
Tertio, qui metum non incussit, facta promissio tenet. 724
Testamentum solemnitate aliqua defectum quem effectum habeat. 638
Testamenti factio est iuris naturalis: quo sensu. 205
Testamenta de regnis patrimonialibus. 79
Testamenta de regnis non patrimonialibus nõ valent nisi ex populi consensu. *ibid.*
in Testamentis clausula dero-

INDEX.

- gatoria quantum valeat. 84
 Testari non prohibentur ex-
 terni iure naturali. 205
 Testari quem impediens quã-
 do, & cui teneatur. 350
 Thebæorum martyrum histo-
 ria. 109
 Theodoti Ætoli factum. 601
 Thesaurus in multis regnis
 Regi cedit. 234
 Thesauri cuius, & de ijs leges
 variaz. *ibid.*
 Τιμῆν pro benefacere. 301
 Τιμωρία quid. 402
 Timothei ducis moderatio.
 684
 Titus templum incendit. 607
 Tradere se in fidem, quid. 753
 Traditio non requiritur natu-
 raliter ad perficiendam ali-
 enationem. 201
 Traditio naturaliter ad trans-
 lationem dominij non re-
 quiritur. 243
 Traditio ad translationem do-
 minij in quibus casibus e-
 tiam iure ciuili non requi-
 ratur. *ibid.*
 Trajani dictum ad Præfectum
 prætorio exponitur. 104
 Transcundi ius per alienos fi-
 nes. 146
 Transcundum quã sit. 147
 Transfugæ iure Romano post-
 liminium non habent. 651
 Transfugæ serui postliminio
 recipiuntur. 653
 Transfugæ ab his à quibus
 transfugerunt occidi solent.
- 678
 Transfugæ in dubio non red-
 dendi. 737
 Transfugas admittere licet.
 573
 Transitus non debetur inu-
 stum bellum mouenti. 147
 Transmissio linealis differt à
 repræsentatione. 221
 Tribuni sacrosancti quomodo
 facti. 724
 Tributariæ Medorum natio-
 nes an eius cõditionis man-
 serint translato ad alios im-
 perio. 349
 Tributorum finis quis. 35
 Tributorum indictio ad vi-
 ctoris vtilitatem. 704
 Tulli Hostilij dolus. 569
 in Tutelam receptus nihil de-
 bet agere noxium statui e-
 ius, à quo receptus est. 781
 Tutores à quo dandi in regnis
 patrimonialibus & non pa-
 trimonialibus. 80
 Tybarenorù generositas. 573
 Tyrannus titulo. *vide* Inuasor.
 Tyranno fides debetur. 720

V

- V**Ades. 464
 Valerij Læuini dolus. 570
 Vandalicæ successionis con-
 trouersia. 227
 Vasallus, cogi non potest, vt
 eat obses. 754
 Vasallorum ius circa alluui-
 nes. 259

INDEX.

- Vastatio. vide** Populatio. 779
Vestigal mari imponi an possit. 160
Vestigalia pro transitu mercium imponi quæ possint. 148
Vela candida. 782
Vendendi libertas an alicui debeat. 151
Venditio potest dominium transferre ante traditionem. 284
Veneno interficere iure gentium vetitum. 600
Veneno inficere tela an liceat. *ibid.*
Veneno inficere aquas an liceat. 601
Veniâ digna quæ. 668
Veniam dare an liceat. 421
Venire, & mittere, diuersa. 765
Venire cui permissum, an quem secum ducere possit. *ibid.*
Verba intelligenda secundum materiam subiectam. 353
Verba ex proprietate in dubio sumenda. 340
Verborum obligatio interna ex mente. *ibid.*
Verborum obligatio externa secundum interpretationem probabilem. *ibid.*
Veritas, id est locutio aperta. 296
Veritas iustitiæ pars. 566
Vestis apud Romanos postliminio non recepta. 655
Vestium nomine arma non veniunt. 779
Vetans fortius quàm iubens, quare. 356
Via publica an alluionem impediatur. 240
Victi clementer habendi. 707
Victi victoribus permixti. 702
Victis eripere nihil nisi quod pacem impedit, laudabile. 702
Victis relictum suum imperium. 703
Victis imperium relinquere generosorum est. 704
Victis imperium relinquere solent locis quibusdam detentis. *ibid.*
Victis imperij pars relictæ. 706. permissæ suæ leges, & magistratus. *ibid.* sua religio permissa. 706
Victor curare debet, ut religio vera liberè prædicetur. 707
Victor quis dicendus. 748
Victoris officium in eos qui se dedunt. 752
Vindex sanguinis apud Hebræos. 407
Vindicatio. vide Ultio.
Vindictæ priuata exempla. 407
Viriati moderatio. 685
Virtutis actus, quos ius Hebræorum exigit, exiguntur & nunc à Christianis. 15
Vis iniusta naturaliter quæ. 18
Vis iusta naturaliter quæ. 19
Vis iusta testimonijs probatur. cur.

I N D E X.

<p>tur. 20</p> <p>Vis iusta in bestijs quo sensu. 21</p> <p>Vis poenæ ergo licita. 555</p> <p>Vi, hominibus armatis, coactiue, quid significet. 352</p> <p>Vita in statu innocentiz. 139</p> <p>Vita populi præferenda libertati. 489</p> <p>Vita an obligari possit. 579</p> <p>Vita tota reorum an examinanda. 428</p> <p>Vitam validè obligari, antiquorum sententia. 337</p> <p>Vitæ tuendæ causa mentiri an liceat. 569</p> <p>Vitæ pactio libertatem non comprehendit. 779</p> <p>Vitium rei in contractibus indicandum, & quare. 280</p> <p>Vitia qualia impunita esse debeant. 421</p> <p>Vitiositas actus ab effectu discernenda. 365</p> <p>Virtutæ. 782</p> <p>Vltio an iuri naturæ conueniat. 401</p> <p>Vltio an licita iure naturæ, & gentium. 405</p> <p>Vltio an Christianis permissa. 411. & seq.</p> <p>Vltionis restrictio vnde. 406</p> <p>Vnio populorum, aut regnorum quid operetur. 249</p> <p>Vniuersitas obligat singulos. 191</p> <p>Vniuersitatis debito singuli an obligentur, & quatenus. 575</p> <p>Voces an naturalia signa. 561</p>	<p>de Vocibus meris disputatio cauenda. 423</p> <p>Volenti mentiendo an iniuria fiat. 569</p> <p>Voluntas defuncti pro lege. 209</p> <p>Voluntas quæ punibilis. 423</p> <p>Voluntas Dei nominatur, vbi causæ non apparent. 444</p> <p>Voluntas iure mutabilis. 263</p> <p><i>Voluntas</i> figura qualis. 567</p> <p><i>Voluntas</i>. 309</p> <p>Vrbes quædam à Deo excidio damnatæ: quare. 683</p> <p>Vrbes à Solomone Hiromo datæ quales. 79</p> <p>Vrbium matricum ius in colonias apud Græcos. 87</p> <p>Vsucapio locum non habet inter duos populos aut reges. 165</p> <p>Vsuræ quo iure vetitæ. 287</p> <p>Vsuræ vetitæ lege Hebræa. 288</p> <p>Vsuræ Christianis illicitæ. 289</p> <p>Vsuræ crimen quibus casibus non admittatur. <i>ibid.</i></p> <p>circa Vsuras legum ciuiliu efficacia. <i>ibid.</i> Hollandicum ius circa ipsas. <i>ibid.</i></p> <p>Vsus autoritas in explicandis legibus. 45</p> <p>Vsus rerum naturalis. 138</p> <p>Vsus rei in abusu consistens æstimabilis extra rem. 288</p> <p>Vti opera oblata licet, et si offerenti illicita. 573</p>
---	--

QQQQQ

I N D E X.

<p>Vtilitas publica ad alienanda bona subditorum pacis causa, quo sensu requiratur. 735</p> <p>Vtilitas ex abstinentia populationum. 689</p> <p>Vtilitatis innoxiae ius. 146</p> <p>Vxor in corpus mariti ius habet ex lege Evangelica. 180</p> <p>Vxor rem vindicat eam pecunia sua, quam repetere potuisset. 256</p> <p>Vxores: an plures habere licitum sit: qui plures habue-</p>	<p>runt: qui vna contenti: & an licitum sit eas deserere. 179. 180. 181</p> <p style="text-align: center;">X</p> <p>Xerxis & Artabazanis controversia. 226</p> <p><i>Supplicia.</i> 325</p> <p style="text-align: center;">Z</p> <p>Zelandorum ius circa alluviones. 239</p>
---	--

F I N I S.

ADDENDA.

10. *lin. 6. post videri adde.* Non frustra autem dixi, aut moratiores. Nam vt rectè notat Porphyrius, ἡμῶν ἔθνη ἐκζηλωται, καὶ ἐστὶ φύσιν ἡμεῶν, ἃ ὡς ἔσονται ἔτι τοῖς ἀγνώμονας τῆς ἀποθεωτικῆς κατὰ Ἰουδαίαν φύσεως: *quedam nationes efferatae sunt, & factae inhumanae, ex quibus non oportet ab aequis iudicibus aestimatione facta humanae naturae conuiuium fieri.*

73. *lin. 20. post iudicare.* Insignis est apud Gregorium Turonensem locus, vbi episcopus regem Francorum sic affatur: *Si quis de nobis, ó Rex, iustitiae tramites transcendere voluerit, à te corripì potest; si verò tu excefferis, quis te corripiet? Loquimur enim tibi, sed si volueris, audis: si autem nolueris, quis te damnabit nisi is qui se pronuntiauit esse iustitiam?*

83. *lin. 13. post intelligendum est adde:* si aut expressè instituatúr partitio, qua de re suprà iam diximus, aut

91. *lin. 5. post cæteros.* Isocrates priores Athenienses ductum exercuisse ait ὅλων ἐπισκοπιῶται, ἰδίᾳ δ' ἐκάστου ἐλευθέρως ἐδίδοται (ἔ). *curam gerentes pro socijs omnibus, ita vt ijs libertatem integram relinquerent.*

96. *lin. 25. post facit adde:* Seneca:

Æquum atque iniquum regis imperium feras.
quod ex Sophocle sumtum qui dixerat:

ἀλλ' ὅτι πόλις ἑστὶς, τῷδε χρὴ κλύειν
καὶ σμικρὰ καὶ δίκαια καὶ βασιλῆα.

100. *lin. 7. à fine post Christiani:* In Clementis Constitutionibus est, βασιλεία δ' θεμιτὴ ἐπιταξασα, *regie potestati resistere nefas.*

159. lin. 24. post imperij loca adde: Themistius de Romano Imperatore: *τιὸν γῆν καὶ θάλασσαν ὑπὸ ἑαυτοῦ ἔχον, habens sibi subditam terram et mare.*

165. lin. 2. à fine post *νομίζουσι* adde. Idem Isocrates ad Philippum, *καταχοῦ καὶ βίβωσιν τιὸν κατῆσαν πεποιθὸς καὶ τῷ χρόνῳ, cum firmam stabilemque possessionem longa dies reddidisset.*

169. lin. 7. à fine post *συνδρασιῶσι* adde: quod *τιὸν πρῶτον πολιτικὸν ἀφουλεῖται* dixit Isocrates aduersus Callimachum.

197. lin. 16. post *leges*: Sopater: *ἔγωγε πατὴρ ὄντι τοῖς παῖδας ἀνελεῖν. ἔξεστιν ἐὰν ἀμάρτην, καὶ ὅτι ὁ νόμος τῷ τοῦ εἰδὸς ὡς εἰλικρινῆς ἄριστ' ἀπὸ δικαστῆς ὁ πατὴρ τῷ τοῦ πατρὸς ἔξειν. licuit ipsi pater cum esset, filios interficere: nempe si quid peccatum esset. nam lex ipsi id permisit, ideo quia credidit integrum iudicem fore.*

215. lin. 3. à fine post *ἔξειν*. Isæus oratione de Philotemonis hæreditate hoc ipsum vocat *ἐπιμύνηται*.

217. lin. 4. Sic Isæus apud Græcos receptum ait, *τοῖς ἐπιμύνηται ἄριστ' ἐὰν τῷ τελευτήσαντος ἄριστ' εἶται. Defuncti bona ei cedere qui genere sit proximus. addit: καὶ ἀπὸ δικαστῆρος ἢ τοῖς συγγενέσι καὶ τῷ συγγενέσι; quid iustius quam ut que cognati fuerunt cognatis cedant?*

220. lin. 18. post Thucydide adde: Eodem iure regnum Athenarum ad Creusam, Thebanum ad Antigone deficientibus maribus peruenit.

223. post *descendant* adde. Est & ubi deficiente agnatica substituitur successio cognatica.

292. lin. 16. post *victrix* adde. Sic *πεφουσιῶσι* dicunt Græci tum virtutes tum vitia, postquam altas radices egerunt.

386. lin. 10 à fine post *Paufaniam* adde. Apud Pa-

pinium Theseus Creontem sic alloquitur:

Vade, atra daturus

Supplicia, extremique tamen secure sepulchri.

445. lin. 4. post Christiana adde. (ipsam hinc per se considero, non quatenus ei insincerum aliquid admiscetur.)

457. lin. 21. post consilij. Lysias: *καὶ οὐδὲν ἐκρούσιον δὲ εὐχόμενος γίνεσθαι, nemini infortunium sponse sua accidit.*

472. lin. 9. à fine post non remedium. Augustinus ad dictum Ioannis locum: *Audite ergo Iudaei & gentes: audi circumcisio: audi praeputium: audite omnia regna terrena: non impedio dominationem vestram in hoc mundo: regnum meum non est de hoc mundo: nolite metuere metum vanissimo quo Herodes ille Maior cum Christus natus nuntiaretur expavit, & tot infantes ut ad eum mors perveniret occidit, timendo magis quam irascendo crudelior. Regnum, inquit, meum non est de hoc mundo. quid vultis amplius? venite ad regnum quod non est de hoc mundo: venite credendo, & nolite sequi metuendo. Ibidem in margine pone: vide Petrum Damianum lib. 11. ep. 9.*

ibidem lin. 3. à fine post militarem adde: aut iuris qualiscunque humani ademptionem.

501. lin. 27. post commodabunt adde: Sopater: *ἔδν, φησὶ, παιδιῶναι τὰς πατεὶ. εἰ μὲν κτ' ἰόμοις, καλῶς. εἰ δὲ ἄλλοι δὲ ἄρεπον, οὐκ ἄλλοθεν. patri; inquit, parendum est: siquidem intra iura, recte; sin ultra honestum, non convenit.*

570. lin. 4. non possumus: adde: praesertim si id vitae quasi suppar sit.

578. lin. 18. post recusant. Harpocraton: *ἀδρόληψια δὲ ἀρ' τὰ ζῆ ἀδρας ἐκ ἴνως πόλειος. εἰ ἐχίραζον γὰρ πλὴν ἔχουσα πάλιν τὴν ἀδρόφοιον, καὶ μὴ παρσιειδύω αὐτὸν εἰς ἕμμο-*

clav. Ius hominum prehensionis est ius rapiendi aliquos ex urbe aliqua. Nam in eam urbem quæ homicidam teneres, nec pœna dederes, pigneratione utebantur.

586. lin. 4. à fine post *meæ* : Papinius in eiusdem rei narratione :

Aus Danais edice rogos, aus praelia Thebis.

594. lin. 5. post *victore*. Papinius :

*Nec querimur casos, hac bellica iura, vicésque
Armorum.*

669. lin. vlt. post *miseratus est*. Idem alibi adolescentem Imperatorem vult discere, ἢ διενώσχει ἀτόργμα καὶ ἀμάρτημα καὶ ἀδικημα. καὶ ὅτι προσήκει τῷ βασιλεῖ τὸ μὴ οἰκτεῖρω, ὅ ἢ ἐπαρορθῶν, μόνον ὃ ὄραται ἡμωφίλῳ. quid distet infortunium, culpa aliquid et iniuria : Et quomodo regem deceat istius misereri, hanc corrigere, postremam verò solam ulsione prosequi.

676. lin. vlt. post *deditio* : adde. Sopater. νόμος ὅτι τῷ ἐκείνῳ σώζειν ἐν τοῖς πολέμοις. moris est servare supplices in bellis.

ERRATA.

9. *lin. 8.* Ἀφ' ἑσθ' ἔσθ' ἔσθ' ἔσθ' ἔσθ' 30. *lin. 2.* à *fine*
finel. quæ *fine* 36. *lin. 22.* ulciat *l.* fulciat. 55. *lin. 5.* sint
l. sunt 56. *lin. 16.* præbent *l.* præbet 67. *lin. 4.* pote-
 stati *l.* potestatis *ib.* *lin. 2.* à *fine* si *l.* ei 71. *lin. 18.* maîs-
 que *l.* magîsque 73. puniri. *l.* puniti 75. *lin. 17.* defe-
 runt *l.* referunt *ib.* *lin. 24.* habet *l.* habent 78. *lin. 11.*
 ille *l.* illa *ib.* 12. alienatus *l.* alienatur. *ib.* 14. Hîc. *l.* Sic
l. 24. eadem *l.* eidem. 81. *lin. 1.* elegerant *l.* elegerint
 91. *lin. 8.* αὐτῶν *l.* οὐτῶν 96. 21. iniuria *l.* incitua 97. *lin. 13.*
post factum adde indicari. 105. *lin. 2.* à *fine* populi *l.*
 populo. 111. hæc *l.* hoc 159. *lin. 23.* *in* *marginè* Bessius
l. Bossius *ib.* *lin. 26.* Cepall. *l.* Cepoll. 178 *lin. 6.* à *fine*
 Romanorum *l.* Romanarum 195. *lin. 6.* *post* Eurystheo
pone comma. 234. *lin. 7.* à *fine* *in* *marginè* & 16. *l.* & *ib.* 228.
lin. 2. Marelli *l.* Martelli. 256. *lin. 14.* cui maritus *l.* quæ
 marito 331. *lin. 26.* hominibas *l.* hominibus 408. *lin. 19.*
 αὐτῶν *l.* αὐτῶν. & *ib.* Φιφφῶ *l.* Ψφφῶ. 411. *lin. 17.* eniuria *l.* iniuriæ.
 414. 3. à *fine* diuinum *l.* diuinam 420. *lin. 17.* ἀμῶν τμημάτων
l. ἀμῶν τμημάτων 421. *lin. 14.* cum *l.* enim 429. *lin. 17.* λυπάς
l. λύπας 435. *lin. 11.* Scyrin *l.* Scironem 437. *lin. 5.* à *fine*
 πιπίστου *l.* πιπίστου 438. *lin. 28.* cōvotas *l.* διvotas 457. *lin.*
 17. Maicedonem. *l.* Macedonem 459. *lin. 1.* dele cum
 472. 3. à *fine* regum *l.* regiam 485. *lin. 11.* deuicerunt *l.* do-
 uicerunt 486. *in* *marginè.* Eph. 32. *l.* 1v. 32. 488. *lin. 6.* à
fine prauioribus *l.* grauioribus 491. *lin. 1.* sic *l.* huc *ib.* 1. 8.
sic *l.* si *lin. 2.* à *fine* vel. *l.* res 565. *lin. 8.* à *fine* *post* mo-
 mentum dele punctum. *ib.* *lin. 5.* à *fine* *post* docilitatem
 dele comma. p. 568. (*quæ* *malè* *in* *scripta* *est* 56.) *lin. 8.* à *fine*

hummum l. summum 571. lin. 2. habent l. habeo , lin.
 3. dent l. dem. ib. lin. 19. permissuum l. promissuum 773.
 lin. 13. post impellit pone comma. lin. 14. licitam l. licitum
 lin. 23. parte l. parte 591. lin. 2. à fine μαι l. μαι 592. lin. 13. in
 margine penc. l. peric. 594. lin. 11. post hominem pone
 comma. lin. 7. à fine ἡραποῦται l. χεραποῦται 613. lin. 2. ve-
 nerit. l. venierit 660. lin. 20. Romana l. Romano 666.
 lin. ἠασκᾶτο l. ἠασκᾶτο. 669. lin. 9. ἔτι l. ἐπὶ lin.
 22. ὠήης l. ὠήης 695. lin. 7. à fine μεταποιῦται l. μετα-
 ποιῦται ib. πᾶσι l. πᾶσι ὃ lin. 3. à fine ἔπικουδᾶμοις l. ἐπι-
 κουδᾶμοις 699. lin. 5. in margine iuse l. iure 702. lin. 17.
 in margine Wis. l. Wil. 703. lin. 9. πολιτευμα l. πολιτευ-
 μα 713. lin. 11. in margine LIV. pone Luc. 724. lin. 18.
 αἰεβουλθε οἷς l. στωεβούλθε τοῖς 733. lin. 8. πᾶσι l. πᾶ-
 σι 735. lin. vlt. spectant l. spectat 741. lin. 15. cū
 l. οὐχ 750. lin. 15. γὰρ l. γὰρ 758. l. 15. post ἔχοντα dele comma. 759.
 lin. vlt. prunio l. punio 772. lin. 5. à fine tolle comma post
 dux & magistratus 777. l. 18. ὃ l. πᾶ. In fine pro nume-
 ro 486. pone 786.

